GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPT LIBRARY
INDEXING FOR TELUGU MANUSCRIPT

Sl.	Particulars	Details
1	Language	TELUGU
2	Material	Paper Mss.
3	Bundle Number	TEL B 0619
4	Work Number	D 2682-B-VOL-II
5	Page No (From... To)	1 to 220
6	Name of the Work	PANCA TANTRAMU WIT H COMMENTARY
7	Subject	LITERATURE

పంచతంత్రం ౨-౩

12-5-17

(48)

Pañcatantram

సుహృల్లాభము ౨ తంత్రము
సంధివిగ్రహము ౩ తంత్రము

Pancha
Tantram
Books. 2 & 3.
With
Commentary

Vol. II

Vol. II

౧ క॥ శ్రీగౌరీవక్షస్తనభాగాభిజ్ఞాననిశ్చపలచపలాసం
భాగప్రరవ్యాపత్యసమాగమసురసింధురూపహరిహరనాథా॥

టీక॥ శ్రీగౌరీవక్షస్తనభాగాభిజ్ఞాననిశ్చపలచపలాసంభాగప్రరవ్యాప
త్యసమాగమసురసింధురూప [శ్రీ, లక్ష్మీదేవియ్ని, గౌరీ, పార్వతిన్ని,
ఈయిద్దరు, వక్షః, రొమ్ముయందున్ను, తను భాగ, శరీర ~~భాగముపొర్వ~~ ఉంతొమ్ముకైయెడ
ము ~~...~~ కోక్కిను న్ను, అభిజ్ఞాన, ~~చిహ్నలు~~ అడిలాలము గానుండుటచేతను, ~~నిశ్చపలచ~~
~~పలాసంభాగ~~ నిశ్చపల, ~~స్థిరమైన~~ కదలనటు వంటి, చపలా, మెరుపు
ను, సంభాగ్, పొందినవంటి, అభ్రమేఘము యొక్కయున్ను,
~~రవ్యాపత్య~~ రవి, సూరునియొక్క, అపత్య, సంతానమైనకాళిం
దితోండను, సమాగము, ~~...~~ కూడుకొన్నయు వంటి, సురసిం
ధు, ఆకాశగంగయొక్కయున్ను, రూప, ఆకృతివంటి ఆకృతిగలిగి
న, హరిహరనాథ, మాధవ్యం మాధవస్వరూపుడైన భగవం
తుడా అని సంబుద్ధి, విష్ణువు నీలవర్ణము న్ను, లక్ష్మి యెరుపున్నగను
కే, ~~వక్షస్థలమందు~~ రొమ్మున లక్ష్మిని ధరించినవిష్ణువు, మెరుపుతోగూ
డినమేఘము యొక్క రూపము వంటి రూపము గలవాడని న్ని

ఈశ్వరుడు తెలుపు, గౌరి నలుపు, ఆకాశగంగ తెలుపు, కౌశింది
నలుపున్ను, గనుక, శరీరవామభాగమందు పార్వతిని ధరించిన
యీశ్వరుడు, కౌశిందీనదిని గూడిన ఆకాశగంగయొక్క
రూపము వంటి రూపము గలవాడన్ని ఈయిద్దరి రూపము
గల భగవంతుడని భావము ఇక్కడ నుపమాలంకారము॥

౧ వ॥ దేవా సుహృల్లాభాభిధానద్వితీయతంత్రమాకర్ణిం
పుమనియధీతనీతిశాస్త్రమర్మండవ్విష్ణుశర్మండు సు
దర్శనకుమారులకిట్లనియె॥

యీవచనమందు విష్ణుశర్మయనె బ్రాహ్మణుడు రాజపుత్రులకు సుహృల్లాభమనే రెండవ తంత్రమును చెప్పె॥

టీక॥ దేవా] ఓయి మహారిహంరనాథా అని సంబుద్ధి. అధీతనీతిశాస్త్ర
మర్మండు] అధీత, ~~[illegible]~~ చదవబడ్డ పువంటి, నీతిశాస్త్రమర్మం
డు, నీతియనుశాస్త్రరహస్యము గలిగిన, విష్ణుశర్మండు] ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ బ్రాహ్మణుడు, సుహృల్లాభాభిధానద్వితీయతంత్ర
ము] సుహృల్లాభమనేపేరుగలిగిన రెండవ తంత్రము, ఆకర్ణింప
ము] వినుమని, సుదర్శనకుమారులకు] సుదర్శనరాజపుత్రుల
కు, ఇట్లనియె] ప్రథమతంత్రమైన మిత్రభేదము జెప్పిపిమ్మట మి
త్రత్వముచేత బుద్ధిబలముచేతసాధించగలకార్యములు చెప్ప
నుద్యుక్తుడై యీవక్ష్యమాణప్రకారముగా పలికెను॥

యీలాగున చెప్పెను. అనగా

౨ క॥ సాధించె గార్యములు ధనసాధనములు లేక సారసౌహా
ర్దసమారాధనమున నమ్మూర్జితమేధాభృతి కాకకూర్మ

మృగమూషకములు॥

టీక॥ కాకకూర్మమృగమూషకములు] కాక, వాయసమున్ను, కూర్మ, తా
బేలున్ను, మృగ, జింకయున్ను, మూషక, ఎలుకయున్ను, ఈనాలు
గున్ను] పూర్వకాలమందు, ఊర్జితమేధాభృతి] ఊర్జిత,
అభివృద్ధియైన, మేధా, బుద్ధియొక్క, భృతి, భరణముచేత, సార
సౌహార్దసమారాధనమున] సార, బలవత్తరమైన, సౌహార్ద, చె
లిమియొక్క, సమారాధనమున, పొందుటచేతను, ~~ధనసాధన~~
~~[illegible]~~ లేక, ధన, విశేషద్రవ్యమున్ను, సాధనములు, సాధనము
లు ~~[illegible]~~ న్ను, అస్త్ర ~~[illegible]~~
న్ను లేకనే కార్యములు] ~~[illegible]~~ పనులు గడ, కాకకూర్మమృ
గమూషకములు మిత్రత్వముచేత సాధనములు లేక బుద్ధిబల
ముచేత కార్యములు చేసినవి. అటువలెనే మంచిమిత్రుడు గలిగి బు
ద్ధిమంతుడైన పురుషుడు సాధనము లేక కార్యములు చక్కజేసు
కొనగలడని భావము॥

౪ క॥ నావిని రాజకుమారకులా విప్రుని జూచి పలికిరదియె
ట్లనయశ్రీవిభవ తెలుపుమనవి దార్వారిధిపారకద్ధా
మరుడని యెంచ॥

టీక॥ నావిని] అని విష్ణుశర్మ చెప్పగా నాకర్ణించి, రాజకుమారకులు]
సుదర్శనన్రుపపుత్రులు, నయశ్రీవిభవ] నయశ్రీ, నీతిశాస్త్రసం

పత్రమొక్క, విభవ, విశ్వర్యము గల విష్ణుశర్మ డా [illegible]

[illegible] ఇది యెట్లు [illegible] ఆకథ

లనే ప్రకారమే తెలియు జెప్పు వము పలుకగా విద్యావారిధి స

మస్త విద్యలకు సముద్రుడైన అర్ధరామురుడు ఆ బ్రాహ్మణుడ

గు విష్ణుశర్మ [illegible] ఆరాజకుమారులకు [illegible] ప్పెను॥

౧ క॥ శతమఖవనసఖవిటపిస్థితి మహిళారోప్య నగరి

చెరువగలదు ప్రతిమంబొక బూరుగు లఘుపతనకుడ

నుకాకి దానిపై వర్తించున్॥

ఈ పద్యమందు - ఒక పెద్ద బూరుగచెట్టుమీద లఘుపతనకుడనే పేరు గల ఒక కాకి వాసమై యున్నదని చెప్పు [illegible]

టీక॥ శతమఖవనసఖవిటపిస్థితి శతమఖ॥ ఇంద్రుని యొక్క వన, నం

దనవనానకు [illegible] వృక్షములకు [illegible] సఖ, చెలికా

డైన, విటపి, వృక్షములకు, స్థితికి స్థానమైన, అనగా కల్పవృక్షసమా

నములైన వృక్షములు గలదని భావము [illegible] మహిళారో

ప్య నగరి మహిళారోప్యమనే పేరు గలిగిన పట్టణము యొక్క సమీ

పమందు అప్రతిమంబు [illegible] ఒక బూ

రుగుచెట్టు [illegible] ఒక శాల్మలి వృక్షము కద్దు దానిపై ఆచెట్టు

మీద లఘుపతనకుడను కాకి లఘుపతనకుడనే వాయసము

వర్తిలుచు నివాసము జేయుచుండును॥

౨ సీ॥ వసుధనెవ్వని సదన్వయకర్త జేజేల రేనికి కులముద్ధరించు

కెడు [illegible] పితృకార్యముల సమర్పింతురెవ్వనికి నాదిత్య

రుద్రవసుప్రముఖులు [illegible] దలు నెవ్వని గృహంబున మనోహరభా

రతీ [illegible] రవము ద్విజకులంబు ప్రథితసంతతికేరుప

రచునెవ్వని కంఠమిశ్రితారావంబు వేలుగళ్ల

తే॥ ప్రజ్ఞపెంపున నెవ్వని బలము నను బ్రహ్మకెడుకైన

[illegible] పంగజాలి [illegible] నగరోపకంఠ [illegible]

పతి మహాత్ముండు వెలయు సపరివ్య [illegible] డు॥

[illegible]

టీక॥ వసుధను భూమియందు, ఎవ్వని పకారము యొక్క [illegible]

సత్ శ్రేష్ఠమైన మంచి అన్వయకర్త [illegible] జేజేలరే

నికిన్ ఇంద్రునికి కులముద్ధరించుకెడు కు వంశోద్ధారకుడైన

పుత్రుడో అనగా పూర్వకాలమందు శ్రీరాము [illegible] సహామే

తుడై [illegible] పోయి [illegible] కశయ్యు [illegible] పవ్వ

శించియున్న సమయమందు దేవేంద్రుని కొడుకైన జయంతుడు కా

కాసురరూపము ధరియించి మోహబుద్ధిచే తత్సీతాదేవి [illegible]

ముక్కుతో పొడిచినాడని రామాయణమందు ప్రసిద్ధము.

అటువంటి కాకాసురుని వంశమందు బుట్టినది యీకాకమని

భావము॥ ఎవ్వనికిన్ పకారికి పితృకార్యములయందున్ శ్రాద్ధప్ర

యోజనములయందు. ఆదిత్యరుద్రవసుప్రముఖుల్ ఆదిత్య

రుద్రవసురూపకులయిన పితరులకంటె ముందరగా పిండప్ర

దానము సమర్పింతురు ఇత్యర్థః అనగా శ్రాద్ధములయందు

ముందుగా కాకికి పిండము పెట్టి అనంతరము పితరులకు పిండ

ప్రధానము చేయుదము [illegible] శాస్త్రసిద్ధమే కాకుండా కానికిముట్టు

[కాలాతిపత్తిరేవతలకు] [illegible] గతులు లేవని [దము] లోకరూఢము. మనోహరభారతీ భారవహాము

[అనగా వినుటకున్ను ఇంపైనవనుట]

ఇదివ్ జకులంబు] మనోహర. మనోజ్ఞమైనవంటి. భారతీ.

వాక్కుల యొక్క. భారవిస్తారమును. వహ. ధరించినవంటి.

ము ఇ. నోళ్లగలిగినవంటి. ద్విజ. కోకిల [illegible]ల యొక్క. కు

లంబు. సమూహము. ఎవ్వని గృహంబునన్] ఏకాకి యుండెన్నో.

[పెరుగుచున్నా]

పెరుగున్] [illegible]. అనగా మనోహర వాక్కులను ధరిం

చినది కోకిల అనిన్ని. ఆకోకిలలు కాకిచేతనే కన్నదినములు పెంచ

బడదము స్పష్టము గనుక. కోయిలలు యీ కాకి గూండ్లో వృ

[కంఠమిశ్రితారావంబు]]

ద్ధిపొందుతూ వుండునని భావము. ఎవ్వని. ఏకాకము యొక్క. కం

[గాయుటలు]

[illegible]. కంఠ. [illegible]ందు. మిశ్రిత. కూడుకున్నవంటి.

[రొద] [దారికడిచే వాండ్లకు]

ఆరావంబు. [illegible]. పథికసంతతికిన్] [illegible]

[illegible]. మేలుకీళ్లను] శుభాశుభములను. ఏరుపరుచున్]తే

టపరుచునో. అనగా దోవనుపోయ్యేవారికి ముందరజరగబో

యే మేలునుకీడును తనపలుకువల్ల తెలియచేసునని భావము.

కాకిశకునము. జ్యోతిశ్శాస్త్రమందు ప్రసిద్ధము. ఎవ్వని. బలము

నకున్] ఏకాకి బలమునకున్. బ్రహ్మకైదుకైనన్] బ్రహ్మకైదుకైనాంగా

ని అనియర్థము. బ్రహ్మపుత్రుడనికాదు. ప్రజ్ఞపెంపున బుద్ధి

బలముచేతను. వెక్కజెప్ప [గజాలడు]] [illegible] గణించశక్యు

డుగాడో. అనగా కాకిబలము బహువిస్తారమని లోకమందు

ప్రసిద్ధము. బ్రహ్మకైదుకైనాంగాని అని లోకములో నావుతమా

[అర్థము చెప్పరా]

టగాని బ్రహ్మపుత్రుడని [illegible]డు. వీటిని సృష్టిచేసినవానికైదుకైనా

[అలాంటి గొప్పవాళ్ళు కవిగినటువంటి]

గాని చెప్పలేడనుట. అతడు] [illegible]

[illegible] నగరోపకంఠచైత్యాగ్రవర్తి] నగర. ఆమహిళా

రోప్యపట్టణము యొక్క. ఉపకంఠ. సమీపమందవి చైత్యర

చ్చ చెట్టు యొక్క. అగ్రవర్తి. కొనయందు [illegible] వుండే. హాయ

సపరివృత్తుండు] కాకరాజ్ఞ[ము] పక్షిమాత్రుండు] శకుంతసామా

న్యుడా. అనగా. కేవలపక్షిమాత్రుడు కాడని భావము.

క. ఆకాకి నాకపథమునన్. నేకాంకితమేంతలాండనీరము

గములన్. కేకాముండలముగు సరసీయుక్తాననమునకు

బోవనున్నెడనటకున్.

[లఘుపతనకుడనే వాయసము ... అటువంటి ...]

టీక. ఆకాకి] అ[illegible] ప్రసిద్ధమైన వాయసము. నాకపథమునన్]

ఆకాశమార్గముచేత. ఏకాకితన్] తానువక్కటే. మేతలాండర్] ఆ

హారార్థమై. కేరము గములన్] కేరము. పొదలయొక్క. గము

లన్. గుంపులచేతను. కేకాముండలముగు] ఎ[తమాత్రమైనా]సందువేళ[యున్నటువంటి] [illegible]

[మేంటి యొక్కటి వస్తే]

[illegible] సరసీయుక్తాననమునకున్] సరసీయు అనే [illegible]

[నవుండేటి]

[illegible]. పోవనున్నెడన్] చనుటకు నుద్యోగించిన

సమయమందు. అపుడున్] ఆస్థలానికి.

౯ చ॥ వెడవెడ చంక చిక్కములు శ్రవ్రెవెడు చల్దియు సందిలోహపుం
గడియయు క్రూరదృష్టిగల కన్నులు నల్లనిమేను మూఁపునం
బడిశము జుంజురుం దలత పాశము జేగురు మెట్టు వేఁ ఇలం
గెలుదవ విగలి వచ్చె నొక క్రూరకిరాతుఁడ మంధరత్వరన్॥

టీక॥ వెడవెడ[దన్] మూఁటి మూఁటికిన్నీ చంకచిక్కము ~~వెడవిచల్దియును~~ (శ్రవ్రెవెడుచల్దియున్) వ్రేలంబితమగు శిక్యమునందు బరువపిత్తాన్నము న్నూ, సందిక్రిస్సందిటియందు, లోహపుంగడియయు ఇనుము లోఁ జేసిన ~~కడియము~~ కడియము న్నూ, క్రూరదృష్టిగలకన్నులు క్రూరతీక్ష్ణమైన దృష్టిగలవియై పుగలిగిన కన్నులు నేత్రములు న్నూ, జుంజురుందలతపాశము చిక్కువెంట్రుకలుగల శిరస్సునందు నప్పు కొప్పులాయున్ని, నల్లనిమేను కృష్ణశరీరము న్నూ, మూఁపునంబడిశము వీపునఁ గాలము న్నూ, జేగురు మెట్టు ఎఱ్ఱమెట్టు తిలకము న్నూ, మేఁ ఇలన్ మొలతాటి యందు మెదవలి ల విత్రము న్నూ కలిగిన టిన్నూ ఒకక్రూరకిరాతుఁడు నిర్దయుఁడైన ఒక బోయవాఁడు, అమంధరత్వరన్ అధికమైన వేగముచేతను ~~[illegible]~~ వచ్చెన్ ఆకాశియున్నచోటికే తెంచెను, ఇట కు అని పూర్వమందున్న శబ్దము నుయి కృదన్వయించుకొం వలెను॥

౧౦ క॥ వచ్చినవాఁ యసపతి దనకీయుచ్చన్ వెరచెన్ ఇట్లయి తఁడెం
దులకైయిచ్చటికేతెంచెనొకో యిచ్చెరువనుచుండ నద్దురా

త్ముండవటన్॥

టీక॥ వచ్చినన్ ఈప్రకారము ఆకిరాతుఁడు రాఁగాను, వాయసపతి కాకరాజు తనయుచ్చన్ తనమనస్సులో, వెరచెన్ ఇట్లయి తఁడు నెదుటకై పెట్టిన ప్రతిమవంటి యీబోయవాఁడు, ఎందులకై ఏమి కార్యము కొఱకై, ఇచ్చటికే తెంచెనొకో ఇక్కడికి వచ్చినాఁడో, అచ్చెరువనుచుండగాన్ ఆశ్చర్యము నియనుచుండగా, అద్దురాత్ముండు దుష్టుఁడైనయా కిరాతుఁడు, అవటన్ ఆస్థలమందు, అని యర్థము॥

౧౧ క॥ పులుగుఁదిసె బన్నివల శాద్వలధరణిం బాఁదుపరచి ప్రసి
నకన్నులఁ గలపులుగు దీమమిడియు గ్లలపుండమిగాఁచియుం
డఁగాం దైవగతిన్॥

టీక॥ పులుగుఁదిశెఁ బన్నిన్ పులుఁగు లేనప్పు చేతను, గుడిశె బన్ని ఇల్లుగట్టి, వలన్ జాలమును, శాద్వలధరణిన్ పచ్చికగల భూమియందు, పాఁదు పరచి పాఁదుగొల్పి, అనఁగా వలపరచి, ప్రసిన్నకన్నులఁ గలపులుగు దీమమిడి నేత్రములు బోయినగుడ్డిపిట్టను వలవేసిన స్థలమందుంచి, కన్నులు పోఁజొడిచి స్వజాతిపక్షులను పిలిచేకొఱకు గుడ్డిపక్షిని దీమమందు పెట్టెదిలోకమందు కలదు, దీమమనఁగా పక్షులకొఱకు మోఁటిచెట్టిన పంజరము, అగ్గలమైన తమిన్ (మిక్కిలి) ~~[illegible]~~ యాశచేతను, కాంచియుండఁగాన్ నిరీక్షింపుచుండఁగా, దైవగతిన్ విధివశముచేతనని యర్థము॥

౧౨ శా॥ చిత్రగ్రీవుఁడనంగ నొక్కవిహగశ్రేష్ఠుండు సత్పత్త్వకా
త్పత్రిప్రాతము వెంట గుంపుగొని రాఁ పైపై బోవుచున్ శాద్వల

క్షేత్రస్థేమము దీమముం గని నభశ్శ్రీదా పరిత్యాగి యై
ధాత్రిన్ బ్రాపె ననాయమధ్వమున పత్రధ్వానముల్ ఘోరనన్॥

టీక॥ చిత్రగ్రీవుడనంగ నెక్కవిహగశ్రేష్ఠండు॥ చిత్రగ్రీవుఁడనే పేరు గలిగిన యొక పక్షిరాజు॥ సత్కృత్యకృత్పత్రిప్రాతము॥ సత్॥ శ్రేష్ఠమైనట్టివంటి॥ కృత్య॥ ఉపచారికము నున్ను॥ కృత్॥ చేయుచున్నట్టి॥ పత్రి॥ పక్షులయొక్క॥ ప్రాతము॥ సమూహము॥ వెంటఁగుంపుగూడి రా॥ తనవెంబడి సంఘములు గూడి రాఁగాను॥ పైపోవుచున్॥ ఆకాశమార్గమందు చనుచుండఁగాను॥ శాద్వలక్షేత్రస్థేమము॥ శాద్వలక్షేత్ర॥ పచ్చికగల భూమియందున్ను॥ స్థేమము॥ ఉండినట్టివంటి॥ దీమము॥ ~~అనుద్ధిపెట్టియున్నస్థలమును అనగాం...~~ పెంపుడుపిట్టను
కని॥ చూచి॥ నభశ్శ్రీదా పరిత్యాగి యై॥ నభశ్శ్రీదా॥ ఆకాశసంచారకేళిని॥ పరిత్యాగి యై॥ విడిచిపెట్టినదియై॥ పత్రధ్వానముల్॥ పత్ర॥ రెక్కలయొక్క॥ ధ్వానముల్॥ ధ్వనులు॥ ఘోరనన్॥ ఘోరనియ్యడిగాను॥ అనాయమధ్వమున॥ అనాయ॥ వలయొక్క॥ మధ్వమున॥ నడుమను॥ (అనాయము నిన్ని॥ అనాయము నిన్ని పాఠము కద్దు) ధాత్రిన్ బ్రాపె॥ భూమియందు దిగెను॥ ని॥ అనాయః పుంసి జాలం స్యాదిత్యమరః॥

౧౩ క॥ పులుగుల బిలుగు కిరాతుఁడు వలదవులం దివిచి తగ్గి వగ్గిర
పగ్గంబు లలఘుతరకీలములన సంవలనముగా విప్పుచుండె వలసిన భంగిన్॥

టీక॥ బిలుగు కిరాతుఁడు॥ వేఁడుగు బోయవాఁడు॥ పులుగులన్॥ పక్షులను॥ వలదవులం దివిచి॥ జాలములో పట్టుబడేటట్టు దీసి॥ తగ్గి॥ అణఁగి॥ వగ్గిర

పగ్గంబు॥ వలకు గట్టిన త్రాటిని॥ అలఘుతరకీలములన్॥ అలఘుతర॥ మిక్కిలి గొప్పలైనట్టివంటి॥ కీలములన్॥ గసికెను॥ అనఁగా మేకులు॥ వలసిన భంగిన్॥ తనకిచ్చవచ్చినట్లు అని అర్థము॥ అనఁగా యథేష్టముగాను॥ సంవలనముగా విప్పుచుండె॥ చుట్లు తాఁ బుండెను॥

౧౪ వ॥ అంత పతత్రిసుత్రాముండను జీవులనేవలయుత్తంబునం బిలిచి దుష్కర్మానుకూలంబున నిజ్జాలంబున జిక్కితిమి యుపాయంబున నెక్కేయుపాయంబు విచారింపుఁడు యొకపదాన్వి యూనంబున మనమిందఱము జాలంబు పతత్రిజాలంబునం జెట్టుకొని దూరం॥

౧౫ బరుగుదము పుట్టికి నెక్క గతిలేక పరమెయదునేయ ఋనిర్వ లంబంబున నెంతని జెప్పిన నెప్పునకు నియుప్పులు గులాక్కయూకు వడి దెప్పరంబుగా నుప్పరంబెగసి యున్నేలి తకేలంబై జాలంబు వెంటరాఁగ నిందఱు యుధ్వలంబున గగన మార్గంబు

పక్షులన్ని వలలో తగులుకొనఁగానే పక్షిరాజైన చిత్రగ్రీవుఁడు తక్కిన పక్షుల

నంబర చుచుండె॥ వెళ్ళా వీలనేవిద్దరలిప్ప పుసేవాపమువేసి పాపముగక కొన్ని యోలాగు నన్ని యూపల లోపల గలువుకొంటిమి౼గుక్క వయిందురులక్కి పాపి రాదయు గిరలొలియూపల వలనతోకూడ దవ్వుపైకి లేపిపొయిన విస్మయించడివెంట దుర ఒక పాయలువల

టీక॥ అంత ~~తర్వాత~~ నున్॥ పతత్రిసుత్రాముండు॥ పతత్రి॥ పక్షులకును॥ సుత్రాముండు॥ ఇంద్రుడైన ఆ పక్షిరాజు॥ అను జీవులన్॥ తన్నను సరించి జీవిసూచున్న పక్షులను॥ వలయుత్తంబునం బిలిచి॥ మిక్కిలి ప్రియత్నముచేత నాహ్వానము జేసి॥ దుష్కర్మానుకూలంబునన్॥ దుష్కర్మ॥ మనచేత పూర్వము చేయఁబడిన ~~దుష్టముగు చెయుబడినటువంటి~~ అనుకూలంబునన్॥
వెడుకారణములయొక్క అనుకూలపయముక్క అనుగుట

అనుకూల్యముచేతను సహాయముచేతననుట. ఇజ్జాలంబున జిక్కితిమి

ఈవలయందు తగులుకొంటిమి. ఈయుపాయంబున కుగ్ర ఈనాశ

నమునకును. ఒకయుపాయంబు ఒకయుక్తిని. ఊహించి తీర్చి తలచితి

ని. యోగపదాన్వభియానంబున యోగపద్య. ఫకకాలమందవి. అభియా

నంబున్. గమనించుటచేతను. వెళ్లుడముచేతననుట. మనమిందరము

వతిసమందరము న్న! ఇజ్జాలంబు ఈవలను. పతత్రజాలంబునకి

చెట్టుకొని. పతత్ర. రెక్కల రెయుక్క. జాలంబు నన్. సమూహమందు

పెట్టుకొని ఉండు కొని. దూరంబరుగుదము దవ్వుగా పోదాము. అ

ప్పటికినెక్కగతిలేక పోయెడున్నే ఆకాలమునకు యేది నా యొక ఉపాయ

ము గలుగక పోవునే. అటు నిర్వలంబంబున్న అట్లు ఆలస్యము చేయు

క. లెండని చెప్పినన్ వేచిపదండని పక్షిరాజు పక్షులతోం పలుకగా. అ

ప్పులుగులు ఆపక్షులు. ఒప్పుకుని ఆమాటను సమ్మతించి. ఒక్క

యూకున ఒక్కసారిగా. ఏకత్రీవంబుగా ననుట. దెప్పరంబుగా

నుప్పరం బెగసి శీఘ్రముగా పైకిలేచి. ఉన్నలి తకీలంబై ఉన్నలి

త. పెరక బద్ధ షువం టి. కీలంబై. గసి కకవిని నబై. జాలంబు వల

వెంటరాగొని తమతోంకూడా గ్రహించి కొని. ఆయులబ్బలం

బున్న జీవితకాలమింకా దూరముగా నుండుటచేతను. గగన

మార్గంబున్న ఆకాశగమనంబున్ పరువుగుండక్ పోచూనుండి

గానని యర్థము॥

---

౧౬ క॥ ఆ విధి విధిమూఢకవదిః నొందగనిధి యనను భూతపూర్వంబనుచున్

ధావనమున వనమున బడుచు నొందు విహంగముల నుచు నొందు బోరెం

పక్షులన్నియు జిరుదర్॥ అలాగున ... లెల్లాగట-

టీక॥ ఆ విధిన్ ఆరతిని. విధిమూఢకమ్ము తప్పపు సమీపించకనని యర్థము. వదిబో

వగన్ శీఘ్రముగా బోగాను. ఇది యనను భూతపూర్వంబనుచున్ ఈ

క్రియ ముందు యెన్నడున్న అనుభవించినదికాదనుచు. అనగా. యెన్నడు

న్నపక్షులు యీలాగున వలయెత్తుకొని లేచి పోవుట విన్నదికన్నది కాదని

భావము. విహంగములు ఈపక్షులు. ధావనమునన్ పరుగెత్తి పోవుటచే

తను. వనమున్న పరుబోయినరివలక్. అరణ్యమందున్న పతనము యీ వ్యానియ

ని. బోయన్ కిరాతుడు పిరుదన్ పారాయెక్ వెంటనే చనియెననియర్థము॥

౧౭ ఉ॥ ఎప్పుడు నేలత్రావు లుశ్రమమేర్పడ రెక్కలు నొచ్చి పెచ్చుగా

నప్పుడ చిక్కు నిప్పులుగులన్నియు నాకని నిశ్చయించి వా

డెప్పటిభంగి వెన్తగివియేగుచునుండె విహంగమంబులా

చెప్పిన జాలమెత్తుకొని చూడగజూడ నదృశ్యవతాంటయున్

టీక॥ పెచ్చుగాన్ అతిశయంగాను. శ్రమమేర్పడన్ ప్రయాసగలుగగా. రెక్కలు నొచ్చి

పక్షములు నొప్పిజేసి. ఎప్పుడు నేలత్రావులునన్ ఎప్పుడు భూమియందు ప

డునో. నాకున్ నాకొరకు ఇప్పులుగులన్నియున్ ఈపక్షులన్నియు. అప్పుడ చిక్కున ని.

అప్పుడే నాచేతికి తగులునని. నిశ్చయించి నిజముచేసుకొని. వాండెప్పటిభంగిన్

ఆబోయవాండెప్పటివలెనే. వెన్తగివి వెంటతగిలి పోచూ

నుండెను. విహంగమంబులు] పక్షులు; ఆచెప్పున జాలమెత్తుకెని] అప్ర
కారము వలగ్రహించినవై; చూడగ జూడ నదృశ్యవతాటయుగ్] చూ
స్తూ చూస్తూనుండగానే కనుపడకపోయెను॥

౧౮ క॥ అతిలాఘవమున నలలఘుపతనకుఁ డుండఁ దత్పోతపతివెంబడి
నభస్తలంబున బరచెం బక్షతిఝాంకృతుల నఖిలదిశల గ్రందుకొనంగన్॥

యీపద్యమందు లఘుపతనకుడనే కాకి చిత్రగ్రీవుడనే పక్షిరాజు వెంటనే పోయెనని చెప్పినాడు - అదియేలాగంటే॥

టీక॥ అతిలాఘవమునన్] అతిశీఘ్రముగాను; అలలఘుపతనకుఁడుఁ] లఘుపతన
కుడనే ఆకాకరాజున్ను; తత్పోతపతివెంబడిన్] ఆజాలములో చిక్కిపోవు
చున్నపారావతపక్షిరాజు వెంటనే ~~వెంబడిని~~; ఆ నభస్తలంబున బరచెన్] ఆకాశమా
ర్గమందు పోయెను; పక్షతిఝాంకృతులు] పక్షతి, పక్షమూలముల వల్లనైన
ఝాంకృతులు, ఝంకారధ్వనులు; అఖిలదిశలన్] అఖిల, సమస్తమైన, ది
శలన్, దిక్కులయందు; గ్రందుకొనంగన్] పర్వగాను అని అర్థము॥

౧౯ క॥ జాలగ్రాహి విహంగము జాలము బరికింపవేక జారని జాలిం
దూలుచు ఘోరకిరాతుఁడు త్రిప్పిన చరణాములతో నివృత్తుండయ్యెన్॥

యీపద్యమందు ఆ బోయవాడు అరవిలో ఆపక్షులతో కూడా పోలేక వెనక్కి తిరిగినాడని చెప్పినాడు - యేలాగంటే॥

టీక॥ జాలగ్రాహి విహంగము జాలము] జాల, వలను, గ్రాహి, గ్రహించిన
పువంటి, విహంగము, పక్షులయొక్క; జాలము, సమూహము; పరి
కింపవేక] చూడసమర్థుడు గాక; అనగా, అగుపరచుకోలేక అనుట;
జారని జాలిం దూలుచు] విడువని వ్యథచే తనుకెట్టుపడుచు; క్రూరకి
రాతుడు] దుష్టుడైన బోయవాడు; త్రిప్పిన చరణాములతో] అరవి
యుండువేగముగా పోవుటచే తపనిలి బద్దలైనకాళ్లతో; నివృత్తుండ

య్యెన్] మళ్లెను, అనగా పక్షులతో కూడా పోకవుళ్లినవాడాయెను॥

౨౦ క॥ ఆపడు వ్రసనల చిత్రగ్రీవుడు దూరంబుగా నరిగి భృత్యుల సం
భావించి పలికె నోహో భావనమరయ చటవ్రాలుదమె యిం
దరముగ్॥

అపుడు చిత్రగ్రీవుడనే పక్షిరాజు నవరందరకును - ఇక్కడ నిలుతామా అని ఆపక్షులతో చెప్పెను - అదియేలాగంటే॥

టీక॥ అపడువ్రసన్] ఆప్రకారముగాను; అలచిత్రగ్రీవుడు] చిత్రగ్రీవుడనే ఆ
పక్షిరాజు; దూరంబుగా నరిగి] బహుదవ్వు పోయి; భృత్యుల సం
భావించి పలికెను] తన భృత్యులైన పక్షులను మన్నించి పలికెను; ఓహో
భృత్యులారా; భావనమరి] పోవడము చాలించి; ఇచట వ్రాలుదమె
యిందరముగ్] ఇందరమున్నయిక్కడ దిగుదమా యనిపలికెను॥

౨౧ చ॥ సకలపథీనమానసుఁడు శాంతిసమగ్రుఁడజాతశత్రుఁడం
తకనిభసత్వదిష్టజనతాఘనతాపవిఘాతిసర్వమా
షకతుల శౌర్యభావుఁ డురసజ్ఞుఁడు ప్రాణము ప్రాణమాహిర
ణ్యకుఁ డిటనుండు నాయనదయామతి నివ్వలవంతబాపెడున్॥

యీపద్యమందు - మంత్రిశకరములుగల హిరణ్యకుడనే మూషకరాజు ఇక్కడ ఉన్నాడు - అవడు మనదుఃఖములను పోగొట్టును॥

టీక॥ సకలపథీనమానసుడు] సకలపథీన, సమస్తమార్గములయందు
ప్రవర్తిస్తూవుండే, మానసుడు, చిత్తము గలవాడు, అనగా సక
లశాస్త్ర ధర్మశాస్త్ర ~~ఆదిమార్గములయందు ప్రవేశించిన మనసు~~ శాస్త్రములు తెలిసినవాడని
~~[illegible]~~ భావము; శాంతిసమగ్రుడు] ~~[illegible]~~ మిక్కిలి ఓర్పు
~~[illegible]~~ గలవాడున్ను; అజాతశత్రుడు] అజాత, పుట్టనటువంటి

పంచతంత్రము

శత్రుడు, ~~[illegible]~~ (పగవారు) గలవాడు, అనగా, ప్రపంచమందు తనకు శత్రువు
లు లేశమాత్రమైనలేనివాడని భావము. అంతకనిభసత్వుడు] అంతక, యు
మునితోడను, నిభ, సమానమైన, సత్వుడు, తత్వము గలవాడు,
అనగా యమునియంత సత్వవంతుడని ~~ప్రసిద్ధము~~ ([illegible]). ఇష్టజనతాఘ
నతాపవిఘాతి] ఇష్టజనతా, ఆప్తవర్గము యొక్క, హితజనసము
హము యొక్కయనుట, ఘన, అధికమైనటువంటి, తాప, మనస్సంతాప
మును, విఘాతి, నాశనముచేసెవాడున్ను. సర్వమూషకకుల సార్వ
భౌముడు] సమస్తమైనయెలుకలజాతికిప్రభువైనవాడున్ను. రస
జ్ఞుడు] ~~[illegible]~~ (సరసు)డైనవాడున్ను. ప్రాణముప్రాణము] నా జీవమునకు
జీవము ~~[illegible]~~ అనగా ప్రాణసముడని భా
వము. ఆ హిరణ్యకుడు] ~~[illegible]~~ అపూర్వోవ్యక్త గుణము గలిగినహి
రణ్యకుడనే మూషకరాజు (+ఇటనుండుచు) యీ స్థలమందు నివసించుచును. ఆంద
న] ఆ హిరణ్యకుడు. దయామతిన్] కృపాబుద్ధిచేతను. ఇప్పల
వంత బాపెడున్] ఈ యాపదనివారణచేసును॥

చ॥ నిలువుడు నా విహంగములు నిల్చె బిలస్థల భూమినంత న
క్కలకలమాలకించి విపాదకట్టెయనాయ గుణార్వవతాంగుశే
వలసఖు జీవితప్రతిము వారితమత్సరు వీతరాగుని
శ్చలుపతగాగ్రణిం గని హిరణ్యకుడశ్రు విమిశ్రితాక్షుడై.

[illegible]
టీక॥ నిలువుడు నా] నిలువండి అని ~~[illegible]~~ (చెప్ప)గానే విహంగములు] ~~[illegible]~~ పక్షులు.
[illegible]

9

నిల్చె] (నిలిచెను) అంతన్] అంతటహిరణ్యకుడు] (యీరోపే రుగలయెలికరాజు) బిలస్థల భూమిన్] తాను న్ను ~~[illegible]~~ (కలుగు)
~~ప్రదేశము~~ందు. అక్కలకలమాలకించి] ఆపక్షుల యొక్క కలకలధ్వనివిని.
పాదకట్టె] ఆపక్షులకు తాను అగపడి. అనాయ గుణార్వవతాంగుశ] అ
నాంయ, వల యొక్క, గుణ, ~~[illegible]~~ (దారము)లతోడను. వృత, చుట్టబ
డ్డటువంటి. అంగుశ అవయవములు గలిగినటువంటిన్ని. కేవలసఖున్]
మిక్కిలి ఆప్తుడైనటువంటిన్ని. జీవితప్రతిమున్] జీవితప్రాణముతోడను,
ప్రతిమున్ సమానుడైనటువంటిన్ని. వారితమత్సరున్] వారిత. ~~[illegible]~~
(అడ్డగింప)బడ్డటువంటి, మత్సరుచలము గలవాడున్ను. వీతరాగున్] వీత, పర
గొట్టబడ్డటువంటి, రాగున్] అనురక్తి గలవాడున్ను. నిశ్చలున్] పరిశుద్ధాం
తరంగుడైన. పతగాగ్రణిన్] పతగ, పక్షులలో, అగ్రణిన్, శ్రేష్ఠుడైనప
క్షిరాజును. కనిన్] చూచి. హిరణ్యకుడు] ఆమూషకరాజు. అశ్రువిమిశ్రి
తాక్షుడై] అశ్రు, కన్నీళ్లతోడను, విమిశ్రిత, కూడుకున్నటువంటి, అ
క్షుడై, నేత్రములు గలవాడై. పైనజెప్పెపద్యములో పలికెనని అర్థసంబం
ధము॥

చ॥ పలికె సఖా యఖండనయపారగ తుండ వుదీర్ఘదర్శివే
వలనవిపత్తిజెందు పడనివాడవు నిత్యసుఖానుయాయివి
య్యలమట నేకునెట్లొదవె నయ్యవిధాతకు పాటివేదు గా
వలయు గ్రహంబునన్ కర్మమె టువంటిది చూడగ దయ్యయక్క టా॥

[illegible]
టీక॥ సఖ] ఓచెలికాడా. అఖండనయపారగతుండవు] అఖండ, సంపూర్ణమై

సనయనీతిశాస్త్రము యొక్క పారం అంత్యమును గతుండవు పొందినవా
డవున్నా. దీర్ఘదర్శివి దేశకాలజ్ఞుండవైనవాడవున్నా. అనగా దూ
రపు ఆలోచనగలవాడవనుట. ఏవలన విపత్తిజేర్పడినవాండవు. ఏవిధ
మునకున్ను ఆపదచేత చిక్కబడనివాడవున్నా. నిత్యసుఖానుయాయివి.
నిత్య ఎల్లప్పుడున్ను సుఖ సౌఖ్యమ్ము అనుయాయివి అనుసరించేవా
డవున్నా. ఇటువంటి నీకు ఇయ్యలమట ఈవసైదూ
ఇప్పుడీరీతిగా సంభవించెనయ్యా. విధాతకున్ను బ్రహ్మదేవునకు పాంటివేదు
గావలయును గదయ్యా. నాన్యయము వేదుకాపోలునయ్యా. కర్మమెటువంటి
ది. పూరాకృతము యెలాగం
టి దిద్దించపవయ్యా. అకృతా. కటకటా నివ్వసనో హిరణ్యకుడు పల్కెను.

౨౪ క॥ అనివగచు హిరణ్యకుగను గొని చిత్రగ్రీవుడనియె మూర్మిసఖా నా
యనుజీవులలసిరేనుగ్ వనటం బెగ్గిలితినరకవలకేవలమ్ముగ్॥

టీక॥ ఈప్రకారము వగచుహిరణ్యకున్ని
వ్యసనబడుచూ వుండె యెలుకరాజున్ను జూచి చిత్రగ్రీవుడు పక్షిరాజు సఖి
కేర్మూర్మి సఖా ప్రియమైన చెలికాండా. నాయనుజీవులు నాయనుచరు
లైనపక్షులు బడలినవి. ఏను నేనున్నూ
దుఃఖముచేతవ్యాకులుడనైతిని. కేవలము మిక్కిలి. వల్ల ఈజాలము
ను. నరకు చేద్దించుము.

౨౫ క॥ ఏపాంసరము సనేదెస. నేవయసునసట్టి కర్మమెవడొనరించునో

నాపాంసరమునసదెసనే నావయసునసట్టి కర్మము తడుభుంజించున్॥

ఎవడెవడు యేయేకాలమందు యేయేవిధమ్ము పుణ్యపాపములు చేసుకొంటూ వాడు వాడు ఆయా
కాలములనకు ఆసుఖపంచకర్మలననదని యూపథ్యమందు చెప్పినాండు - అది యెలాగంటే.

టీక॥ ఏపాంసరమునన్ ఏదినమందున్ ఏవయసునన్ యేపొద్దు ఎట్టికర్మము
దిక్కునగాని యెటువంటి
చెయుచున్నాయే పురుషుడున్నూ సునా. ఆపాంసరమునన్ ఆదిక్కునన్ ఆవయసునన్ అ
ఆదివసమందున్ యాయెడు
అట్టికర్మము అటువంటి కార్యములు అతడు ఆపురుషుడు భుజించును అ
నుభవించునని యర్థము॥

౨౬ క॥ కలకాలము వేదలవుట కలకాలము వేడు సుఖము కాయము

మోంవం గలిగిననటు గానాళ్ళీ యులనిటు గానాళ్ళు దీనికేలావగవన్॥
టీక॥ కాయము మోంవంగలిగినను శరీరధారియైయుండుటవల్ల కలకాలము
ఎల్లప్పుడు దుఃఖములేదు కలకాలము ఎల్లకా
లము సుఖమున్నూ లేదు. ఈయులక్ ఈభూమిలో అటుగానాళ్ళిటుగా
నాళ్ళు అనగా కొన్నిరోజులు సుఖము కొన్నిరోజులు దుఃఖమని అర్థము.
దీనికేలావగవన్ ఇటువంటిదానికి యెందుకు వ్యసనపడవలయును॥

౨౭ క॥ దైవికము లైనపనులకు పావిజువడ వాంర్వధైర్యవంతుడనయకో

ఖావిభవమెప్పుడెటువలె గాంవలెనటు గాంకపోదు గాయసుతె వివిన్॥
టీక॥ సంయరే ఖావిభవ నీతిశాస్త్రసంపన్నుడవైన హిరణ్యకుడా. ఎప్పుడెట్లు
వలెగావలెనటుగాంకపోదు గాయసు తెలివిన్. ఏకాలమందు యేప్రకార
ముగా జరగవలెనో ఆప్రకారము జరగకపోదు అని తెలిసిన
నే వివేకముచేతను అపార్వధైర్యవంతుడు నివారింపగూడని ధైర్యము
గలపురుషుడు దైవికములైన దైవవశముచేతనైనటువంటి పనులకున్

కారణములకుఁ బాఁవిడువఁడు] నోరువదలఁడనియర్థము. అనఁగాఁ జైటపడిచె
ప్పకపోఁడని భావము॥

౧౮ క॥ వేసట నొందక లఘువి, న్యాసంబున నూరుయోజనము లరిగి సుఖ
గ్రాసమునఁ బొందివత్తువు, ఓ సఖ నీకెట్లు మోసమొదవెం జెప్పుమా॥

టీక॥ వేసట నొందక] అలసటపడక, లఘువిన్యాసంబునన్] లఘువు లనఁగా దయిన నఘ
వంటి. విన్యాసంబున్నే చేతను, నూరు యోజనములు] నూం
రామడలు పోయియును సుఖగ్రాసమునన్] ఇష్టమైన ఆహారముచేతను, పొం
దవివత్తువు] సంతుష్టుఁడవై వెంతువు, అట్లో]
సఖ] ఓచెలికాఁడా, నీకెట్లు మోసమొదవెం జెప్పుమా] నీకేప్రకా
రము ప్రమాదము ప్రాప్తించెను పలుకుమా, అని హిరణ్యకుఁ డడిగెను॥

౧౯ క॥ అక్కట యీపల్లతలం జిక్కెన యుపరగాశిదెప్పెక్క చిత్రగ్రీవుం
డెక్కడ యీ నిర్బంధన మెక్కడ దైకాలము తరింప నెవ్వరు వలతుర్॥

టీక॥ అక్కట] కటకటా యనుదివ్యసనోక్తి, ఈపల్లతలన్] ఈపత్. విపత్తులనే, ల
తలన్, తీగెలయందు, చిక్కెన్] తగులుకొనెను. సరగాశి నయు, నీతి
రెమొక్క సరణిక్కి మార్గమునకు, తెప్పెక్క] ఎట్లు చూడఁ జిత్రగ్రీవుండెక్కడ]
చిత్రగ్రీవుఁడనే యీ పక్షిరాజెక్కడ. అనఁగా, న్యాయమార్గసంచారియ
గు యీ చిత్రగ్రీవునికి యీదుర్బంధనమే సంభవించెననుట. ఈ ని
ర్బంధనమెక్కడ] ఇటువంటి యీవలలలో జిక్కికట్లు పడుటమెక్కడ (అనియుచి
తాశ్చర్యోక్తి) కాలము తరింపన్] కాలమును దాఁటుటకును, ఎవ్వరు వ
లతుర్] ఎవరు నేర్పరులు, ఎవరికిన్ని అశక్యమని భావము॥

౨౦ క॥ ఆపత్సంపదలలతులఁ బ్రాపింపవు పుష్టులుగాని గ్రగ్గుగఁ బొందవె
జూపట్టు చంద్రుఁ డారెంటి తోపతగాదృక్కలవె యుడుసంహతికిన్॥

టీక॥ ఆపత్సంపదలు] ఆపదయును సంపదయును, ఆనేయీ రెండును, పుష్టు
లుగాని] గొప్పవారినే గాని, అలఁతులన్] కొంచపువారిని, ప్రాపింపవు] పొం
దవు, (అదియెట్లంటె దృష్టాంతము), చంద్రుఁడు] గ్రగ్గుగ] కళాహీనత్వ
ముచేతఁ దగ్గును, పొందవై జూపట్టు] కళావృద్ధిచేత పరిపూర్ణుఁ
డున్నప్పను. ఒపఁ తగాదృక్కు] ఓయి పక్షిరాజా, ఆరెండును] ఆవృద్ధిక్ష
యములున్ను, ఉడుసంహతికిన్] ఉడు. నక్షత్రములరెమొక్క, సంహతి
కిన్, సమూహమునకు, కలవే] కలుగునే, అని కాకువు, కల్గవనియర్థము॥

౨౧ చ॥ ఉరి విహగవ్రజంబునకు నొందదు దంతికి మందు బిల్వకుం
బరుషతమోగ్రహగ్రహణబాధ సుధాంశునకంశుమాలికిం
బరమదరిద్రతాప్తి మతిమంతునకుం గలుగంగఁ జేసెనె
వ్వరు సవతింతునందు బలవంతుఁడు బో విధినాఁకుఁ జూడఁగన్॥

టీక॥ విహగవ్రజంబునకున్] విహగ. పక్షుల యొక్క, వ్రజంబునకు, సమూహ
మునకు, ఉరి] ఉచ్చున్ను, దంతికిన్] ఏనుగకు, ఒదము] అనఁగా, ఏనుగు
లను పట్టేటందుకు త్రవ్వనగుంట, బిల్వకున్], సర్పమునకు, ఔ
షధమున్ను, సుధాంశునకు, చంద్రునకున్ను, అంశుమాలికిన్, సూర్యు
నకున్ను, ఈయిద్దరికిన్ని పరుషతమోగ్రహగ్రహణబాధ] పరుషక్రూ
రమైనవంటి, తమోగ్రహ, రాహువుగ్రహముచేత, గ్రహణబాధ

~~[illegible]~~ మింగుటకే యత్నించిన పిడుంయు న్నప్పతివింతుము నకున్ బుద్ధిమంతుడైనపురుషునికి, అనగా పండితునికియును టు. పరము దరిద్రతాప్తి, పరము, ఉత్కృష్టమైనషువంటి, దరిద్రతాప్తి, లేవ ధీశ్లు ~~[illegible]~~ కలుగంగజేసె సంభవింపజేసెను - ఇప్పుడు శీఘ్రప్రకారము దుస్సాధ్యములైన జంతువులకు ననిర్బంధనములు సంభవింపజేసెను, ఇందు నందున్ భూలోకమందు న్నూర్ధ్వలోకమందు న్నప్పుడు ఎవ్వరు సవితు. ఆదైవమునకు రెమెవరు సమానము, బలవంతుడు బెంవిధి నాకు జూడగన్ ~~[illegible]~~ ఆ లోచించగా (+విధి) దైవము నలవంతుడు లేరు గానప్పవాడు ~~[illegible]~~ అనగా, సమర్థుడు గదా అని అర్థము॥

32 చ॥ గగనమున సంజరించుపతగంబుల గాధ సముద్రవారిలో

దగ విహరించు మీలు వలతంతువులం బడి చచ్చు నివ్విధిం

దెగి చన స్థానశక్తి గలదే వలదే ర్పడ చింత దేనికై

దెగునెడకెంత దవ్వయిన తెచ్చుగదా విధి దేహధారులన్॥

టీక॥ గగనము సంజరించు పతగంబులు, గగనమునన్ ఆకాశమందు, చరించు తిరుగుచున్నా ~~[illegible]~~ వుండే, పతగంబులు, పక్షులున్ను, అగాధ సముద్రవారిలోన్ అగాధ, లోతైనట్టి, సముద్రసాగరము రెముక్కు వారిలో, జలమందు, తగ విహరించు, ఒప్పినట్టు సంచరిస్తూ వుండే, మీలు, చేపలున్ను, వలతంతువులన్ వలజాలములను రెముక్కు, తంతువులన్, సమూహములయందు, పడి, చిక్కి, చచ్చున్ మృతిబొందును, ఇవ్విధిన్ ఈప్రకారముగాను, తెగి చనన్ మృతమైపోవుచూ నుండగా, స్థానశక్తి గలదే, ఉనికిపట్టుననే బలము రెమెవరికైనా గలుగునా ~~[illegible]~~, వలదేర్పడచిం

12

త దేనికై, ఇందుకై విచారపడపనిలేదు, తెగునెడకున్ మృతిబొందే స్థలానకు, దేహధారులన్, జంతువులను, విధి, దైవము, ఎంతదవ్వయినన్ ఎంతదూరమైనా, తెచ్చుగదా, తీసికొనివచ్చును గదా యని యర్థము॥

33 క॥ అనియా ఖువే ఖపతి దైన్యమునన సహ్యతరశోకమగ్నుండై నె

చ్చినవనిచైవికానిదగు లోకమునినయనాయాంశమేర్చికొరుకుచునుండెన్॥

టీక॥ అని, ఈలాగునపలికి, ఆఖువేఖపతి, ఆఖు, ఎలుకలకు, వేఖపతి, ఇంద్రుడైనహిరణ్యకుడు, అనగా మూషకరాజు, దైన్యమునన్ చిత్తమందు, తాపాకశోకమగ్నుండై, అసహ్యతర, అధికమైనట్టి, శోక, దుఃఖమందు, మగ్నుండై, మునిగినవాడై, నెచ్చినవనిచైవికానిదగు లొట్టానిన్ నిర్బంధము చే ముక్క తప్పిదితుడగుస్నేహితునిన్ పొందియున్నట్టి, అనాయాంశ్చ అనాయు, వలరెముక్కు అంశ ముక్క ఒకభాగమును, ఏర్చి, ఏర్పరచి, కొరుకుచునుండెన్ కత్తిరిస్తూనుండెను॥

34 వ॥ అప్పుడవార్యధైర్యతుహినగ్రావుండగు చిత్రగ్రీవుండు సుహృ

ల్లోకశరణ్యుండగు హిరణ్యకుని కిట్లనియె॥

టీక॥ అప్పుడున్ ఆసమయమందు, అవార్యధైర్యతుహినగ్రావుండగు చిత్రగ్రీవుండు, అవార్య, వారించశక్యముగానట్టి, ధైర్య, ధీరత్వమందున్, తుహినగ్రావుండగు, హిమవత్పర్వతమైనట్టి, అనగా, హిమవంతునివలె అసమానమైన ధైర్యము గలవాడని భావము, ~~[illegible]~~ చిత్రగ్రీవుడు అనుపేరుగల పక్షిరాజు, సుహృల్లోకశరణ్యుండగు సుహృల్లోక, ఆప్తజనులకు, శరణ్యుండగు, రక్షకుడైనట్టి, హిరణ్యకునకిట్లనియెన్

మూషకరాజును గూర్చి పలికెను॥

౨౮ క॥ పరహితచరితాయుక్తు। త్పరివృతబంధములబోలెపరిచరబంధో।
త్కరములనరకవిప్రుడు। పరివారము లేని భూమిపతి పూజ్యుండే॥

టీక॥ పరహితచరితా] పర. అన్యులకు. హిత. ఇష్టమైన. చరితా. నడవడిగలవా
డా। చరిత్రము గలిగినవాండో హిరణ్యకుడా॥ అస్తత్పరివృతబంధములబో
లెన్] అస్తత్పరివృత. నన్నుచుట్టుకొన్నటువంటి. బంధముల బోలె. కట్లను
వలెనే. అనగా. నన్నుచుట్టుకున్నబంధములను భేదించినట్లుగానే॥ పరిచ
రబంధోత్కరముల్] పరిచర. సాభృత్యులయొక్క. బంధోత్కరము. అతి
శయమైనకట్లను॥ ఏలనరకవిప్రుడు] యిప్పుడు యెందుకు (కత్తిరి) [redacted] ంచవు॥
(మంచిది. నామట్టుకేనేను బైలువెళ్లి వచ్చితినట్లైతినా అని అధ్యాహారము)
పరివారము లేని] ప (నివాండ్లు) ~~[illegible]~~ లేనటువంటి॥ భూమిపతి] రాజు॥ పూజ్యుం
డే] రాజార్హుండే (అనగా) కాదని [redacted] జావితము—

౨౯ క॥ సిరిగూడదు గూడినపుడు। గురుగలవాడుచుప్పుచుకొనుపరవీ।
రుల్. సరకుగొనరుర్విదక్కడు। పరివారము లేనిరాజు బ్రతుకునె బెడదై॥

టీక॥ (అట్లాపరివారము లేనిరాజుకు. అని అన్వయసత్రము. అధ్యాహారము)
సిరిగూడదు] లక్ష్మి పొందదు॥ కూడినన్] లక్ష్మి పొందినప్పటికిన్ని॥ పదుగురు
గలవాడు] ~~[illegible]~~. పదిమంది పరిజనులుగలరాజ్యానికే (అధిపతి) (పుట్టుకొన్నవా) టితోసు
కొనును॥ పరవీరుల్] పరాక్రమవంతులైన శత్రువులు॥ సరకుగొనరు] లక్ష్య
ముచేయరు॥ ఉర్విదక్కడు] భూమినిల్వదు॥ [redacted]. పరివారము లేనిరాజు]
పరిజనశూన్యుడైన భూపతి॥ బ్రతుకునె బెడదై] గొప్పగా జీవించునా॥

అనగాం జీవించదనుట॥

వ॥ అనవుడు కులకలరి హిరణ్యకుండు॥ యిదిసులభము॥

౩౦ క॥ హితభృత్యులచేనే భూ। పతి కలఘుస్నేహసంవిభాగములమరున్।
ప్రతివాసరమతడు బమోద్ధతుడై భావించుజూవె త్రైలోక్యంబున్॥

టీక॥ హితభృత్యులచేన్] ఇష్టమైనభటులచేతను॥ భూపతికిన్] రాజునకు॥ అ
లఘుస్నేహసంవిభాగములు] ~~[illegible]~~ అలఘు. విస్తారమైనటువంటి. స్నేహ
సంవిభాగములు. చెలిమలు॥ అమరున్] ఒప్పియుండును॥ అతడు]
రాజు॥ ప్రతివాసరమున] నిత్యము సన్తు॥ బమోదయుడై] (మిక్కిలిసంతోషముగలవాడై) ~~[illegible]~~
త్రైలోక్యంబున్] ముజ్జగములను॥ పాలించున్] రక్షించును. చూవె] సుమ్మీ॥

౩౧ క॥ పరివారముపట్టునవా। దరలేశము లేమి భూమిధవుడభివృద్ధిం
బెందయడు సంతతికెడసి నాపురుషుని వంశంబు నష్టిబొందినభంగిన్॥

టీక॥ పరివారముపట్టునన్] పరిజనవిషయమై॥ ఆదరలేశము లేమిన్] అణుమాత్ర
మైనా ఆదరణము లేకపోవుటచేతను॥ భూమిధవుడు] రాజు॥ అభివృద్ధిం
బెందండు] (పెంపుబొందడు) ~~[illegible]~~ (ఎట్లాగంటే) సంతతికెడసినన్] సంతానము
లేనటువంటి॥ పురుషునివంశంబు] మానవునికులము॥ నష్టిబొందినభంగిన్] నా
శమైనవిధముననే అని అర్థము॥

౩౨ చ॥ అదనికి జీవనంబిడమియాంశజవాండుటవేనినెరవుల్
వెదకుటనిచ్చలుంబరిభవించుటకింకరసంకులంబునె
మ్మదికినసహ్యవతాటదంరువానుటపిన్నటనాదిహోల్లహెం

పదవికి బాసిరెముంటి పదిపాటులనెందు నృపాలచిహ్నముల్॥

తా॥ అదనికి జీవితంబిదవి] భృత్యజనులకు సమయానకు వేతనమివ్వకపో వుటయున్నూ, అరజవాండుట] ఎకసక్కెపుమాటలు పలుకుటయున్నూ, లే నినేరముల్ తెవెదకుట] వట్టి అపరాధములు గలుగజేసుటయున్నూ, పరి భవించుట] తిరస్కరించుటయున్నూ, కింకరసంఘములంబు] కింకరు, భృ త్యులయొక్క సంఘములంబు, సందడి, నెమ్మదికి నసహ్యమౌట] మనస్సు కు సరిపడకపోవుటయున్నూ, దయమానుట] కరుణావేకపోవుట యున్నూ, పిమ్మటనాదికెమో వె]మునిషిలే నప్పుడు దుర్గుణాలు రెున్నటయు న్నూ, (ఇటువంటి గుణములచేతను) నృపాలచిహ్నముల్] రాజలక్షణా ములు, తమ పదవికి బాసి] రాజ్యమునకు తొలగి, బంటి పదిపాటు లనెందు] అపహరయులై సంక్షేపములై పోవును, గనుక రాజులయం దు యీ పూర్వోక్తగుణములుండగూడదు॥

౩౯ ఆ॥ సైన్యధాన్యబంధు సమ్మర్దములనైన వృద్ధిబొందు గవిగిపుదమి
నుల్లసిల్లు, నతడు సూవె నీదజాధీశ వసుమతీ, హిమమయూఖ
వదన కింటి మగడు॥

తా॥ ఎవ్వడు] ఏరాజైనా నేమి, సైన్యధాన్యబంధు సమ్మర్దములన్] సైన్య, రథ, గజపదాది తురగసహితమయిన సేనలయొక్కయున్నూ, ధాన్య ~~[illegible]~~ ధాన్యముల మొదలగువస్తువులయొక్కయున్నూ, బంధు, ~~[illegible]~~ చుట్టాలయొక్కయున్నూ, సమ్మర్దము లు] క్రిక్కిరిసియుండుటచేతను, ఒరుపు గవిగిపుదమి నుల్లసిల్లున్] సహా ముగ వర్ధిల్లుచుండు ~~[illegible]~~ వృద్ధిపొందునో, నీదజాధీశ] నీదజాప

క్షులకు, అధీశ, రాజ్యమైన చిత్రగ్రీవుడా, అతడు] ఆరాజు ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ వసుమతీ హిమమయూఖవదనకున్] చంద్రుని వంటి ముఖము ~~[illegible]~~ ఇంటి మగడు] ముగల భూమియనే స్త్రీకి నిజమైన పెనిమిటి, సూవె] సుమ్మీ, ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

౪౦ క॥ అనిపక్షిజాలగుణాములతో తునియలుగాజేసి ఖగపతుల వెడలించెన్।
జనితాద్భుతమూషకపతి ఘనులంబ్రబలసేగి కొల్వగా వేరు గదా॥

తా॥ అనిపల్కి] ఈప్రకారము వంచించి, మూషకపతి] ఎలుకలరేడు, జనితాద్భుత] జనిత, పుట్టింపబడ్డ, అద్భుత, ఆదరణచేతను, జాలగుణములతో] జాలవలయొక్క గుణములతో తంతువులనో, తునియలుగాజేసి] తునకలుగా చేధించి, ఖగపతుల] పక్షిశ్రేష్ఠములను, వెడలించెన్] బయలువెళ్లి రాజేసెను, (ఈయర్థమును, అర్థాంతరము చేత సమర్థిస్తున్నాడు) ఘనులు] మహాత్ము లు, అప్తుల] మిత్రులయొక్క, సేగి కొల్వగా వేరు గదా] కీడును సహింపచా లరుగదా అని అర్థము॥

౪౧ శా॥ చిత్రగ్రీవుని గారవించుకెని తత్సేనందురంతాద్యతి
చైత్రబ్భాయ బ్రహ్మాష్ట జేసియభిలాషల్ వింధుగావించివో
పత్రిగ్రామణిశౌయురమ్మనిన బాష్పచ్ఛన్నవక్త్రంబు తో
నత్రాతం జనుదాత వీడుకెని పోవెంబక్షిణయా లోపలన్॥

టీక॥ హిరణ్యకుడు (యీపేరుగల మూషకరాజు) చిత్రగ్రీవుని గాంగిలించుకొని చిత్రగ్రీవుడనే
పక్షిరాజును ఆలింగనముచేసితత్సేనకు ఆచిత్రగ్రీవునిసైన్యమును, దు
రంతాదృతిచ్ఛత్రబ్భాంధ్యుడు దురంత, తుదవేనట్టివంటి, ఆదృతి, ఆద
రణావునే, ఛత్ర, గొడుగు నాతొక్క, ఛాయన్ నీడచేత సుప్రహృష్టుజేసి
సంతుష్టిబొందజేసి అభిలాషన్ విందుగావించి (అతనిని) చేతనుభోజ
నము పెట్టించి, ఓపత్రిగ్రామణి ఓపక్షిశ్రేష్ఠుడా! పోయిరమ్మనిసాగనంపి
రమ్మనగా ఆచిత్రగ్రీవుడు (యీపేరుగల పక్షిరాజు) బాష్పచ్ఛన్నవక్త్రంబుతో బాష్ప, కన్నీళ్లచే
తను, ఛన్న, కప్పబడ్డట్టివంటి, వక్త్రంబుతో, ముఖముతోడను తనదాం
తీ శరీరమును విచ్చినట్టివంటి అత్రాణ్ తన్ అరక్షకుడైన హిరణ్యకు
ని వీడుకొని విడిచిపెట్టి బక్షి (చిత్రగ్రీవుడు ప్రాంతమున్) అరిగెను ఆలోపలన్
ఆసమయములోన నిరుద్ధము॥

౪౨ క॥ జాలము నరికి విహంగమ । జాలము బ్రతికించి కేలవు సామువల్ హేలా ।
లీలంగలపుట గనుగొని యా లఘుపతనకుడు మూషకాగ్రణి కనియెన్॥

టీక॥ హిరణ్యకుడు (యీపేరుగల మూషకరాజు) జాలము నరికి వలకత్తిరించి, విహంగమ జాలము విహం
గమ, పక్షులయొక్క, జాలము, సమూహము (ను) బ్రతికించి జీవింపజేసి, కే
లవు సాముల్లకు లస్సావములైన పక్షులను హేలా లీలన్ విలాసక్రియచేత
నే, కలపుటన్ కలియుచేసుటను, ఆలఘుపతనకుడు (యీపేరుగల) ఆకాకరాజు, కన
గొని చూచి మూషకాగ్రణికనియెన్ హిరణ్యకునిగూర్చిపలికెను॥

౪౩ సీ॥ పరధరాధిపభేదకరము నీబలము నీ, వివరంబు బహుమార్గవిశ్రుతం
బు రాజశేఖరకుమారకము నోహరము నీచర్యనీసన్మానసంబుదాత్త

మవిరళసుగతిహేతువు నీవినీతత్వము లరునీగుణామము ధర్మానుకూలం
బతివృద్ధి మహిమ జెన్నారు నీయాకారమిష్టకార్యములనీయంగిబెరుగు॥

౪౪ తే॥ నీకరుణాలక్ష్మివాటిల్లునీరసజ్ఞ । సత్యభారతి నిలుచునీసన్నిధాన
వంభిమతార్థంబులొసగునిన్నభినుతింపశక్యమే నాకు మూషకశ్రేష్ఠ కళత్ర॥

టీక॥ ఓహిరణ్యకుడా (యీపేరుగలఓ మూషకరాజా) నీభుజసత్వము పరధరాధిపభేదకరము, పర, శత్రు
వులైనట్టివంటి, ధరాధిప, రాజులకు, భేదకరము, విరోధము గలుగజేసెడి
అనగా శత్రురాజులభేదించెడి నీవివరంబు నీయంతరంగము, బహుమార్గ
విశ్రుతంబు బహుమార్గ, అనేకనీతిశాస్త్ర ధర్మశాస్త్ర సరణులయందు
ప్రవర్తించుటచేతను, విశ్రుతంబు, విస్తరింపబడ్డట్టివంటిది, నీచర్య నీనడత
రాజశేఖరకుమారక మనోహరము రాజశేఖర, శ్రేష్ఠులయొక్క, కు
మారక, పుత్రులకు, మనోహర, చిత్తరంజకమైనట్టివంటిది. అనగా రాచ
కొమాళ్లకు యిచ్ఛయించతగినది, నీసన్మానసంబు సత్, శ్రేష్ఠమైనట్టివంటి,
మానసంబు, నీచిత్తము ఉదాత్తము మహత్తరమైనట్టివంటిది, నీవినీత
త్వము నీవినయనిశ్చలత్వము అవిరళసుగతిహేతువు అవిరళ, నిరంత
మైనట్టివంటి, సుగతి, (సులభరాశి)కి, హేతువు, కారణమైనట్టివంటిది
నీగుణామము నీస్వభావము (ధర్మానుకూలము) ధర్మ, పుణ్యకార్యము
నకు, అనుకూలము, సహాయమైనట్టివంటిది, నీయాకారము, నీయాకృ
తి, అనగారూపము, అతివృద్ధిమహిమ మిక్కిలిపెరిగెప్రకారముచేత, చె
న్నారున్ ఒప్పుచూవుండేది, నీయింగిత నీదాతృత్వము, ఇష్టకార్యములన్

ఆప్తజనులందఱు తృప్తనులందుండు, పెరుగుచున్న] అతిశయించుచున్న, నేకరుణాన్వితు] నేకప్పపనన్, ల
క్ష్మీవాంఛితములున్న] సంపదలెందును, నేరసజ్ఞు] నేనాలుక (బలెండి) సత్యభాషణతినిలుచున్న] సత్య
వాక్యమునిలిచియుండును, నే సన్నిధానము] నే సమీపము, అభిమతార్థంబు
లాపనగున్న] ఇష్టార్థములనిచ్చునని, హే మూషకశ్రేష్ఠ, ఓయి మూషకరా
జా, (ఇటువంటి నిన్ను) అభినుతింపన్] స్తోత్రముచేయుటకు నాకు శక్య
మే] నాకు శక్తిగలదాయని యర్థము, ఇది రాజపర్యాయమైన అర్థము, ఇం
కను మూషకపర్యాయమైన అర్థము నువ్రాయుచున్నాము॥ ఓ మూషకమా,
నీబలము] నీ భుజ సత్వము, పరధరాధిపభేదకరము] పర ఇతర ప్రసిద్ధమైనట్టి
వంటి, ధరాధిప, పర్వతశ్రేష్ఠములయొక్క, భేదకరము, భిద్దులు జేసేది, అ
నగా యెలుకకొండలను కొన్నలుచేసుకొనియుండేది అని భావము, నీ వివ
రంబు] నీస్థానబిలము, బహుమార్గవిశ్రుతంబు] అనేకత్రోవలచేతవిస్తరి
తమైనది, ఎలుకబొక్కలు అనేకమైన దోవలు గలదని భావము, నీచర్య] నీనడ
త, రాజశేఖరకుమారకవంనోహరము] రాజశేఖర, సాంబశివునియొ
క్క, కుమారక, వినాయకుని, మనోహరము, మనోజ్ఞమైనది, వి
నాయకుడు మూషకవాహనుడు [illegible] నీసన్నిధానంబు] నీ శ్రేష్ఠమైనచి
త్రము, ఉదాత్తము] ఉద్ధతమైనది, అనగా యెగరనిచ్చయించినది, నీది]
నీతత్వము, నీనమ్రభావము] అనగా శరీరము ముడువంచిప్రవేశించుట,
అవిరళసుగతిహేతువు] అవిరళ, ఎడములేనట్టి కిన్న, సుగతి, సుఖం
గా గమనించదానకు, హేతువు, కారణమైనది, అనగా యెడములేని కొంచ
పు బొక్కలైనా దూరుటకు బలగలదని భావము, నీగుణము ధర్మానుకూలము,

నీగుణము, నీమంచిగుణము, ధర్మానుకూలము] ధర్మ, పుణ్యకార్యములకు, అను
కూలము, తగినటువంటిది,
నీయాకారము] నీ [illegible] అతివృద్ధిమహిమజెన్నారు, అతి, మిక్కిలి [illegible]
[illegible] వృద్ధిమహిమ జెన్నారు, ప్రభావముచేతనొప్పినది,
అనగా ఆకారము మిక్కిలి కురుచైనదని భావము, నీయొగ్గి] నీదాతృత్వ
ము, ఇష్టకార్యములకు] హితమైనవారిపనులందుండు, పెరుగుచున్న] వృద్ధిబొం
దును,
నీకరుణా] నీదయ [illegible] చేతను, లక్ష్మీవాంఛితములున్న] సంపదగలుగు ను, ఎలు
కకు యెవనియందు కరుణ కలిగితే వానికి ధనికుల యిండ్లలోనుంచి ధ
నము బొక్కల గుండా తెచ్చివేసునని భావము, నీరసజ్ఞ] నీనాలుకయం
దు, సత్యభాషణతినిలుచున్న] యధార్థముగా నవికిరి నిలుచును, అనగా న
వికిరి భక్షించునని భావము, నీసన్నిధానము] నీసమీపము, అభిమతా
ర్థములొసగున్] కోరికెలనియ్యుచేర్పు [illegible], అనగా హిరణ్యకుని సమీపమం
దు ధనము వున్నదని పైకథలో చెప్పుచున్నాడు, ఇటువంటి నిన్ను నుతింప
నాకు శక్యమా అని అర్థము॥

౪౮ క॥ ప్రతిలేని కరుణ నీదగు । పతిమతి కింబాపి సుగతి బడసితి నీసం।
గతిగతిగాదే యింపల్లతలంటినమమ్ము బోటులకు కృతకృత్యా॥

టీక॥ ప్రతిలేనికరుణ] సాటిలేని దయచేతను, నీదజపతి] పక్షిరాజును,
మృతికింబాపి] చావుకుదప్పించి, సుగతిబడసితి] సద్గతినిబొందితివి,
కృతకృత్యా] కృతార్థుడవైనయో హిరణ్యకుడా, ఆపల్లతలు] [illegible]
ఆపత్, విపత్తులనే, లతలు, తీగెలను, అంటిన] తగులుకున్న, మమ్ము

బోటులకున్ వలె నంటి వారలకున్ సంగతి నెఱవి వి గతి గాదె యాధారము గాదా యని వాయసము పలికెను॥

౪౬ క॥ భవదీయస్నేహము నా । కవిరళతేజోవిధాయి యగు నెయ్యుడవై । తవ తవ వేకము నీ క్షిప్రవరా వర్తింపుము నహిరణ్యకుఁ డని యెన్॥

టీక॥ భవదీయస్నేహము = భవదీయ, నీ సంబంధమైన స్నేహము, నెయ్యము, నాకున్ = అవిరళతేజోవిధాయి = అవిరళ, దట్టమగు నష్టవంటి తేజః ప్రకాశమునకు, విధాయి, చేసెడిదియగు నుండుఁ [illegible] నెయ్యుఁడవై సఖ్యుఁడవై, ఓ క్షిప్రవరా = బుద్ధిమంతులలో శ్రేష్ఠుడైన హిరణ్యకుండా! తవతవ వేకన్ = అత్యంతవేకముగా వర్తింపుము సఖ్యప్రవర్తింపుమని పల్కగా హిరణ్యకుఁడని యెన్ తిరిగి కాకముతో హిరణ్యకుండు పలికెను॥

౪౭ క॥ కయ్యమునకు నెయ్యమునకు । వియ్యమునకు సమతవలయు వేమఱకట్టైనన్ । కయ్యము గెలువదు నిలువదు । నెయ్యము వియ్యంబు పొసఁగ నేరదు మెదలన్॥

టీక॥ కయ్యమునకు నెయ్యమునకు వియ్యమునకు, కయ్యమునకున్ యుద్ధమునకున్, నెయ్యమునకున్ చెలిమికిన్ని, వియ్యమునకున్ బంధుత్వమునకున్, ఈ మూటికిన్ని సమతవలయున్ సామ్యము ఉండవలెను. వేమఱకట్టైనన్ అట్లు సమయము గాకుండా పోయెనా, కయ్యము గెలువదు యుద్ధము జయింపదు. నెయ్యము స్నేహము స్థిరముగా నుండనేరదు. వియ్యంబు పొసఁగనేరదు మెదలన్ బంధుత్వము మొదట నేరెవుప్పదు. కాఁబట్టి యీ మూటికి

సమముగనుండవలెనని భావము.

౪౮ క॥ బలహీనుఁడనేను మహా । బలుఁడవు నీవధముఁడెట్లు బలవంతునితో । జెలిమి యొనరించు చెప్పుమా । తలద్రిప్పక మ్రింగఁజూచెదవు వెలువడినన్॥

టీక॥ బలహీనుఁడనేను = నేను సత్త్వరహితుఁడను. మహాబలుఁడవు నీవు = నీవు మిక్కిలి సత్త్వయుక్తుఁడవు. అధముఁడెట్లు బలవంతునితోఁ జెలిమి యొనరించు చెప్పుమా, బలము తక్కువైనవాఁడు బలవంతునితో సఖ్యమెట్లాగున చేయును చెప్పుమా. వెలువడినన్ = నను బిలములోనుంచి బయలుదేరగానే, తలద్రిప్పక మ్రింగఁజూచెదవు శిరస్సు తిప్పక మ్రింగఁదలంపుచున్నావు. అనగా తలత్రోకుండా మ్రింగుదువని తాత్పర్యము. కాఁబట్టి మనకిద్దరికి స్నేహము గనచెలిమింతాననిపలికెను॥

౪౯ క॥ అమరదు నీతో స్నేహము । వ్యర్థము చెట్టకు భోక్తవీవు భక్ష్యమునే నం । చుమెయి గం బోదకపలికిన । తమకింపక మరియు లఘుపతనకుండనియెన్॥

టీక॥ అమరదు నీతో స్నేహము = నీతో స్నేహమెప్పుడు వ్యర్థము చెట్టకు వ్యర్థముగా నుండదు. భోక్తవీవు నీవు భక్షించేవాఁడవు, భక్ష్యమునేను విసరిగిన వస్తువను. అంచుమెయి గంబోదకపలికిన అనిమెగవూటుపడకచెప్పగానే, మరియు అనంతరమందు. తమకింపక వేనుకదీయకను. లఘుపతనకుండు కాకరాజు. అనియెన్ పలికెను॥

౫౦ క॥ బలవంతము కాకవమునే । బలహీనుఁడననుచు విడిచి పలుకవె సుప్రజ్ఞా।
బలమున నధికుఁడవది యెటో । బలము శరీరస్థమైన బలముఁ గలవే॥

టీక॥ కాకవము] వాయసము + బలవంతము] సత్త్వముగలది + నేను] తెలుఁగునేనే నని + బలహీనుఁడననుచు] సత్త్వములేనివాఁడని + పలుకకు] వంచింపకుము + ప్రజ్ఞాబలమున నధికుఁడవు] బుద్ధిశక్తిచేత నాకంటె గొప్పవాఁడవు + అది యెటో బలము] ఆప్రజ్ఞాబలమే బలముగాని + శరీరస్థమైన బలముఁ గలవే] దేహము దృఢముగా నుండుటయే బలమా + అనఁగా దేహ బలము బలము గాదని భావము॥

౫౧ క॥ తలద్రిప్పక త్రిప్పెదవని । పలికెద వేనట్టిదు స్వభావుఁడనే నే।
కలిమి పరాపత్తిదవ । జ్వలనఘనాఘనము గాదె సాధుచరిత్రా॥

టీక॥ తలద్రిప్పక త్రిప్పెదవని పలికెదవు] శిరస్సు దింపక నే పక్షింతువని నాడివే దవు + ఏనట్టిదు స్వభావుఁడనే] నేనట్టి స్వభావము గలఁడనా + సాధుచరిత్రా] మంచి నడవడిగలిగినవాఁడా + కలిమి] నా వృద్ధి గలిగియుండఁడము, నాయొక్క స్థితియని భావము + పరాపత్తిదవజ్వలనఘనాఘనము గాదె] పర, అన్యులయొక్క, ఆపత్తి, ఆపదయనే, దవజ్వలన, కార్చిచ్చునకు, ఘనాఘనము గాదె, వర్షాకాలమేఘము గాదా, అనఁగా మేఘజలముచేత దావాగ్ని యేప్రకారము చల్లారునో అట్లనే నా వృద్ధి ఇతరులయొక్క ఆపదలు నివారణమౌనని భావము॥

౫౨ క॥ నీవంటి యుత్తముఁడు సుఖ । జీవితుఁడైయున్న నేను చిరజీవిసు
మీ। నీవిందు గలుగ చిత్ర । గ్రీవుఁడు విపదంబునిధి తరించెనె వేదో॥

టీక॥ నీవంటి యుత్తముఁడు] సుఖజీవితుఁడైయున్నన్] నీవంటి శ్రేష్ఠుఁడు + సౌఖ్యముగా జీవించియుండఁగా + నేను చిరజీవిసుమీ] నేనున్ను బహుకాలము జీవించఁగలవాఁడన్ని అప్పుడు సుమీ + నీవిందు గలుగన్] నీవిక్కడ నుండఁగా + చిత్రగ్రీవుఁడు] పక్షిరాజు + విపదంబునిధి తరించెనె వేదో] విపత్, ఆపదయనే, అంబునిధి, సముద్రమును, తరించెనె వేదో, దాటినాఁడో లేదా అని పలికెను॥

౫౩ చ॥ పరుషవిశృంఖలాలపనపంక్తుల సాధువునం బువిత్రియం
బెంతయు గజ్జెయు నెవ్వరికి బోలదహో ఖచరాపగాపయో
ధరపరిరంభసంభ్రమముగా తత్పరతుంగతరంగహంసదు
స్తరశరధింద్రరోగ్రశిఖితప్తము గానెనరింపవచ్చునే॥

టీక॥ పరుషవిశృంఖలాలపనపంక్తులన్] పరుష, కఠినములైనట్టి, విశృంఖల, అడ్డములేనట్టి, ఆలపన, మాటలయొక్క, పఙ్క్తులసమూహములచేతను + సాధువునంబు] మంచివాని చిత్తము నం + విత్రియంబెంతయు గజ్జెయున్] వికారమైనదానిగా సల్పుటకును + ఎవ్వరికి బోలదు] ఎవ్వరికిన్ని శక్యము గాదు + (ఎట్లనంటె) ఖచరాపగాపయోధరపరిరంభసంభ్రమముగా తత్పరతుంగతరంగహంసదుస్తరశరధిన్] ఖచరాపగా, ఆకాశగంగయొక్క, పయోధర, స్తనములయొక్క, పరిరంభ, ఆలింగనముయొక్క, సంభ్రమము, తొందరపాటు గలిగియుండు, అనఁగా, తొందరపాటు, తత్పర, ఆసక్తములైనట్టి, తుంగ, ఉన్నతములైనట్టి, తరం

గ॥ కరళ్లనేఘ్నవంటి, హస్తములు గలిగినప్పువంటిన్ని, దుస్తర, దాంట జూడ

నప్పువంటి, శరధిః, సముద్రమునకు, తప్పణోగ్ర శిఖి తప్తము గాకా] తప్పణో

గ్ర, గడ్డికైన వంటుందున్నప్పువంటి, శిఖి, అగ్నిచే తను, తప్తము గాం, కాక [illegible]

బుట్టబడ్డదాన్నిగాం బవరింపవచ్చునే] చేయగూడునా, ఆకాశగంగ

మట్టకు పాన్వయించిన కరళ్లు గలిగిన సముద్రమును గడ్డికైనయుండుం

తే అగ్నిచే దవేదిమి వచ్చేటట్టు చేసేటందుకు రాతెట్లా శక్యము గాదో అ

ట్లనే నిష్ఠుర వాక్యములచే త, సాధువుల మనసును వికారము పొందిం

పనెవ్వరికి వశము గాదని భావము॥

౫౪ క॥ అనులఘుపతనకు పలుకులు। విని మూషకరాజు బలికె వెల్లీనితో।

ననుబోంటియులతి నెయ్యం। బెనరించినదగునె వేరె మెం బలవంతుల్॥

టీక॥ అనులఘుపతనకు పలుకులు] [illegible] ఇట్లాలంబా

మూషకరాజు] విని] ఆలించి పలికెన్]

వృండే కాంకరాజువలాంటలను హిరణ్యకుడు [illegible] చెప్పెను, వెల్లీ

[illegible], పిచ్చివాండానీతో

కాకరాజైననీతోడ నను బోలియులతి] నెయ్యంబానరించినదగునే

నావంటి బలహీనుడు స్నేహము చేస్తే అర్హమైయుండునా, వేరె మెం బ

గొప్పవారలు వేరా, అనగా

లవంతుల్] నీవంటి స్నేహము చేయుడాంనకు లోకములు లోకములు శక్తిమం

తులు లేరా అని పలికెను॥

౫౫ క॥ తన గుణము బూనియున్నా। దని పగతుని నమ్మబోలదని శము

మదిలో। వనలశిఖా తప్తోదక। మనలుని పైజిందిచల్లనార్చునె

వేదో॥

టీక॥ తన గుణము బూనియున్నాదని] [illegible]

పగతుని] నమ్మబోలదు] అనిశము]

తన స్వభావమును ధరించియున్నాదని శత్రుని నమ్మ మనసునెప్పుడైనను

నమ్మ బోలదు

ల్లప్పుడు స్వస్థిచిత్తముగా ఉంచకూడదు (ఎటువంటె) అనలశిఖా తప్తోద

అనలః అగ్నిమొక్క శిఖా వంటలచేత తప్త కాచబడిన ఉదకము నీళ్లు

కము] [illegible] అనగా వేడినీళ్లు అ

నలునిపై జిందిన] అగ్నిమీద బడితే చల్లార్చునె వేదో] [illegible] శాంతిబొం

దించునా వేదా [illegible] వేడినీళ్లైనప్పటికిన్ని అగ్నిమీద బడితే చల్లార్చు

నని భావము॥

౫౬ క॥ పోలిపదిబోలునెనెవ్వా। బోలనియదిబోలదంబుప్రాకం

బున బోజాలునె శకటముతిలన్నేలం బోతములునేర్చునేయే గంగన్॥

టీక॥ పోలినది] [illegible] సరిపడ్డది ఏమొక్కడైనా

పోలుట్ సరిపడునా పోలనియది ఎట్టిది పోలదు

సరిపడునట్ సరిపడని దిమొక్కడైనా సరిపడదు (ఎట్లనంటె) శకట

ము] బండి అంబుప్రాకంబునన్] జలప్రవాహమందు పోజాలు

నె] పోనేర్చునా పోతములు] ఓడలు నేలన్] భూమియందు నేర్చునే

యేగంగన్] పోజాలునా అనగా భూమియందు వాడలు పోవేవు నీళ్లమీ

ద బండ్లు పోవేవని తాత్పర్యము॥

౫౭ క॥ దోసంబూరక తలచు। జేసినమేల్మరచువిశ్వసించినజెరుచున్।

నా సత్వము దుష్పురుషుడేదొ సుగుణోవినోము జూడము త్రైవు

నెకనిన్॥

టీక॥ దుష్పురుడు] దుర్జనుడు, దోసంబూరకతలచున్] నిర్నిమిత్తము గా

ముకనియందు దోషగుణాములనే యెంచుచున్ జేసినమేల్మర చున్ విడుపవేసిన యుపకారములను విస్మృతి జెందున్ విశ్వసించిన జెరుచున్ నమ్మితే చెడి పోజేయున్ నాసత్యము నాతోడే నని ప్రెట్టు చెట్టుకొనవదవున్ ఓసుగుణ సద్గుణములు గలిగిన మోకాకారాజా విసుము జూడవు త్రము సుకవిన్ శ్రేష్ఠుడైనవాణ్ణి యొకణ్ణి అయినా చెప్పలసాతర్లింపము కన్న నుగానప్రపంచమందు విశేషముగా దుష్పురుషులే తాని సత్పురుషులెక్కడలేరని భావము॥

౫౮ వ॥ సుజనశబ్దంబు పూర్ణాశోంత్రంబుగా విచారించెడ నిష్టంబయ్యు ను బహుసుకృతోపలాలి తుండయ్యును దుర్జనుండంకగత స్వారోరగంబు చందంబు నభరితంబు సంపాదింపుచుండు నెం దిందు॥

టీక॥ సుజనశబ్దంబు పురాణోత్రంబుగాన్ మంచివను జుదన్నపలుకున్ గ్రంథములయందే చెప్పబడది విచారించెదన్ తెలియుబుగ్ననున్ అనగా గ్రంథములు లుప్పంచెగానీ గాని లోకమందు ప్రత్యక్ష మ్మగావేదని భావము దుర్జనుండు దుష్పురుషుడున్ ఇష్టంబయ్యును తనకుపాతుడై యున్నన్ బహుసుకృతోపలాలితుండయ్యును అనేకములైన సుకృతోపకారములచే తమున్నిం ఉపలాలి పబడిన ఇంకనాత్రెయున్న అంకగతస్వారోరగంబు చందంబున్ అంకగత తనతొడయందున్నపువంటి క్రూరోరగంబు చందంబున్ దుష్టసర్పము వలెనే భయంబు వైరపుళు సంపాదింపుచుండున్ పుట్టి పుచుండున్ ... వేండియున్ పరిస్థి

౫౯ క॥ పరపురుషచింతయంతఃకరణంబున గలిగి మగని గరగించుతలో దరికరణి హృదయకలుషము మరుగిడి ఖలుడౌను మధురమధురతరో కృతుల్॥

టీక॥ పరపురుషచింత అన్యమనుజుని బొందవలెననే తలంపున్ అంతఃకరణంబు నగలిగి మనసున గలిగి మగని గరగించు భర్తను మంచిమాటలచేత తనయందు అనురాగము గలుగజేయుచున్నట్టి స్త్రీవలెనే జారస్త్రీ ఖలుడు దుర్జనుడున్ హృదయకలుషము మనసున నున్నకపటము మరుగిడి దాచి మధురమధురతరోక్తుల్ మధురమైన మధురతరమైనవచనంబులచే అతిమధురములైన వాక్కులచే పలుకును॥

౬౦ క॥ నేరంబు నరించినను పకారము జేయుదు మంచివ్వగా భక్తిన తై
పారమును మరువము మేమనుచు వారలకుం ఖలులకాం దవెరులుగా తే॥

టీక॥ నేర॥ అపకారము చేసినప్పటికిన్ని ఉపకారములు చేయుదుము కనుపెట్టి తప్పినప్పటికిన్ని వారము మరువము మంచివ్వగా భక్తి వారము మరువము
త్రము చేయుదము నవిస్మృతి జెందివారము అనుచువారలకున్ అని పల్కుచుం నుండే సజ్జనులకున్ ఖలులు దుర్జనులు అత్యంతవైరులుగా నిర్మితులు శత్రువులుగారు అని అర్థము॥

౬౧ జుక్తాపునిమ్ము వంటి బలగర్వసమగ్రులతోంటి మైత్రి దుఃఖావ

హేమగుణమున్ శిరోరత్నకాంతియున్ వహ్నిశిఖానురూపమై
పాలిలచిత్తదైప విశేషద్విరదమూంటలజాటి పన్నగే
లా విను లక్షణమైన వలదన్నను మానుషకోకవల్లభా॥

టీక॥ కాంచనస్వర్ణమంటి కాంచ టీనవంటి; బలగర్వసమగ్రులతోటి భుజ (బల) మొక్కై గర్వి। అహంకారయుక్తుల। సమగ్రులతోటి। నిండినవారితోడ; [illegible] మైత్రి సఖ్యము; దుఃఖావహము వ్యసనప్రదము; హేగుమన్న పావ్వనగానే కేశటంగ్రణి కెళము।
కాంతులలోని। అగ్రణి। శ్రేష్ఠమైన ఆకాంకము; వహ్నిశిఖానురూపమై
పాలిలచిత్తదై వహ్నిశిఖ। అగ్నిజ్వాలతోండను। అనురూప। సమాన
మైన। కోప। క్రోధముచేతను। అవిల। కలకపడిన। చిత్తదైహృదయముగ
లవాడై; పలికెను (చెప్పెను + అనగా) మానుషకమును గూర్చి వంచించెనను; అద్విర ఆశ్చర్యము;
మాంటల జాలి పన్నగే లా। జాలి బుట్టె వాక్యములను వేలు పలికెను;
మానుషకలోకవల్లభా ఓయి రాజులకరాజా; వినుము ఆకర్ణింపుము;
లక్షణమైన వలదన్నను మానవేల పరిహారపుమాటలు చెప్పినగాని
న్నవిడువను (అనగా) నీతోను సాంగత్యము చేసెదనని తాత్పర్యము॥

౬౦ క॥ చెలిమికి దూరస్థుడవై। తొలగిచనన్నదిదలంచెదేం ఉదినాతో।
కొ. లుపదు త్రవ్వెద ధరణీతలవివరముద్రవ్వి నల్లద్రావెద పిడపక్॥

టీక॥ చెలిమికి దూరస్థుడవై తొలగిచనన్నది దలంచెదేం। నాతో సఖ్యము చే
యుదా నకను [illegible] దవై (తెలగిచనన్) [illegible] సువిడచిపో వేత్వటం డుకన్నమన (సరివద)
సునివమెంచినా [illegible] (నాతోడి సఖ్యము) అట్లాచెలిమించేయుక
పోవడమునే (నాలుపదు) [illegible] సరిపడదు; [illegible] ధరణీతలవివరము ధరణీత

ల। భూప్రదేశము (దుపుండే) వివరమున్ (కలుగునిని) [illegible] త్రవ్వెదను తె
వ్వతాను; త్రవ్వి [illegible] ఇనసమును జేసి; పిడపక్ (తెగ్గావ్వత) [illegible] న
ల్లద్రావెదన్ నీరక్తపానము చేయుదును; ఇంత కార్యము చేతును గాని నీ
తోం చెలిమి మీసేయుకుండజాలనని వివుదువనని తాత్పర్యము॥

౬౧ క॥ అనలము నగాంచి లోహము। వెనయించిన కరణిఁ వేడినే నియు ప్రజ్ఞా।
ధనులదను గూర్చుకొమ్మను। మను వచనము విన వెయుదియుమతమె
వ్వరికిన్॥

టీక॥ అనలము నగాంచి అగ్ని (యుండుకాగపెట్టి) [illegible] లోహము వెనయించిన కరణిక్కాయి
నము మెటదవ్వైన వాటిని చేర్చినరీతిన; వేడినే నియుక్తి ఉష్ణత్వము చే
తనైనా; అనగాను పద్రవము చేతనైనా ననిభావము; ప్రజ్ఞాధనులన్
ప్రజ్ఞా। బుద్ధియు [illegible] నే। ధనముగ అర్థము గాంగలవారిని। అనగా బుద్ధిమం
తులను; తనుగూర్చుకొమ్మను తన్ను గూడచేసుకొమ్మలవెననే; మను వచన
ము వినవె మను వుచెప్పిన నీతివాక్యము నాకర్ణింపవా; అదియుమతమె
వ్వరికిన్ ఎవరికైనా అదేసమ్మతము [illegible] ఎట్లానైనా బుద్ధిమంతుల
తోం సఖ్యము చేయవలెనని తాత్పర్యము॥

౬౨ క॥ ఖలుడు సుఖషే దుర్వృత్తి మృత్యులగతిం సజ్జనుండు గాఢాగ్ని
శిఖా। కులతప్తకనకఘటము। బవె దుర్ఛెద్యుండు చక్కబడడు
మృదూక్తిన్॥

టీక॥ ఖలుడు దుర్జనుడు; అతిమృత్యులగతిన్ అతి। (మిక్కిలి) [illegible]

మృత్పాత్రల గతిన్ (మంటికుండవలెనే) సుఖభేద్యుఁడు] సులభముగాఁ భేదింప శక్యమైనవాఁడు+ సజ్జనుఁడు] సత్పురుషుఁడు+ గాఢాగ్నిశిఖాకులతప్తకనక ఘటము బలెన్] గాఢ దట్టమైనట్టి వంటి అగ్నిశిఖా [illegible] (నిప్పుమంటలచేత) ము ఆకులకలశ [illegible] తప్తమైన [illegible] బద్ధమువంటి కనకఘటము బలెన్] బంగారుకలశము వలెనే+ దుర్భేద్యుండు] భేదింప శక్యముగానివాఁడు+ (గనుకనే) [illegible] మృద్ఘటాకృతిన్] మైత్రిని మంటిచేతను+ చేయఁబడిన] వశుఁడుగాఁడు+ దుర్జనుఁడు సులభముగా వశుఁడౌను. సజ్జనుఁడు సులభముగా వశుఁడుగాఁడని భావము॥

౬౪ తే॥ అట్లుగాన్ పృథ్వినీవంటి యనఘచరితు। వెరపు పనిలేని సఖుని గాఁ బొందుమీ నగవలయు మేల్లోకు నా వంటి వానికని । సమ్మదంబం దిమూషకస్వామి బలికె॥

టీక॥ అట్లుగాన్ పృథ్వి] నీవంటి యనఘచరితు, అటుగనుక నీవంటి మహాత్మునికి వెరపు పనిలేనిసఖ] భయపెట్టితమైన సఖ్యము మేల్లోరు నావంటివానికి] శత్రువు సనుసరించిన నావంటివానికి+ సఖునిగా బొందుమనగవలయు] మిత్రునిగా చేసుకొనవలెను+ అని [illegible] ఇతరతికాకముబల్లగా స్నేహంతోషపడి+ మూషకస్వామి] [illegible]॥

౬౫ క॥ అరివలె నుండుటం త్రియులం। బరమార్థస్థితి దేటపరచుట యది బాగు। యరయసుహృల్లక్షణమో। కరటూనీ యందు దోచె గదయాపరకాలర్॥

టీక॥ అరివలె నుండుట] చూడఁదగము నకు శత్రువువలె నుండదగము స్నేహితులన్]

కార్యములందుండును+ పరమార్థస్థితిన్] వివేకించి స్నేహకె [illegible] వమును+ దేటపరచుట] (తెలియు) చేసుట యను అనేదిక్కి+ పదిగలదో] అది చెప్పు సుహృల్లక్షణము] అదిగదా [illegible] (చెలికానికి అడిబారాలయు+) ఒకరటా] ఒకాకమా+ [illegible] (గర) [illegible] ఆసరకాయుల] ఆవమార్గములు+ నీయందు దోచెనే యందు కనుపడెనుగదా+ (అనగా) శత్రునివలెనుండి కార్యములయందు మిత్రభావము దేటపరపడము సుహృల్లక్షణమని భావము। యీయర్థము నీయందు కలిగియున్నదని భావము॥

వ॥ అనిపలికె॥

౬౬ క॥ మతిశంకవేకవమూషక। పతివివరము వెడలి కరటుపరివృఢుతోన। (ప్రతిమగుణరత్నఖనితో। గతకల్మషతోడ జెలిమికాధ్యైయుండెన్॥

టీక॥ వమూషపతి] ఎలుకరాజు+ మతిశంకవేక] మనమున ననుమానంబులేక+ వివరము వెడలి] [illegible] (లోనుండి) బయలువెళ్లి+ అప్రతిమగుణ రత్నఖనితో] అప్రతిమ [illegible] (సాటి) లేనట్టి వంటి, గుణ॥సుగుణములనేటి రత్న మణులకు ఖనితోడ [illegible] (గనియైన ఘనుండైన+) గతకల్మషతోడన్] పాప రహితుడైన+ (మనసుగల్గిన+) కరటపరివృఢుతోన్] కరటు కాకులకు పరివృఢుతోన్ ప్రభువైనవానియొక్కటితోడను+ చెలిమి కాధ్యైయుండెన్] [illegible] మిత్రుడైయుండెను। ని. ప్రభుః పరివృఢోధిప ఇత్యమరః॥

౬౭ వ॥ అట్లుకృతసఖ్యుండగు నయ్యిద్దరు మూషికుండు విందుచె ట్టివీడుకొలిపిన దరిద్రునకు నిధానంబు నుంచొరవెసుహృల్లాభంబ

౬౮ గుటకలరుచు సింహవ్యాఘ్ర గజగండభేరుండప్రముఖజంతు

వహనంబులకు గహనంబుల విశ్రమించి సారంబులగు వన్యాహా

రంబులు దెచ్చియిచ్చుచు నచ్చికబుచ్చికల దరకొంత కాలంబుగ

డపి రెయొక్కనాడా వాయసపరివృఢుండు హిరణ్యకుడాయుండ్మో

యియుల్లనిరెను॥

టీక॥ అఘ్లి] ఆప్రకారము, కృతపక్షుండగు] కృత, చేయబడ్డ ప్రవంటి, పక్ష్యం

డగు, చెలిమిగలట్టి, ఉందురముఖ్యుండు] ఉందురు, మూషకములలో,

ముఖ్యుండు, శ్రేష్ఠుడైన హిరణ్యకుడు, విందుచెట్టి] [illegible]

+ పేదలకాల్పి సెక్క

[illegible] భోజనము పెట్టి పంపించి + దరిద్రునకు] నిధానంబునుం

+ నిదానంబు(గుంబో)కక్క గాన

బోలె, పేదవాని కిట్టిధనము దొరికినట్లువలెనే, సుహృల్లాభంబగుటకే

లఘుపతనకాక

లరుచుక] మిత్రప్రాప్తిగలుగుటకు సంతోషింపుచు, కాకరాజు] సింహవ్యా

సింగ

ఘ్ర గజగండభేరుండ ద్రుమములు జంతువహనంబులగు] సింహ [illegible]

ములున్న, వ్యాఘ్రము, పులులున్న, గజ, ఏనుగులున్న, గండభేరుండ, రెం

డు శిరస్సులు గలిగి యేనుగులను భక్షించే పక్షులున్న, ద్రుమముల, మొదలైన

తావులగు

న, జంతు, మృగములను, వహనంబులగు, [illegible] వంటి, గహనం

అరణ్య / అలుపుతీరునట్లు కాని

బులన్] [illegible] లయందు, విశ్రమించి] [illegible], సారంబులగు] శ్రేష్ఠ

ములైన, వన్యాహారంబులు] [illegible], వనమందు బుట్టిన ఫలములు

+ తెచ్చి] కాని వచ్చి + ఇచ్చు అచ్చిక] బుజగుబిలుక్కి

లు మొదలైన భోజనములు [illegible], అ

చ్చికబుచ్చికల దరక్కొ] అల్లికబల్లికలు మీర, అనగా, అన్యోన్యప్రేమ

నియర్థము, కొంతకాలంబుగడపి] కొన్నాళ్లు యీప్రకారము జరి

పి, ఒక్కనాడు వాయసపరివృఢుండు] ఒకనాటి సమయమందు [illegible]

కాకరాజు, హిరణ్యకుడాయుండ్మో యియుల్లనిరెను] మూషకపతి దగ్గరికి రిగి [illegible] వలు

[illegible] ప్రకారము పలికెను॥

౨౦ ఉ॥ పోరమెదనిప్పుడన్యవనభూమి కిప్రాణసఖా ప్రమోదసం

ధాయకనన్ను బంపుము నివర్శిని ధైర్యము ప్రసిన్నెలపలం

బోయిన మోము తోడ బలిభుక్ప్రవరంబు పురుషార్థసంగ్రహా

పాయసుహృద్వియోగనిపన్నహిరణ్యకుడార్తచిత్తుడై॥

టీక॥ ప్రమోదసంధాయక] సంతోషమును చేసేటువంటి, ప్రాణసఖా] జీవి

ఇప్పుడు

తసముడవైన చెలికాడా, పోరమెద నిప్పు డన్యవనభూమికి, ఈసమయమం

+ అన్యవనభూమికి

దుగ్ర మరియొక యరణ్యప్రదేశమునకు, [illegible] చనుదెంచెదను, పం

పుమని వర్శినిని] [illegible] మనవానివిని, ధైర్యము [illegible]

[illegible] దీమసము సగ్గాలుపోయి, అనగా పోమ్మనడానకు ధైర్యము

జాలకను, వెల్వెలంబోయిన మోముతోడ] విషణ్ణముగు మొగముతో

డను, పురుషార్థసంగ్రహాపాయస్మ] పురుషార్థ, పౌరుషమును, సంగ్రహ

సంపాదించేటువంటి, ఉపాయమునేర్పుగలిగినటువంటిన్ని, సుహృద్విధే

యమ్మ] స్నేహితులచేత కోరదగినటువంటి, బలిభుక్ప్రవరుక్] వాయసశ్రే

ష్ఠమును, కని] చూచి, హిరణ్యకుడు] మూషకపతి, ఆర్తచిత్తుడై] వ్యసన వలు

[illegible]

[illegible] చెప్పబోచున్నాడు॥

౨౧ చ॥ ఇటననుడించి యేమి గతమే సెదు చెప్పగదన్నయట్టి వె

క్కటి జరియింతు నన్నతప్పటికాలమునిన్నెడబాసియున్కిదు

ర్ఘటము గదన్ననాకడను గల్గిన యూపద్ధతి యెందు బోయెదని

ఇట్టి విచిత్రమన్న విధి భద్రవిరోధి గదన్న యెన్నగన్॥

టీక॥ ఇట్లనను డించి ఏమెమి గతవేంగె దుచెప్పగదన్న ఇట్లన్నది విధి చిపెట్టి

ఏమిగతమె రేమి వికారపము కెంరకన్న పోతా వ్రపల్కవన్న అన్న అనిపహెూదరనా

యవము గా బల్కుటుపైన జెప్పపదములకు యిట్లనే ఆదరము త్రిగాంప

లుకుటు బంటిరిగా

తిరుగుదునన్న త్వటికాలము

నిన్నెడబాసి యమున్నిదుర్ఘటము గదన్న నిమిషమాత్రమైనా నిన్నువదలి

ండదమ్మునుహోకమము గదా యన్నా నాకదను గలిన యాద్యతి

యుండు బోరెము నిప్పటికి దిచిత్రమన్న నా యుందు నీకు గలిన ద

రణ్యోమెక్కడ బోరెమెనో యా పోవద మున్న యో కాలము నకరా శ్వర్యము గ

దన్న ఎన్నగన్ విచారింపగా విధి దైవము భద్రవిరోధిగదన్న శుభ

ర్యము నకు వైరము చేసెదిగదా యన్న ని యీ ప్రకారము హిరణ్యకు

డు వ్యసనోక్తులు బలికినవాడాయెను॥

2 చ॥ అనికనుదోయి చెమ్మగిల నాకృతి విస్మృతి నొందమూర్ఛబో
యిన బలిభుగ్విభుండు చలియించి గరుద్వ్యజనానిలంబునం
దనువడ దేర్చి యో పరమధార్మిక నిన్నెడబాసి పోవనే
ర్తునె సకలార్థసిద్ధిఫలదుండని చూతుగదయ్య నిన్నిటుల్॥

టీక॥ అని యీ ప్రకారముగా బల్కి కనుదో

యి చెమ్మగిల్లి నయనములనీళ్లు రాగా ఆకృతి విస్మృతి నొంది

దేహమును మరచె హిరణ్యకుడు మోహము

నొందగా నం బలిభుగ్విభుండు నాయస రాజ్యకంపించి

నవాడై గరుద్వ్యజనానిలంబునన్ గరుత్ అరక్కలనెడి వ్యజనం విసనకఱ్ఱ

యొక్క అనిలంబునన్ గాలిచేతను తనువడదేర్చి దేహమును సేదదేర్చి

ఓ పరమధార్మిక మిక్కిలి ధర్మాత్ముడవైన యో హిరణ్య

కుడా నిన్నెడబాసి పోవనేర్తునె నిన్ను విడిచి పోగలనా సకలార్థసిద్ధి

ఫలదుండని సకలార్థ సర్వప్రయోజనముల యొక్క

సిద్ధి ఫలదుండని లాభమును యిచ్చేవాడవని ఇట్టుల్

ఇక్కడ నన్ను నిన్ను చుతుగదయ్యా ని లఘుపతనకుడు పల్కెను॥

22 ఉ॥ నాపయనంబు విన్ము కరుణావరుణాలయ వృత్రశాత్రవా
శాప్రరతాననోర్వి నెకసారసరోవరమొప్పునందు వి
ద్యాపరమేష్ఠి మందరకుడన్ కమఠాగ్రణి మత్సఖుండు దుః
ఖాపహుడుండు నప్పరహితార్థగుణుండగు నిస్సందరంబునన్॥

టీక॥ కరుణావరుణాలయ కరుణ దయకు వరుణాలయ

సముద్రుడవైన యో హిరణ్యకుడా నా పయనంబు నా ప్రయాణము

చెప్పెదను వినుమా వృత్రశాత్రవాశాప్రరతాననోర్వి వృత్రశాత్రవ

దేవేంద్రుని యొక్క ఆశా దిక్కు యందు అనగా తూర్పు దిక్కు యందని

యర్థము ప్ర పట్టణాము

కాననోర్వి అరణ్యభూమి యందు ఒకసారసరోవరమొప్పునన్ శ్రే

ష్ఠమైన యొక కొలను గలదు అందున్ ఆకొలని యందు విద్యాపరమేష్ఠి

విద్యా, నీతిశాస్త్రాదికళలకు, పరమేష్ఠి, బ్రహ్మదేవుడైనట్టివంటి, మంద
రకుడనగ మహాగ్రణి, మందరకుడనే పేరుగలిగిన తాబేలు రాజు,
దుఃఖాపహుడు, దుఃఖములనెడు వ్యధలను, అపహరించు
వాడెట్టివంటి, మత్సఖుండు, నాస్నేహితుడు, ఉండున్, నివసించును,
అప్పరహింతార్థి, ఇతరులకు యిష్టములనే కోరుచుండే అతడు, సాద
రంబునన్, ఆదరణముతో కూడుకున్నట్లుగా, కనుంగొని నన్ను జూచి, విందు జేసు
నని పైపద్యముతో కూడా క్రమముగా చెప్పుచున్నాడు॥

౨౫ ఉ॥ ఆతడు నాకు ప్రీతివశుడై యెలనరించును నూనవిూనమాం
సాతిభుజిక్రియం బలసముగ్రుడనై చనుదెంతు గ్రమ్మరన్
నీతిధురీణ నన్ బనుపు నీవనగన్నులశోకబాష్పధా
రాతతులుప్పతిల్లగ హిరణ్యకుడాతని జూచియిట్లనున్॥

టీక॥ ఆతడు ఆకమఠాగ్రణియైన మందరకుడు నాకు ప్రీతివశుడై నాయం
దానందాధీనుడై, అనూనవిూనమాంసాతిభుజిక్రియన్, అనూన, త
క్కువకానట్టివంటి, మీనమాంస, చాపల మొక్కలలచేతను, భుజిక్రియన్
భోజనమును, ఒనరించున్, చేయును, అనగా చాపలను తనకు విందుజేసు
నని తాత్పర్యము, బలసముగ్రుడనై, సంపూర్ణశక్తిగలవాడనై, చనుదెంతు గ్రమ్మరన్ తిరిగివత్తును, నీతిధురీణా, న్యాయమందు
చతురుడవైనయో హిరణ్యకుడా, నన్బనుపు నీవనన్, నీవు నన్ను అంపుము అని అనగా, కన్నుల శోకబాష్పధారాతతులుప్పతిల్లగ, నేత్ర
ములందుండు దుఃఖముచే తనీళ్లు విస్తారముగా రాగా, హిరణ్యకుడా

తని జూచి యిట్లనున్, మూషకపతి ఆవాయసపతిని వీక్షించి యీలాగని పలికెను॥

౨౬ చ॥ ఉడుగని వంతనింతదనుదవ్వారటలేక పరాకుజాడకమే
నడచిపడంగ నుస్సురని గహనాంతరచింత జనించె నంఘ్రులి
ప్పుడకు ననూనదస్సైపవు కప్పాదిధి మందరకాంకుడుండున
క్కడకరుదెంతునింపలరగా ననుదోడ్కొనిపొమ్ము నాప్రియుడున్॥

టీక॥ ఉడుగనివంతన్, మొదలెగనివ్యధచేతను, ఇంతదనుదవ్వారటలేక ఇంతదవ్వు కాలము అనుసరించుటలేక, పరాకుజాడక్కు అతిశయమైన మురిపెచేతను, అనగా, అతిశయమైన పరవశత్వము నిండర్థము, మేనడచిపడంగనుస్సు, దేహము తెలియకనుండుటచేతను, గహనాంతరచింత జనించెన్, మఱియొకటియు రణ్యమునకు పోదామనే విచారము కల్గినది, కాబట్టి, అంఘ్రులిప్పుడకు ననూదస్సైపవు, అంఘ్రులు పాదములు, ఇప్పుడకు ననూదస్సైపవు ఈస్థలమందు నుంచడానకు ఒప్పవు, అనగా నిక్కడ కాళ్లు నిలవని
యున్నదని యర్థము, పదకం, అనగా కొంచపాటి యొకప్రదేశమని యర్థము, కప్పాదిధి మందరకాంకుండు, ఇంపలరగాన
నుదోడ్కొనిపొమ్ము నాప్రియుడున్, దంతూసముద్రుడైన మందరకుడనే తాబేలు, ఉండునక్కడకు, అరుదెంతున్, ఇంపలరగాన్, కొనిపొమ్ము నాప్రియుడున్, అనిన మాట విని, యిష్టమొప్ప నట్టున్ నన్నుపిలుచుకపోమ్మని హి
రణ్యకుడు పల్కగా, లఘుపతనకుడు పలుకుచున్నాడు॥

క॥ లఘుపతనకుండిట్లనియె॥ ఇదిసులభమవు–

౨౭ ఉ॥ కాదన నేలవచ్చెదవుగా కసఖావెరగావహింపెల్లని
శ్వేదముతో నీకునిట్లు లాదవేన్ వివరింపుము నా ప్రియాత్మసం

పొందిహిరణ్యకుండనియె పల్కులకిందెడవేదు నెవ్వడిం

బొందముపోయినవ్విపినభూమి సమస్తము దెల్పి చెప్పెదన్॥

టీక॥ కొందననేల] [illegible]. ఎందుకు వద్దనవచ్చెవత్తువుగానీ, సఖా] హిర

ణ్యకుడా! వెరగావహింపకు] ఆశ్చర్యమునొందెను, నిర్వేదము నీకునెట్లు లా

దవెక్ వివరింపుము] ఈస్థలమందు నిరాశయేప్రకారము గల్గెనుతెలియ

జెప్పుమా, నిర్వేదమనగా, నిరాశచేసుకొనుట, నావుడున్] అని ఆవాయ

సముపల్కగా, ఆత్మసంపాది [illegible]. మనస్సంపాదకుడైన,

(above line: యాపేరుగల మూషకరాజు, అనియెన్)

ఆహిరణ్యకుడు] పెప్నెనుపల్కులకిందెడవేదు] మాటల్లడనిక్కడ నవకా

శములేదు, నెవ్వడిం బొందము] శీఘ్రముగాపోదాము, పోయి యవ్వ

(above line: అవ్విపినభూమిన్)

పినభూమి సమస్తము దెల్పి చెప్పెదన్, చనుదెంచి [illegible] యరణ్యభూమి

(above line: తెలి ... సి చెప్పెదన్)

యందు ఆ సంగతియావత్తు స్పష్టముగ తెల్పిందును చెప్ప [illegible] పలికెను॥

౨౨ క॥ నావుడు దత్తప్రతిభాషావర్గుండగు చువాయసస్వామి వినయ।

శ్రీవిభవమూషకాగ్రణికి వేవాంతంగరచుకొని దివిజమార్గమునన్॥

టీక॥ నావుడున్] అని హిరణ్యకుడుపల్కగా, దత్తప్రతిభాషావర్గుండగు చున్]

దత్త, ఇవ్వబడ్డ, ప్రతిభాషా, వర్గుండగు చు, ప్రత్యుత్తరములు

గలవాడై, అనగా అట్లనేచెప్పుదువుగానని ప్రత్యుత్తరమును బల్కి, వా

యసస్వామి] కాకరాజు, వినయశ్రీవిభవ] మూషకాగ్రణిన్, నీతిసంపద

(above line: మూషకాగ్రణిని)

గలిగిన హిరణ్యకుని, వేవాంతంగరచుకొని] శీఘ్రముగా నోటకరచుకొనిపట్టు

కొని, దివిజమార్గమునన్] ఆకాశపథమార్గమునయందు పోయెనని పైపద్యము

లొక అర్థము॥

౨౭ వ॥ పరచియగాధశరంబగు దత్సరోవరంబు నకరిగి తీరంబున

హిరణ్యకుసునిచి లఘుపతనకుండు దారస్వరంబున నంబిలు

౨౮ చుటయు సందర్శనకుతూహలంబున మందరకుండయ్యెం

దమ్మికొలను వెలువడి ప్రత్యుత్థానంబాచరించి వారిచరతర

సాహారంబునవిముక్తమార్గశ్రములంగావించి స్వాగతాది కా

ర్యంబులు వేరువేరనడిగిన లఘుపతనకుండక్కమఠపరివృఢునాలో

కించి॥

టీక॥ పరచి] పోయి, [illegible] అగాధశరంబగు] అగాధ,

లోతైనట్టి, శరంబగు, ఉదకము గలిగినట్టి, తత్సరోవరంబు

నకరిగి] తాను చెలులిక్కెలనికిపోయి, తీరంబున] హిరణ్యకుని నిచి, [illegible]

(above line: గట్టునందు)

(above line: హిరణ్యకుని ... ఉంచి ... వుం)

[illegible] మూషకము నచ్చి, లఘుపతనకుండు], వాయసరాజు, ఉదా

రస్వరంబున నంబిలుచుటయున్] గొప్పగా కూతవేసి యాహ్వనము సేయగా

నే, మందరకుండు] ఆతాబేలు, సందర్శనకుతూహలంబున్] చూడవలెననేవే

డుకచేతను, అయ్యెందమ్మికొలను వెలువడి] ఎర్రతామరలుగలిగిన యా

(above line: నుంచి బైటికివచ్చి)

రసను [illegible], ప్రత్యుత్థానంబాచరించి] ఎదురుగావచ్చి వారిచరతరసా

హారంబునన్] వారిచర, చేపలయొక్క, తరస, మాంసముయొక్క, ఆహారం

బునన్, భోజనముచేతను, విముక్తమార్గశ్రములంగావించి] విముక్త, పో

(above line: దారిబడలిక)

గొట్టబడ్డట్టి, మార్గశ్రము లంగావించి, అధ్వాయాసము గల

వారినిగాచేసి, స్వాగతాదికార్యంబులు] కుశలాదివర్తమానములను,

వేరువేరనడిగినన్] ప్రత్యేకప్రత్యేకముగా ప్రశ్నసేయగా, అనగా వేరువేరె

యిద్దరికి అధికముగా ననుటకు లఘుపతనకుండు] కాకరాజు అక్కమఠపరివ్రా
జ్యుండు [struck] కదా. తాఁజేళ్లకు. పరివ్రాజు. రాజైన ఆమందరకుండ్ని
ఆలోకించి] చూచి. యేమేమో చెప్పఁబోవుచున్నది॥

౮౦ చ॥ అనుదినదూరితాఖిలశరాతమరాయితదాఖువేశ్వరా।
జనగుసఖుండుపాయసఖుడార్తశరణ్యుఁడు పుణ్యుఁడి
ట్టి యిమ్మనుపదవర్తిఁగంతనడుమంచెదమంచెదవేదియు
ల్లఁ జెప్పెనిఁ యిటకేగుదెంచె దినుగూడి సుఖస్థితినుండు నాతఁడై॥

టీక॥ అనుదినదూరితాఖిలశరా] అనుదిన ప్రతిదివసమందున్ను. దూరితః దూ
రీకృత బద్ధష్టవంటి. అఖిల. సమస్తమైన. శరాః. ధూర్తులు గలిగిన. కమఠా
[struck] ఇతఁడు] యీ పురోవర్తియైనవాఁడు. ఆఖువేశ్వరాజు] ఆ
ఖు. ఎలుకలకు. ఈశ్వరాజు. ఇంద్రుఁడైనవాఁడు. అనుగుసఖుఁడు] నాకు
ప్రియస్నేహితుడైనవాఁడున్ను. ఉపాయసఖుఁడు] ఉపాయ. సామ
దుపాయములకున్ను. సఖుఁడు. మిత్రుఁడైనవాఁడు. ఆర్తశరణ్యుఁడు]
ఆర్త. దీనులైనవారికి. శరణ్యుఁడు. [struck] పుణ్యుఁడు]
సుకృతి. ఇట్టి] ఇమ్మనుపదవర్తి] ఇమ్మనుపథ. శాస్త్రమార్గమందు. వ
ర్తి. ప్రవర్తించువాఁడే యీ మూషకరాజు వంతనడుమంచెదమున్] న
డుమనేకవిచారము సంభవింపగా. పైకవేది] పోదిమి చెప్పవాఁడై. యు
ల్లలెవ్వానిని] [struck] నినుగూడి] సుఖస్థితినుండునాతఁడై] [struck]

సౌఖ్యమును [struck] ను బొందియుండఁగలవాఁడై [struck] యిక్కడి
కి [struck] ఏగుదెంచెను] వచ్చెను—

౮౧ క॥ క్షణభంగురములు కపటుల ప్రణయంబులు ప్రాణపతనపర్యంతంబున్
గుణవికలత శశ్వంగము। ప్రణయత మతియిట్టి సాధుపథగాములకున్॥

టీక॥ ప్రణయము తే] ప్రణయతః [struck] బద్ధష్టవంటి. మతీ. బుద్ధిగలిగిన
వారలు [struck]. కపటుప్రణయంబులు] కపటు. కపటచిత్తముగలవారితోఁ జే
యఁబడినటువంటి. ప్రణయంబులు. స్నేహములున్ను. క్షణభంగురములు]
క్షణమాత్రములో నశించేది. అనఁగా నస్థిరము అనుట. సాధుపథగాము
లకున్] [struck] లకు ప్రాణపతనపర్యంతంబున్] ప్రాణము
పోయ్యేవఱకున్ను. గుణవికలత] గుణవైకల్యము. శశ్వంగము] కుండదే
టికైనవృత్తి [struck] గుణవైకల్యము సాధులకు లేదని తాత్పర్యము] కుండదే
టికైనవృత్తి [struck]. అనఁగా కపటచిత్తులతోఁ జేయఁబ
డిన స్నేహము క్షణభంగమని. సాధుస్నేహము శాశ్వతమైనదనిన్ని భావము॥

౮౨ క॥ బాపునకు బాపె చిత్రగ్రీవుని నిటువంటి పుణ్యకృత్యము లాహా
రేమే వేళనెన్ని చేసెనో। కావేడుక నభిరణ్యకుఁడు మందరకా॥

టీక॥ ఓ మందరకా] [struck] హిరణ్యకుఁడు] హిరణ్యకు
[struck] గలమూషకరాజు. [struck] చిత్రగ్రీవుని] చిత్రగ్రీవ
డనే పక్షిరాజు. మరణావేము న తప్పించెను. వేడుకతో] సంతోషమ్ము చేత
ను. ఇటువంటి పుణ్యకృత్యము [struck] హా. ఏమే వేళ ఎన్ని చేసెనో. యిం
కా యీలాగంటి సుకృతకార్యము ఎప్పుడెప్పుడు ఎన్ని చేసి

నాకు తెలియదు? ఆహా] ఆశ్చర్యము. సి. పుణ్యాత్మ్యేయుకిఁ సుకృతం వ్యపక ఇత్యమరః॥

వ॥ అనిలఘుపతనకుండు ప్రశ్నించిన నాశ్చర్యభరితుండై కవచ

ధరుండా హిరణ్యకున కిట్లనియె॥

టీక॥ అనిలఘుపతనకుండు ప్రశ్నించిన. అని] యీ ప్రకారము లఘుపతనకుండు] యీ పేరుగల కాకము హిరణ్యకుని గుఱించి యతిశయము చెప్పినా. కవచధరుండు] ఆ తాబేలు. ఆశ్చర్యభరితుండై] అద్భుతమును వహించినవాఁడై. అనగా ఆశ్చర్యపడ్డవాఁడై. ఆ హిరణ్యకున కిట్లనియెన్] ఆ మూషకపతితో ఈ ప్రకారము పలికెను॥

౮౩ ఉ॥ వీనుల నీచరిత్రములు వింటి గృతార్థుఁడ నైతి సత్యభా

షానిధి యోగిమానసము బాగుగ నిర్మలమైన నీ మహా

మానసమెట్లు దుఃఖగరిమం భజియించె విచిత్రమిప్పుడం

బేనిటు వింటు జెప్పఁగదవే యనినా యనకాతఁ డిట్లనున్॥

టీక॥ నీచరిత్రములు] ... నీ మంచి నడవళ్లను చెవుల వింటిని. కృతార్థుఁడనైతి] సత్యభాషానిధి] సత్యభాషణములకు నిధి నిక్షేపమైన యోగిమానసము బాగున్ననేని] యోగుల చిత్తము వలెనే నిర్మలమైన పరిశుద్ధమైన నీ మహామానసము] నీ శ్రేష్ఠమైన చిత్తము ఎట్లు దుఃఖగరిమం భజియించెన్] పెద్దదుఃఖాతిశయమును చెందెను. చిత్రము] ఆశ్చర్యము. ఇప్పుడు ... ఈ చిత్రము వంతయు వినవలెను॥

[struck-through lines] సుహృల్లాభము॥ స॥ టీక॥ ... ఆ తాబేలు ... యీ లాగున పల్కెను॥

౮౪ ఆ॥ అనఘ సఖ సఖ్యుండవగు నీకు మామక వ్యథనకథనమభినందం

బౌనె నర్సి సరస తావకాశ్వసన భాషితంబులు గాథ సమ్మదంబుగాం

తునేను॥

టీక॥ అనఘు] పాపరహితుఁడవైన ఓ తాబేలా. సఖసఖ్యుండవగు] నా స్నేహితునకు స్నేహితుఁడవైన నీకున్ మామకవ్యథనకథనము] నాయొక్క పృథనదుఃఖముయొక్క కథనము చెప్పుటకు. అనగా నాకష్టవృత్తాంతమును యేకరువు పెట్టుటకు. అభినందంబెనర్చి] తెలియఁజేసి. సరస తావకాశ్వసన భాషితంబులన్] సరసమైన రసయుక్తములైన నీ వంటి. తావకా] నీ సంబంధమైన ఆశ్వసన భాషితంబులన్] ఊరట పుట్టు మాటల చేతను. గాథ సమ్మదంబున్] అధికమైన సంతోషమును పొందెదను॥

౮౫ సీ॥ వినుము మహిళారూప్యమను పట్టణము సర్వసౌభాగ్య విలసనా

స్పదము గలదు దాని చెంగట వసుంధర ప్రఖ్యాతమొనరించు చెనిరమే

ను గౌరవంబున సుఖింతు నటకు చూడాకర్ణుడను తుచ్ఛ సన్న్యాసి

చనుదెంచి యేను నందు మునికిలో నున్నఁగాఁ గట్టె మఠము భిక్షమును వి

ను ధరాత్రిదశుల వ్వటబెట్టుదురుగాన॥

౮౬ తే॥ నెట్టుకొని పెద్దకాలంబు నిలువవలసి యున్ననైనము నరింపఁడోంకార

జపము సలుపఁ డంతము గజ్జూడఁ డంత వేదాంతవిద్యఁ దెలుపఁడు ప్రభైలాస

మరయు నక్కట యతికి॥

టీక॥ వి.సు. అకల్పింపుము] సర్వసౌభాగ్యవిలసనాస్పదము] సర్వసౌభాగ్య, సక
లసంపదలకు నెలవైన, విలసన్ప్రకాశమునకు, ఆస్పదము. (పృథివికి పట్టుగొమ్మయగు) [illegible]
[illegible] మహిళారోప్యమను పట్టణము] మహిళారోప్యమనే పేరుగల
గిన పురవరము. కలదు] కద్దు. దానిచెంగట] ఆపట్టణసమీపమునందు. వ
సుంధర] భూమియందు (శిలవము చేసుకొనిన ప్రసుగా) ...
రవంబు నను శంతును] నేను గొప్పగా సుఖముగా ఉంటిని. అటుకేల
దాంకర్లు దను తుచ్ఛసన్యాసి చనుదెంచి, అక్కడికి చూడాకర్ణుడనే పేరు
గలిగిన (తామ్రసన్యాసి) చుడగు యతీశ్వరుడు (వచ్చెను) ప్రసుండు ముని కిలోనుగా గట్టె
ము రచము. నేనుండే బొక్కలోపలికి చేసుకొని (ఒకపరి తిరుగు) కగృహనిర్మాణము చే
సెను. ముఠము నగా సన్యాసులు మొదలగు వారి నివాసస్థానము. [illegible]
[illegible] ఘరాం త్రిదశులు]
బ్రాహ్మణులు. అనుదినము] ప్రతిదివసమునందు. అట్టి ఆపట్టణమం
దు. భిక్షము] బిచ్చము. [illegible] పెట్టుదురుగాన] బుసగు
దురు గనుక. నెట్టుకొని పెద్దకాలంబు నిలువవలసి] స్థిరముగా బహుదిన
ములు అక్కడనే నివసింపగలవాడై మఠము గట్టెనని యిక్కడికి అన్వయిం
చుకొనవలెను. స్నానము నరింపడు] ప్రతిదినము నీళ్ళను గడు. టంకా
రజపము సలుపడు] ఓంకారాంకృత్తిచేయడు. [illegible]
[illegible] వేదాంతవిదన్] తత్త్వవిదన్. అంతము గజూడదు]
కడవెళ్ళ వీక్షింపడు. కడు పుక్కైలాసము రయము నక్కష్టంయతికి] ఆప్రయా
సగల సన్యాసికి. ఉదరమే శివలోకము గా నియుతరచింతవేదని తా త్ప

ర్యము. లోకము లోనయిల్లైకుం రము. కడుపే కైలాసమని చెప్పువాడు కవ
లనప్రయోగించినాడని తెలియవలెను॥

౫౭ క॥ కుక్షింభరుడగు నటకా। భిక్షుడు వేసరక తిరిగి భిక్షించినయా।
భైక్షము భక్షింపుదు రక్షాక్షుండై కేలగోలనదలింపంగన్॥

టీక॥ కుక్షింభరుడగు] [illegible] పొట్ట పోసుకునే (ఆభిక్షుకుడు) [illegible] సన్యాసి. అటుకట్టె (సంచరించి వేసరక)
వేసరకతిరిగి] ఆపట్టణములో మనసును నచ్చాం తుడుగా [illegible]
[illegible] భిక్షించినయా భైక్షము] బిచ్చమెత్తి తెచ్చినదానిని
(అ)న్నమును. రక్షాక్షుండై] కన్నువెట్టి చేసినవాడై. కేలగోలనదలింపంగన్]
తనచేతనుండే కట్టచేతనివారింపగా నున్న. భక్షింపుదు] ఆభిక్షాన్న
మును భుజింతును.

౫౮ క॥ ఆయతి కూరిమి సఖుడొక। ధాంయుత శతపారగుడు బృ
హత్స్ఫిక్కను వాడా మొకతేతెంచెను తా।వున్నయూమొక నాటి పట్టు
మధ్యాహ్నమునన్॥

టీక॥ ఆయతి కూరిమి సఖుడు] ఆసన్యాసికి ప్రియసుహృత్తైన స్నేహితుడు. ఒ
కధాంయుత శతపారగుడు] కథాయుత శత, పదిలక్షల గాథలయొ
క్క పారగుడు, తుదముట్టినవాడు. అనగా అనేక కథలు చెప్పగా
వచ్చినవాడని తాత్పర్యము. బృహత్స్ఫిక్కను వాడు] బృహత్స్ఫిక్కు అనే
పేరుగలవాడు. నుతా మున్నయూ] నుత. సూత్రమునచేయబడ్డ స్నేహం
ఇది. ఆమున్నయూ, కులము గలిగినస్నేహంటిదో ఒకనాడు (తావేళా) ఆమున్నయు

మనగాను లవుట. మట్టము ధాన్యహర్తను వనక్ మంచిరెండు జాములసమయమందు
ఆయుడకేతెంచెను. ఆసన్న్యాసి యిలున్నమఠానకు వచ్చెను॥

౮౯ క॥ వచ్చి పురాణశాస్త్రకథల్ నెచ్చెలి వినుము సుచునాతనికి రసద్ధారల్
పిచ్చిల వినుపింపగవిన నెచ్చెన చిపరాకు బెలాలేనటులు మెుగము తెపెన్॥

టీక॥ వచ్చి పురాణశాస్త్రకథల్ పఠించినవాడై స్నాండాడులయందు జెప్పబడ్డ గాథలను. నెచ్చెలి ~~[illegible]~~. ఓప్రియుస్నేహితుడా విస్పుమని. ఆతనికి ఆచూడాకర్ణుడనే సన్న్యాసికి రసధారల్ పిచ్చిల వినుపింపగ అమృతరసధారలా లికేటట్టుగా శ్రుతపరచగాను. అచ్చెనటి ఆదుష్టసన్న్యాసిపరాకు బెలాలె ~~[illegible]~~ విస్మృతిని జెందినవానివలెనే. అటుమెుగము తెపెన్ అవతలదిక్కుగా మెుుఖము బెట్టుకున్నవాడాయెను॥

౯౦ క॥ అగుటయు కథికుండారతి మెుగమూరసి బలికె మూరు మెుగమై
తిరతెూ తగునే నీతూరసప్పష్టిగ నేరుప్పుమెరసి కథలు జెప్పుచు నుండన్॥

టీక॥ అగుటయు అట్లామూరుమెుగముకాగా. కథికుండు రతి మెుగమూరసి బలికెన్ ~~[illegible]~~ కర్ణుని ముఖము జూచి చెప్పెను. మూరుమెుగమై తిరతెూ తగునే నీతూరసప్పష్టిగ నేరుప్పుమెరసి కథలు జెప్పుచు నుండన్ రసములు లాల్లనట్టుగా నీతూ ప్రజ్ఞాతిశయము చేత సుప్రకాశించి పురాణగాథలుపలుకుచూనుండె పెదముఖము జేసుకుంటివి. అకెూన్యనీకు రెూగమూ అనివ్యసనెూక్తి పల్కినవాడాయెను॥

౯౧ శా॥ నాకే చండమువెల్పి చెప్పుము నివిన్నంబెూయునంబన్నెబూ
డాకర్ణుండు సఖాసుఖంబెరుగకింద్లంభిక్షభిక్షించి యుం

బాకుంజెత్తికబెట్టితెచ్చి మతమధ్యంజేర్చ్రితింజూడునే
జేమెుండాటప్పటెల్యాయుత్నెరుగకిట్లే పారభక్షించెదున్॥

టీక॥ నాకేచండముదెల్పి చెప్పుము నివిన్నంబెూయునన్ నాకు యీవిధమంతయు స్వవిశదముగాతెలియబలుకుము నిచ్చిన్నుడుగాగాను. చూడాకర్ణుడు బృహస్పతితెూ చెప్పెను. సఖా ఓచెలికాడా. సుఖంబెరుగక ~~[illegible]~~ ముసుతెలియకకష్టపడి ఇండ్లంభిక్షభిక్షించి ప్రతిగృహము తిరిగి యాచించి తెచ్చుకొనిన. అంబాకుంజెత్తికబెట్టితెచ్చి విడియపుకులు గూర్చిన విస్తరిలోకుడురుగానుంచి తీసుకొనివచ్చి. మఠమధ్యంజేర్చి తింజూడు నివాసస్థానములోనుంచినానువీక్షింపుమా. నేజేమెుండాటప్పటెల్ల ఈదినమిూ పెూరాటకపుమూషకము. ఆయిన్నెరుగకిట్లేపారభక్షించెదున్ భయములేకగర్వించి భుజించి ~~[illegible]~~ అనిపల్కెను॥

౯౨ క॥ నాకెక్కృతిదిపరాక స్సూత్రకంబగునలుకనెలుకజూచెదననిచూ
డాకర్ణుడు బలుకబృహస్పతాకర్ణించియుల్లసిల్లుచు బలికెన్॥

టీక॥ నాకెక్కృతిదిపరాకు విస్మృతినాకులేదనుట. ఆసూత్రకంబగునలుకన్ విస్తారమైనకార్యముచేతను. ఎలుకజూచెదనని ఈమూషకము నువీక్షింపుచున్నానని. చూడాకర్ణుడు బలుకన్ చూడాకర్ణుడనే సన్న్యాసిచెప్పగా. బృహస్పతాకర్ణించియుల్లసిల్లుచుబలికెన్. బృహస్పతి అనే సన్న్యాసి ఆకర్ణించి ఆమాటవిని ~~[illegible]~~

౯౩ క॥ ఇక్కలుగునవిమూషకమెక్కటిమెలగుటకువలయుహేతువుగలు

గన్ బ్రాహ్మణ్యులగవములైయుండు టనిశ్చయమిట్లుండి యనుండునేయుం

డుడువుత్॥

టీక॥ ఇక్కలుగున నక్కయామ్లా షకవములు ఎక్కటిక బి మెలగుగుమకట్ ఉ హేతువుగలుగవలయున్

ఈరెక్కలోనన్నయాలమెలుకన్ ంటరిగా మండదానకు తమ దేమొకకా

రణము సంభవించియుండవలెను. బ్రాహ్మణులగవములై యుండుటనిశ్చయము.

కలుగలయుండు గవములై సుంప్రవె ఉండుట నిశ్చయము ఉండుట నిజము ఇట్లుంటి నుండిన

ఉండురువుత్. ఎలుకయు ఈప్రకారమెంటరిగా నివసిం

చునా. అనగా నుండవని తాత్పర్యము॥

౯౪ కం॥ బలువనితిలలకు నెలిచిన। తిలలీనల్లాడు వసుమతీసురభార్యా।

తిలకమునం దెుకకార్యము। తిలఘాతినింయమ్మా హేస్వయదేవ్యా

ర్యము నక్॥

టీక॥ బలువని తిలలకు నెలిచిన తిలలీనల్లాడు. దంచిపై బొట్టు తీయని తిలలకొన్ను వయిది

నువ్వులకు బిలిచిన తిలలు దంచిపై బొట్టు దీసి పరిశుద్ధము చేసిన నువ్వులు ఈనవిప్పడానవ

కు సమ్మతించినట్టువంటి వసుమతీసురభార్యా తిలకమునందు బ్రాహ్మణ

భార్యయందు. ఒకకార్యము తిలఘాతిని యమ్మా హేస్వయదేవ్యా ర్య

మునక్. తిలఘాతిని గాండ్లది. ప్రార్థ్యము నక్ లోగడ. ఒకకార్యమూహ

సే యుదే. ఒకప్రయోజనమును తక్కించలేదా. అనుట॥

౯౫ కం॥ అకరణిజాంగలంబున। నేకాకి తదికుగు నెలుక యెుదనూహింతున్

గాకరమొకకార్యమునచూ। డాకర్ణుండని మెనాద్వథప్రజ్ఞున కనున్॥

టీక॥ అకరణికీ అగాండ్లదియూహించినట్టుగా నే. జాంగలంబునన్ ఈనిర్జలప్రదేశ

మందు. ఏకాకితదికుగు ఒంటరిగా మెలగుచూవుండే. ఎలుకయెుదను మూ

షకమందున్న. ఊహింతుంగాక యెుకకార్యమునన్ ఒకప్రయోజనము త

ప్పింతునగాకయని బృహత్స్ఫిక్కి పల్కగా. చూడాకర్ణుండనియెనాదృథప్రజ్ఞ

౯౬ నకున్ యెురవంతియైన ఆ బృహత్స్ఫిక్కి తెూంచూడాకర్ణుడు పల్కెను॥

కం॥ బలువని తిలలకు నెలిచిన। తిలలీనల్లాడు వసుమతీసురభార్యా।

తిలకమునం దేకార్యము। తిలఘాతిని శిష్యుంచె తెలుపవెంయనుడున్॥

టీక॥ ఈపద్యార్థము లోగడవ్రాసినాము గనుక యిప్పుడు స్వల్పముగా వ్రాస్తున్నా

ము. పొట్టుతీయని నువ్వులకు. పొట్టుతీశిన నువ్వులు యివ్వడానకు సమ్మ

తించిన బ్రాహ్మణభార్యయందు గాండ్లది యేప్రయోజనము నూహించెనో

ఆకార్యము నాకుతెలియ జెప్పుమని చూడాకర్ణుడు గనుక బృహత్స్ఫిక్కి చెప్పు

చున్నాడు॥

౯౭ కం॥ తెలుతనె కానెంక భూసురనిలయమున కడు వసతియగు టనివసిం

చితి నన్నిలయపతి ప్రొద్దుపొడుపున। కులభామం ప్రేమ బిలుచుకొనియె

ల్లనిరమ్మన్॥

టీక॥ తెలుతన్ వనుండుగానుండు. ఒకానొక భూసురనిలయమున కడు వసతియగు టన్

నివసించితిన్. ఒకానొక బ్రాహ్మణుని యిల్లున నివసించితిన్ ఉండుటకు యెూగ్యమైయుం

డగానుంటిని ఆనిలయపతి ఆగృహనాథుడైన బ్రాహ్మణుడు ప్రొద్దుపొ

డుపునన్ సూర్యోదయకాలమందు. కులభామన్ ప్రేమన్ పిలువకాని

పతివ్రతయైన తనభార్యను ప్రీతిచేత సంభాషణము చేసుకొనెనియూ

వక్ష్యమాణప్రకారము పలికెను॥

౯౮ క॥ బాలాంబుధసంతర్పణా। కాలంబిదియదనుగూఢగాఢింపు శుచి।
తాపాలంకృతవై చరువన। లీలావతి పతికి కెలుచు వేదని చెప్పెన్॥

టీక॥ బాలా] ఓ చిన్నదానా! బుధసంతర్పణాకాలంబిది] బుధ, పెద్దలైనవారికి, సంతర్పణా, తృప్తిచేయుటకు, కాలంబిది, ఇది సమయము; కాబట్టి ~~ఆదనుగూఢగాఢింపు శుచితాపాలంకృతవై చరువన~~ శుచితాపాలంకృతవై] పరిశుద్ధతచేత మండనము చేయబడ్డదానవై, అనగా శుద్ధివస్త్రాదులు గట్టుకొన్నదానవై; చరువ] హోమయోగాన్నమును; అదనుగూడ] సమయము రయుక్తమౌనట్టు; కాలింపుమన్న] చేయుమనగా, లీలావతి] ఆబ్రాహ్మణస్త్రీ, పతికి] పెనిమిటికి; కెలుచు వేదని చెప్పెన్ ~~[illegible]~~ ధాన్యము అభావమని పల్కెను॥

౯౯ క॥ చెప్పినయుజమానుడు సతి। దప్పక వీక్షించి పలికె తన్వి గృహంబం।
దెప్పుడు దరగదు కెలుచు। బ్లొప్పునె లేదని పలాని యుక్తులనే రపన్॥

టీక॥ చెప్పినయజమానుడు సతి దప్పక వీక్షించి బలికెన్] ఈప్రకారము ఆయువు వచింపగా నాబ్రాహ్మణుడు భార్యను వెసనగా జూచి వచించెను; తన్వీ] ఓ సుకుమారాంగీ! గృహంబందెప్పుడు తరగదు కెలుచు] మనయింటియందు ధాన్యమే సమయమందున్నా తక్కువపడదు; ఇట్లొప్పునె లేదని పలాని యుక్తులు బలుకన్] నాస్తియని యిటువంటి యొప్పనిమాటలు చెప్పను నీకు తగునా॥

౧౦౦ క॥ సంచయము చితంబగు సతి। సంచయమనుచితము సర్వజనులకునెందున్। సంచయమొనర్చి లోభంబున నెం కే। వంచకమూరూఢచాపవశ
మున నడెగదే॥

టీక॥ సర్వజనులకునెందున్] సమస్తమానవులకును యెక్కడనైనాసరే; సంచయము చితంబగున్] సంపాదించియుంచుకొనవలెను తగును, బహుసంచయమనుచితము] అతిశయముగా సంపాదించియుంచుట తగదు; ఎట్లనంటే, సంచయలోభంబున] సంపాదించుకున్న ద్రవ్యమందు కార్పణ్యముచేత, ఒకవంచకము] ఒకనక్క, ~~ఆరూఢచాపవశమున~~ ఆరూఢ, ఎక్కుపెట్టబడ్డ ఘనం చా, పంధనుసును యొక్క వశమున] నిమిత్తముచేత, తెగడే] చావలేదా, కాబట్టి బహుసంచయము కూడదని తాత్పర్యము॥

౧౦౧ క॥ నావిని వాతెరపైనెర। పై విన్నాణంపు నగవు నత్రమిలన్।
లజ్జావతి పతిగనుగొని తన। కావిధమెరుగింపుమనిన నతడిట్లనియెన్॥

టీక॥ నావిని] పెనిమిటి చెప్పగా నాలకించి, వాతెరపైనెరపై] అధరోష్ఠమందు కలుసుకొని; విన్నాణంపు నగవు] రోగన్యమైన హాసము; నత్రమిలన్] విశ్రమింపగా అనగా అధరోష్ఠమందు చిరునగవు గలుగగానని యర్థము; లజ్జావతి పతిగనుగొని] ఆస్త్రీ పెనిమిటిని చూచి, తనకావిధమెరుగింపుమనిన నతడిట్లనియెన్] లజ్జావతి యనె తనకా కథ తెరగు తెలియజెప్పుమనగా ఆబ్రాహ్మణుడు యీలాగున చెప్పెను॥

౧౦౨ చ॥ అవహితబుద్ధి విన్ముమధురాధరయా బుషగంధచిక్కణాం।
బవ్రమెకపక్కణంబున మృగావాపృతిలిపసుడు కప్పురపుల్నన।
ప్రవరుడు గ్రాలనాతడు ప్రభాతము నన్ మృగఘోషభీషణో।
టవిజైరచారి చేరింతుచటన్ గిరిమేషము నెసైన్యకటిన్॥

టీక॥ ఓమధురాధర] ఓచెలీ! అవహితబుద్ధి] అవహిత, ఏకాగ్రమైన మనస్సుంటి

బుద్ధి, మనస్సుచేతను, విస్మి] ఆలకించుచు వుండు. ఆమిషగంధచిక్కణాంబర్రు] ఆమి
ష, మాంసము యొక్క గంధ, పరిమళము చేతను, చిక్కణాంబర్రు, చిక్కనైనటు
వంటి, ఒక పక్కణాంబున] ఒకానొక బోయపల్లె యందు, మృగాహ్యతి విపున
డు] మృగ, హరిణాదుల యొక్క ఆహ్వతి, తెచ్చుటయందు, విపునుడు, క్రూర
రిక్తగలిగినటువంటి, క్రూరపుళ్కసప్రవరుడు] క్రూర, భయంకరుడైనటువంటి,
పుళ్కసప్రవరుడు, ఎరుకుల శ్రేష్ఠుడు, గ్రాలున్] ~~[struck]~~ ఆతడు] అ
చండాలుడు, ప్రభాతమున నేన్] ~~[struck]~~, మృగఘోషభీష
ణాటవిన్] మృగ, వ్యాఘ్రాదుల యొక్క ఘోష, ధ్వనిచేతను, భీషణ, భయం
కరమైనటువంటి, అటవిన్, అరణ్యమందు, చెరబారి] ప్రవేశించి, అచటన్]
అయరణ్యమందు, గిరివేషము నేసె నొక్కటిన్] ఒకకొండగా రీయను వేసిన
వాడాయెను॥

౧౦౩॥ క॥ వాలికెతూపున నేలం। గూలిన యలకొండ నెరియ గొనితని
యకనా। శాలంపటు డొక్కదయ్యా। భీలాటవిలోన నిర్లపితుడై
తిరుగన్॥

టీక॥ వాలికెతూపునన్] వాడవైన బాణముచేతను, నేలం గూలినన్] చచ్చినటువం
టి, అలకొండ నెరియ గొని] గిరివేషమును తీసుకొని, తనియకన్] తృప్తి
చెందక, ఆశాలంపటుడు] ఆశ, తృష్ణయందే, లంపటుడు, ఆసక్తుడై
నటువంటి వాడు, ఒక్కడు] ఏకాకియై, ఆ భీలాటవిలోన్] ఆ భీల,
భయంకరమైనటువంటి, అటవిలోన్, అరణ్యమందు, నిర్లపితుడై తిరు
గన్] మాట్లాడక సంచరిస్తూనుండగాను॥

౧౦౪ ఉ॥ క్రమ్మి చతుష్కరింజము రుకాలువవై ప్రవహింపరోమవృం
గుమ్మెల పార్శ్వభూజములు కూకటవ్రత్తులుగా ముఖంబునం
దుమ్ములురేగ మైమఱచి దున్నచు ముస్తల దెబ్బ కుంజముల్
కైమ్మల జిమ్ముదానినొక ఘోరవరాహముగాంచి యాత్మలోన్॥

టీక॥ చతుష్కరిన్] నాల్గుగిట్టల యందు, స్రుక్రమ్మి] అతిశయించి, చమురు కాలువవై
(కాలువవై ప్రవహింపన్) ప్రవహింపన్] చమురనగా నెయ్యమైయు దవ్వైనది, అది కాలువలై పారగాను, రోమవృం
గుమ్మెలన్] వెంట్రుకల యొక్క జొంటుల చేతను, పార్శ్వభూజములు] ఇరుపక్కలను
న్నచెట్లు, కూకటవ్రత్తులుగాన్] అడుగుపెట్ల ముట్టుకు విరిగిపడగాను, ముఖంబు
నన్] మొగముచేతను, దుమ్ములురేగన్] ధూళి పైకెగరగాను, మైమఱచి దున్నచున్] శరీ
రవిస్మృతి జెందినట్లు దున్నచున్న, ముస్తల దెబ్బ] తుంగలపెళ్లగించి, కుంజము
లన్] పొదరిండ్లను, కైమ్మల జిమ్ముదానిన్] విషాణములచేత విరుచుచూనుండే,
ఒక ఘోరవరాహముగాంచి] భయంకరమైన యొక పందిని జూచి, ఆత్మలోన్]
మనసులో, తలచెనని తాత్పర్యము॥

౧౦౫ క॥ కలము బోలినయీ యేకలము మదాహారముగ దైవంబే।
పెలమ తలజూపె పుట్నిఁ। యలరుచు వాడప్పుడమ్మహా కిటి నేసెన్॥

టీక॥ కలము బోలినయీ యేకలము] ఏనుగుమంటివంటి యీ పంది, మదాహార
మునకుగాన్] నా భక్షణముకై రకుగాను, దైవంబె పెలము తలజూపె పుట్ని] నియ
తి యీ స్థలమందు మొనగుపరచెను। అని యలరుచున్] (యూరాగున) సంతోషిస్తు
న్న, వాడప్పుడమ్మహా కిటి నేసెన్] ఆ కిరాతుడా సమయమందు నా పందిని యేసెను॥

౧౦౬ ఉ॥ ఏసిన బద్ధరోషమున నేకలమేంత్రైరదూరి పుల్కసా
గ్రేసరు మోరనెత్తి తలక్రిందుగ డ్రెళ్లగవైచి వజ్రధా
రాసునిశాతదంష్ట్రికలఁ బ్రచ్ఛియచేతనుఁ జేసి నెప్పిచే
గాసిలి ప్రాణముల్ విడిచె గన్నరమూఁపి ధరిత్రి నత్తరిన్॥

టీక॥ ఏసినన్] ఆప్రకారము ఎరుకువాండు క్రేంయుగా నేసి బద్ధరోషమునన్] నిరూఢమైన కోపముచేతను, ఏకలమేంత్రైరదూరి] ఆపంది మిక్కిలి పెక్కి బాంచ్చి వచ్చి నదై పుల్కసాగ్రసరున్] ఎరుకువాండ్లలో శ్రేష్ఠుణ్ని, మోరనెత్తి] తనముఖముచేత వాణ్ని పైకెత్తి, తలక్రిందుగ డ్రెళ్లగవైచి] అధోముఖముగాఁ బడద్రోసి, వజ్రధారాసునిశాతదంష్ట్రికలన్] వజ్రధారాతులితాయుధప్రాయములైన సునిశాతములైనట్టి దంష్ట్రికలచేతను, ప్రచ్ఛియ] భేదించి చించియనుట, అచేతనుఁ జేసి] మూర్ఛితునిఁగాఁ జేసి, నెప్పిచే గాసిలి] తాను స్నాబాణఘాతముచేతనైన తీవ్రచేత సంకటపడద్రై ~~[illegible]~~ ధరిత్రిన్ ప్రాణముల్ విడిచెన్] కన్నరమూఁపి] ధరిత్రిన్ అత్తరిన్, నేత్రములను అర్ధనిమీలనఁ జేసి భూమియందు ~~[illegible]~~ జీవితత్యాగము జేసెను॥ అత్తరిన్] ఆసమయమునందని॥

౧౦౭ వ॥ ఇట్లన్నరమృగశవంబులఁ గాంచి వారి కాలప్రేరితంబైన దహ్యకనా
మధేయంబైన జంబుకంబు వచ్చి కొండగొరియ రెండు దినంబుల
కు నేకలంబు పదినాళ్లకు నరుండు నాలుగు వాసరంబులకుం జా
లు ప్రాకృతసుకృతవిశేషంబునం గాక యీ బహుసంచయం బెవ్వ
౧౦౮ రికి నే నని తలంచి హాలాహలాభంబగు లోభంబున గాంచప
డు నని యుండేమిటి నిగండి పెట్టం జాలక పండ్లయూంటలు ద్రాళ్ళచా

కొండొకదడవుండి మండు దండియాఁకటి చిచ్చున కుంగాకయుబ్బిక్క
నక్కయిముక్కిడి నశరాసనంబు గదిసి నేడిధనుః ప్రతిబంధనంబున చ్చె
ద్దిబోయెడుం గాకయని నిశ్చయించె॥

టీక॥ ఇట్లు] ఈప్రకారము అన్నరమృగశవంబులఁ గాంచి వారి] మృతిఁజెందిన ట్టియామనుష్యుని రిమేషవనవరాహములయొక్కతెమ్మెరసోఁకి, ఆగాంచి నాగాననుట, కాలప్రేరితంబై] విధిబోధితంబై, కాలగతిచేతప్రేరేపింపబడ్డదై యనుట, దహ్యకనామధేయంబైన జంబుకంబు వచ్చి] దహ్యకమనే పేరుగలిగినయొక్క నక్కవచ్చెననుట, కొండగొరియ రెండు దినంబులకున్] గొరిమేషము దినద్వయమునకున్నుఁ, ఏకలంబు పదినాళ్లకున్] అడవిపంది పదిరోజులకున్ను నరుండు నాలుగు వాసరంబులకుం జాలున్] మనుష్యుఁడు దినచతుష్టయమునకున్ను సంపూర్ణమని మూఁటియందున్నయ్యమూఁడు శవములున్ను కూఁడా ౧౬ నాళ్లకు తనకు భక్ష్యణాకు జాలుననుట, ప్రాకృతసుకృతవిశేషంబునం గాక] ప్రాక్జన్మమందు చేయఁబడ్డ పుణ్యవిశేషముచేతఁగాక, ఈ బహుసంచయం బెవ్వరికి నేనని తలంచి] ఈవిస్తారసంపాదనమెటువంటివారికిగలుగునని యెంచి, హాలాహలాభంబగు] హాలాహల, విషముతోఁ డను, ఆభంబగు, సమానమైనట్టి, లోభంబునన్, లుబ్ధత్వముచేతను, కొంచపడునని] ఆసంచయము లోకెంత తపడు ననిన్, అందేమిటని గండిపెట్టం జాలక] ఆశవంబులమూఁటిలో దేన్నిన్ని చెరిచెట్టుతినేనేరకే పండ్లయూంటలు ద్రాళ్ళచు] దంతములనూరుచున్న జలము చప్పరిస్తూ కొండొకద

డవృందిన కొంతసేపు యూరకయున్నదై మండుచుండి యూరకటి విచ్చ్వనకుంగా
క జవవింపుచున్నండెల అధికమైనక్షుత్తునే యున్నికినిలువవేకనె అబ్బకన్నన క్కు ఆకపశింపవ
జంబుకమునొ ఎక్కడిదినశరాసనంబు గదిసి ఆ [illegible] తమ లోగాంనెల్ల
తగిలించియున్న ధనుస్సు దగ్గరికి బోయినె నెడిధనుః ప్రతిబంధనంబునత్రా
డు బోంరమె ఉండుంగాక ఈ దినము యీ శరాసనమునగట్టిన చర్మరజ్జువుచేత
కాలము బుచ్చు [illegible]॥ తలు రానె నము

౧౦౯ కం॥ అపిసిడి నక్కబాంపము కొంపంగిటు నిరికినరము గెలికినరథసం।
చేపారమిదిసి మర్మని రూంపణామెము నరింప నక్కరాజు చుగూరవెన్॥

టీక॥ అపిసిది నక్క ఆ లోభి జంబుకము బాపము కొంపున్న ధనుస్సన్నమెన స అంగి
టనిరికి గొంతులో చిక్కింపమైన నరము గెలికినదై ఆ ధనుస్సును కట్టిన చర్మ
రజ్జువును [illegible] రభసంబే పారమిదిసి [illegible] గా
ధనుస్సు రామిగిసి మర్మనిరూపణమొనరింపన్ ఆయము పట్టున తగలగా నా నక్కరా
జు చుగూరవెన్ ఆ జంబుక [illegible] సూపరిదవచ్చెను [illegible]
[illegible]॥

౧౧౦ కం॥ అతిసంచంకుఫలమిది వ్యో రతిమోజీవలదు దాపురంబననగుచున్
పతికిసతిబలికెదాపం గతమే మీ ధాన్యమొదుగుగా వేదింటన్॥

టీక॥ ఒరతిమోడ ఓచెలి అతిసంచయఫలమిదివ్యో అధికసంపాదనలాంభము
(కాబట్టి) వలదు దాపురంబు దాచుకో వదము కూడదని బ్రాహ్మణు
డు జెప్పగాను నగుచు బతికిసతిబలికెన్ స్థితము చేసు న్నపెనివింటితో భార్య

రచించెను దాపం గతమే మీ దాచుటకు కారణామేమి ధాన్యము మొదుగుగా
వేదింటన్ గృహమందున్న పూర్వదులు విస్తారము లేదని చెప్పెను॥

౧౧౧ ఆ॥ తెలదిలలు గ్రుచ్చి తైలంబు దివిసి ధూంతాఘవిసరకేసరమూచ
రింతు పుడమివేలుపులకు నిడుమన్న నవ్విప్రు సింహుడబలనట్లు జే
యుమనిరెమె॥

టీక॥ [illegible] కొలన్ తిలలు లలనములారా అనగా కొ
టిలారా నువ్వులు దంచి నూనె దీసి ధూంతాఘవిసర ధూత పోగొట్టబ
డ్డఘవంట అఘ పాపముల యొక్క విసర సమూహము గలవాడా అనగా
నాయి పుణ్యాత్ముడా అని అర్థము కేసరమాచరింతు పులగము చేతును పు
డమివేలుపులకు నిడుమన్నన్ బ్రాహ్మణులకు పెట్టుమని ఆయమ చెప్పగా
ఆ విప్రు సింహుడబలనట్లు జేయుమనిరెమెన్ ఆ బ్రాహ్మణోత్తముడు భా
ర్యతో నా ప్రకారమే సల్పుమని జెప్పెను॥

౧౧౨ కం॥ నూనియదివియుటకై తిల లానీరజనంయనదెచ్చ్వనపుడొకకాల।
జ్ఞానిహలికాల యాత్ర స్థానంబుననుండిచేట జదిమెన్ ప్రావెన్॥

టీక॥ నూనియదివియుటకై తైలము దీసేకొరకు తిలలు నువ్వులు ఆనీరజనంయన దెచ్చ్వ
నపుడు ఆ బ్రాహ్మణస్త్రీ తెనివచ్చెసమయములో ఒకకాలజ్ఞాని ఒకకొండిక
హలికాల యాత్రస్థానంబుననుండి హలిక శూద్రుని యొక్క ఆలయాత్రస్థా
నంబుననుండి ఇంటిమీదనుంచి చేట జదిమెన్ ప్రావెన్ శూరవము మిడికి పడ
దూకెను॥ని॥ కాలజ్ఞా జ్ఞానికుక్కటాదితన్వమురః॥

౧౧౩ క॥ ప్రాలినచెల్లాచెదరై నేలందిలలూలికె నంతనివ్వెరగు నన్‌|
నీలాలకజూచునెడన్‌ వాలింపకసతికిప్రాణవల్లభుఁ డనియెన్‌॥

టీక॥ ప్రాలిన ~~చెల్లాచెదరై నేలందిలలూలికెన్‌~~ ఆకుమ్మటము చేటమీఁద దూఁకఁగానే నవ్వులు (తిలలు) చెల్లాచెదరై (నేలన్‌) (ఒలికెన్‌) నానావిధములుగాం చెదరిత్రిం ద్రపడెను. అంతనివ్వెరగునన్‌ అంతటవిచారము చేతను. అన్నీలాలకజూచునెడన్‌ ఆబ్రాహ్మణస్త్రీ వెక్కింపుచున్న సమయమందు. వాలింపకసతికిప్రాణవల్లభుఁడనియెన్‌ పెనిమిటి భార్యతోఁ గోపగించకపలికెను.

౧౧౪ క॥ కలికీయుట్లైయాత్రియమైలికినతిలవెత్తిదంప్ర మోరుప్పననన్‌|
కలకంఠియుట్లసేసెన్‌ లవిభీతిప్రీతులగ్గలము వైబెరుగన్‌॥

టీక॥ కలికీ ఓచెలీ. అట్లైయాత్రియమైలికినతిలవెత్తిదంపుమోరుప్పననన్‌ ఆప్రకారమై నేలరాలిపడినసువ్వులెత్తుకొని సహనముచే తనవహనవముచేయుమనిపలుకగా. అక్కలకంఠియట్లసేసెన్‌ లవిభీతిప్రీతులగ్గలముపైబెరుగన్‌ ఆబ్రాహ్మణస్త్రీ భయసంతోషములధికముగలుగునట్లుగా నాప్రకారమే నువ్వులెత్తిదంచినదాయెను.

౧౧౫ క॥ ఆమహీసురశరణావునకు| గామందకియనగనొక్కగాంసులదిసుతుల్‌|
నేమించిబంపగంపం|గోవులగతినువ్వులమ్మకొననేతెంచెన్‌॥

టీక॥ ఆమహీసురశరణావునకున్‌ ఆమహీసుర. ఆబ్రాహ్మణునియొక్క. శరణావునకున్‌. ఇంటికి. కామందకియనగనొక్కగాసులది కామందకియనే పేరుగలిగిన దొకతిలఘాతిని (ఆనగాగాండ్లది) సుతుల్‌నేమించిబంపన్‌ దానికొమారుల్లు అమ్మకొరమ్మని నియోగముజేసిప్రేషణముచేయగా. గోవులగతినువ్వులమ్మకొననేతెంచెన్‌ కంబోలములో తిలలుబోసుకొని విక్రయించుటకువచ్చెను॥

౧౧౬ క॥ ఏతెంచినపలుకులసరి|నాతేముడినువ్వువిత్తెనాకనివి(ప్ర)|

స్త్రీతిలకవము దలించిన నాతిలలదియుం టుబడియెననియూహించెన్‌॥

టీక॥ ఏతెంచినన్‌ గాండ్లదిరాగాను. పలుకులసరినాతేముడినువ్వువిత్తెనాకనిఓగాండ్లదా నాదంచిచక్కజేసిననువ్వులకుసరిగాదంచనితిలలు నాకొసంగుదువా యని. విప్రస్త్రీతిలకవముదలించినన్‌ బ్రాహ్మణస్త్రీలలో అలంకారమువలెనున్న బ్రాహ్మణభార్యపలకగా. ఆతిలలదియుంటుబడియెనని యూహించెన్‌. ఆగాండ్లది ఆనువ్వులశుచిత్వము పోకినవని వితర్కించెను. అనగాదంచిసిద్ధముచేసినపలుకునువ్వులకు ముడినువ్వులివ్వనేను. యీనువ్వులకేమో పెట్లసూకియుండవలెనేకుంటెముడినువ్వులకుసరిగాయిస్తానని చెప్పునాయని బుద్ధికౌశలముచేతతలచెనని తాత్పర్యము॥

౧౧౭ వ॥ అట్లు బుద్ధికౌశలంబుననేనుననియెవ్వరిదలమొలుకమోంటనిక్షేపంబుగలదనినిశ్చయించితిననిచెప్పిపాలకుద్దాలంబులనామెలగు
కలుగుత్రవ్వినాచేతచిరస్థాపితంబగుధనంబుబుచ్చుకొనియె. నది
మొదలుంమొదలుటవేకనాహారోపపాదనంబుగాకవితాకుండనై
వంతునాకటికివిడికిమిడికినడకియునికింగొనసగక్రమరియుమరి
యుభిక్షాపాత్రంబువలనెనుచుండితినట్టివనుంగనుంగొనిబా
దాకర్ణుండుపాలంభగంభీరభాషణంబులనిట్లనియె॥

టీక॥ అట్లుబుద్ధికౌశలంబునన్‌ ఆగాండ్లదానివలెనేప్రజ్ఞాచాతుర్యముచేత నేనునునియెవ్వరిదలమొలుకమోంటన్‌ ఒంటరిగానేనున్నయీబొక్కలో నున్నమూషికదగ్గరఅనగా వంటరియెలుకదగ్గరఅనిచెప్పితేయుక్తము

నితోంచినది నిక్షేపంబు గలదని నిశ్చయించితిని ధనమున్నదని నిర్ణయము చే
సితిని అని చెప్పె ఈతీరున పవిత్రస్థానములకు ద్రవ్యంబు లక్షాల. నాగేటికత్తి చేతను
కుద్దాలంబులు గుద్దలి చేతను న్నానాపెలగు కలుగు ద్రవ్య నేను సంచరించు
చెప్పుకొని ఖననము జేసి నాచేత చిరస్థాపితంబగు నాచేత బహుదినములనుం
చి సంపాదించియుంచబడిన ధనంబు బుద్ధిమంతుడైన వేష్ట ద్రవ్యమును గ్రహిం
చెను అది మొదలుం మొదలు పలేక ఆధనాపహరణాప్రభృతి సంచరించుట
లేక ఆహారోపపాదనంబు గాక ఆహార భక్షణామెుక్క ఉపపాదనంబు
గాక సంపాదించుట లేక. అనగా విశ్వశ్వరము తెలిగి విత్తాకుండిన నిశ్చే
ష్టితుండనై వుండు నాకటికి విడికి విడికి జ్వలింపుచున్నప్పుడు వింక్తిలిప
రితాపపడిన నకు భయపడి టునికించెసగక టుండబుద్ధి బుట్టక మరియు
మరియు మూంటిమూటికిన్ని బిక్షాపాత్రంబు వలనెను చుండితి తిరిపెమె
త్తి పాత్రచుట్టు తిరుగుచూనుంటిని అట్లున నుంగనుంగొని అట్లు తిరు
గుచున్న నన్ను జూచి చూడాకర్ణుండు ఆమఠాధిపతియైన సన్యాసి
ఉపాలంభగంభీరసంభాషణంబులనిట్లనియె ఉపాలంభ. తిరస్కార
రూపములైనట్టి గంభీర. లోతైన. సంభాషణంబులు. మాటల
చేత. ఇట్లనియె. ఈతీరునపలికెను॥

౧౧౮ క॥ అతిరక్షితార్థవంతయయు | నితరులపాలయ్యెన చెడుగుతెలు
కా నీయయు ధృతిమానవికనిదేమి | గతివిభవులు సాధుతరులుగా
రా పృథివిన్॥

టీక॥ చెడుగు-తెలుకా. ఓకురుతిని తప్పువాణాషికా అతిరక్షితార్థవంతయయు
వింక్తిలికొపాండ బడ్డట్టివంటి ధనము యాయావత్తున్న ఇతరులపాలయ్యెను ఆ

న్నలవశమై పోయెను నీయయు ధృతిమానవికనిదేమి అట్లుపోయినప్పటికిన్ని నిర
వ్యము నింతావదలకనున్నావేమి. పృథివిన్ లోకమందు. గత విభవులు గత. పో
యినట్టివంటి. విభవులు. భాగ్యవైభవము గలవారు. అనగా నైశ్వర్యహీనులు
సాధుతరులుగా రా వింక్తులైసావున్యులుగారా. అశాంతులప్పుడు రనియ
ర్థాంతరమువే తసమర్థించెను॥

౧౧౯ క॥ ధనము దిగినను దుంగదు నీ | తనుజనితంబైన దుర్మదము నెడనుచున్ |
గనలు నితిగనికరంబరి | తనపగిలినకోలచేనతడు తనుద్రెసెన్॥

టీక॥ ధనము దిగినను నీకుగలద్రవ్యము పోయినప్పటికిన్ని నీతనుజనితంబైన నీ
దేహమువల్ల బుట్టినట్టివంటి దుర్మదము దుష్టగర్వము నేడును దుంగదు
నేటికిన్ని పోకపోయెను అనుచున్ ఇట్లు పలుకుచున్న కనలు నితి కోపముం
డుటచేతను కనికరంబరి కరుణలేక తనపగిలినకోలచేనతడు తను ద్రెసెన్
జిన్నమైనతనచేతి కర్రచేత నాం సన్యాసి విసిరి ద్రెసెను॥

౧౨౦ క॥ ద్రెసినద్రెటు దురంత | త్రాసంబున నోసరించి తప్పించుకొనన్ |
కోసంబుననన్నా సన్యాసి నితక్షించి మరియు నప్పుడిట్లనియెన్॥

టీక॥ ద్రెసినద్రెటు కొట్టినదెబ్బను. దురంతత్రాసంబునన్ అత్యంతభయముచే
తను. ఓసరించి తప్పించుకొనన్ ఓరకు దొలగియు తప్పించుకోగానే
రోసంబునన్ కోపముచేతను నన్నా సన్యాసి నితక్షించి నన్నుచూడాక
ర్ణుడు చూచి మరియు నప్పుడిట్లనియెన్ ఆసమయమందు తిరిగి పల్కెను॥

౧౨౧ క॥ అర్థమున బలిమితుండగు | నర్థము సంబలసముద్రుడగు నర్థమునన్ |
బార్థివుడగు పుణ్యుండగు | నర్థమునం బావనపూజ్యుడగు నరుడెందున్॥

టీక॥ నరుఁడెందుకు ఏమానవుఁడెక్కడనైనప్పటికిన్ని అర్థసంబంధితుండగు ధనముచేత
నే విద్వాంసుఁడౌను అర్థసంబలసమగ్రుఁడగు ధనముచేతనే యనేకసేనలు
గలవాఁడౌను అర్థసమృద్ధుఁడగు ధనముచేతనే రాజౌను ప్రాజ్ఞుం
డగు ధనసంపన్నుఁడున్న అప్రాజ్ఞుఁడును అర్థసంభవనప్రాజ్ఞుఁడగు ధనముచేతనే
లోకప్రాంచితుఁడౌను ఇన్ని విధములు ధనవంతుఁడే సమర్థుండని తాత్పర్యము॥

౧౨౧ ఆ॥ అన్నవాయు వృద్ధులాచారవృద్ధులు శౌర్యవృద్ధులు విద్యసత్యవృద్ధు
లాగమార్థవృద్ధు లభిమానవృద్ధులు గొలుతు రర్థవృద్ధు గోరికేడి॥

టీక॥ అన్నవాయువృద్ధులు కులాతిశయములున్న ఆచారవృద్ధులు సద్వ్రతా
తిశయములున్న శౌర్యవృద్ధులు పరాక్రమాతిశయములున్న విద్యసత్యవృద్ధులు
~~ప్రశంసితపస్సున్న అనగా~~ ప్రసిద్ధతపస్సామర్థ్యాతిశయములున్న ఆగమార్థవృ
ద్ధులు ఆగమార్థవేదార్థజ్ఞానవంతులు వృద్ధులు అతిశయులైనవారలున్న
అభిమానవృద్ధులు గర్వాతిశయములున్న (క్రిందచెప్పినయీయందరున్ను)
~~కొఱకై~~ అర్థవృద్ధుకొఱకై పేడి ధనాతిశయుఁడైనపురుషుని ప్రార్థించి కాం
క్షగలిగినవాళ్లై తులుతురు సేవింతురు॥

౧౨౨ చ॥ వినఁడని తోయరంధ్రుఁడని వెగరు తుందిలుఁడంచు నేరిగాఁ
గెనరు వికర్ణుఁడంచు కడగొంచరు వామనుఁడంచు బోరుదు
ర్జనుఁడని పాయరజ్ఞుఁడని మానరు నిష్ఠురరోగపీడితుం
డనరు కునిష్ఠుఁడంచు జెడనాడరు బోఁధనులర్థవంతునిన్॥

టీక॥ బుధులు సత్పురుషులు అర్థవంతుని ధనముగలపురుషుని వినఁడని యో
రయరు తమమాటలంగీకరించియాలించఁడని విడువరు అంధుఁడని వెగరు

బుద్ధివాఁడని విడువరు తుందిలుఁడంచు నేరిగాఁగెనరు పెద్దపొట్టగలవాఁడని హా
స్యము జేయరు వికర్ణుఁడంచు కడగొంచరు చెవిటివాఁడని దగ్గిరచేరక పోరు
వామనుఁడంచు బోరు పొట్టివాఁడని విడిచిపోరు దుర్జనుఁడని పాయరు
దుష్టమనస్సుగలవాఁడని విడువరు అజ్ఞుఁడని మానరు తెలియనివాఁడని విడు
వఁజాలరు నిష్ఠురరోగపీడితుండనరు నిష్ఠుర అతినికృష్టములైన షడ్వంటి రో
గవ్యాధులచేత పీడితుండనరు అత్తిచెట్టుబడ్డవాఁడని చెప్పరు కునిష్ఠుఁడం
చు జెడనాడరు కుంటివాఁడని దూషించరు అర్థవంతునియందు ఎన్నిదో
షములున్నప్పటికిన్ని సత్పురుషులాశ్రయింతురుగాని విడువరు కాబట్టి
అర్థవంతుఁడే శ్రేష్ఠుఁడు వికర్ణుఁడంచు కడదోయురన్న పాఠము కలదు॥

౧౨౩ సీ॥ కనకము గూర్చియె నన్నబడుగాదె సమస్తగుణంబులర్థమై
వ్యనికి వసుంధరం గలదు వాఁడకులీనుఁడు వాఁడె పండితుం
డనఘుఁడు వాఁడె వాఁడసకలార్థవిధిజ్ఞుఁడు వాఁడె వక్త వాఁ
డనంతు పరుండు వాఁడు ప్రకటప్రియభాషణుఁడుం బ్రసిద్ధుఁడున్॥

టీక॥ కనకము గూర్చియె నన్నబడుగాదె సమస్తగుణంబులు సకలశ్రేష్ఠగుణములు
న్ను ధనమును గురించి వర్ణింపబడును గదా (ఎట్లనంటె) అర్థమె వ్యనికి వసుం
ధరం గలదు భూమియందు ఏపురుషునకు ధనము గలిగియుండునో
వాఁడకులీనుఁడు ఆధనము గల నరుఁడే కులశ్రేష్ఠుఁడున్ను వాఁడె పండితుండు
విద్వాంసుఁడున్ను వాఁడే అనఘుఁడు వాఁడు వాఁడే పుణ్యోత్తముఁడు వాఁడసకలా
ర్థవిధిజ్ఞుఁడు సకలవేదశాస్త్రార్థవిధానములు తెలిసినవాఁడున్ను వాఁడే వా
డె వక్త మాటనేర్చినవాఁడున్ను వాఁడె [illegible] డనంతు పరుండు వాఁడే నీతివంతు

డున్న్+ ప్రకటప్రియభాషణుడున్] ప్రకట = ప్రసిద్ధమైనట్టిగాను, ప్రియ = సకలజ
నహితమువైనట్టి వంటి = భాషణుడు = మాటలు గలవాడున్ను+ ప్రసిద్ధుడున్] జ
గత్ప్రఖ్యాతుడున్నువాడే+ గనుక, ధనవంతుడే సర్వగుణములు గలవాడ
ని తాత్పర్యము॥

౨౨౫ క॥ కలవానికి చుట్టంబులు। గలరు హితుల్ గలరు భటులు గలర
ఖిలంబున్। గలదు మరి లేనిదేటిది। కలవానికి నీడు జోడు గలదా
పుడమిన్॥

టీక॥ కలవానికి చుట్టంబులు గలరు] ధనవంతుడగు పురుషునికి బంధువులున్నారు+
కలరు భటులు] భృత్యులున్నారు+ అఖిలంబున్ గలదు] సమస్తమున్ను గద్దు+
మరి లేనిదేటిది] ఆ ధనవంతునికి లేకపోయినది యేది+ కలవానికి నీడు జోడు
గలదా పుడమిన్] ధనవంతునికి భూమియందు సమానుడు నెందో వాడు
న్నాడా। అనగా లేడని భావము॥

౨౨౬ క॥ చిట్టడుగులేని యిల్లును। చుట్టంబులు లేని చోటు శూన్యము
శూన్యంబెట్టును దుర్జనహృదయము। కట్టా మరి సర్వశూన్యక
ము లేమి జుమీ॥

టీక॥ చిట్టడుగులేని యిల్లు] చిన్నపాపలు లేని మందిరము। అనగా బిడ్డ
లు లేని గృహమున్ను+ చుట్టంబులు లేని చోటు] బంధుశూన్యమైన స్థలము
న్ను+ శూన్యము] వట్టిది+ శూన్యంబెట్టును దుర్జనహృదయము] చెడుగు
మనుజుని చిత్తమున్ను మిక్కిలి అభావమైనది+ వినయవితరణాకరుణా

త్సలాద్యగుణములచేత శూన్యమైనదని తాత్పర్యము+ కట్టా] కటకటా+ లేమి]
దారిద్ర్యము+ సర్వశూన్యకము] వట్టిపాడు। అనగా దారిద్ర్యము నకంటె శూన్య
మేదియున్ను లేదనుట॥

౨౨౭ క॥ ధనహీనుడధముడల్పుడు। ధనహీనుడు మూఢుడప్రధానుడు
ధరనధనహీనుడు తలపెట్టిన। పని గ్రీష్మసరిజ్జలంబు పగిది నణంగున్॥

టీక॥ ధనహీనుడు] పేదవాడు+ అధముడు] నీచుడున్ను+ అల్పుడు] కొంచెపువాడు
న్ను+ మూఢుడు] అవివేకియున్ను+ అప్రధానుడు] శ్రేష్ఠుడు కానివాడున్ను+ ధరన్] భూమియం
దు+ అర్థనహీనుడు] ద్రవ్యము లేని పురుషుడు+ తలపెట్టిన పని] ప్రయత్నము చేసి
న కార్యము+ గ్రీష్మసరిజ్జలంబు పగిది] వేసంగి యందలి సరిత్ = నదుల యందు జ
లంబు పగిది = ఉదకము వలెనే+ అణంగున్] అణగిపోవును+ గ్రీష్మ ఋతువునందు
చేఱులలో నీళ్లు యేప్రకారము తగ్గిపోవునో అట్లనే దరిద్రుడు ప్రారంభించిన
పని తగ్గిపోవును. దరిద్రుడు సర్వవిధముల తక్కువపడ్డవాడని తాత్పర్యము॥

వ॥ అని భిక్షుకుండు నన్నధిక్షేపించిన రోసి నివాసత్యాగంబు జేసి వచ్చి నిన్ను
డాసితి॥

టీక॥ అని భిక్షుకుండు నన్నధిక్షేపించినన్] ఈ ప్రకారము ఆ సన్న్యాసి నన్ను తిరస్కరించినం
దున+ రోసి] అసహ్యపడి+ నివాసత్యాగంబు జేసి వచ్చి నిన్ను డాసితి] నేనున్న స్థల
ము విడిచి వచ్చి నిన్ను చేరితినని హిరణ్యకుడు పల్కెను॥

౨౨౮ క॥ త్రిదశవిమానారోహణ। మొదవిన నవమాన ధరణి నుండుట కష్టం
బది యెఱిగి నీతివిదుల్। విడుదురు మానస్థలంబు వెదకుం బుద్ధిన్॥

టీక॥ త్రిదశవిమానారోహణమొదవినను] త్రిదశవిమాన = దేవతావిమానము
యొక్క। ఆరోహణ = ఎక్కుట। మొదవినను। ఎక్కే సంపద గలిగినప్పటికిన్ని+ అవమాన

ధరణీశునందుట కష్టంబు] తిరస్కారస్థలమున నుండుట ప్రియము సము(కాబట్టి) అది
రతెలిగి] ఆట్టి యువమానస్థలమున నుండరాదని తెలిసి నీతివిద్వాంసుడు] స్వయ
శాస్త్రమును తెలిసినపురుషుడు అభిమానస్థలంబు వెదకుం బుద్ధిన్] విశ్వాసము
గలస్థలమునే మతియుండు నన్వేషింపుచునుండును॥

౧౨౯ క॥ అవమానయా తనయువమానక్షమ బాధయి కెద్దిదానిగదమన్ విద్వాం/
గను సౌఖ్యాగమవిత్తా/గమశూన్యంబైనచోటు గాదు వసింపన్॥

టీక॥ అవమానక్షమ] తిరస్కారము గలిగెనా భూమియందుయుండుతన ~~[illegible]~~ అంతక బాధైనప్పుడం
టి దిన బాధయి కెద్దిదానిగదమన్] ఆయువమానము కంటె యూ తనవేరవేదితి అ
ది యేం బాధయని యర్థము విద్యాగమ] చదువుయొక్కలాభమున్ను సౌఖ్యాగ
మ] ఆనందలాభమున్ను విత్తాగమ] ధనలాభమున్ను శూన్యంబైనచోటుగాదు
వసింపన్] ఈమూడున్నులేని తావులో నుండగూడదు॥

౧౩౦ క॥ పరదేశంబెరుగకతగు/ గరగరికెన్ విడువమురువగలిగి నడువంపే/
దరికము వాటిలితిరియం/దిరిగిననను చోటికమరున్నేయింతైనన్॥

టీక॥ పరదేశంబెరుగక] ఎన్నడును స్వరాజ్యము ఎరుగక తగుగరగరికెన్] అర్హమైననేర్పు
చేతను విడువమురువగలిగి] ఒకరికి పెట్టుటకు తాను తినుటకున్నుండి. అనగా భా
గ్యాతిశయమని భావము నడువంపేదరికము వాటిల్లి] వచ్చిన దరిద్రము వచ్చి
తిరియందిరిగిననను చోటికెక్కి] యాచింపసంచరించుచున్నా వంటివానికి
అమరు నేయింతైనన్] కొంచెమైనా సుఖము గల్గునా అని అర్థము॥

౧౩౧ ఆ॥ వెల్లివిరిసె పెంటివిద్యలు మగవిద్య/లడుగుబట్టె త్రిందు పడిరి బు·
ధులు/ నీచజాతిపురుషులెచ్చిరి యాచింప/ బోవుటెట్లునేటి భూమి

పతులు॥

టీక॥ వెల్లివిరిసె పెంటివిద్యలు] ఆడుచదువులు ~~[illegible]~~ అంతటా విస్తరించెను మగవిద్యలడుగుబట్టె]
మగచదువులు తగ్గుపడెను త్రిందు బడిరి బుధులు] పెద్దలైనవారు అడుగునబడి
రి నీచజాతిపురుషులెచ్చిరి] కొంచపువర్ణములవాండ్లు అతిశయించిరి యా
చింపబోవుటెట్లునేటి భూమిపతులన్] ఇప్పటిరాజులను అడిగి గానుటకు
చను ఎప్రకారము॥

౧౩౨ శా॥ ఏలతతండనతానవేమయు నవేవేయుంచు బాధించునే
సాంలత్పెట్టగజాలమూఢనృపుడూ హెంనావు పర్షాంశాంతీ
శూలంబుత్తెవినాటసెమ్మసిలునెచ్చుంజచ్చుదత్పల్లిషం
చేలంబుంచలిజేసిమెర్రక్త్రైదపదార్థచ్ఛానిశాబాంరికిన్॥

టీక॥ మూఢనృపుడు] అవివేకియైనరాజు ఏలతతండనతానవేము యునవేవేయుం
చుబాధించును] ఏలలున్న తండనాలపదాలెమైనకవిత్వము చెప్పవేదాయి
నిన్నిప్పేడపెట్టునను నేసాలత్పెట్టగజాల] నేసాలలు పెట్టలేను. అనగా
నట్లాంతండనాలపదాలు బాడవేనని తాత్పర్యము ఓహో] ఆశ్చర్యార్థ
నామనఃశాంతిశూలంబుత్] శ్రేష్ఠమైనప్పువంటినాపాండిత్యమునే ఆయు
ధవిశేషముతోచేవినాటి] ఆమూఢనృపతికర్ణములందుండుచెంరగానే సె
మ్మసిలున్] మూర్ఛబొందును నెచ్చున్] నొప్పి ~~[illegible]~~ నిప్పొందును చచ్చున్] మృతిబొందు
ను తత్పల్లిషంచేలా] ఆట్లా మృతిబొందినందువల్లనైనపాపము నాకెటికి
(కాబట్టి) పదార్థచ్ఛానిశాబాంరికిన్] ధనవాంఛయునేటిపిశాచికి ...జవి

చేసి మెప్పుకైదగు] చేతులు జోడించి నమస్కారము చేతును॥

౧౩౩ క॥ అనుచితభాషాముఖరా । వనులమె విటగాయకులమె నటుల

మె గాఢస్తనసంభరనమ్రవధూ । జనులమె మన్నేలరాజు సంభావించున్॥

టీక॥ అనుచితభాషాముఖరావనులమె] అనుచిత, అయోగ్యమైనట్టి, భాషా, వాక్కులచేత, ముఖర, వ్యాసక్తునుండే, ఆననులమె, ముఖములుగల వారమా, అనగా ప్రకృతోపయోగములుగాని అయోగ్యములైనమా టలాడేవారముకామని భావము; విటగాయకులమె] విట, స్త్రీసంధాన పురుషులమా, ఏకవిద్యో విటస్స్మృత ఇతి లక్షణాత్; గాయకులమె] సంగీత ము పాడేవారమా; నటులమె] ఆడేవారమా; గాఢస్తనసంభరనమ్రవధూ జనులమె] గాఢ, దృఢమైనట్టి, స్తన, కుచములయొక్క, సంభర, అతిశయ భారముచేత, నమ్ర, వంగినట్టి, వధూజనులమె, స్త్రీలమా, అనగా, దృ ఢకుచములు గల్గిన స్త్రీలముకామని తాత్పర్యము; మన్నేలరాజు సంభావించున్] ప్రభువు మమ్ములనేటికి గొప్పజేసును, అనగా అయోగ్యపుమాటలాడేవా రినిన్ని స్త్రీలసంధానము చేసేవారినిన్ని, సంగీతము పాడేవారినిన్ని, ఆడేవారినిన్ని, స్త్రీలనున్ను రాజులు మన్నించి బహుమానము చేతురుగాని మము యోగ్యు లైనవారిని రాజులు విచారించరని భావము; మేము యీపైన చెప్పినవారి లోనే వారముకాము గనుక మమ్మునయిప్పటి రాజులు బహూకరించరని తాత్పర్యము॥

౧౩౪ ఉ॥ కేలూరిన గద్యపద్యములు గూరిచి యిచ్చెదనంటినేనిని ।

సాన్నరములంచు విత్తమిడ జాలకె కేరడమాడు లోభియా

నేరుపు నేరుపుగాదు తనను నిందలబెట్టు రసజ్ఞుడైనను

శ్వరమునందు గల్గిన కవిత్వము సర్వఫలంబు లేదకో॥

టీక॥ లోభి] ధనలుబ్ధుడు; కేలూరిన గద్యపద్యములు గూర్చి యిచ్చెదనంటినేని] ప్రార్థించినట్టువంటి, చూర్ణికలు శ్లోకములు కవనము జెప్పియొసంగుదు నని పల్కితినా; నిస్సారములంచు] నిరర్థకములైనవి కావని; విత్తమిడజాలకె కేరడమాడున్] ధనమివ్వలేక పరిహసించును; ఆనేరుపు నేరుపుగాదు] అట్లా లో భివానికి కవిత్వము యిచ్చే చాతుర్యము చాతుర్యముగాదు; తనను నిందల బెట్టు] తన్నుపాలంభించును; రసజ్ఞుడైన] రసికుడైనట్టి, ఈశ్వరముణుం డు గల్గిన] రాజునందైతే, కవిత్వము సర్వఫలంబు లేదకో] కవనము ఎల్ల కోరికలన్నె సంగదా, అనగా నిచ్చునని తాత్పర్యము॥

౧౩౫ చ॥ పలుకుల శబ్దసర్గ శతపత్రభవంబుల జాతవర్ణముల్

బలుగడుపుల్ నిరుక్తికలు ప్రజ్ఞల నర్థకముల్ విచారముల్

వలవని లేనినవ్వు చెరవారినెరుంగక దిట్టకూళువే

పొలుపునదప్పు లొప్పులన బొందురెటెం సుకవిప్రబంధముల్॥

టీక॥ దిట్టకూళులు] కుత్సితపురుషులు; పలుకులు] వాక్కులు; అశబ్దసర్గశతపత్ర భవంబులు] అశబ్ద, అపశబ్దములయొక్క, సర్గ, సృజనమందు, శతపత్రభవం బులు, బ్రహ్మలైనట్టి, సృజనకర్త బ్రహ్మ గనుక, అపశబ్దసృజనమందు బ్రహ్మలనిపురమోగము, అనగా కల్పితముల పలుకులపశబ్దములేగాని సుశబ్దములుగావని తాత్పర్యము; బలుగడుపుల్] గొప్పలైన కుక్షులు;

అజాతవర్ణములు = అజాత, పుట్టనట్టి, వర్ణములు = అక్షరములు గలిగినవి, అ
నగా నిరక్షరకుక్షులని తాత్పర్యము, ప్రజ్ఞలు = బుద్ధులు, నిరుక్తికలు = వ్యాఖ్యా
నములైనట్టివి, విచారములు = యోచనలు, అనర్థకములు = అప్రయో
జకములైనట్టివి, నవ్య = హాసములు, వలవని కీర్తి = పనికిరామి వనది, నిమిత్తం
లేని గొప్పతనమనుట (ఇటువంటి వారవైదిట్లు కూడు) పెరవారి నెరుంగక
పరులడెలియక, సుకవిప్రబంధములు = మంచికవిత్వము జెప్పెడు వారియొ
క్క కృతులను, ఏపొలుపున దప్పులొప్పుల నబారదుకెమో = ఏప్రకారము
యిది మంచిది యిది చెడుది అని యెనఁజూడరా॥

౧౨౬ చ॥ మెరసిబహుప్రబంధితను మెచ్చుటమెచ్చుట మెచ్చుపట్టివా
డరిముదిరెన్నబెన్న నిరక్షరకుక్షులధీరశక్తితుల్
కరటులు భూరుహాక్షపశుకల్పులు మత్కృతి ప్రస్తుతించినం
గరకరి బొంకనాడిన నంగల్గునామదివొందదక్షదముత్॥

టీక॥ మెరసి బహుప్రబంధితను మెచ్చుటమెచ్చుట = ~~ప్రశంసించి~~ అనేకప్రబంధము
లు శోధించి ప్రాబంధికుడైనవాడు తన శ్లాఘనచేసినదే శ్లాఘన ~~మెచ్చుమట్టివాడరిముదిరెన్నబెన్నట~~ అరిముది = మాటిమాటికిన్ని, బహుముఖ = త
పుట్, అట్టివాడు = అట్లా ప్రాబంధికుడైనవాడు, విన్నబెన్న = ఎంచుచెం
చుట, నిరక్షరకుక్షులు = కడుపులో అక్షరము లేనివారున్ను (అనక్షరకుక్షులైనవారల) అధీరశక్తిత
ల్ = పండితులుగానివారిచేత శ్లాఘింపబడ్డవారున్ను, భూరుహాక్షపశు
కల్పులు = భూరుహ వృక్షములతో డసున్ను, అక్ష పాషాణములతో
డసున్ను, పశు చతుష్పాజ్జంతువులతో డసున్ను, కల్పులు సమానులైన

ట్టివంటిన్ని, కరటులు = దుర్జనులైనట్టివంటివారు, కాకులనిన్ని చెప్పవచ్చు
ను, మత్కృతి = నా ప్రబంధమును, ప్రస్తుతించినన్ = బాగా ~~[illegible]~~ న్నదని స్తో
త్రము చేసినాను, కరకరి బొంకనాడినను = చెడుగా యున్నదని తిరస్కరిం
చినను, కల్గు ప్రనామది వొందదక్షదముత్ = స్తుతించిరని సంతోషమున్ను
దూషించిరని దుఃఖమున్ను నామనస్సు నొందదు ప్రపట్టుప్పు॥

౧౨౭ క॥ పరిహాసకులకు నటులకు । తరుణులకు లంజవారితమ్ములకుం గా ।
పురుషులకు గాయకులకుం । జెంది యుందురు రాజులీరు బాసరసులకున్ ॥

టీక॥ పరిహాసకులకున్ = హాస్యము చెప్పేవారికిన్ని, నటులకున్ = ఆడేవారికిన్ని, తరుణు
లకున్ = స్త్రీలకున్ను, లంజవారితమ్ములకున్ = భోగము వాండ్లయన్నదమ్ములకున్ను,
కాపురుషులకున్ = దుర్జనులకున్ను, గాయకులకున్ = సంగీతకాండ్లకున్ను, పొరియుం
దురు రాజులు = ఇటువంటివారికే నృపులు ధనము ఇత్తురు గాని, ఈరు
బొంకసరసులకున్ = రసికులైనవారికి రాజులు ధనము ఇయ్యరు, సుకవులకు
నన్నపాతవు అందు, మంచి కవిత్వము జెప్పెడు వారికని యర్థము॥

౧౨౮ ఉ॥ ఏపున సంచితార్థము పరేంగితభావమెరింగి యీంగివే
లైకొంగ డెందనిచ్చ నెరయుక మరచున్నెరదాత యట్టిభూ॥
దాపయిత్వప్రభోధవశతం బెరయించి యనంతరంబు సం
తాపము నొందువాడధముడాతవప్రాలపితంబు లేటికిన్॥

టీక॥ నెరదాత = శ్రేష్ఠుడైన దాత, ~~ప్రసన్నసంచితార్థమా~~ ఏపున, ఉద్రేకము చేత,
(సంచితార్థము) సంచిత, తనచేత సార్జింపబడ్డట్టి వంటి అర్థము, ధనమును, పరేంగితభా
వమెరింగి = పరుల అన్యని రెమ్మ, ఇంగితభావమెరింగి, హృద్గతాభిప్రాయ

ము దెలిసి, అనఁగా యెవఁడీ వాఁడి మనస్సులోని సున్నకోరిక నెరిఁగినవాఁడై, ఈగి
మెవైపోఁగడుండనిచ్చి] తనదాతృత్వము వంచిదై సోత్రము గనేటట్లుగా
నొసంగి, నెరయుమ్మరచున్] ఇచ్చినయీవిని విస్మృతి జెందిపోవునో దాత
యిచ్చి మరచిపోవలెగాని యీవిని యెన్నఁడైనఁ దలఁచరాదని ధర్మశాస్త్రమందుకల
దు. అట్లుగాక] అటువంటి మోటును దాపయిత్యప్రబోధవశతన్] దాపయి
తవ, ఇప్పించేవానియొక్క ప్రబోధవశతన్, తెలియజేసుటవల్లను. అనఁగా
దానము చెయ్యవలెనని చెప్పేవాని బోధవల్లనని యర్థము. బారయించి
ఇచ్చినవాఁడై] అనంతరం బుక్క ఇచ్చినతరువాతనే సంతాపమునొందువా
డు] అయ్యో యిచ్చినే ధనము వ్యయమైపోయెనే యని పరితాపపడేవాఁడు,
అధముఁడౌ తఁ] నీచతాన నీ, వృథాలపితంబులేటికిన్] పనికిమాలినమాట
లతో యేమి ప్రయోజనము॥

౧౩౯ ఉ॥ దాతలు దాతలంత్రిదియు తథ్యము లోకములందు వేఁడుపో
దాతయు తండకల్గినను దాతృతదా సకలార్థులందునే
లాతుల దూఁగనొందు నచలస్థితి నింతయెరింగియే నహో
దాతరుణోనుబంధము కదా యని చిత్తమునందలంపుచున్॥

టీక॥ దాతలు దాతలంత్రిదియు తథ్యము] తాన్యగులు, తాన్యగులని ప్రపంచము
దు వాడుకునే మాట యసత్యము, లోకములందు వేఁడుపో] అయితేను ఆ
దాతయైనవాఁడు జగములలో లేడు, దాతయు తండకల్గినను] ఆ త్యాగి
యైనపురుషుఁడు లోకమందు ప్రత్యక్షముగా నున్నట్లయితే, దాతృత
త్యాగముస్సు దాసకలార్థులందునే లాతుల దూఁగనొందు నచలస్థితిన్] సర్వ

యాచకులందు నా దాతృత్వము స్థిరమైనయున్నచో తనపరిపూర్ణముగా నేలయు
దుఁడు. యింతయెరింగియే నను] నేనిది సర్వము తెలిసినవాఁడనై దాతరుణోనుబం
ధము కదా యని] త్యాగి యనఁగా పరువుదంచనసంబంధమే కాని వేరే దాతలేడని,
చిత్తమునందలంపుచున్] మనస్సున యెంతును. అహో] కష్టము॥

౧౪౦ క॥ తలయెత్తి చూడవెరతురు । వెలవెలనై మోరు బలుకవెరతురు నెరయం ।
జవిలించి పరతురిస్సీ । కొలపగతులుగారె యాచకులు లోకమునన్ ॥

టీక॥ తలయెత్తి చూడవెరతురు] యాచకులు కాఁగానే లోభులైనవారు, ఉన్నవిత
శిరస్సు వైపెత్తింప భయపడుదురు, వెలవెలనై మోరు బలుకవెరతురు] మొగము
తెలతెలబోయి ప్రత్యుత్తరము బల్కభయపడుదురు, నెరయం జవిలించి పర
తురు] మిక్కిలి కంపమెత్తుకొని పారిపోదురు. ఇస్సీ] ఛీ ఛీ యని యర్థము. కొ
లపగతులుగారె యాచకులు లోకమునన్] లుబ్ధజనులకు నర్థులు కొల శత్రువ
ులుగారా॥

౧౪౧ క॥ చరణాములు వణకు ఝతించి । బరవశవతానె మెఁడలు రాలు పడునెలుగాహా ।
మరణమునసెట్టి చిహ్నములలరె యాచకుఁడు దాల్చునచ్చిహ్నంబుల్॥

టీక॥ (యాచకుఁడు యాచింపబోయ్యెప్పుడు యమములో) చరణాములు వణఁకున్] కా
ళ్లు కంపించును, ఝతిం బరవశవతానె మెఁడలు] భయముచేత శరీరము వ్రా
నైపోవును, రాలుపడునెలుగు] హీనస్వరము వును, మరణమునసెట్టిచి
హ్నము] అంతకాలమందున యేయే లక్షణములగు పడునో, అరయ్య] బా
పురే! యాచకుఁడు దాల్చునచ్చిహ్నంబుల్] యాచించేవాఁడును ఆమరణా
లాంఛనములు వహించును. ఆహా] ఆశ్చర్యము, (అనఁగా) మరణకాలమందు
మానవునికి కాళ్లు వణకును దేహపరవశము హీనస్వరమున్నగల్గును.

అనఘాయమాంచింపుట మురగాంధమున్న యారెండు సమమని తాత్పర్యము॥

౧౪౧ వ॥ అట్లగుట జింతించి యాచకత్వంబునకు చిత్తంబెట్లాటులుగా
మదారిద్ర్యంబున ప్రజ్ఞాహైన్యంబు వాటిల్లు ప్రజ్ఞారాహిత్యంబున
౧౪౨ సత్త్వక్షీణంబగు సత్త్వభ్రంశంబున నందిరస్కృతి యొదవు తిరస్కరణం
బున నఖిల నిర్వేదంబావహిల్లు నిర్వేదంబు శోకంబు దెచ్చు శో
కంబు బుద్ధిబాధకంబు బుద్ధిక్షోభంబు నాశకరిగావున నిర్ధన
త్వంబఖిల విపదాస్పదంబని పవిత్రిమరియు [illegible]॥

టీక॥ అట్లగుటన్ జింతించి, అటుగనుకే విచారించినవాడనై యాచకత్వంబునకు చి
త్తంబెట్లు బాటులుగాదు [illegible] మనసొప్పదు దారిద్ర్యంబున
ప్రజ్ఞాహైన్యంబు వాటిల్లు పేదరికముచేత బుద్ధి [illegible] ప్ర
జ్ఞారాహిత్యంబున [illegible] బుద్ధిహీనత్వముచేత శరీరబలక్షీ
ణము వచ్చును. సత్త్వభ్రంశంబున తిరస్కృతి యొదవు [illegible] బలము పోవుట
వల్ల [illegible] తిరస్కరణంబున [illegible] తిరస్కా
రముచేత నతిశయమైన వ్యసనము కల్గును నిర్వేదంబు [illegible] ఆ
వ్యసనమువలన దుఃఖము సంపాదించును శోకంబు బుద్ధిబాధకంబు
దుఃఖము ప్రజను పీడచే [illegible] బుద్ధిక్షోభంబు [illegible] ప్రజ్ఞ
[illegible] క్షీణింపజేయును గనుకే నిర్ధనత్వంబు దారి
ద్ర్యము అఖిలవిపదాస్పదంబని అఖిల సమస్తమువైన విపత్ ఆపద
లకు ఆస్పదంబని ఆధారమని పవిత్రి మరియు తిరుగాను॥

౧౪౪ చ॥ సముచిత భాషణంబులకు చాతురి జాలకయున్న వతానము

త్రముపరాంగనాగమనతత్పరుడయ్యెడుదానికంటె షం
డమతము మేలు బాదికి మౌనంబది యుండెడు వృత్తి కన్నదా
పృమి గులవెప్పినయన్నవసువృత్తగా నుకంటె నుభిక్షమొప్పగుజన్॥

టీక॥ సముచిత భాషణంబులకు సముచితప్రకటితోంపయోగమువైన భాషణం
బులకు చాతురి జాలకయున్న నేర్పు [illegible]
లేకపోవ [illegible] తోవతానము త్రముము మాటలాడకయుండ
డుట [illegible] పరాంగనాగమనతత్పరుడయ్యెడుదానికంటె పరాం
గనాగమన పరస్త్రీ సంభోగమందు తత్పరుడయ్యెడుదానికంటె ఆస
క్తుడౌటకన్నా షండమతము మేలు నపుంసకుడై యుండుట మేలు
బాదికి మౌనంబది యుండెడు వృత్తి కన్నంటే చేయుటకు [illegible] పృ [illegible] వ్యా
పారముకంటె బావుమి గులవెప్పిన చెల్చుట మిక్కిలి [illegible] అన్నవసువృత్త
గానుకంటె పరధనములపహరించుటకన్నా భిక్షమొప్పగున్ బిచ్చ
మెత్తుకొనుట మేలగునుగా॥

౧౪౫ క॥ దీపమున తమము రోంగ హానప్రతిచెలువంబు హరిహరాఖ్యా
నములన్ పాపము వెలయా చ్యావిధి వేపాంయు గురుత్వమతులవి
ఖ్యాతి నిధీ॥

టీక॥ అతుల విఖ్యాతి నిధీ అతుల [illegible] విఖ్యాతి కీర్తికి నిధీ
నిక్షేపుడవైనవాడా [illegible] దీపమున తమము దివ్వెచేత చీకటి న్నీరోగ హా
పతిదెలుపంబు హానధివానపరించుటచేతదేహ సౌందర్యమున్నూ హ
రిహరాఖ్యానములన్ [illegible] విష్ణువు రెండవ్వాను నొప్పా సంబముగా.

పంచతంత్రము॥

ఆఖ్యానములన్ తెప్పలచేతను పాపములనెడు కలుషములవలనన్ అనగా

త్రిమెయికృతము స్వ స్మరణ [illegible] ములాంగు నాశనమతా నారలయు వత్తె యూంబ్రా

విధిన్ వేదులు [illegible] చేతను [illegible] గురుత్వము పెద్దతనము వే శిక్షలు గా

పాపములన్ నాశనమై పోవును॥

౧౮౬ చ॥ అలఘులఘుత్వమూలమగు నర్థితకంజలి జేసి మ్రొక్కి లే

ర్పెలిపి నృపాలురం గొలిచి గూర్చెద భూరితరార్థ మంచు నే

దలచితి నే నివట్టి యులతం బడు టొక్కటి నిర్దయుల ఖలుల్

తులువలు హీనమర్త్యపశులదుల్ నరవల్లభు లీరు విత్తములో॥

టీక॥ అలఘులఘుత్వమూలమగు అలఘులఘుత్వ. విక్కైనిబలుల కోవేళ [illegible]

[illegible] ములమగు. కారణమైనటువంటి. అనగా లోకమునుండి కొం

చపుతనమైనదానికంటె కొంచపుతనమైనటువంటి దానికి హేతువైనది. యాచి

ంచుట యని తాత్పర్యము (ఇక్కడ సమాసము. నవిద్యతే లఘుత్వస్మాత్. తస్మా

ల్లఘుత్వం. తస్యమూలమితి సమాసః) అర్థితకున్ [illegible]

వేదుటి [illegible] కును. అంజలి జేసి మ్రొక్కి చేతులు జోడించి నమస్కరించి. వీడ్కొలిపి

వెళ్లనంపించి. నృపాలురం గొలిచి రాజులననుసరించి. [illegible] భూరిత

రార్థము చుపనే దలచితినే. అతిశయమైన ధనము నే సంపాదింతునని

అన్ని యు [illegible] గని తలచితినని

Aస్మరించితి నైతినా. వట్టి యులతం బడుటొక్కటి. వ్యర్థపు ఆయాసపడుటయొ

క్కటే కాని. నిర్దయుల్ కరుణలేనివారున్ను. ఖలుల్ దుష్టులున్ను. తులువలు

కొంటెలున్ను. హీనమర్త్యపశులదుల్ నీచజనులకిచ్చే పశువంటివారున్నయు

న. నరవల్లభులు రాజులు. ఈరు విత్తముల్ ధనము నియ్యరు. కాబట్టి

రాజుల యాచించుటకు తనకిచ్ఛ లేదని తాత్పర్యము॥

పంచతంత్రము [illegible]

పంచతంత్రము॥

ఆశ్రావణములన్ తెప్పలు తేలిన పాపములెల్ల కలుషములు వలెనే అనా

త్రి వెయి క్రమను న్నా వేలంగు నాశనవతానొలబు వత్తె యాబ్బా

వేదుట
విధిన్ చేతను గురుత్వము పెద్దతనము శ్రేష్ఠము గా

నాశనమై పోవును॥

౧౪౬ చ

తె

ద

త

౧౪౭ అలఘులఘు

ములవుగ

చప్పుతనమోదా

చించుట యని తాత్ప

ల్లఘుత్వం తసన్నముల

వేదుట
కు అంజలి జేసి ... పెద్దలిపి

వెళ్లనంపించి నృపాలురం గెలిచి రాజుల ననుసరించి భూరిత

రాత్రముచు నేదలచితినని అతిశయమైన ధనము సంపాదింతు

ఆస్రరించితినైతి నా వట్టించుటలతం బడుటె మృత్తి వృద్ధిప్రాయము సపడుటయె

క్తటేకాని నిర్ధనులు కరుణారేనివారు దుష్టులు శుభులు

కెంటెలు హీనమర్త్యఫలదులు నీచజనులకిచ్చే వంటివారు

నరవల్లభులు రాజులు ఈరువిత్తములు ధనము విరియ్యరు కాబట్టి

రాజుల యాచించుటకు తనకిచ్చు వేదనితాత్పర్యము॥

(498)

పలు - నెం - ౩౨౭ - ౪/3.4 వ ౨౮౮ N. No. 377

Guhrillabhamu Compt.

Sandhi vigrahamu Incompt.

with Commentary Original

by Venkataryar. 6 Telugu Pages.

128 Lines. 19. Good order.

Panchatantramu.

౧౪౭ క॥ తానె గాంభీర్యవిమహాహీన నరాధిపుడు భాగ్యహీనుల నం

సన్మానార్హుల సుభటుల విద్యానిధులన్ హలహలాభము గులోనమున్నే

[illegible]

టీక॥ మహాహీన నరాధిపుడు అతినీచుడైన రాజు హలహలాభముగు కాలకూ

టవిషముతో సమానమైన లోభము నొక్క లుబ్ధత్వముచేత తాన్ గురుశా

లి తానిచ్చుటకు పాలుమాలి సన్మానార్హులకు బహుమానమునకు యో

గ్యులైన సరసులనున్ సుభటుల శ్రమించి పరిజనులనున్ విద్యానిధుల

చదువులకు నిక్షేపులయిన విద్వాంసులనున్ భాగ్యహీనులనుగా వీరు ని

ర్భాగ్యులని పలుకును ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~॥

౧౪౮ వ॥ అట్లగుట రాజసంశ్రయంబును గూడ దుష్ప్రాప్యభావంబు మృ

త్యుద్వారంబు రోగియు చిరప్రవాసియు పరాన్నభోక్తయు పర

గృహశాయియు జీవన్మృతులని చెప్పిరి కావున నుండుటెందియు॥

[illegible]

టీక॥ అట్లగుటన్ అటులగనుకన్ రాజసంశ్రయంబునున్ గూడదు నరాధిపులనా

శ్రయించుటయును తారాదత్ దుష్ప్రాప్యభావంబు సేవకత్వము మృత్యు

ద్వారంబు మరణమునకుపాయము మృత్యువు ప్రవేశించుటకు ద్వార

మైనదనుట. అనగా మృత్యువేనని భావము. రోగియు వ్యాధిగలవాడు

నున్ చిరప్రవాసియు బహుకాలము పరదేశమందు సంచరించేవాడునున్

పరాన్నభోక్తయు అన్యునివంటకమెల్లప్పుడును భుజించేవాడునున్

పరగృహశాయియు అన్యగేహమందు సర్వదా నివసించేవాడునున్

[illegible]

(అనగా, యీ౦నలుగురున్ను) జీవన్మృతులని చెప్పి) (బ్ర)తికియుండిన్నిచచ్చినవారై నని పలికె, హిరణ్యకుడు వెంతియు (మూంషకరాజు) తిరిగీయెట్లో చెప్పబోవు చున్నాడు॥

౧౪౯ శ్లో॥ సంతుష్టివర్మసంగుప్తాంతఃకరణాం నకువెరచు నతిశయతృష్ణా కుంతములు ఛేతి చింతా । సంతాపక్లేశరు జలసంపాదింపన్॥

టీక॥ సంతుష్టివర్మసంగుప్తాంతఃకరణాయనకున్ సంతుష్టి యనేటి, వర్మ, కవచ చేత, సంగుప్త, మిక్కిలి రక్షింపబడ్డట్టు వంటి, అంతఃకరణాం నకున్ మనస్సుగలవానికి, అనగా మనస్సంతుష్టిగలవానికి అతిశయతృష్ణాకుంతములు అతిశయ, అధికమైనట్టువంటి, తృష్ణా, ఆశయనేటి, కుంతములు, ఈటెలు, ఛేతి చింతా సంతాపక్లేశరుజల సంపాదింపన్, ఛేతి, భయమున్ను, చింతా, మనోవిచారమున్ను, సంతాప, దేహతాపమున్ను, క్లేశ, దుఃఖమున్ను, ఇవి అనేటువంటి రుజల రోగములను, సంపాదింపన్ ఆర్జించుటకు, వెరచున్ భయపడును, అనగా, సంతుష్టిగలవానిని, ఆశ, వికారములైన విరోధములను జేయనేరదని తాత్పర్యము॥

౧౫౦ ఉ॥ శీతఖిలీనమైయతుల వేగము నవ్వెమ్మనగాలద్రొక్కుతృ ష్ణాతురగంబు నెక్కియులసత్స్థితిజెద్దవదకుండు వానికిన్ జెతెడు నేలమేరుగిరి సింధువు వత్సపదంబు దూరతృ ష్ణాతురుడైనవానికి నిజాంకగతార్థము దవ్వు పెద్దయున్॥

యీ పద్యమందు అనగా... [illegible]

టీక॥ శీతఖిలీనమై, శీత, విడువబడ్డట్టువంటి, ఖిలీనమై, కళ్లెము గలదై, అతుల వేగమున అతుల ... వేనట్టువంటి, వేగమున, త్వరచేతను, మొన త్రొక్కు

గాలద్రొక్కుటయు నికాళ్లనదిచేస్తువంటి, పాదాగ్రములచేతనను తృష్ణాతురగంబు ఆశయనేటిగుఱ్ఱము నెక్కి, పొందించి, అలసత్స్థితి దప్పదకుండు వానికి బదిలికచేతచెదిపోనివానికి, అనగా, ఆశకులోనై వానికని తాత్పర్యము, అటువంటివానికి చేతెడు నేల మేరుగిరి బంగారు పర్వతమనగా కొండ మోరలభూమి, వత్సపదంబు, చిన్నవానిపాదముయెంతో అంతే, దూరతృష్ణాతురుడైనవానికి దవ్వైన ఆశగలవానికి, నిజాంకగతార్థము నిజ, స్వకీయమైనట్టువంటి, అంక, తొడను, గత, పొందియున్నట్టువంటి, అర్థము, ధనము, దవ్వు పెద్దయున్ మిక్కిలి దూరమైనది, అనగా, ఆశవేనివానికి తనతొడమీదనున్న ధనమున్ను దూరమని భావము॥

౧౫౧ శ్లో॥ ఆశాశ్యం ఖలబది నా । నాశాభూముల జరించు నెదివారలుస

ఖ్య(శ్రీ) శోభితుడైనిలుచు సు । ధీశరధిమను జుడెక్కడిదెసనరుదారన్॥

టీక॥ మనుజుడు మానవుడు, ఆశాశ్యంఖలబది, తృష్ణయనేటి సంకెలలచిక్కబడి, నానాశాభూములు, నానా, సమస్తములైన, ఆశ, దిక్కులయందున్ను, భూములు, అనేకస్థలములయందున్ను, చరించుచు తిరుగును, అదివాయున్న అయా శయనే సంకెలలూడిపోగానే సుఖ(శ్రీ) శోభితుడై సుఖ (శ్రీ), ఆనందసంపదచేతను, శోభితుడై, ప్రకాశమానుడై, సుధీశరధి సుధీ, బుద్ధికి, శరధి, సముద్రమైనటువంటి, అనగా, అతిగంభీరబుద్ధిగలవాడని తాత్పర్యము, ఎక్కడిదెసనరుదారన్ ఒప్పిదముగా నిక్కదిక్కునను, నిలుచుచుండును, ఆశదీరనివాండు దేశమంతటను తిరు

గుణవృద్ధిసుఖము లేకయుండును, ఆశ దీరినవాడు యెక్కడ తిరుగక నెక్కడి కేగ
ననేసుఖము గలిగియుండునని తాత్పర్యము॥

౧౫౨ క॥ పొట్టకుగా బట్టకుగా । జిట్టాడుం డెలివిలేని జీవి నిజంబౌ ।
మెట్టివ్రశపథంబగుదను । బుట్టించిన దేవుడిచ్చు భోక్తవ్యగతిన్॥

టీక॥ తెలివిలేని జీవి] వివేకము లేని పురుషుడు, పొట్టకుగాన్] కడుపుకొరకున్ను, బట్టకుగాన్] వస్త్రము కొరకున్ను, చిట్టాడున్] తిరుగును, నిజంబౌన్] సత్యము వ్రను, ఒట్టానున్] ఆనబెట్టుకొని చెప్పెదవతాను, శపథంబవ్రు] ప్రతిజ్ఞగా చెప్పెదవతాను, తను బుట్టించిన దేవుడిచ్చు భోక్తవ్యగతిన్] తన పూర్వకృత కర్మము చొప్పున తన్నుత్పత్తిజేసిన దైవము, ఇచ్చున్ సంగున, సత్యముగా అన్నవస్త్రములు దేవుడిచ్చుటకు సిద్ధమైయుండగా తానవే ప్రయత్నము జేసుట యజ్ఞానమే నని తాత్పర్యము॥

౧౫౩ క॥ కూరలు నారలు చాలవె । పూరింపన్ మృష్టమేల పొట్టకు మరియే
నీరైనం జాలదె పన్నీరేటికి నింగిలగ్గాని చిచ్చార్పన్॥

టీక॥ కూరలు నారలు చాలవె] పూరింపన్] కడుపు నిండించుటకు] శాకములు లేవా, నారలన్నప్పుడు, కూరనారల నిజంటమాటగా మాట్లాడెదము లోకమందు వాడికెకే, మృష్టమేల పొట్టకున్ కుక్షికి] సర్వవస్తు సంపూర్ణముగు పరిశుద్ధమైనదియున్నమేటికి, మృష్టశబ్దమాత్రము చేతనే మృష్టాన్నమని యర్థము, ఇందుకు దృష్టాంతము, శ్రీమద్రామాయణ శ్లోకపాదము, నచైక్ష్వాకు మృష్టమిష్టాన్నం, నింగిలగ్గాని చిచ్చార్పన్] ఆకాశము ముట్టిన అగ్నిని చల్లార్చుటకు, మరియే నీరైన జాలదె] పన్నీరేటికిన్] హిమాంబువెందుకే, నీళ్ళతోనైనా చల్లార్పగూడదా

పనీళ్ళతోనైనా ఆర్పవచ్చునుగదా అటువలెనే యేవస్తువతోనైనా కడుపు నిండించుకోవచ్చునని తాత్పర్యము॥

౧౫౪ ఉ॥ ఉయ్యాలమంచము తపసిడి యుప్పరిగె తక్పురంపు వీడెము త
మ్మాయని పుట్టముతరుచిరమండనము తక్కడ వేనికైన్ విర్వరుల్
గాయనగాయనీ మధురగానసుఖంబులు గన్నగా ననే
పాయుదె యన్నమాత్రము ననపస్తను జీవికి చక్రవర్తికిన్॥

టీక॥ ఉయ్యాలమంచము తన్] డోలాఖట్వములు, పసిడియుప్పరిగెతన్] బంగారు మేడలున్ను, కప్పురంపు వీడెముతన్] కర్పూరతాంబూలములున్ను, మాయని పుట్టముతన్] పరిశుద్ధమైన వస్త్రములున్ను, రుచిరమండనము తన్] రుచిర మండనములన్ను, భూషణములున్ను, అలంకారములనిన్ని చెప్పవచ్చును, కడవేనికైన్ విర్వరుల్తో] వాడని పువ్వులున్ను, గాయనగాయనీ మధురగానసుఖంబులు] గాయన, సంగీతము చేసే పురుషుల యొక్కయున్ను గాయనీ, గానము చేసే స్త్రీల యొక్కయున్ను, మధుర, గానసుఖంబులు, సంగీతముచేతనైన ఆనందములనున్ను, కన్నగానన్] రాజైనవాడు చూస్తే చూడని పస్తు] ఉపవాసము, అనుజీవికిన్] రాజసేవక పురుషునికిన్ని, చక్రవర్తికిన్] సార్వభౌముడైనవానికిన్ని, పాయుదె యన్నమాత్రము] నిష్టు వంటకముచేత తీరిపోవేదా, అనగా, అన్నమాత్రముచేత రాజునకు ననుసరించినవాన్నిసమముగానే తీరునని భావము॥

౧౫౫ చ॥ ఒకరుని కిచ్చు నిచ్చి తిరియుమ్మరి యొక్కరు నిమ్మహోగ్రుడై
యొకరుని జంపు జంపి పొలియున్ మరి యొక్కని చేబలంధుడై

ఒకరు నిద్రోలయు త్రాంచి మఱియొక్కనిచే బడునేలు నేల్లెనెం

డొకరు నిగెల్చు మానవుడహో సుఖవృత్తి విపత్తి వృత్తులన్॥

టీక॥ మానవుడు మనుష్యుడు ఒకరుని కెల్చు సుఖవృత్తి సౌఖ్యజీవనము చేతవరు

నికి పదార్థములను సంగును ఇచ్చి తిరియు మఱియొక్కరునిన్ విపత్తి వృత్తి ఒక

రికినై సంగినవాడయున్ని పద్దశచే తమరలనొకని రూపించును. ఇట్లనేసు

ఖవృత్తి విపత్తి వృత్తులనే శబ్దములు రెండున్నవెనక జెప్పపదాలకన్నిటికిన్

ధ్యాహరించుకొనవలెను. మహోగ్రుడై యొకరుని జంపున మహాభయంకరుడై

యొకని వధించును. చంపి [illegible] వధించి తర్వాత తాను

నె [illegible] చ్చును. బలాఢ్యుడై యొకరుని ద్రోయుచు సత్వాధికుడై యొకని

క్రిందపడద్రోసును. త్రాంచి మఱియొకనిచే బడున్ క్రిందబడద్రొచ్చిన వాడై మ

రలనొకనిచే తతాను [illegible] తుదగును. పలునెద్దల్ పరులను పోషించును. ఒం

డొకరుని గెల్చు తానొకని సేవించును [illegible]

[illegible]

౧౫౬ వ॥ అట్లగుట మేలు గీళ్లు దేహధారులకు భోగ్యంబులు గదాయని

తెలిసి మది బదిలంబు చేసుకొని యిచ్చటికి వచ్చితినని హిరణ్యకుం

డు జెప్పిన మందరకుండతని నాలోకించి॥

టీక॥ అట్లగుటన్ ఆతీరునయినందుచేతను మేలుగీళ్లు శుభాశుభములు దేహ

ధారులకున్ ప్రాణులకు భోగ్యంబులు గదాయని అనుభవింపతగినవే

కాదా యని తెలిసి మది బదిలంబు జేసుకొని మనసును నిబ్బరము జేసుకొ

ని ఇచ్చటికి వచ్చితిన్ [illegible]

[illegible] యేమొం జెప్పుచున్నది॥

౧౫౭ క॥ నెలవున బూజ్యంబులు నఖములు దంతంబులు శిరోజములు కొ

లగతిం నెలవెడలియు బూజ్యంబులు పులిగోరులు దంతిదంతములు చా

మరములన్॥

టీక॥ నఖములు గోళ్లున్ను దంతములు పండ్లున్ను శిరోజములు వెంట్రుకలున్ను

(ఈ మూడున్ను) నెలవున బూజ్యంబులు తామున్నస్థలముననే యోగ్యములు

గాని స్థానము తప్పితే అయోగ్యములు. పులిగోరులు వ్యాఘ్రనఖములున్ను

దంతిదంతములు ఏనుగుకొమ్ములున్ను చామరములు చమరీమృగముల వెం

ట్రుకలున్ను (ఈ మూడున్ను) కొలగతిన్ వేళవశముచేత నెలవెడలియు తా

మున్నస్థానములు వదిలిన్ని పూజ్యములు యోగ్యములైనవి. అనగా సామా

న్యజనులు స్వస్థలమందే పూజ్యులు. యోగ్యులు స్వస్థలమందున్ పర

స్థలమందు కూడా పూజ్యులని తాత్పర్యము॥

౧౫౮ క॥ హరిపెంపు వదలియు కరిపెద్దరికము గను సజ్జనుండు తగ పూ

జ్యుండౌ నిరవెడలియు నిరవెడలిన కరటము దెగు కుజను డిల్లు కడ

చను మృగము వ్॥

టీక॥ ఇరవెడలియున్ తాము న్నస్థలము విడిచిన్ని హరి పెంపు వదలియున్ సింహము

గెంపునే బొందును కరి [illegible] ఏనుగు గొప్పతనమునే బొందును

సజ్జనుడు తగ పూజ్యుండౌ [illegible] అట్లపుడును ఈ మూడున్ను

స్వస్థలము విడిచినప్పటికిన్ని గొప్పతనమునే బొందును. ఇరవెడలి నన్ స్వ

సలవము విడిచిన నట్టైతే, కరటము తాకి (తెగుర్) జచ్చును, కుజనుడు ... దుర్జనుడు।
(కదచునిర్) జచ్చును, మృగముతో జింకలు నానావిధములైపోవును, తాబట్టి ఊర
ము॰ డున్న స్వస్థలమందే పూజ్యులుగాని, అన్యస్థలమందు పూజ్య
ములుగావని తాత్పర్యము॥

౧౫౯ క॥ అరివిదళన పరుషుండగు । పురుషుండెచ్చోటనున్న పూ
జ్యుడు గాడే । ఖరనఖరవిజితకరిహరి । తిరముగ మృగరాజ్య
మేలదే పెరయడవిన్॥

టీక॥ అరివిదళనపరుషుండగు, అరి, శత్రువుల యొక్క, విదళన, సంహరించు
టయందు, పరుషుండగు, కఠినుడైనవాడవంటి, పురుషుండు, మానవుడు,
ఎచ్చోటనున్నన్ (పూజ్యుడు గాడే, యెక్కడనున్నప్పటికిన్ని) పూజ్యుడు గాడా।
పూజ్యుండేను, (ఎట్లంటె) ఖరనఖరవిజితకరి, ఖర, తీక్ష్ణములైనవంటి, న
ఖర, గోళ్ళచేతను, విజిత, జయింపబడ్డవంటి, కరి, ఏనుగులు కలిగినవ
వంటి, హరి, ఒకసింహము, పెరయడవిన్, మరియొక యరణ్యమందున్, తిర
ముగ (మృగరాజ్యమేలదే, స్థిరముగా) మెకములరాజ్యమును పోషింపలేదా॥

౧౬౦ క॥ కదలని నేటికి మీనము । వెదురెక్కునె యిదిబారు నేటికి బోవెం ।
బదవి నిరుద్యోగులకెం । దదు సోద్యోగులకె కాని తాత్వికము ఖ్యా॥

టీక॥ తాత్వికము ఖ్యా, తత్వజ్ఞులలో పలశ్రేష్ఠులైనవారు యొంహిరణ్యకుడా।
(మీనము లేక) ఇదిబారునేటికి బోలెన్, శీఘ్రముగా ప్రవహించెడినదికి యెదురెక్కి
నట్లు వలెనే, కదలనినేటికి, చలనములేకయుండేనీళ్ళకు దురె
క్కునే। ...ధిమును ఖ్యాతోంహం ... జేసునా (అట్లనే) పదవి।

అయిశ్వర్యము, సోద్యోగులను కాని। ప్రయత్నముతో గూడుకున్నవా
రినే గాని, నిరుద్యోగుల ప్రయత్నము లేకనూరకయుండే పురు
షుణ్ణి (పొందదు) జెందదు॥

౧౬౧ క॥ తనపూర్వపాపవశమున । తనివిసనక వచ్చుసంపదలు సాపదలున్ ।
ఘనతకును బ్బక హీనత । కనుతాపంబందకుండు నది సుజనునకున్॥

టీక॥ తనపూర్వపాపవశమున, తాను పూర్వజన్మమందు చేసిన సుకృతదుష్కృతము
లచేత, సంపదలున్ ఆపదలున్, ఐశ్వర్యములున్ను విపత్తులున్ను, తనివిసనక వచ్చున్,
తాను సంతుష్టి పొందేటట్టుగా ప్రాప్తించును, (పూర్వవశమున సంపత్తిన్ని పా
పవశమున సాపదయున్నని తాత్పర్యము), ఘనతకును బ్బక, సంపత్తివల్లనైన
గొప్పకును బ్బొంగక, హీనతకును తాపంబందకుండు, ఆపదవల్లనైన నీచత్వ
మునకు (అనుతాపంబందకుండు) సంతాపపడక నుండుటలు, అది సుజనునకున్, అది సజ్జనునకు లక్షణము॥

౧౬౨ క॥ శకటగత చక్రభంగిన్ సుకరములై తిరుగుచుండు సుఖదుఃఖములిం।
తకు ఖేద మందనేటికి । యకటా సంతోషయుక్తుడగుమెప్పాదకేలా॥

టీక॥ సుఖదుఃఖములు, సంతోషము వ్యసనము యింకెండున్ను, శకటగత
చక్రభంగిన్, శకటు, బండియందు, గత, పొందినవంటి, చక్రభంగిన్, గాం
డ్లవలెనే, బండిగాండ్లు కెందున్న సమముగా యెట్లు తిరుగునో, అట్లనే సుఖ
దుఃఖములు సమముగా తిరుగునని తాత్పర్యము, సుకరములై తిరుగుచుం
డున్, సులభముగానే మెలగుచూనుండును, ఇంతకు ఖేదమందనేటికి, ఇం
తమాత్రమునకు దుఃఖపడవలసిన పనియేమి, అకటా, కటకటా, సంతోష
యుక్తుడగు హంషమును గల్గియుండుట (ఒప్పదారేలే) సమ్మతము గాదా॥

౧౬౩ మ॥ సతతోత్సాహపరుం గ్రియానిపుణు భాస్వద్దీర్ఘసూత్రుం గృత
జ్ఞతముం సత్వధురంధరు న్మధురభాషావేది సౌహార్దభా
షితు నారంభవిజృంభమాణగుణు నాసింధుగ్ శుచిన్ శాంతు
ర్జితకాముం దనుదాం వరించు సిరి నిర్ణిద్రానురాగంబునన్॥

టీక॥ సతతోత్సాహపరున్] సతత, ఎల్లప్పుడున్నూ, ఉత్సాహపరున్, ఉద్రేకము
దాసక్తి గలవాండ్ని.+ క్రియానిపుణున్] క్రియా, ~~[illegible]~~ (పనుల) యందు, నిపుణాన్,
(నేర్పరియై) ~~[illegible]~~ నవాండ్ని.+ భాస్వద్దీర్ఘసూత్రున్] భాస్వత్ ~~[illegible]~~ (ఒప్పుచున్న) సుందే,
దీర్ఘ, దూరమైనట్టి, సూత్రున్, యోచనగలవాండ్ని.+ కృతజ్ఞతముగ్] చేసిన
మేలు నెరిగినవాండ్ని.+ సత్వధురంధరున్] ~~[illegible]~~ (అది తప్పనివా) ండ్ని, మ
ధురభాషావేదిన్] మధుర, మనోహరమైనట్టి, భాషా, వాక్యములను, వేది,
తెలిసినవాండ్ని.+ సౌహార్దభాషితున్] సౌహార్ద, మిత్రత్వముచేత, భాషితున్,
(ఒప్పుచుండే) ~~[illegible]~~ వాండ్ని, మంచిమనోభావముకలవాడనుట.+ ఆరంభవిజృం
భమాణగుణున్] ఆరంభ, కార్యోద్యమము మందు, విజృంభమాణ, సామర్థ్యము
నుప్రకటనచేసే వాండ్ని.+ కరుణాసింధున్] దయాసముద్రుడైన వాండ్ని.+ శు
చిన్] పవిత్రుడైన వాండ్ని.+ శాంతున్] సామ్యుడైన వాండ్ని.+ నిర్జితకామున్] నిర్జిత,
జయింపబడ్డట్టి, కాముడ, మదనతంత్రము గలవాండ్ని.+ ఇటువంటివా
ండ్ని.+ సిరి] లక్ష్మీదేవి.+ నిర్ణిద్రానురాగంబునన్] నిర్ణిద్ర, జాగరూకమైన, అనురాగం
బునన్ ~~[illegible]~~ (ప్రీతిచే) చేతను.+ తనుదాం వరించున్] తనంతనే తాను వచ్చి పొందును.+

౧౬౪ క॥ అవివేకి ననలసు విగత। వ్యవసాయున్ హీను గుటిలవర్తను నధమున్।
గువిచారు చేరదిందిర। యువతీమణి వృద్ధుగవయు నెల్లనిభంగిన్॥

టీక॥ అవివేకి, యుక్తాయుక్తముల తెలివిలేనివాండ్ని.+ అలసున్] మందుడైనవాండ్ని.+ విగతవ్యవసా
యున్] విగత, పోయినట్టి వంటి, వ్యవసాయున్, వ్యాపారము గలవాండ్ని. అనగా
నిరుద్యోగిని.+ హీనున్] నీచుండ్ని.+ కుటిలవర్తనున్] తప్పు నడతలు నడిచేవాండ్ని.+ అధ
మున్] తక్కువవాండ్ని.+ కువిచారున్] కుత్సితప్రయోచన చేసేవాండ్ని. (ఇటువం
టివారలను) ~~[illegible]~~ (చేరదు) ఇందిర] లక్ష్మి పొందదు.+ (ఎట్లనంటె) యువతీమణి] యౌవనస్త్రీ+
వృద్ధున్] ముసలివాండ్ని.+ కవయు నెల్లనిభంగిన్] పొందనిచ్ఛయించనటువలెనే.+

౧౬౫ క॥ సరసప్రోజ్జ్వలతాసహ। స్ఫురితుడవివేచటను న్నప్రోజ్జ్వలదృఢగుణా।
కరముం షట్కులశేఖర। యురగేంద్రుడగాను నిన్ను వర్ణింపన్॥

టీక॥ సరసప్రోజ్జ్వలతాసహస్ఫురితుడవు] సరస, రసికుల రెండుకొన్నను, ప్రోజ్జ, పండి
తుల రెండుకొన్నను, ఉత్సాహ, వ్యాపారము వంటి వ్యాపారముచేత, స్ఫురితు
డవు ~~[illegible]~~ (ఒప్పుచున్నవాడవు), ఈవు] నీవు.+ ఏచటనున్న] ~~[illegible]~~, ఎక్కడనున్నప్పటి
కిన్ని (+పూజ్యుడవు) అద్భుతుడవేను, అనగా మెప్పుచేయతగుదువనుట.+ గుణాకర] గుణా, ~~[illegible]~~ (మంచి)
ములకు.+ ఆకర, స్థానమైన.+ షట్కులశేఖర] ఓయి యాజువంశోత్తమ.+
నిన్నను వర్ణింపన్] నిన్ను వర్ణించుటకు.+ ఉరగేంద్రుడగాను] శేషు~~[illegible]~~ (డను)గాను.+ అన
గా నిన్ను వర్ణించుటకు వెయినోళ్లు గలిగిన శేషుడగా వలెను గాని మాబో
టి సామాన్యులకు సమర్థత చాలదని తాత్పర్యము॥

౧౬౬ చ॥ అడగనివేమి చెట్లు చెరలందున్న సుధీరుడు కానె కప్పుడున్
విడిచరియింపడగు పదవిం గవ్వపణాయం డసమానసంపదం
బొదవయి యుండి యున్నడవ బోదదిం వెవ్వరికేది మార్గము
నడచెడి వారలె కింత విడనాడరుగా గడతేరు నంతకున్॥

టీక॥ అదగనవేమిన్ = ఎల్లప్పటికి తగ్గిపోనట్టివంటి పేదరికముచేతను పొట్టపోరలయ్యెను; తన సుఖానకైయున్నా మిక్కిలి శ్రమపడియును నుట, ధీరుడు = సత్పురుషుడు, అని
గా ప్రజ్ఞగలవాడనుట; ఒకానొకప్పుడున్ = ఒకానొకవేళనైనను విడిచి చరియింప
దగ్గపదవిన్ = పూర్వపుసంపన్నతను సన్మార్గమును వదలవర్తింపడు; కృపణుడు =
దుర్జనుడు, అసమానసంపదన్ = అసమాన = సరిలేనట్టి వంటి, సంపదన్ = ఐశ్వ
ర్యముచేతను, పొందవయుండియున్ = అతిశయుడైయున్నవాడైయున్న నడవ
కొందది = ఆభాగ్యలక్షణమును అనుసరింపడు (కాబట్టి) ఎవ్వరికేదిమార్గము
నడవదివారలకెంతవిడనాడరుగా గడతేరునంతకున్ = సత్పురుషులకుయేది
నడవదివెలో = ఆపురుషులు ప్రవర్తనమును స్తుతుదవెల్లవారకు అనగా చచ్చుపర్యం
తం [illegible], అనగా ప్రకృతమగు ముఖ్యమైన దరిద్రత సంభవించి [illegible]
భాగ్యముగలనాంటి మార్గమును విడవవేదని తాత్పర్యము.

౧౬౭ క॥ ధనవంతుడనని ముదమును, ధనహీనుడనని విషాదతం బొందవు హ
స్తనిహతహేలాకందుకమనపాతోత్పాతములు జనావళికగుటన్॥

టీక॥ ధనవంతుడనని = [illegible] ద్రవ్యముగలవాన్నైనయని సంతోషమును నన్ను,
ధనహీనుడనని = విషాదతం బొందవు, ద్రవ్యములేనివాన్నైనయని దుఃఖము
నన్ను పొందవు, రెండునీకుసమమేనన్న; ఎట్లంటే హస్తనిహతహేలాకం
దుకమనగా = హస్త = కరముచేతను, నిహత = కొట్టబడ్డట్టివంటి, హేల = విలాసా
ర్థమైన, కందుకమనగా పుట్టచెండూయనగా, పాతోత్పాతములు = పాత =
పడుటయున్ను, ఉత్పాతము = ఎగురుటయున్ను, ఈరెండున్ను జనావళి
కిన్ = జన = జనులయొక్క, ఆవళికి = సమూహమునకు, అగుటన్ = అయి

నందుచేతను, ఈరెండుపడినదియొకటి ఎగిరినదియొకటి రెండున్ను చూచే జనులకైనదీ
గానిపడితినని ఖేదమున్ను, యెగిరితినని సంతోషమున్ను పుట్టచెండుకెట్లా
కలగవదో అటువలెనే ధనముకలిగెనని ధనహీనమయ్యెనని నిన్ను జూచే
జనులకైనదిగాని నీకాసంతోషదుఃఖములు రెండున్ను లేవు, ధనముగ
లప్పుడున్ను పేదనము లేనప్పుడుసమముగానేయుండుదువు, కాబట్టి సత్పు
రుషలక్షణమిదేనని తాత్పర్యము॥

౧౬౮ సీ॥ జలధరచ్ఛాయయును ఖలమైత్రియును నవసస్యంబు యువతియు
జవ్వనంబు సంచితార్థంబు నీషత్కాలభోగ్యములౌ గావునన లవంత
గాడెంకింతే తెలుపంగనిమికినె వమ్ములకు చిత్తకేరములకు బచ్చదనం
బు గరిగెమొదలనే వెల్లువలననద్దవదేవుడు పోషకుడు సూవెమ
దినేలకు తిలపడగ॥

౧౬౯ ఆ॥ జనుడు బ్రతుకు నూరు సంవత్సరములంతేగాలమెవ్వడుండు
వేలుతోడుకా తుకము నెంతకాలంబు చనుమహా కష్టవిష్టమైనం
తకాలమురుగు॥

టీక॥ జలధరచ్ఛాయయున్ = జలధర = మేఘముయొక్క, ఛాయయున్ = నీడయున్ను,
ఖలమైత్రియున్ = ఖల = దుర్జనునియొక్క, మైత్రియున్ = [illegible] న్ను, నవసస్యం
బు = నవ = [illegible] నట్టివంటి, సస్యంబు = పైరున్ను, యువతియున్ = స్త్రీయున్ను,
జవ్వనంబు = యౌవనమున్ను, సంచితార్థంబును = సంచిత = సంపాదింపబడ్డ
ట్టివంటి, అర్థంబును = ధనమున్ను, ఇవి = ఈషత్కాలభోగ్యములౌటయెంతేనప్ప
[illegible] నుభవింపతగ్గవిగాని ఎల్లప్పటికిననుభవింపతగ్గవికావు, కావున [illegible]

…త, కాంబట్టియుండుకై వ్యసనపడవలసినపనిలేదు. అంచగమికి] అంచ, హం
సలయొక్క గమికిన్ సమాహమునకు, తెలుపు] శ్వేతత్వమున్ను, నెమ్మలకున్] నెమ
ళ్లకు, చిత్రత] శబలవర్ణత్వమున్ను, కీరములకున్] చిలుకలకు, పచ్చదనంబును, పాలా
శత్వమున్ను … యెందల్లనే వేల్పువలన, ప్రథమమందు … దేవునివల్లసంభవిం
చెనో, అద్దేవదేవుడు] … వేల్పువేల్పైనయా భగవంతుడే అఖిల
మునకు రక్షణాకర్తసుమా. (కాంబట్టి) మదినెలకు తిలపడగ, మనసున నేబాధప
డవలసినదిలేమి. జనుడు] … నూరు సంవత్సరములు] మానవుడు] శతవ
ర్షంబులు] జీవించును. అంతగాలమే] … ఆప్రతిదిననూ
రంభులన్నియే జనుడు] శుభముగలిగియుండును. అనగా నెవ్వడిక్కేలగడు.
కొంతకమున్] … సంతోషముచేత] కొన్నిదినములు] జరుగు
ను, … (శ్రీ)మయునే నరకబాధ జరుగును.
గనుక వ్యసనపడవలసినపనిలేదని తాంబేలు చెప్పెను॥

౧౭౦ వ॥ దానతుల్యమగు విధియును సంతోషసమంబగు సుఖంబును శీ
లసదృశంబగు భూషణంబులును నారోగ్యసదృక్షంబగు లాభం
బును వేదుగదా యనుమాటలటుండె మదీయస్నేహంబున గాలంబప
నయింతుగాకయని మందరకుండు హిరణ్యకునాశ్వాసింపుచుం
డెనప్పుడు లఘుపతనకుండు॥

టీక॥ దానతుల్యమగువిధియును] త్యాగమునకు సమానమైన విధానమున్ను, ని
ష్ఠపముని కైందరందురు, సంతోషసమంబగు సుఖంబును] హంషణమునకు సమా
నమైన సౌఖ్యమున్ను, శీలసదృశంబగు భూషణంబును] సద్భావమునకు స

మానమైన ఆదాయము వున్ను, లేదుగదా] ఇదిగలుగబోదుగదా, అనుమాట
లట్లుండె] ఆపలుకులాతీరుండని, మదీయస్నేహంబున] మదీయున్నా …
…న, స్నేహంబునన్ … చేతను, కాలంబు] … వేళను] జరు
పుడుపుగాంక, … మందరకుండు] … తాం
చేల్లు] … మాషకమున్ను యూరడిస్తునుండె … అప్పుడు] …
ఆసమయమందు … స్వది॥

౧౭౧ క॥ శమితశరాకమరా నిర్గమనప్రజదంబు హృదయగతచింతాశ|
ల్యము చెరికిపైవచ్చె (త్రి)మనోజ్ఞవిశల్యకరణి ధృతినూహింపన్॥

టీక॥ శమితశరా] శమిత, శాంతిబొందచేయబడ్డపువంటి, శరా, ధూర్తులుగ
లిగిన, తమరా] టమందరకుడా, నిర్గమనప్రజదంబు] నిర్గమన, సవ్వస్థానము వ
దలిబయలువెళ్లడమునకు, ప్రజదంబు, మిక్కిలిన్నమందమైనటువంటి, హృ
దయగతచింతాశల్యము] … హృదయము, చిత్రమును, గత, పొందినటు
వంటి, చింతా, విచారమనేటి, శల్యము, అంపుదెబ్బ అలుగును, పెరికివైవ
… మనోజ్ఞవిశల్యకరణి] మనోజ్ఞ, మనోహరమైనటువంటి, విశల్యక
రణి, నాటినబాణముల అలుగులు తీసే ఓషధివిశేషము, చింతాక్రాంత
మైనమనసునగలవారి యొక్క చింతానివారమైనదని తాత్పర్యము॥

౧౭౨ క॥ ధరలోన సత్పురుషులు స| త్పురుషాపద్ధరణహేతుభూతులు గారే|
కరులు బుమ్మవిలోన జిక్కిన| కరువెత్త గజావియుండు గాదే పుడమిన్॥

టీక॥ ధరలోన] భూమియందు, సత్పురుషులు] సజ్జనులు, సత్పురుషాపద్ధరణా

హేతుభూతులుగాక – సత్పురుషః సజ్జనుల యొక్క ఆపత్ [illegible] హరణా – ఆపదలను పోగొట్టుటయందు హేతుభూతులుగాక – కారణమైనవారు గారా, అనగా సత్పురుషులే సత్పురుషుల యాపన్నివారణము చేయగలవారని తాత్పర్యము [illegible] నందైకరులు – ఏనుగులు [illegible] బురదలో [illegible] దిగబడినప్పుడు [illegible] పుడమిన్ – భూమియందు కరులున్ యేనుగులే [illegible] శక్తి కలవైయుండు వనగా [illegible]

౧౭౩ కం॥ నిధిసాధకుఁడు ధనాంజనవిధి నిక్షేపంబు జూపువిధమున సుజ
నుం|డధికాపదార్తులకు హిత|మృదూక్తి నఖండసౌఖ్యము హిమ
ఘటించున్॥

టీక॥ నిధిసాధకుఁడు – నిధి [illegible] ధనము ను సాధకుఁడు [illegible] ధనాంజనవిధిన్ [illegible] ద్రవ్యము ను జూపే కాటుకయొక్క విధానము చేతను నిక్షేపంబు జూపువిధమున్ [illegible] ధనము ను అగుపరచునట్లు వలెనే సుజనుండు – సజ్జనుడున్ను అధికాపదార్తులకున్ – అధిక – అతిశయమైన, ఆపత్ – విపత్తుల చేతను, ఆర్తులకున్ – కష్టపడువారికి, హితమృదూక్తిన్ – హిత – ఇష్టమైన, మృదు – మధుర – తియ్యనైన, ఉక్తిన్ – మాట చేతను అఖండసౌఖ్యము హిమ [illegible] అఖండ – సమగ్రమైన, సౌఖ్యము హిమున్ ఆనందాతిశయము ను ఘటించున్ – పొందఁజేసును॥

౧౭౪ మ॥ కరనీరరుహమర్థిసాపప్రతిపక్షత్రస్తుడై వచ్చి కాం
తరబుద్ధిన్ మను జూడ మాటుసొరదొంతం నిస్తులార్థాభయా
చరణప్రక్రియలం గృపామతి తదాశాభంగమై ముఖ్యమున్

చెరయంగోరనివాఁడు చో పురుషుడౌ నెవ్వాని కీర్తింపఁగన్॥

టీక॥ అర్థి: యాచకుఁడు, కరనీరరుహము – హస్తకమలము ను సాపన్ జాపఁగా ను, ప్రతిపక్షత్రస్తుడై – ప్రతిపక్ష – శత్రువుల చేతను త్రస్తుడై – భయపెట్టబడ్డవాడై వచ్చెం, చి, కాంతరబుద్ధిన్ – భయము తిచేతను, మనుజుడు మానవుడు, మాటుసెరదొతనచాటుకు వచ్చిన, తొంద్రన్ వెంటనే, నిస్తులార్థాభయాచరణప్రక్రియలన్ నిస్తుల – సాటిలేని [illegible] అర్థ – ధనము చేత [illegible] అభయాచరణ ప్రక్రియ – భీతి నివారణము చేసేటువంటి వ్యాపారము చేత, శత్రువుల చేత పారివచ్చినవాని జూన్కిన్ కృపామతిన్ దయాబుద్ధిచేతను, తదాశాభంగ తత్ – ఆయిద్దరియొక్కయున్ను, ఆశా – [illegible] తృష్ణను భంగము పోగొట్టుటకు, అనగా ఆశదీర్చుటకు, వైముఖ్యమున్ విముఖత్వమును, పొరయన్ [illegible] పొందక ప్రార్థించినవాని దీనగావాడు [illegible] వాని కీర్తింపఁగన్, ఆపురుషుని సోత్రము చేయుటకు, అనగా తన్ను యాచించిన యాచకునికిన్ని శత్రువుని చేత కొట్టబడి తన్ను శరణు చెందిన భీరునికిన్ని విముఖుడుగాక వారి కోరిక సఫలము జేసేవాడే పురుషుడని తాత్పర్యము॥

౧౭౫ చ॥ విటపసమృద్ధభూజములవేరుఁడులున్ విరులన్ మరందవి
ప్పటవివిరుత్ప్రదేశముల బక్షులువారి మరాళమండలం
బెటువలె నాశ్రయించి బలమెవ్విధి కైకొను నేవు విట్టు బా
సటువలె నిన్ను జేరి ముదమందెద మొంక మరాంసయాంత్రశ్శక॥

టీక॥ విటపసమృద్ధభూజములన్ – విటపములు – కొమ్మల చేతను, సమృద్ధ – నిండిన [illegible] భూజములన్ వృక్షములను వేరుఁడులున్ – తేనెటీగలున్ను విరులన్ – పువ్వులను

మరందవిట్పుటలి] మరందవిటీ. తుమ్మెదలయొక్క; పటలి సమూహము; మున్నగు వివిధత్ప్రదేశము నన్] వియత్. ఆకాశముయొక్క; ప్రదేశము నున్, స్థలము నన్; పక్షులు] పిట్టలు నన్; వారికి] జలచరము నన్; మరాళమండలంబు] మరాళి. హంసలయొక్క; మండలంబు, సమూహము నన్; ఎటు వలె [strikethrough] ప్రకారము గా; [ఆక్రమించి] ప్రాపకము జేసుకుని [+ ఇల మెండ్విధి కైకొనుచు] విధము గా సత్వవంతము లైయు న్నవో; ఏమి నిట్టిచోట నటు వలె] మేము న్నది దగ్గిరనటు వలెనే; కమలాన్వయుగ్రగణోక్తి] బుమందరకు దాని నన్నుజేరి] [strikethrough] నిన్నుజెందిన [ముదరము] [అంతరము] సంతోషము నంపొందెదము॥

వ॥ అనిలఘు పతనకుండనేకప్రకారంబుల మందరకును తృప్తింపుచుం డె నాసమయంబున॥

ఈ వచనవంశు లక్షణము॥

౧౭౬ సీ॥ చకితసారంగము తోను మహామహారజశ్శన్యప్రతీకంబు తోను వికసద్వస్త్రము తోను బృహద్గతి జనిర్వేదైక నిశ్వాసవి చికతోను బహ్మెరపాకతోను నటకుకక్షిల్లు బద్ధికక్షోభవేయుం డెంకకాంతారమ్యగంబు ఛిన్నఖురటంకోల దగ్రమేంతేంచినన్॥

టీక॥ చకితసారంగము తోన్] చకిత, భయపడ్డ వంటి, సారంగము తోన్, చిత్తము తోడనున్న; మహామహారజశ్శన్యప్రతీకంబు తోన్] మహాత్, విస్తారమైన, మహీరజః [ధూళియొక్క] [strikethrough] [ధుర్య] చేతను, చన్న, కప్పబడ్డ వంటి, ప్రతీకంబు తోన్, అవయవముల తోడనున్న; బృహద్గతి జనిర్వేదైక నిశ్వాసవి చికతోన్] బృహత్, విస్తారమైన, గతి, గమనము చేతను, జ, పుట్టినటువంటి, నిర్వేద, వ్యసనము చేత, ప రమైన, నిశ్వాసవి చికతోన్ తరంగము లైన నిట్టూర్పులు వు

తోడను న్న; అత్యంతనిశ్వాసపరంపరచేతనను టీ; బహ్మెరపాకతోన్] తొందరపాటుతో దన న్న; అటకు] ఆ మందరకాడు ఉన్న స్థలము నకు; కక్షిల్లు బద్ధికక్షోభమున్] కక్షిల్లు బికి; ఒకానొకకిరాతుని చేత నైనటు వంటి, క్షోభము, దుఃఖము గలిగినట్టు వంటి; [బండెకకాంతారా] బండెకకాంతారమ్యగంబు] అన్యవనము ంద లి రాదేజింక; [విఫ్లగలము] ఛిన్నఖురటంకోలదగ్రమున్] ఛిన్న, పగిలినటువంటి, ఖురటంకములు, గిట్టల యొక్క, ఉదగ్రము, అతిశ యము గలదై; ఏతెంచినన్] రాంగానే॥

౧౭౭ క॥ వ్యాం నికిని జెంరియకు సలిల| స్థానము నకు కాకవివర సజ్జలచరముల్| లోనై రసిన భీతిప సం| దాని గనుంగొని రయ ధాంయము గాబరచెన్॥

టీక॥ వ్యాం నికిని] జెట్టు మీందికి; కాక] వాయసము న్ను; జెంరియకు న్] జెక్కలోనికి; వివరస త్] ఎలుకయు న్ను; సలిలస్థానము నకు] కెలను తోనికి; జలచరము న్] తా బేలు న్ను; లోనైరసినభీతిపసన్] మనసున రయందు గలిగిన భయము చేత; దా నిగనుంగొని] ఆ జింకను జూంచి; భయధాంయధము గాంబరచెన్] దేనిదోంవనది పోం రిపోం యెను; వివకేస్ ధతీతివివరసత్, అని సమాసము, జెక్కలోని వసిం చేది గనకను॥ ని॥ సుషిరం వివరం బిలుతుత్సవు రః॥

౧౭౮ క॥ క్షితిజాంతా(గ)స్థితలఘు| పతనకుడద్దిక్కువెల్లపరికించియుప| స్థితమైనది కించిద్భయు| మతిభయమిచ్చోటగలుగదని తెలుపుటయున్॥

టీక॥ క్షితిజాంతా(గ)స్థితలఘు] [పతనకుడు] క్షితిజాత, వృక్షము యొక్క, అ(గ), కొనయందు, స్థితు డున్నట్టు వంటి, లఘుపతనకుడు, కాకము; అద్దిక్కువెల్లపరికించి] నాలుగుదె సలను వెసనగాంచూంచి, ఉపస్థితమైనది] మనకిప్పుడు ప్రాప్తమైనది; కించిద్భయు

వము] కెంచపు భీతియే గాని+ అతిభయము [+ తెలుపుటయును] అధిక భీతి+ యిక్కడ [+ ఇట్లా గలుగదని] సంభవింపనేరదని+ తెలియజేసెను॥

౧౪౯ వ॥ హిరణ్యక మందరకులు బహిర్నిర్గమంబొనరించి వెగడుపడియున్న మృగము నూరడించి యాతిథ్యంబొనరించి చిత్రాంగదుండను నామంబిడి యుఖ్య

౧౫౦ సఖ్యంబున నలరించి యీ భీతికి హేతువెద్దని చెప్పుమనియడిగిన నదియు మృగయుత్రస్తంబని చెప్పిన నమ్మువ్వురు నతండొక్కరుండును గూడి నలువురైయన్యోన్య స్నేహవ్యామోహంబుల కొంతగాలంబు గడపిరట యొక్కనాడు॥

టీక॥ హిరణ్యక మందరకులు] ఆ మూషిక కచ్ఛపములు+ బహిర్నిర్గమంబొనరించి] బయలు వెళ్లివచ్చి+ వెగడుపడియున్న మృగము] నూరడించి] భయము వాతనిచ్చి పొందియున్న జింకను ఊరడించి] అతిథ్యంబొనరించి] అతిథిపూజగావించి+ చిత్రాంగదుండను నామంబిడి] చిత్రాంగదుడని పేరుపెట్టి+ సఖ్యసఖ్యంబున నలరించి] సంతోషపెట్టి+ ఈ భీతికి హేతువెద్దని చెప్పుమని యడిగిన] నీకు యీ భయము గలుగుటకు నిమిత్తమేమి వచింపుమని ప్రశ్నసేయగా+ అదియు మృగయుత్రస్తంబని చెప్పిన] ఆ కిరాతుని వల్లనైనదని జింక పలుకగా+ ఆ మువ్వురు] లఘుపతనక హిరణ్యక మందరకత్రయమున్ను+ అతండొక్కరుండును] ఆ చిత్రాంగదుడొకడున్ను+ కూడి నలువురై] చేరగా నాలుగురుండిరి+ అన్యోన్యస్నేహవ్యామోహంబుల] ఒకరి యందొకరి మైత్రిచేతనున్ను ప్రేమానురాగముచేతనున్ను+ కొంతకాలంబు గడపిరట] [+ ఒక్కనాడు] కొన్ని దినములు జరపి తరువాత ఒకానొక సమయమందు+ వనమునలువురున్నకూడా రానటుల॥

౧౫౧ కం॥ ఆహార వాంఛ చిత్రాంగదుండు అడవికి బరచి యెండొకకుంటబడి

యమోటన లఘుధీవర పాదయంత్రపాశ గురుదశలు బద్ధిభీతినంగము లే వడక గోడుగుడుచుచు పోనీడ్చ్యకనుచు శుష్యద్గ్రీవమై వచ్చుచుండ వ్యక్షోగ్ర వక్ర్తీయుగుచు దూరమున వాయసనాధుడచ్చెట్టి కని సఖ్యకెటువంటి కష్టము దవె॥

౧౫౨ తేగ నేమి జేయుదు ననుచు నవీనావేగ కలనరెక్కలపటపటత్కారమెసగనరిగి బాష్పనిరుద్ధ దృష్టి దగుచు సఖునిం గదిసి యిట్లను కంఠగద్గదస్వరత॥

టీక॥ చిత్రాంగదుండు] ఆ జింక+ ఆహారవాంఛ] మేత లాభేచ్ఛచేతను+ అడవికి బరచి] అరణ్యానికి పోయి+ బెండొకకుంటపడియె మోటన్] ఒకానొక కాంచపుటీనెల్లగుంటబోను+ అలఘుధీవర పాదయంత్ర వాగుర త్రాళ్లకుతగులుకను నేవలచేతను+ తగుల్బడి] చిక్కుబడి+ భీతినంగము లే వడక] భయముచేత నవయవములు కంపింపగా+ గోడుగుడుచుచున్] దుఃఖపడుచున్న+ పోనీడ్చ్యకనుచున్] కాళ్లకు తగులుకున్నవల బోవలాగుకొనుచున్న+ శుష్యద్గ్రీవమై] శుష్యత్ ఎండిపోవుచుండు గ్రీవమై కంఠము గలిగినదై. అనగా గొంతెండినదై+ వచ్చుచుండగ] ఆ చిత్రాంగదుడేతెంచుచున్నందగా+ వ్యక్షోగ్ర వక్ర్తయుగుచున్] వ్యక్ష్యా ఒకచెట్టుమొక్క అగ్ర కైనయుండు వక్ర్తియుగుచుండునదై+ దూరమున నాదవ్వుగాను+ వాయసనాధుడు] కాకరాజు+ అచ్చెట్టుగని] ఆయాపద జూచి+ సఖ్యకు] వ్యసనముచేత బలహీనుడైనవాడ్కైని ఇటువంటి కష్టము దవెను] ఈ చిత్రాంగదునికి యేలాగంటి శ్రమవచ్చెను+ ఏమి జేయుదుననుచున్] నేనేమి ప్ర

తిత్తింపుసల్పుదు ననుచున్నా; అహీనవేగకలనన్] అహీన, విస్తారమైన, వేగకలనన్
త్వరగల్గినట్టుగా; రెక్కలపటపటత్కారమెసగన్] పక్షముల పటపట యను నే-
ధ్వని బుట్టగా; అరిగి] పోయి; బాష్పనిరుద్ధాక్షుఁడగుచున్] బాష్ప, కన్నీళ్లచే
తను, నిరుద్ధ, అడ్డకట్టబడ్డట్టువంటి, అక్షుఁడగుచున్ నేత్రములు గలవాఁడై, అ-
నగా కండ్లనిండా నీళ్లు దెచ్చుకున్నవాఁడై; సఖుని గదిసి] చెలికాఁడైన చిత్రాంగ-
దుని సమీపమునకు బోయి; కంఠగద్గదస్వరుఁడై] కంఠ, గళమందు,
గాద్గద్యము దరన్, గగ్గుత్తిక గలుగునట్టుగా; ఇష్టసఖున్] యీలాగున పలికెను॥

౧౭౩ మ॥ చెలికాఁడాపదబంధమేవలన వచ్చెంజెప్పుమా నివ్వెరం
గలగెన్మానసమన్న నాతఁడను పల్కం దాల్మిలే దంతయుం
దెలియం జెప్పెద పిమ్మటన్ బ్రతుకుకుం బేత్రమ్మరం బోయి ని
ర్మలహృద్ధాము హిరణ్యకుం బిలిచి తెమ్మా బంధవిచ్ఛిత్తికిన్॥

టీక॥ చెలికాఁడా] ఓయి చిత్రాంగుఁడు; ఆపదబంధమేవలన వచ్చెంజెప్పుమా] కా
ళ్లకుయీ కట్లు యేలాగున సంభవించెను పల్కుమా; నివ్వెరం గలగెన్మానసము
న్నన్] ఆశ్చర్యముచేత మనస్సు కలకబడినది యని వాయసము పల్కగా; అత
డనున్] ఆ చిత్రాంగుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు; పల్కం దాల్మిలేదు] ఇప్పుడు చె-
ప్పుటకు ఓర్పు చాలదు; దెలియం జెప్పెద పిమ్మటం బ్రతుకుకంటె
జీవించినట్టైతే; అంతయున్] దుఃఖవృత్తాంతము నన్ని; తెలియం జెప్పెదన్] విశదముగా పలుకుచు-
న్నాను; త్రిమ్మరం బోయి] నీవు తిరిగిచని; నిర్మలహృద్ధాము] నిర్మల, స్వచ్ఛ-
మైన, హృత్, మనస్సుగలవారలకు, ధామము, గృహప్రాయుఁడైనట్టువం-
టి, అనగా, నిర్మలహృదయులలో శ్రేష్ఠుడైన; హిరణ్యకున్] యీ మూషకరా-

జును; బంధవిచ్ఛిత్తికిన్] కట్లు ఛేదించుటకు; బిలిచి తెమ్మా] ఆమంత్రించుకొని తె
మ్మా యని వాయసముతోం జింక పలికెను॥

౧౭౪ చ॥ మనుపఁ బ్రియంబరమ్మని చను వాయసనా యన నిర్భరత్వరం
జని నిరవద్యహృద్యగుణసారు హిరణ్యకుఁ జేరి చూచితే
చెనటవిధాతచేత మనచిత్రమృగాగ్రణికిన్ కృత్రిమవాగురా
ఘనిహితపాదుఁడయ్యె నిను బిల్వగ వచ్చితి తత్ప్రశాంతికిన్॥

టీక॥ మనుపఁ బ్రియంబరమ్మని] నన్ను బ్రతికించుటకు నీకిష్టము గలిగినట్టైతే; చనుమా-
యసనా] హిరణ్యకుని బిలుచుటకు వెళ్లుమనగానే; ఆ వాయస
ఆ కాకము; నిర్భరత్వరన్] నిబ్బరమైన వేగముచే త్వరితముగా; చని] పోయి; నిరవద్యహృద్యగుణసారున్]
నిరవద్య, దోషరహితములైనట్టువంటివి గనుకనే, హృద్య, మనోహరములైన, గు-
ణ సారు, గుణాతిశయము గలిగినట్టువంటి; హిరణ్యకుఁ జేరి] మూషకము
సమీపమునకు బోయి; చూచితే] కనుగొంటివా; చెనటవిధాతచేతన్] కుత్సి-
త బ్రహ్మదైవము చేష్టచే; మనచిత్రమృగాగ్రణికి] మెకములలో మేలిమియైన
చిత్రాంగుడుకు; కృత్రిమవాగురా ఘనిహితపాదుఁడయ్యెన్] కృత్రిమవాగురా, త్రా-
లువలచేతను, అభినిహిత, తగులుకొనబడ్డట్టువంటి, పాదుఁడయ్యెన్, చరణ-
ములు గలవాఁడాయెను; నిను బిల్వగ వచ్చితి] తత్ప్రశాంతికిన్, ఆ బంధనివా-
రణము చేయుటకై నిన్నాహ్వానము సేయ వచ్చితినని వాయసము హిరణ్య-
కునితోం జెప్పెను॥

౧౭౫ క॥ నావిని మూషకపతి దుః ఖావేశితహృదయుఁడై సఖా యో
పలయున్ బోవలయు జాగు సేయక వేవే గన్నన్నఁ జేర్పవే నీవచటన్॥

టీక॥ [illegible] అని వాయసము పల్కగా నా [illegible] హిరణ్యకుడు మూషకపతి విని ఆలించి దుఃఖా వేశితయి హృదయుడై దుఃఖావ్యథచేతను, ఆవేశిత ప్రవేశింపబడ్డ వంటి, హృదయుడై, చిత్రము గలవాడై, లనగా మనసున దుఃఖపడ్డవాడై సఖ్యా బెచె విశాదా, పారవలయుర్ బార్వలయు జాగు సేయక ఆలస్యము కావింపక చనవ లెచనవనె, అధరార్థమై వందున దిద్వరు కిదె చెప్పినాడు, వేవేగ నన్నుజేర్పవే నేవ చటన్, జేర్పవే నేవ చటన్ హిరణ్యకుడై ననన్ను అతిత్వరగా నన్ను చిత్రాంగదుని దగ్గరికి [illegible] పిలుచుకొని పొమ్ము

౧౭౬ వ॥ అని పలికిన నతని మృదుకర్తి గరచుకొని వాయసకులవల్లభుండు నిక టంబున నివ్విన రుగ్నవకౌషధంబును తృషితునకును దకంబును క్షుధా

౧౭౭ ర్తునకు మృష్టాన్నంబును నగాధ జలపతితునకు నొండయు దరిద్రునకు నిధానంబునుం బోలె నుపస్థితుండై హిరణ్యకుం జూచి చిత్రాంగదుం డిట్లనియె॥

టీక॥ అని పలికిన నీ ప్రకారము హిరణ్యకుడు చెప్పగా నే వాయసవల్లభుండు కాకరాజు [illegible] ఆతని ఆహిరణ్యకుని మృదుకర్తి తెన్నగా కరచి కాని కుక్కి తోడ్కొని [illegible] నికటంబున నివ్విన చిత్రాంగదుని సమీపంబునందుండగాను, రుగ్ణునకౌషధంబును రోగికి మందును [illegible] తృషితునకు నుదకంబును దప్పిగొన్న వానికి నీళ్ళును క్షుధార్తునకు మృష్టాన్నంబును ఆకలిగొన్న వానికి మంచిపక్వమైన వంటకమును అగాధజలపతితునకు నొండయు లోతైన నీళ్ళలో పడ్డవానికి తరియును దరిద్రునకు నిధానంబును పేదవానికి [illegible] కలగనిన్ని బోలె ఎట్లా సంతోషకరమౌనో అటువలెనే సంతోషకరుడై ఉపస్థితుండై సమీపమునకు వచ్చినప్పటి హిరణ్యకుం జూచి మూషకరాజు గనుగొని చిత్రాంగదుం డిట్లనియెను ఆ జింక యేమోప ల్కుచున్నది॥

౧౭౮ క॥ మృగయు భయంబున జేరా, కగుచున్నది మది భుజంగమాక్రాంతి కాలన్ దగిలినయురగాలిక్కినయూ, ధ్వగచిత్రగ్రీవు బోలె తగునను బ్రోవన్॥

టీక॥ మృగయుభయంబున కిరాతుడు వచ్చునేమోయను భీతిచేతను, చేరాకగుచున్నది మది మనసు నకలకలబడుచున్నయది, భుజంగమాక్రాంతి సర్పాక్రాంతముగా కాలన్ దగిలినయురగాలిక్కి పాదములను చిక్కుకొన్నయుచ్చునచే దించినయూ ధ్వగ నయు, శతిరెముక్క, ఆధ్వమార్గము సు, గ, పొందినవంటి, ఓ హిరణ్యకుడా, చిత్రగ్రీవు బోలె తగునను బ్రోవన్ చిత్రగ్రీవుడనే పక్షిరాజును రక్షించినట్టుగానే నన్ను రక్షింపనర్హావు గును॥

౧౭౯ క॥ మందరకుండును కరటపురందరుడును నేను నీపలా వుర్ల వే లండెవమునిత లపోయుదు మందెక్కడి శంకనీ దయకు పాత్రంబున్॥

టీక॥ మందరకుండు నను తాబేలును కరటపురందరుడును వాయసరాజైనలఘుపతనకుడును నేను నిస్సం మేము మువ్వురము నీపరాక్రమము [illegible] తలపోయుదుము నీ విచారణచేత మేలందెదరు మని సుభవము నుచెందగలము అందెక్కడి శంక సందేహము, నీదయకు పాత్రంబున్ నీకృపకు స్థానము, అనగా నీవు రక్షించితేగాని యితరరక్షకులు తమకు లేరని తాత్పర్యము॥

౧౮౦ క॥ విచ్చల విడి వాగురికుడు వచ్చిన ప్రాణముల మీద వచ్చుం గృపనే డిచ్చెప్పుమా న్నమనవ డచ్చక తుని జూచి మూషకాగ్రణి కిట్లనె॥

టీక॥ విచ్చల విడి అడ్డములేక వాగురికుడు వచ్చిన కిరాతుడేతెంచినట్లైతే ప్రాణముల మీద వచ్చున్ జీవము వెళ్ళిపోవుచున్నంతకార్యము గును,

ప్రాణాంతవత్తానని భావము. కాబట్టి కృపణ్ణిడిచ్చి పెట్టవలసినమ్మనని దయచేత
నేడీయాపదనివారణచేయుమని చిత్రాంగదుడు బల్మిగా అభ్యర్థింపగా
~~…~~ భీతుడైనయా చిత్రాంగదునిచ్చిన సుగానె [మూషకరాజు]
ఆ మిత్రము దు[పరికించి] వచించెను.

౧౬౧ క॥ వెరవకు మాగురతునియం। గురకుటయునెంత నీతిమోవిద నీకే।
తెరగున నీ దుర్దశ దె।ప్పరమై చనుదెంచె తేటపడజెప్పవనా ॥

టీక॥ వెరవకుము] భయపడకుము. మాగురతునియందు గురకుటయునెంత] వలతెగ నరక
దమనగా మెంత పని. నీతిమోవిదు] నయమందు పండితుడవైన చిత్రాంగదు
డా! నీకే తెరగున నీ దుర్దశ దెప్పరమై చనుదెంచె తేటపడ జెప్పవనా. నీకే విధము
గా నీదురవస్థ వచ్చెను విశదముగా తెలియ బల్కుమని అనెను] అన్నయనిహి
రణ్యకుడు పలికెను.

౧౬౨ క॥ అనినవిని నేడకా దిట। ముననగలదనిన తని జూచి మూషకరాజు।
యనఘా నీతెలియ తటికథ। వినినిష్టంబయ్యెదెలుపవే నాకనుడున్ ॥

టీక॥ అని [యీలాగున చెప్పగా విని] [ఆలించి నేడకాదు] ~~…~~
~~…~~ యీదురవస్థనే అదినమందే కాదు [ఇప్పుడు నీకు కలదని] ముమునుపున్న కద్దని పల్కగానే
అతని జూచి] ~~…~~ [ఆ] చిత్రాంగదునిట్లు వీక్షించి. ఓయ
నఘా] పుణ్యాత్ముడవైన ఓ చిత్రాంగదుడా. నీతెలియుత టికథ] విననిష్టంబ
య్యెదెలుపవే నాకనుడున్. నీ పూర్వవృత్తాంతము [వినగోరి] [ఆ] కర్ణింపవలెనని [ఉన్నాను]
[తెలుపవే] గలదు తెలియజెప్పుమా [అనుచుండు] [అ]ని హిరణ్యకుడు పల్కగానే చిత్రాంగదుడు చెప్పుచున్నాడు.

౧౬౩ ఉ॥ తంగదుపాయపారగుహిరణ్యకుగన్గొని యొప్పబల్కె చి
త్రాంగదుడిత్తెరంగు తెలియ నివ్వనమారవమాసమేగుచుం

తంగసు గంధనైజ జననిదాపున బర్వియు పూర్వపర్వత
ప్రాంగణ శాద్వలస్థలుల బచ్చికమచ్చికమేయు నాయెడన్ ॥

టీక॥ తంగదుపాయపారగుల్కరంగత [ఒప్పులిత్యుపించిన] ~~…~~ ఉపాయము. మోచనలయో
క్కపారగుల. అంతమును పొందినవంటి. అనగా సకలోపాయములు తెలి
సినవంటి. హిరణ్యకున్] ~~…~~ మూషకరాజున్ [కన్గొని] జూచి ~~…~~ చిత్రాం
గదుడు] ఆ జింక [ఒప్పులికె] విశదముగా చెప్పెను. ఇత్తెరంగు తెలియ నివ్వనము]. ఈవృ
త్తాంతము తేటపడ [ఒప్పుగా ఆ] ~~…~~ వింపుము. ఆరవమాసమేగుచుం తంగసు గంధనైజ] నే న
పుట్టినాక ఆరవనెల [ను] వెళ్ళెడిసమయమున లోపల పిల్లనైయుండి జననిదా
పున] ~~…~~ నా తల్లి సమీపమందు [పక్కి] తిరుగుచున్నట్టి. పూర్వపర్వత ప్రాంగణ శా
ద్వలస్థలులన్] అపూర్వగుప్పవైనటువంటి. పర్వతముకొండలయొక్క ప్రాంగణా
ముంగిటి భూములైన. శాద్వలస్థలులన్. పచ్చికగల ప్రదేశములయందు. ప
చ్చికమచ్చికమేయు నాయెడన్] ఆసక్తిగా లేతకసవుమేసవచ్చు సమయమం
దు. పైప్రదర్పముచేత నర్థా[ను]సమ(గ్ర)మవుచున్నది॥

౧౬౪ చ॥ నరనుతకీర్తిరత్నములు నాకటకంబున బుష్కరుండు భా
స్కరకులుడొక్కనాడు తెలిగన్నులయున్నలోయారమొప్పచా
మరములు వీవంగ దివ్యమణిమంటపమధ్యమునం ద్రిపీఠినం
బరహవిరోధి పూర్వగిరి భానుని పోలెనుండగన్ ॥

టీక॥ నరనుతకీర్తి] నరులచేతను. నుత [పొగడ] ~~…~~ బడ్డవంటి. కీర్తి.
యశస్సుగలిగినవంటిన్ని. భాస్కరకులుడు] సూర్యవంశజుడైనవంటి
పుష్కరుడు] పుష్కరుడనే రాజు. రాజులయందు నాకటకంబునన్] ఓ(ఱ)కటక

మనేపేరుగలిగినపట్టణమందు, ఒక్కనాఁడు] ఒకదినము, తెలిగన్నులంటున్నట్టి] తె
ల్లనికెంజిల్లుగలస్త్రీలు ఒయ్యారముప్ప
ఉట్టిపడఁగా + బాపురెయనఁగ + అనఁగా.
సొగసుమీఱ ప్రకీర్ణకములు వేయుచుండఁగా, వింజామర
లు వేయఁగా ననుట, దివ్యమణిమంటపమధ్యమృగేంద్రపీఠిని] దివ్య
ఒప్పుచుండె
షువంటి. మణిమంటప. రత్నస్థగితమైనకెంపులువృకూటములుమొ
క్క మధ్య. నదిమిప్రదేశమందు. మృగేంద్రపీఠిని. సింహాసనమందు, అం
బురుహవిరోధి] అంబురుహ. పద్మములకు. విరోధి. శత్రువుడైనచంద్రు
డు, పూర్వగిరిమోవెక్క] టియుదయపర్వతమందు వలెనే. కెంపులు వుండెడి]
ఉండఁగ
ఆరాజు కచేరిచేసియుండెననే, ఇట్లనుండఁగాను.

౧౬౫ మ॥ తుటుమై బొక్కటి పూండెగూండె ఫుకిరాంతుల్ నేనువీక్షింపఁగా
నటకాలాననపూటూపుటింబరచిపచ్చాకుండ్యషట్తాననముల్
కిటిదంష్ట్రల్ కరిదంతముల్ సవరముల్ తేజీగల్ శివాశృంగముల్
చిటికల్ మైచినెమ్మేగుపారువములం జేకానుకల్ జేయుచున్॥

టీక॥ పూండెగూండెపుకిరాతుల్. గూండెపు. గ్రామసమీపమందు చిన్నపల్లెయం
దున్నకిరాతుల్. చెంచువాండ్లు. అనఁగా. నెమలిపింఛము ధరించిన బోయల
కువాండ్లు, తుటుమై] గుంపు గూండుకైని, ఒక్కటిగ] ఒక్కసారిగా నే. నేను
వీక్షింపఁగ] నేను చూస్తునుండఁగా, అటకాల] ననపూటూపుటింబర
+ ఆలోకక్క] ఆజపమయమందు + పోలుటూరులు టక్క] అవి వా
చి, ఆకాంక్షసమీపమునను పోయి, పచ్చాకుల్] పచ్చాకనే
పరిమళద్రవ్యములున్నూ, షట్తాననముల్] రాంతిపువ్వులున్నూ, కిటిదంష్ట్రల్]
పందికోరలున్నూ, కరిదంతముల్] ఏనుగుదంతములున్నూ, సవరముల్] జల్లి

మృగములవాలములున్నూ, తేజీగల్] శ్వేతవములున్నూ, శివాశృంగముల్] నక్కకొ
మ్ములున్నూ, చిటికల్ మైచినెమ్మేగుపారువములు] అంగుళి ధ్వనులుచేసితే +
కూంకలువేసేపాలపిట్టలున్నూ, ఈవస్తువలన్నిన్నీ, చేకానుకల్ జేయుచున్]
హస్తోపహారములుగాం బెట్టుచున్నూ,

౧౬౬ తే॥ మెచ్చుక్కైచే మోడ్చినాయున్నచక్కి చెప్పి
రెన్నిహరులెన్నిరెమనుంగులెన్నిపందు
లెన్నిపులులెన్నిమనుబిల్లులెన్ని తేళ్లు జెప్ప
చిత్రంబు వేటవిచ్చేయుము టవుకు॥

టీక॥ మెచ్చుక్కైచే + చేతులారా నమస్కారముచేసి, చేతులు రెండుజోడించుకొని, మాయు
న్నచక్కి చెప్పి] ఏమున్నస్థలములను దాహరించి, ఎన్నిహరులు] ఎన్నిసింహము
లు, ఎన్నిరమెనుంగులు] ఎన్నిగజములు, ఎన్నిపందులు] ఎన్నివరాహములు,
ఎన్నిమనుబిల్లులు] ఎన్నితేళ్లు, ఎన్నితేళ్లు] ఎన్నిజింకలు, చెప్పచిత్రంబు] ఆయ
రణ్యమందుండే మృగముల వచింపనాశ్చర్యము, (అనేకములున్నవి కొంబట్టి)
వేటవిచ్చేయుము టవుకు] ఆయరణ్యమునకు మృగయకు అని రాజు
తోంచెంచులు చెప్పిరి. అనఁగా మృగయావిహారమునకు రమ్మనిపిలిచిరని
భావము॥

౧౬౭ సీ॥ కైసవెంట్రుకలు బట్టికూపెట్టసింగంబు, బట్టితేకున్న నేబంటుగా
ను, సెలవైరసిలను మృషిలపైచి శరభంబు, బరివహార్పకున్న నేబం
టగానని, గండగెడ్డాటనవగ్రహము బంచి గజంబు, బడద్రోవకు
న్ననేబంటుగాను, గండభేరుండవక్షములనెత్తుటభూంత, బవిజల్ల

కున్ననే బంటు గాఁడు॥

౯౮ తె॥ గబ్బిచెబ్బవిడాకాలదొబ్బవిరియ, బ్రామికుఁ బోర్వకున్న నే బం
టు గాఁడు, లాంచి గవిజొచ్చియున్న భల్లములగములఁ, బడలు వాపక
యున్న నే బంటు గాఁడు॥

టీక॥ తెలియ వెంట్రుకలు బట్టి కూఁపెట్టు సింగంబు, బట్టితేకున్న నే బంటుగాను, మెదమిఁ
దికేశములు గ్రహించుకెలని, కూఁతలు వేయగా సింహమును చేకొని తేనట్టైతే
నీ భటుఁడను గాను, సెలవ్రాకసి లెసి వ్మసి లవైచి శరభంబు, బరిమార్పకున్న
నే బంటుగాను, నెంటయిరు పార్శ్వములు తెగ మూర్ఛబో వ్రనట్లుగా వ్రేసి
రౌని మిదికాళ్ల వృగమును చంపకపోయి నట్టైతి నానీ భటుఁడను గాను. గం
డగెడ్డటన వగ్రహము చించి గజంబు బడద్రొవకున్న నే బంటు గాను, పరశు
చేతను నెపలుపగలగొట్టి యేనుగును పతితము గునట్లు స్త్రీయుకపోయి నట్టైతి
నానీ భటుఁడను గాను, అనగ్రహము నగా రేనుగునెనలును, అవగ్రహ పోలలా
టంస్థానదిత్వ మర్మ, గండ షేకుండ వక్షములనె త్తుట ఘూఁ తబరిజల్లకు న్ననే
బంటుగాను, శెండుతలలు గలిగి రేనుగులదిన్నె పక్షులను జంపివాటిరె
క్కలయుండవి రక్తము చే తనుదేవయోని విశేషములను పహరముగా, వికీర్ణ
ము జేయకపోయి నట్టైతినానీ భటుఁడనుగాను, గబ్బి చెబ్బవిడాకాలదొబ్బ
విరియు, మదించిన పెద్ద వ్యాఘ్రమును రెండవకాలిచేతను దాని జబ్బలువిరిగే
టట్లుగా, బ్రామికుఁ బోర్వకున్న నే బంటుగాను, తన్నిజంపకపోయి నట్టైతినా
నీ భటుఁడను గాను, లాంచి కాంక్షించి గవిజొచ్చి కొండగుహలలోనికి పోయి
అచ్ఛములగములు విలుగువుంట్లరెలుక్క గుంపులను, బడలు వాపక
యున్న నే బంటుగాను నేలపడవేయకపోయి నట్టైతినానీ భటుఁడను గాను॥

౯౯ వ॥ అని మృగారాతులక్షిరాతులు పంతంబులు బలికి మృగయావి
నోదంబున కుమోదంబాపాదించినం బుష్కరుండలరి సన్నాహం
బు వేటం జాటించినాఁ॥

టీక॥ అని ఈప్రకారము నేకవిధములుగాను, మృగారాతులు మృగ, వన్యజం
తువులకు, అరాతులు, శత్రువులైనట్టి వంటి, అక్షిరాతులు ఆవెంటలు,
పంతంబులు బలికి ప్రతిజ్ఞలు బలికి, మృగయావినోదంబునకు [illegible]
[illegible] వేటవచ్చుటకు [illegible] సంతోషము బుట్టుచేయగా పుష్క
రుండు [illegible] ఆపుష్కర భూపతి సంతోషించి సన్నాహంబు వేటం జాటించినా
వేటమెుక్కప్రయత్నము సకలమైనవారికి తెలియుటకై పట్టణాము దుఘోష
ణాము జేయించె గాని॥

౧౦౦ సీ॥ అదరించుచెూయి వ్మహాసారవేయయంబు, జముడెక్కుకాసర
స్వామినైన, తూల్చుచెూయి వ్మహాకుర్కురంబచ్ఛికు, ముద్దులాయు
వ్రకారుమెు సలినైన, కరచుచెూయి వ్మహాకోలేయకము విష్వక్స
పేరెగిరింతగిత్తనైన, పట్టుచెూయి వ్మహాభషకంబు తెలుసంజగ
స్త్రమానిసి వాత్మకంబునైన॥

౧౦౧ తె॥ ననగవ్రలికాడుచిలుకుటమ్మచ్చిపచ్చి, మిరింయమురిద్రాడుకా
త్రేడుమెరుపు దీగె, పిడుగుకలగూరగంపను పేళ్లనలరు, నిడుదకు
క్కలపట్టుపట్టెడలబట్టి॥

టీక॥ ఇమ్మహాసారమేయంబు ఈగొప్పకుక్క జముడెక్కుకాసరస్వామినై
నన్ యమధర్మరాజు [illegible] హింసిం[illegible] చండేయరెను బూతునైనప్పటికిన్నీ

అడగించు చోటం దగ్గు బడజేసునని యిమ్మహాకుక్కురంబు। ఈగాప్ప కుక్కు అబ్ధీశుని

వరుణుని యొక్క వాయువు లందు యుప్ప కారు మొసవి నైన సముద్రము పెద్దైన వాహనమై

నట్టి వంటి కరిగిన వాడు నక్రము నైన నప్పటి కిన్ని కూలుట్లు బారి నేలపడ కొట్టును

వరుణుని వాహనము మొసలి యంతటిను। ఇమ్మహా కుక్కురాజే యుక్తము। ఈగాప్ప

విష్ణువు పేరు గిరింత గిత్రమైన
కుక్కా విష్ణువ శిష్యుని యొక్క పేరు। గొప్పదైనట్టి వంటి। ఎగిరింత గిత్రనై

నప్పు తగతి గవిగినయొ దృఢమైనప్పటి కిన్ని కరుచు బారి। పండ్లబట్టి మెరుకునును। శి

వుడు వృషభవాహనుడౌటను। ఇమ్మహా భషకంబు। ఈగాప్ప కుక్కయొక్క తైలు సం

జగన్నాథ నైరుతి యొక్క వూని సివాహ్మైకంబు నైన మనుష్యరూపమైన పెద్దమ్మ

గవునైన నప్పటికిన్ని పట్టుబారి గ్రహించుకైనను నైరుతి నరవాహనుడౌ

టను। అనగా ఈ ప్రకారము జనులు పల్కగను। పృథివి కాడు గాలి లుకు టమ్ము

అచ్చిపచ్చి మిరియము। టిరిద్రా దుకాం త్రెదుమె రుప్రదేశి పిడుగు కల

గూరగంప। అనుపేళ్లనలరు। అనేనాము ములచేత యొప్పియున్నట్టి వంటి।

నిడుద కుక్కలకు ప్పళు నకములను। పట్టుపట్టె దలప ట్టి ఈరాగాతంతు

రజ్జువులచేత చేకెని। త్రాళ్లమెడలకు గట్టిచేత బట్టుకైని యునుతు। పైప

ద్యములతో అర్థసమానములు యియబగ్గడి—

౨౦౧ తే॥ పరుసు కరసాన దీసిన పందిపోట్లు। భూరిభుజ పీఠములయందు

పొందుపరచి। పరికరంబులు గొనుచు భూపాలునగరి। రేలు బ

డి వేటకాండ్రు వచ్చిరి యనదగి॥

టీక॥ పరుసు కరసాన దీసిన అతి తీక్ష్ణోత్తేజితములైన। అనగా మిక్కిలి కరుకుగా

సానబట్టినట్టి వంటివను టి। పందిపోట్లు బల్లెములను। భూరిభుజ పీఠము

లయందు। భూరి। గొప్పవైనట్టి వంటి। భుజపీఠములందు। పెటులవంటి బాహు

వులయందు। అనగా భుజశిరస్సుయందనుట। పొందుపరచి తుదుడుగా నుం

చి। పరికరంబులు గొనుచు వేటకు కావలసిన సామగ్రి తీసుకొని। భూపాలునగ

రి రేలుబడి వేటకాండ్రు। రాజపురములో సాగబడుచున్నమ్మగంటలు। అ

నగా ప్రోషింపబడుచున్న వేటగాండ్రు। వచ్చిన దవ్వ వచ్చు నందరు చనుచుండగా॥

౨౦౨ క॥ పిలలు బాడుచు తగు విలు। గోలలు గొని నల్ల బ్రజలు గుములై

నడవన్ నీలాంబరుడై విభుడు। దేవాశుకళా విరాజితేజిన్నెక్కెన్॥

టీక॥ పిలలు బాడుచున్ పిలపదాలు బాడుచున్న తగు విలుగోలలు గొని నవా

రివారి కిరియుక్తమయిన ధనుస్సులున్ను బాణములు తీసుకొన్న। అల్లప్రజలు

ప్రసిద్ధమయిన కొల్లలమూక గుములైన దవన్। గుంపులు గూడుకొని వుండ

రగా। విభుడు। రాజున్ను నీలాంబరుడై। నల్లని వస్త్రము ధరించినవా

డై। దేవాశుకళా విరాజితేజిన్ దేవల। హంద్దు మీరిన వంటి। ఆశుకళా

శీఘ్రగతిచేతను। విరాజి ఒప్పుచు ~~[illegible]~~ న్నుండేటి తేజిన్ గుఱ్ఱమును। ఎక్కెన్

ఆరోహించెను। నల్లప్రజలన్న పాంథము నందు। నలుపైన జనులని యర్థము॥

౨౦౪ క॥ ఎక్కిన త్రొక్కని చోటులద్రొక్కుచు గుఱ్ఱంబు నడవ దూరములు

గుమా। యిక్కలకు వచ్చె నరపతి। పక్కణావాస్త్వ్యసమితిప్రథమెరుగింపన్॥

టీక॥ ఎక్కినన్ అశ్వారోహణము చేసిన తరువాత। త్రొక్కని చోటద్రొక్కుచున్ అ

డుగువేసినచోట తిరిగి అడుగువేయక। అనగా పరుగుచేత। గుఱ్ఱంబు న

డవన్ అశ్వము చనుచుండగా। దూరముల గుమాయిక్కలకున్ దవ్వులైనమా

యున్న చోటులకు। పక్కణావాస్త్వ్యసమితి పక్కణా। చోయపల్లెయుండు

వాస్తవ్యః యుంచున్న కిరాతుల యొక్క సమితి, ~~ ~~ (గుంపు) పథమెఱుఁగింపఁగ) దారిపట్టంపఁగా, వచ్చె నరపతి) రాజే తెంచెను॥

౨౦౧ తే॥ వచ్చి మాయున్న పొలమెల్ల వల్లెవైచు। చందమున జుట్టుకొనిన చా
సందువేక। చలిత చరణాంబులును బరాసన్న దృష్టి। గలిగియుండితి
మచట కాకవుల కరణి॥

టీక॥ వచ్చి మాయున్న పొలమెల్ల వల్లెవైచు చందమున జుట్టుకొనిన, ఈ ప్రకారమే తెంచివేయున్న యరణ్యమంతటయు నున్న వల్లెత్రాడు వేసినట్టు చుట్టుకొనమ్మకొనిన, చా సందువేక) చక్క (టుకుమొ) దము వేక, చలిత చరణాంబులును) చలిత, కంపింపఁబడ్డ వంటి, చరణాంబులును, పాదములున్న, పరాసన్నదృష్టి) పర, అన్యులయందు, ఆసన్న, పొందినవంటి, దృష్టి, చూపున్న గలిగి, కాకవుల కరణి) కుకవుల వలెనే, అచట) ~~ ~~ (ఉండితిమి) అక్కడనె నివసిస్తిమి, కుకవులున్న) చలితచరణాంబులును) చలిత, తొట్రుపడ్డ వంటి, చరణాంబులు, పద్యపాదములున్న, అనగా తమ కవిత్వమందు నెచ్చట తగ్గు చరణములున్న, పరాసన్న దృష్టి) పర, అన్య కవిత్వమందు, ఆసన్న, పొందినవంటి, దృష్టి, చూపున్న గలిగియుండే వారు గనుక యుక్తదుష్కాకవుల వలెనని శబ్దమాత్ర సాధర్మ్యము చేతను పమానము గ్రహింపవలెను, వల్లెత్రాడనగా పెద్దమొదలయిన వాటికి మ్ములకు తగిలించి పట్టుకొనే రజ్జువు పేరు॥ అంతా॥

౨౦౬ క॥ పవికల్పప్రదరంబున। నవనీపతి దుప్పిదుప్పుర నబడనేసెన్।
నవలాఘవమేర్పడ రా। రవబాధకు మొదలుగారె రాజులు దలపన్॥

టీక॥ అవనీపతి) రాజు, పవికల్పప్రదరంబునన్) పవి, వజ్రాయుధముతో, కల్ప, సమానమైనట్టి వంటి, ప్రదరంబునన్, బాణముచేతను, దుప్పిదు) రురు మృగమును, నవలాఘవమేర్పడన్) నవ, నూతనమైనట్టి వంటి, లాఘవము, లఘుత్వము, ఏర్పడన్) ప్రకటనగాగా, అనగా, చిక్కిరిబిక్కిగా నని యర్థము, దుప్పురనబడనేసెన్) దుప్పురని ధ్వని గలిగి పతితము గునట్లు వేసెను (అదియెట్లన్నంటె) రాజులు) నరపతులు తలపన్) ఊహింపగా, రౌరవబాధకున్) ~~మొదలుగాకె~~ రౌరవ, దుప్పిగములయొక్క, బాధకు, హింసకై యుటుకు, మొదలుగారె) అగ్రగణ్యులుగా రా (రెండవపర్యాయము), రౌరవ, రౌరవమనే నరకమందలి, బాధకు, హింసపడుటకు మొదటివారని తాత్పర్యము, రాజాంతే నరకాంధ్రువమనే న్యాయము చేతననియర్థాంతరము॥

౨౦౨ క॥ శిఖిధూమ శ్యామలములు। ప్రఖరగరుదివ్యసరభాసురములు దృ
జ్జ్వలము ఖచితములు రాజఝరీ। ము ఖములు బహుపుంఖకములు
ఖములు బ్రాలెన్॥

టీక॥ ఈ పద్యమునందు శ్లేషార్థము, తుమ్మెదల పర్యాయము నున్న బాణపర్యాయములున్న కూడా, శిఖిధూమ శ్యామలములు) శిఖి ధూమ, అగ్నియొక్క పొగవలెనే, శ్యామలములు, నల్లనైనట్టి వంటి, ప్రఖరగరుదివ్యసరభాసురములు) ప్రఖర, తీక్ష్ణములైనట్టి వంటి, గరుత్, పింజయూరెక్కలయొక్కాను న్న, రెక్కలయొక్కాను న్న, విసర, సమూహము చేతను, భాసురములు, ~~ ~~ (ఒప్పుచున్నట్టి) వంటివి, దివ్యజ్జ్వలము ఖచితములు) దివ్యత, ప్ర

ఒప్పులారు ...డ॥ జ్యా, అల్లెత్రాటిచేతను, ము ఇతరములు, ప్రయోగింపబడ్డ
షవంటి క్షిప్తమరపరంపరయును, ఉద్యత్ ఒప్పులారు ...ండెడి, జ్యా, అల్లె
త్రాటి యొక్క, ము ఇతర, ప్రోతవంటి ఝుంకారము గలిగినట్టివంటి వీరా
జశిలీముఖములు] నరపతిబాణములు లున్నట్టియు ... ములున్నట్టి శి
లీముఖ శబ్దము తుమ్మెదలయందున్ను బాణములయందు కూడా వర్తిం
చును, బహుపుండరీకముఖముల ... బహు, అనేకములైనట్టి
పుండరీక, పెద్దపులుల యొక్కయున్ను, తెల్లదామరల యొక్కయున్ను
ముఖముల, మొగముల యందున్ను, ఉపరిభాగముల యందున్ను, ప్రా
వేశ] ప్రవేశించెను, పుండరీకశబ్దము పులియందున్ను పద్మమందును కూడా
వర్తించును, అనగా, రాజబాణములు పెద్దపులుల యొక్క ముఖముల
యందునాటెనని తాత్పర్యము, ఇక్కడ శిలీముఖ పుండరీక శబ్దముల
రెంటియందున్ను శ్లేషగలుగుటచేతను ప్రకృతమైన రాజబాణవా
ప్త సంబంధమైన యర్థము చెప్పుచూనుండగా, అప్రకృతమైనట్టి మర
కములమూలని అర్థద్యోతకము॥

౧౦౭ క॥ తారలు జెడనుడ్డీనో/దారగతుల్ నెరపి గగనతలమున జవ
నద్భేరుండములాస్యముల న/పారముగాగొని రాజబాణా
ఫలంబుల్॥

టీక॥ జవనద్భేరుండములు] వేగముగలిగిన ఉరుతలల పక్షులు, గగ
నతలమున] ఆకాశస్థలమందు, ఉడ్డీనోదారగతుల్] ... దిగువనుంచి
పైకెగరడమనే, ఉదార, అతిశయమైన, గతులే, ... గమనములు ... చేసి

ఉడ్డీనము అనగా పక్షులు క్రిందనుంచి పైకి రెగరే గతివిశేషము, రాజబాణాఫలం
బులత] నృపశిలీముఖాగ్రములనే పండ్లను, ఫలమనగా బాణాగ్రమున్నూ పం
డున్ను, ఆస్యములక్] నోళ్ళచేతను, తారలు జెడక] నల్లగుడ్లు వెలికురకగా, అ
పారముగాగొని రెక్క] అంతము లేనట్లుగా గ్రహించెను, ఉరుతలల పక్షులు
రాజబాణములనే పండ్లను కడుపునిండ గుడు ... వేలపటికివెళ్ళి ప్రేటిట్లుగా భక్షించెనని తాత్పర్యము,
అనగా రాజబాణములు భేరుండపక్షుల యొక్క ముఖములయందు నా
టినవని ప్రకృతార్థము, ఇక్కడ ఫలశబ్దమందు శ్లేషచేతను శిష్టరూప
కము॥

౧౦౮ క॥ తులలేని శైత్యములం చిరు/బిలముల బురదించు దెసల బెరిగిన
శరము తెప్పలములులాంతుంబులు గజ్జ/ములు మోపండుండప
దముల బూరించెన్॥

టీక॥ తులలేని] సాటిలేనట్టివంటి, శైత్యములు] చలువ గలిగిన నిర్మలమైన చల్లద
నము గలిగిన నిర్మలమైన చిరుబిలముల బురదించు] సన్నటిరంధ్రములచేత నొప్పు
చూనుండె, దెసలన్] అంబులపొదలయందున్ను, నీళ్ళపడియలయందున్ను
పెరిగిన] వృద్ధిబొందినట్టివంటి, శరము తె] బాణములనున్ను, ఉదకములనున్ను
నున్నటివలములులాంతుంబులు] అడవిదున్నపోతులు, గజములు మో
వన్] కుత్తుకలమట్టుకు, తుండపుండము లక్] తుండము ముఖముల యొ
క్క ... సమూహములచేతను, పూరించెన్] నిండించుకొనెను,
ప్రకృతము రాజబాణములు అడవిదున్నల ముఖములయందు నాటె
నని చెప్పుచున్ను, విశేష్య విశేషణములయందు శ్లేషగలుగుటచేత
ను, ... మృగంతులు చల్లని నీళ్ళు కుత్తుకలకానేటట్లుగా త్రావెనని కవి ప్రా

ఢోక్తి॥

౨౧౦ క॥ నిరవధికదానవిద్యా|పరఘనుఁడాఘనుఁడు దాతప్రగ్లానవనే|
చరమృగసమజాంగకముల|శరధిప్రవృషత్కముల సరభసంబున గప్పెన్|

టీ॥ నిరవధికదానవిద్యాపరఘనుఁడు] నిరవధిక, ~~అంతము~~ మేర లేనట్టివంటి, దానవిద్యా, త్యాగమనేచదువునందున్ను, ఖండనచేసెడు చదువునందున్ను, అపరఘనుఁడు, రెండోమేఘుఁడైనట్టివంటిన్ని, పరఘనుఁడు, శ్రేష్ఠుఁడైనట్టివంటిన్ని; దాత] త్యాగశీలుఁడైనట్టివంటి; ఆఘనుఁడు] ఆరాజున్ను మేఘుఁడున్ను; ప్రగ్లానవనేచరమృగసమజాంగకములన్] ప్రగ్లాన, మిక్కిలి వాడినట్టివంటి, వనేచర, అరణ్యమందు సంచరించేటువంటి, మృగ, ~~వ్యాఘ్రాది~~ పులులు మొదలగు జంతువుల యొక్క, సమజ, సమూహముల యొక్క, అంగకములన్ అవయవములను; శరధిప్రవృషత్కములన్] శరధి, అంబులపొదియందవిన్ని, సముద్రమందవిన్ని, వృషత్కములు, బాణములుచేతనున్ను, ఉదకబిందువులచేతనున్ను; సరభసంబున కప్పెన్] ~~గప్పెన్~~ వేగముతోడ కూడుకున్నట్లుగా ఆచ్ఛాదించెను; ప్రకృతము రాజు బాణములు వనమృగములను గప్పెనని చెప్పుచున్న విశేష్యవిశేషణములు అయందున్ను శ్లేష గలుగుటచేతను మేఘము ఉదకబిందువులచేత వనమృగముల గప్పెనని అప్రకృతార్థము కవిప్రౌఢోక్తివల్ల గలిగినది॥

౨౧౧ క॥ సమయించె ఖడ్గముల ఖ|డ్గములం గ్రూరాచ్ఛభల్లగణముల
జగతీ|రమణుఁడు దుర్గాహవన|క్షముఁ గ్రూరతరాచ్ఛభల్లగణముల
గప్పెన్॥

టీ॥ జగతీరమణుఁడు] రాజు; దుర్గాహవనక్షముఁడు] దుర్గాహ, పొందకూడనట్టి

వంటి, వనక్ష్మవన్ అరణ్యభూమియందు; ఖడ్గములన్] కత్తులచేతను; ఖడ్గములన్] మృగవిశేషములను; సమయించెన్] సంహరించెను; క్రూరాచ్ఛభల్లగణములన్] క్రూర, కఠినములైనట్టివంటి, అచ్ఛ, ~~స్వచ్ఛములైన~~ వేంత్రైనటువంటిన్ని, భల్ల, బాణముల యొక్క, గణములన్ సమూహములచేతను; క్రూరతరాచ్ఛభల్లగణములన్] క్రూరతర, మిక్కిలి భయంకరములైన, అచ్ఛభల్ల, ఎలుగుబంట్ల యొక్క, గణములన్ గుంపులను; కప్పెన్] ఆచ్ఛాదించెను॥

౨౧౨ వ॥ అయ్యాఖేటంబు శాధితపశుప్రసరంబుగావునయుజనవాటం
బును ధ్వనిప్రధానంబుగావునను కవిప్రబంధంబును భంగదుర్నిరీక్ష్యం
బుగావునను పయోనిధానంబును నఖండధర్మంబుగావునను కృతయు
౨౧౩ గంబును॥ నిరూఢబలశల్యంగంబుగావున విభాండకాశ్రమంబు
ను శిథిలీకృతాచ్ఛభల్లంబుగావున ప్రభగ్నసంగ్రామంబును కుంతీ
౨౧౪ షవిహారరతోంగన్యంబుగావున పాండురాజార్జితంబును నష్టసింహ
బలంబుగావున భీమసేనోత్తానహంబును సపాస్త్రసింధురాజంబు
౨౧౫ గావున ఫలితార్జునప్రతిజ్ఞయు నికుంచితపంచకంబుగావున రా
జనగరంబును నిక్షేప్త్రితగవయంబుగావున కుంభకర్ణసంరంభం
బును నప్రకాశితపుండరీకంబుగావున శిశిరకాలంబును ననుక
రించెనప్పుడు॥

టీ॥ అయ్యాఖేటంబు] ఆవేట; శాధితపశుప్రసరంబుగావున] శాధిత, హింసింపబడ్డట్టువంటి, పశు, మృగముల యొక్క, ప్రసరంబుగావున

సమూహము కలిగినదిగనుక. రాజనవాటంబును] రాజప్రదేశమును నుకరిం
చెనని సర్వత్ర అర్ధరాత్రమందు. రాజపాటమున్నపుడు హింసింపబడ్డట్టివంటి భాగ
పశుసమూహము గలదాటను. ధవనిత్రధానంబుగా వున్న] ధవని. కిరా
తులయొక్క [illegible]. ప్రధానంబుగా వున్నవును ఆవనమైనదిగనుక. సు
కవిప్రబంధంబును] లెస్సగా వర్ణించేవానియొక్క కృతి నిర్మిత. సుకవిప్రబంధము
న్ను శబ్దార్ధగతమైనధ్వని ప్రధానముగా గల [illegible] సుకవయతి వర్ణయతీ
తికవి అన్ని. భంగదుర్లక్ష్యంబుగా వున్న] భంగ. మృగపలాయనముచేతను
దుర్లక్ష్యంబుగా వున్న చూడగూడనిదిగనుక. పయోనిధానంబును]
సముద్రమును న్ను. సముద్రము. భంగ. కరళ్ళచేతను చూడశక్యముగాని
దాటు [illegible] అఖండధర్మసంపన్నంబుగా వున్న] అఖండ. సమగ్రములైనట్టివం
టి. ధర్మ. ధనసస్యుల యొక్క. సంపన్నంబుగా వున. సమృద్ధమైనదిగనుక. కృ
తయుగంబును] ప్రథమయుగమును న్ను. కృతయుగము సమగ్రమైనధ
ర్మముచేతను సమృద్ధమైనదాటను. నిరూఢబుశ్యశృంగంబుగా వున్న]
నిరూఢ. ప్రసిద్ధములైన. బుశ్య. అశ్వాకారములయి [illegible]
గలమృగముల యొక్క. శృంగంబుగా వున్న కొమ్ములు గలిగినదిగనుక. వి
భండకాశ్రమంబును] విభండకమునితపో [illegible]
విభండకాశ్రమము ప్రసిద్ధమైన బుశ్యశృంగమహామునిగలదాటను
[illegible]. శిధిలీ
కృతాచ్ఛభల్లంబుగా వున్న] శిధిలీకృత. నశింపచేయబడ్డట్టివంటి
అచ్ఛభల్లంబుగా వున. ఎలుగుబంట్లు గలదిగనుక. ప్రభగ్నసంగ్రామం

బును] పరాభవమును పొందిన యుద్ధమును న్ను. ప్రభగ్నసంగ్రామము.
శిధిలీకృత. ఖండింపబడ్డట్టివంటి. అచ్ఛ. నిర్మలమైన. భల్లంబులు. బాణా
ములు గలదాటను. కుంతీష్టవిహారయోగ్యంబుగా వున్న] కుంతీ. ఈటె
లు గలిగిన శూరుల యొక్క. ఇష్ట. యథేష్టముగాను. విహారయో
గ్యంబుగా వున. సంచరించ నర్హమైనదిగనుక. పాండురాజార్జవంబు
ను] ధర్మరాజు తండ్రియొక్క రుజుగతిన్ని. పాండురాజార్జవము కుంతీదేవి
కి యిచ్ఛావిహారయోగ్యమైనదాటను. నష్టసింహబలంబుగా వున్న] నష్టనాశ
నము చేయబడ్డ. సింహ. కంఠీరవముల యొక్క. బలంబుగా వున. సత్వము గ
లిగినదిగనుక. భీమసేనోత్సాహంబును. వడమువియొక్క ఉద్రేకమును
న్ను. భీమసేనోత్సాహము నష్టనాశనము చేయబడ్డ. సింహబలుడనే కీ
చకుడు గలదాటను. అపాస్తసింధురాజంబుగా వున్న] అపాస్త. పారగొట్ట
బడ్డట్టివంటి. సింధురప నుగులు న్ను. అజ. కొండగొరియలు న్ను గలదిగను
క. ఫలితార్జునప్రతిజ్ఞయు] ఫలిత. [illegible] నట్టివంటి. అర్జున. కవ్వడియొ
క్క. ప్రతిజ్ఞయు. శపథము న్ను. అర్జునుని ప్రతిజ్ఞ [illegible]. అపాస్త. పారగొట్టబ
డ్డట్టివంటి. సింధురాజంబు సైంధవుడు గలదాటను. నికుంచితవంచకంబు
గా వున్న] నికుంచిత. వంచింపబడ్డట్టివంటి. వంచకంబుగా వున. నక్కలు గలిగి
నదిగనుక. రాజనగరంబును. నరపతియొక్క పట్టణమును న్ను. రాజనగరము
వంచింపబడ్డట్టివంటి ధూర్తజనుగలదాటను. నిక్షిప్తగవయంబుగా
వున్న] నిక్షిప్త. చరింపబడనట్టివంటి. గవయంబుగా వున్న గోసదృశ
మృగములు గలిగినదిగనుక. కుంభకర్ణసంరంభంబును] [illegible]

గలరాత్మసుని మొక్కి సంరంభంబు నుడివిజ్య.
భక్షణావము స్నానకుంభకరసంరంభము చవింప చేయు బడనపువంటి గవయలు తనే వా
నరుడు గలదొట్టనుఁ అప్రకాశితపుండరీకంబుగా వున్న అప్రకాశిత, దర్శ
తింపబడనపువంటి, పుండరీకంబుగా వున్న పెద్దపులులు గవిగిన దిగను
కే, శిశిరకాలంబు నను హేమంతపవంతువు నున్న, శిశిరకాలపు
వికసింపని ~~[struck through]~~ పుండరీక, తెల్లదామరలు గలదొట్టను గృకుంభావి
వకర్ణా యస్యసః అని ~~[struck through]~~
శబ్దమాత్రసాదృశ్యము చే పలుకపైచెప్పినవాటి కి అనుకరించె నని అంతటా
అన్వయించుకొవలెను.

౧౧౬ క. ఓలములు వెదకి పక్కణ పాలురు దరువు టయు తల్లి ప్రజ
లుద్ధురజంఘాలురుగా వున బరచిరి పోలేకందగులు బడితి
బోంపారలకున్ ౧

టీక ౧ పక్కణపాలురు కిరాతులు, ఓలములు వెదకి, మరుగుచోట్ల నన్వేషించి,
తరువు టయుం దొలగాను, తల్లిప్రజలు తమ పెద్దవాండ్లైన మృగము
లు, ఉద్ధురజంఘాలురుగా వున్న ఉద్ధుర, అతిశయమైన, జంఘాలురు
గా వున్న పిక్కసత్వము గలవారుగను, పరచిరి, వెళ్లిరి, పోలేకందగులు
బడి బోంపారలకున్ నేను పరుగెత్త లేక నా కిరాతులకు చిక్కితిని ౧

౧౧౭ క. నను నంతచిత్రవర్ణుఁడు గన చంపక తెచ్చి పతికి కైకానుకగా
నొసరించిరి శబరసుతుల్ విను రాజవేట్పటమీఁద విరిగెందిరిగెన్ ౧

టీక ౧ నను నంత చిత్రవర్ణుఁడు గనన్ అంతట నను శబలమైన వన్నె గలవానిగాను
కను న్నట్టి, చంపక తెచ్చి వధింపక తీసుకొని వచ్చి, పతికి రాజుకు కైకా
~~సుకగా నొసరించిరి శబరసుతుల్~~ శబరసుతుల్ కిరాతులు కైకాను

కగా నొసరించిరి హస్త్యుపహారముగా నిచ్చిరి, విను, ఆకర్ణింపుము, ప్రాయిహారకాన్వ
కు దా, రాజవేట్పటమీఁద విరిగెందిరిగెన్ అమృగంబు మీఁద నరపతి బుద్ధిప్ర
వర్తింపఁ జేసని లిచెను. తన పట్టణమునకు మళ్లినవాఁ డాయెను ౧

౧౧౮ వ. తిరిగి మహిమహిళాకటకంబగు కటకంబునకు వచ్చి రాజు
యువరాజునకు సన్నిహితుఁడై నిచ్చిన నచ్చెలు వుండు నన్నగన్న నందనుకం

౧౧౯ టె నగణ్యకారుణ్యంబున రక్షించె నట్లు కుక్షిప్రక్షిప్తుండనై యుం
డియుం తఃపురంబున వాసగృహంబున యువరాజు కౌరుండను
నుపవ్యళించియుండ నేను నుండ తన పేంపంబున నుండితి నయ్య
ర్థరాత్రంబున ౧

టీక ౧ తిరిగి, ఆప్రకారము వేటసాలించి మరలి, మహిమహిళాకటకంబగు, మరలు
మహిమహిళా, భూకాంతకు, కటకంబగు, కంకణమైనపువంటి, కటకం
బునకు వచ్చి, పట్టణమునకే తెంచి, రాజు యువరాజునకు సన్నిహితుఁడై
నరపతి తన తర్వాతి వాఁడైన తమ్మునికి నన్నొసంగెను, ఇచ్చెనన్, ఇయ్యగా
నే, అచ్చెలు వుండు, అయువరాజు, నన్ను మృగముగు తన్ను కన్న నందను
కంటెన్, తన యతారసుడగు కైమారుని కన్నాను, అగణ్యకారుణ్యంబున ర
క్షించెన్, అతిశయమైన దయచేత పోషించెను, అట్లు కుక్షిప్రక్షిప్తుండనై
యుండి, ఆప్రకారము రాజుచేత పోషింపబడ్డవాఁడనై యున్న జేసి, కుక్షిత్
అనగా రాజు, అంతఃపురంబున లోపలి మేడలో, వాసగృహంబున
పడకటింటిలోను, యువరాజు కృరుండును పవళించియుండ, రాజుతర్వా
తివాఁడు కృడే శయనించియుండగా, నేను నుండ తన విూపంబున నుండి

తిన్] నేనున్న ఆయువరాజుదగ్గర నుంటిని† అయ్యర్ధరాత్రంబునన్] ఆకాశదేశ
మంతయు మండుననుగా

౨౨౦ క॥ ప్రతిగర్జత్కేసరివై । యతికంపజ్జంతుహృదయమై నిర్భిన్నశ్రుతి
హృత్పుటమై విద్యుద్ద్యుతిశాంతధ్వాంతమగుచు నొకయురుమురిమెన్॥

టీక॥ ప్రతిగర్జత్కేసరివై] ప్రతిగర్జత్ = బదులు ధ్వనిచేయుచున్నట్టి, కేసరివై = సింహము గలిగినదియై† అతికంపజ్జంతుహృదయమై] అతికంపత్ = మిక్కిలి చలించుచుండెడువంటి, జంతు = ప్రాణులయొక్క, హృదయమై = చిత్తము గలిగినదై† నిర్భిన్నశ్రుతిహృత్పుటమై] నిర్భిన్న = పగలగొట్టబడ్డటువంటి, శ్రుతి = కర్ణములయొక్కయున్ను, హృత్ = మనస్సులయొక్కయున్ను, పుటమై = ద్వయము గలిగినదై† విద్యుద్ద్యుతిశాంతధ్వాంతమగుచున్] విద్యుత్ = మెరుపులయొక్క, ద్యుతి = కాంతిచేతను, శాంత = అణగినటువంటి, ధ్వాంతము = చీకటి గలిగినదై† ఒకయురుమురిమెన్] ఒకమేఘగర్జనమాయెను†

౨౨౧ మ॥ తనకర్ణంబులకెంతెయు ఘననినాదం బూర్జితామోదనం
బొనరింపన్ మయమెత్తి వానకురియ మ్మోపర్వతాధిత్యకా
వనులన్ సద్వనులం గులప్రభులతో వర్తింతుగాయంచు బా
ష్పనిరుద్ధాక్షుడనై సఖా మనుజభాషం బల్కితిం బల్కినన్॥

టీక॥ ఆఘననినాదంబు] ఆమేఘగర్జనము† తనకర్ణంబులకెంతె] తనచెవులకెంతో† ఊర్జితామోదనంబొనరింపన్] ఊర్జిత = వృద్ధిబొందబడ్డటువంటి, ఆమోదనంబు = సంతోషమును, ఒనరింపన్ = చేయగాను† ముఖ మెత్తి] వదనోన్నమనము జేసి† వానకురియన్] వర్షము వర్షింపగా† అమ్మో]

కటకటా† పర్వతాధిత్యకావనులన్] పర్వత = కొండలయొక్క, అధిత్యకావనులన్ = ఊర్ధ్వప్రదేశములయందున్న† సద్వనులన్] సత్ = శ్రేష్ఠములైన, వనులన్ = అరణ్యములయందున్న† కులప్రభులతోన్] అన్వయస్వాములతోకూడా† వర్తింతుగాయంచున్] సంచరింతునుగదా యని† బాష్పనిరుద్ధాక్షుడనై] బాష్ప = కన్నీళ్లచేతను, నిరుద్ధ = అడ్డగట్టబడ్డటువంటి, అక్షుడనై = నేత్రములుగలవాడనై† సఖా] ఓయి మిత్రుడా† మనుజభాషంబల్కితిన్] మనుష్యవాక్యతో మాట్లాడితిని† పల్కినన్] అట్లు మాట్లాడగానే॥

౨౨౨ చ॥ విని యువరాజు త్రాసరసవిహ్వలుడై సదనంబు నవ్వెసన్
గనుగొని యేను నీమృగముకాని యెవరుల్ విహరింపరిందు జె
ప్పను విన గూడునే మనుజభాషల నిప్పుడు వద్భుతధ్వనిన్
బనివడి మ్రోసె నేగి తెలుపందగు యీయురుదెల్లవారికిన్॥

టీక॥ వినియువరాజు] ఆనరపతితనయుడు నాపల్కు నాలకించి† త్రాసరసవిహ్వలుడై] త్రాసరస = భయరసముచేతను, విహ్వలుడై = నిశ్చేష్టుడై, అనగా యేమి తోచక యూరకున్నవాడై† సదనంబు నవ్వెసన్ గనుగొని] యింటి నాలుగు దిక్కులు జూచి† ఏను నీమృగముకాని యెవరుల్ విహరింపరిందు] నేనున్న యీయేకముద్రికమేకాని యెవ్వరు నిక్కడ సంచరింపరు† మనుజభాషల నిప్పుడు వద్భుతధ్వనిన్] ఈమృగము మనుష్యవాక్కులచేతనాశ్చర్యమైన స్వనమును† పనివడి మ్రోసెన్] గొప్పగా నరచెను† చెప్పను వినగూడునే] నోటబలుకను చెవులనాలింపను శక్యముగునా† ఎక్కడనైనా యిట్లా మృగము మనుష్యభాషతో పల్కుటేమును గలదా యని తాత్పర్యము।

వేగి తెలుపం దగు యీయుదుదెల్ల వారికిన్ తెల్లవారిన పిమ్మట నీయాశ్చర్యము న
కలమెల్ల నవాండ్లకున్నెరిగింప వలెనని తలంచి నవాడై యుండెను॥

౨౨౩ క॥ అని తను ప్రవేశవేగిన | దనుకా పుష్కర నరేశు తమ్ముడు నెమ్మిన్ |
గను గూర్క వైరచి యొకలా | యనసంతయు దైవచింతకుల కెరిగించెన్ |

తా॥ అని తను ప్రవేశ్యమునకు తలంచి దేహము పరితాపముం దగా వేగిన
దనుకా తెల్లవారినదాకా పుష్కర నరేశు తమ్ముడు పుష్కర రాజు కనం జూడ
నయువరాజు నెమ్మింగను కూర్క వైరచి నిశ్చలము గానేత్రము మూయు
టకు భయపడి ఒకలాగున నొకవిధము గాను అంతయు దైవచింతకుల
కెరిగించెన్ ఆవృత్తాంతము యావత్తున్న జ్యోతిష్కులైన వారికి తెలియజేసె
ను॥

౨౨౪ క॥ ఎరుగించి మృగము వెక్కెత | తరినే తన్నను జభాషితము వెక్కెతమే |
తెరగేమొయు త్పాతమె | వెరగయ్యెడు నని నన్నవి దవ్విత్తింపుమ్॥

తా॥ ఎరుగించి తెలియజేసి మృగము వెక్కెత జింకలే ప్రదేశమందు తరినే తన్న
ము జభాషితము వెక్కెత ఇటువంటిసమయమందు యీమనుష్యవచ
నము పలుకు టెన్నటి మందు ఏతెరగో ఏవిధమో ఏయుత్పాతమో
ఏకీడో వెరగయ్యెడు ననిన్ ఆశ్చర్యము పుచున్నదని యువరాజు పల్కగా
నవ్వి విద్వత్తింపుమ్ విద్వన్మైష్ఠులైన జ్యోతిష్కులు హసించి యేమో చెప్పు
చున్నారు॥

౨౨౫ క॥ యువరాజుజూచి ధరణీధవ నందన యేల వెరచెద వృమృగ
జాతుల్ పవలూరకుండు నిశి నవ | నవభంగిన్ మనుజభాషణంబు
లుపలుకున్॥

టీక॥ యువరాజు జూచి జ్యోతిష్కులా పుష్కరుని తమ్ముని గనుంగొని ధరణీధవనం
దన రాజకుమారుడా ఏల వెరచెద వ్యాపించి నిమిత్తము భయపడేవు మృ
గజాతుల్ మెకముల సంతతులు పవలూరకుండు దివాకాలమందు తూ
ష్ణీంభావము నుండియుందురు నిశిరాత్రులయందు నవనవభంగిన్ క్రొత్త క్రొత్త
క్రొత్తలుగా మనుజభాషణంబులు బలుకున్ మనుష్యులమాటలను వచిం
చునని నరసంచారవిహీనోర్వరన్ మనుష్యులు విహరము చేయని భూమి
యందు యీపల్కునని పైపద్యమందు అర్థ సమాప్తిచేసినారు॥

౨౨౬ క॥ నరసంచారవిహీనో | ర్వరనని చెప్పుటయు భయము వదలి నృపాలా |
వరజుడు నను విధిపించెన్ | కరుణాపరుడైదు రంత కాంతారములన్ |

టీక॥ నరసంచారవిహీనోర్వరనని చెప్పుటయున్ మనుష్యులు మెలగని స్థలమం
దు పల్కునని విద్వాంసులు పల్కగానే భయము వదలి నృపాలా వరజుడు రా
జు తమ్ముడైన యువరాజు జ్యోతివిదిచే దురంతకాంతారములన్ తుదము
ట్టని మహారణ్యములయందు కరుణాపరుడై దయగలవాడై నన్ను విధిపిం
చెన్ నన్ను వదలిపెట్టించెను॥

౨౨౭ క॥ ఇది నాకునేడకాండమ్మొదలంగలదనుచు తెల్లము గమృగము
జగద్విదితుండగునైయుర్వశకార్తదశం దతోటేని నొరదనకథ చెప్పెన్॥

టీక॥ ఇదినాకునేడకాండ బట్టియుంయువస్థనాకునే
టిదినమందేకాదు అమ్మొదలంగలదనుచున్ మునుపున్నగద్దని తెల్లము
గా విశదము గాను మృగము జింక జగద్విదితుండగు జగత్ లోకము
చేత విదితుండగు తెలియబడ్డువంటి అనగా జగత్ప్రసిద్ధుడైన నెయ్యు

నఘన్] చెలికాండ్రకు ఆర్తదశన్] కష్టమైనయవస్థచేతను, తడిలేనినోరదనకదఁ జెప్పెన్। భీతిచే తద్భవము ఆరిపోయి నవదనముచే తనవృత్తాంతము తెలియఁజేసెను। తడిలేనినోటఁచేతననుటు॥

౨౭౮ క॥ అతివేల చింతనంతప్ర। వెతమతిలోఁ గెరసి సరసి వెలువడి మంద।
స్థితి బారయు జూచుకొని యప్రతిమదయాశరధి మందరకుఁ డేతెంచెన్॥

టీక॥ అంతటన్] అటుమీఁదట ననుట, అతివేల చింతన్] అతివేల, హద్దుమీరిన ఘనంబగు, చింతన్, విచారము చేతను, వెతమతిలోఁ గెరసి] మనసునందు వ్యథగలిగి, సరసి వెలువడి] తానున్నకొలను బయలువెళ్లి, మందస్థితిన్] తిన్నగాను, బారయు జూచుకొని] తానున్నచోటికి ఆప్తహితులున్న చోటికి సరిగా దృష్టించుకొని, అప్రతిమదయాశరధి] అప్రతిమ, సాటిలేనట్టివంటి, దయా, కరుణకు, శరధి, సముద్రుడైనట్టివంటి, మందరకుఁడు] తాఁబేలు, ఏతెంచెన్] హిరణ్యకలఘుపతనక చిత్రాంగదుల దగ్గరికి వచ్చెను॥

౨౭౯ క॥ ఏతెంచిన భీతివిని। ర్ఘాతహతిం ధృతినగంబు ద్రుంపులుగాఁ జిం।
తాతంతు బద్ధమానసు। డై తత్తర మెసఁగ మూషకాగ్రణి వలికెన్॥

టీక॥ ఏతెంచినన్] ఆమందరకుఁడు రాఁగానే, భీతివినిర్ఘాతహతిన్] భీతి, భయము అనెడి, వినిర్ఘాతహతిన్, పిడుగుదెబ్బచేతను, ధృతినగంబు] ధృతి, ధైర్యమనెడి, నగంబు, పర్వతము, ద్రుంపులుగాన్] బద్దలుగా పగిలిపోఁగా, అనఁగా భయముచేత ధైర్యము పడి, చింతాతంతుబద్ధమానసుఁడై] చింతా, విచారమనెడి, తంతు, త్రాటిచేత, బద్ధ, కట్టఁబడ్డట్టివంటి, మానసుఁడై, చిత్తముగలవాఁడై, అనఁగా చింతాక్రాంతుఁడై, తత్తరమెసఁగన్] తొందరగా, మూషకాగ్రణి వలికెన్] ఎలుకలలో శ్రేష్ఠుండైన హిరణ్యకుఁడు మందరకునిఁ జూచి భాషిం

చెను॥ ని॥ అందరు [illegible]॥

౨౮౦ చ॥ అరయ సుపాయపారగుఁడవయ్యు ననేక దధివయ్యును సంతత
స్థిరమతివయ్యుఁ గాని పని చేసితి సర్వసఖా మృగంబు నే
కరటము నేను నెప్పటికిఁ గాల్గలవారము చిక్కమేరికిన్ ఇల్లు
రు గతి నీకు లేదిచటికి దృఢుఁడా మృగయుండు వచ్చినన్॥

టీక॥ అరయ సుపాయపారగుఁడవయ్యున్] విచారింపఁగా నేర్పులయందు సముద్రుఁడవయ్యున్నప్పటికిన్, ననేకదధివయ్యున్] నీతిసముద్రుఁడవయ్యున్నప్పటికిని, సంతతస్థిరమతివయ్యున్] సంతత, ఎల్లప్పుడున్ను, స్థిరమతివయ్యున్, నిశ్చలచిత్తుఁడవయ్యున్నప్పటికిన్, కానిపని చేసితి సర్వసఖా] ఓ యప్రియమైన చెలికాఁడా, చేయరానికార్యము సల్పితివి, మృగంబు] ఈ జింకయున్ను, ఈ కరటమున్] ఈ కాకమున్ను, నేనునున్] మూషకమైన తానున్ను, మేము మువ్వురమున్ను, ఎప్పటికిన్ కాల్గలవారము] ఏతరియందున్ను పరుగెత్తఁగలవారము, చిక్కమేరికిన్] ఎటువంటివారికి తగలము, ఇట్లు రుగతి నీకు లేదు] ఈప్రకారము మావలె గురువవైన నీకు శీఘ్రగమనము లేదు, ఇచటికి దృఢుఁడా మృగయుండు వచ్చినన్] ఇక్కడికి కాఁడువాఁడైన కిరాతుఁడు ఏతెంచినట్లయితే, మేము వెళ్లఁగలము, నీవు వెళ్లలేవని తాత్పర్యము॥

౨౮౧ చ॥ అతివిమలాత్ముడైన సఖునందు సుపెంపొనరించు ధారుణీ
పతి వరునందు భూరిగుణబంధురవైన కళత్రమందున
న్నతన యుతత్పకారి యగునందనునందు ఘనంబు జూన్పియా
గత బహుదుఃఖముల్ దొరుగుఁగా దవిచారధురీణులెవ్వరున్॥

టీక॥ అతివిమలాత్ముడైన. అతివిమలము, నిక్కిలి స్వచ్ఛమైన. ఆత్ముడైన, మనస్సు గలిగి నపుడంటి, సఖుడందున, చెలికానియందున్న, పెంపు, నరించు, వృద్ధిఁ జెందఁ జేసెడునంటి, ధారుణీపతివరు, నందున్న, రాజశ్రేష్ఠునియందున్న, భూరిగుణ బంధురమైన, భూరి, అధికమైన, గుణాళిస్ఫుగుణావళిచేతను, బంధురమైన, ఒప్పుచున్నపునంటి, తెత్తశత్రువందున్న, భార్యయందున్న, ఉన్నతయుతత్వశాలియగు, ఉన్నత, ఉద్రేకయమైన, నయతత్త్వ, నీతిశాస్త్రము చేత, శాలియగు, ఒప్పుచున్నపునంటి, నందనునందున్న, కుమారునియందున్న, మనంబు జొనిపి, మనసంబును నెంచిండి. ఆగతబహుదుఃఖములతో, ఆగత, ప్రాప్తమైన, బహు, విస్తారములైన, దుఃఖముల్, వ్యసనము చేతను, విచారధురీణుడు, దలంచనవరుడైనవాడు, ఉర్వరన్, భూమియందు, మెఱుగగాఁడె. మును సుఖగదా. అనగా పుత్రమిత్రకళత్రాదులకుఁ బ్రాప్తమైన దుఃఖములలో తానును మునుఁగునని భావము॥

౨౨ చ॥ అనవునెదతేటకాంచదయుదుప్పుడు పస్థితుడైనదైన్యమా
ననమున మోహము మెత్తమ్మృగనాథుడు చెగ్గి విసర్జహిరణ్యకుం
డును నయవాక్యముల్ మెఱయ నక్షణ మంఘ్రిపరీతవాగురం
దునియలు సేసి మందరకు దూరియథాయుధలవెవ్వనమ్యోధర్॥

టీక॥ అనవుడు, ఇట్లు హిరణ్యకుడు మందరకుని తోఁ జెప్పఁగ వినుచుండు, ~~వేటకాండదయు దప్పుడు పస్థితుడైన~~ అదయుడు, ~~నిర్భయుడైన~~ (కనికరములేని) వేటకాడు, లుబ్ధకుడు, ఉపస్థితుడైన, సమీపమునకు రాగానే, ~~దైన్యమానన మొంసుమెత్త~~ దైన్యము, దీనత్వము, ఆననమున, ముఖమందు, మోహము నెంత్తగ, వెలుకలు బంటుగా, మృగనాథుడు చెగ్గి విసర్, చిత్రాంగదుడు భ

యపడగనే, హిరణ్యకుడు, మూషకము, అను నయవాక్యముల్ మెఱయన్, ఊరట ఇప్పమాటలు బలుకుచున్న, అక్షణము, ఆక్షణమునను దౌసెవిసెను, అంఘ్రిపరీతవాగురన్, అంఘ్రి, చిత్రాంగదుని పాదములకు, పరీత, చుట్టుకొన్నపునంటి, వాగురన్, వలను, తునియలు సేసి, తునకలు గాంచేదించి, మందరకుడూరి, మందరకుడు నీళ్ళివిడిచి, యథాయుధలవెవ్వనమ్యోధర్, అప్పుడు మందరవనవాడు వోయిరి.

౨౩ క॥ జలచరుడు గనవరత్వరి నిలమోందం జేవలేకనెప్పటివోని
ర్గళితగమనచ్ఛకచ్ఛప కులనాథుడు శరము మదుచుకైనియం
డుటంయుచ్॥

టీక॥ జలచరుడు గనస్తూ, తాఁబేలు, ఉదకము, దుడుకు లాడదిగనుకే, వరత్వరన్, మిక్కిలి వేగము చేతను, ఇలమోందం జేవలేక, భూమియందు జనునునసామర్థ్యము లేక, ఎప్పటి వోని, తానున్నస్థలమందే, నిర్గళితగమనచ్ఛకచ్ఛప, నిర్గళిత, జారిపోబడ్డపునంటి, గమనచ్ఛకచ్ఛపనపుడ, వనేతాంచ్చేతను, అనగా పోనిచ్ఛలేక, కచ్ఛపకులనాథుడు, కమఠకులశ్రేష్ఠుడైన మందరకుడు, శరము మదుచుకైనియుండుటయుచ్, తన తలలోపలికి యూకుంచనము జేసికొని యూరకయుండెను.

౨౪ క॥ సరిసురికి బాసిగాంధీ త్వరబరచిన మృగము జూచి దారుణా
చింతా పరితప్తుండగు మృగరయుడు మరుగుచు నమ్మోవముహూ
ర్తమాత్రము నిలిచెన్॥

టీక॥ పరిసరికిఁబాసి] ఆప్రకారము వలవిడిపించుకున్నదై, గాఢత్వర బరచిన్న] అతివే
గముచేత పారిపోయినట్టువంటి, మృగము బూచి] జింకను కసుగొని, దారు
ణాచింతాపరితప్తుండగు] దారుణాచింత, అతిశయంబైన మనోవిచార
ముచేత, పరితప్తుండగు, విక్లివితపింపబడ్డటువంటి, మృగయుడు] వేటకా
డు, వంరుగుచు] దాగియుండుచున్న, అబోవ్వమయహూర్తమాత్రము నివెక్క] ప్ర
కృతాండుఘుటింతులున్నాడాయెను॥

౧౨౫ వ॥ అట్లుండి మందరమందరకుంగాంచి పట్టుకొని త్రాటంగట్టుకొని
వింటికొప్పునం బెట్టుకొని విన్ననైనమొగంబునఁ దిరిగియరుగుచుం
డె నప్పుడు హిరణ్యకలఘుపతనకచిత్రాంగదులంతంతననుస
రించి చనుచుండిరందుఁ దురుపురందరుండు తనమోన॥

టీక॥ అట్లుండి] ఆప్రకారము స్వస్థుడై, మందరమందరకుంగాంచి] తనపురో
భాగమందున్నతాబేలును జూచి, పట్టుకొని] గ్రహించి, త్రాటంగట్టు
కొని] రజ్జువుతో మందరకుఁ గట్టి బంధించి, వింటికొప్పునం బెట్టుకొని] ధ
నుస్సుకొనను తగిలించుకొని, విన్ననైనమొగంబున] చిన్నబోయినముఖ
ముతోడను, తిరిగియరుగుచుండెన్] మరలి తననివాసమునకుఁబో
వుచునుండెను, అప్పుడు] ఆసమయమందు, హిరణ్యకలఘుపతన
కచిత్రాంగదులు] ఎలుకయు, కాకము, జింకయు, మువ్వురున్ను, అంతం
తనను సరించి చనుచుండిరి] అంతటంతట నువెంబడించుచున్న నిపో
వుచునున్నవారైరి, అందుండురుపురందరుండు తనలోన] ఆమువ్వు
రిలోపమూషకేంద్రుడైనహిరణ్యకుడు తనమనస్సులోనాలోచింతిస్తున్నాడు॥

౧౨౬ ఆ॥ అంబురాశిపారమైననుగనవచ్చు। నిశ్చయింపవచ్చు నింగిపొడ
వు। బ్రహ్మకిట్టిదనుచుఁ బలుకంగనగు। సుహృద్విరహమింతయనుచు
తెలియరాదు॥

టీక॥ అంబురాశిపారమైననుగనవచ్చున్] సముద్రముయొక్క తుదనైనాచూడవ
చ్చును, నిశ్చయింపవచ్చునింగిపొడవు] ఆకాశముయొక్కయున్నతిమిం
తనినిర్ణయింపనైనావచ్చును, బ్రహ్మకిట్టిదనుచుఁ బలుకంగనగు] రూ
పగుణాదులు వేనప్పటికిని పరమాత్మయిటువంటిదని పలుకనైనా
వచ్చునుగాని, సుహృద్విరహమింతయనుచుఁ దెలియరాదు] చెలికా
నిఎడబాసినదుఃఖమింతని తెలియఁగూడదు॥

౧౨౭ తే॥ అదియుసంత్యక్తయదినిజప్రాణతుల్య। యదియు నిర్వ్యా
జ్యరయట్లుగాదయ్యెనేని। జననిపై భార్యపై తనూజన్ములపయి।
కలిమిపై మైత్రిపైఁ బోవెగలదె మమత॥

టీక॥ అది] ఆస్నేహితునియందలి మైత్రి, అసంత్యక్త] విడువఁగూడనిది, అది]
ఆమైత్రి, నిజప్రాణతుల్య] తనజీవముతో సమమైనది, అది] ఆమైత్రి,
అనిర్వ్యాజ్య] మోటనుచ్చరింపఁగూడనట్టువంటిది, అట్లుగాదయ్యెనే
ని] ఈపైన జెప్పినటువంటి బామైత్రిగానట్లైతే, జననిపై] కన్నతల్లిమీ
దనున్ను, భార్యపై] పెండ్లాముమీదనున్ను, తనూజన్ములపై] కొడుకుల
మీదనున్ను, కలిమిపై] భాగ్యముమీదనున్ను, మైత్రిపైఁ బోవెగలదె
మమత] మిత్రత్వముమీదనున్నట్లుగా జనసాద్యదులమీద మోహము

గలదాని వేఁడుగనుక. జనసామాన్యములకంటె మైత్రి మెచ్చదగినదని తాత్పర్యము॥

౩౮ సీ॥ కృతచేష్టితములగాఁ లాంతరావర్తితములగు మేలు లెవ్వియైన
కనుగొంటిమి సమాగమవియోగములు వేల, చెనటివిధాత సృజించె
ముదల. పృథుపాశాంతరాతి భీతిఘాతిప్రమోద. సంపాదిప్రీతి
విస్రంభభాజనములు మరి శిందక్షరములబోర్ణంబైన. మిత్రశబ్ద
ము మేరమెరసి విడిచి॥

౩౯ ఆ॥ రెండ్లు నిలువ గూడునెవ్వం గిరుచియుంచు. కూఁడు కంటి
కెట్లు కూర్మవచ్చు. ననహిరణ్యకుండు దనలోన దుఃఖించి.
యప్పుడు బ్రహ్మాయసాధిపతికి॥

టీక॥ కృతచేష్టితములన్ కృత. పురాకృతములైనచేయువులయొక్క చేష్టితము
లన నడవళ్లచేతను. కాలాంతరావర్తితములగు. కాలాంతర. పరుయ
భేదములయందు. ఆవర్తితములగు. ప్రవర్తింపబడ్డ ఘవంటి. మేలు
కీళ్లన్ శుభాశుభములనే. అవి కలబప్పనట్లుగాను. నేనకనగొంటిని
నేనే చూచితిని. సమాగమవియోగములు లక్షసమాగమ. కూఁడుటను
న్నా వియోగములు. ఎడబాయుటనున్నా. ఈశంటివిన్నిచెనటివిధా
తకు తినితప్పుబ్రహ్మా. మొదలన్ సృష్ట్యాదియందు. పలసృజించెన్
పుట్టించెను. (మిత్రత్వమే ఘవంటి దంటె.) పృథుపాశాంతరా
తి పృథులు. విస్తారమైనఘరంటి. శోక. దుఃఖములనను. అరా
తి. శత్రువైనఘరంబిదిన్ని. భీతిఘాతి భీతి. భయముననుఘా

తి. పోఁగొట్టెడు ఘవంటిదిన్ని. అనగా భయనివారకమైనది. ప్రమోదసంపాది.
ప్రమోద. ఆనందమును. సంపాది. ఆర్జించెడు ఘవంటిదిన్ని. ప్రీతివిస్రంభ
భాజనము ప్రీతి. సంతోషమునకున్ను. విస్రంభ. విశ్వాసమునకున్ను
భాజనము. పొందదగినస్థానమైనదిన్ని. అనగా ప్రీతివిశ్వా
సముగలదని తాత్పర్యము. మరి రెండక్షరములపూర్ణంబైన మిత్రశబ్ద
ము మేరమెరసి విడిచి. ఇంక మిత్రమనియడిద్వయము చేతనిండిన మిత్రశబ్ద
ముయొక్క స్థితియును వదలి. ఎట్లు నిలువగూడును. ఏప్రకారముగాను
దవచ్చును. ఎవ్వండు గిరుచియించుకూఁడు. అన్నమేలాగు నిష్టమతాను. కంటి
కెట్లు కూర్మవచ్చును. నేత్రము నకేవిధము ననిదురబట్టును. అని హిరణ్య
కుడు దనలోన దుఃఖించి. ఈప్రకారము మూషకము తన మనస్సులోన
నే తాను దుఃఖపడి. అప్పుడు బ్రహ్మాయసాధిపతికి కాకరాజుతో నా
సము యుపుండె కమాటచెప్పను॥

౪౦ క॥ ఈయుధము డెంతదూరము। పోయెడునో యంతదవ్వు పో
దము సర్వాపాయములగాన లోపల। నీవెడవిడిపించుకొందమి
మ్మందరకున్॥

టీక॥ ఈయుధము డెంతదూరము పోయెడునో నీచుట్టైనయూంకిరాతుడెంత
దవ్వుచనునో. అంతదవ్వు పోదము. అంతదూరము మనము న్ను ~~[illegible]~~ ఏగుదము
~~[illegible]~~ సర్వాపాయములన్ సకలమైననేరుపులచేతనున్ను. కానలో
పలన్ ఆడవియందున్ను. ఈరెండవిడిపించుకొందమిమ్మందరకున్. ఈస్థల
ముందు నీకమరరాజగుమందరకుని వదలించుకొందము నిహిరణ్యకుడు

కాకము తోఁ బల్కెను॥

౨౪౧ క॥ నావిని లఘుపతనకుఁడను। లాపసంభాషణలతులవము మందర
కుండే విధమున విడువఁడు నే। వే వీనికి దిక్కు జై ప్రవేవెరవను తుర్క॥

టీక॥ నావిని లఘుపతనకుఁడనుచు। అని హిరణ్యకుఁడు పల్కఁగా నాకర్ణించి కాకరాజు బల్కుచున్నాఁడు। లాపసంభాషణలతులవము। ఘనజాబిలవముచే తత్కిరాతుని తోడ జగడమున శక్తులము। మందరకుండే విధమున విడువఁడు। మందరకుండేయుపాయముచే తత్కిరాతుని చేతఁ బడలబడుచు। నే వే వీనికి దిక్కు జై ప్రవేవెరవను తుర్క। ఈ మందరకుని రక్షింపను దప్పనేవేళుం దుకు రెండో చనచె ప్పమని హిరణ్యకుఁడు చెప్ప బాల్పుచూ నున్నాఁడు॥

౨౪౨ సీ॥ అత్రమిత్రితనేత్రుడైన హిరణ్యకుం। డని రెమె నిప్పాపాత్ముఁడగు
గుత్రావిఁ గలదు చెందామరకొలను తత్తటమున నమృగము ఖిన్నుజ
చ్చిన పగిదినుండి నేమించి యొందలనివిచి లోజెవ్వులు నముకరుగో
ళ్లుబెడుచు నట్లాకటగన్నగు దూల్లాడ్పిమెపవ్వులాగు నననుండుము
డిన నాప్రాంటగచ్ఛపనాథు బ్రోవ॥

౨౪౩ తే॥ వేగకేడించి యల్లనె చంవె నకజేసి। యురుగుపు చ్చుక్కొక్కని కూర్చియు
ను చుటుంచు నమృగా ధన్వక్షులరిగిరాఘునులపజ్జ నంటయుం
తటదాను ననరుగు చుండె॥

టీక॥ అత్రతమిత్రితనేత్రుడైన। అత్రు కనీళ్లతోడను మిత్రిత కూడుకున్న షువంటి నేత్రుడైన కన్నులు గలిగినట్టివంటి హిరణ్యకుండు। మూషకము అనిరెండు చెప్పెను। ఇప్పాపాత్ముఁడగు తెప్పోవి కల్లషచిత్తుడైనయీ

కిరాతుఁడు పోవునేమార్గమందు। కలదు చెందామరకొలను। ... దు। తత్తటమున నా అకొలని దరియందు। మృగము ఖిన్నుజెచిత్రాంగదుడు నేచ్చి చ్చిన పగిదినుండఁ దనె మించి మృతిజెందినట్లా నివలెపడియుండు మని నివెలాగించి। ఓందలనివిచి నీవాచిత్రాంగదుని తలమీఁదనిలువబడి లోఁజెవ్వులుసు ... లతో గానుస్సు మునుకులో ళ్లు నా సాంఠంథ్రములను స్సు పొడుచునట్లు గుచ్చుచున్నట్టుస్సు ఒకటగన్నగ్రుడ్లూడ్చిమెసవ్వులాగు ననుండుము। ఒకదిక్కున నేత్రగోళములు బెరికితించున్నట్లుగా ప్రవర్తింపుము। ఉండినను అట్లానీవున్నట్లయితే నాప్రాంటగచ్ఛపనాథుఁబ్రోవను మందరకున్నికక్షింపడము నాంవంతు। అనఁగా నాభారము నితాత్పర్యము। వేగకేడించి। శీఘ్రముగా ముందువించి। అల్లనెచంవెనకజేసి। ఆకిరాతుని పజ్జగావించి। అరుగుమచ్చుక్కొక్కని। ఆస్థలము నకుపోవునికూర్చియు నుచుటుంటుయను। కాకము నుజింకనుచెప్పిపంపించగా ఆ మృగా ధన్వక్షులరిగిరి। చిత్రాంగదలఘుపతనకులిద్దరుపోయిరి। ఆఘునులపజ్జ అయిద్దరివెంబడిన్ని। అంతటింతటదాను ననరుగుచుండె। కొంచెకొంచము సమీపముగా నాహిరణ్యకుఁడు నప్పోవుచూనుండెను॥

౨౪౪ సీ॥ చిత్రాంగదుండు చచ్చినవాని గతి పురః। సరణి సరస్సైకతక్షరణి
నుండె వానిమస్తకమున వ్రాలి వాయసకులాగ్రణి కనుగుడ్డు
లు గరచిపెరికి కొనితినువాని లాగు నకాపు రాప్రున నరచు
చు వమరియుచున్నంత లో నెనరుగుచున్న కిరాతుడగ్ర భాగమున
నచిత్రాంగదుఁగని మేను పొంగ నుర కను॥

౨౪౫ తే॥ గవిసెతెకతేరనే తన్మృగం బటంచు మందరకుఁ డంచుకొని బల్లరు నద
ల్చికేనుచు చనుచొంట మూంషకుం లవిభుండు కూర్మవల్లభు బంధము
తెగొరికెనైన॥

టీక॥ చిత్రాంగదుండు] జింక పురస్సరణాన] దూవ మందరను సకల శస్త్రధరణ] అ
కెలని కొలను దగ్గరఁ బచ్చిపసావు నిగతి నుండుట] మృతజంతువు వలె పడియుండెను
వాని మస్తకము నప్రాలి] ఆ చిత్రాంగదుని తలమీఁద నిల్చి వాయసము లాగ్ర
హస్తకారముగా గుడ్లు గరచి పెరికిన తినువానివలె గనపడినత్రగా
శిరము లొకటి చిరుకూడ చెక్కవించిమెసవు వానివలెనే కౌవు కావు నని
చుచున్న] కావుకావని కూతలు వేయుచున్న మువియు దర్శ] సంతోషించి
చున్న అంతమోసనరుగుచున్న] అంతలో వేవేచి పోవుచున్నంతగా ఆ
కిరాతుఁడు] అగ్రభాగమున చిత్రాంగదు గని] మందర చిత్రాంగదు న
జూచి మేను పొంగ] సంతోషము చేత శరీరము వృద్ధిబొందగా ఈ
రక గవిసెతెకతేరనే తన్మృగం బటంచు] ఈ జింక మిన్నకై ప్రయత్నము లేకనే ల
భ్యమాయెనని మందరకుఁడించి] తాను వలను చిక్కము తోడి దాన
కృతదట్టి కావి పల్లరు నదల్చి కేనుచు చనుచొంట] వాయసము సమీపమా
ఉమాఉకెక్కితేం లుచున్న పోవుచున్న పెంయము లోన మూంషకేంలవి
భుండు] హిరణ్యకుఁడు కూర్మవల్లభు బంధము తెగొరికెనైన] తా వల
వెలుకకట్లును కత్తిరించి వేసెను॥

౨౪౬ క॥ కెంఠికి నమందరకుఁడు] పృథుప్రవదిం బరచి సరసి బడెమూం
షకరాజు రికె మృగవాయసంబులు] తెరగొప్పగ లేచి

కెంఠుని కృత్యలకరికగ॥

టీక॥ కెంఠికి నమందరకుఁడు పృథుప్రవదిం బరచి సరసి బడెను] ఆ హిరణ్యకుఁడు
బంధములు ఛేదించివేయుగానే తాఁ బ్రాలతిత్వరగా పోయి కొలను
జొచ్చెను మూంషకరాజు రికెను] హిరణ్యకుఁడు పారిపోయెను మృగ
వాయసంబులు] జింకయు నున్న కాకమున్ను తెరగొప్పగ లేచి రెండుది
క్కులకరిగెను] శీఘ్రముగా నుద్ధానము చేసి రెండు వైపులకు న్నాయు
ము న్నపోయెను॥

౨౪౭ తే॥ అట్లు విఫలప్రయత్నుఁడై యడవిఁ బాసి। విన్నదనమున జనిరె
నవ్వేటకాఁడు। కమఠమూంషక మృగము హాకరటవిభులు। గాఢత
రమైత్రిఁ బొదలి రుత్సంతనందు।

టీక॥ అట్లు విఫలప్రయత్నుఁడై] అప్రకారము చెడిపోయిన యత్నము
గలవాఁడై అడవిఁ బాసి] అరణ్యమును విడిచి విన్నదనమున జనియె
నవ్వేటకాఁడు] ఆకిరాతుఁడు సిగ్గుచేత చిన్నబోయినవాఁడై యింటి
కి తిరిగిపోయెను కమఠమూంషక మృగము హాకరటవిభులు] కాకము
న్నవాలుకయు న్నజింకయు న్నతాఁబేలు న్నలు గురున్ను గాఢ
తరమైత్రిఁ బొదలి రుత్సంతనందు] అక్కడ నతిశయమైన స్నేహము చేత వే
డుకగా నుండిరి॥

వసుహృల్లాభం బను ప్రథమంబైన కార్యంబులు గల్పెయు
ని సుదర్శనకుమారులకు విష్ణుశర్మ ఱెఱుఁగించెనని రుగించి నా॥

అర్థపంచకలక్షణము॥

౨౮౫ క॥ వినిరాజకుమారకులన్ | ఘనసంయమశీలసదివిజగురుగు
రుని గనుంగొని నయతంత్రముపాయనిధీ మాతోడజెప్పుమ
నియడుగుటయున్॥

టీక॥ వినిరాజకుమారకులు] ఈవృత్తాంతమును నృపనందనులాకర్ణించియా
నఘనన్] ప్రశస్తమైనపువంటిన్నీ సంయమశీలసదివిజగురున్] సంయ
మీతియొక్క అంశభాగముయొక్క విలాసశీలచేతను దివిజగురు బృ
హస్పతివంటి గురునిన్] జ్ఞానబోధకుడైన విష్ణుశర్మను కనుగొ
ని] చూచి ఉపాయనిధీ] నేర్పులకు నిక్షేపమైనవాడా నయతంత్రము]
తత్తీయయుక్తియైన సంధివిగ్రహమును మాతోడజెప్పుమనియడుగు
టయున్] మాతో పల్కుమని ప్రశ్నజేసిరి॥

౨౮౬ మ॥ అతికారుణ్యకటాక్షసర్వభువనైకాధ్యక్షరాధాసుత
ప్రతిపక్షప్రియచర్యకల్పకనిశాకాధ్యక్షచక్రత్రిశూ
లతిరోభూతరవిప్రభూతశుభశీలాపూతరూఢాంధకా
హితతేజోవిభవప్రభాకరణాదయాహృష్టస్ఫురదాధ్వర్ణా॥

టీక॥ అతికారుణ్యకటాక్ష] అతికారుణ్య మిక్కిలిదయారసముగలిగినట్టి
వంటి కటాక్ష కడకంటిచూపుగలవాడా హరిహరులకునుభయత్ర
యొదే అర్థము. సర్వభువనైకాధ్యక్ష] సర్వ సమస్తములైన భువన లోకము
లకు ఏకాధ్యక్ష ఏకాధిపత్యముగలవాడా ఉభయత్రాయొదే అర్థము.

ఇక్కడ రాధాసుతప్రతిపక్షచర్యయనే వాక్యమునకు అర్థమువేరు. కల్పకని
శాకాధ్యక్ష] కల్పక సంతానకుసుమమునున్ను నిశాకాంత్ చంద్రునిన్ని
ధుర్యభూషణప్రాయముగా ధరించినవాడా. ని. సంతానః కల్పవృ
క్షః ఛ్ఛే తన్మరః. హరిపక్షము కల్పకుసుమమున్ను హరపక్షము చంద్రుడు
న్ను. అనిత్రమాలంకారముగా నవ్వయించుకొనవలెను. చక్రత్రిశూల
తిరోభూతరవిప్రభూత] హరిపక్షము. చక్ర. సుదర్శనచక్రముచేతను
తిరోభూత. తిరస్కరింపబడ్డపువంటి. రవి. సూర్యునియొక్క ప్రభూత
ప్రభాతిశయముగలవాడా. అర్జునసారథ్యమందుసైంధవయుద్ధమం
దు కృష్ణుడు సుదర్శనచక్రముచేత సూర్యుణ్ణి ఆచ్ఛాదించినాడని భా
రతప్రసిద్ధము. ఇంకహరపక్షము. త్రిశూలము మైనవాయుచేతను. తిరో
భూత. తిరస్కరింపబడ్డపువంటి. రవిప్రభూత. యముడుగలవాడాయా
ర్కండేయరక్షణామందని తాత్పర్యము. శుభశీలాపూత] శుభశీలా. ము
×శాపేలచేత. పూత. పవిత్రుడైనవాడా. ఉభయత్రానిదే అర్థము. రూ
ఢాంధకాహితతేజోవిభవప్రభాకరణా] హరిపక్షము. రూఢ. గాఢమై
న. అంధక. చీకటికి. అహిత. శత్రువుడైన సూర్యునియొక్క తేజోవిభ
వ. దీప్తిప్రాభవముచేత. ప్రభాకరణా. సంచరణముగలవాడా. నారా
యణుడు సూర్యమండలమధ్యవర్తియనిప్రసిద్ధవతాటచేతను. ఇం
కహరపక్షము. రూఢ. ప్రసిద్ధుడైన. అంధక. అంధకాసురునికి. అహిత. వి
రోధమైనపువంటి. తేజః ప్రకాశముయొక్క. విభవ. ప్రాభవముయొక్క

ప్రచారణా, సంచరణము గలవాడా, దంతురా హృష్టస్ఫురద్వారణా] దంతురా, క
రుణాచేతను, హృష్ట, సంతుష్టమైనట్టువంటి, స్ఫురత్, ఒప్పుచున్నట్టువంటి
వారణా, గజేంద్రుడు గలవాడా, ఇది హరిపక్షము, ఇంకహరపక్షము,
దంతురా, కరుణాచేత, అహృష్ట, సంతుష్టినొందబడనట్టువంటి, స్ఫురత్,
ఒప్పుచున్నట్టువంటి, వారణా, గజాసురుడు గలిగినవాడు, అనగా
శత్రుత్వముచేత ద్వేషింపబడ్డవాడైనాని దంతురుచేత సంతుష్టినొందినవా
డు కాడని తాత్పర్యము॥

౨౫౦ క॥ మాయాతీతమహాసిత। కాయ భటీకృతమరున్నికాయ తపస్వి
ధ్యేయ నిజభక్తరక్షో। పాయ విభూతిప్రదానపాండిత్యనిధీ॥

టీక॥ మాయాతీతమహాసితకాయ] మాయాతీత, అవిద్యనతిక్రమించినట్టు
వంటి, మహత్, విస్తారమైనట్టువంటి, అసిత, నల్లనైనట్టువంటి, కాయ, శ
రీరము గలవాడా, ఇది హరిపక్షము, ఇంకహరపక్షము, సిత, తెల్లనైనట్టు
వంటి, కాయ, శరీరము గలవాడా, అని అన్వయించుకొనవలెను, భటీ
కృతమరున్నికాయ] భటీకృత, భృత్యులుగా జేయబడ్డట్టువంటి, మరుత్
దేవతలయొక్క, నికాయ, సమూహము గలవాడా, ఉభయత్రాప్యేకార్థ
ము, తపస్విధ్యేయ] తపస్వి, మునీశ్వరులచేతను, ధ్యేయ, ధ్యానము
చేయదగినట్టువంటివాడా, ఉభయత్రాప్యేకార్థమేను, నిజభక్తరక్షోపా
య] నిజ, స్వకీయులైన, భక్త, సేవకుల, రక్షా, పాలించుటయందు, ఉపాయ,
నేర్పు గలవాడా, ఉభయత్రాప్యేకార్థమేను, విభూతిప్రదానపాండి
త్యనిధీ] విభూతి, ఐశ్వర్యమును, ప్రదాన, ఇచ్చేటట్టువంటి, పాండిత్య

విద్వన్నైపుణ్యమునకు, నిధి, నిక్షేపమైనవాడా, ఉభయత్రాప్యేకార్థమేను॥

౨౫౧ మాలిని॥ నిరనుమితమహత్వా నిశ్చలానందతత్వా
నిరతసుఖితలోకా నిత్యపుణ్యావలోకా
గరుడవృషపతాకా ఖండితానన్యశోకా
మరణజననదూరా మానిచేతోవిహారా॥

టీక॥ నిరనుమితమహత్వా] నిరనుమిత, ఊహింపబడనట్టువంటి, మహత్వా,
ప్రాభవము గలవాడా, ఉభయత్రాప్యేకార్థమేను, నిశ్చలానందతత్వా]
నిశ్చల, స్థిరమైనట్టువంటి, ఆనందతత్వా, పరమసుఖమే స్వరూపము గ
లవాడా, ఉభయత్రాప్యేకార్థమేను, నిరతసుఖితలోకా] నిరత, ఎల్లప్పు
డున్ను, సుఖిత, ఆనందింపబడ్డట్టువంటి, లోకా, సర్వజనములు గల
వాడా, ఉభయత్రాప్యేకార్థమేను, నిత్యపుణ్యావలోకా] నిత్య, ఎల్ల
ప్పుడున్ను, పుణ్య, శుభమును, అవలోకా, చూచేవాడా, ఉభయ
త్రాప్యేకార్థమేను, గరుడవృషపతాకా] గరుడ, గరుత్మంతుడున్ను, వృష
నందీశ్వరుడున్ను, పతాకా, ధ్వజమందు గలవాడా, అనగా, హరిప
క్షము గరుడుడున్ను, హరపక్షము, వృషభమున్ను అని అన్వయింపవలెను, ఖం
డితానన్యశోకా] ఖండిత, తెంపబడ్డట్టువంటి, అనన్య, స్వభక్తుల
యొక్క, శోకా, దుఃఖము గలవాడా, ఉభయత్రాప్యేకార్థమేను,
మరణజననదూరా] మరణ, చావుకున్ను, జనన, పుట్టుటకున్ను, దూ
రా, దవ్వైనవాడా, మానిచేతోవిహారా], మాని, మునులయొక్క, చే

తః। చిత్రమందు। విహారా। సంచరించేవాడా। ఉభయత్రామేకార్ధమేను॥

గద్య॥ ఇది శ్రీవేంకటనాథకరుణాలబ్ధసరససాహిత్యనిత్య
కవితావిలాససకలసుకవిప్రశంసాభాషణోల్లాసరాజకు
లహారావారపర్వశర్వరీరమణానీతిశాస్త్రమార్గపరిశ్రమ
ణాంధైర్యపరాన్వయదిక్ప్రభూతశేషాశరపర్వతపర్వతరాజకుమా
రనిస్సహాంసుప్రబంధనిర్మాణాభోజభోజదారసుధామ
ధురభారతీసనాధవెంకటనాథప్రణీతంబైనపంచతంత్రం
బునందు సుహృల్లాభంబన్నది సంపూర్ణము॥ శ్రీః శ్రీః శ్రీః

1 క॥ శ్రీమద్వృషాంకహాయీ। రామాసాపత్న్యరోషరసకృత్త్వరతా।
భామకుటీవ్యోమధునీ। వ్యామిశ్రకటాక్షవీక్ష హరిహరనాథా।

టీక॥ శ్రీమద్వృషాంకహాయీరామాసాపత్న్యరోషరసకృత్త్వరతాభా
మకుటీవ్యోమధునీవ్యామిశ్రకటాక్షవీక్ష] శ్రీమత్, శాంతియుతమైన
టువంటి, వృషాంకహాయీ, లక్ష్మిగారి అనే పెళ్ళు కలిగినటువంటి, రామా.
స్త్రీలయందు, రోషకృత్త్వరతాభా, కోపగుణాప్రకాశకరణాస్వభా
వము కలిగినటువంటి భామాదేవితో దనున్న, మకుటి, చూడాకలాపమం
దుండేటటువంటి, వ్యోమధునీ, ఆకాశగంగతోడనున్న, వ్యామిశ్ర,
కూడుకున్నటువంటి, కటాక్షవీక్ష, క్రీగంటిచూపులు కలిగినటువంటి, హ
రిహరనాథా] హరిహరమనేపేరు కలిగినటువంటి ఓక్షేత్రమందు నివసిం
చినటువంటి విష్ణుశివాభయాత్మకమైనటువంటి ఓస్వామీ అనేక
విస్తారత్రములనుచేయుటకు ఈపద్యభావము గ్రమేమంటె, హరిహరాదు

నేత్రమందు విష్ణుస్వరూపము సగమున్నూ కుడిభాగమందున్నూ, శివస్వ
రూపము సగమున్నూ యెడమభాగమందున్నూ కూడి యేకస్వరూపము
గానుండే, సామిని కరిసుతించుచు, హరి అంశమునందు లక్ష్మీదేవి
న్ని, హరాంశమందు పార్వతీదేవిన్ని ఆక్రమించియున్నారని హరిద్వితీ
య భార్యయైన భూమిన్ని శివుని జటాజూటమందుండే గంగానున్న
సవతిమచ్చరముచే తత్స్వరూపమునందే యుండుదురని నిరంతరమున్న వా
రియుద్దరియందున్న తనకటాక్షప్రసరణముచే తకకనిపెట్టియుండెదనని
తాత్పర్యము. ఈ యర్థమువల్ల దక్షిణానాయకత్వము స్పష్టమవుచున్నది॥

౧ క॥ ఆకంఠవైరుదగు నసాన్యాత్మప్రతిపక్షిపై నిచితుదిరాజు జెదుగ్।
కాకంబు జెర్చికై నినుత। లోకబలేంద్రకము కంఠయులూకము
దెగడే॥

అనగా మిత్రైవ పగగలిగిన

టీక॥ ఆకంఠవైరుదగు॥] కళవాన్నప్రవిరోధము గలిగినటువంటి, ఆసామాన్యప్ర
తిపక్షి] అసామాన్య, బలవంతుడైన, ప్రతిపక్షి, శత్రువైనట్టి, పెంచి] వృద్ధిబొం
దించి, తుద్దకదకు, రాజు] వృద్ధిబొందించిన నరపతి, చెదుగ్] కార్య
వైకల్యము జెందిపోవును, [illegible] కాకంబు] చిరజీవియనే
వాయసమును, చేర్చికైని] దగ్గరదెచ్చుకొని, నుత లోకబలేంద్రకము]
నుత, స్తుతిచేయబడిన, లోక, భువనమందు, బలేంద్రకము, సత్త్వగర్వ
ము గలిగినటువంటి, ఒకరయులూకము] ఒక గూబ [illegible] తెగడె] చంపదా.
అనగా కంఠమువరకు వైరము బెట్టుకొనినిమ్ము నమ్మునవు ధరోక్తంలా

దుతూ శత్రుపక్షమునుంచి వచ్చిన బలవద్విరోధిని చేర్చుకొని రాజు అవిరోధి
చేతనే కడకు చెడిపోవును. యేలాగంటె, లోకడ అరిమర్దనుడనే ఘూకరాజు
చిరజీవియనే కాకమును చేర్చుకొని చెడిపోలేదా అలాగే చెడిపోవునని భావము॥

౨ క॥ నావిని రాజకుమారకు। లావిప్రుని జూచి చిత్రమది జెప్పుమా భూ।
దేవకులోత్తమమా కుమ। దావహమగు ననిన వారి కతడిట్లనియెన్॥

టీక॥ నావిని] అనగా నావర్ణించి, రాజకుమారకులు] సుదర్శననరపాలపుత్రులు,
ఆవిప్రుని జూచి] ఆ విష్ణుశర్మను గనుగొని, భూదేవకులోత్తమ] ఓయి బ్రా
హ్మణవంశశ్రేష్ఠుడా, [illegible] అది] ఆ వృత్తము, చిత్రము] అద్భుతము, [illegible]
[illegible] మాకున్] రాజకుమారులమైన మాకు, ముదావహము
గ్రు] సంతోషకరముగా, చెప్పుమా] ఎరిగింపుమా, అనిన] అనగా, వారి
కిన్] ఆ రాజపుత్రులకు, అతడు] ఆ విష్ణుశర్ముడు, ఇట్లనియెన్] ఈ వక్ష్యమా
ణప్రకారము పలికెను॥

౪ చ॥ మధురనభోమణిద్యుతి సమంచితరత్నవిరాజమానధా
మధురవిలాసినీశ్రవణమంగళవాగవధీరితేక్షుమా
న్మధురయనంతసంపదభిమానత్యాగికృతరాజరాజది
జ్మధురజెలంగు పాండ్యపతి మండువితన్నికటోంయు తాంటవిన్॥

నభోమణి+ధుర]
టీక॥ నభోమణి] సూర్యునియొక్క, ద్యుతి, కాంతితోడను, సమంచిత, కూ
డుకున్నటువంటి, రత్న, మణులచేతను, విరాజమాన [illegible] ఒప్పుచున్నటువంటి
ధామ, గృహములయొక్క, ధుర, ధారణము గలిగినటువంటిన్ని
విలాసినీ+శ్రవణధుర]
విలాసినీ, శృంగారవతులయొక్క, శ్రవణమంగళ, శ్రోత్రానందకర

ములైన, హాక్, ~~భాషితముల~~ (శూరుల) చేతను, అవధీరిత, తిరస్కరింపబడినటువంటి, ఇష్టుడై
రుకులయొక్క, హృత్, మధ్యభాగమందలి, మధుర, మాధుర్యము గలిగినటు
వంటిన్నీ, అనంతసంపదభిమానతృష్ణోత్కృతరాజరాజదిజ్మధుర] అనంత,
అమితమైన, సంపత్, సమృద్ధియొక్క, అభిమాన, అతిశయముచేతను, తృష్ణో
త్కృత, గద్దెపైరకరోజ్జయబద్ధమువంటి, తిరస్కరింపబడ్డయనుట, రాజ
రాజదిజ్మధుర, ఉత్తరమధురగలిగినటువంటి మధుర] మధురాపురి, పాం
డ్యమహీమండలిన్] పాండ్యదేశమందు, వెలంగున్] ఒప్పును, తన్నికటాయతా
టవిన్] తత్, ఆ మధురా ~~ప్ర~~దేశపట్టణానకు, నికట, సమీపమందుండే, ఆయ
త, విస్తారమైన, అటవిన్, ~~అరణ్యము~~ (అడవియ)ందు॥

౫ చ॥ ఫలరుచివిద్యుదర్చి దెలుపన్ బలిభుగ్రుతములుగ్రగర్జలై
యొలయగ పెల్లుగాందిగినయూడలు పుష్కరవర్షధారలై
నిలువగ వార్షికాభ్రసరణిన్ గగనస్థలచుంబిరమ్యమై చల
ద్దళములకమ్మిగాశ్యమసుదగ్రవటంబొకటొప్పు నున్నతిన్॥

టీక॥ ఫలరుచివిద్యుదర్చి దెలుపన్] ఫల, పండ్లయొక్క, రుచి, కాంతి, విద్యు
దర్చి, విద్యుత్, మెరుపుయొక్క, అర్చి, తేజమును, తెలుపన్, ప్రకటముసే
యగాను, బలిభుగ్రుతములు] బలిభుక్, వాయసములయొక్క, రుతము
పలుకులు, ఉగ్రగర్జలై] ఉగ్ర, భయంకరములైన, గర్జలై, ఉరుములై, ఒ
లయుచున్] ఒప్పగా, ~~పెల్లుగాదిగినయూడలు~~ పెల్లుగాన్] పొడవుగా, దిగి
న, దిగిన, ఊడలు] ప్రరోహములు, పుష్కరవర్షధారలై] సమృద్ధమైన
వానచిల్లధారలై, నిలువగన్] ఉండగా, వార్షికాభ్రసరణిన్] ప్రావృట్కా

లమేఘమువలె, గగనస్థలచుంబిరమ్యమై] ఆకాశమునెరుసున్నా (పున్నదై), చలద్దళముల
కమ్మి] ~~చలద్దళములు~~, చలత్, కదులుచున్నటువంటి, దళములకమ్మి, ఆకు
లుగలిగినందున, కాశ్యమసు] నల్లనైన, ఉదగ్ర] పొడవైన, వటంబు] ~~మర్రి~~ (మర్రివృక్షము)
~~మర్రివృక్షము~~, ఉన్నతిన్] ఎత్తుగుటచేతను, ఒప్పున్] అమరియుండును॥

౬ చ॥ నటననేకకాకపృతనల్ప్రతివాసరము స్సుజింపన
వ్వటమున మేఘవర్ణుడను వాయసవల్లభుడుండు వానికిన్
త్రుటభయకంపనంబు వెసగన్ నికటప్రకటంబు వేకువన్
వటము (ల)ఘనాకన్న నరులు వన్నెపనుగూంబయును నుండు నెప్పుడున్॥

టీక॥ నటనన్] నడవడిచేతను, అనేకకాకపృతనల్] అనేక, అసంఖ్యములైన కా
క, ధ్వాంక్షములయొక్క, పృతనల్, సైన్యములు, ప్రతివాసరమున్] ప్రతిది
వసమును, భజింపన్] సేవింపగాను, అవ్వటమునన్] ఆ మర్రిచెట్టుమీద, మేఘ
వర్ణుడను] మేఘవర్ణుడనేటి, వాయసవల్లభుడు] కాకరాజు, ఉండున్] వసిం
చును, వానికిన్] ఆ కాకరాజునకు, త్రుటభయకంపనంబు ~~...~~ (లు) త్రు
ట, అతిశయమైనటువంటి, భయకంపనంబులు, భయ, భీతిచేత, కంపనం
బులు ~~...~~ (వణుకుటలు), వెసగన్] అత్యంతముగా, నికటప్రకటంబు వేకువ
ములన్] నికట, సమీపమందుండే, ప్రకటప్రసిద్ధమైన, అటవి, ~~అరణ్యము~~ (అడవిలో)
దవిలినటి, కొంకలోన, వటములన్ వరివృక్షములమీద, ఘనాకన్న నగా
లుగన్] కూటిగుంపుసేవింపగాను, పెను గూంబయును] ఘూకరాజు, ఎ
ప్పుడున్] ఎల్లప్పుడున్, ఉండున్] నివాసముచేసును॥

౭ ఉ॥ ఆయరిమర్దనుండుమదినప్పుల మెచ్చకవాంతహాలశూ

లాయుధకంఠఘోరతిమిరాకులవత్తానైక నాటిరాత్రిన్
వాయనిఘూకసేన బనుపన్ పెనుపొందిన మఱ్ఱినేడ్తెరన్
పోయిరి రుజాగరూకబలిభుక్పటలిన్ పరిమార్చిపోయినన్॥

టీక॥ ఆయరిమర్దనుండు] ఆయరిమర్దనుడనెడు ఘూకరాజు, మదిన్] మనస్సున, సంతసుండు, అచ్ఛలము] అపూర్వపు పగ, ఎచ్చక] అతిశయింపగా, కృతాంతహా] కృతాంతః, యమునియొక్క, హాల, ఖడ్గము వలెనున్న, శూలాయుధ, శూలమనే ఆయుధము గలసదాశివస్వామియొక్క, కంఠ, గళము వలెనే, ఘోర, గాఢమైన, తిమిరాకులవత్తా, తిమిర, అంధకారముచేతను, ఆకులవత్తా, సంకులమైన, ఒకనాటిరాత్రిన్] ఒకనాటిరజనియందు, వాయనిఘూకసేన] వాయని, ఎడతెగని, ఘూకసేన, గూబసైన్యము, పనుపన్] ప్రేషణముచేయగాను, పెనుపొందిన] వృద్ధిజెందిన, మఱ్ఱిని] వటవృక్షమును గూర్చి, ఏడ్తెరన్] ఎడతెగకుండ, జాగరూకబలిభుక్పటలిన్] ఆ జాగరూక, జాగ్రతతప్పని, బలిభుక్పటలిన్, వాయససమూహమును, పరిమార్చిపోయినన్] చంపిచనగాను॥

౫ క॥ ఆటంకికి కరటవిభుడొంక కొంటరగర్భమున నణగికెనియుం
డుటనాం చేటు దవదదొవ్వానికి నాంటికి నదిమొదలు మరుస
నాడుదయమునన్॥

టీక॥ ఆటంకికిన్] ఆవృక్షము మీదను, కరటవిభుడు] కాకరాజు, ఒకకొంటరగర్భమునన్] ఒకతొఱ్ఱలో, అణగికెనియుండుటన్] దాగియుండుటను, వానికిన్] ఆ మేఘవర్ణునికి, చేటు దవదదొవ్వన్] ఆ వేధ తగలకపోయెను, నాంటికిన్] ఆ

దినానికి, అదిమొదలు] ఆవేళ గడిచెను, మరుసనాడు] రెండవరోజు, ఉదయమునన్] ప్రాతఃకాలమునను॥

౬ వ॥ హతశేషానుజీవికోటింగూడుకొని యతనిమంత్రులు, ఉద్దీపి
రియు, సందీపియు, ఆదీపియు, ప్రదీపియు, చిరజీవియు, ననువా
రేవురుం గలసి కరంత సంబరంగ సుంగొని మేఘవర్ణుం డిట్లనియె॥

టీక॥ హతశేషానుజీవికోటింగూడుకొని] హతశేష, చావగా మిగిలిన, అనుజీవికోటిన్, భృత్యసమూహమును, కూడుకొని, కలుసుకొని, అతనిమంత్రులు] ఆ మేఘవర్ణునియొక్క మంత్రులు, ఉద్దీపియున్] ఉద్దీపిన్నీ, సందీపియున్] సందీపిన్నీ, ఆదీపియున్] ఆదీపిన్నీ, ప్రదీపియున్] ప్రదీపిన్నీ, చిరజీవియున్] చిరజీవిన్నీ, అనువారు] అనేవారు, ఏవురుంగలసి] అయిదుగురు గూడి, అంతన్] అనంతరమందు, అందరన్] ఆ మంత్రులనంతా, కలయంగసుంగొని] వ్యాపింపజూచి, మేఘవర్ణుండు] మేఘవర్ణుడనే వాయసరాజు, ఇట్లనియెన్] ఈలాగు బలికెను॥

౧౦ ఉ॥ ప్రాకుననిద్రవోవ నరిమర్దను పంపున వచ్చి ఘూకముల్
కాకములన్ వధించె నదికక్కస పుంపని నిర్వహించుటె
ల్లకదన్నతికాంతపరులిందరు పోవిన భంగి చెప్పుడా
నాకిపుడంచు రాజదిగినన్ విని యువ్వతిషంగచిత్తుడై॥

టీక॥ ప్రాకున] వృక్షమందు, నిద్రవోవన్] సుప్తిజెందగాను, అరిమర్దనుపంపునన్] అరిమర్దను, అరిమర్దనుడనే ఘూకరాజుయొక్క, పంపునన్, సెలవున

వచ్చి। ప్రతెంచి; ఘూకములు గూబలు; కాకములను వాయసములను; వ
ధించెను చంపెను; అది ఆచంపడము; తక్క సప్పంపని కఠినకార్యము నిర్వహిం
చు పెట్లా మందరకదతేరెదిరెను ప్రకారము; ఈకది ఈస్థానమందు;
ఇందరు మీరంతా; నీతికార్యపరులు నయకార్యసక్తులు; చేలిన భం
గి మీకు మాకు తెలాచినట్టుగా; నాకు చెప్పుడా నాకెరుగ బల్కుండి; అం
చుక అనీ రాజడిగిన కాకాధిపుడు ప్రశ్నసేయగా విని ఆవించి అవ్వతి
షంగచి తుద్దై సమస్థిరబుద్ధి గలవాడై; విద్దిపియుట్లనిరెను విద్దిపియనే మం
(త్రి) యీవక్ష్యమాణ ప్రకారము పల్కెను॥

౧౧ క॥ ఈ దృశబలవంతులతోడ। వాదులకు ద్దించి బ్రతుక వచ్చునె
యెందే। పోదము శత్రులకెదిరి। రావ్యద వృథాపాలసిపోవనగు
ఫలమేమి॥

టీక॥ ఈదృశబలవంతులతోడ ఇటువంటి సామర్థ్యము గలవారితోను; వా
దులకుద్దించి కార్యములకెదురించి; బ్రతుకవచ్చునె జీవించవచ్చునా; ఎం
దేపోదము ఎక్కడికైనా చను దెంతము; [illegible] అశక్తు
లమై ఒపికలేని వాండ్లకు; ఇది నే చెప్పినది; మరావ్యద అవధి అనగా నవ
వృథా పాలసిపోవక వ్యర్థము గా బచ్చిపోయినందున; అగు అ
యిన; ఫలమేమి ప్రయోజనమేమి; [illegible] నుట॥

౧౨ క॥ అనువచనంబులు వాయస। జనపతి విని యానతి చ్చెసందీ
పికి నే। పు నెనెంకకార్యము చెప్పుమా। యనినాతడు విహితహృద
యుడై పతి వెలుగమ్మె॥

టీక॥ [illegible] అనువచనంబులు అనిచెప్పినయటుబుద్ధి
పిమాటలు; వాయసజనపతి కాకరాజు; విని ఆవించి; సందీపికి సందీపి
(త్రి) కి; ఆనతిచ్చెను ఆజ్ఞాపించెను; నేపుడు నేప్పుడు; ఒకకార్యము ఒకకర్తవ్యము;
చెప్పుమా ఎరుగింపుమా; అనగా పల్కగా; ఆతడు ఆసందీపి; విహితహృద
యుడై యుక్తముగు మనస్సుగలవాడై; పతి వెలుగమ్మె రాజునకభిముఖు
డవాడయు॥

౧౩ క॥ ఇదియు మొకపక్షమున మం। చిదియు గునగుగాకనే మిబిర
విక్రమసం। పదగలరాజునకుచితమె। సదనత్యాగంబు మా
నుషచ్యుతిగాదే।

టీక॥ ఇదియు ఈయుద్ధపిమాటలు మన్నా ఒకపక్షము నొక విధమందు; మంచి
ది లెలాగ్యము; అగునగు అవును; అగుగాక అయితే యేమి; బిరవిక్రమసం
పదగల శాశ్వతపరాక్రమమైభవము గలిగిన రాజునకు ప్రభువునకు; సద
నత్యాగంబు స్థానము వదలడము; మానుషచ్యుతిగాదే పౌరుషత్యాగము
గాదా; ఉచితమె ఇదియుక్తమా; గృహంబును త్యజించిపోవడము యోగ్యము గాదనుట॥

౧౪ క॥ స్థానంబు సర్వఫలసంధానంబౌ నరించు పతికి తగనజకంఠ।
స్థానస్థనమిదు నెలయుధా। స్థానస్థన షంగిమ ధురతరదుర్గంబు
లే॥

టీక॥ స్థానంబు ఆశ్రితస్థలము; పతికి రాజునకు; సకలఫలసంధానంబౌ

సకల, సమస్తమైన, ఫలసంధానంబు, ప్రయోజనప్రాప్తిని బొనరించుట్ చేయుటను; తగన్ యుక్తమగునట్టుగా; అజశంకస్థానస్తనము మేంకమెడచన్ను యథాస్థానస్తనశంకన్ ఉన్నచోటనున్న తు చనువలె; మధురతరదుగ్ధంబుతో తియ్యనిపాలతోను; ఇడునే ఇచ్చునా; అనగా రాజునకు తానున్న చోటతనకు యిష్టార్థము విచ్చినట్టు పరస్థలమివ్వజాలదు. ఎలాగంటే, మేంకమెడయందున్నచన్నులు ఆమేంకగలవానికి పాడుగునను స్తనచన్నులు పాలిచ్చునటువలె పాలిచ్చునా యివ్వవని భావము॥

౧౫ క॥ చేవగల భూమిపతులటు। గావునకోరరు విదేశగమనము
దేవా। నీవెఱుగని కార్యంబుల త్రోవలు మరి యెవ్వరెరుగుదురు
లోకములోన్॥

టీక॥ అటుగావున; నృపులు సుషుప్తి గనకనే; చేవగల భూమిపతులు శౌర్యబలము గల (రాజులు) విదేశగమనము దేశాంతరమునకు పోవడమును; కోరరు ఇచ్ఛయింపరు; దేవా ఓదేవరా; లోకములోన్ నీవెరుగని కార్యంబుల త్రోవలు జగత్తులోనే నీకు తెలియని రాచకార్యసరణులు; ఎవ్వరెరుగుదురు అన్యులెవరు తెలియుదురు॥

వ॥ అనుమాటలు విని రాజు ప్రదీపినాలోకించి నీతోఁ జిన కార్యంబు చెప్పుమనియడిగిన నతండు॥ ఇది సులభము॥

౧౬ చ॥ తదయుత బాలవృద్ధవనితా జనతాదుల వైరిజేఁటికిన్
తడువది జంపుమంచనిడు నంటె నయంబున సంధిజేయు

చే, కృతమనుచితంబు వైరులనపాయబలాఢ్యులు రాత్రి
చారులే, దెంత దడగ దీరసంబు బలహీనులకున్ మనబోం
టివారికిన్॥

టీక॥ తదయుత అభ్యంతరము చేయుకే; బాలవృద్ధవనితాజనతాదులన్ బాల, చిన్నవాండ్లను వృద్ధ, ముసలివాండ్లను, వనితాజనతాదులు ఆడువాండ్లు మొదలైనవారలను; వైరిజేఁటికిన్ శత్రుసమూహమునకును; తడువది మిక్కిలి శీఘ్రముగా; చంపుమంచు వధింపుమని; ఇడుకంటెన్ బప్పగించుటకన్నా; నయంబున నయముంచి తనము చేత సంధిజేయుట [illegible] ప్రకృతన్ మోచింపరా; ఉచితంబు యుక్తము; [illegible] వైరులు శత్రువులు; అనపాయబలాఢ్యులు నాశములేని శక్తిమంతులు; రాత్రిచారులు రేయి తిరిగే టివారలు (అటువంటివారితోను) [illegible] విషందము దున్నా; బలహీనులకున్ దుర్బలులైనట్టి; మనబోంటివారికిన్ మనవంటి వాండ్లకు; ఈరసంబు వైరము; తగదు కూడదు; అనగా బాలవృద్ధస్త్రీజనములు మొదలుకొని శత్రువులకు నప్పగించి చంపింపడానకంటె బలవంతులైన శత్రువులతో బలహీనులైన మనబోంటివారు సంధిజేసుకొను టశ్లేదిమేలని భావము॥

౧౭ క॥ ఈవాలు వచ్చిరేవక। బావంగాను సన్నవారి జంపెదరహితు
లే। దేవా సంధియొనూన శు। భావహమెు సరింపుమున్నదాదేశము
నన్॥

టీక॥ కలహాలు వచ్చె] కలహపడనేతెంచి; తెవర్] విస్తారముగా నుపాయంగా నున్న
వారిన్] వ్యతిరేకించగా ప్రతిఘటించుము. దేవాంధ్లను; అహితులు] శత్రువులు+
చంపెదరు] వధించెదరు; దేవా] రాజా; అస్మదాదేశమునన్] నామాటల
చేతను; అనూనశుభావహము] అనూన, తక్కువగాని, శుభ, మంగ
ళములను, ఆవహము యిచ్చేటి; సంధి] సంధానమును; ఒనరింపుము]
చేయుము॥

వ॥ అను మాటలాలించి యధిపతి యూదీపి నడిగిన నతండిట్లని దిక్కు
మొగంబై॥

టీక॥ అను] అనేటి; మాటలు] ప్రదీపి పలుకులు; ఆలించి] ఆకర్ణించి; అధి
పతి] వాయసరాజు; ఆదీపిన్] ఆదీపియనే మంత్రిని; అడిగినన్] చెప్పు
ప్పుమని ప్రశ్నసేయగా; అతండు] ఆ యూదీపి; అతని దిక్కుమొగంబై]
రాజుతట్టు ముఖంగా నుండి చెప్పుతాడు॥

౧౮ క॥ సంధికి జనుదెంచె ట్లరులది | వాంధులు బలదుర్నిరీక్ష్యులయ్యును
దుస్సం | బంధమిది గాదె మనమును | శాంధుల మెట్లరుదూత
కరగన్ తిరుగన్ |

టీక॥ సంధికిన్] సంధానము జేయుటకును; ~~చనుటెట్లు~~ చనుట] పోవుట, ఎట్లు]
ఏలాగు; అరులు] శత్రువులు; బలదుర్నిరీక్ష్యులయ్యును] బల, పరాక్ర
మములచేత, దుర్నిరీక్ష్యులయ్యును, ఎదిరించి చూడరాని వారయి
న్ను; దివాంధులు] పగలు ~~కనుపించ~~ కండ్లు తెలియని వాండ్లు; దుస్సంబంధము] చేయ

రాదిచేరికే; ఇది యుక్తమా] ఇదేలాగా; మనమును శాంధులము] మనము రాత్రి
కండ్లు తెలియని వాండ్లము; దూతకరుగంగ దిరుగన్] సందేశహరులనగా రా
పోను; ఎట్లు మరు] ఏలాగు వైనగూడును॥

౧౯ క॥ అటుగాన సంధికార్యం | బెటువలెనైనను గూడదు రాత్రివెదిరికి
నెళవై | ప్పటికి మనకీదను పగలు | త్కటగతి జనిసంహరింపదగు
పగవారిన్॥

టీక॥ అటుగనుక] ఆప్రకారముకాగా; సంధికార్యంబు] సంధానము జే
సుకొనడము; ఎటువలెనైనను గూడదు] ఏరీతిన సఘటన పడదు; ఎదిరికి] పగ
వారికి; రాత్రులు] నిశలు; నెళవు] సంహారకాలము; ఎప్పటికిన్] సర్వ
కాలములనను; మనకున్] మనజాతములనకు; పగలు] దివాకాలము; సంధ్యా
హ్నకాలమనుట; అదను] సంహారసమయము; ఉత్కటగతిన్] నిర్భయ
వృత్తిని పోయి; పగవారిన్] శత్రువులను; సంహరింపదగును] చంపుదా
ము; అనగా శత్రువులు రాత్రిబారులైనందున మనము పగలుపోయి
పగలు కనుపించని గూబలను, అవి రాత్రి మనముల మెట్టినట్లు మనము
మెట్టుదాము॥

వ॥ అని యుద్దీపి ప్రదీపి, యూదీపి సందీప్తులు తమ తమ తోచిన
ట్లు చెప్పిన విని మేఘవర్ణుండు చిరజీవి నాలోకించి॥ ఇది సులభము॥

౨౦ క॥ ఈతఱి తడఁబడ దగు | చేతోగతి దాఁచి నట్లు చెప్పిరి పద్యం | బై
తాంచదించు కంతన్ | తాతా నీవేమి జెప్పెదవు నాతోడన్ |

టీక॥ ఈతడు, ఉయుజ్జీవిన్నీ, ఇతడు, యీప్రజీవిన్నీ, ఈతడు, యీయాజీవి
న్నీ, ఈతడు, యీసంజీవిన్నీ, చేతోగతి తోచినట్లు చెప్పిరి. తమతమ
బుద్ధికి తోచినరీతిగా రెమరుకపరచిరి. ఇంచుకంతైనను చమేనా
పధ్యంబైతోచదు. యుక్తముగా గోచరింపదు. తాతా వృద్ధైన చిరజీ
వి, నాతోడనున్న రాజునైన నాతోడను నీవేమి జెప్పెదవు. నీవు నాతోనే
ది పలుకు తాత్పర్యం చెప్పుము. అనగా యీనలుగురి మాటలు నాలుగుడైం
వైనందున నామనసుకు యుక్తముగా తోచలేదు. తాతా యీకాలాన
కర్తవ్యముగా నీవేమి చెప్పు తాత్పర్యం చెప్పుమని చిరజీవినడిగెనని భావము॥

౧౧ క॥ నీసద్బుద్ధిబలంబున। జేసెదరాజ్యంబునే దజేయదివాంధ।
త్రాసముదయించె నీకిది। చెూసమయము ప్రాప్తకాలముపదేశింపర॥

టీక॥ నీసద్బుద్ధిబలంబున, శ్రేష్ఠమయిన నీప్రజ్ఞాసామర్థ్యముచేతనే, రాజ్యం
బు, వాయసాధిపత్యమును, చేసెదను. యీవేళ ఉయుచున్నాను. నేను, యీప్రొద్దు
అజేయదివాంధత్రాసము, అజేయ, గెలవగూడని, దివాంధ, ఘూకము
వల్లను, త్రాసము, భయము, ఉదయించె, పుట్టెను. నీకు నీవు ఉపదేశింపర,
కార్యాకార్యములు తెలుగజెప్పను. సమయము, కాలము. ఇది వెం, యుదే
[illegible]॥

౧౨ క॥ హరిపరిణామమునకు ని। ర్భరనీతిపరుండు గురుడు బలెనాధ
ద్రా।బరయు ఉకునేవె కాంకె। వ్వలునా చిరజీవి మేఘవర్ణునకనిరెను॥

టీక॥ హరిపరిణామమునకు, హరి, దేవేంద్రునియొక్క, పరిణామమునకు, సా

ర్వాప్తికి, నిర్భరనీతిపరుండు, నిశ్చితధర్మస్వాంయమునగలిగినటువంటి
బలెన బృహస్పతివలెనే, నాథద్రాంబరయుటకు, నాశుభములను జూడ
టకు నీవె కాంకె, నీవుదప్ప, ఎవ్వరు, మరిరెవ్వరు, అన్నిపలకగా, చిరజీవి
చిరజీవియనేమంత్రి, మేఘవర్ణునకనిరెను, మేఘవర్ణుడనే కాకరాజుతో చె
ప్పాడు॥

౧౩ క॥ అలఘునయవినయనిధులే। నలువురు విన్నపము జేసినారీమ
తిమం।తులకంటె కార్యనిశ్చయ।బలమునదికుడనైయుంటిహాం
దితిగపాదే॥

టీక॥ ~~అలఘునయవినయనిధులే నలువురు~~ ఈనలువురు, యీనాలుగుమం
దిమంత్రులు, అలఘునయవినయనిధులు, అలఘు, అతిశయమైన, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ నయ, నీతిశాస్త్రమునకున్నూ, వినయ, వినీతికిన్నీ, నిధులు, స్థానభూ
తులు, విన్నపముజేసినారు, కార్యసంగతులు వునవిచేనారు, ఈమతిమం
తులకంటెన్, యీబుద్ధిశాలులకన్నా, కార్యనిశ్చయబలము, కార్యనిశ్చయబలము, పనులు
నిశ్చయించేబుద్ధిసామర్థ్యముచేత, అధికుడనై, యెక్కువవాడనై, అం
తే, వీరికంటె అతిశయమైన, హాం దితిగలదే, శాస్త్రజ్ఞానముకద్దా॥

౧౪ ఆ॥ వీరలనేకు పరమవిశ్వాసఘటకులు, వీరినతిరతి వినుటయొప్పు।
నైననాకు తోచినంత యువినుపింము।రేమేకతంబవలయునింతట
దవు॥

కాకరాజైననీకు

టీక॥ వీరు, యీనలువురున్నీ, పరమవిశ్వాసఘటకులు, పరమ, అతిశ
యమైన, విశ్వాస, నమ్మినపనులను, ఘటకులు, చక్కబడజేసేవారు,

~~వ~~రిశతి తత్త్వవేది. ఈమంత్రుల యొక్క నీతి రీతి. ఉపదేశించిన నాన్నయ
ప్రకారము విను టయొప్పున్ అకర్ణింపదగును. వినక అయిన యప్పటికిన్ని
నాకు తోంచినంత యియ్యక నా బుద్ధికి గోచరించినంతాను. వినుపింతున్
శ్రుతపరుస్సాను. ఇంత తడవు తెలంచెము సేప్పు. ఏకతంబవలయున్ రహ
స్యము కావలెను. అనగా నీమంత్రులు వీరు నీకు నచ్చిన కార్యములు చే
సేవారు కను కవీరు చెప్పిన ప్రకారము విని పని చేయవచ్చును. అయినప్ప
టికిన్ని నాకు నప్పన అది గినందు నాకు తోంచినంతా ము నిచేసేను. అయి
తే రవ్వంతన్నేపు రహస్యముగా నేపునేను యిద్దరమే వుండవలెను. అదియే
లనంటె చెప్పుతాడు॥

౨౫ క॥ హితుడని యొకనికి జెప్పిన | నతడును తనుగూర్చు సఖునక
దిదెలుపు నర | క్షితమై నృపమంత్రంబే | గతి పలువురు వినుటచేవి
ఘాతము నొందున్॥

టీక॥ హితుడని. అప్తుడని. ఒకనికి జెప్పినది ఒకనితోంప వ్విన ట్టైతే. అతడు
ను ఆ విన్నవాడున్ను. తనుగూర్చు సఖునకు తనకు నుకూలుడైన మి
త్రునికిన్ని అది దెలుపున్ ఆ రాజమంత్రమును యెరుకపరచును. అరక్షి
తమై. రహస్యము చేయబడనిదియై నృపమంత్రంబు. రాజయొక్క ఆ
లోచన. యీ ప్రకారము పలువురు వినుటచేత పదిమంది యాకర్ణించి
నందుచేత. విఘాతము నొందున్. చెడిపోవును. అనగా రాజుతో మా
ట్లాడవచ్చిన యాలోచన ఆ మాట్లాడిన మంత్రి తన కాప్తుడని యొక

85

నితో చెప్పితే వాడు తనాప్తునికి చెప్పితే యీ ప్రకారము పరంపరావిన్నం
దున నెరయొకరి చొచ్చెట్టిపడి రాచకార్యములు చెడిపోవు గనుక మూడో
వానికి చెవులబడకుండా రహస్యంగా యాలోచన సేయవలెనని భావము॥

౨౬ క॥ అతిగుప్తము యయ్యమంత్రము | హితనికరశ్రుతము చేతనిపురం
బడు నీ | క్ష్మతనెరిగి పాంత్రజనసం | గతి రాజు రహస్యమెసగగావ
గవలయున్॥

టీక॥ అతిగుప్తము యయ్యన్ అతి గోపనచేయ తగినదియున్ని మంత్రము రాజా
లోచన. హితనికర శ్రుతముచేతన్ ఆప్తు ~~[illegible]~~ లవినుటచేతను. నిపురం
బడున్ బయటవచ్చును. ఇక్కత నెరిగి ఈ కథ దెలిసి. పాంత్రజనసంగతి దూ
న్యముగువారితో గూడా. రాజు ప్రభువు. రహస్యము మంత్రకాంతము
ను. ఏపగక చక్కగా కావగవలయున్ రక్షించవలెను. అనగా ఆలోచనలు గు
రూం వినకుండా రాజు రహస్యము చేయవలెనని అర్థము॥

౨౭ వ॥ అని చెప్పి కాంతంబు విని ధరిచిరజీవి మేఘవర్ణునకును సంధివిగ్రహ
యానాసనద్వైధీభావసమాశ్రయంబులను గుణంబులు ప్రా
రంభోపాయంబులు పురుషద్రవ్యసంపద్దేశకాలవిభాగవినిపాత ప్ర
౨౮ తీకారంబులను నంగంబులు పాంచ. సామదానభేదదండోపాయం
బులను చతురుపాయంబులు ప్రభుమంత్రోత్సాహశక్తులవిచా
రించి యుండుచితంబగు దాని నంగీకరింపుము నాకు తోంచిన కా
ర్యం బెక్కటి ప్రతిపక్షులు దగ్గర స్వపక్షులుమనకు సమరసా

సామర్ధ్యంబు జాలదు దేశకాలంబులు విచారణీయంబులు॥

టీక॥ ~~అనయకాంతంబు వదలి~~ అని| ఏకతి చెప్పి| ఏకాంతంబు వదలి| రహస్య ప్రదేశము జేరి| చిరంజీవి| చిరజీవియను మంత్రి| మేఘవర్ణుని కన్నుల మేఘవర్ణుడనే కాకరాజు తెలుపలుకునట్టు (రాజా విజయమా) సంధి, సంధానము జేసుట అనగా సలహా| విగ్రహము యుద్ధము జేసుట| యాన| దండయాత్ర దర్లుట, ఆసన, యుద్ధానకు సమయము జూచియుండుట, ద్వైధీభావము భేదము బుట్టించుట, సమాశ్రయంబు, బలవంతుని చేపట్టుట| అను| ఆనేటి| గుణంబులు| ఆరున్ను, ప్రారంభ, కార్యోపాయమున్ను, ఉపాయసాధనములనైపుణ్యమున్ను, పురుష, ద్రవ్య సంగ్రహమున్ను, ద్రవ్య. పదార్ధ సమృద్ధియున్ను, సంపత్, బలసమృద్ధియున్ను, దేశకాలవిభాగ స్థలము ఒక్కెనున్ను, వృద్ధి స్థానక్షయములు ఒక్కెనున్ను, విభజనజ్ఞానమున్ను, నిహిత, వినియోగమున్ను, ప్రతీకార, బదులుచేయుటానున్ను (సామ+దాయంబులు) అనేలి అంగంబులున్ను| సామ, మంచి మాటలాడుటనున్ను, దాన, లంచమిచ్చుటయున్ను, భేద, పరస్పర విరోధములు పుట్టించుటనున్ను, దాడొపాయంబు, శత్రుమదము జేసుటయు| అను చతురుపాయంబులు| అనే నాలుగు విధములైనేరుపులున్ను| ప్రభుమంత్రోత్సాహ శక్తులు| కోశ దండములవలన బుట్టినతేజస్సువలన బుట్టిన బలమున్ను| సంధి విగ్రహాదులను తగినట్టు ప్రయోగించెడు నేరుపు వలన బుట్టిన బలమూన్ను| ఎక్కువగు పరాక్రమంచేత వలన బుట్టిన బలమున్ను| ఈ మూడిని|

విచారించి| పరిశీలించి| అందున్న| ఆచెప్పిన వాటియందు| ఉచితంబగుదానిని| యుక్తమైనదాన్ని| అంగీకరింపుము| గ్రహింపుము| నాకు దొంబిన కార్యం జెప్పటి| నాకు గోచరించిన పనిని చెప్పెదను| ప్రతిపక్షులు| శత్రువులు| ఉదగ్రసత్వదక్షులు| ఉదగ్ర, అతిశయమైన, సత్వ, బలమందు, దక్షులు, సమర్ధులు| (మిక్కిలి+) మనకన్న| సమర సామర్ధ్యంబు జాలదు| ~~సమర~~ సమర, యుద్ధమందు, సామర్ధ్యంబు, యోగ్యత, చాలదు, లేదు, దేశకాలంబులు విచారణీయంబులు| స్థలము, వృద్ధిక్షయ స్థానకాలములు| విమర్శ చేయతగ్గవి॥

క॥ బిలంబు వెలువడి వృషంతకును జన, గానక బకము దుకరకాలిషు నక్షీవిభనం
డైనయు తడురకుండును| దానహితులు చిక్కుపడినదనుకొల్తి శాం
తిక॥

టీక॥ బిలం వెలుదప్పనంతకును| బిలము| చేప| ఒదప్పనంతకును| చిక్కుపరియుండు ఓనగా నక్క| ~~[illegible]~~ కరబకముందు కరకాలిషు| కంగయున్నట్లుగా వను| ఘునక్షీవిభనం డైనయుతడు| ఘన, దెంష్ట్రమైన, క్షీతి ధనుండైనయుతడు, నాఖ్యయమేంద్రవ్యము గాంగవిదినవాడు| అతిశాంతిక| బహు తిన్నదనములతో| అహితులు| శత్రువులు| చిక్కుపడినదనుక| చేతతగివేవరకున్ను| ~~[illegible]~~ రకుండును| (మహిద్విషయంకొండాపుండును+)
అనగా దేప చిక్కెదాంకా కొంగ పొంచియూరకున్నట్లు, క్షితికార్యజ్ఞుడైనరాజు శత్రువులు చిక్కెపర్యంతము పొంచుకొని తూష్ణీంభావము దాల్చియుండవలెను॥

20 క॥ తనసత్వమెదిరిసత్వము| కనుగొనకె వ్యాధ ఘర్వగర్వము నంపా|

కనకము తుదకాలుద్రవ్వున్ వినుమమ్మహాత్ముని యెందు విపదోఘంబుల్॥

టీక॥ తనసత్త్వము ~~తనసత్త్వము~~, తన, తనయొక్క సత్త్వము, బలమును, ఎదిరిసత్త్వము,
ఎదిరి, ఎదటిశత్రువులయొక్క సత్త్వము, బలమును, తెలియనేరక, మూఢుఁడై, ఏ
ప్పుడు, యేరాజు, అతిగర్వగర్వమునన్, అతిశయమైన అహంకారముచేతను, పో
రునకున్, యుద్ధమునకు, కాలుద్రవ్వున్, అధికముగాను ప్రయత్నించునో, వినుము మహాత్ము
ని, ఆకర్ణింపుము, మూఢునకే తుదను, తుదకు, విపదోఘంబులు, ఆపత్పరం
పరలు, పొందును, పొందునుగదా, అనఁగా తనబలము శత్రుబలము లరయక తన
శక్తులు విచారింపక యేమూఢుఁడైన రాజు కయ్యానకు కాలుద్రవ్వునో
ఆరాజు సమస్తవిపత్తులు పొందునని భావము. యీచెప్పినట్లు వానర
లోకమునందు మంత్రులు చెప్పిన యొంచినవన్నిచిరజీవి నిరాకరించి నాడని తెలియ
వలెను॥

౩౧ చ॥ సురియుఁ గరంబునం గొనక శూరుఁడు నీతికళావిలాసభా
సురుఁడు వధించు వైరివిరసుం దపుదప్పుల చెంతనుండియున్
సురియు ధరించియున్ మగుడ వచ్చెప్పనన్నేమియుం జేయఁ బేడు తం
గెరలఁగ నిశ్చయము మానవనికృష్టుఁడు మాటలు వేయునేటికిన్॥

టీక॥ ~~సురియుఁ గరంబునం గొనక~~, సురియు, కత్తిని, కరంబునన్ హస్తమందు, గొనక,
తీసుకొనక, నీతికళావిలాసభాసురుఁడు, నయశాస్త్రవిద్యా ~~...~~ యందలివేరు
నీతిఁపుపులుల్లు
~~మానవుఁడైన~~, శూరుఁడు, మొనగాఁడు, దపుదప్పుల్, దూరదూరముగా

12.6.51

87

వుండి, వైరివిరసున్, మూఢుఁడైనవిరోధిని, వధించున్, చంపును, చెంతనుండి
యున్, దగ్గరనుండియున్నవాఁడయినను, సురియు ధరించియున్, కత్తిబట్టినను,
మగుడ వచ్చెప్పనన్, ఆడుదానివలె, ఏమియున్, ఏమీని, సేయఁ బేడు, స
ల్పజాలఁడు, తంగెరలఁగ నిశ్చయము మానవనికృష్టుఁడు, తంగెరలఁ తన్ను
జెడేటట్లుగాన్, నిశ్చయము, నిశ్చయముగా, మానవనికృష్టుఁడు, మనుష్యాధముఁడు,
మాటలువేయునేటికిన్, సహస్రవచనములేల చెప్పవలెను॥ అనఁగా
నీతికళావిలాసభాసురుఁడైనరాజు దూరమందుండి కత్తిబట్టకనే శ
త్రుసంహారముచేయును. నీతిబాహ్యుఁడైనరాజు కత్తిపట్టినన్ని, దగ్గర
వుండినన్ని ఆడుదానివలె ఏమీచేయజాలఁడు. వాఁడు తన్నుదాఁచె
కుచుకునునని భావము. అందువల్ల ప్రభువు నీతిమంతుఁడుగా నుండ
వలెనని తాత్పర్యము॥

౩౨ కం॥ తాలిమియు ధృతియుఁ బ్రజ్ఞా | శీలతయుఁ బరాత్మగుణ
విశేషజ్ఞతయున్ | గాలోచితకార్యము గల | వాలుమగండేలు
జలధివలయితధరణిన్॥

టీక॥ తాలిమియున్, తితిక్షయును, ధృతియున్, ధైర్యమును, ప్రజ్ఞాశీల
తయున్, బుద్ధి ~~కుశలత్వము~~ కుశలత్వము, పరాత్మగుణవిశేషజ్ఞతయున్, ప
రశత్రువులయొక్క ఆత్మ, తనయొక్క గుణముల, గుణముల
విశేషజ్ఞతయున్, మెచ్చవలసినవి తెలుసు
కొనుట, కాలోచితకార్యము గల, కాలసముచితమైన, ఉచి
తమైనటువంటి, కార్యము గల, శ్రీయుఁగలిగిన, వాలుమగండు

శూరుడైనరాజు జలధివలయిత ధరణికిన్] జలధి, సముద్రము చేత,
వలయిత, చుట్టబడిన, ధరణికిన్, భూమికిన్, పల్లఁ] పాలించును॥

౩౩ క॥ సిరిమెండుగను పాయకళా| పరిణతుఁడగు దానపాయ
పారగు సభయుం| బలుపెఱ క్షత్రజైరాదిం| దిరగేలం జేరు
లు బట్టి తివిచిననైనన్॥

టీక॥ ~~సిరిమెండుగను పాయకళాపరిణతుఁడగు దానపా~~ ఉపాయకళా
పరిణతుఁ] ఉపాయకళా, చతురుపాయవిద్యలయందు, పరిణా
తుఁడ పరిపక్వుఁడైన రాజును, తనదాన] తనయందానే, సిరి] లక్ష్మి, పొం
దుఁ] చేరును, అపాయపారగుఁ] అపాయము తెలియనటువంటివా
న్నిన్ సభయుఁ] ~~భీతిగలవాఁడైన~~ వెఱపుగల వాన్నిన్, పరుషాకృతి] కఠినవచ
నములు బలికే వాన్నిన్, కేలం జేరులు బట్టి తివిచిననైనన్] చేతితల
వెంట్రుకలు బట్టి యీడ్చినప్పటికిన్ని, ఇందిర] లక్ష్మి, చేరరాదు, దగ్గరికిరా
దు, అనేగాన నీతిశా ~~స్త్రోపాయతంత్రజ్ఞుఁడైన~~ రాజును లక్ష్మి తనదా
నే వచ్చి వరించును. ఉపాయరహితుఁడైనవాన్నిన్ భయపడే వాన్నిన్
అందరితో కఠినోక్తులాడేవాన్ని తలవెంట్రుకలు బట్టి యీడ్చినా
లక్ష్మి వరించదని భావము॥

౩౪ క॥ గృహపేటినుండు మంత్రో| త్సహనాథున్ననమున రమాభు
జంగి సుమంత్రగ్రహణావిమూఢునకదిదం| స్సహ జీతినసా
రతంబు సంపాదించున్॥

టీక॥ మంత్రోత్సహనాథున్నసమున్] ఆలోచనయనే మన్వభావన నిరతున కున్
రమాభుజంగి] లక్ష్మియనే ఆడుసర్పము, గృహపేటిన్ ~~నుండు~~ గృహమను
ల్లనేటిపేటిక, పెట్టెలోను, ఉండున్] వసించును, సుమంత్రగ్రహణావిమూ
ఢునకున్] ఆలోచనయనే మన్నము జపించినవానికి, అది] ఆలక్ష్మి యనేసర్పము
అనారతంబు] నిరంతరము స్సహజీతిన్] దుస్సహ, సహింపరాని జీతిన్, భయము
ను, సంపాదించున్] అర్జించును, మంత్రాజ్ఞా
న దక్షుడైనవాని గృహపేటికలో లక్ష్మీభుజంగి యెల్లప్పుడు ఆణిగియుం
డును. ఆమంత్రము జపించనివానికి ఆసిరియనే పాము సర్వకాలము
భయము సంపాదించు ననగా మంత్రము నేర్చినవానికి పెట్టెలో అ
ణిగి పాము యేరీతినుండునో, ఆరీతినే మంత్రాలోచన దక్షునికి
రమాభుజంగి గృహపేటిలో చిక్కియుండును. మంత్రము రానివా
నికి పెట్టెలోనున్నపాము వల్లనెట్లా భయము గలిగియుండునో
అట్లానే మంత్రాలోచనసేరనివానికి లక్ష్మీభుజంగివల్లను భయము క
లిగియుండు నెప్పుడు పెట్టెలో పాము కరుస్తుందో అని భయపడి
నట్లు తనహస్తగతమైనరాజ్యము యెవనివశమై పోవునోయని భ
యపడుతూవుండునని భావము॥

౩౫ క॥ మతిమంతుఁడు శాంతుఁడు వి| శ్రుతగుణసంసిద్ధుఁడతివి
శుద్ధుఁడు నీతి| ప్రతిరహితుఁడు బలసహితుఁడు| గతభయుఁడ
నఘుండు కార్యఘటకులు సుమ్మీ॥

టీక॥ మతిమంతుఁడు] జ్ఞాపకసిద్ధి బుద్ధిగలవాఁడున్ని, శాంతుఁడు] ఇంద్రియని

(గ్ర)హము గలవాడున్ను, విశ్రుతగుణాసంసిద్ధుడు] ~~ప్రఖ్యాతగుణా సద్భావ~~ ప్రసిద్ధములైన మంచిగుణములు

~~[illegible]~~ గలవాడున్ను, అతివిశుద్ధుడు] అత్యంత నిర్మలుడున్ను, నీతిప్రతిర

హితుడు] నీతి, నయశాస్త్రముండు, ప్రతిరహితుడు, బదులులేనివా

డున్ను, బలసహితుడు] సైన్యసమేతుడున్ను, గతభయుడు] భీతిలేనివా

డున్ను, అనఘుండు] పాపరహితుడున్ను, కార్యఘటకులు సమ్యా]

పనులెనగూర్చెడువారలు చూడుమా॥

విశేషించి యిట్లు చెప్పవలసి చెప్పితినిగాని యుద్ధమెప్పటికిని కరణీయంబు॥

౩౬ సీ॥ కోశమంత్రములు తక్కువలు గాకుండిన, కలుగు వెక్కలకు

నగ్గలము బలము, శాంతులు నిర్మలస్వాంతులు విక్రమో,

దయులు నిశ్చయులును ధర్మమయులు, కఠిన శస్త్రపులు

సాంగా విత్రవంతుని, వేల్పుగా జూచి సేవింతురెప్పుడు, ప్ర

భుత సహాయనిబంధనంబని చెప్ప, విందుము నేవినవింటి

వట్లు॥

౩౭ ఆ॥ కులము గుణము రూపు చెలువంబు మురిపెంబు, మా

న ధర్మ విక్రమక్రమములు, వాసి జూడదబ్బవాసిని నిరపా

య, శూరసంగ్రహంబు జూచినట్లు॥

టీక॥ కోశమంత్రములు] ~~తక్కువలుగాకుండిన~~, కోశ, బొక్కసద్రవ్యము

లున్ను, మంత్రములు, ఆలోచనములున్ను, తక్కువలుగాకుండి

న, వెలితిబడకుండినట్లైతేనాని, ~~కలుగు వెక్కలకు నగ్గలము బలము~~,

వెక్కలకున్] సంఖ్యలకున్, అగ్గలము] అతిశయమైనటువంటి, బలము] సై

న్యము, కలుగున్] సంభవించును, ~~శాంతులు నిర్మలస్వాంతులు~~ శాం

తులు] ఓరుపుగలిగినటువంటివారున్ను, నిర్మలస్వాంతులు] నిర్మల

స్వచ్ఛమైన, స్వాంతులు, హృదయము గలిగినటువంటివారున్ను,

విక్రమోదయులు] ప్రతాపావిర్భావము గలిగినటువంటివారు

న్ను, నిశ్చయులున్] భీతిరహితులైనటువంటివారున్ను, ధర్మమ

యులు] పుణ్యస్వరూపులైనటువంటివారున్ను, కఠిన శస్త్రపు

లసాంగా] కఠినస్వరూపులైనటువంటి, శస్త్రపులు సాంగాః శత్రువ

ర్గములుకాగా, విత్రవంతుని] ద్రవ్యము గలవానిని, ~~వేల్పుగా~~

~~జూచి సేవింతురెప్పుడు~~ వేల్పుగాజూచి] దేవునిగా వీక్షించి, ఎ

ప్పుడున్] ఎల్లప్పుడు, సేవింతురు] కొలుతురు, సహాయనిబంధనంబు]

సేనాసహాయము, ప్రభుత] బలాతిశయమని, చెప్పన్] వచింపగా,

విందుము] ఆకర్ణింపుదుము, నే వినున్] నే వినున్న, అట్లు] ఆప్రకారము

గానే, వింటివి] ఆలకించితివి, ~~కులము గుణము రూపు చెలువంబు~~

~~మురిపెంబు మానధర్మవిక్రమక్రమములు వాసి జూడదబ్బ~~

~~వాసిని నిరపాయశూరసంగ్రహంబు జూచినట్లు~~, అబ్బవాసిని] మ

హాలక్ష్మిని, కులము] వంశమున్ను, గుణము] గుణమున్ను, రూపు]

ఆకారమున్ను, చెలువంబు] శృంగారమున్ను, మురిపెంబు]

ముద్దున్ను, మాన] అభిమానమున్ను, ధర్మ] న్యాయమున్ను

మానక్రమములు]

మున్నట్టి విక్రమక్రమములకుఁ బరాక్రమశీలుల మన్నట్టి వాసి రెండు కల్గినఁ జాలు
నిరహంకారసంగ్రహంబు
డదు వీక్షింపదు నిరహంకారియు, అహంకారరహితుఁడైన రెండు చనగలిగినను శూ
రు విక్రాంతులు రెండును కల్గి సంగ్రహంబు స్వీకరించుటను చాలించినట్లు
వీక్షించినట్లుగాను అనగా నర్థవంతుఁడు సమస్తజనసేవ్యుఁడు, శ్రీమ
వంతుఁడు, మహాలక్ష్మీకటాక్షానకు పాత్రుఁడు గనక రాజైనవాఁడు
కేవల సంగ్రహము మంత్రిసంగ్రహముచే యుక్తమైనది తాత్పర్యము॥

౩౮ క॥ పతి జైత్రయాత్రా ప్రారంభము జెల్లు పతికి ప్రజలేమి నభ
శ్చారత గాఁడునె పక్షికి భూరిబలాధ్వస్తపక్షములు లేకున్నన్॥

టీక॥ పతికి రాజునకు ప్రజలేమి సైన్యము లేనిపక్షమందు జైత్రయాత్రాప్రా
రంభము ~~[illegible]~~ ప్రారంభము ఫలిత్వ ప్రకారము చెల్లున్
నాగును పక్షికి పులుగుకు భూరిబలాధ్వస్త భూరి విస్తారమైన
బలసైన్యమునకు అధ్వస్త అధిపతియైనవాఁడు సరాజా పక్షములు
లేకున్నన్ రెక్కలు లేకపోతే నభశ్చారత గాఁడునే నభశ్చారత ఆకా
శగమనము కాఁడునే సమకూరునా అనగా భూరిబలా
ధ్వస్తుఁడైన రాజా సైన్యబలము లేనివానికి యుద్ధజయానకు ప్ర
యాణప్రారంభము యెట్లు చెల్లు, చెల్లదు రెక్కలు లేకపోతే పక్షికి ఆ
కాశగమనము యేప్రకారము కాఁడును, పక్షులకు గమనగతికి రెక్క
లెట్లు బలమో, ఆప్రకారము రాజునకు యుద్ధజయగమనానకు
సైన్యము బలము, అది లేనివానికి యుద్ధప్రసక్తి కూడదని భావము॥

౩౯ క॥ ఘోరారాతి వీరపారావారంబే పోటు దాఁటవచ్చు సహాయా
ధారతరి దాను గలిగిన పౌరుషసంపన్నుఁడగు నృపాలాగ్రణి
కిన్॥

టీక॥ ఘోరారాతి వీరపారావారంబు ఘోర, భయంకరమైన యటువంటి
అరాతి, శత్రువుల యొక్క వీర శౌర్యములనే, పారావారంబు, సముద్రము
ఏపాటిదిని చేతను దాఁటవచ్చును తరణము జేయఁగూడును
సహాయాధారతరిన్
సహాయ, సైన్యము యొక్క తోడు అనే, ఆధారతరిన్ ఆధార, అవలం
బనమైన తరిన్ ఓడను ~~[illegible]~~ తాను రాజైనవాఁడు
కలిగి ఉన్నపక్షే పౌరుషసంపన్నుఁడగు నృపాలాగ్రణికిన్
పౌరుషసంపన్నుఁడగు, శౌర్యసంపన్నుఁడైన, నృపాలాగ్రణికిన్ రా
జశ్రేష్ఠునకు వైరిపారావారము యెట్లాగున దరింపగూడును
అనగా తరింపగూడదని భావము॥

౪౦ క॥ ధనమంత్రసహాయంబులు నెనరిన భూవిభుని కన్నియును
గలవట్లయున్న సుసమరము కరణీయము చనునేరదు సంధిసహ
జశత్రులమగుటన్॥

టీక॥ ధనమంత్రసహాయంబులన్ ధన, ద్రవ్యము యొక్క మంత్ర, ఆలోచ
నయొక్క, సహాయంబులకటు త్రాశచేతను బనరిన కూడిన భూ
విభునికిన్ రాజునకు అన్నియును సమస్తమైన వస్తువులు కలవ
న్నవి అట్లయున్ను ధనమంత్రములు గలిగిన్ని సమరము కరణీయము

~~సమరము~~ సమరము; యుద్ధము; అకరణీయము: చేయదగినదిగాదు; సహజ
శత్రులమగుటవలన ఘూకవాయసములు స్వభావముగా విరోధులమై
నందున; సంధి: సలుపజేసుకొనదగదు; చననేరదు: జరగనేరదు. అనగా
సరిపడదు. కాకోలములు పుట్టిననాటనుంచి విరోధముకూడా పుట్టిన
దానికి సంధిసంబంధంబులు ఎట్లు కలుగనేరవని యర్థము. ఎలాగం
టే, సూర్యునికి కలువలకు, చంద్రునికి కమలములకు, భ్రమరములకు సం
పెంగికి, నిశాకరునికి చక్రవాకములకు సంధిమైత్ర్యే ప్రకారము జ
రగదో ఆప్రకారమే గూబలకు కాకులకు సంబంధము జరగదని
భావము॥

వ॥ ఘూకకాకంబులకు సహజవైరానుబంధంబు మంత్ర
భేదంబుననకొండె వాక్పారుష్యంబెవ్వరికి జేటుజేయదు.

ఇది సప్తష్ట్యర్థము॥

౮౧ క॥ భీషణశార్దూలతనూవేషము దనకమరఁ దొల్లి విస్తృత
సస్యాన్వేషణతత్పరమతి యా గార్దభంబు ననేకక్షురము
ద్రుంగదె పుడమిన్॥

టీక॥ తొల్లి: లోగడ; భీషణశార్దూలతనూవేషము దనకమరఁగ; భీషణ:
భయంకరమైన, శార్దూల: పెద్దపులియొక్క, తనూ: దేహముయొక్క
వేషము: రూపము, తనకు అమరఁగ: తనకు ఒప్పగా; అనగా పెద్దపులిచర్మ
ము తనదేహమందు గట్టి పెద్దపులి యాకారము తనకేర్పరచగానని

యర్థము; విస్తృతసస్యాన్వేషణతత్పరమతి; విస్తృత: విస్తరింపజేయ
బడిన, సస్య: పైరులయొక్క, అన్వేషణ: వెతకుటయందు, అనగా తిను
టయందు, తత్పర: ఆసక్తమైన, మతి: బుద్ధిగలిగిన; ఒక్కక్షురము: ఒ
క్కగాడిదె; గార్దభంబు: అరుపుయొక్క పారుష్యదోషము
చేతను; పుడమిన్: భూమియందు; త్రుంగదె: చావదా॥

౮౨ క॥ కావున వాయసపతి చిరజీవికి నిట్లని యొనర్చె శీలా
లా విధము తేటపడజెప్పుమా వినియెద ననిన నతనికత
డిట్లని యెన్॥

టీక॥ కావున: చిరజీవి చెప్పినకథ నాలకించి; వాయసపతి: మేఘవర్ణుడు;
చిరజీవికిన్: చిరజీవితోను; ఇట్లని యొనర్చెన్: ఈమాట పలికెను; నతిశీలా
ధృతసాన్వయవంతుడైన చిరజీవి; ఈవిధము: నవన్నకథా ప్రకార
ము; ఎలాగు: ఏప్రకారము; ~~తేటపడజెప్పుమా వినియెద~~ తేటప
డగ: తెలిసేటట్టుగా; చెప్పుమా: వచింపుమా; వినియెదన్: ఆకర్ణించెదను;
అనినన్: అనగా; అతనికిన్: మేఘవర్ణునికి; అతడు: ఆ చిరజీవి; ఇట్లని
యెన్: ఈమాట జెప్పెను॥

౮౩ క॥ ఒకపురి నొకచాకలవాఁడొకదిక్కున నొకనిచేత నొకగాడిద
వెలవకు బుచ్చుకొని యొపార ప్రకరపటభరతికిమేసు బటువైంచు
నికిన్॥

టీక॥ ఒకపురిన్: ఒకగ్రామమందు; ఒకచాకలవాఁడు: ఒకరజకుడు; ఒక

దిక్కున్నన్] ఒకప్రదేశమందు, ఒకనిచేతన్] ఒకవనమునఁ బుట్టినచేతి, ఒకగాడిదె] ఒకగర్దభ
మును, హారప్రకరపటీభృతికిన్] హార, పురజనులయొక్క ప్రకర, సమూహము
యొక్క పటీ, వస్త్రములయొక్క భృతికిన్ మోయుటకొఱకు, మేనుబడలి
యున్నదికిన్] శరీరము దృఢముగా నుండుటచేతను, వెలవకుబుద్ధి చెప్పమె
నియమేన్] రూకలకుఁ జెను కన్నైన॥

౪౪ క॥ వలువలు చలువలుజేసెడి నెలవున పగవెల్లనిలిపి నిశియుగ
టయను నప్పులుగాకి బాకిపెనుగో ల్పులిచర్మముగట్టి సస్యము
లమెగవిడుచున్॥

టీక॥ వలువలు] వస్త్రములు, చలువలుజేసెడి] క్షాళనము జేసెడి, నెలవున్]
చాకిరేవులో, పగవెల్లన్] దివమంతా, నిలిపి] ఉంచి, నిశియుగుటయున్]
రాత్రిగాగానే, అప్పులుగాకిబాకి] తుంటరియగు నారజకుడు,
పెనుగోల్పులిచర్మము] పెద్దపులియొక్క తోలును, కట్టి] బంధిం
చి, సస్యములకున్] పైర్లకు, విడుచున్] వదిలిపెట్టును॥

౪౫ క॥ అదికడుపుకెంలదిరియుందిని సదనమునకుమగుడి వచ్చుచు స
రిప్రొద్దున నిల్లదనరసియురుగదిరుగన్ పోదిజెదిరెున్ పైరు
మెన్నిపూటలు చనిరెున్॥

టీక॥ ~~అదికడుపుకెంలదిరియుందిని~~ అది] ఆగార్దభము, కడుపుకెంలదియున్]
ఉదరము నిండునంతా, తిని] మేసి, సదనమునకున్] ఇంటికి, సరిప్రొద్దు
నన్] అర్ధరాత్రమందు, మగుడివచ్చున్] మరలనే తెంచును, ఇట్లు] ఈప్ర
కారము, అదనరసి] వేళచూచి, అరుగదిరుగన్] రాగాపోగా, పైరు] స
స్యము, పొదిచెదిరెున్] శుద్ధముగాపాడై పోయెను, ఎన్నిపూటలు చ

నిరెున్] ఈప్రకారముకొన్ని దినములు గడిచెను॥

౪౬ క॥ పొలమరయుకర్షకుల్మది పృథిగా తలపోసి భీతిపృథివిపృథియగు
చున్ తలసాలవెదలరండుకొ హరికుడు శరచాపహస్తులై నిశ్యంకన్॥

టీక॥ ~~పొలమరయుకర్షకుల్~~ పొలము] పైరుగలభూమిని, అరయు] చూడ
వచ్చిన, కర్షకుల్] సేద్యగాండ్లు, మదిన్] మనస్సునందు, పృథిగాన్] వ్యా
ఘ్రముగా, తలపోసి] యోచనజేసి, భీతిన్] భయముచేత, పృథిపృథి
యగుచున్] వణికుచున్న, తలసాల] మొగసాల, తలవాకిలి
యను, వెదలరు] విడిచియు వతవికి పోరు, అందుకున్] వారిలో, ఒకహ
లికుడు] ఒకకాపు, శరచాపహస్తుడై] ధనుర్బాణధరుడై, నిశ్శంకన్]
సంశయము లేకను॥

౪౭ క॥ నెలపొడిచినధూసరరుచి గలగొంగడిముసుకుదిగిచి కడు
వడితనయిల్ వెలువడిచని గనితనము గలపొంచిచినవానిపెం
టిగాడిదెయనుచున్॥

టీక॥ నెలపొడిచినన్] చంద్రోదయమైనయనంతరము, ధూసరరుచి] కొంచె
ము తెల్లనికాంతి, కల] కలిగిన, గొంగడి] కంబళి, ముసుకుదిగిచి] శిరః
ప్రభృతిజానుపర్యంతము నిండునట్లు మిక్కిలివేగముగాను, తనయిల్] తన
తనయొక్క యిల్, గృహము, వెలువడిచని] బయలుదేరి పోయి, త
నము గల] తనపురొభాగమున పొంచిపొంచిన వానిన్] సమయనిరీ
క్షణమైనవానిని, కని] చూచి, పెంటిగాడిదెయనుచున్] గార్దభియని,

అనేగాఁ బెంచెదము తెలుపు వన్నె గల శంబది శేషునకు నివారింపు శాంచు కెనినివాం ఖున్నవాలికు నెక్కియు పులియూశవృతి గలిగిన గాడిదె జూచియుం శో పవా నెక్కి ఆడుంగా గాడిదె యుంనితలంచి నదియు యెన్ననని తాత్పర్యము॥

౪౮ క॥ వెండుగ నుద్ధాపించిన। దండము గమనమున కెగ్గు దలపగ వీనుల్। బెండుపడ నోండ్రపెట్టుచు। దుండగపు ఖరంబు తనకె దుర్భరతేరన్॥

టీక॥ వెండుగన్] అతిశయము గాను; ఉద్ధాపించిన] లేవనెత్తిన; దండము] శిక్షము; గమనమున కన్] నడకకు; ఎగ్గు దలపగన్] అద్ధము సేయగా; వీనుల్] చెవులు; బెండు పడన్] చెవుడు బట్టునట్లుగా; ఓండ్రపెట్టుచున్] కూంతలు వేయుచున్నట్టి; దుండగపు ఖరంబు] దుండగపు దుష్టమైన ఖరంబు గాడిదె; తనకె దుర్భరతేరన్] స్వాభిమము ఖవముగా రాగా ను॥

౪౯ క॥ హాలికుడు నీవాయనుచున్। బలి విధిచి ప్రహసమెసగ శయములగా గొల్లు। బిలపిలనే దురుగ వచ్చిన। నలగాడిదె యుంధువాళి నలతికి వచ్చెన్॥

టీక॥ ~~హాలికుడు నీవాయనుచున్~~ హాలికుడు] సేద్దగాడు; నీవాయనుచున్] గార్దభమా యంటున్నట్టి; చవి విధిచి] భయము వదలి; ప్రహసమెసగన్] సవ్వరాగా; శయములన్] చేతులు [కేకలున్] గొల్లున్] పాదములచే తనున్ను; పిలపిలన్] బదిబదిగా; ఎదురుగ వచ్చినన్] అభిముఖముగా రాగాను; అలగాడిదె యున్] ఆరాస భమున్ను; ధువాళిన్] దూకుడుచేతను; అలతికిన్] సమీపానికి; వచ్చెన్] చేరెను; చేతులాకొట్ల పిలపిల వచ్చెననగా తా

నుపెంటగా గాడిద వెవెంగుకైన చేతులా కొట్ల నదుసుగా ఖోతంగా గాడిదె ప్రమిసేటట్టు వచ్చెనని యర్థము॥

౫౦ క॥ తగిలి తన పైరు మేసిన। పగయగ్గలముగుట కినిసి పటు ముష్టిన విల్। దిగిచి ఘనతర శరంబున। తెగనేసిన గార్దభంబు ద్రెళ్లె పృథమిన్॥

టీక॥ ~~[illegible]~~ తగిలి] అంటి; [తన పైరు మేసిన] తన, తనయొక్క పైరు మేసిన, సస్యము దిన్న; పగ] కానితనము; అగ్గలము గుటన్] అతిశయమైనందున; కినిసి] కోపించి; పటు ముష్టిన్] దృఢముష్టిచేతను; విల్ దిగిచి] ధనుస్సు నీడ్చి; ఘనతర శరంబునన్] గొప్ప బాణముచేతను; తెగనేసినన్] కొంత వేయగాను; గార్దభంబు] గాడిదె; పృథమిన్] భూమియందు బడి; ద్రెళ్లె] చచ్చెను॥

వ॥ ఇది వాగ్దోషఫలంబు వెండియు ॥ ఇది సులభము॥

౫౧ క॥ అతిభుక్తియు నత్యుక్తియు। వ్యతికింగా ప్రాణములం ద్రుమిత భోజనమున్। మితవచనంబును సమరా। నతవైరి వృద్ధి కారణములం ద్రాకున్॥

టీక॥ అతిభుక్తియున్] మిక్కిలి భోజనమున్ను; అత్యుక్తియున్] మిక్కిలి వాగుటయున్ను; వ్యతికిన్] ప్రాణమునకున్; కారణములు] హేతువులని; అందురు] అందురు; మితభోజనమున్] [పరిమితభోజనము] ~~[illegible]~~ మితవచనంబును] మితభాషణమున్ను; సమరానతవైరి] సమర, యుద్ధమందు, ఆనత, నమ్రులైన, వైరి, శత్రువులు గలవా

ంసరాజా! ఆయనతో] పెద్దలు! వృద్ధి కారణములం(దు)] ఎనఁగుట కేసహా
తుక్రులని చెప్పుదురు! అనఁగా పెంపు చేసెవియనుట॥

౫౨ క॥ అని చెప్పిన చిరజీవిం | గని హంసరాజు బలికె కౌశికము
లకున్ | మన కుంబగ వాగ్దోషం | బున వాటిలె నంట యిది చెప్ప
ము వినవలతున్॥

టీక॥ అని చెప్పినన్] ఈ ప్రకారము చిరజీవి పల్కగా నా చిరజీవిం గని హం
సరాజు బలికెన్] ఆ చిరజీవిని చూచి మేఘవర్ణుడు చెప్పెను! చిర
జీవి! కౌశికములకున్] గూబలకున్నూ! మనకున్] అనగా వాయస
ములకున్నూ! వాగ్దోషంబునన్] మాటల దోషము చేతను! పగ] శత్రు
త్వము! ~~వా~~ వాటిలెనంట] సంభవించెనని చెప్పితివి! ఇది చెప్పుము వి
నవలతున్] ఈ పగ బుట్టిన విధము పలుకుము కే నా కర్ణింపవలెనను॥

వ॥ అనిన చిరజీవి మేఘవర్ణున కిట్లనియె॥

౫౩॥ చ॥ అపరిమితానురాగము లందున్ వలయాద్రి పరీత భూపత
త్రిపటలి మంత్రకూటము నరించి మదాంధదివాంధములన్ మహో
త్కుపితము పక్షిరాజన్యమునకున్ పతిగాన్ నరింపబూనియు
న్నపు డొకవృద్ధకాకము టకై యరుదెంచిన పుల్గులన్నియున్॥

టీక॥ అపరిమితానురాగము] ~~[illegible]~~ అపరిమిత! మితములేనటువంటి! అను
రాగము! ప్రేమాతిశయము! బలయున్] ఒప్పగా! వలయాద్రి పరీత భూ
పతత్రి పటలి] వలయాద్రి! చక్రవాళపర్వతము చేతను! పరీత! చుట్టు
బడ్డటువంటి! భూ! భూమియందుండేటి! పతత్రి పటలి! పక్షిసమూహ

ము! మంత్రకూటము నరించి] ఆలోచనకు గుంపుగూర్చి! కుపితము] కోపప
శలమైన! మదాంధదివాంధములన్] మదాంధ! మద(గర్వించిన) ~~[illegible]~~! దివాంధములన్
పగలుగానని పక్షి అనగా గుడ్లగూబ! రాజన్యమునకున్] ప్రభువగుదొ
రతనమునకు! పతిగాన్] ప్రభువునుగా! బనరింపబూని] చేయనూహిం
చి! ఉన్నపుడు] ఉన్నసమయమందు! ~~ఒకవృద్ధకాకము టక్కైయురుదెంచి~~
~~[illegible]~~ ఒకవృద్ధకాకము] ఒకముసలికాకి వాయసము! అటకై] అక్కడికి! అరుదెం
చిన] వచ్చిన! పుల్గులన్నియున్] పక్షులంతాను!

౫౪ క॥ వెఱవెఱ నొంతొక కెంతొక | తఱపు విచారించి సమతఁ దమలోన
నిరొన్ | ఎఱకిది బహుకాలంబులు | గఱపిన యది గాన నుచితగతి
నెఱుగించున్॥

టీక॥ వెఱవెఱ] బదిబదిగాను! ఒంతొక] ఒకరితోనొకరు! కెంతొక తఱపు]
తోసేపు! సమతన్] సరిగాను! తమలోనన్] అనగా పక్షులలోను! విచారించి] యో
చించి! అనిరొన్] పలికెను! ఇది] ఈ కాకి! ఎఱకు] చక్కగాను! బహుకాలం
బులు] అనేక దినములు! గఱపినయది] కఱతేరినది! గాన] కనుక! ~~[illegible]~~
ఉచితగతిన్] తగిన జాడను! ఎఱుగించున్] తెలియజెప్ప
ను!

౫౫ వ॥ కార్యాలోచనంబున నిందఱము సమర్థులము కార్యనిర్ణయంబున స
మర్థంబగు దీని నడిగి! చూతమే యని యావిధంబు నాచరించి
పరివేష్టించి తమ యభిప్రాయంబు జెప్పిన నప్పక్షులకు వాయ
సాధ్యక్షుం డిట్లనియె॥

టీక॥ కాంతాన్వలోచనంబునన్। చేయుదగినపని చేసే యొంచనయుండు। ఇందర
ము। మునమంతా। అసమర్థులము। సామర్థ్యము బాలని వారము। కా
ర్యనిర్ణయ సమర్థంబగు। కార్య। కర్తవ్యముయొక్క। నిర్ణయ। నిశ్చయము
చేయుటయందు। సమర్థంబగు। శక్తిగలిగిన। దనిన్। ఆలోచనను। ఆ
దిగి చూంతిమి। విచారించి కనుగొందము। అని। అతిధన్యంబా చరించి। అ
నగా। నృపహామున నేను వచ్చిన వానికి చేసే పూజ చేసి। పరివేష్టించి। చుట్టూ
కూర్చుండి। తమయభిప్రాయంబు। ఘూకేము నకుం పక్షిరాజానధిప
తన్ప్రదానతా త్పర్యము। చెప్పినన్। ఎఱింగించినన్। అప్పక్షులకున్। ఆ ప
లుగు లతోంగ్ వారయసా ధన్యక్షంబు। బలిభుక్ప్రెష్ఠము। ఇట్లని యొక
మాంట జెప్పెను॥

46 సీ॥ కర్ణహవత్పుటప్రాంచితాయమానోం ~~[illegible]~~ చ్చాన వికటఘోషము వి
న్నవెగటుగాదె। కాలకాకోందకోం(గ్ర)స్పష్టస్పుటము ఇం। చా
లోకనము జేయనలుకుగాదె। భ్రూమధ్యలుకబ్రాంతి భాగవేక్ష
ణాదృష్టి। సరణిద్రిప్పరుచుండ జాలిగాదె। కర్కశవాంఛయా ము
గరుదమం గళము కు। త్ప్రకృతిస్సింకి నపేక్షబట్టుకొనదె॥

47 తే॥ దారుణాకారమ ప్రియదర్శనంబు ప్రకృతిరౌద్రంబు
క్షుద్రంబ పక్షమంబు ఘూకమేమయౌరపి కశారికాశలంపి
కీరకోంము ఉభరణామేమయూ రచెప్పుడు॥

టీక॥ కర్ణహవత్పుట సూంచితాయమానోం ~~[illegible]~~ న వికటఘోషము
~~[illegible]~~ ము కర్ణ। చెవులయొక్కను న్నా। హవత్। ఎదయొక్కను న్న

పుట। గొంకములకు। సూంచితాయమాన। సూదులవలె। నాటింపుచున్నయు ~~[illegible]~~
వంటిన్నా। ఉచ్చున్న। ఉబ్బిన। అనగా అధికంబులు యనంబుననుటుగ
~~[illegible]~~ ని। వికట। విపరీతమైన। ఘోషము। ము। శబ్దము।
విన్న। ఆకర్ణింపగాను। వెగటుగాదె। అసహ్యము గాదా। కాలకా
కోందకోం(గ్ర)స్పష్టస్పుటము ఇంబు। కాల। నల్లనైనటు వంటి। కోకం
దర। సర్పముయొక్క। ఉ(గ్ర)। భయంకరమైనటువంటి। స్పుటం। పడిగెవ
లెను। స్ఫుట। ప్రకాశిస్తూపుండేటి। ము ఇంబు। మొగమునన్। ఆలోకన
ము జేయ। చూంచేటిమెరకు। అలుకుగాదె। భయము గాదా। భ్రూ
మధ్యలుకబ్రాంతి భాగవేక్షణాదృష్టి భ్రమత్। తిరుగుచూ పుండేటి। ఉ
ల్కతమొల్లవియొక్క। బ్రాంతి। భ్రమను। భాక్। పొందినటువంటి। అవేక్ష
దృష్టి। కంటి చూపుయొక్క। సరణి। మార్గము। ద్రిప్పరు। చుండక। తిరుగ
చూపుండగా। జాలిగాదె। వ్యధగాదా। కర్కశవాంఛయా। ము గరుదమం
గళము। కు। త్ప్రకృతి। ~~[illegible]~~ కర్కశ। కఠినములైనటు
వంటివ్వాన్యయము। గొప్పలైనటువంటి। గళు। త। రెక్కలయొక్క। ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ఆమంగళ। అశుభకరమైన। కుకుత్। వాంఛయు కృ
యొక్క। ప్రకృతి। ప్రసరణము। స్వింకి స్వభావానికి। ~~[illegible]~~ పేక్ష
జెష్ట। పట్టుకొనదె। చేకొనదా। దారుణాకార ~~[illegible]~~
దారుణా। ఘోరమైనటువంటి। ఆకారము। శరీరము గలిగినటు
వంటిన్ని। అప్రియదర్శనంబు। చూడనిష్టము గానటువంటిన్ని। ప్ర
కృతి రౌద్రంబు। ప్రకృతి। స్వభావముచేత। రౌద్రంబు। భీషణమైన

టువంటి దన్ని అపక్షమంబు శాంతమువేనటువంటి ఘోరకము గుడ్లగూ
బ ప్రయోగిత ప్రాయమవుండు పికశారికాకలాపిక్రౌంచకామము భరణా
ము పికము వెలలున్న శారికా గొరంకలున్న క
లాపి నెమళ్ళున్న క్రౌంచ బెలుకలున్న మూడు మొదలైన పక్షుల రెండు
శ్రే భరణావము రక్షణావమున్న ప్రయోగ ప్రాయము లాకనొందె ప్ర
మా। నుడువుము అనేకాపక్షులన్ని ఘూకానకు పక్షిరాజ్యము యివ్వ
వలెనని యున్నది యుక్తమా। అయుక్తమా చెప్పుమని పక్షులు అడిగితే వృ
ద్ధకాకము చెప్పెక్రమము। చెవులకు హృదయానకుసూడులు జేని
పినట్టు తీక్ష్ణములైన వికారములైన మాటలువినేటందుకు వెగటుగావా।
కృష్ణసర్పము పడగెవలె భయంకరమైనవము మొదలుజూచితే భయము
గాదా। మెరవులు దిప్పినట్టు రెట్లుగా నిప్పులురాలు సూత్రపుండి చూ
పులు జూడ నసహ్యము గాదా। కరుకులైన రెక్కలగాని సొంకినంతనే అ
మంగళకరమై జెష్ఠగా ట్టదా। దారుణమై అప్రియదర్శనమైన కృ
తికాద్రమై క్షుద్రమై యుక్షుమమైన ఘూకమెక్కడ శుకపికాదిసుకుమార
పక్షులరాజ్యమెక్కడ దనికిరాజ్యమిచ్చుట సర్వాన్యాయము గాదా।
కాగా యిదున్నరాదని యూ వాయసము మందలించెనని తాత్పర్య
ము॥

౫౮ క॥ దారుణాదృష్టి వికారా। కారవుతీవ్రాకరుపము గాన
దు కరుణా। ఘోరంబెట్లయ్యెడు రక్షాకరంభంబెరుగజెప్పుడా

వినవలయుక్॥

టీక॥ దారుణాదృష్టి దారుణా। భయంకరమైన దృష్టి చూపు వికా
రము వైపరీత్యము ఆకారము రూపము అతిక్రూరము అత్యంత భయం
కరము అహము పగలు కానదు చూడదు దివాంధము గనుక నదు కరు
ణా ఘోరంబు దయారహితమైనయూ ఘూకము రక్షాకరంభంబు రా
జ్యపరిపాలనకార్యము ఎట్లయ్యెడు ప్రకారమయ్యెని వినవలయుక్
ఆలింపగోరుచున్నాను ఎరుగజెప్పుడా తెలియపలుకండి॥

౫౯ క॥ వ్యపదేశత్రియమెరసిన। నవ్వపునింపెసలారనాశ్రయించినగ
లుగుక్। విప్రులసుఖము వ్యక్తకిరణా। వ్యపదేశతకుశిలమందదా
శశమదవిక్॥

టీక॥ వ్యపదేశత్రియ వ్యపదేశపేరు ప్రతిష్ఠగల త్రియ వ్యాపార
ముచేత నసు మెరసిన ఒప్పిన నవ్వపు దిక్ రాజును ఇంపెసలారక్
కార్యసిద్ధి అరతేన్యటట్లుగా ఆశ్రయించినక్ అనుసరించితే విప్రుల
సుఖము మిక్కిలి కసా శ్రమము కలుగుక్ చేకూరును అవ్యక్తకిరణావ్య
పదేశతక్ చంద్రునిపేరుచెప్పుకున్నందుచేత అడవిక్ అరణ్యమందు
శశము కుందేలు కుశలమందదా క్షేమము జెందదా॥

౬౦ క॥ అనుకాకము నకుప్రలు గులు। వినయంబున బలికెతెలుపవేశ
శకంబు। వ్యవసజరిపు వ్యపదేశంబునభద్రము గనుటకేరటము
శ్రావ్యముక్॥

టీక॥ అను] ఈ ప్రకారము చెప్పిన కాకమునకు] హంసము మంత్రులు గూడి,
పక్షులు వినయంబున] విన్నవించెను] ఉత్తరము చెప్పిన
తంబు] కుందేలు అవ్వనచరి పూర్వపదేశంబున] ఆచెంద్రుని పేరు చెప్పి
నందున చంద్రము గను టు] సింహమునందు కరటము శాన్] కాకద్రో
ష్టు మాంకున్] మాంకు న్నతె లుపవే] ఎరుగింపుమా॥

వ॥ అనిఇయుదిగిన హంసప్రంగవం బవ్విహంగంబులకెల్లను
చెప్పదొడంగె॥ ఇది స్పష్టము॥

౬౧ ॥వం॥ అగణ్యదుర్భర తీక్ష్ణభా స్వదభీషు ప్రాఘాతపాతక్షుర
శైలగమస్ఫుటిత జంబు పశ్యన్మరుద్వృద్ధత్రిధామ జ్వల
న్నగమంతర్జల నిర్ఝరంబు మృగతృష్ణా వాహిన్ పంచితా
ధ్వగముష్ణాగమమత్యుల్లిప్రజిత్పాలంబకాభీలమై॥

టీక॥ అగణ్యదుర్భర తీక్ష్ణ భాస్వదభీషు ప్రాఘాతపాతక్షుర శైలగమ స్ఫు
టితజంబు] అగణత్, జారిపోకుండా వుండేటి, దుర్భర, భరింపగూ
డనటువంటి, తీక్ష్ణ, చురుకైనటువంటి, భాస్వత్, సూర్యునియొ
క్క, అభీషు, కిరణాములనేటి, ప్రాఘాతప్రహారములయొక్క, పా
త, పడుటచేతను, క్షురత్, జారుతూవుండేటి, మృగ, వెనకములయొ
క్క, ~~స్ఫుటిత జంబు~~ మస్త, శిరస్సులయొక్క, స్ఫుటితజంబు, రక్తము గ
విగినటువంటి, పశ్యన్మరుద్వృద్ధత్రిధామ జ్వలన్నగము] వ

శ్యన్ మరుత్, పడమటిగాలివల్లను వృద్ధ, అతిశయించినటువంటి,
త్రిధామ, అగ్నిచేతను, జ్వలత్, మండుతూవుండేటి, నగము, పర్వత
ములుగలిగినటువంటిన్ని] అంతర్జలనిర్ఝరంబు] అంతర్జల, లోపలికి పో
యినటువంటి జలములుగలిగిన, నిర్ఝరంబు, శెలయేళ్లుగలిగినటువంటిన్ని మృ
గతృష్ణావాహిన్ పంచితాధ్వగము] మృగతృష్ణా, యెండమావు
లనేటి, వాహిన్, నదులచేతను, వంచిత, మోసబుచ్చబడ్డటువంటి,
అధ్వగము, మార్గస్థులుగలిగిన్ని ఉష్ణాగమము] గ్రీష్మాదిరాత్రమయ్యెను
రిల్లి] ప్రాప్తమున్ను ప్రజిత్పాలంబకాభీలమై] ప్రజిత్, శిఖినియొ
క్క, ఆలంబకేలలాటనేత్రమువలెను, అభీలమై, మహాభయంక
రమై అయ్యెన్] ఆయెనున్ను ఎండకాలము వచ్చెననితాత్పర్యము॥

౬౨ చ॥ జలధరముల్ ధరాస్థలికి జారెననందినసాధరశ్మికిం
మెలగకపోయె బయల్ మెరసెనో తిమిరంబులు సాగజంగమా
ద్రులగతి గందకంపితగిరుల్ కరులారయ వెక్కసంబుగా
యలఘు మృగేంద్రభీతి రహింతాటవిలో విహరించునెవ్వనన్॥

టీక॥ జలధరముల్] మేఘములున్ను ధరాస్థలికి] భూమికిన్ని జారెనన్] గతి
మై వచ్చెనో అన్నట్టుగాను న్నూ దినసాధరశ్మికిన్] దినసాధ, సూ
ర్యునియొక్క, రశ్మికిన్, తేజస్సునకున్ను మెలగక] జాగక తిమిరంబులు]
చీకట్లున్ను బయల్ మెరసెనో] బయటనివచ్చెనో అహో] ఆశ్చర్యమున్ను

నాశ్రు] అనగా జంగమాద్రులగతి సంచరించె పర్వతములవలెనే, గండకంపిత
గిరులై] గండ, కటఘట్టనచేతను, కంపిత, కదలింపజేయబడ్డటువం
టి, గిరుల, పర్వతములు గలిగినటువంటి కరులున్ ఏనుగులున్ అరణ్యమున
చూడనున్ వెక్కైక్కపై] శరాసనాంచితమున్ అలఘు మృగేంద్ర శ్రేణీవిర
హితాటవిలోన్] అలఘు అతిశయమైన, మృగేంద్ర, సింహములయొ
క్క శ్రేణి, సమూహముచే, రహిత, లేని, అటవిలో, అరణ్యమందున్ నేలువనన్
ఉపాయముచేతను విహరించుచు] సంచరించుమనున్ అనగా, ఆకాశము
నుంచి దిగివచ్చిన మేఘములవలెనున్న, సూర్యరశ్మికి భయపడక బ
యిట నివిచి చీకటివలెను నల్లనైన యేనుగులు అసంఖ్యములైన సింహభ
యము లేనియొకయడవిలోన విహారముచే సూత్రపుండు ననిభావము॥

౬౭ క॥ ఏకసరోవరము గునల । భీకరగహనమున నిలువ బెగడి పిపా
సా । వ్యాకులితమానసములపు । డాకరులిట్లని యొయూధపాధ్య
క్షునకున్॥

టీక॥ ఏకసరోవరము గున్] ఒక్క సరసును గలిగినటువంటిన్ అలభీకరగహన
మునన్] అభయంకరారణ్యమందున్ నిలువబెగడి] బెంద భయపడి
పిపాసావ్యాకులితమానసములు] పిపాస, దప్పిచేతను, వ్యాకు
లిత, కలతపెట్టబడ్డ, మానసములు, మనంబులు గలిగిన అకరులు] ఆ
యేనుగులు అప్పుడు] అట్టిక్షమందున్ యూథపాధ్యక్షునకున్] గజరా
జునకున్ ఇట్లని యొ] యీ మాట జెప్పెనున్

౬౮ క॥ ఇచ్చోటిసరము శరముల । నిచ్చలతోమునని విశదమేప్పనిక్షణమోని
ప్పచ్చరమై రతివ్విధిమసన్ । వచ్చునవారిగప్రవారివవెవమాతాననన్॥

టీక॥ ఇచ్చోటిసరము] ఇచ్చోటి, ఈ యరణ్యమందుండె, సరము, కొల
నిలోనిన్ శరములతో] జలములున్ నిచ్చలతోను నిత్యము ననువచ్చినట్టు తాగగాన్
ఇవిశ్రీ] ఇవి మేము ప్రతిక్షణము] ఆహారపానములకున్ నిప్పచ్చరమై] దరిద్రమై
అమోం] అయ్యెన్ ఏవిధిన్] ఏప్రకారమున్ ఆవారిగన్ నిక్కువెకేమనవచ్చున్
బ్రతుకవచ్చునన్ మాతానన్] మాకు తానెన్ ప్రవారివవెన్] శాసాపు
దకము కావలెనున్ నీండాగా పుడకము కావలసినమాకు నిక్కు నేకమెట్లా
బ్రతుకవచ్చుననియూథపునితో ఆయేనుగులంతాపలికినవని తా
త్పర్యము॥

౬౯ క॥ ఆహాతాళగభీరమ । రహోపూర్వమహాప్రవాహమైనన మాహా ।
రాపరిమితసరమైనం । బూపుము విరవిరక పోవజేచ్చైన్ తనువుల్

టీక॥ ఆహాతాళగభీరపరమోపూర్వమహాప్రవాహమైనన్] ఆపాతాళ
రసాతలపర్యంతమున్న, గభీర, లోతైనటువంటి, పయః, ఉదకము
లు గలిగిన ప్రవంటన్ని ఆపూర్వ, ముందెన్నడు చూడనటువంటి, మ
హాప్రవాహమైన] పారెరమైనన్ అకూపార, సముద్రమువలెనే, అప
రిమిత, విస్తారమైన, సరమైనన్, కాసారముసైనా, భూపము] అ
గుపరమము తనువుల్] శరీరములు విరవిరకపోవజేచ్చేను, యెందియెంది
పోవుటవేమైన్] కాగెనున్॥

౬౭ వ॥ అనివదనోదరంబులు చూపి విన్ననైరియున్న యన్నెచదశవశా
వల్లభుం డరసి నివిష్టంబైన తదయుక్తయొప్పటికిని త్వక్షీరంబు
౬౮ లుగా నివానికెన్నిగజంబులం చిచిరియను జీవులారా యు
ప్రతిహతమనోరథంబుల గహనఘంటాపథంబులం బర
చియుగాధశరంబగుసరంబునగనుంగొనిరం దుపొందనియో
గించిన॥

టీక॥ అనివదనోదరంబులు చూపి॥ అని[రెప్రవారము]+ వదనోదరంబు
లు] వదన॥ ముఖములున్ను॥ ఉదర॥ కడుపులున్ను+ చూపి] కనుపింపచేసి+ వి
న్ననైయున్న॥] చిన్నబోయియుండిన+ అన్నెచద॥ శక్తిం] అకష్టమైనయుండవన్యస్థిర+
వశావల్లభుం డరసి] ~~కరేణుభర్త~~ గజములు జూచి+ నివిష్టంబునం దదయుక్త] క్షీరా
హా(ర)మైన ఆలస్యముచేయుకను+ ఎప్పటికిని] సర్వదా+ స త్వక్షీరంబులుగా
ని] బలిమిజెడనివానికి+ కెన్నిగజంబులం చిచిచి] ఏనిగలకెన్నిటిని రమ్మని+ అ
నుజీవులారా] సేవకులారా+ అప్రతిహతమనోరథంబులన్] అప్రతిహత॥
అరికట్టబడనటువంటి॥ మనోరథంబుల॥ ఇచ్ఛలనేరథములచేతను+
గహనఘంటాపథంబులన్] ~~చెరచి~~] గహన॥ అరణ్యముందుండేటి॥ ఘంటా
పథంబులన్॥ గొప్పదోవను+ పరచి] ~~పరచి~~ యి+ అగాధశరంబగు] అగా
ధ॥ లోతైనటువంటి॥ శరంబగు॥ ఉదకముగలిగినటువంటి॥ సరంబున
నుంగొని] కొలనుజూచి+ ~~అందుపొందనినియోగించి~~] అందుపొందని]
రాపొందిందుకని+ నియోగించిన] ఆజ్ఞాపించినన్+

౬౯ సీ॥ మదవనేచరవధూమధురగానధ్వాన॥ వివశకుంజత్రోటవిషధ
రములు॥ పరిపక్వఫలవిలుబ్ధప్రబ్ధశాఖామృగదంష్ట్రాటంకభిన్నగోత్రా
రుహములు॥ ధరచరత్పవనజాంధవదవాప్యయాము॥ ధూమక
ల్పితమేఘదుర్దినములు॥ చరమదిజ్ఞఋపతజ్జరతరకాసరవిశ॥ క్త్రవ్యా
ఘ్రీభీతఋక్షర్క్షజములు॥

౭౦ తే॥ సవనతరశరసస్త్రీయసారమేయ|దశనదంశననిష్పిష్ణ్ణిరాత
రుణాహరిణా|సాంఛిసారఛ్ఛదశవిశాంతఃస్థలములు॥ ఘోర
కాంతారములు లుకెన్నికెన్నిగడచి॥

టీక॥ మదవనేచరవధూమధురగానధ్వానవివశ॥ మద॥ యతావ్యనగర్వితు
[కుంభికేసరివిషధరములు]
లైన॥ వనే చరవధూ॥ ~~భిల్లు~~ బోయ స్త్రీలయొక్క॥ మధుర॥ శ్రావ్యమైనటువంటి॥ గా
న ధ్వాన॥ సంగీత ~~రవశబ్దవనముచే~~ [ధ్వనినివినుటచేత] ॥ వివశ॥ పరాధీనములైన॥ కుంజ॥
ర్పదరిండ్లయొక్క॥ క్రోడ॥ మధ్యముందుండేటి॥ విషధరములు॥ సర్పము
లుగలిగినటువంటివి॥ అనగా॥ యతావనమదగర్వితలైన భిల్లకాంతలు
~~కాంతల~~ [వినుటకు యింపైనపాటసంల్ల్రపింపగల] ~~సంగీతాలాపకర్ణనము~~చేత దేహస్మారణములేక ఆడే
సర్పములు గలపొదరిండ్లుగలిగినవి॥ ముందరజెప్పబోయేఅరణ్యము
లని భావము+ పరిపక్వఫలవిలుబ్ధప్రబ్ధశాఖామృగదంష్ట్రాటంకభిన్నగో
త్రారుహములు] పరిపక్వ॥ బాగాపండినటువంటి॥ ఫల॥ పండ్లయందు॥
విలుబ్ధ॥ ఆసక్తిగలిగినటువంటి॥ ప్రబ్ధశాఖామృగ॥ అడవిపందులయొ
క్క॥ దంష్ట్రా॥ కోరలనేటి॥ టంక॥ రాళ్లనులిచేయులులచేతను॥ భిన్న॥

బిడ్డలు పెంచబడ్డట్టువంటి। గోత్రారుహములు। ~~[struck]~~ చెట్లు గలిగినట్టు
వంటిన్ని. అనగా చెట్లమీద పండియుండిన ఫలములమీద ఆసక్తి గ
లిగిన అడవిపందులయొక్క కోరలనే రాళ్లవలిచే ఱియులులచే తతెగగా
ట్టబడ్డచెట్లు గలిగినవిన్ని. కోరలతో చెట్లు బరి నరికి కింద బడ్డానక
అపండ్లు దినే పందులు గలిగినవని భావము। + ధరచరత్పవనబాంధవ
దవాన్నయామధూమకల్పితమేఘదుర్దినములు] ధర। పర్వతముల
యందు। చరత్ ప్రవర్తిస్తూవుండేటి। పవనబాంధవ। వాయుమిత్రు
డైనట్టువంటి। దవ। కార్చిచ్చువల్లపుట్టిన। దావాన్నయామ। విస్తారమైన
ధూమ। పొగచేతను। కల్పిత। చేయబడ్డట్టువంటి। దుర్దినములు। మే
ఘచ్ఛన్నదివసములు గలిగినట్టువంటిన్ని. అనగా పర్వతవనములం
దుమేని కార్చే దావాగ్నివల్లపుట్టిన పొగ గగనమల్లా మొయిలు
గప్పినట్లు కప్పి సూర్యుణ్ణి కనుపింపకుండా చేసిన దుర్దినములు
గలిగినవిన్ని + చరమదిజ్ముఖపతజ్జరఠతాపసవిరక్తవానప్రస్థభీతక్షుద్ర
ప్రజములు] చరమదిజ్ముఖ। పశ్చిమదిగ్భాగముఖముగాను। పతత్.
పడినట్టి। జరఠతాపస। ముసలితాపసులయందు। విరక్త।
ఆసక్తిలేని। వానప్రస్థ। పెద్దపులులవల్లను। భీత। భయపడిన। క్షుద్రప్రజ
ములు। గండకమృగసమూహము గలిగినట్టువంటిన్ని. అనగా పడ
మటితలగా పడిన ముసలితాపసులయందు ఇచ్ఛలేని పులుల

వల్ల భయపడుతూవుండే క్షుద్రమృగములు గలిగినవని భావము। ~~[struck]~~
~~[struck line]~~
~~[struck]~~ పులి కారుపోతును తిని కడుపు నిండించుకుంటే। ఆ
కలిలేనందున మరివరదాన్ని చంపదు। దాన్ని తిననందున తమ్మొక్కడ తిం
టున్నదో అని క్షుద్రమృగములు భయపడినావని తెలియవలెను।
పడమటితలగా బడిన పోతులయందు విరక్తి పుట్టడానకు హే
తువేమంటే. పులులు పడమటితలగా బడినవాటిని చంపవనిలో
కప్రసిద్ధము॥ సవనతరసరసస్త్రియసారమేయచ్ఛదశనదంశన
నిష్ప్రాణతరుణహరిణాక్షసాభిసారశ్ఛన్నదశదిశాంతస్థల
ములు] సవన। పచ్చిదైన। తరస। మాంసముయొక్క। రస। సారము
నుస్త్రీయ। హరించేటి। సారమేయ। కుక్కలయొక్క। దశన। పండ్ల ~~[struck]~~
~~[struck]~~ యొక్క। దంశన। కరచుటచేతను। నిష్ప్రాణ। చచ్చినట్టువంటి।
తరుణహరిణ। వయసుజింకలయొక్క। సాభిసారశ్ఛన్న। ప్రక్కలి
వల్ల జనించిన కస్తూరిపరిమళము గల। దశదిశాంతస్థలము।
పదిదిక్కుల మధ్యములు గలిగిన. + ఘోరకాంతారములు మైన్నిమై
న్నిగదచి] ఘోర। భయంకరములైన। కైన్నికైన్నికాంతారములు మె
న్నిరములైన యడవులను గదచి। దాంటి। అనగా ఆర్ద్రమాంసరసగ్రహణా
భిలాషగల కుక్కలు పండ్లగరచి చంపిన కస్తూరిమృగముల నాభిసా
రభవము గలిగిన దిగంతరములు గల ఘోరారణ్యములు మైన్నిమై

క్రీడాంటిరేని గలుగు శోభితమైన నిశ్శాంవనము. వనేన ద్రవేణ సహ వర్తత ఇతి
సవనం. జీవనం భువనం వనమిత్యమరః. ఉదకపర్యాయమైన వన
శబ్దమునకు ద్రవమర్థము॥

౨౦ క॥ సరిసైరసి మెరసి చిలుమతో దరసి దవ్వుతులే జేరసి డొరసి దం
తావళముల వరశిఖరంబగునెంకములు సరసస్వరసాంశసర
సిసరసింగనితెంక॥

టీక॥ ~~సరిసైరసి~~ సరి సదృశములు గాను, నెరసి కలుగుసమైన, మెరసి, తేజరిల్లి,
చిలుమతో గుంతలు దరసి, బొంచ్చి, దవ్వుతుల జేరసి, ధైర్యములు జెడిన
మెరసి, మొరబడి, దంతావళముల, ఏనుగుల వరశిఖరంబగు వర
శ్రేష్ఠమైన, శిఖరంబగు, శృంగములు గలిగిన, చకములసరసక, జకమైం
ఉదగ్రతస్సరసాంశక, సరస, రసాభిలాషగల, అశక, ఇష్టుచేతను, అరసి,
వెతకి, సరసిక, కొలను, కనితెంక, చూచెను.

౨౧ వ॥ కని తత్సరోవరంబు ఆవిష్కృత పుష్కరంబు గావున ఇంపొదవ స్థా
నంబును మత్స్యకూర్మవిలాస భాసురంబు గావున రాజ
౩ సుప్రకాశితాహిమకరంబు గావున స్రోతఃకాలంబునధిగత
బృహద్రథంబు గావున బాన్వప్రవితానంబు నారాధితా
రికులంబు గావున నపారబలసంపన్నబకవిహారయోగ్యం
బు గావున నేకచక్రపురంబు నాభిరామంబు గావున
నలంకృతుంబురుతించి రెలు పృథుచుండె॥

టీక॥ కని తత్సరోవరంబు ఆవిష్కృత పుష్కరంబు గావున ఆవిష్కృత ప్రకటి
నచేయబడిన, పుష్కరంబు గావున కమలములు గలిగినది. పు

ష్కరమనే పుణ్యతీర్థములు గలదిగనక. ఇంపొదవ స్థానంబును ఉగ్రసేనాదు
లయిన నికిపట్టునన్న మత్స్యకూర్మవిలాస భాసురంబు గావున మత్స్య
విమానములు అనెడు కన్యానన్న. కూర్మ, కమఠములు అనెడు కన్యానంన్న. విపత్ను
లనెడు కన్యానన్న. లాస, నటనలచేత, వంటి సనక కూర్మాసనత్రియ
లచేత. భాసురంబు గావున ~~ప్రకాశిస్తూ~~ ఉండదిగనుక. రాజు
రాజునున్ననెంకి శ్వరునిచే ప్రకాశితాహిమకరంబు గావున
ప్రకాశిత, చేయబడినటువంటి,
అహి. పాములున్న. మకరంబు గావున మొస
ళ్లు గలిగినదిగనుక. అహిమకరంబు. సూర్యుడు గలిగినదిగనక స్రో
తఃకాలంబున మునును అధిగత బృహద్రథంబు గావున
అధిగత. పొందబడ్డటువంటి. బృహద్రథంబు గావున రాజహం
సలు గలిగినదిగనక బృహద్రథము గలిగినదిగనక. పర్ణప్రవితానంబు పహా
స్త్రములైన వితానంబును యజ్ఞంబును ఆరాధితారికులంబు గా
వున ఆరాధిత. ఆశ్రయించుచున్నటువంటి. అరికులంబు గావున.
చక్రవాకపక్షుల సమూహము కలిగినదిగనకను. శత్రుసమూహము క
లిగినదిగనకను. అపారబలసంపన్న అపార. సంఖ్యలేని. బల
సంపన్న దేహాకారము గలిగినవాళ్లు బకవిహారయోగ్యంబు
గావున బక. కొంగలు. విహార. విహరించదానకు. యోగ్యం
బు గావున. అర్హము గనక. బక. బకాసురుని. విహార. సంచరించ
దము నకు. యోగ్యంబు గావున. అర్హమైనదిగనుక. ఏకచక్రపురం

బున] ఏకచక్రపురమనే గ్రామమున్నది. ఊర్మికాభిరామంబుగా నున్న] ఊర్-
మికా. తరంగములచేతను. ఊర్మికా. ఉంగరాలచేతను. నున్న. అభిరామం
బుగా నున్న చప్పుడు గానున్నదిగనక. అలంకృతుండు] భూషితుడైన
పురుషుని. పురుడించి] పోలిక. చెప్పుచుండెను] తగియుండగాను.

౭౨ శ్లో॥ కనియు నురాగరసాబ్ధిన్ మునుమును మిన్నులాది భిన్నము
ఆకమలవనీఘనపరిమళగుణాచిక్కణా వనజాకరవారిలోన
వారిగనాండ్రెన్॥

టీక॥ కనియు నురాగరసాబ్ధిన్ కని] చూచి. అనురాగరసాబ్ధిన్] ఆనంద
రసపమున్ద్రమందు. మునుమున్న] ముందుముందుగాను. ఓలాడి] ~~ఓలాడి~~
~~ఓలాడి~~ జలక్రీడసలిపి ~~దిమునుమను~~. భిన్నము ~~ఆకమలవనీ~~ [వారిలోనన్] భిన్న. వికసించి
నటువంటి. ముఖామేము గములు గలిగిన. కమలవనీ. పద్మములయొక్క
టివిరెమెక్క. ఘ ~~నపరిమళగుణాచిక్కణా వనజాకరవారిలోన~~. ఘన.
అతిశయమైన. పరిమళగుణా. సువాసనగుణాములచేతను. చిక్కణా.
వాసించినటువంటి. వనజాకరవారిలోన్. సరోవరజలములు-
యందు. అవారికన్] అనివారితముగ. ఆడెన్] క్రీడించెను.

౭౪ టీ॥ ప్రావృతచూతశాతమ్యదుపల్లవపారణాకారణాంబునన్
లావుపహించిసెంపుపైడలన్ పైడలన్ పదలాఘవంబునన్
పోవగద్రోయుచున్ మరలిపోయి సరోవరలాభవార్తయా
ప్రేవచరించు యూథపతికిన్ వినిపించగజంబులన్నియున్॥

[పాల్పడెంబుకున్]
టీక॥ ప్రావృత. ఆవరించినటువంటి. చూతపోత. గున్నమామిడులయొక్క

పల్లవ. చిగుళ్లను. పారణా. భక్షించిన. కారణాంబునన్. హేతువుచేతను.
లావుపహించి] సత్తువతెచ్చుకొని. సెంపుపైడలన్] సెగసమూహతేటట్టు
గా. పొదలన్] పొదరింఢ్లను. నికుంజములయందను. పదలాఘవం
బునన్] గమనవేగముచేతను. పోవగద్రోయుచున్] నివర్తింపజేయుచు
చున్న. మరలిపోయి] తిరిగివచ్చి. సరోవరలాభవార్త] కాసారము దొ
రికినట్టి. ఆప్రేవచరించు] ఆసమీపమందు తిరిగెడి. యూథపతికిన్]
గజరాజునకు. గజంబులన్నియున్] రమేణిగెలం. తా. వినిపించెన్] ప్రతి
పరచగా.

౭౫॥ ఉ॥ చెప్పిన యుప్పుడుల్లసిల చిత్రమునన్ కరిరాజు నాదమం
చొప్పమహాహితద్విరదయూథముడాసిని పోవఁజేవనా
చెప్పునదూట పోవసెకచోటనుగానక తప్పదాహతిం
జిప్పులుగుల్లపైపోవిసె శీఘ్రముపెక్కశశంబులుచ్చుటన్॥

టీక॥ చెప్పినన్] ఆమేనిగలుపల్కగాను. అప్పుడు] ఆసమయమందు. ఉల్లసిల
చిత్రమునన్] ఉల్లసిలు. సంతసిల్లిన. చిత్రమునన్. మనసునతో. కరిరా
జు] గజాధిపుడు. ~~నాదమంచొప్ప~~ [నాదమం] నాదశంబు] చెప్పదగినది. చొప్ప] అ
మరేటట్టుగా. మహాహితద్విరదయూథముస్] మహత్. అతిశయమై
నటువంటి. హిత. ఆప్తమైనటువంటి. ద్విరదయూథమున్. గజసమూ
హమును. తోడ్కొని] వెంటపెట్టుకుని. పోవఁజేసి] చనిరమ్మను. పోవన్] చనగా.
ఆచెప్పునన్] ఆమెదను. దూటపోవ] తప్పించుకపోవ [పెటకు] ఒకచోట
నుగానక] ఒక్కతావున్నవేక. తప్పదాహతిన్] తత్. ఆదేనిగలదెము

క్ష్మాపదాంహతిన్ ద్రొక్కిళ్లమై ఇక్కిళ్లను చిప్పలు గుల్లలై నుగ్గునూచై పెక్కు శ
శంబులు శానా కుందేళ్లు। అచ్చటన్ ఆమార్గమందు శీఘ్రము త్రొ
క్కగా పడి చావిస్సె చచ్చెను॥

౭౬ సీ॥ అచ్చెట్టు జూచి యనంతశిలీముఖుం డను శశరాజు దైన్యవ
లంబియగుచు మంత్రులకిట్టులను నీతినిధులార యబ్ధివారి
వాహములు బోలె సరము నకలఘు తృష్ణాభరంబునన్నేఁడు వార
ణోద్దామ వారణములు పరతెంచుచున్నవి పరికింపుఁడల్లనె కుందే
ళ్లు విని త్రొక్కిళ్ల మడసె॥

౭౭ తే॥ త్రాసకరమైనయీ శశప్రళయమునకు (నకట యెవ్వండొ
శాంతికార్యంబు దెలుపునేని విస్సెందు డనసనంతనె యొకండు।
విదితనీతికళాశాలి విజయుఁ డనియె॥

టీక॥ ~~అచ్చెట్టు జూచి యనంతశిలీముఖుం డను శశరాజు~~ అచ్చెట్టున్ ఆకేడును
చూచి కాంచి అనంతశిలీముఖుండను అనంతశిలీముఖుండనే
శశరాజు కుందేళ్లదొర దైన్యవలంబియగుచు దీనదశ నొందినవా
డై మంత్రులకిట్టులను ఆమాత్యులతో నిట్లనును నీతినిధులార నయ
శాస్త్రఘనులార ~~అబ్ధివారివాహములు బోలె~~ అబ్ధికి సముద్రము
నకు వారివాహములు బోలె మేఘములవలెను ~~సరము నకలఘుతృ~~
~~ష్ణాభరంబున~~ సరము నకు చెఱువునకు అలఘు తృష్ణాభరంబునన్ అల
ఘు అతిశయమైన తృష్ణాభరంబున దాహతిశయముచేతను నే
డు ~~ఇప్పుడు~~ అవారణాః అడ్డములేనట్టుగాను ~~వారి~~ వారివనున్

వారణాములు ఏనుగులు పరతెంచుచున్నవి వచ్చుచున్నవి అల్లనె అల్లదిగో
పరికింపుడు చూడుడు కుందేళ్లు శశములు విని త్రొక్కిళ్ల ఈరేనుగుల
పాదఘట్టనలచే తను మడసె చచ్చెను త్రాసకరమైనయీ శశప్రళయ
మునకు త్రాసకరమైన భయంకరమైన యీ శశప్రళయమునకు ఈకుం
దేటివినాశమునకు ~~అకట యెవ్వండొ శాంతికార్యంబు దెలుపునేని~~ అకట
అయ్యో ఎవ్వండొ ఏప్రకారము శాంతికార్యంబు ఈ యుపద్రవ
నివృత్తికరమగు పని దెలుపుకు తెలుపును ఏవిస్సెందు ఎందుడన్ ఏప్రకారముచేతు
ను అనసనంతనె యొకండు ఈప్రకారము పలికేలాపలనే సమయమునందే
విదితనీతికళాశాలి విదిత తెలిసిన నీతికళాశాలి నయవిద్యావంతు
డైన విజయుడు విజయుడనే మంత్రి అనియెను పలికెను॥

౭౮ క॥ దేవా నేగలుగగ చింతావారిధి నేల మునిగెదవు శశములకున్
గావించెద శుభము భయములారావిడువం బూడుము సాపరాక్రమము
నుడున్॥

టీక॥ ~~దేవా నేగలుగగ~~ దేవా దేవరా నేగలుగగ నేనుండగా ~~చింతావారి~~
~~ధి నేల మునిగెదవు~~ చింతావారిధిన్ వ్యసనసముద్రమునందు ఏల ముని
గెదవు ఎందుకు మునుగుచున్నావు శశములకున్ కుందేళ్లకు స్వస్తి శుభము
సౌఖ్యమును కావించెద చేసెదను ఇభములు ఏనుగులు పనికిరావిడువన్
రానియ్యను సాపరాక్రమము నా సామర్థ్యము చూడుము కను అ
నుడున్ అనగా వినినవాడై॥

౭౯ క॥ పలికె శశరాజు గాఢం | బలికన్నయని ధీవిదేశకాలవిభాం
గంబులు నీకతెలియునిటనీ | కవిమిత్రిం జూపిద్ధమెట్లు గాలేకుండున్॥

టీక॥ శశరాంబు] కుందేటి దొరకుఁ, గాంధర్వత్పలికెన్] మిక్కిలి వేడుకచేతను, పవిత్రె ఇ
త్రమయ్ జెప్పెను. నయనిధివి] నీతివి ~~ద్ర~~ భ్యోగనివం అవాడ ద్రదేశకాలవిభాగంబులు]
స్థలములయొక్కను స్వపరములయొక్కను స్వభేదములు, నెరిగితెలియుదున్]
నీకెతెలుసును. ~~ఇట్లునీకవిమి~~ ఇట్లుండ] ఇక్కడ నీకవిమ్మ] నేప్రశ్నం డున్. త్రింబాసిద్ధి
కార్యసిద్ధి, ఎట్లుగాక] ప్రకారముగా, నేకుండున్] కాకుండును॥

౮౦ క॥ ఆలస్యము కర్తవ్యము | కాలంబారంభమునకు కరులమదరులన్ |
దోలి శశస్త్రాణాంబులఁ బాలింపుము నీయుపాయపాటవమున రన్॥

టీక॥ ~~ఆలస్యముకర్తవ్యము~~ ఆలస్యము] కాలవిఘంబనము, అకర్తవ్యము] చేయ
దగినది గాదు, ఆరంభమునకున్] కార్యప్రవృత్తిమమునకు, కాలంబు] స
మయము, మదకరులన్] నాశత్రువులైన కరులన్] యేనుగలను, తోలి] వెళ్ల
గొట్టి, శశస్త్రాణాంబులన్] కుందేటి జీవములు, పాలింపుము] రక్షింపుము, నీ
యుపాయపాటవమున] నీ, మంత్రివైన నీయొక్క, ఉపాయ, కార్యక
రణనైపుణ్యముయొక్క పాటవము, గట్టితనము, అమరన్] చెప్పేటట్టుగాను॥

౮౧ క॥ అనియాజ్ఞాపించిన సంధి | విగ్రహపరాక్రమవిధానవిజ
యుడు విజయుం డనిలరయంబున నెదురుగ | జనియాంధప
గాంచి మానసము గలగుటయున్॥

టీక॥ అనియాజ్ఞాపించినన్] ఈప్రకారము రాజానతిచ్చిన, సంధివిగ్రహ
పరాక్రమవిధానవిజయుడు] సంధి, నీతియొక్కయు, విగ్రహ, యుద్ధముయొ
క్కయు, పరాక్రమ, శక్తియొక్కయు, విధాన, చేసుటయందు, విజయుడు, అర్జు
నుడైనటువంటి, విజయుడు] విజయుడనే మంత్రి, అనిలరయంబునన్] వా
యువేగముచేతను, ఎదురుగ జని] అధిపముగంబోయి,

ధపగాంచి] గజరాజును జూచి, మానసము] చిత్తము, కలుగుటయున్]
భీతిచేత చలింపగాను॥

౮౨ క॥ గజమంటినట్లు యదటున్ | భుజగము మూర్కొన్నయట్లు పొరిగొను
నదరన్ | భుజుడు నగినట్లు చంపున్ | కుజనుడు మన్నించునట్లు గొను
ప్రాణంబుల్॥

టీక॥ ~~గజమంటినట్లుయదటున్~~ గజము] తోడే అంటినట్లు] తాకినట్లుగానే,
అదటున్] చంపును, భుజగము] సర్పము, మూర్కొన్నయట్లు] ఆఘ్రాణిం
చినట్లుగానే, పొరిగొను నదరన్] చంపును, ధరణీభుజుడు] రాజు, నగినట్లు]
హసించినట్లుండే, చంపున్] వధించును, కుజనుడు] దుర్జనుడు, మన్నిం
చునట్లు] మంచిమాటలాడునట్లుగానే, ప్రాణంబులుగొనున్] జీవము
హరించును॥

౮౩ క॥ కావున కరినికటమునకు | ~~పోక~~ బోవక దూరంబుగా నుపాయం
బున మహా | ధావనమున నుపకంఠ | గ్రామాగ్రం బెక్కి ముఖ్య
కరి పరికింతున్॥

టీక॥ ~~కావునకరినికటమునకు~~ కావునన్] అటునుక, కరినికటమునకున్] యే
నుగదగ్గరికి, పోవక, దూరంబుగాన్] చనుటపనిగాదు, ఇప్పుడు, ఉపా
యమువల్లన, మహాధావనమునన్] గొప్పపరుగున, పోయి, ఉప
కంఠగ్రామాగ్రం బెక్కి] ఉపకంఠ, సమీపమందుండే గ్రామాగ్రంబెక్కి, కొం
డమీందికెక్కి పొంచి, ముఖ్యకరిన్] పెద్దయేనుగను, పరికింతున్] చూతును॥

౫౪ చ॥ అనిగిరినేత్రమెక్కి శశము ల్గజవల్లభుఁ జూచి యిట్లనున్
కనలు ననేకు రాత్రులను గాదిది నిల్చి నిలు చందమామున
న్ననుఁ బగవచ్చితిన్ పయనమై యిల జాబిలి లోశశాంబకా
మనము ననన్నెఱింగి కెంనుమాంయు నదంతివతంస విను ట్లనున్॥

టీక॥ ~~అనిగిరినేత్రమెక్కి~~ అని] ఈలాగనిరెండో చరణకెఁజేసి, గిరినేత్రము] పర్వతాగ్రమును, ఎక్కి] ఆరోహించి, శశము] కుందేలు, అగ్గజవల్లభుఁ జూచి] ఆగజరాజును జూచి, కనలు నన్] కోపముచేత, ఇట్లనున్] ఈప్రకారము పలుకును, నీకు రాత్రి] నీవు వచ్చేటందుకు, ఇది పొలము గాదు] ఇది భూమిగాదు, నిల్చి] ఉండుము, అనఁగా, నన్ను] శశమైన నన్ను, చందమామ] చంద్రుడు, అనుపగా] పంపగా, వచ్చితిన్] ఏతెంచినాను, పయనమై] ప్రయాణమై, అలజాబిలి లో శశంబకాన్] ఆచంద్రునిలోనున్నకుందేలినిగా, మనము నన్] మనస్సున్నందు, నన్నెరింగి కెమను మాన్] నన్నుతెలుసుకొమ్ము, అన్] అనగా, దంతివతంసము] గజరాజా, ఇట్లనున్] ఈమాట పలికెను॥

౫౫ క॥ ప్రమిని మిత్రము శశకగ్రామణికిన్ని ట కు బు మై కైరవ మిత్రుం
డాఁమాటతేటపడచెప్ప । మామాంకనవిజయుఁ డగ్గజాగ్రణికని
రెమెన్॥

టీక॥ శశకగ్రామణికిన్] ఉయికుందేటిశ్రేష్ఠుడా, ప్రమిని మిత్రము] ఎందుకైనా పరమ, కైరవమిత్రుండు] చంద్రుడు, నిన్నిట కు బు మైక్] నిన్నిక్కడికి పంపించెను ~~ఆమాటతేటపడచెప్పమా~~ ఆమాటన్] ఆపంపించిన పలుకు, తేటపడ

చెప్పవా] తెలియబడవచింప్పమా, మాంకనన్] మాంకని గజరాజు పలుకగా, విజయుఁడు] కుందేటి ~~శశ~~ మంత్రి, అగ్గజాగ్రణికిన్] ఆయిభరాజునకు, అనిరెమెన్] చెప్పెను॥

౫౬ క॥ హేతులు పైకొబడు నప్పుడు । దూతలు సత్యంబు పలుకుదురు త
ద్భాషా । ప్రాంతమున నవనిపాలురు ధా । త్రీతలవల్లభులు నగరు తెగ
జెప్పటికిన్॥

టీక॥ ~~హేతులు పైబడు నప్పుడు~~ హేతులు] ఆయుధములు, పైబడు నప్పుడు] ఉపరిపతనసమయమందు, ~~దూతలు సత్యంబు పలుకుదురు~~ దూతలు] సందేశహరులు, సత్యంబు] యథార్థమే, పలుకుదురు] చెప్పుదురు, తద్భాషాప్రాంతమున కున్] ఆదూతలమాటలకున్, ధాత్రీతలవల్లభులు] భూమీశ్వరులు, కనలరు] కోపము చేయరు, నగరు] నవ్వరు, ఎప్పటికిన్] ఏనాటికి, తెగఁ] చంపఁజాలరు, అనఁగా శత్రులతోనరకవచ్చేవేళకైనా పరరాజు దగ్గరినుంచి వచ్చిన దూత ఆరాజు చెప్పమన్న మాటలే చెప్పగా నియేరాజుకున్ను ప్రీతిగాఁ ప్రియోనృతభాషలాడఁడు, కాఁగా రాజులు దూతవాక్యములు విని దూతమీఁద కోపము చేయరు, వాని మాటలకు నవ్వులు నవ్వరు, వాని శిక్షింపఁజాలరు, యేలనంటే, వాఁడు యెదటివాని మాటలు చెప్పతాడు గనక వాఁడు దండార్హుఁడు గాఁడని భావము॥

౫౭ క॥ అలనెల తనమాటలుగా । నలవున నీతోడ నాఁడుమని నన్ననుపం ।
దలమోఁచి చెప్పవచ్చితి । దెలియఁగ విను యూధపక్షితిపయుప్పులుకులక॥

టీక॥ ఆలనెల] ఆచంద్రుడు తనమాటలుగాన్] తనమాటపలుకులుగా నని అల
పుడన్] బలమునన్ నీతోడనాడుమని] నీతో చెప్పుమని నన్నుపంపన్] నన్నుపం
పగా తలవొంచి] శిరసావహించి చెప్పవచ్చితిన్] నీకు తెలియజేయనేతెం
చితిని యూథపత్నితిప] యేనిగగుంపుకుపతి అప్పలుకుల్] చంద్రుడు
చెప్పుమన్నమాటలు తెలియుదన్] వినదముగనట్లుగా విను] ఆకర్ణింపుమా

౮౮ ఉ॥ వారువిహారయుక్కొలను చంద్రసరోవరమందు తారకా
దారుడు చంద్రుడిష్టవనితాజనతాయుతుడై యభీష్టసం
చారవినోదముల్ సలుపు సంతతముల్ వినుమట్లుగాన నె
వ్వారికి పోవరాదెరుగవా వునుయత్రగింతవింతయౌ॥

టీక॥ వారువిహార] పంచిమోచనగల గజరాజా యక్కొలను] నీరు
పాడైసరసును చంద్రసరోవరము] ఇందుకొనారవము అందున్] ఆ
సరసునందుండు తారకాదారుడు] తారకా నక్షత్రములు దార
లు భార్యలుగా గలిగినవాడు చంద్రుడు] చందమామ ఇష్టవనితాజ
నతాయుతుడై] ఇష్ట అనుకూలైన ఘటించి వనితాజనతా స్త్రీసమూ
హముతోడను యుతుడై కూడుకొన్నవాడై యభీష్టసంచారవి
నోదముల్] ~~సంచారా~~ యభీష్ట కావలసినట్లుగాను సంచారవినోద
ములే రావదముపైరవదముచే తత్ర్రీడావిశేషములను సలుపున్] చేసు
ను సంతతముల్] నిరంతరమున్నట్లుగాన] అట్లుగనకను ఎవ్వా
నికిన్ ఎవ్వరికి పోవరాదు] చనగూడదు అత్తెరగున్] ఆతరమానము
ఎరుగవా] నీవుతెలియువా యింతలోనాయంత ఆత్మశ్రమానమున్ వింతయౌన్] క్రొత్తా ఆశ్చ
ర్యమా॥

౮౯ చ॥ నిరతముయీయరణ్యధరణీ సరణింజరియించునీశశా
త్వరమూలనాకుచుట్టములగాం పరికింపుము చంద్రునీరజా
కరము తిభీకరంబుకదగాం జనునావిహితోపదేశమా
దరమున నీవు లంఘనసుపదవ్వులవాంఛపగాకునీతికిన్॥

టీక॥ నిరతము] అనవరతము నన్నీ యరణ్యధరణీ సరణిన్] యీ అడవి ప్రదేశ
మార్గమందు చరియించున్] తిరిగే యీ శశోత్తరములన్] యీ కుందేళ్ల
నునాకు చుట్టములగాన్] నా బంధువులనుగా నను పరికింపుము]
చూడుము చంద్రునీరజాకరము] ఆయిందుపుష్కరణి అతిభీకరంబు]
మిక్కిలి భయంకరము కదగాం జనున్] విధి చివిధానా విహితోపదేశము
నా నా యొక్క విహితమైన అనుకూలమైన ఉపదేశము బోధన
ను ఆదరము నన్] విశ్వాసముచే తనుతో నీవు లంఘనసుపదవ్వులలా రాజా
రచేయుము నీతికిన్] నయశాస్త్రమును నకుమంచి తనా నకు దవ్వు
లవాంఛపగాకున్] దూరస్థపగాపోకు॥

౯౦ చ॥ సరసికి మీరలిందరభసంబున రాపరికించియుం సుధా
కిరణుడునేడు మేరు గిరికేసరులన్ మిము జంపబంపగా
పరశుపుబోరబోపపనిపట్టున నేమిటికంచు వాన్నియా
తెరగున వింపుగ్గునిల్వజనుడెంచితినీతిపరుండగాంపునన్॥

టీక॥ సరసికిన్] కొలనునకు మీరలు] గజములైనమీరు అలిందరభసంబు
నన్] అఖండ ఎడతెగని రభసంబున త్వరచేతను రాన్] ఎతెంచగా
పరికించి] చూచి యీసుధాకిరణుడు] యీచంద్రుడు నేడు] యీరోజు

ద్దు। మేరుగిరికేసరులన్ = మేరుగిరి। హేమాద్రియందు। కేసరులన్। సింహము
లను। మిము జంపక = మిమ్ము నవధించేటందుకు। పంపగా = అంపించగా। గో
రజెంపపనిపట్టున = గాటు జెయవలెనని కార్యమెదల। పరశువు = గండ్రగొ
డ్డలి। ఏమిటికిం బను = ఎందుకని। మాన్చి = పంపించకుండా జేసి। ఈతెర
గున = ఈప్రకారముగా। మిమ్మునిప్పు = మిమ్మున ఆకెలను దగ్గరికి పో
కుండా యిక్కడనే యుంచేటందుకు। ఈప్రకారము ప్రాణములతో
బ్రతికియుండేటందుకని యర్థము। నీతిపరుండగావున = నయశాస్త్రజ్ఞు
డగనక। చనుదెంచితి = ఏతెంచితిని। (అన్నా) చెడిబోయెవ్వాండ్లకు చేయుసూచన
జేసి। చెడకుండా రక్షించుట నీతివంతులకు లక్షణామని పెద్దలు శాస్త్ర
ములయందు చెప్పియున్నందున నేను నీతిశాస్త్రజ్ఞుడగనక చెడబొయెవ్వ
వారు చెడకుండా చెప్పవచ్చితినని ఫలితార్థము॥

౬౧ క॥ బావకనౌల వకరంతా దల| ఫూవాదకనాని యొంగవున
సెందదిన।బోవుట జొచ్చనవును దం|తావళవిభుల్లనియె శశ
వతంసంబు నకున్॥

టీక॥ బావక = మరణామెుందక। నొవ్వక = ఘాతజెందక। స్టాదలప్పుండా
టక = తలవాని దిప్పుప్పవము వల్లజమైనదిగంకుండా। సానియొంగవలు
నక = నా మాటచేత నుంటేందినక = ఎక్కడికైనా। పోవుట = చనుట। నీ
చనవున = నమ్మించి దనగా। దంతావళము = గజరాజు। శశవతంసంబున
కున్ = కుందేలితోను। ఇట్లని = ఈ మాటజెప్పెను॥

౬౨ సీ॥ అదిచంద్రకాసారమో సారమానస। తారలు దారవైతను భ

జింపే। జలవిహారంబందు సలుపునేని లుపునే। యెవరువెవ్వరలకు
రాకుండ విధుడు। పంచాననములపై బంపననుకంప। మాం
న్చి యేతెంచితే మమ్ముగావ। నీవంటి కారుణ్యనిధియెన్నిభవము
లంగలుగు నీకతవము నగరిగెబ్రతుకు॥

౬౩ తే॥ మగుడి పోయెదమనుచు నమస్కరింప| ప్రత్యయము బుట్ట
నక్కరిప్రవరుడు నను| విజయుడారయుకైలని లోవెలుగువా
ని। చంద్రునను బింబితుని జూపి జరగుమనియె॥

టీక॥ ఉసారమా నసా = సారం। స్థిరమైన। మానస। బుద్ధిగలిగినంతెలాం శశరాజు।
అది మేము పొయ్యెది। చంద్రకాసారము = ఇందు సరోవరము। తా
రలు = నక్షత్రములు। దారవై = ధార్యవై। తను భజింపు = తన్ను సేవింపగా।
విధుడు = చంద్రుడు। జలవిహారంబు = ఉదకక్రీడను। అందున = ఆసరసున
~~అందు~~। సలుపునే = చేసునా। ~~బరువెవ్వరలకు రాకుండా~~ బరువెవ్వరు =
పరులెవ్వరున్ను। ఆటకు రాకుండగ = అక్కడికి రాకుండా। నిలుపునే = నిలి
పేటట్టుజేసునా। పంచాననములపై బంప = పంచాననములు। సిం
హములు। మాంపై బంపక = మామీద కంపించగా। అనుకంప = దయచేత
ను। మాన్చి = పంపకుండా జేసి। ఏతెంచితే = వచ్చితివే। మమ్ముగావ = మమ్ము
బ్రోవ। నీవంటి కారుణ్యనిధి ~~యెన్నిభవములగలుగు~~। నీవంటి। దయశాలియైన
కారుణ్యనిధి। దయారూపము ద్రుడు। ఎన్నిభవములకు = ఎన్ని జన్మముల
కున్। కల్గు = దొరుకును। ~~నీకతవము నగరిగెబ్రతుకు~~ నీకతవమున = నిన్నుంచి। బ్రు

మకు జీవనము, కళలన్ ప్రాప్తించెను. మగుడియైయెదము తిరిగి వెనక్కుపోతా
ము. అనుచున్ అంతలోన్ మనసు స్మరింపన్ ప్రణామము చేయుచు గా ప్రత్యయ
ము బుట్టన్ నమ్మకము జనించెటట్లుగా అనగా నిజముగా ఉన్నట్లుగా
అకృత్రిమ ప్రవరున్ ఆగజరాజును, మైనుచున్ వెంట తీసుకొని, విజయుడు
విజయుడనెడు కుందేలు, ఆశయున్ ఆరాత్రి కొలనిలోన్ సరస్సు నీళ్లలో
వెలుగు హిమాంశున్ కనుపించెన్ అనుబింబితుని ప్రతిఫలించినట్టి చంద్రున్
చందమామను, చూపి కనుపరచి జరగుమనియెన్ ఉరకవసనెను.

౬౪ వ॥ ఆవిప్రజయుని యోగంబున దంతిపతి వనాంతరచింతంబ
రచెనంతశశివిముఖప్రముఖశశంబులానందించె గజంబుల
తిరుగద్రిప్పుట శశప్రళయంబు మాన్పుట చంద్రవ్యపదేశంబు
౬౫ నగాదె యల్లుగుటప్రసిద్ధుండగు రాజునాశ్రయింపవలయు
దానసుఖలాభంబును దుఃఖక్షయంబునగునేయులూ
కంబప్రసిద్ధంబు రాజన్యంబునకళ్యాంబు గాదనిచెప్పియాకా
కంబు వెంటియుంబులుగులకిల్లనియెను॥

తా॥ ఆవిప్రజయుని యోగంబునన్ ఆవిజయుడనెకుందేటియాజ్ఞచే
త దంతిపతి గజరాజు ~~వనాంతరచింతంబరచెను~~ వనాంతరచింతన్
మరియొకయరణ్యమునకుపోదామనేయోచనచేత పరచెన్ పారిపో
యెను. అనంతశశివిముఖప్రముఖ అనంతశశివిముఖుడు మొదలైన [above: నశంబులు]
టువంటి ~~[illegible]~~ కుందేళ్లు ఆనందించెన్ సంతసించెను. గజం
బుల తిరుగద్రిప్పుట ఏనుగులమళ్లించుటయును శశప్రళయంబు

మాన్పుట కుందేళ్లబాధ కుండాజేసుట చంద్రవ్యపదేశంబునం గా
దె చందమామను చూపియుచెప్పినందుననే కాదా. అల్లుగుటన్ అప్రకాశమైనం
దున ప్రసిద్ధుండగు రాజును ప్రశస్తమైన ప్రభువును ఆశ్రయింపవ
లయున్ అనుసరింపవలెను. ~~దానసుఖలాభంబునదా~~ నన్ ఆశ్రయ
ముచేత సుఖలాభంబును ఆనందప్రాప్తియు నన్న దుఃఖక్షయం
బు ఖేదనాశనము నన్న అగున్ అప్రసిద్ధయులూకంబు గూబ ఘూ
కము అప్రసిద్ధంబు అనామధేయము రాజన్యంబు నకళ్యాంబు గా
దు అడెరతనమునకు యోగ్యమైనదిగాదు అనిచెప్పి ఆప్రకార
ము పలికి ఆకాకంబు ఆవాయసము వెంటియున్ తిరిగినపులుగు
లకిల్లనిరా అపక్షులకేలాగునపలికెనట॥

౬౬ క॥ సముచితమెరుగక క్షుద్రున్ క్రమరహితు గురించి పరవశదూ
కేడెదవున్ తమలోనెంటకమార్జాలము దగ్గరి శశకపింజ
లంబులుడగవే॥

తా॥ సముచితమెరుగక తగినతగములు తెలియక క్షుద్రున్ ద్రోహియైనపాత్ర
మరహితున్ పారంపర్యములేనివానిన్ గురించి గురుజేసి ~~[illegible]~~ చ
నగా కడుకీడు దవున్ మిక్కిలియాపద వచ్చును. తమలోనెంటకు తమ
కుతమకు సరిపడక మార్జాలము దగ్గర పిల్లిదగ్గరికిపోయి శశకపింజ
లంబులు కుందేలు చిత్రపక్షము నన్న తెగవాబావవాం చిత్రపక్షియును గా
కాజు అనితోచుచున్నది॥

౬౭ క॥ నావిని విహగముల ననయు కోలంవిదయూశెంటకేల గొదగొద

లెముదవెన్ బాలేందువైన్నెలతో నుపుచ్చేవానికి నింతవట్టు చెప్పవా తెలియన్॥

టీక॥ సాంధిని] అనగా సాంకర్యించి. విహంగములను] ~~విహంగములు~~ పక్షులు. అనుట]
పలుకుము. నయకోవిద] నీతిజ్ఞుడైన కాకరాజా. ఆరంటికిన్] ఆకశమున
కున్న కపింజలమునకు నున్న పల్] ~~(కొట్టివేయబడినది)~~. ఎందు నిమిత్తము
[నాదగాదవెయుదవెన్] కలవా ఖులు]
బుట్టెనో. ఓటువు చెప్పెన్] పిల్లిచేత. బాలేలవెన్నెలో] మరణమెందుకు సంభవించె
నో. వానికిన్] వానికి. ఇంతవట్టు] పతావత్పర్యంతము. తెలియన్] చెపు
ధ అయినట్టుగా. చెప్పవా] వచింపుమా. నిటు ర్చిదాలో మార్జా
రణ దన్తమరః॥

౬౮ చ॥ అనితను వేడుకన్నకరటాంత్రణాశి పక్షుల జూచి యిట్లనున్
వినుడల వింధ్యభూమి నొక వీరమహోరుహమూల కోటరం
బునికిగ యొనర్చియున్న నికి నుండు కపింజలముప్ప తత్రితో
నెనసి కుటైకదేశమున నేనును నుండుదు సఖ్యమేర్పడన్॥

టీక॥ అనితనువేడుకన్నన్] అతిగా తన్నదిగని. కరటాంత్రణాశి] కాంయసన్ని
ష్ఠుడు. పక్షుల జూచి] పులుగుల తట్టు గనుగొని. ఇట్లనున్] ఈరీతిప
ల్కెను. వినుడు] ఆకర్ణింపుడు. అలవింధ్యభూమిన్] అలవింధ్యపర్వత
ప్రాంతధరణియందు. ఒకవీరమహోరుహమూలకోటరంబు] ఒ
కవీరమహోరుహం. ఒకనల్లయిరుగుడుచెట్టుయొక్కమూల. మొదట
నుండెడి. కోటరంబు. తొఱ్ఱి. ఉనికిగ యొనర్చి] నివాసస్థానము జేసు
కొని. అమ్మానికికిన్. అయింటను. కపింజలము] చిత్రపక్షి మనేపక్షి. ఉం
డున్] నివసించును. అప్పతత్రితో] ఆపక్షితో. ఎనసి] కూడి. కుటైకదే

శము] కుటైకదేశమునందు. ఏకదేశమున. ఒకస్థలమందు. సఖ్యమేర్ప
డన్] మైత్రి ప్రకటమయ్యేటట్టుగాను. నేనును] నేనున్ను. ఉండుదున్]
ఉండుదును॥

౬౯ చ॥ తనగగనప్రచారమరితాదివిభాకరుదస్తమింపగా
నిగమున నగంబు బాసి బలుగట్టువులన్ పెనమందపెంటలన్
జిగినిగుఱన్ చెదన్నైదలు జేడెల పండిన పూరిదారులన్
బెగసిన జొంట్లమేపుగాన నయామి పయి టాపు టిరాకతక్కినన్॥

టీక॥ తగన్] యుక్తముగునట్టుగాను. గగనప్రచారమరి] గగన. ఆకాశమందరి. ప్ర
చారము. సంచారమును. అరి. వారించి. తొఱ్ఱి. విభాకరుడు] సూర్యు
డు. అస్తమింపగా] గ్రుంకగా. నిగముని] కపింజలము. నగంబు బాసి] ఆ
న్నచెట్టు విడిచి. బలుగట్టువులన్] బలు. గొప్పలైన. కట్టువులన్. కలయుందు
న్న. వెలుగులయందును. పెనుమందపెంటలన్] పెను. విస్తారమైన. మంద
పెంటలన్. ఆలమంద దిబ్బలయందును. జిగినిగుఱన్] ఎడసందులేనట్టుగా
చెదలన్] వల్మీకములు. అనగా చెదలు పుట్టలు. వెదలు] మొలకెత్తి. జేడెలన్]
బంకమట్టిపట్టులలోనున్న. పండిన పూరిదారులన్] గింజలు బట్టిన గడ్డిజా
డలను. బెగసిన జొంట్లు] బెగసిన. కాలిన. జొంట్లు. కొండజొన్నలను. ఇదిజొ
న్ననపదమునకు సరియైన యర్థము కాదు. మేపుగానన్ మేయి] మేసేటందు
కు జని. పయిటాపు టిరాకతక్కినన్] రెక్కలు ఱెక్కచిక్కగా. పెద్దచెట్లన్ని
దినుండెది చిన్నచిన్న పాదులకున్న కట్టుపు అనపేలు॥

౧౦౦ ఉ॥ డేగకు జిక్కెనో యురువడిన్ ధృతిగాఁడ్పడి దప్పఁ బారెనో
లాగము దప్పి ముచ్చువలలం బడెనో వెరవేది పాదిసం
దేగెనొ పుట్టవెళ్ళి కెరమే మఱి పాములచేత జచ్చెనో
యేగతిఁ జెందెనో తెలియనింతకు రాఁడు వయస్యుఁ డక్కటా॥

టీక॥ ~~డేగకు జిక్కెనో~~ డేగకున్, శ్యేనమునకు, చిక్కెనో, దొరికెనో, ఉరువడిన్, అతి వేగముచేతను, ధృతిగాఁడ్పడి, ధైర్యము జెడి, అనగా, తెలివిదప్పి, దవ్వుల బోయెనో, దూరముగా జనెనో, లాగము దప్పి, లగువు దప్పి, ముచ్చువ లలంబడెనో, మాయజాలములలోపల తగులుకొనెనో, వెరవేది, ఉపాయము తెలియక, పాదిసందేగెనో, ఉరిబాతి నస్థానప్రత్రం (?) తకు బోయెనో, ~~పుట్టవెళ్ళి కెరమే మఱి పాములచేత జచ్చెనో~~, పుట్టవెళ్ళి, వల్మీకముల నాలోహించి (?), కెరమే మరి, మిక్కిలి జాగ్రత తప్పి, పాములచేత, సర్పముల చేత, చచ్చెనో, మడిసెనో, ఏగతి యయ్యెనో, ఏమాయెనో, తెలియను, ఎరుగను, వయస్యుఁడు, స్నేహితుడు, ఇంతకు రాఁడు, ఈవేళకు వచ్చినవాఁడు కాఁడు, అక్కటా, అయ్యయ్యో॥

౧౦౧ క॥ అని బాష్పవారిధారల్ గనుదోయిం జెమ్మగింపఁగా నలు
దిక్కుల్ గనుగొనుచు వితాకుఁ డన్నై చనె నేరకే నుండి సన్నిశాసమ (?)
యమునన్॥

టీక॥ అని, ఈలాగు చెప్పి, బాష్పవారిధారల్, కన్నీటిధారలు, కను ~~దోయిం జెమ్మగింప~~, కనుదోయిన్, రెండు నేత్రములనుంచి, చెమ్మగింప గాన్, జారగా, నలుదిక్కుల్, నాల్గుదిశలు, కనుగొనుచున్, చూస్తూ, వి[illegible]కుడన్నై, వ్యథజెందినవాఁడన్నై, చనె నేరకే, పోజాలకే, అన్నిశాసమ

యమునన్, ఆరాత్రివేళను, ఉంటిన్, ఇన్నపాటనైతిని॥

౧౦౨ శా॥ ఆహా యాకృష్టచపలావిలాస మఖిలప్రాణిశ్రుతివ్యగ్రగ
ర్జాహంభావసమగ్ర ముగ్రరయనదద్వం బూంభితాంభోనిధి
వ్యూహం బాహతకాననజ్వలనమో హేయా విరించి తోడ్రేలగా
లాహిం గట్టినబాట్ల్వనం గురిసె ఘోరాంధకారము చ్చ్వ్రేకటిన్॥

టీక॥ [ఆహో + సమ] ఆహా కృతీ, ఆశ్చర్యము నుచేసెటి, ~~చపలావిలాసము~~, చపల, మెఱుపుల యొక్క, విలాసము, ప్రకాశము గలిగినటువంటిదిన్ని, అఖిలప్రాణిశ్రుతివ్యగ్రగర్జాహంభావసమగ్రము, అఖిల, సమస్తమైన, ప్రాణా, శరీరులయొక్క, శ్రుతి, [చెవులకు] ~~శ్రోత్రాలకు~~, వ్యగ్ర, [వినగూడని] ~~[illegible]~~, గర్జ, ఉరుము దమ్ముందు, అహంభావ, నేను అనే అహంకారము ~~[illegible]~~ [కల] సమగ్రము, సంపూర్ణమైనది గలిగినటువంటిదిన్ని, ఉగ్రరయనదద్వంబూంభితాంభోనిధివ్యూహంబు, ఉగ్ర, తీవ్రమైన, రయ, వేగము గలిగిన, నదద్వంబు, నదులచేతను, ఉంభిత, నిండబడ్డటువంటి, అంభోనిధివ్యూహంబు, సముద్రములు గలిగినటువంటిదిన్ని, ఆహతకాననజ్వలనము, ఆహత, చల్లార్పబడ్డటువంటి, కాననజ్వలనము, దావాగ్నికలిగినటువంటిదై, అహో, ఆశ్చర్యము, మింటితోడ్రేలన్, ఆకాశముతో, త్రేలచి లంబితమైనట్లుగా, కాలాహిం గట్టినబాట్ల్వనన్, కృష్ణసర్పము నుబంధించినట్లుగా, అచ్చేకటిన్, ఆగాఁడాంధకారమందు, ఘోరాంధకారము, ఘోర, భయంకరమైన, అంధకారము, ధారాసంపాతము, కురిసెన్, వర్షించెను, ఉ, వానకురిసె ననుట॥

౧౦౩ క॥ అలజడియు లజడిచేతం । గలిగి మహాశశము దీర్ఘకర్ణుండను వాఁ
డలఘు కపింజల కౌంటర । నిలయంబున సంఘులూఁది నెమ్మది నుండెన్॥

టీక॥ అలజడిన్ = ఆగాప్పాన యుండు. అలజడిచేతన్ = భీతిచేతను, కలిగి, వ్యాకులపడి. దీర్ఘకర్ణుండను వాఁడు = దీర్ఘకర్ణుండనేటి పేరు గలిగిన మహాశశము గొప్ప కుందేలు. అలఘు కపింజల కౌంటర నిలయంబునన్ = అలఘు గొప్పనగు వంటి, కపింజల, చిత్రపక్షమనే పక్షి రెమెక్క, కౌంటర నిలయంబునన్ = తొఱ్ఱయనే గృహమందు. సంఘులూఁది = కాళ్లూని, అనగా నిలవబడి, నెమ్మదినుండెను = చింతలేక నివసించెను॥

౧౦౪ క॥ జడిసెన్నదాననేనుం । దడిసితి నాలాగునెంతెంత తడపున కానే ।
వ్వడి సడలె నడగె నురుములు । నిడుమించులు మాసె వెలుగు నిలిచెన్
వెలిచెన్॥

టీక॥ ~~జడిసెన్నదాననేను~~ జడిసెన్నదాన = వర్షము బట్టినందున, నేనుం దడిసితిన్ = నేను స్నాత స్నాతనైతి. ఆలాగున్ = అంతలాగు, ఒకింత తడపునకున్ = వురికెంతసేపటికి. ఆనె వ్వడి సడలెన్ = ఆ జడివేగము తగ్గెను. ఉరుములు, గర్జలు. అడఁగెన్ = అణిగెను. నిడుమించులు మాసి = పెను మెఱుపులణాగె. వెలుగు = ప్రకాశము, నిలిచెన్ = ఉండెను. వెలిచెన్ = వాన వెలిచిపోయెను॥

౧౦౫ ఉ॥ ఒక్కన ప్రాంతపక్షణాంకుటి శిఖరంబుల రెక్కలార్చుచున్
కుక్కుటకొంటి మ్రోసె ననగూఁట మిటారుల బుట్టినిల్లుకే
పెక్కినవబ్బు శైలగుహలెల్ల దిశల్ వెలుఁగొందె నిక్కలం
జక్కవజోళ్లు గేరె జలజాతహితుండుదయించె తూర్పునన్॥

టీక॥ ~~ఒక్కన్నప్రాంతపక్షణాంకుటి శిఖరంబుల~~, ఒక్కన్న = చక్కగాను, ప్రాంత = సమీపమందుండెడి, పక్షణాం = ఊరియు పల్లెలయందుండు, కుటి శిఖరంబులన్ = గుడిసెల మీఁదను, రెక్కలార్చుచున్ = పక్షములు విదిలించి కొంచును, కుక్కుటకొంటి మ్రోసెన్ = కోడిగుంపు కూసెను. అనగూఁట మిటారుల = జారకాంతలకు, పుట్టినిల్లు = జన్మగృహమైనట్టి వంటి, కెప్పెక్కినవబ్బు = నల్లనైన మేఘము, శైలగుహల = పర్వత గుహలయందు, దాఁగెను. దిశల్ = దిక్కులు, వెలుఁగొందె = ఒప్పెను. ఇక్కలన్ = గూండ్లలోను, జక్కవజోళ్లు = చక్రవాకమిథునములు, గేరెన్ = సంతసించెను. జలజాతహితుండు = సూర్యుడు, తూర్పునన్ = పూర్వదిక్కునను, ఉదయించెన్ = జనియించెను॥

౧౦౬ క॥ ప్రొలమున నమేతాఁడి కపిం । జలము త్రిమ్మరిలి వచ్చి శశము నివాస ।
స్థలి గనుగొని యదలింపుచు । నలఘుం తరక్రోధ హృదయుఁడై యి
ట్లనియెన్॥

టీక॥ ప్రొలమునన్ = పర్వతాదుల ప్రదేశమందు, మేతాఁడి = మేసి, కపింజలము = చిత్రపక్షమనే పక్షి, అత్తరిన్ = ఆసమయమందు, మరలివచ్చి, తిరిగి రకింతెంచి, శశము = కుందేలి, నివాసస్థలిన్ = ఇంటిలోను, కనుగొని = చూచి, అదలింపుచున్ = నివారింపుచును, అలఘుతరక్రోధ హృదయుఁడై = అలఘుతర = మిక్కిలి అతిశయమైన, క్రోధ = కోపయుక్తమైన, హృదయుఁడై = మనసు కలదై. ఇట్లనియెన్ = ఈచెప్పఁబోవు రీతిని పలికెను.

౧౦౭ శా॥ ఓరోరీ కిన్నెన వెయుండు నీ తగవు వెస్సానెంచెన్ ప్రతీ
రెం వ్యాఘ్రాంకురంబుల్ నివింతయున గృహమందుండెదన్

విచారింతురే. రారాపులకెనెరగాంభ్యనే టికాకనేరం బొంర్చితిం
జాలెనే. రాంతి వెలచ్చటికేని పలవు దప్పుశావారయింతమ్రె న్వ్వ
టికిన్.

తా. శ్రారా] ఆశ్చర్యము. ఏందుకు] ఎక్కడా నున్న. ఈలతన్వు] ఈ ధర్మము. కన్నె
నము] చూడుము. వెసానావెన్] బాగా నెను. వృశె] అబ్బా. ఎవ్వారు] పలా
గంటివారున్న. ఇట్లు] ఈప్రకారము. ~~టురం బుట్టనివింత టురిన్~~] గ్రామ
ములోను. పుట్టనివింత] జనించనియాశ్చర్యము. అన్వగ్రహమందుండన్
విచారింతురే] పరాయియింటను నివసించుట వెంచింతురా. రారాపుల
పోరాటములు. మెరగాంపు] పనికిరావు. ~~నేటికాకనేరంబొంర్చితిన్~~ నే
టికి] ఈప్రొద్దటికి. ఒకనేరంబొంర్చితిన్] ఒకతప్పు సహించితిని. ఓరోరి.
ఓరిఓరి. బావకా] నాచేతమన్నించుదకా. ఎచ్చటికేని] ఎక్కడికైనా. పొందుదప్పు
పోతాపు. పొంపు] పోకుండాపుంటావు. ఇంతమ్రె న్వ్వటికిన్] ఇంతగర్వమెం
దుకు.

౧౦౮ క. ఇది నాయదినాకేశీ! సదనము నీకిందు నిలువజనునెదు
రాత్మా! మదపతనము దిగిపొందే! కదలుము వెమ్మని నదీర్ఘకర్ణుం
డనియెన్.

తా. ~~ఇదినాయది~~ ఇది] ఈస్థలము. నాయది] నాది. నాకేశీసదనము] నా
శ్రీభావనము. నీకిందు నిలువజనునె. నీకు] దీర్ఘకర్ణుడైన నీకు ఇక్కడ ఈయింటియందు.
నిలువజనునె] ఉండదగునా. దురాత్మా] ఓరి దుర్మార్గుడా. మదపత
నము దిగి] మదించుతనము విడిచి. ఎందేకదులుము] ఎక్కడికైనా పోవోయి.

వెమ్మనిన్] ఉత్థానముచేయుమనగాను. దీర్ఘకర్ణుండు] దీర్ఘకర్ణుడనే కుందేలు.
అనియెన్] పలికెను.

౧౦౯ చ. చిరుసులు బల్మి నన్ను వెరపింప దలంచెదె కట్టిపెట్టుమీ
గరువము వెళ్ళుమీ శశశిఖామణి మెందరగూడ దెవ్వరె
వ్వరు వసియించియుండిరది వారిదకానన భూమిజాతమో
టరములనాగి పెట్టెనె యెఱుంబడి పక్షులకు ద్విజ చెప్పుమా.

తా. చిరుసులు బల్మి] పరుషములాడి. నన్ను] శశముయినన్ను. వెరపింపదలం
చెదె] భయపెట్టెదంచినావేమొ. నీగరువము] నీయహంకారము. కట్టిపె
ట్టు] చాలించుము. వెళ్ళి] పిచ్చివాడా. ఈశశశిఖామణి వుందరగూ
డదు] ఈకుందేటిశ్రేష్ఠము దగ్గర సరిపడదు. ఎవ్వరెవ్వరు వసియించియుం
డిరది వారిదే] ఎవరెవరెక్కడెక్కడ వుంటారో ఆచోటు వారిదే. కానన భూ
మి జాత మోటరములను] అరణ్యమందుండే వృక్షముల యొక్క తొఱ్ఱల
యందు. ఓరి ద్విజ] భూదేవి. పక్షులకున్] పులుగులకు. ఎఱుంబడి] సమ్మతించి
నిశ్చయము జేసియున్ని ఆగిపెట్టెనె] ఆటంక పరచియుంచెనా ~~[illegible]~~
అనగా
అడవులలోనుండె చెట్లతొఱ్ఱలలో యెవ్వరెవ్వరెక్కడెక్కడ నున్నారో
ఆయాతావులు వారివారివేనని భూదేవి నిశ్చయము జేసి ఆగించిన
దా యేమి. అంటె అడవి చెట్ల తొఱ్ఱలలో టనికి ఒకరిదని నిశ్చయము
లేదని భావము.

౧౧౦ క. చెరువులు బావులు గృహములు! తరువులు వృత్తులు న

సారతముగా చినయూ । వరుల యవి యనుచు మనువు ప్రోత్తర
మొసగడె తొల్లి దేవతా సంహతికిన్॥

టీక॥ చెరువులు] తటాకములు; బావులు] కూపములు; గృహములు] యిండ్లు; తరువులు] వృక్షములు; వృత్తులు] మిరాసులు; అసారతము] తీయకుండా; కొంచి... రక్షించిన; ఆవరుల యవి యనుచున్] ఆమనుష్యులవే అంటు స్పష్టముగను; మనువు] మనుచక్రవర్తి; తొల్లి] పూర్వకాలమందు; దేవతా సంహతికిన్] దేవసమూహమునకు; ఉత్తరమొసగడె] చెప్పలేదా; అనగా, చెరువులు, బావులు, యిండ్లు, చెట్లు, మిరాసులు, రామెవ్వరువేసి వాటి చూపెట్టుకొంటూరో, అవి, వారివే కాక పరులవిగా నేరవని మనువు దేవతలతో చెప్పెడా, తొల్లి, కాగా అవివ్రేకటిగా నికొంటర. గృహారనకు నాది అనే నియమము లేదని భావము॥

౧౧౧ క॥ బలవంతుడైన ధరణీ । తలభర్తకు బోలు నిట్టు తగు వక
టికటా । పులుగుల కుంకుం దెల్లను । పలుకులు వేయేల చెల్లు
బడి గాదు సుమీ॥

టీక॥ బలవంతుడైన ధరణీతలభర్తకున్] బలవంతుడైన, సైన్యాది సమగ్రత గలిగిన, ధరణీతలభర్తకు, భూమినేలే రాజునకు; ఇట్టి తగువు] ఇటువంటి వ్యాజ్యము; పొలుకు] తగునా; అకటకటా] అయ్యయ్యో; పులుగులకుం గుందెల్లకున్] పక్షులకును శశములకును; పలుకులు వేయేల] సహస్రోక్తులెందుకు; చెల్లుబడి గాదు సుమీ] తగదుసుమీ॥

౧౧౨ క॥ జగతీరుహ వివరము నకు । ఖగనాథా నీకు వేదకారణమేమి ।
తెగి పోరక నీకు నాకును । తగు వెక్కడికేని యరుగుదము రమ్మనుడున్॥

టీక॥ జగతీరుహ వివరమునకున్] చెట్టుతొఱ్ఱకు; ఖగనాథా] పక్షిరాజా; నీకు వేదకారణమేమి, నీకు దీనికి నిమిత్తమేమి; తెగిపోరక నీకునాకును తగువు; తెగి] సాహసము చేసి; పోరక] కలహించేటందుకు; నీకునాకును తగువు] నీకున్నూ నాకున్నూ వ్యాజ్యమున్నది; ఎక్కడికేని యరుగుదము] ఎవరి దగ్గరికైనా పోదాము; రమ్మనుడున్] రా అనగా నున్॥

వ॥ మదియు మైత్రి వంజులంబు కపింజలం బిట్లని యె ~~ప్పెడా~~ ఇది సులభము॥

౧౧౩ క॥ ఒప్పితినిటు తగ వెవ్వరు । జెప్పెద రరుగింపు మతని చేరగనేద
లే । కిప్పుడయరుగుదమ నవుడు । కప్పిన తమకమున నదె దీర్ఘక
ర్ణుండనియెన్॥

టీక॥ ఒప్పితిన్] తగువునకు పోదామన్న మాట సమ్మతించితిని; ఇటు] ఇక్కడ; తగవెవ్వరు జెప్పెదరు] న్యాయమెవ్వరు వచించేరు; అరుగింపుము] తెలియజెప్పుము; ఎద్దిలేక] తడవుచేయక; అతని చేరగన్] ఆతగవరినొప్పందునట్లుగా; ఇప్పుడయరుగుదుము] ఈక్షణమందే పోదాము; అనవుడున్] అట్లా చెప్పగా విని; కప్పిన తమకమునన్] ముంచుకొనిన ఉండనతొందరతో; దీర్ఘకర్ణుండనియెన్] దీర్ఘకర్ణుడనే కుందేలు పలికెను॥

౧౧౪ సీ॥ తపనజాంతటమున నదిక ర్ణుడను మహా । వృద్ధమార్జాలం
బు విహ్వతి సల్పు నదిరుద్రచాంద్రాయణాదికార్యంబులాద

సుప్రసన్నముజేసుకొని విరోధిషడ్వర్గము దెగించి శాంతివర్తిల్లు

బహువ్యవహారదర్శనయాంబురాశియై దనేర్చుమనచిక్కు

వదలింపవె మజ్జాలి ద్రవ్వక నిమిషంబు తడయకటకున్॥

౧౧౫ తే॥ ప్రాంచదమందమారుతోద్ధూతమైన నిప్రభూతోద్ధంచిశశ

వమ్మహాకపింజలమ్ముదోంకొని చనుచుండె లంఘనముల

తలలుబడుచుండెనేగు పాదములు గావె॥

టీక॥ తపనజాతటమునన్ — తపన, సూర్యునివల్లను, జా, పుట్టినట్టి కాళిందియొక్క తటమునను, ~~ఉన్నట్టి~~ నెట్టుకొన దధికర్ణుడనున్ — దధికర్ణుడనేటి మహావృద్ధమార్జాలంబున్ — మహావృద్ధ, మిక్కిలి ముసలితనముగలిగినటువంటి, మార్జాలంబు, పిల్లిని, విహృతిసల్పన్ — సంచారముచేయుచుండున్; అది — ఆమార్జాలము, కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాది కార్యంబులన్ —

కార్యంబుల ప్రతిప్రయోజన

ములవల్ల, తనువున్ — దేహమునున్, సన్నముజేసుకొని — కృశింపజేసికొని, విరోధిషడ్వర్గమున్ — విరోధి, శత్రువులైనటువంటి, షడ్వర్గము, కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యములనారింటిని, అణగించి — జయించి, శాంతి — ఓర్పుగుణముగలిగి, వర్తిల్లుచుండునున్, బహువ్యవహారదర్శి — బహు, అనేకములైనటువంటి, వ్యవహార, పంచాయతీకార్యములను, దర్శి, చూచినది, దయాంబురాశి — దయ, వినీతిభావముల యందు, అంబురాశి, సముద్రునివంటిది (గనుక), అది — ఆమార్జాలము

మనచిక్కు వదలింపన్ — మనయొద్దరి సంకటము పోజేసేటందుకున్, నేర్చున్ — ఎరుగునట్టి, పెనన్ — చెప్పినటువంటి, జాలి — విచారము, ద్రవ్వక — చేయక, నిమిషంబు — కనురెప్పపాటు, తడయక — ఆలస్యముచేయక, అటకున్ — ఆమార్జాలసమీపమునకున్, పోదము — చనుదెంతము, ఈవాదము — మనయొద్దరివ్యవహారమున్, అరదబోంకన్ — చెడిపోయినదై, పోవక — పోతేమిటట్లుగానున్, అని — ఈప్రకారముగా, ప్రబోధించి — తెల్పి తెలియజెప్పి, శశము — ఆకుందేలు, మహాకపింజలమున్ — చిత్రపక్షమనే పక్షిని, దోడుకొని — తోడుకొని, చనుచుండె లంఘనమున్ — త్వరగా పోతూవుండెను, పాదములు — కాళ్లు, తలలుపడుచుండెన్ — శిరసునలుపడినవపస్థలానికి॥

౧౧౬ క॥ పనుకపింజలు జిరమైత్రినిధి విడనాడదివకవృక్షలతాగ్ర।
స్థాని వీడనాడియిప్పుడెంతే నెవ్వడిగూడివోయితెంజవికానన్॥

టీక॥ ఏనున్ — నేను, చిరమైత్రీనిధిన్ — చిర, బహుకాలమునాటినుంచి, మైత్రి, స్నేహముండు, నిధి, ~~నిలయ~~ గనియైన, కపింజలున్ — చిత్రపక్షమనే పక్షిని, విడనాడదివకన్ — వదలిపెట్టగూడక, వృక్షలతాగ్రస్థాని — వృక్షలత, తీగెలతోగూడినచెట్టుయొక్క, అగ్రస్థాని — ఉపరిప్రదేశమును, విడనాడి — వదలిపెట్టి, ఇప్పుడు — ఈసమయమందు, ఎంతేనెవ్వడెన్ — అతిత్వరగమనముతోడను, చలికానిన్ — స్నేహితుని, కూడి — కలిసి, పోయితిన్ — వెళితిని

౧౧౭ మహాప్రస్థర॥ చనికంటిన్ ప్రాంతకాంతక్షమునిశరవధికశ్లా
ఘ్యసారభ్యసంపదవనజాతప్రాతరోంధాంవనమధుర

మధువ్రతమత్తాళిగీతమ్ జనితశ్రద్ధానిమజ్జజ్జనభవహర

ణోదంచత్కాండదప్రపూతమ్ వినిషక్తబ్రహ్మనిష్ఠద్విజహి

తసికతాన్వితమిదొవ్యతజాతమ్

[తీరాంత+గీతమ్]
టీక॥ ప్రాంతః నదీసమీపమందుండేటి, కాంతః సుందరమైనట్టి వంటి, క్ష్మా

భూమికి, నిరవధికః ఇంత అంత అనగూడక అమితమైనట్టి వంటి

అనగా ప్రమాణరహితమైనది యనుట, శ్లాఘ్య! [కొనియాడదగినటు] [illegible]

[కలిగి] వంటిది, సారభవ పరిమళముల యొక్క సంపత్ విభవము [illegible]

నట్టి వంటి, వనజాతః కమలముల యొక్క ప్రాంతః సమాహాయము కేర

కు [illegible] రోధః తీరమందుండేటి వనః తోంట్టియందలి

మధురః తియ్యనైనట్టి వంటి మధుః తేనె వల్లను, అనగా పుష్పరస

పానము వల్లననుట, వన్యగ్రః అధికముగాను మత్తః మదించినట్టి

వంటి అళిః తుమ్మెదల యొక్క గీతమ్ గానము గలిగినట్టి వంటిది

[జనిత+పూర్ణమ్] జనితః ఉత్పన్నమైనట్టి వంటి, శ్రద్ధా భక్తిచేతను, నిమజ్జత్ స్నానము

చేసినట్టి వంటి, జన సర్వమనుష్యుల యొక్క భవ పాపములను

హరణా పోగొట్టేటటువంటి, ఉచ్చండ అతిశయముగా పైకి రేగుచు

చూ వుండేటటువంటి కాండః ప్రపూతమ్ పవిత్రోదకము గలిగినట్టి

[వినిష+జాతమ్] వంటిది, వినిషక్తః పొందబడినట్టి వంటి బ్రహ్మనిష్ఠపరమాత్మధ్యా

నము గల ద్విజః బ్రాహ్మణులకు హితః యోగ్యమైనట్టి వంటి, సిక

తః ఇసుకతోడను అన్వితః కూడబడినట్టి వంటి [illegible]

ఇదొవ్యతః సాంతన్నివల్లను జాతమ్ ఉత్పన్నమైనదయము నానదినీవ

ని] అకృతికిపోయి కంటిన్] చూస్తిని॥

౧౧౮ తే॥ కనితదంచితమణికిపాలుకావితర్ద్ది చరణాంబుల మొంపి

నిర్గతశ్రమునదైతి కంతపర్యంతపరిమళగ్రాసమందజవన

పవనాభిగమసమాచారకలన॥

టీక॥ కని] చూచి తదంచితమణికిపాలుకావితర్ద్ది] తత్, ఆయమునానదీ

సమీపమందు, అంచితః ఒప్పితమైనట్టి వంటి, మణి [illegible] మణి

రత్నములవావెనే [illegible] వుండేటి పాలుకా, ఇసుకల యొక్క వి

తర్ద్ది, అరుగుమీందను చరణాంబుల్] పాదాలను మొంపి] వుంచి నిర్గ

తశ్రమునదైతి] నిర్గతః పోగొట్టబడ్డట్టి వంటి, శ్రమము దనైతి మార్గ

[కంఠదిఘ్నకలన్] యాసము గలవాడనైనాను, కంతపర్యంతః [illegible]

[illegible] గాంతు మొట్టుకున్న పరిమ

ళ [illegible] వాసనను, గ్రాస భక్షించుటచేతను, మందజవనః తిన్నని త్వర

[నడుపు] [గాలి యొక్క అనగా] గలిగినట్టి వంటి, పవన మలయమారుతము యొక్క అభిగమ

పొందుట యొక్క సమాచార యోగ్యమైనట్టి వంటి, కలన కలితిచే

తను, అనగా శైత్య మాంద్య సౌరభ్యము గలటువంటి వాయువు

నకెదురు నడచుటచేతను, తన మార్గశ్రమ తీరినదనుట॥

౧౧౯ సీ॥ మునికి వెంటిదిగాదె యనువాసరాంతః ఇచర

జీవితము రుతశ్శ్రోత్రలయు నకు నాంటపట్టిదిగాదెయురివధా

గతగోపవేషబృందావర్తి విష్ణువునకు॥ నిష్టమజ్జనగృహంబిదిగాదె

రాసనృత్తశ్రాంతకాంతావతంసములకు॥ హాలహలంబిది

గాదె హలోద్ధతప్రలంబారిలాంగలకేళిహానవమునకు॥

౧౦. తే॥ ప్రతిదినముగ్రోల నిదిగాదె బావిగాదె॥ వృతశకృత్కరిసంద

గోబృందమునకు॥ క్షీరమిందిగాదె దివసకృజ్జలజమునకు॥

నని సంతించితి సంవిధాయమున నయమున॥

టీక॥ (అనుపాన + యోగ్యకర్త) అనుపానర. ప్రతిదినమందున్న ఆచాంత. పానముచేయబడినట్టివంటి

ఇచర. ఆకాశమందుతిరిగే వారియొక్క. జీవిత. ప్రాణములనేటి. పరుల

త. వాయువులుగలిగినటువంటి. కాళీయునకు. కాళీయుడనే సర్పా

నకు॥ ఇది] ఈయము నానది॥ మనికిచెలాటుగాదె] జలంధనస్థలము గా

దా॥ (అరి + విష్ణువునకు) అరి. శత్రువులయొక్క. వధ. నాశనమునకైనటు. ఆగత. వైకుంఠము

నుంచివచ్చినట్టువంటి. గోపవేష. గొల్లవానియొక్క. వేషము గలిగినటువం

టి. బృందావర్తి. బృందారణ్యమందు (సంచరించుచున్న) (క్రీడించు) టువంటి. విష్ణు

వునకు (శ్రీకృష్ణునికి)॥ ఇది] ఈయము నానది॥ ఆటపట్టు] నాట్యరంగ

స్థలము॥ కాదె] కాదా॥ (రాస + సములకు) రాసనృత్తస్త్రీలుపురుషులు కూడామిట్టనతాం

డవము జేసుటవల్లను. శ్రాంత. బడలినట్టువంటి. కాంతావతంసములకు॥

(శ్రేష్ఠులైన) గోపికలకు॥ ఇది] ఈయము నానది॥ ఇష్టమజ్జనగృహం

బు] ఇష్ట. అనుకూలమైనట్టువంటి. మజ్జనగృహంబు. స్నానమందిర

ము॥ గాదె] కాదా॥ (హాలోద్ధత + మునకు) హాల. మద్యపానమువల్లను. ఉద్ధత. మదించినట్టువం

టి. ప్రలంబ. ప్రలంబాసురునికి. అరి. శత్రువుడైన బలరామునియొక్క. లాంగ

ల. ముసలంయనే. కేళి. లీలాహానమునకున్ సర్పమునకు॥ ఇది] ఈయము నానది॥

హాలహలంబు] విషము॥ కాదె] కాదా॥ (వృత + యుక్తకర్త) వృత. పరివేష్టింపబడినట్టువంటి. శ

కృత్కరి. పేడలు గలిగినట్టువంటి. అనగాంజూడ దల్లుకలిగిన (సందగోబృందము

నకు). నంద. నందుడనే గొల్లవానియొక్క. గోబృందమునకున్ ధేనుసమూ

హమునకు॥ (ప్రతిదినముగ్రోల) ప్రతిదినము] (యెన్నటికిన్ని) అనుపానరము స్తన్యక్షీరా

ల] పానముచేసేటందుకు॥ ఇది] ఈయము నానది॥ గాండి బావి] దిగు

డు బావి. అనగా వాపి॥ కాదె] కాదా॥ (దివసకృజ్జలజ + యుక్తకర్త) దివసకృత. సూర్యుడనేటి.

జలజమునకున్ కమలమునకు॥ ఇది] ఈయము నానది॥ క్షీర (ద్రవము)

తే॥ కాదె] కాదా॥ అని] ఈప్రకారముగా॥ సంవిధాయమున] హృదం

తరమందు॥ నయము] సంతసించినదిని॥ సంతసించితి] స్తోత్రముచేస్తిని॥

౧౧ సీ॥ ఆచటకపింజలమావృద్ధమార్జారపతిజూచిచిత్తంబుపల్ల

టిలగ॥ నెదిరయగూడకదీర్ఘకర్ణజూచినిజాల॥ తగవరియనిద

నిశాగదితీవ్ర॥ కసుటిలమాన నసుదతి క్షుద్రుండుకేవల॥ జరరప్రా

రకుడుమార్జారజాతి॥ బదిదుండు దునినమ్మదితెరంగెయ్యది॥

రెయొద్దికిజనచిత్తమెప్పుడైనదు॥

౧౨ తే॥ తగవ్రుదండ్వమె రుంగు నీతగవుబట్టి ప్రాణమేటకిటెకతేరబా

పికైనగా ధర్మము నకెండుకతడేకే గుడము దురాత్మ పిలుగుడు మనసు

టయెనె నవిరయ వృదటశశము॥

టీక. అచట — ఆయమునాతీరమందు; కపింజలము — చిత్రపక్షమనే పక్షి; ఆవృద్ధమార్జారపతిఁ జూచి — ఆముసలిపిల్లిని గనుఁగొని; చిత్రంబు పల్లటిలఁగ — వఁడు మనసు తల్లడిలఁగ; కదియఁ గూడక — దానితోఁ గవియ యుద్ధము గాఁక; దీర్ఘకర్ణుని జూచి — దీర్ఘకర్ణుఁడనే కుందేటిని గనుఁగొని; నిజాలతగవరియని — నియదార్థన్యాయవాదియని; నీవిన్న — ఈపిల్లిని; ఈవృ — నీవు; పొంగడితి — నుతించితివి; కుటిలమానసుఁడు — కపటహృదయుఁడు; అతిక్షుద్రుఁడు — బహుద్రోహి; కేవలజఠరప్రారకుఁడు — ~~[struck]~~ మిక్కిలి తనకడుపునిండించుకొనేవాఁడు; మార్జారజాతి — ~~[struck]~~ పిల్లులమందు పుట్టినవాఁడు; చెడిదుండుఁడు — ~~[struck]~~ గసువాఁడు; విని — ఈపిల్లిని; నమ్మెదితెరంగెయ్యది — విశ్వసించే విధమెట్లు; బద్దికి జక్కడ — దగ్గరికి చేరు పుట; చిత్రమెయ్యపుకెనఁడు — మనసును సమ్మతింపదు; తగువుదయన్నెంతంగర — వాన్యజ్యము దేవుఁడు తెలియఁగ; ఈతగవు బట్టి — ఈవాన్యజ్యము చెప్పుకెని; ప్రాణము — జీవము; తెకతేరబాపికెనస్స — ఊరకవేగాఁట్లు కనే దవేంట; ~~[struck]~~ ధర్మము నకన్న — న్యాయము నకు; టంకుకడకేగుదము — మరిరెముకచోంటికి పోదాము; దురాత్మ — బెరిదుష్టబుద్ధి; మగుఁడు మనుటంయుక్త — తిరుగుమనఁగా; కనవి — మొపించి; అమ్మదపుశశము — ఆమదించుకుందేలు.

౧౧౩ చ. పలికె కపింజలంబు నరకపాంరకృపానిధి దీర్ఘదర్శి కే
వలపరిశుద్ధహార్త జనవత్సలుఁ డుత్తముఁ డిచ్చబిడాలభూ
తలపతి యిట్టి ధర్మపరతంత్రుఁ డునమ్మినవారి జంపగా

దలచునె యేమి బుద్ధిపతత్రిప సంశయమొప్ప దిరమెన్నఁడన్.

టీక. కపింజలంబు నకన్న — చిత్రపక్షము నుగూర్చి; పలికె — వచించెను; అపారకృపానిధి — అపార ~~[struck]~~ తుదలేని కృపాదయకు నిధి స్థానము; దీర్ఘదర్శి — విద్వాంసుఁడు అనఁగా దీర్ఘదృష్టిగలవాఁడనుట; కేవల ~~[struck]~~ పరిశుద్ధుఁడు — మిక్కిలి స్వచ్ఛమైనహృదయము గలవాఁడు; ఆర్తజనవత్సలుఁడు — పీడితులయి నమనుష్యులయందు ప్రీతిగలవాఁడు; ఉత్తముఁడు — మంచివాఁడు; ఇచ్చబిడాలభూతలపతి — ఈమార్జాలరాజు; ఇట్టి ధర్మపరతంత్రుఁడు — ఇటువంటి న్యాయపరాధీనుఁడు; నమ్మినవారి జంపగాఁ — విశ్వసించినవారిని వధించుటకు; తలచునె — ఎంచునా; ఏమి బుద్ధి — ఏమంటివి; పతత్రిపక్షిరాజా; ఇరమెన్నఁడన్ — ఈమార్జాలవిషయమందు సంశయమెప్పుడు సందేహింపతగదు.

౧౧౪ ఉ. ఇన్నియు జెప్పనేమిపని యింకిటనీమది నింత సాధ్వసం
బున్న బిడాలముఖ్యునకడకేఁగుట యిద్దఱమేగి సర్వము
న్విన్నవ నేష విన్నపము సేయుదమూరకవత్తువంచు మ
న్నిన్నను గానవే కపికు చేకులు సేయుఖగంబు భీతమై.

టీక. ఇన్నియు జెప్ప — ఇన్నిమాటలాడుటకు; ఏమిపని — ఏమికార్యము; ఇంక — ఇతఃపరము నన్ను; ఇట — ఈమార్జాలరాజువల్ల; సాధ్వసంబున్న — భయము న్నట్లాయెనా; బిడాలముఖ్యునకడకేగి — మార్జాలరాజు సమీపమునకు; బక్కటక — పేకకాలమందు; ఇద్దఱమేగి — ఉభయులంపోయి

~~సర్వము జ్ఞానము నిష్ఫలమగునేయాయను~~। సర్వమున్ విచ్ఛిన్నపని అంతానున్ అ
జ్ఞానము నిష్ఫలం నిండు బుద్ధిని విన్నపము సేయు విధము విజ్ఞాపన సేతాము యీరక
వత్త్రవం చున్ తూష్ణీం భూతుడవు గాండయ తెంతు వని మన్మిన్న గానక కిండు
విూడు వెళియుక పిరు బీకులు జేయు ప్రరుపులా డగాంఖ గంబు కపిం
జలము నీటిలోవెలి ధరియుపడినదిరెట్టు॥

౨౫ వృ॥ యాంగపదాబ్ధి యూనంబున శశకపింజలంబులు డాయం
బోవుచుండెనప్పుడారెంటికి ప్రత్యయం బాపాదించుటకుంగా
దధికర్ణుండు ధర్మవాక్యంబులుచ్చరింపం దొడంగె॥

టీక॥ యాంగపదాబ్ధి యూనంబున కుంపటి ~~[illegible]~~ పుటపటికలు శశకపిం
జలంబులు కుందేలును చిత్రపక్షమును గాయం బోవుచుండె దగ్గరి
కి వచుచుండెనను అప్పుడారెంటికి ఆ సమయమందు శశకపింజములకు భయములకున్ ప్రత్యయం బాపాదించుటకున్ నమ్మిక పుట్టించేటందుకుగా దధికర్ణుడు దధికర్ణుడనే మార్జాలము ధర్మవాక్యంబులుచ్చరింపందొడంగెను ~~ధర్మ~~ న్యాయశాస్త్రమైన మాటలు జెప్పమొదలుపెట్టెను॥

౨౬ క॥ ధర్మము జెడి తను జెరచున్। ధర్మంబభివృద్ధిబొందితన్ను బ్రతికించున్। ధర్మము శర్మకరంబని। ధర్మంబే మరచు సంతతము తత్వజ్ఞుల్॥

టీక॥ ధర్మము జెడి తను జెరచున్ పుణ్యము చేయకపోతే ఆచేయకపోవడమే తన్ను చెడజేసును ధర్మంబభివృద్ధిబొందిన విధున కర్మము చేసితే ఆచేసిన కర్మమే నానాటికి ~~[illegible]~~ పెరిగి తను బ్రతికించును తన్ను

వృద్ధిబొందించును ధర్మము శర్మకరంబని న్యాయము సుఖకరమని త
త్వజ్ఞులు ధర్మస్వరూపము తెలిసినవారు ధర్మంబే మరచు వేదవిధి
నియుపేక్షింపరు॥

౨౭ చ॥ ఉపగతులైన భజించు తనయుల్ సహజన్ములు కూర్మి పుట్టువుల్
విపులతరైక దుఃఖములు ప్రేగుడుతింతురె రారు వెంబడిన్
నిపుణులకేల తన్మతి నెట్టన దేహి శరీరమూర్జి చ
న్నప్పుడు ను ధర్మమొకృడు సహాయము దాని త్యజింపవచ్చునే॥

టీక॥ ఉపగతులై భజించు తనయుల్ ఉపగతులై సమీపవాసులై భజించు సేవించేటి తనయుల్ కొడుకులున్ సహజన్ములు తోడబుట్టినవాండ్లున్ కూర్మి పుట్టువుల్ స్నేహముగల బంధువులున్ విపులతరైక దుఃఖములన్ విపులతర విస్తారములైనట్టి దుఃఖములనే ఖేదములచేత నున్ ప్రేగుడురు మేలు తెనియుందురు ఇంతిరె ఇంతేకాని వెంబడిన్ కూడా నురారు అరుగుదెంచరు నిపుణులకున్ బుద్ధిమంతులకున్ తన్మతి వారి విూది మోహము పలెందుకు నెట్టన శీఘ్రముగా దేహి జీవుడు శరీరము త్యజించి దేహము విడిచిపో చన్నప్పుడు పోయిన సమయమందు ధర్మమొకృడు సహాయము సుకృతమొక్కటే తోడుగా వచ్చు గాక దానిన్ ఆ ధర్మమును త్యజింపవచ్చునే విడువవచ్చునా అనగా పుత్రసోదర బాంధవాదులు మృతుడైన వానిని విూదబడి యేడుతురేగాక వానితో కూడా నెవ్వరుపో

రు. అని తెలిసి బుద్ధిమంతులైనవారు వారి విూది భ్రాంతి విడిచి తనతో
తోడాం వచ్చే ధర్మమునే ఆశ్రయింతురని భావము॥

౧౨౮ కం॥ పురుషార్థపరునకిహముఁ। బరముఁ గలదంత్రు సత్యపర
తంత్రు సురాసురులర్చింతురు గావున। పరహితసత్యము
లువిడవబడ వెవ్వరికిన్॥

టీక॥ పురుషార్థపరునకు] ధర్మార్థకామమోక్షాసక్తుడైనవానికి। ఇహముఁ పరముఁ గలదంత్రు] విహికము ఆముష్మికము కద్దని పలుకుదురు। సత్యపరతంత్రున్] ~~[illegible]~~ (నిజమైన సత్యవాక్యుగల) వానికి। సురాసురులర్చింతురు] దేవతలు రాక్షసులు పూజింతురు। కావున] కాన। పరహితసత్యములు] పరహిత ప్రధానలోకాధారములైన సత్యములు। ఋతమార్గములు। ఎవ్వరికిన్] ఏమంటి వారికిన్ని। విడువబడవు] వదలఁగూడదు।
వృ। ని। సత్యం తథ్యమృతం సమ్యగిత్యమరః॥

౧౨౯ తే॥ ఆత్మవత్సర్వభూతాని యను పురాణ। వచనమూది బహుప్రా
ణివత్సలుఁడయి। సుఖము దుఃఖము సమముగా జూచుకొనుచు।
దేహిపరలోకచింత వర్తింపవలయు॥

టీక॥ ~~ఆత్మవత్సర్వభూతాని~~ ఆత్మవత్] తనవలనే। సర్వభూతాని] సమస్తజంతువులను। అను] అనే। పురాణవచనమూది] పురాణవాక్యమును బట్టి। బహుప్రాణివత్సలుఁడై] సమస్తచేతనులయందు (ప్రాణీతుచేతనో జన్మీత్యమరః) వత్సలుఁడై] దయగలవాఁడై। సుఖము] శర్మము। దుఃఖము] ఖేదము। సమముగాన్] సరిగాఁ। చూచుకొనుచున్] కనుగొం-

చున్నదేహి] శరీరి। పరలోకచింత] ఆముష్మికవిచారము (ముక్తి) సేయుచు। వర్తింపవలయున్] ఉండవలెను। అనగా సమస్తభూతములను ఆత్మస్వరూపముగా జూచుచును సుఖదుఃఖ (ములరెంటిని) ~~ద్వంద్వములు~~ సమముగాఁ గడుపుచూ పరలోకమందు చింతగలిగి శరీరధారియుండవలెనని భావము॥

౧౩౦ చ॥ సెలవకమైనకంటకము సోఁకినకెంతయుకశోకితంబు పి
చ్చిలితనకెంత నొప్పియగు చెప్పెదిమెండొకటేవిదేహముల్
గలిగినవారికి వ్యథము కాఁతనువేదనలంచునేరిపై
నలుగుటలేకహింసకడయై జనగాఁ జనుసద్వివేకికిన్॥

టీక॥ సెలవకమైనకంటకము సోఁకినన్] సెలవిసి పోకుండాను। అనగా నిబ్బరముగా నిలిచే। మేనన్] శరీరమందు। కంటకము] ముల్లు। సోఁకినన్] తాకినా। కెంతయుకశోకితంబు] కెంతకెంత నెత్తురు। పిచ్చిలి] స్రైలు వెళ్లగా। తనకెంత నొప్పియగు] తనకు ఏమాటి బాధయవునో। చెప్పెదిమెండొకటేమి] పల్కవలసినది మరిఒకటేమి। దేహముల్] శరీరములు। కలిగినవారికి వ్యథము కాఁ] శరీరముగలవాండ్లకెల్లాను ప్రకారమే కదా। తనువేదనలంచున్] శరీరవ్యథలని। ఏరిపై] ఎవరిపై। అలుగుటలేక] కోపము జేసుటలేక। హింసకడయై] బంధనతాడనమారణాదులకు దూరమై। సద్వివేకికిన్] తెలివిగలవానికి। చనగాందగు] పోను
యోగ్యము (గౌరవ) ~~[illegible]~~ అనగా శరీరమందెక్కడనైనా ముల్లు దగిలినె నెత్తురు వెళ్లగా తనకెంత నొప్పి అగునో ఆప్రకారమే కదా। అందరికి నొప్పి అని తెలి

శి. వివేకము గలవాఁడు పరహింసకు దూరముగా పోవలెనని భావము॥

౧౨౫ క॥ అను దధికర్ణుని పలుకులు । విని నిర్ణయవృత్తికెంకువ యెట్లని

గదియుం । జనితనతనవాదము । లను దానికి శశకపింజ

లంబులు జెప్పెన్॥

టీక॥ అను దధికర్ణుని పలుకులు] అను, అనేటి, దధికర్ణుని, దధికర్ణుఁడనే పిల్లి

యొక్క, పలుకులు, మాటల్ని, విని] ఆలకించి, నిర్ణయవృత్తికిన్] తీర్పులేని

వ్యవహారము చేతను, ఎంకువ యెట్లని] సంశయము విడిచి, కదియుం

జని] దగ్గరికి పోయి, తన తనవాదములను] శశకపింజకలహము

ను, అనగా తమ వివాదములను, దానికిన్] ఆమార్జాలమునకు, శశకపిం

జలంబులు జెప్పెన్] కుందేలున్ను చిత్రపక్షమున్ను పలికెనని భావము॥

౧౨౬ సీ॥ చెప్పిన నప్పుడా జీర్ణాతు వారెంటి, కనివారి మాటలు విని వా

దశలు వినము తెగని చాంద్రాయణాది వ్రతంబుల దేహ, మతి

కృశంబొనరించు కతన చెవులు తావక సూక్ష్మశబ్దస్వకృతి

కి చాలిగావుగా పన నిరుగడల నిపుడు శ్రవణావుల తగ

దిసి యెచ్చైస్వనంబున బల్కుఁడీ కృత విూ సుద్దు వెల్ల దెలియస

౧౨౭ తే॥ తగవెమము వంటి వును లకు దగవు దీర్పవే వురుండుంగ

వమువిూరు విశ్వసించి దూరముదెంచి తిరిగాన ద్రోవరా

దు జాగుబనివేదు మాంకను స్థానవేళ॥

టీక॥ చెప్పినన్] అట్లా శశకపింజలములు తమ వృత్తాంతము పల్కగానే, అ

ప్పుడు] ఆసమయమందున్, ఆ జీర్ణాతువు] ఆ ముసలిపిల్లి, ఆరెంటిక

నియెన్] ఆ శశకపింజలములతో పల్కుచున్నది, విూరేమని యెఱుఁగరో, విూ

రేమని పల్కుచున్నారో వినము, మాకు వినరాదు, తెగని] ఎడతెంపిలేన

టువంటి, చాంద్రాయణాది వ్రతంబులన్] నెలదినములవ్రతము మొద

లైనటువంటి వ్రతములచేత, దేహము] శరీరము, అతి కృశంబొనరించు

కతనన్] మిక్కిలి యెండకట్టినందున, చెవులు] శ్రోత్రములు, తావ

క సూక్ష్మశబ్దస్వకృతికిన్] తావక, విూ సంబంధమైన సూ

క్ష్మశబ్దస్వకృతికిన్ తిన్ననిమాటలు గ్రహింపడానకు, పాటిగావు] స

మర్థములుగావు, కావునన్] అటు అన్నందున, ఇరుగడలన్] రెండు

దిక్కుల, ఇపుడు] ఈ తరుణమందు, శ్రవణాంతములు తగ దిసి] చెవులం

టి, ఉచ్చైస్స్వనంబునన్] గొప్పమాటలతో, పృథక్] వేరు వేరుగా, విూ సు

ద్దు వెల్లన్] విూ వృత్తాంతము, తెలియన్] గోచరించునట్లుగా, నన్ పల్కుడు] చెప్పండి, అనగా ఆముసలిపిల్లి, ఆ శశకపింజలములతో

ఆదిమొదలంటే అంటుంది, విూరేమంటూ వున్నారో నాకు వినరాదు, పలనంటె, సర్వకాలము చాంద్రాయణ చరణాది వ్రతకరణముచేత శరీరము

తా యెండిపోయినందున చెవులు వినరావు, విూరిద్దరు రెండు చెవుల దగ్గరవంగి విూ వృత్తాంతములు విస్తరముగా జెప్పితే విని యుత్తరము

చెప్పుతానని తాత్పర్యము॥ మము వంటి మునులకున్] మావంటి మునిశీలురకు, తగవు దీర్పన్] న్యాయపరిష్కారము జేయుట, దగవె] ధ

ర్మము, వేవురుండంగన్] నానామందియుండగా, పంచాయతీవారుండగా ననుట, మమువిూరు విశ్వసించి] మము నమ్మి, దూరముగు

పెంచితిరి। బహుం దవ్వు వచ్చితిరి గాన నక్కనకతేర్రెం వరాందు లేపున్నవారం
డు। జాంగు పనివేడు। అలసనవము గూండ దుః హాం కనుష్ఠానవేళ। మాం కనుష్ఠా
నకాలమైనదిగాన శీఘ్రము గాం జెప్పు మని యర్థము॥

౧౫౪ క॥ అరుదెంద ననికటంబున। కరిగిన దధికళ్లు జింప్రహాంతినా
శెంటిర్। దొరకుమ దబిట్టుకై నికం। ధరవిరిం యంగొరకిబంపితగ
భక్షించెన్॥

టీక॥ అరుదెంద నక్కరమ్మనగా। నికటంబున కన్సవిాపమునకు। అరిగినప్పుడు
యునాడు అధికళ్లు। పిల్లి। అంప్రహంతిన్కా విడెబ్బలచేత। అంటెంటిన్।
అశశకపింజలములను। దొరకుమదబట్టుకైనిని। చిక్కనట్టు గ్రహిం
చుకొని। కంధరవిరియంగొరకి। మెడతెగకరచి। చంపి। వధించి। తగ
భక్షించెన్। బాగా తినెను॥

౧౫౫ సీ॥ క్షుద్రాశ్రయంబు జేసుకొని వచ్చుటకిది। కారణాంబ
ని చెప్పి కాకము ఖిలేఖగముల జూచి ఘూకంబేద పక్షి సామ్రా
జ్యాభిషేక సంరంభమేదః పనిగాని పనిమానుదనతోంపిగా
దిన। ప్పులుగులు చదల పేరెలుగు వెసగ। వెసగన్నదెసలకు
బ్బసలారబరచిన దర్పాంధమద్ద్వాంధంబు గనవి॥

౧౫౬ తే॥ పసుపు జేగురు కరకంచు మిసిమి దేరు। మిట్టకనుగ్రుడ్ల
మినాగురుళ్లు మిడిసిపడగ। కంఠహూంకారములదిశల్
గలగరింప। గర్వదుర్ఘూకముననుకాకములనకని యె॥

టీక॥ క్షుద్రాశ్రయంబు జేసుకొని వచ్చుటకిది కారణాంబు। క్షుద్ర। ఘూ
తకులలముక్క। ఆశ్రయంబు। సవిాపమును। చెయ్చుటకున్। చేరదము
నకున్। వచ్చుటకున్। వ్రుతిమొందదమునకున్। ఇది। ఈ చెప్పినది। కా
రణాంబు। హేతువు। అనిచెప్పి। కాకము। వాయసము। అఖిల
ఖగములు। అఖిల। సమస్తమైన। ఖగములు। పక్షులను। చూ
చి। కని। ఘూకంబేద। గూబ యెక్కడ। పక్షిసామ్రాజ్యాభిషేకసం
రంభమేడ। ఖగరాజ్యమునకు పట్టము గట్టుటకు తొందరయెక్కడ। అనగా పక్షిరాజ్యాభిషేక
మునకు యోగ్యంబతగదని భావము। పనిగాని। పనిమానుదన
తోంపిగాదినప్పులుగులు చదలపేరెలుగు వెసగన్। పనిగాని పని।
కార్యము గానికార్యము। మానుదన్సూ। విండి పం. దసగా। తోంపి।
ఆ పని విడిచి। కూడిన ప్పులుగులు। గుంపు చేరిన పక్షులన్నీ। చదలు। ఆకా
శమందు। పేరెలుగు వెసగన్। గొప్పగా అరచుచుకొంటూ। వెసగన్నదెసలకుబ్బ
సలారబరచిన దర్పాంధమద్ద్వాంధంబు గనవి। వెసన్। శీఘ్రము గాను। క
న్నదెసలకున్। అన్నిదిక్కులకున్। ఉబ్బసలారన్। ఉపాంగుతూ। పరచిన్। పరు
గెత్తినాయిగా। దర్పాంధమును। గర్వముచే తనకన్నుగానని। అద్ద్వాంధంబు। అ
ఘూకము। కనవి। కొంపించి। పసుపు జేగురు కరకంచు మిసిమి దేరు। పచ్చ
గా రెట్టిగా నెకవిధముగు వన్నెగలిగిన। మిట్టకనుగ్రుడ్లు మినాగు
ళ్లు మిడిసిపడగ। దంతురమైన నేత్రగోళములు చెదిరిపతనముగు
చున్నందగా। కంఠహూంకారములు। దిశలకలరింప। కంఠ। గళ
ముందు బుట్టిన। హూంకారములు। హూంకారశబ్దములచేతను।

దిశలు [దిక్కులు] సలకరింపఁగ [ప్రతిధ్వనింపఁగా] సర్వదుర్లోకము నకర్షఁగ
ర్వ, అహంకారము చేతను, దుర్లోకము నకు, దుష్టదృష్టి గలిగినకా
కము నకు [వా] యసము తోఁడు అని యన్యోన్యపలికెను॥

౧౩౨ క॥ ఏమి నిమిత్తము మఱి యిటులా | త్మామతాన్వితకు నైగ్గుఁడ
లచితివే నీకేమి దురితంబెనర్చితి | నేమం అభవద్విరోధి
నే యిది తగవే॥

టీక॥ ఇటువంటి యాత్మా [సరళముగా నిష్కపటహృదయము గల యొంటరి కాకమా
ఏమి నిమిత్తము [ఏమి కారణముగా] మతాన్వితకు [నాయెడ నతిశా
నకు] ఎగ్గు దలచితివి [తప్పు జెప్పితివి] నీకేమి దురితంబెనర్చితి [నే
ను నీకేమి పాపము జేసితిని] ఏమంటివి [ఏమనరాని యీటులు పలికితి
వి] అభవద్విరోధినే [నీకు శత్రువుడనా] ఇది తగవే [నీకీ ప్రకారము జెప్ప
ను ధర్మమా]॥

౧౩౩ క॥ శైలవనవహ్నిశిఖలం | గాలిపోదల్ మొదలుపఱశుగతి
ద్రెవ్వవు మన్నే | పాలములు సత్ప్రియాప్రతి | కూలవచోదగ్ధ
సు దుకైనదెన్నఁటికిన్॥

టీక॥ శైలవనవహ్నిశిఖలన్ [శైల, పర్వత సంబంధమైనటువంటి, వన, అరణ్య సంబంధమైనటువంటి
అగ్ని, వహ్ని, దావాగ్ని యొక్క, శిఖలన్, జ్వాలలచేతను, కాలి] దగ్ధమైనపో
దల్ [నికుంజములు] పోదలు [బ్రతుకును] పఱశుగతి [గొడ్డలిచే
తను] ద్రెవ్వన్ [నఱికినా] పాలములు [చెట్లు పొదలున్] బ్రతుకును సత్ప్రియా

ప్రతికూలవచోదగ్ధము [సత్ప్రియా, సత్పాత్రము నకు, ప్రతికూల, విరో
ధకమైన, వచః, వాక్యము చేతను, దగ్ధము, కాల్పబడినది] ఎన్నఁటికిన్ [ఏ
కాలానికైనను] ఉసురుకొనదు [బ్రతుకదు] అనఁగా దావాగ్నిచేత దగ్ధ
ములైన లతాగృహములకున్ను, పరశుచ్ఛిన్నములైన తరువులకున్ను పు
నర్జీవనము గలదుగాని, అయోగ్యపని కాకుండా చెప్పిన మాటలచేతకా
లిన పనులకెన్నఁటికి జీవనము లేదని భావము॥

౧౩౪ ఉ॥ కుత్సితమేమి కూడు సమకూడిన రాజ్యము వేటు పుచ్చగా
వచ్చిన లాభమేమి మఱువంబడదాం తరువాత నిట్టినీ
యెమ్మెపుపొసఁగతెసౌఖ్యము నన్నుండుదుగాక నిపచ్చిపొలమైన
వ్వెచ్చసుమీ విరోధమె దవేక్ కరటాశిశులాకజాతికిన్॥

టీక॥ కుత్సితము [నికృష్టము, అనఁగా, పరద్రోహము] ఏమి కూడు [ఏమిటి
కియ్యనుము] ~~సమకూడిన రాజ్యము వేటు పుచ్చగా~~ సమకూడిన [అనుకూ
లించిన] రాజ్యము [ప్రభుత్వము] వేటు పుచ్చగాన్ [విఘాతము జేయగా]
వచ్చిన లాభమేమి [ప్రాప్తమైన ఆదాయమేమి] తరువాతన్ [ఇంకమీఁ
దట] ఇట్టి నీ యెమ్మెపుపొసఁగతెన్ [నీవు జేసిన యీ చెడుపని] మఱువంబడదు
[మఱచిపోవఁబడదు] సౌఖ్యము నన్నుండుదుగాక [ఆనందముగా నుండ
వుగానివే] అని పలికి [ఈ తెఱఁగా చెప్పి] పొలమైన [ఘూకము చనియెను]
అవెచ్చసుమీ [ఆపగసుమా] విరోధమె దవేక్ కరటాశిశులాకజా
తికిన్ కాకులకును గూబలకును విరోధము ~~బలపడెను~~ కలిగెను॥

౧౪౦ క॥ స్వామి నివాయసపతి చిర౹ జీవికి నిట్లనియె నతి శీలాహితసం౹
భావన నీకసతదవే౹ లాకేగమె తెలుపుమనిన నతడిట్లనియెన్॥

టీక॥ స్వామినిన్] అనగా స్వామింబోలె౹ వాయసపతి] కాకరాజైన మేఘవర్ణుడు౹ చిరజీవికిన్] ఇట్లనియెన్] ఈలాగున పలికెను౹ నతి శీలా] నతిమంతుడా౹ హితసంభావనకున్] ఇష్టము చెప్పడానకున్౹ ఇకసు] ఇతఃపరము౹ తదవేళా] ఆలస్యమేటికి౹ వేగమె] శీఘ్రముగానే౹ తెలుపుము నిన్న] ఎరుగజెప్పుమనగాను౹ అతడిట్లనియెన్] ఆ చిరజీవి యీరీతిగా పలికెను॥

౧౪౧ వ॥ సంధివిగ్రహంబు విచారణీయంబు ఆసనము బలిష్ఠమయ్యెను పస్థితరిపు స్థానంబగుట నదియును గూడదు౹ యానంబునకు లాంపుచాలదు స్థానత్యాగంబు లాఘవమూలంబు౹ ప్ర
౧౪౨ త్యాసన్న విరోధికులంబభావంబగుట ద్వైధీభావంబు పొసగదు౹ సంశ్రయంబన్నింటికి కర్తవ్యంబు దీనిని శరీరపతన పర్యంతంబు నీకార్యంబునకై పాటుబడగలవాడ॥

టీక॥ సంధివిగ్రహంబు] సమాధానము తోడియుద్ధము౹ పూర్వకమ్ము౹ సమాధానము౹ కలహము౹ విచారణీయంబు] యోచనచేయదగినది౹ ఆసనము] నివాసస్థానము౹ బలిష్ఠమయ్యెన్] దృఢమైనదైనప్పటికిన్౹ ఉపస్థితరిపుస్థానంబగుటన్] సమీపమందు శత్రుస్థలము గలదౌటచే౹ అదియును గూడదు] అది సరిపడదు౹ యానంబునకున్] యుద్ధానకు పోవడానికి౹ లాంపుచాలదు] సైన్యాది బలము సంపూర్ణముగాలేదు౹

స్థానత్యాగంబు] జాగావిడిచిపోవడము౹ లాఘవమూలంబు] చులకదనానికిమొదలు౹ ప్రత్యాసన్నవిరోధికులంబు] ~~...~~ ప్రత్యాసన్న౹ సమీపమందు౹ విరోధికులంబు౹ శత్రుసమూహము౹ అభావంబగుటన్] లేకపోయినందున౹ ద్వైధీభావంబు పొసగదు] భేదము పుట్టించుట పనికిరాదు౹ సంశ్రయంబు] బలవంతునిచే పట్టుట౹ శత్రుసమాశ్రయముచేత కార్యము సాధించుట (సేవయు)౹ అన్నింటికి కర్తవ్యంబు] సర్వమునకు న్నుజేయదగినది౹ దీనిన్] అకర్మింపుమా౹ నాశరీరపతనపర్యంతంబు] నాదేహము పడేపర్యంతము౹ నీకార్యంబునకై] నీపనికై౹ పాటుబడగలవాడన్] కష్టము జెందగలవాడను॥

౧౪౩ క॥ పలువురు కృతవైరులు మతి౹ బలధుర్యులు విమతులున్నపర
కార్యంబుల్ ప్రేలిసిపడుం జెడుదురు ధూర్తులు మేకకుఁ గుక్కఁజేసి
తోలరె విప్రున్॥

టీక॥ పలువురు] బహుమంది౹ కృతవైరులు] కృత౹ చేయబడ్డ౹ వైరులు౹ విరోధము గలవారున్౹ మతిబలధుర్యులు] బుద్ధిసామర్థ్యము గలిగిన౹ విమతులు] మూర్ఖులు౹ ఉన్న] ఉండినప్పటికి౹ పరకార్యంబుల్] అన్యప్రయోజనములు౹ పాలిసిపడుకన్] నశించును౹ చెడున్] భంగమగును౹ ముని] తెల్లి౹ ధూర్తులు] దుష్టులు౹ మేకకున్] మేషమును౹ కుక్కజేసి] శునకముగానెంచి౹ విప్రున్] బ్రాహ్మణుని౹ తోలరె] మేకను విడిచిపోవునట్టు చేయలేదా॥

౧౪౪ క॥ స్వామిని వాయసపతి చిర౹ జీవికి నిట్లనియె నీతి శీలా మేలా

ఈ విధము తేటపడఁజెప్పుమా వినియెదనని యనఁ దనికత్తదిట్లనియెను॥

టీక॥ నావిని| ఆ చిరజీవి చెప్పఁగానే యాలించి వాయసపతి| మేఘవర్ణుఁ
డు; చిరజీవికిట్లనియెను| చిరజీవితో పల్కుచున్నాఁడు; నీతిశీలా| నా
యస్థుఁడా; ఏలాగీ విధము తేటపడ జెప్పుమా వినియెదనని| ఈ వృ
త్తాంతమెట్లనో విశదముగా పలుకుమా యాకర్ణింపుచున్నానని
యడుగగానే; అతనికతదిట్లనియెను| మేఘవర్ణునికి చిరజీవి యూస
కారము పలికెను;॥

౧౪౫ సీ॥ చెనటియాకులపాటుచే నలంగినసాధు, తరులకు చ్చె
సగు నాదరణామూర్తి భీమ తీవ్రాంబకాభీతి స్రుక్కినమ
హా, మధురధర్ముని నెంపివూసన్న వెజ్జు పలభంగమునవూ
టపటు జాతినపైకి వయువకు సత్యానృతి, నిచ్చి నసుదా
తోహాశిను స్మత్తుచందాలురమాధవాఖ్యనధురంధరుల
జేసినప్పునుండుః

౧౪౬ తే॥ కాలగతి చేరుచ్చనలజల్లగలగబడిన| సరసులకు నిర్మల
త్వంబు సంఘటించు| సాధుసంధాయకుండు సాంద్రాత్మ
రంజన| సన్నుతానంతుడవని వసంతుడంత॥

టీక॥ చెనటియాకులపాటుచే| ~~నలంగిన~~ చెనటి, చెడువాడు జ్జేసి
న; ఆకులపాటుచే వ్యాకులత్వముచేతను; నలంగినసాధు| నొగిలినసా
ధు తరులకు| సజ్జనులకు; ఊబొబ్బసగు| సంతోషమిచ్చెడి; ఆదరణా
మూర్తి| ఉపకారశరీరమైనటువంటివాఁడు; అర్థాంతరము చెనటియా

కులపాటుచే| జీర్ణమైన పర్ణములు పడినందున; నలంగిన| చిక్కిన; సాధు
తరులకు| సంబమూలకులకు ~~సద్వృక్షములకు~~; ఊబొబ్బసగు| వికసనమిచ్చిన; ఆదరణా
మూర్తి| అంతఃకరణ గలవాఁడైనటువంటివాఁడు; అనగా దుర్మార్గు
లు కలుగఁబెట్టినదానివలన ~~జేసిన వ్యాకులత్వకరణముచేత~~ ఖిన్నులైన సాధుజనులకు సంతో
షపెట్టిన పరోపకారియున్నవాఁడు వసంతకాలాతిశయమనఁ ఆ
కులు గలచెట్లకు చిగురువిచ్చిన ధర్మాత్ముఁడని యర్థము; భీమ
తీవ్రాంబకాభీతి| భీమ, భయంకరుల యొక్క తీవ్ర, తీక్ష్ణము
లైనవంటి, అంబక, బాణముల వల్లవచ్చిన, భీతి, భయము
చేతను; స్రుక్కిన| కృశించిన; మహామధురధర్ముని| మెప్పించి వసంత మధురధర్ముని| మహావుంచిప్ర
కార్యత్మనియొక్క; నెంపివూటపద్రవము ను; వూన్చు| పోగొట్టిన;
వెజ్జు| వైద్యుఁడైనటువంటివాని; అర్థాంతరము, భీమ, శివుని యొక్క
తీవ్రనేత్రమైనటువంటి, అంబక, సుదర్శనంతి ~~నాయనములు~~ యొక్క; భీతి| భయంకర
జ్వాలచేతను, స్రుక్కిన| దగ్ధుఁడైన, మహామధురధర్ముని, చెరుకువిల్తు
నియొక్క, మన్మధునియొక్కను టపెను పిప్ప క్లేయము ను, వూన్చు, పోగొ
ట్టిన, వెజ్జు, వైద్యుఁడైనటువంటిని, భయంకరుల యొక్క తీవ్రబాణా
ములవల్లపుట్టిన వైరము ~~భయముము~~ చేత స్రుక్కిన ధర్మాత్ముల భీతిని పోగొ
ట్టినవాఁడని, శివుని నేత్రానలదగ్ధుఁడైన మన్మధుని తిరిగి కలిగేట
ట్లు చేసిన విద్యావిశేషవంతుఁడని భావము, వసంతాగమం
బున కామోద్దీపనమైనందున నని తెలియవలెను; ఫలభంగమున న

మాటపట్టుజారినపైకమునకు ఫలభంగమున్నూ పైరుపండనందున. మా
టపట్టుజారిన. గడువుదప్పిన. పైకమునకున్ను రూకలకు. సత్యోవ్యక్తినిచ్చి
న. నిజమైనమాటచెప్పిన. అనగా వచ్చేపయిరులో యిస్తానని మాట
యిచ్చిన. సుదాత్తవదాన్యుడు. అర్థాంతరము. ఫలభంగమున్నూ. ఫ
లకాలాతిక్రమముచేతను. మాటపట్టుజారిన. పలుకులు జెడిన.
పైకమునకున్ను కోకిలగుంపులకు. సత్యోవ్యక్తులిచ్చిన. యథార్థభాష
ణము సగిన. సుదాత్తమంచితావని. అనగా పైరుపండనందున గడువుద
ప్పినరూకలు వచ్చేపైరులో యిస్తానని యథార్థము చెప్పినవదాన్యు
డనిన్ని. గ్రీష్మాంతమున నవిస్వరము పలికే కోకిలలకు యథాప్రకా
రము సుస్వరమిచ్చినదాతని భావము. హాళినున్మత్తచండాలుర. హా
ళిన్. యిచ్చుచేతను. ఉన్మత్తచండాలుర. ఉన్మత్త. అజ్ఞానులైన. చండా
లుర. మాలవాండ్లను. మాంధవాల్యున ధురంధరుల జేసినఘనుండు.
విష్ణుపూజావంతుల జేసినగొప్పవాడు. అర్థాంతరము. ఉన్మత్త
చండాలుర. ఉన్మత్త. ఉమ్మెత్తకుసుమము మందు. చండ. తీవ్రగమనము
లుగల్గినటువంటి. అలుర. తుమ్మెదలనిన్నిచెప్పవచ్చును. ఉన్మత్త.
మదించిన. చండాలుర. తుమ్మెదలను. మాంధవాల్యన ధురంధరుల చేసిన
మధుపానధుర్యుల జేసిన. ఘనుండు. సమర్థుడు. అనగా. ఉన్మత్తు
లైనచండాలుల భగవదర్చనశీలులచేసినవాడనిన్ని. ఉన్మత్తము
లైనతుమ్మెదలను మకరందపానవంతుల జేసినవాడనిన్ని భావము.

~~కాలగతిచేత ఋష్యవలజల్లగలగబడిన.~~ కాలగతిదైవవశముచేతను. పెరుక్ష్
వృద్ధిబొందిన. అలజళ్లి. ఆపదలచేత. కలకబడిన. కష్టపడిన. ~~సరసు~~
~~లకు నిర్మలత్వంబు సంఘటించు సాంఖ్యసంధాయకుండు.~~ సరసులకున్ను
సజ్జనులకు. నిర్మలత్వంబు. నిశ్చింతత్వమును. సంఘటించు. కలగజే
సే. టీ. సౌఖ్యసంధాయకుండు. సుఖము నిచ్చేవాడైన. అర్థాంతరము.
కాలగతి. వర్షాకాలప్రాప్తిచేత. పెరుక్ష్ వృద్ధిబొందిన. అలజళ్లి. అ
ముసురువానలచేతను. కలకబడి. కలుషములైన. సరసులకున్ను కాసా
రములకు. నిర్మలత్వంబు (తేటవనవు) ~~స్వచ్ఛత్వమును~~. సంఘటించు. సంపాదించే
సౌఖ్యసంధాయకుండు. సుఖ(సుఖమునుచేసేవాడు)~~ప్రదాయకుడు~~. అయిన. సన్నుతా
నంతుండు. సన్నుత. స్తవముజేయబడిన. అనంతుడు. హరిగల్గిన. వ
సంతుడు. మధుమాసము. అవని. భూమి యందు. సాక్షాత్కరించె.
ప్రత్యక్షమాయెను. (అనగా) దైవగతిచేత కష్టపడుతూ వుండే సజ్జనులకే ష్ట
ము పోగొట్టి సుఖమిచ్చేవాడనిన్ని. వర్షాకాలమందధికముగాగు
ఱిసెజల్లచేత బురుదైననీళ్లుగల సరస్సులలో నీళ్లుతేర్చేవాడనిన్ని భా
వము॥

౧౪౨ సీ॥ ముక్తపత్రవ్రజమున చీరసడలించి. కళికలస్సులకేలుగల
గజేసి. సోవిసోనితావులపూలదండలుజుట్టి. కదలేనిమ
ధుపాత్వకమునేదల్చి. శిరణాదశిఖులంకారము సరితవుటేఘ
ఇయించి. శివిచక్కెరలూడుమోవినాని. సరవినున్నతఫల

స్తనములు కబళించి, కళదేరు తనువల్లి కౌగిలించి॥

గీత తే॥ కళ్కిరాచిల్క పల్కుల నళ్కుదీర్చి | సురభికర్పూరరజమున
మేనుపైనర్చి | కవితవనలక్ష్మి గాఢరాగమువహించె | మాధ
వుడు హృష్టనిఖిలక్ష్మమాధవుండు॥

టీక॥ ముక్తపత్రశాఖజమున ~~సరసదవించి~~ ముక్తపత్ర, ఆకులు రాల్చుదవ్వటి,
శాఖజమునన్, నెపముచేతనున్, చిరసదవించి] పోకవము దివిడిచి, అనగా సం
భోగేచ్ఛగలకాముకుడు తెలుపులు తనాయుకాంబరాపకర్షణా
ము జేయువలసినదిగనక, వసం~~తము తువ~~కాముకుడు వనలక్ష్మీవస్త్ర
స్థానీయములైన పత్రములు పూర్తైనని భావము, వసంతబుతువ్వరాగా
నే పండుటాకులు రాలెనని తాత్పర్యము, దీనిచేత అంతస్సంభోగా
దివైనవేమోక్షము చెప్పినాడని తెలియవలెను, ~~కళికలన్ పులకలు~~
~~లగజేసి~~, కళికలన్] మొగ్గ~~లనేటి~~లనేటి, పులకలు] రోమాంచములు
కలగజేసి, పుట్టేటట్టొనర్చి, అనగా సంభోగానందముచేత, సాత్వి
కరోమాంచము స్త్రీలకు పుట్టదిగద్దుగనక, సంయోగానందముచే
తవనలక్ష్మికి కలికారూపరోమాంచము పుట్టేటట్టు చేసినాడని భా
వము, ఆకులురాలగానే కోరకములు బుట్టెనని తాత్పర్యము, పో
లిమోనితావుల పూలదండలు జుట్టి, పోలిభోనితావుల] కావలసి
నచోట్లనల్లన్, పూలదండలు], పుష్పమాలికలు, చుట్టి] కలగజేసి, ఉయ
నిన్ని, పొలిమోని] అరిశెలని, తక్కువగాని యనుట, తావుల] వాసన
లుగల, పూలదండలు] పుష్పమాలికలను, చుట్టి] సవరించి, అనగా

పరిపూర్ణహారభూషితకుసుమమాలికానికరములు లుమైపుపై చుట్టినాడ
ని భావము, మొగ్గలల్లా వికసించి పుష్పమాలికలాయెననితాత్పర్యము,
దీనిచేత బాహ్యసంభోగసంభ్రమాంపాదిరౌమైనకేశగ్రహణాము చె
ప్పినాడని తెలియవలెను, కళవేనిమధుసాత్వికములనచేర్చి, కళవేని]
అంతముఁవేని, మధు] మకరందమునేటి, సాత్వికములన్] మనస్సులో
బుట్టె మన్మథసంబంధమైన భావముస్సుచనో వృత్తిజనితభావము
స్సాత్వికము, అందులో మన్మథసంబంధమైనది యెనిమిదివిధ
ములు॥ శ్లో॥ స్తంభః ప్రళయరోమాంచా, స్స్వేదో వైవర్ణ్యవేపథూ
అశ్రువైస్వర్యమిత్యష్టౌ, సాత్వికాః పరికీర్తితాః, అన్నందులో నెక
టియగు స్వేదముతోడను, చేర్చి] పొందజేసి, దీనిచేత పాణిగ్రహణ
జనిత సంతోషాతిశయ భవ సాత్విక స్వేదము చెప్పినాడని తెలి
యవలెను, కుసుములయందు మకరందము పుట్టెనని తాత్పర్య
ము, రణదళిఝంకారమణితము తే~~ఘటియించి~~ రణాత్, ధ్వని
చేస్తూవుండేటి, అళి, తుమ్మెదలయొక్క, ఝంకారం, ఝంకారమనేటి
మణితములు, రతికూజితములు, ఘటించి] కలగజేసి, దీనిచేతసం
భోగశృంగారము చెప్పినాడని తెలియవలెను, మకరందపానము చేస్తూ
హర్షమునతుమ్మెదలు ఝంకారము చేసెననితాత్పర్యము, లేవిచక్కె
రలూరుమోవియాని, లేవి] హాయిగాను, చక్కెరలూరు] తీపులుట్టం
చేటి, మోవియాని] చివురనేటి, అధరరసపానము చేసి, దీనిచేతర
తిసర్వస్వము చెప్పబడినదియని తెలియవలెను, తరులతాగుల్మా

దులు పల్లవితములు లాయెనని భావార్థము. సరవి నున్నత ఫలస్తనము లు
కబళించి. సరవిన్ వరుసగాను. (ఉన్నత ఫలస్తనములు) ఉన్నత, గొప్పవైన, ఫల, పండ్లనెడి, స్తనము
లు, కుచములు కబళించి గ్రహియించి, దీనిచేత రతీ చాపల్యము పొందదక కు
చగ్రహణరూప సంభోగములు జెప్పినాడని తెలియవలెను. వ్య
ప్తాదులు ఫలితములాయెనని భావార్థము. కళదేరు తనువల్లి
కౌగిలించి కళదేరు, షోడశ కళాపరిపూర్ణమైన. తనువల్లి లతా
శరీరమును. కౌగిలించి. ఆలింగనము జేసి. దీనిచేత విదగ్ధకమనే పరి
రంభణము చెప్పబడినదని తెలియవలెను. తీగెలయందు వసంత
గుణము ప్రసరించెనని భావార్థము. కన్నెరా చిల్కపల్కులన్ ఆరు
డు దీర్చి కలికిరా చిల్కపల్కుల వద్దు గున్నెడి శుకభాషితముల
చేతను. అలుకదీర్చి భయము పోగొట్టి. దీనిచేత సప్రౌఢాప్ర
థమ సంభోగ సంభ్రమము చెప్పినాడని తెలియవలెను. చిలి
కలు గూసెనని భావార్థము. సురభికర్పూర రజము నెఱ
పైనచల్లి, సురభి, పరిమళించెడి. కర్పూర రజము నెఱ ఘనసార
పరాగము చేతను. సొంపు నర్చి. అలంకరించి. దీనిచేత అనులేప
నాలంకారము చెప్పినాడని తెలియవలెను. కర్పూరము పండిక్రిం
ద పోదిగా రాలెనని భావార్థము. కలితవనలక్ష్మి [illegible]
[illegible]. కలిత, సంయోగాసక్తురాలైన. వనలక్ష్మి, కాననశ్రీ
యనే శ్రీని. కూడి కలసి హృష్టనిఖిలక్ష్మామాధవుండు. హృష్ట
సంతోషపెట్టబడ్డ ఉంటి. నిఖిలక్ష్మామాధవుండు. సమస్త రాజు

లు గలిగినటువంటి. మాధవుడు. వసంతుడనే శ్రీవిష్ణువు రాగము వహించె
అనురాగము పొందెను. (అనురాగ) కిరపద్యమందు వనలక్ష్మియందు వసంతసమా
వేశమ్ములక్ష్మీదేవియందు (సర్వావిష్ణు) [illegible] సమావేశరూప సంభోగము గాచెప్పి
నాడని తెలియవలెను॥

[illegible] వ॥ మరియు నవ్వసంతంబు కలికాభిరామంబై యుదాహర
ణంబును, శుకసూక్తి సందర్భ గర్భితంబై భాగవతంబును,
కలకంఠకలాప దీపితంబై రాజావరోధంబును, ప్రకాశిత
ప్రవాళంబై సముద్రతీరంబును, సందృష్టశారికాజాలంబై
కీరయంత్రంబునుం బురుడించు నక్కాలంబున॥

టీక॥ మరియు నిత్యాది. ఆ వసంతంబు అప్పుష్పసమయము. కలికాభిరామం
బై. కలికల, మొగ్గల చేతను. అభిరామంబై (ఒప్పులు[illegible]) [illegible] కలికల
లికలచేతను. అభిరామ (సొగసైన) [illegible]. ఉదాహరణంబును, ఉదా
హరణమనేటి ప్రబంధము నున్ను. అనగా వసంతము కలికలు గలిగిన
దియై కలికోత్కలికల ఉదాహరణమనే చాటుప్రబంధమును బో
లినదని భావము. శుకసూక్తి సందర్భ గర్భితంబై. శుక, చిలకల యొ
క్క సూక్తి, సుందర వచనములతోడను. గర్భితంబై, కూడుకున్నదై.
శుకసూక్తి, శుక, వ్యాసపుత్రులైన శుకాచార్యుల యొక్క సూక్తి, మం
చి వాక్యములచేతను, సందర్భితంబై, కూడుకున్నదై, భాగవతంబు
ను, భాగవతపురాణమును నున్ను. అనగా శుకసూక్తులచేత కూడిన
దిగనుక, శుకాచార్య సూక్తియుక్తమైన శ్రీభాగవతము వలెనే యున్న

దని భావము॥ కలకంఠీకలాపదీపితంబై] కలకంఠి, కోకిలల యొక్క కలాప

సమూహము చేతను, దీపితంబై, ~~ప్రకాశితమై~~ ఒప్పుచున్నదై, కలకంఠీకలాపదీపితంబై,

కలకంఠీకలాప, సమూహముచేతను దీపితంబై, కూడుకొన్నదై

స్త్రీసమూహం ~~ప్రకాశితంబై~~, రాజావరోధంబునను] నృపాంతఃపుర

అనగా బునను॥ కలకంఠీసమూహసంగతమైనదియై స్త్రీజనసంగతమైన రాజాం

తఃపురము వలెనే యున్నదని భావము॥

ప్రకాశితప్రవాళంబై] ప్రకాశిత, ఒప్పు ~~…~~ చేయబడిన ప్రవాళంబై,

చిగురుటాకులు కలిగినదై, పగడములు గలదైన సముద్రతీరంబునను] స

మోనిధికూలమును న్నా, అనగా ప్రకాశితప్రవాళములు గలిగి

నదైనందున సముద్రతీరము వలెనే యున్నదని భావము॥ సందృష్టశా

రికాజాలంబై] సందృష్ట, చూడబడుచూ వుండేటి, శారికా జా

లంబై, గోరువంకలు గలిగినదై, సాళువులు గలిగినదై, వేణీయంత్రంబు

ను] వల్లకీవిశేషము నన్నా, అనగా దృష్టిగోచరములైన శారికలు గలి

గినందున వేణీయంత్రంబును బురడించుచున్] వసంతము దేటుకొంచూ

వుండెను॥ అకాలంబునన్] అవసంతంబునన్॥

౧౫౦ చ॥ కలధిలముగ్ధభూసురుడొకానొకడా యనయధ్వరార్థమై

బలసినమేకపోతు మెడపగ్గము నంచి గయించి యింటి దుష్కెం

బలవు నయింటకైయరుగునప్పుడు కొందరు ధూర్తు లిచ్ఛలో

పలదలపోసి యుచ్ఛజము బాపదలంచిరి దుర్నయంబునన్॥

టీక॥ ~~కలధిలముగ్ధభూసురుడొకానొకడు~~ ఒకానొకడు] అనామధేయుడై

నటువంటి ముగ్ధభూసురుడు] ఏమియు తెలియని బ్రాహ్మణుడు॥ ఇంట భూ

మించుందు॥ కలడు] ఉండెను॥ ఆయన] ఆ బ్రాహ్మణుడు॥ అధ్వరార్థమై] యజ్ఞ

నిమిత్తమై॥ బలిసిన మేకపోతు మెడ] పుష్టియైన ఛాగకంఠము నందు॥ పగ్గము

నన్] త్రాటితోను॥ బిగియించి] అంటగట్టి॥ ఈదుష్కెంచుట] గుంజుకొంచు॥

అలవు నన్] సులువుచేతను॥ ఇంటికై] గృహానకై॥ అరుగ] పోగా॥ అప్పుడు] ఆ

సమయము నందు॥ కొందరు ధూర్తులు] కొందరు మోసగాండ్రు॥ ఇచ్ఛ] మన

సునకు వచ్చినట్లు॥ లోపల] తమలోను॥ తలపోసి] యోచించి॥ దుర్నయంబు

నన్] దుర్వృత్తిచేత॥ అంచ్ఛజము బాపన్] ఆ మేకపోతును వదిలింపను॥ తలం

చిరి] ఇచ్ఛయించిరి॥

౧౫౧ క॥ తలచి యొకడొకడు జనిలోకులు నవ్వన్ విప్రకుక్కగా నిపోయెదునే|

కుల శీలంబులు వరదం గలపితివికనేమి యని వికావికనగుచున్|

టీక॥ తలచి] యోచనజేసి॥ ఒకడొకడు జని] ఒకడొకడే దగ్గరికిపోయి॥ లోకులు

నవ్వన్] జనులు హాసింపగా॥ విప్ర] బాపడా॥ కుక్కగాని పోయెదు॥ శునకమును ప

ట్టుకపోయేవు॥ నీకుల శీలంబులు] నీవంశాచారములు॥ వరదం గలిపితివి]

యెట్లో మోశనముజేసితివి॥ ఇకనేమియని] ఇతఃపరమేమని॥ వికావికనగు

చున్] వికవికహాసింపుచున్నా, వికవికలు పకపకలని నవ్వులో ధ్వనిభేదము॥

౧౫౨ క॥ ఈగతి నందరు యజనచ్ఛాగము కుక్కరము జేసి చనుచుండంగా|

నాగరికమేదివిప్రుడు వేగిరము ననిలిచి గ్రాంతి వికలుండగుచున్|

టీక॥ ఈగతిన్] ఈప్రకారముగా॥ అందరు] చూచినవారంతా॥ యజనచ్ఛాగ

ము] యజ్ఞమేషమును॥ కుక్కరముజేసి] కుక్కను కావించి॥ చనుచుండగాన్]

పోతూవుండగా॥ ~~నాగరికమేది~~ వేగిరమున్] శీఘ్రముగా॥ నాగరికమేది] అనగరజనము

విడిచి, విప్రుఁడు] ఆబ్రాహ్మణుఁడు, నిలిచి] నిలవఁబడి, ~~ప్రాంతిని కేలుండగా చూచి~~ ప్రాం
తీయందున్నేనే సంశయముచేతను, వికలుండగుచున్] తెలివి దప్పినవాఁడై॥

౧౫౩ క॥ ఒకరిరువురు గారందరు। నకటా భాగ్యంబు కుక్కయని పల్కెడరే।
యికఁ బ్రమసి యేపి దెచ్చితి। తుకతుకననుడి నవ్వకుండు డురె తత్వజ్ఞుల్॥

టీక॥ ఒకరిరువురు గారు] ఒకరిద్దరు గారు, అందఱు] చూచినవారంతా, అకటా] అ
యొయ్యో, భాగంబు] మేకను, కుక్కయని] జాగిల ~~[illegible]~~ మని, పల్కెడరు] పల్కెదరు, ఏటి
కి] ఎందుకు, బ్రమసి] తెలివి దప్పి, ఏపి దెచ్చితి] కుక్కను తీసుకవస్తిని, తత్వజ్ఞులు]
తెలిసినవాండ్లు, ననుగని] నన్నుజూచి, తుకతుక] తుకతుకమని, నవ్వకుండు డు
రె] హసింపకుండా వుందురా, నవ్వనే నవ్వుదురు॥

౧౫౪ వ॥ అని విహరణస్థల దచ్ఛాగంబగు భాగంబు విడిచి విప్రుండు పూర్ణ
శరంబగు సరంబునకు స్నానార్థియై చనియె నప్పుడు ధూర్తులు
౧౫౫ ప్రహాస భాస సమానాననులగుచు నెండెంటుల కరంబు లప్పళించుచు నై
నియయ్యజంబు జంపుకొని భక్షించిరట్లు ప్రజ్ఞాకార్యధైర్యాది
గుణంబులు గలవారలు పరులకార్యంబులు విఘాతంబులు జేసి
స్వకార్యము ద్ధరింతురని మరియు చిరజీవి మేఘవర్ణునాలోకించి॥

టీక॥ అని విహరణస్థల దచ్ఛాగంబగు] అని, ఈప్రకారము యెంచి, విహరణ
స్థలత్, సంచారప్రదేశము గానాచరింపబడ్డటువంటి, అచ్ఛ, స్వచ్ఛము లై
న, అగంబగు, పర్వత వృక్షములు గలిగినటువంటి అర్ధాంతరము, అచ్ఛా
గంబగు, కల్పవృక్షస్థానము గలిగినటువంటి, భాగంబు] యజ్ఞార్థాజము
ను, విడిచి] వదలిపెట్టి, విప్రుండు] బ్రాహ్మణుడు, పూర్ణశరంబగు] పూర్ణ నిండిన

శరంబగు, జలముగలిగిన, సరంబునకు] కాసారమునకు, స్నానార్థియై చని
యె] మజ్జనము నకు పోయెను, అప్పుడు] ఆసమయమందు, ధూర్తులు] దు
ష్టులు, ప్రహాస భాస సమాననులగుచు] ప్రహాస, అతిశయమైన నవ్వు
చేతను, భాస సమాన ~~ప్రకాశింపచేయబడిన~~ ఒప్పుచుండె ఆననులగుచు, ముఖము
లుగలవారలగుచు, నెండెంటుల కరంబులప్పళించుచు మైని] ఒకరిచేతు
లొకరి చాయివేసి తట్టుకొని, అయ్యజంబు జంపుకొని] ఆమేకపోతు
ను వధించి, భక్షించిరి] భుజించిరి, అట్లు] ~~ప్రజ్ఞాకార్యధైర్యాదిగుణంబు
లుగలవారలు పరులకార్యంబులు విఘాతంబులుజేసి, స్వకార్యము
ద్ధరింతురని మరియు చిరజీవి మేఘవర్ణునాలోకించి, అట్లు~~, ఆప్రకారము
గాను, ప్రజ్ఞాకార్యధైర్యాదిగుణంబులుగలవారలు] ప్రజ్ఞా, సామర్థ్య
ము న్ను, కార్య, చేయతగ్గపనియు న్ను, ధైర్య, సాహసము న్ను, అది, మొద
లగు, గుణంబులు, గుణములు, కలవారలు, కలిగినవారలు, పరులకార్యం
బులు] పరుల, అన్యులయొక్క, కార్యంబులు, పనులను, విఘాతంబులు జే
సి] చెరిపి, స్వకార్యము] తన స్వప్రయోజనమును, ఉద్ధరింతురు] యెదవబ్బిం
తురు, అని] ఈప్రకారముపలికి, మరియు] వెండియు, చిరజీవి] చిరజీవియ
నేవాయసమంత్రి, మేఘవర్ణునాలోకించి] మేఘవర్ణుడనే వాయసరాజు
ను చూచి॥

౧౫౬ క॥ తనలావులు చిమ్మతకాం। కని కాయశరీరరక్తకణములు మే
సం। జినిశీవటాగ్రమునం దిడి। చనుడు పహాతిరహితభూమిజాతం
బులకున్॥

తీవలాన్పులు]

టీక॥ తన మంత్రియైన చిరజీవి యొక్క, లాంపులు, రెక్కలు, ఊరచి] పెరికి, మృతకాం
తనికాయిశరీరరక్తకణాములు] మృత, చచ్చినటువంటి, కాంతనికాయి,
వాంఛయున పుగుంపుల యొక్క, శరీర, దేహములయందుండేటి, రక్తకణాము
లు, క్షతజబిందువులు, మేనన్] నా శరీరమందున్, చినికి] చల్లి, వటాంగ్ర
మునందున్] మర్రిచెట్టుకైనయందు, ఇడి] ఉంచి, ఉపహతిరహిత భూ
మిజాతంబులకున్] ఉపహతిరహిత, ఉపద్రవములేని, భూమిజాతం
బులకున్, వృక్షములకు, చనుడు] పోండు॥

౧౫౨ క॥ అరిమర్దను పరిసంప్రా|ప్తరుడెంచున్ కైరవితరవిహతశేషరటు|
త్కరటు భృతికట భజింతున్|హరుడాపగవారి బోలె నాపగ
వారిన్॥

టీక॥ అరిమర్దను పరి] అరిమర్దనుడనే ఘూబరాజు యొక్క సైన్యము, పరిప్రా
ప్తుడ్] అర్ధరాత్రమందు, పరివేళననుటి, కైరవి] కైరవి తుషితరవి, కూడి, అ
రుదెంచున్] వచ్చును, అటు] తరావ్వత, హతశేష, చావగామిగిలినటువంటి
రటత్, అరుస్తూవుండేటి కరటభృతికి, కరట, కాకుల యొక్క, భృతికి, భర
ణముకైరకు, హరుడు] శివుడు, ఆపగవారిబోలెన్] గంగాజలమును నూ
వలెనున్, ఆపగవారిన్] ఆశత్రువులను, భజింతున్] సేవింతును, అనగా
అరిమర్దనుని సైన్యము మనలచంపేటందుకు పరిప్రాప్తుడైవచ్చును, వచ్చి
నప్పుడు హతశేషవాయసపంక్తికై శివుడు వేటనిల్లైత్రివిధా
వుంచుకున్నట్లు నేను పగవారిని శిరసావహించియుంటానని భావము॥

౧౫౩ వ॥ భజించి నీకార్యమార్యసమ్మతంబుగా నిర్వహింపం గలవా

130

డనని పలికిన మేఘవర్ణుండు లుంఛితగరుజ్జాలుగావించి, విస్రం
బగు కాకజరఠాస్రంబు జినికి యుచ్చిరజీవి న్యగ్రోధాగ్రక్రో
టరంబునం బెట్టించి సపరివారుండై నిరుపహతిస్థానంబున
కరిగెనా సమయంబున॥

టీక॥ నీకార్యము] నీపని, ఆర్యసమ్మతంబుగా] పెద్దలు మెచ్చేటట్టుగా, నిర్వహింపం
గలవాడను] చక్కచేయగలవాడను, అని పలికిన] అనిచెప్పగను, మేఘవర్ణుం డు]
వాయసరాజు, లుంఛితగరుజ్జాలుగావించి] లుంఛిత, పెరికివేయబడ్డటువం
టి, గరుజ్జాలుగావించి, రెక్కలగుంపు గలవానిగా జేసి, విస్రంబగు] పులిసినటు
యునట్టి కాకజరఠాస్రంబు] కాకి, వాయసములయొక్క, జరఠాస్రంబు, క
డుపునెత్తురు, చినికి] చల్లి, అచ్చిరజీవిన్] ఆ చిరజీవి యనే మంత్రిని, న్యగ్రో
ధాగ్రంబునన్] మర్రిచెట్టు విటాదపెట్టించి] ఉంపించి, సపరివారుండై]
పరిజనముతోకూడుకున్నవాడై, నిరుపహతిస్థానంబునకున్] ఉపద్రవము
లేని చోటికి, అరిగె] పోయెను, ఆసమయంబునన్] ఆకాలమందు॥

౧౫౪ చ॥ అరుణగభస్తిబింబము పరాద్రితిరోహితమరయ్యపన్నగా
భరణశిరోధిహాలహలభంగి నిరుత్సెరసేన్ శిరోధిద్యే
తరగతినంతగూబపరిగాఢము తేంధర భూజదుర్గమై
టరములనిర్గమించి వికటప్రకటానవము తెమురింపుచున్॥

టీక॥ అరుణగభస్తిబింబము] సూర్యమండలము, అపరాద్రి] పశ్చిమాచల
మందు, తిరోహితమయ్యెన్] అంతర్ధానమాయెను, పన్నగాభరణశిరో
ధిహాలహలభంగిన్] పన్నగాభరణ, సదాశివస్వామి యొక్క, శిరోధి, కం
ఠమందుండేటి, హాలహలభంగి, కాలకూటము వలెను, ఇరుల్] చీకట్లు

నైరసేన్యనిందెను. విరోధిభీకరగతిన్ విరోధి, శత్రువులకు, భీకర, భయంకరమైన, గతిన్, రీతిచేతను. అంతట అనంతరమందు. గాంబవతి, ఘూకసైన్యము. గాఢమహీధరభూజదుర్గకోటరములన్ గాఢ, దృఢమైనట్టివంటి, మహీధర, పర్వతములయందుండేటి, భూజ, వృక్షములయొక్క, దుర్గ, పొందనశక్యములైన, కోటరములతొఱ్ఱులనుంచి, నిర్గమించి, బయలువెళ్లి, వికటప్రకటాననములన్ వికట, వికారములుగాను, ప్రకట, కనుపించేటి, ఆననములు, ముఖములు. ముదింపుచున్ తిప్పుచూనున్న॥

౧౬౦ క॥ అరిమర్దనుడనుపబల। స్ఫురణాలోలూకములు ఘూకములువటక
రటాం। హరణేచ్ఛగదిలి బహుపా। దరణీరుహమాశ్రయించెతద్విట
పమునన్॥

టీక॥ అరిమర్దనుడనుపన్ అరిమర్దనుడనేగూబరాజు పంపగాను. బలస్ఫురణాలోలూకములు బలస్ఫురణా, వీర్యాతిశయముచేతను, ఉత్, ఉద్గమింపబడ్డటువంటి, లోకములు, భువనములు గలిగినట్టువంటి, ఉలూకములు, ఘూకములు. వటకరటాంహరణేచ్ఛన్ వట, న్యగ్రోధమందుండేటి, కరట, కాకులయొక్క, ఆహరణేచ్ఛ, గ్రహించవలెనని ఆశ చేతను కదిలిపోయి. బహుపాదరణీరుహము, మఱ్ఱిచెట్టును, ఆశ్రయించి, చేరి తద్విటపమునన్ ఆ వృక్షశాఖయందు॥

౧౬౧ క॥ కాకములు మెదలకున్నను। ఘూకంబులు కర్ణఘోరఘూత్కార
హతా। శాకులములగుచు గ్రమ్మరి। పోకకు నట్టూడుచున్నప్పుడు
భూజమునన్॥

టీక॥ కాకములు ధ్వాంక్షములు. మెదలకున్నను కదలకుండా వుండగాను. అనగా, కనుపడకపోగాను అనుట. ఘూకంబులు గూబలు. కర్ణఘోరఘూత్కారహతాశాకులములగుచున్ కర్ణ, చెవులకు, ఘోర, పరుషమువైన, ఘూత్కార, ఘూత్కారరవముచేతను, హత, ప్రతిధ్వనిపుట్టింపబడ్డటువంటి, ఆశాకులములు అగుచు, దిక్సముదాయములు గలిగినవగుచున్ గ్రమ్మరిపోకకున్ మరలిపోవడానకు. నట్టూడుచున్నప్పుడు తలుసూత్రున్నప్పుడు. భూజమునన్ చెట్టుమీదను॥

౧౬౨ క॥ మతివిదులకును చితమను। ద్యతనము సారంభుడయ్యున్ సాకృ
తకార్యస్థితి కడగనియునికిమహో। న్నతియనిమనువానతిచ్చినా
డట్లగుటన్॥

టీక॥ మతివిదులకున్ నీతిశాస్త్రజ్ఞులకు. అనుద్యతనము యత్నము చేయకునికి ఉచితము యుక్తము. సారంభుడయ్యున్ యత్నముచేసినవాడయినను, ఆకృతకార్యస్థితి కడగనియునికి అకృత, చేయబడినట్టువంటి, కార్యస్థితి, ఆ ప్రయోజనభాగము యొక్క, కడగనియునికి, కైసజూచియుండుట. మహోన్నతియని సర్వోత్తమమని. ~~మనువానతిచ్చినాడు~~ మనువు, మనుచక్రవర్తి ఆనతిచ్చినాడు, ఆజ్ఞాపించినాడు. అట్లగుటన్ అట్లైనందున. అనగా, జ్ఞానముగలపురుషుడు ఏదైనా ఒకకార్యము చేయడానకు యత్నము చేయకనేయుండవలె. యత్నముచేసినవెనుక ఆకార్యము కడదాకా జేసి దానిఫలము గనివిడువవలెగాని నడుమగా విడువరాదని మనువు చెప్పినాడని భావము॥

131

౧౬౩ క॥ అనితలచి నిలిచితివిన్ | పనిబడి చిరజీవి యేరుపడ నొకశబ్దం |

బొనరించిన క్రమ్మరి పరి | మునుమున్నె యత్తైలను చుట్టుముట్టంబడెన్ ||

టీక॥ అనితలచి] ఈలాగు రమ్మంచి తలచి; నిలిచితివిన్] ద్వ్యర్థముగానున్ నిలిచి యుండి; పనిబడి] అక్కరబట్టి; చిరజీవి] చిరజీవియనే వాయసమంత్రి; ఏరుపడ] వెలిగేటట్టుగాను; ఒకశబ్దంబొనరించినన్] ఒక కూంతగు ధ్వనిగా; పరి] ఘూకసైన్యము; క్రమ్మరి] వెనక్కు తిరిగి; మునుమున్నె] సేనాముఖము కనిన; అత్తైలను] ఆచెట్టుతొఱ్ఱను; చుట్టు] అంతటాను; ముట్టన్] తాకినట్టు; పట్టెన్] గ్రహించుకొనెను॥

౧౬౪ క॥ పట్టుకొని చంపనెంపన్ | కట్టాయత పడక నెలుగుగా ప్రన నతనిన్ |

ముట్టము వదలె నిజనిపతి | కట్టెదురం బెట్టి కౌశికంబులు నిలిచెన్॥

టీక॥ పట్టుకొని చంపన్] ~~[illegible]~~ గ్రహించుకొని వధించుటకున్నూ; ఎంపన్] కొట్టుటకున్నూ; కట్టాయత పడక] ప్రయత్నము సేయక; ఎలుగుగా ప్రన్] తెలుసుగనక; అతనిన్] ఆ చిరజీవిని; ముట్టము వదలె] బంధువువదలక; నిజనృపతి] తమ్మప్రభువు;
పతికట్టెదురంబెట్టి
పతి రాజువొక్క; కట్టెదురంబెట్టి] సమక్షముగా నుంచి; కౌశికంబులు] ఘూకములు; నిలిచెన్] నిలువబడెను॥

౧౬౫ క॥ దూరితగరుడు తృణవి | స్తారుణాకరసల్లోహితీకృతాకృతి నతనిన్ |

దేరకొనజూచి గర్వస | మారంభాంభాకృతుల విరోధిమర్దను డనియెన్ ||

టీక॥ దూరితగరుడు] దూరితః పోయినటువంటి గరుడు తృణలు రెక్కలు గలిగిన టువంటి వాన్ని; విస్తారణారసల్లోహితీకృతాకృతిన్] విస్తృతములై కంపుబుట్టిన టువంటి అరుణారస రక్తముచేత లోహితీకృత ఎఱ్ఱగా జేయబడ్డటువంటి ఆకృతిన్ శరీరము గలిగినటువంటి; అతనిన్] ఆ చిరజీవిని; తేరకొనజూచి]

హారకనుగొనినవాడై; గర్వసమారంభాంభాకృతుల] అహంకారసూచకవాక్యములచేతను; విరోధిమర్దనుడు] అరిమర్దనుడు; అనియెన్] పలికెను॥

౧౬౬ క॥ ఓరీ నీవెవ్వడవు | తీరమి టుక్కైతి వనిన ధృతి పెంపున నా |

పేరు చిరజీవియని నయ | పారగు డాయన నయు లూకపతికెఱిగించెన్॥

టీక॥ ఓరీ నీవెవ్వడవు] ఓరీ నీవు యేమిపేరుగలవాడవు; ~~ఈతీరు ఏమిటుక్కైతివి~~] ఈతీరు] ఈప్రకారము, వికారరూపము గలవాడవు; ఏమిటుక్కైతివి] ఎందుకైనావు; అనగాన్; ధృతిపెంపునన్] ధైర్యాతిశయముచేతన్; నాపేరు చిరజీవియని] నాకు నామధేయము చిరజీవియనిన్; నయపారగుడు] నీతిశాస్త్రముయొక్క తుదముట్టినవాడైన; ఆయన] ఆచిరజీవి; ఉలూకపతికిన్] ఘూంబరాజైన అరిమర్దనునకు; ఎఱిగించెన్] చెప్పెను॥

౧౬౭ క॥ ఎఱిగించిన విని నీ | వెవ్వర నిట్లను ఘూకలోకవిభుఁ డిట్లనుచే |

తెఱగు చిరజీవి నిన్నర | మరలేక త్క్రూకారంజు మన్నించుగదా ||

టీక॥ ఎఱిగించినన్] తెలియజెప్పినను; వినిన నివెవ్వరు] అతిశయభీతితో; ఘూకలోకవిభుడు] అరిమర్దనుడు; ఇట్లనున్] ఈమాటలు అడిగెను; చిరజీవి] ఓయి చిరజీవియనే వాయసమంత్రి; ఇట్లగుటకున్] ఈ నీచదశ పొందడానకు; ఏ తెఱగు] ఏమి హేతువు; నిన్నున్] ఆకార(నిన్ను) ఆమేఘవర్ణుడు; అరమరలేక] సంశయము లేక; మన్నించుగదా] మన్నన జేసుగదా॥

౧౬౮ వ॥ దివస్పతికి బృహస్పతియుంబోలె మేఘవర్ణునకు మునుశ్రద్ధా నుండవు, నీతిపథుండవు, ధనుండవు, మానుండవు నీయట్టి కృతకృత్యునకు యున్నీచదశరానేర్చునె కొలా సర్వంబు నుం జెప్పు

మనిన చిరజీవి యరిమర్దను నాలోకించి॥

టీక॥ దివస్పతికి] దేవేంద్రునికి, బృహస్పతియుం బోలె] సురాచార్యునివలెనున్నమే
ఘవర్ణునికి] వాయసరాజునకు। ముఖ్యప్రధానుండవు] ప్రధానమంత్రివి, నీ
తిపథీనుండవు] నయమార్గప్రవర్తకుడవు, ధన్యుండవు] పుణ్యాత్ముండవు,
మాన్యుండవు] మాననీయుండవు, నెయ్యిట్టి కృతకృత్యుడనకున్న] నేవంటి చేయు
బద్ధకార్యము గలవానికి, ఇన్నైన దశరానేర్పునెనకొ, ఈ ఓ నావస్థరావచ్చు
నా అయ్యో, సర్వంబును జెప్పుమనిన] అంతా పల్కుమనగాను, చిరజీవి] చిర
జీవియనేవాయస మంత్రి, అరిమర్దనునీ] అరిమర్దనుడనేఘూకరాజును, ఆలో
కించి] చూచి, ఉత్తరము జెప్పుతాడు॥

౧౬౯ చ॥ తనపెనుకాకిమూకలనదాటులనీ ఘటకొంటి జుట్టికా
ననితరిజంపిచన్నమరునాడు మృతేతరభృత్యవర్గముల్
కనుకనిగొల్వనిబ్బలిచికార్యము వాయసభర్తవేడినన్
మనము నకొంతులేకనరిమర్దను నింగను మంటి నాతనిన్॥

టీక॥ తనపెనుకాకిమూకల] తన, తనయొక్క, పెను, విస్తారమైన, కాకిమూకల,
వాయసపుగుంపుల, అదాటుల] పయిపాటున, నీ ఘటకొంటి] నీకు
లాచ్చి, చుట్టి] ఆవరించుకొని, కాననితరిన్] కట్టిపోదునని, చంపిచన్న] వధించి
పోయిన, మరునాడు] మరుసటిదినము, మృతేతరభృత్యవర్గముల్] మృతే
తర, చావగామిగిలిన, భృత్యవర్గములు, భటసమూహములు, కనుకనిన్] జా
గ్రత కలిగి, కొలువన్] సేవింపగా, నిబ్బలిచి] నన్నుకని అమంత్రించి, కార్యము] చేయ
దగినపని, వాయసభర్త వేడినన్] కాకరాజడుగగాను, మనము నకొంతు
లేక] మనస్సునభయముచేతను, అతనిన్] ఆవాయసరాజును, అరిమర్దనునిన్]

అరిమర్దనుడగునిన్ను, కనుమంటి] కలిసిచూడవచ్చినను॥

౧౭౦ ఉ॥ ఘోరబలుండు గాఢతరుకోటరదుర్గవిహారి రాత్రిసం
చారనిరంకుశుండుపటుశౌర్యధనుండరిమర్దనుండు క్రూ
రోగ్రగభంగి చెంపతలనుండగనే విధి నిద్రవచ్చునీ
వారికినీకు నెట్లు మనవచ్చు శుభంబు భజింపుమా యనన్॥

టీక॥ ఘోరబలుండు] ఘోర, భయంకరమైన, బలుండు, సత్వముగలవాడు, సేన
గలవాడనిన్ని చెప్పవచ్చును, గాఢతరుకోటరదుర్గవిహారి] గాఢ, దృఢమై
నట్టివంటి, తరుకోటర, వృక్షబిలమనేటి, దుర్గవిహారి, పొందనశక్యమైన
స్థలమందు సంచరించేవాడు, రాత్రిసంచారనిరంకుశుండు] రాత్రిసంచార,
రేయితిరుగుటయందు, నిరంకుశుండు, వేధవేనివాడు, అనగా నడ్డము
లేనివాడు, పటుశౌర్యధనుండు] పటు, బటువైన, శౌర్య, పరాక్రమమే,
ధనుండు, ద్రవ్యంగాగలవాడు, అరిమర్దనుండు] ఇటువంటి అరిమర్దనుడన్నె
గాబరాంజు, క్రూరోగ్రగభంగి] దారుణాసర్పమువలె, చెంపతలనుండగా]
దవదకిందవుండగా, ఏవిధి నిద్రవచ్చునీ] ఏప్రకారము సుప్తికలుగును, నీవా
రికినీకును] నీసమూహమునకున్ను నీకున్ను, ఎట్లుమనవచ్చున్] ఎట్లాబ్రతుక
వచ్చును, అయనన్] ఆ. అరిమర్దనున్ని, భజింపు] సేవించు, శుభంబు] కల్యా
ణము, వచ్చున్] కలుగును, ఈపద్యమునందు వచ్చుననేక్రియ అధ్యాహార
ముచేసుకొవలెను॥

౧౭౧ క॥ అరిమర్దను నిటకనిమని | తిరిగినజములు నొకదన్నితిరినాబుద్ధిన్ |
చెరియుంపుదనినవాయస | పరివృఢుండందులకు ముండిపడి నావంకన్॥

టీక॥ ఇట్లు ఇక మీదట అరిమర్దనున్ అరిమర్దనునితోని బాఁచి మనితిరిగిన బ్రతికిమ
ల్లితిరా యెనా జవము నోరు మృత్యువముఖమున తప్పితిరి పాదతాడనము
జేసితిరి నా బుద్ధిన్ నా మతిప్రకారము చెరియింపుడు నడపుడి అనినన్
అనగా వాయసపరివృఢుడు కాకరాజగు మేఘవర్ణుడు అందులకున్
అమాటలకు మంత్రిపతి అతాన్ గ్రహపడ్డవాఁడై నా వంకన్ నా తట్టు
అనగా అరిమర్దనుని జూచి దయసంపాదించుకొని మీరు మరలివచ్చి తి
రా మృత్యువముఖము తప్పితిరి అంటే బావ్రవేని వారు అయితిరి కాగా
నా బుద్ధివిని నేచెప్పినప్రకారము గానడుచుకొనెనంది అనగా నేయీ మా
టలకు కోపము చేసినవాఁడై మేఘవర్ణుఁడు నాతట్టు॥

౧౭౨ ఉ॥ బాఁచి హితప్రధానుఁడనుచున్ మదిపెద్దయు నమ్మియుండుట
నేచు విరోధిపక్షుఁడని నేరనయోంతు దివిశ్వయింపనిం
దేచెడు గాట్టు కాద్దిలిచెనే నిచెడుం బ్రతుకంచు నాఁచిరా
వైచినయు లోకభుక్త్రికి నవత్సలుడై విదిపించె మమ్ము ఆపై॥

టీక॥ బాఁచి కని హితప్రధానుఁడను చున్ నమ్మినము ఉత్రియను కొంచు నస్తు వది
మనస్సున నుండు పెద్దయు గొప్పగా నమ్మియుండుట విశ్వసించియుం
డు ను ఈనేచున్ ఈకొంచము వాఁకికి విరోధిపక్షుఁడని శత్రువులతట్టై
నవాఁడని తు ద్రికడకు నిశ్చయింపక నిర్ణయము చేయక నేరక ఎరగక
పోతిని లయో అయ్యో ఇంటుక ఇంకమన దగ్గరను ఈచాడు గొట్టు ఈ
దుష్టుడైనవాఁడు కాత్రిలిచెనేని చరణాయుండియు స్వట్టా రెమె నా బ్రతు
కు మనము నటువెడు సంచున్ వ్యర్థమై పోవునని ఊరచిపోవైచి లోకభు

క్తికి మోవేసి ట్లులోకభుక్తికి గా బలుదినేటందుకు అవత్సలుడై దయలేనివాఁ
డై మమ్మ ఆపై వటవృక్షము మీఁద విడిపించె దిగపెట్టించెను॥

౧౭౩ తే॥ ఎరుకపెరికెడు ధనమందు రతి నిజంబు నైరయనేమాంకనము స్న
నన్నైరుగు గాన కలవిచంపకనొంపక గౌరవమున దేవనిపాదముల
ప్రోవదెచ్చి నిలిపె॥

టీక॥ ~~ఎరుకపెరికెడు ధనమందు రుచి~~ ఎరుకకు పరిచయముకు పెరికెడు ధనమందురు
గొరనైదు ద్రవ్యము నపల్కుదురు ఇది [illegible] నిజంబు యథార్థము [illegible]
[illegible] నైరంతుకు చక్కగా నేమాకు నేసేనకు ను స్న ముందటిదినములయం
దు నన్నైరుగుగాను నన్ను తెలియనుగనుక [illegible] కనవి కొంపించి చంప
క మృతిబొందింపక నొంపక కొట్టక గౌరవమున గొప్పతనముగాను దేవ
కరాజు నేపాదములప్రోలను చరణాసన్నిధికి తెచ్చి ఎత్తుకవచ్చి నిలిపెను
ఉంచెను॥

౧౭౪ తే॥ తోడిమంత్రుల జాడ నద్దుష్టదాంధు దాండి నపల్లాడకు చిత
కార్యంబు జెప్పి సిగ్గుగాం లార్పతినని చిరజీవి జాంత బాహువడై
జెప్పె తనచేటు పాటుపతికి॥

టీక॥ తోడిమంత్రుల జాడన్ తోటి యమాత్యులవలెనే [illegible]
[illegible] అద్దుష్టదాంధుడు ఆయధికగర్వము తుద్దైన మేఘవర్ణుడు ఆడి
నపల్లాడకన్ అన్నట్లనక ఉచితకార్యంబు చెప్పి తగినపనిపలికి సిగ్గుగొం పొం
తిననిన్ లజ్జపొందెట్టుకొంటినని చిరజీవి చిరజీవియనే కాకము జాతబా
హువడై కన్నీళ్లు వెట్టుకున్నవాఁడై పతికిన్ అరిమర్దనునికి తనచేటుపాటు త
నచెడిపోవడము ను అనగా తాను బడ్డకష్టము ను చెప్పె పల్కెను॥

౧౨౫ క॥ ఆవేళ ఘూకపతి నయకోవిదులగు మంత్రివరుల కార్యప్రభు
త్వప్రావీణ్యంబున నచ్చిరజీవి చరిత్రంబు ప్రీతి జెప్పం దెలియన్॥

టీక॥ ఆవేళ = ఆసమయమందు, ఘూకపతి = అరిమర్దనుడు, నయకోవిదుల
గు = నీతివేత్తలైనట్టి, మంత్రివరుల = అమాత్యశ్రేష్ఠులయొక్క, కార్యగుంప్ర
జేసి, ప్రభుత్వప్రావీణ్యంబునన్ = దొరతనము తెలివిచేతను, అచ్చిరజీవిచరి
త్రంబు = ఆచిరజీవివృత్తాంతమును, ప్రీతి = ప్రేమచేతను, తెలియన్ = అంద
రికిన్ని యెరికె ఔనట్టుగాను, చెప్పన్ = వచించెను॥

౧౨౬ తే॥ చెప్పి వాయసకులరాజశేఖరునకు మాననీయుడు ము
ఖ్యప్రధానుడితడు వినికేయున్నది తెరగు వేశ్వరబలుకుడ
దీననందు దక్షుడంత రక్తాక్షుడనియె॥

టీక॥ చెప్పి = ఎరిగించి, వాయసకులరాజశేఖరునకు = కాకరాజైన మేఘవర్ణు
నకు, మాననీయుడు = మన్ననజేయదగినవాడు, ముఖ్యప్రధానుడు = శ్రే
ష్ఠామాత్యుడు, ఇతడు = ఈచిరజీవి, వినికి = ఈచిరజీవికి, ఏరౌన్నది = ఏది
తెరగు = చేయవలసినరీతి, వేశ్వరబలుకుడు = మీకుమాకు తోచినట్లు ప్ర
త్యేకప్రత్యేకముగా చెప్పండి, అనిన = అనగా, అంత = అటుతర్వాతను,
నయదక్షుడు = నీతిశాస్త్రసమర్థుడైన, రక్తాక్షుడు = రక్తాక్షుడనే మంత్రి, అ
నియె = ఉత్తరము జెప్పెను॥

౧౨౭ క॥ చేరినమృత్యువునవు రిపుడు శక్రాత్ముడు చిక్కినప్పుడ కొంకక తె
చంపంగోరుట నీతివిధానము వైరికి దయదలచు వెఱ్ఱివాడుం
గలడే॥

టీక॥ రిపుడు = శత్రుశ్రేష్ఠుడు, చేరిన మృత్యువున్నవు = దగ్గరనైనయముడు, అశక్రాత్ముడు =
అటువంటి దారుణహృదయుడు, చిక్కినప్పుడు = చేతదొరికినసమయమం
దే, కొంకక = సందేహింపక, చంపంగోరుట = వధియింప నిశ్చయించుట,
నీతివిధానము = నయశాస్త్రవిహితము, వైరికి = శత్రువునకు, దయదలచు
కరుణానుస్మరించెడి, వెఱ్ఱివాడు = పిచ్చివాడు, కలడే = ఉన్నాడా, లోకము
నందెక్కడాను శత్రువుయందు మెవరు దయదలచరని భావము॥

౧౨౮ శ్లో॥ ఇతడు వాయసధరాపతికి మాన్యుడు ముఖ్యుడంచు సా
ధుడు నీతిధాముడనుచు నానతిచ్చితిరిట్టివానికి నిట్టిదుశ్చేష్టం
బు వచ్చుటెరగుగాదె ప్రత్యర్థి మర్మకర్మము వెరుంగుటకు రా
జ్యప్రతిష్ఠకు నిట్టిసాధువులు వినుడీ చవేషమైనను భూనిబ
ద్ధవైరులతో ప్రవేశించి చెలిమి జేసి॥

౧౨౯ తే॥ చిచ్చుదెలిజూచి పక్షంబు జెరిచినట్లు పొదలి నానాటికభి
వృద్ధిపొందిపిదప చెరిచిపోదురు వీని రక్షింపనేల చంపి రాజ్యం
బు సేయుము నిశ్శంకనధిప॥

టీక॥ ఇతడు = ఈచిరజీవి, వాయసధరాపతికి = కాకరాజునకు, మాన్యుడు =
మాననీయుడు, ముఖ్యుడంచు సాధుడు = మొదటిప్రధాని, నీతిధాముడు =
నీతి = నయశాస్త్రమునకు, ధాముడు = స్థానభూతుడు, అనుచు = అని, ఆ
నతిచ్చితిరి = చెప్పితిరి, ఇట్టివానికి = ఇటువంటివానికి, ఇట్టిదుశ్చేష్టంబు
వచ్చుట = ఇటువంటి వేషము రావడము, ఎరగుగాదె = ధరియించేటటు
వంటిదా, అనగా సాధ్యముగాదాయని భావము, ప్రత్యర్థి మర్మక

~~త్రము లేకుండుటకుగా~~] ప్రత్యర్థి, శత్రువుల యొక్క మర్మకర్మములు, రహస్యకృత్యములు+ ఎరుంగుటకు] తెలియుటకుగాను+ రాజ్యప్రతిష్ఠకు] మొదలైనప్రసిద్ధికరణార్థము+ ఇట్టిసాధుమతులు] ఇటువంటి ప్రభుకార్యములబుద్ధిగలవారలు+ విను] చిత్రగించుము+ నీచవేషములైన] హీనవేషములైనను+ పూని] ధరించి+ బద్ధవైరులలోన్] శత్రువులలో+ ప్రవేశించి] చొచ్చి+ చెలిమిజేసి] స్నేహము సల్పి+ ~~చెట్టు మొదలిలో జొచ్చి వృక్షంబు చెరిచినట్లు~~ చిచ్చు] అగ్నిహోత్రుడు+ తొలి] వృక్షబిలమును+ చొచ్చి] ప్రవేశించి+ వృక్షంబు] పాదపమును+ చెరిచినట్లు] కాల్చివేసినట్లైవదిని+ పొదలి నానాటికభివృద్ధి చెందిపిదప, పొదలి] ~~ప్రకాశించి~~ నానాటికి] దినదినమునకు+ అభివృద్ధి చెంది] హెచ్చుటను జెందిపిదప] తరువాతను+ చెరిచిపోదురు] శత్రువుల నాశనము జేసి చనుదురు+ వీనిరక్షింపనేల] వీని. ఇటువంటివారలను+ రక్షింపనేల] పోషింపనేటికి. అనగా యిటువంటివారలను పోషింపవలసినపనిలేదనుట+ ~~చంపి రాజ్యంబు నేలయు నిశ్శంకనధిప~~ అధిప] అరిమర్దనుడనే పేరుగలిగిన ఓ రాజా+ చంపి] వీనివధించి+ రాజ్యంబు] ఘూకభూతలమును+ నిశ్శంకన్] నిర్భయముగాను+ చేయుము] ఒనర్పుము+॥

౧౬౦ క॥ అని రక్తాక్షుడు చెప్పిన | వినగూడక ఘూకభర్త విశ్రుతనయ
ధీ | ధనదక్షుని క్రూరాక్షుని | గనుగొనుచుండె నతడు మధురగ
తి నిట్లనియెన్ ॥

టీక॥ ~~అని రక్తాక్షుడు చెప్పిన~~ అని] ఈప్రకారము+ రక్తాక్షుడు] రక్తాక్షుడనే ప్రధాని+ చెప్పిన] మందలించినను+ వినగూడక] ~~ఘూకభర్త~~ ఆకర్ణింపక

హ్యము గాక. అనగా రక్తాక్షుడు చెప్పినమాటను విననిశ్చయింపకననుట+ ఘూకభర్త] అరిమర్దనుడనే గూబరాజు+ విశ్రుతనయధీధనదక్షుని] ~~క్రూరాక్షుని~~ విశ్రుత, ప్రసిద్ధమైనటువంటి, నయ, నీతిశాస్త్ర, ధీ, ప్రజ్ఞయనెడు, ధన, ద్రవ్యముచేత, దక్షుని] సమర్థుడైనట్టువంటి+ క్రూరాక్షుని] క్రూరాక్షుడనే ప్రధానిని+ కనుగొనుచుండెను] చూచుచుండెను+ అతడు] ఆక్రూరాక్షుడు+ మధురగతిన్] ~~ట్లనియెన్~~ మధుర, మనోహరమైనటువంటి, గతి, వాజ్మార్గముచేత+ ఇట్లనియెన్] ఈలాగునమందలించెను+॥

౧౬౧ క॥ శరణాగతు రక్షించిన | పరహితచరితునకు నిహంబు పరముం దరగా |
ధ్వరఫలముం గలదనిరో | యరిమర్దన కావు మిమ్మహా చిరజీవిన్ ॥

టీక॥ ~~శరణాగతు రక్షించిన~~ శరణాగతున్] నీవే దిక్కని తనవద్దకు వచ్చినవానిన్+ రక్షించిన] పోషించినటువంటి+ పరహితచరితునకున్] పర, అన్యులకు, హిత, మనోభీష్టమైనటువంటి, చరితున, కున్] నడవడికలిగిన పురుషునకు. అనగా పరులకుమేలొనరించే పురుషునకనుట+ ~~ఇహంబు పరమున్~~ ఇహంబు] ఈలోకమునున్ను+ పరమున్] స్వర్గలోకమునున్ను+ ~~తనరగాధ్వరఫలమున్ గలదని~~ తనరగాధ్వరఫలమున్] అశ్వమేధయాగఫలమున్ను+ కలదనిరి] కలుగునని పెద్దలు చెప్పిరి+ ఓ యరిమర్దన] అరిమర్దనుడనే పేరుగల ఓ ఘూకరాజా+ ఇమ్మహా చిరజీవిన్] ఈ చిరజీవి యనే పేరుగలవానిని+ కావుము] రక్షింపుము+॥

౧౬౨ తే॥ అనుచు క్రూరాక్షుడాడిన సద్విచారము | వల్లభుడు విని దీప్తాక్షు
వంకజూచి | నీకు దోచిన కార్యంబు నీవుజెప్పు | మనిన నంగీకరించి
యిట్లనియె నతడు ॥

టీక॥ అనుచు క్రూరాక్షుఁడు దీనవద్దివాంధవల్లభుఁడు విని. అనుచున్] ఈప్రకారము
గానని. క్రూరాక్షుఁడు] క్రూరాక్షుఁడనే ప్రధాని. ఆదినన్] చెప్పఁగను. అద్దివాంధ
వల్లభుండు] ఘూకరాజైన అరిమర్దనుఁడు. విని] ఆలకించి. దీప్తాక్షువంకే జూ
చి] దీప్తాక్షుఁడనే ప్రధానిని దిక్కుకై చూచి. నీకు తోఁచిన కార్యంబు నీవు చెప్పుమ
నినన్] నీకు మనస్సులో స్ఫురించిన ప్రయోజనమును నీవు మంచి తలించుమని. మంద
లించినను. ~~అంగీకరించి యిట్లనియెనతఁడు~~. అంగీకరించి] రాజు మందలిం
చిన వాక్యమును తనమనస్సులో అభ్యుపగమము చేసినవాఁడై. ~~ఇట్లనియె
నతఁడు~~. అతఁడు] దీప్తాక్షుఁడు. ఇట్లనియెన్] ఈప్రకారముగా మందలించెను॥

౧౭౩ క॥ క్రూరాక్షునీతిసుధా। పారంపరియెట్టిదుస్స్వభావుఁడు చంపం
గోరఁడు శరణాగతునన। ఘూరాజుకు నీకు తగవుగా నేర్పడునె కే॥

టీక॥ క్రూరాక్షునీతిన్] క్రూరాక్షుని, క్రూరాక్షుఁడనే ప్రధానియొక్క, నీతిన్] న్యా
యమార్గము. సుధాపారంపరి] అమృతపరంపరామయమైనది. శరణా
గతున్] రక్షకార్థియైన పురుషుని. ఎట్టిదుస్స్వభావుఁడు] ఎటువంటి దుష్టస్వ
భావము గలవాఁడున్. చంపఁగోరఁడు] వధింప నిచ్ఛయింపఁడు. అనఘా]
పాపరహితుఁడవైనయో అరిమర్దనుఁడా. ~~రాజుకు నీకు తగవుగా నేర్ప
డునె కే~~. రాజుకున్] ప్రభువైనటువంటి. నీకున్] నీకు. తగవుగానేర్పడునె కే] న్యా
యముగా నుండనయ్యానే. అనగా శరణాగతుని సంహరించడము న్యా
యము గాదని మందలించుట॥ ని॥ స్వరూపంచే స్వభావస్య నిసర్గశ్చైత్య
మరః॥

౧౭౪ క॥ ఈరీతి నీతిగలిగిన। సూరిజనుండేల చెరుపఁబూనుం జనతా।

వైరియగు దొంగబంటు ప। కారము వృద్ధునకుఁ దొల్లి కావింపఁడె మే॥

టీక॥ ~~ఈరీతి నీతిగల్గిన సూరిజనుండు~~. ఈరీతిన్] ఈప్రకారముగాను. నీతిగలిగిన]
నీతిగలిగినటువంటి. అనగా న్యాయమార్గమందు వర్తించియున్నటువం
టి. సూరిజనుండు] విద్వాంసుఁడైన చిరజీవియనే వాయసము. ఏల చెరు
పఁబూనుచున్] ఏందునిమిత్తము గాను ఉపకారికి అపకారము చేయఁ దలచును. అ
నగా నపకారము చేయఁడనుట. (ఇందుకు యితిహాసము చెప్పుచున్నాఁడు) తొ
ల్లి] పూర్వకాలమందు. జనతా వైరియగు] ~~దొంగబంటు~~. జనతా] మ
నుష్యసమూహమునకు. వైరియగు] శత్రువైనటువంటి. దొంగబంటు]
చోరుఁడైనయొక దొంగ. వృద్ధునకున్] ముసలివాఁడైనటువంటి చేలిశెట్టి
కి. ఉపకారము] సహాయమును. కావింపఁడె మే] చేసినవాఁడు కాఁడా
అనగా చేసినవాఁడే యని కాక్వర్థము. పూర్వమందు జనకంటకుఁడైన దొం
గవాఁడొక చేలిశెట్టికి యుపకారము చేసినట్లుగాను యీ చిరజీవి
ఘూకరాజునకుపకారము జేసునని తాత్పర్యము॥

౧౭౫ క॥ నావిని యరిమర్దనుఁడు రు। ణావని దీప్తాక్షుఁ జూచి ప్రభునీతి
కళాసేవధి వివరింపవె యన్నదు। నావిధమెఱుఁగింపుమనిన నతఁ డి
ట్లనియెన్॥

టీక॥ నావిని] దీప్తాక్షుఁడు యిట్లు కథ జెప్పఁగా నాలకించి. అరిమర్దనుఁడు] అ
రిమర్దనుఁడనే పేరుగల ఘూకరాజు. ~~ఉరుభావుని దీప్తాక్షుఁ జూచి~~.
ఉరుభావుని] ఉరు] శ్రేష్ఠమైనటువంటి. భావుని] అభిప్రాయము గ
లిగినటువంటి. దీప్తాక్షుఁ జూచి] దీప్తాక్షుఁడనే ప్రధానిని గనుఁగొని. ప్రభు

నీతికళాస్వదము ప్రభునీతి. రాజనీతియనెడి. కళా. విద్య. స్వదము. నిక్షేపము గాఁ గలిగినట్టువంటి ఓరయా ద్విప్రాత్ముడా! ~~వినవింపరాయిత్యము~~ విను. ఆకర్ణించుటకు ఇంపరయ్యెడున్. ఇష్టముగుచున్నది. ఆవిధమెరుగింపుము. ఆడెంగవాడు ముసలి చేరివానికి నుపకారము చేసిన రీతిని తెలియఁజేయుము అనిన. అనియిట్లాగా మందలింపగా. అతడు. ఆ ద్విప్రాత్ముడు. ఇట్లనియెన్. ~~ఈ~~ ప్రకారముగా చెప్పెను॥

౧౭౬ ఉ॥ కుండినరాజధాని వసుగుప్తుడనంగ ప్రధానసార్థవా
హుండఖిలార్థవంతుడొకడుండు నతండు ప్రియావిముక్తుడై
పండితమూర్తితోడ నగుబాటున కుంకువదన్వెయొండు బో
నందజయానరూపవతియన్మలికన్యక పెండ్లియాడినన్॥

తా॥ కుండినరాజధాని. కుండినపట్టణమందు. అఖిలార్థవంతుడు. అఖిల. సమస్తమువైన. అర్థవంతుడు. ధనము గలిగినట్టువంటి. వసుగుప్తుడనంగ. వసుగుప్తుడనే పేరు గలిగినట్టువంటి. ప్రధానసార్థవాహుండొకడుండు. ప్రధాన. శ్రేష్టమైన. సార్థవాహుండొకడుండెను. ఒక చేరివాడు ఆ పట్టణమందు నివసించుచును. అతండు. ఆ చేరివాడు. ప్రియావిముక్తుడై. భార్యారహితుడై పండితమూర్తితోడ. నెరసిన గడ్డము మీసములతో. నగుబాటున. నలుగురిచేత నవ్వించుకొనే కారకు. ఉంకువదన్వే. ఒలి వే ప్రధానముగా గలిగినపడుచైనట్టువంటి కులకన్యక. సవర్ణస్త్రీయైనట్టువంటి. రూపవతియున్. రూపవతియనే పేరు గలిగినటువంటి. అందజయానస. హంసగమనయైన స్త్రీని. ఒండుబోన్. ఒకస్థలమందు. పెండ్లియాడినన్. వివాహము చేసుకోగాను॥

౧౭౭ క॥ అలరుం బ్రాయపు కన్నుల। కలికికి ముదిమగడు బూచిగాఁ బొడకలి
యుం। దిలతైలము బవెనెనయక। తెలగుం జెవిసెట్టి గన్నతుప్పున నను
వింయయున్॥

తా॥ అలరుం బ్రాయపు కన్నులకలికికి. చేతవయసున్నన్నుసైగస్థనయనములు గలయాకరూపవతికి. ముదిమగడు. ముసలిపెనిమిటి. బూచిగాఁ బొడ. భూతముగాఁ బొడ. అనగా భయంకరమైనవాడనుట. ~~కలియుం తిలతైలరు బవెనెనయక తెలంగున్~~. కలియుస్. పుల్లనివిన్నను. తిలతైలము బవెన్. నూనెపవెనున్ను. ఎనయక. కలుసుకోలేక. అనగా నేకీభవింపకననుట. తెలగున్. ఆవలకేర్పడు. చెరి. ఆ శెట్టివాని భార్య. సెట్టిగన్నన్. ఆ ముసలివాని చూచినట్టాయెనా. తుప్పున నుమియున్. తుపుకని నిష్ఠీవనము జేయును. ఉమ్మివేసుననుట. అనగా లోకమందు కలియు నూనెయు లాగున నేకీభవింపదో. అదే ప్రకారము ఆ ముసలిమగనితో నేకీభవింపక నా సెట్టివాని చూచినప్పుడు వానిమీద నుమ్మివేసు నతని భార్యయని భావము॥

౧౭౮ క॥ వెతలం జెందుచు బుస్సెట్టెన। రతిగతికిన్ పిన్నపడుచు రారమ్మను
చుం। బతిమాలి పిలువ వినదది। పతిబట్టిన చెవుడు దనకు బట్టినభంగిన్॥

తా॥ ~~వెతలం జెందుచు బుస్సెట్టెన~~ సెట్టెన. ఆ ముసలి చేరివాడు. వెతలన్. కామవేదనలచేతను. పొగులుచున్. తపించుచు. రతిగతికిన్. సంభోగకేళికి. ~~పిన్నపడుచు రారమ్మనుచు న్బతిమాలి పిలువ వినదది.~~ పిన్నపడుచు. చిన్నదానా రారమ్మనుచున్. తనదగ్గరికి రమ్మని. బతిమాలి. భంగపడి. పిలువన్ జేరగా. అది. ప్రాయపుపడుచైన శెట్టివాని భార్య. వినదు. వాడు పిలి

చినపిలుపును ఆకర్ణింపడు। పతిబట్టినచెవుడు। పతి. తనమగనికి. పట్టిన. ప్రాప్తమై
నట్టివంటి. చెవుడు। బధిరత్వము। తనకుపట్టిన భంగిన్। తనకుప్రాప్తమైనరీతి
ననుట॥

౧౭౯ మ॥ పలితశ్మశ్రుశిరోజు రోగలతికోపఘ్నుం ధనుర్భంగురున్
వళియుక్వక్త్రుని తస్తతశ్చలితనిష్పన్నార్థ త్రమాంగుం గర
స్థలయష్టిం బటలావృతాక్షు విగళద్దంతున్ వయోగర్వని
స్తులమోహిత్యులమేర్పడం బరిహరించున్ వామలవానిం బవెన్॥

టీక॥ పలితశ్మశ్రుశిరోజున్। పలిత. నెరిసినట్టివంటి. శ్మశ్రు. గడ్డము మీసములు న్ను
శిరోజు. తలవెంట్రుకలు న్ను కలిగినట్టువంటివాని। రోగలతికోపఘ్నున్। రోగ
వ్యాధులనే టి. లతికా. తీగెలకు. ఉపఘ్నున్. ఆశ్రయభూతుడైనట్టువంటివాని।
అనగా రోగములనే తీగెలకు పాదియనుట। ధనుర్భంగురున్। ధనుః. వింటి
దబ్బవలెనే. భంగురున్. వంగినట్టువంటివాని। వళియుక్వక్త్రున్। వళి. ముడతల
తోడను. యుక్. కూడుకున్నట్టువంటి. వక్త్రున్. ముఖము గలిగినట్టువంటివాని।
ఇతస్తతశ్చలితనిష్పన్నార్థత్రమాంగున్। ఇతస్తతః. ఇట్టట్లుగా. చలితక్రం
పించుచుండేటటువంటివాని. నిష్పన్న. నిలిచిస్థిరముగా నుండునట్టువంటి. ఉత్త
మాంగున్. శిరస్సుకలిగినట్టువంటివాని। కరస్థలయష్టిన్। కరస్థల. హస్తతలమందు
యష్టిన్. దండము గలిగినటువంటివాని। అనగా చేతకఱ్ఱబట్టుకున్నవాడనుట।
పటలావృతాక్షున్। పటల. రోగజనితరక్తశ్వేతజీరలచేత. ఆవృత. ఆచ్ఛా
దింపబడినటువంటి. అక్షు. నేత్రములుకలిగినట్టువంటివాని। పటలమనే నేత్ర
రోగముగలవానియనుట। విగళద్దంతున్। విగళత్. జారుచున్నటువంటి

దంతున్. పండ్లుగల. ఏతాదృశవిధమైన పురుషుని। వయోగర్వనిస్తులమోహిత్యు
లము। వయోగర్వ. యౌవనాభిమానముచేత. నిస్తుల. సరివేని. మోహిత్యు
లము. స్త్రీసమూహము। ఏర్పడన్। స్పష్టముగా। వామలవానిం బవెన్। చండా
లునివలెనే. పరిహరించున్। విడిచిపెట్టును। యీపైనచెప్పినవార్ధికదశయు
క్తుడైనపురుషుని మాలవాని త్యజించినట్లు వయోగర్వముచేత విఱ్ఱవీ
గుచుండేస్త్రీజనము పరిత్యజించు (నటకనటకు) నకాంతాసమూహము సవివాదైనయీంచే
రిశెట్టివాని భార్యయున్ను వానిమాలవానివలెనే చూచిపరిత్యజించె
ననుట॥

౧౮౦ సీ॥ పారజల్లుచెకాని భక్ష్యంబు విచ్చిన. వాతెఱనంటదవ్వాలుగంటి।
చించివైచుటెకాని చీరవిచ్చినకత్త. తమునకైసేయదారంపెలాడి
తెలగబెట్టుటెకాని తొడవు విచ్చినసొంపు. పసమేనబూనదప్పులువెలువ
మగుడనిచ్చుటెకాని మాడవిచ్చినవుల్లెగట్టదాజగరాగకేలువనేంటి

౧౮౧ తే॥ యింటిముంజూరుపెండెలో నిడుటెకాని పూవువిచ్చినముడువ
దప్పైగరుమగువ। కండిచిగూర్చుండియుదియేమిసుడవచేసె। వార్ధ
కంబునవాసార్థవాహకుండు॥

టీక॥ పారజల్లుచెకాని భక్ష్యంబు విచ్చిన. భక్ష్యంబు విచ్చినన్। అతిరసములుమొ
దలైనపిండివంటలొసంగితే। పారజల్లుటెకాని। పడవేసుటెకాని। అవ్వా
లుగంటి। ఆచేరివానిపెండ్లాము। వాతెఱనంటదు। వాతెఱన్। పెదవిచేతను।
అంటదు। స్పృశింపదు। ఆరంపెలాడి। ఆధూర్తురాలైనస్త్రీ। చీరవిచ్చినన్। వస్
చి వస్త్రములొసంగినను। చించివైచుటెకాని। చీలికెలుచేసివేసెదెకాని। తత్త
రముననైసేయదు. కత్తెరమునన్. కట్టియుండు. కైసేయదు। శృంగారింపదు।

~~తెలగచెట్టు చెక్కాని తొడవు విచ్చిన~~ తొడవు విచ్చినన్ ముంచి భూషణాము మెసంగి
నను తెలగచెట్టు చెక్కాని కదగా నంబు చేకాని సొంపు పసశ్యం గారా
తిశయము గుసట్లుగాను అప్పలు వచెలువ అత్తు లవచే తిరునైనచేరి ది~~చే~~
~~నచూచనదు~~ మేన శరీరమందు, పూనదు వహింపదు, ~~మగుతనిచ్చు~~
~~చెక్కానిమాండవిచ్చిన~~ మాండవిచ్చిన వరాలాసగిననం అనగా, అరవ
కపాలు, ముగుడు తిరిగిన్నీ ఇచ్చ్యు చెక్కాని ఇచ్చేదేకాని, అజగరాగకలు
వకేంటి ఆజగరాగ, ధూర్తమైనటువంటి, కలువకంటి, ఆస్త్రీ, మెట్లెగ
ట్టుదు, ముంటగట్టుదు, ఇంటివుంజూరు పెండెలో ~~నిడుచెక్కాని~~, ఇంటి
గృహము యొక్క, ముంజూరు, పురోభాగము యొక్క, ముంగవిచూరు యొ
క్కనుటు, పెండెలో, వాసము లిందికెయున్నదుండు, ఇదు చెక్కాని, టుం
చుచేకాని అప్పాగరు ముగువ, అట్లగరివష్టరాలైనయూవనిత, పూ
వు విచ్చినన్ పుష్పము మెసంగితేసు, ముడువదు, కెంపులలోపెట్టుకెనదు, అ
నగా యింటిముంజూరు పెండెలోనే పెట్టును గాని తన తల వెంట్రుకలలో
పూవు దండలను ఆస్త్రీ యెంతమాత్రము పెట్టుకోదనుట, వార్ధకం
బున ముదిమివచ్చిన సమయమందు, ఆ సార్ధవాహకుండు, ఆచేరి
వాడు, కుదిచికూర్చుండి, వెస్సగా ఖోజనము జేసిను ఖాళీనుద్దెయుం
డియు, యిది యేమిగాదవజేసి, చిన్నపెండ్లాదము నే ఆపదను యేలసంపా
దనము చేసుకొనెను॥

౧౯౨ ఆ॥ చెనటిభార్యపేరు జెప్పకపెరబోటి పేరసిగ్గుదులగబెట్టి సెట్టి
ముదిమినేదరాతయిదిగాక విటవిటు జాతివశ్య భేషజంబులడు
గు॥

తీక॥ చెనటిభార్యపేరు జెప్పక ~~పెరబోటిపేరు~~, చెనటి భార్యన, చెనటి, దుర్జనురా
లైన, భార్య, తనపెండ్లాము యొక్క పేరు చెప్పక, నామము వుచ్చరించక
పెరబోటిపేర, పరస్త్రీయొక్క నామము చేతను, సెట్టి, ఆ వుసవిచేరి
సెట్టి, ~~సిగ్గుతెలగచెట్టి~~, సిగ్గులజ్జను, తెలగబెట్టి, కడగానుంచి, ~~ముది~~
~~మినేదరాతయిదిగాక~~, ముదిమిన్, ముసలితనమందు, ఇది, ఈభా
ర్యాభిలాషము, ఏదరాత, ఎక్కడియసహ్యము, నాకు, అనకను, వి
టవిట జాతి వశ్య భేషజంబుల ~~డుగు~~, విటు, షిద్ధపురుషులకెం, విటజా
తి, ~~పుంశ్చలీకేంఠా~~ జారస్త్రీ సముహంబులకెం, వశ్య, అన్యోన్యనున్నలకర్షణత్వ
మయ్యేటి, భేషజంబుల, ఔషధములను, అడుగు, యాచించును, అ
నగా దుర్జనురాలైన తనపెండ్లాము పేరు చెప్పక పరస్త్రీ పేరుచేతనే పము
చెట్టి సిగ్గును విడిచి ముసలితనమునను యౌవనయుస్సగల స్త్రీ జనసంభో
గాభిలాషవంతుడై తనమనస్సులో విచారింపక విటస్త్రీలకు
విటపురుషులకు అన్యోన్యవశ్యకరము యేన ఔషధములనువైద్యున
లకూర్చి విచారించుచూనుండెననుట॥

౧౯౩ సీ॥ మెఱుకఱుదువంగినసెట్టి ముదుకకు జవరాలి చెట్టాము కానన
నివాని ముకురము యెన్న వగ్గు భర్తకు నాతి వాతెరచందాల
వాటిపండినపిండివంటలయెన్న, కొయ్యలూడిన పెండ్లికొడుకు
కు చెవి నవ్వు, విపిన మందరిగాయు వెన్నెలయెన్న, వయసుసోయ
యినచేరి వానికి సఖిచన్ను, కొండలందని మాని పండులయ్యె॥

౧౯౪ తే॥ పవితు నకుగొంకిలాంలాపజిలుగు వెలుగు, బధిరునకునై

నసంగీతపాకము యెన్న। మెలతనేర్పించి గుఱ్ఱిక్కిళ్ళుమ్రింగుగాని సా

న్నమేమియయునెఱుగదజ్జరకతముడు॥

కథ॥ ~~మొరడువంగినసెట్టి వముదనకు జవరాలి మోము కానని వానిదిముకుర~~
~~ముయెన్న.~~ మొరడువంగినసెట్టి। గడుసుపోరిముదిమిచేత అవననుడైనపువం
టిసెట్టి వముదనకు। ముదిమిజెందిన చెరిసెట్టికి జవరాలి మోము। జ
వరాలి. యతాంకనస్త్రీ యొక్క మోము. ముఖము కానని వానికి। గుడ్డివా
నిచేతనున్న ముకురము యెన్న। అద్దమాయెను వగ్గుచ్ఛత్రకు। నేలకువంగిన
పువంటియూ చెరిసెట్టికి నాతివాతెర। నాతి. ఆపడుచు యొక్క వాతెర.
అధరము చండాలవాటి। మాలవాడయుండు వండిన। పచనము చే
సినపువంటి పిండివంటలయెన్న। భక్ష్యములాయెను. అనగా చండాలవా
డియుండు జేసినపిండివంట యెలాగు స్పృశింపపడదో ఆదేవ్రవాలకము
యీస్త్రీ యొక్క వాతెరయున్ను యెప్పుడు వానిచేత స్పృశింపబడకయుం
డెననుట. ~~కైలియ్యలూడిన పెండ్లికొడుకు కు చెవినవ్వు~~ కైలియ్యలూడిన।
పండ్లుపడినపువంటి పెండ్లికొడుకుకు। వరునకు॥ అనగా ఆచెరిసెట్టికి చె
వినవ్వు। చెవి. భార్యయొక్క నవ్వు. హాసితము విపినమందలిగాయు
వెన్నెలయెన్న। అడవిలోగాసిన చంద్రిక చందమాయెను. వలయు సుమోయి
నచేరివానికి। ప్రాయము చెల్లినపువంటి ఆసెట్టికి సఖిచన్నుకొండలు। స
ఖి. భార్యయొక్క చన్నుకొండలు. కుచపర్వతములు అందనిమాం
డులయెన్న। పొడవైచేతికి అబ్బనివృక్షఫలములాయెను। అనగా చేతి
కబ్బనివాదయెననుట. పలతునకు। తలవెంట్రుకలు గడ్డము నెరిసినముసలి

వానికి। కోకిలాలాప. కోయిలపలుకులవంటి పలుకులుగల భార్యయొక్క జి
లుగు తెలుగు. మృదువాక్యధ్వని బధిరునకు నైన। చెవిటివాడైనపువంటివా
నికి సంగీతపాకమయెన్న। గాన పరిపక్వవిధము వలెనాయెను। అనగా చెవి
టికి సంగీతవిలాసము యేలాగో ఆలాగె ఆపె మాటలెన్నడున్ను వినద
ములేనివాడాయెననుట. ~~మెలతనేర్పించి గుఱ్ఱిక్కిళ్ళుమ్రింగుగాని.~~ మెల
తనేర్పించి। భార్యను జూచి గుఱ్ఱిక్కిళ్ళుమ్రింగుగాని। గుటకెలుకబళించు
గాని. ~~సాన్నమేమియయునెఱుగదజ్జరకతముడు.~~ అజ్జరకతము
డు। ఆముసలిచెరిసెట్టిగాడు. సాన్నమును। సుఖత్వమును. ఆనంద
మునను. ఏమియును నెరుగడు। ఎంతమాత్రము ననుభవించినాడు గా
డు. అనగా ఆపెండ్లాముతో యేమిసాన్నమున్ను తెలియదనుట॥

చ॥ నెలకొనెకనాడు కట్టెదుర నిల్వగ జూచినవాడు గాడు వీ
నులనెకనాడు మాటవినసోచినవాడును గాడు నవ్వులన్
వలపులు జల్లమేల్గనినవాడును గాడతడెందువాడుగా
డలజవరాలి తోండిరతియందని మానిఫలంబు సెట్టికిన్॥

తక॥ ~~నెలకొనెకనాడు.~~ నెలకు। మాసమునకు ఒకనాడు। ఒకదివసమందైనా
గాని నిన్ని కట్టెదుర నిల్వగజూచినవాడుగాడు। తనకెదట నిలిచియుం
డగా కనుగొన్నవాడున్ను కాడు. ~~వీనులనొకనాడు మాటవినసోచి~~
~~నవాడునుగాడు.~~ ఒకనాడు। ఒకదివసమందైనప్పటికిన్ని వీనుల। చెవు
లచేత మాటవినసోచినవాడునుగాడు। భార్యపలుకులను ఆ
కర్ణించుటకు ప్రతము చేసినవాడున్ను గాడు. అనగా ఆభార్య

శనిముందర నిలవబడరము న్నవేము. వీడు పిలిచినప్పటికిన్ని వీని తెలామూటలా
డి దిన్నిలేదని తాత్పర్యము. నవ్వులకు హాసములకైనాగాని నిన్ని వలపులు మో
హములు. చల్లి వ్యాపించునట్లుగా మెల్లనినవాడునుగాడు. శుభములను
జూచినవాడున్నగాడు. అతడెందువాడుగాడు. ఆచేరివాడు
భార్యతో యేకాంతమును జెందినవాడుగాడు. అలజవరాలి
తో దిరతి. ఆవయస్సునగల పెండ్లాముతోడి సంభోగసౌఖ్యము
సెట్టికిన్ని. ఆచేరివానికి. అందని మానిఫలంబు. చేతికబ్బని వస్తుస్వరూపం
డు. అనగా స్వభార్యతో రత్యాదిసౌఖ్యము చేరివానికెన్నడు లభిం
చనేవదనుట॥

౧౯౬ వ॥ ఇట్లు సన్నిహితవిశ్లేషవేదనాజాతవేదః ఖేదంబున నా
రాటంబు బుట్టియదియూసపసనుసురుపరిత్యజింపంజాల
౧౯౭ క నేలకేరచుకెనిరెడు దతెగకనిగందునమందోష్ణనిశ్వాస
మారుతరిశ్వంబున నధరపల్లవమ్ముల్లలనాడనతండొక్కనా
డు శయ్యాన్తలంబున నెడులు బడవైచి దాసీజనంబు
లు తనకాచరించు నూడిగెంబులకెంతిడిగంబు బుచ్చసి
౧౯౮ కూడు నెళ్లకుంబాసిగాసింబడు సమయంబున రజస్వ
లాంభోజినీదివా సంగమశ్రీడా సంప్రాప్తదురితప్రా
యశ్చిత్తార్థంబు శ్వగృహాంతం మెనర్చి నవిఘంబునత
పనుండపరగిరిదరింహితుండయ్యెనంత॥

టీక॥ ఇట్లు ఈప్రకారము. సన్నిహితవిశ్లేషవేదనాజాతవేదః ఖేదంబు

న్న సన్నిహిత. సమీపస్థమైనట్టువంటి. విశ్లేషవేదనా. విరహబాధయనేటి. జా
తవేదః. అగ్నిహోత్రమువల్లనైన. ఖేదంబునన్. విషాదముచేతను. ఆరా
టంబు తాపము. పుట్టి. సంభవించి. అదియూసపసన్. పొందలేనికైవా
రిచేతను. ఉసురు ప్రాణమును. పరిత్యజింపంజాలక. విడిచిపెట్టలేక.
~~కల~~లకేరచుకెని. చిగబట్టుకెని. ~~ఎడతెగకనిగందు~~. ఎడతెగక. అవిచ్ఛిన్నము
గాను. నిగుడు. వ్యాపించుచున్నటువంటి. అమందోష్ణనిశ్వాసమా
రుతశ్వంబున. అమంద. అధికమైనట్టువంటి. ఉష్ణనిశ్వాస. వేడినిట్టూర్పు
లనే. మారుతిశ్వంబున. వాయువుచేతను. అధరపల్లవము. అధర. పాతెర
యనేటి. పల్లవము. చిగురు. అల్లలనాడన్. చలింపగాను. ~~అతండొక్కనా~~
~~డు~~. అతండు. ఆచేరిసెట్టి. ఒక్కనాడు. ఒకదివసమందు. శయ్యాన్తలంబు
న. శయనస్థలమందు. ఒడలు బడవైచి. శరీరమును పడవేసి. అనగా పొం
ర్లుడు పవళించియున్నవాడైయుంట. దాసీజనంబులు. ఊడిగము జే
సే స్త్రీ జనము. తనకాచరించునూడిగంబులన్. తనకుచేసే సేవావృత్తు
లను. కెంతిడిగంబులుచేసి. అపహాసమనుమొనర్చి. కూడు నెళ్లకుంబా
సి. అన్నోదకములవిడిచి. గాసింబడు సమయంబున. సంకటపడుజెం దే
కాలంబున. రజస్వలాంభోజినీదివాసంగమశ్రీడాసంప్రాప్తదురిత
ప్రాయశ్చిత్తార్థంబు. ~~రజస్వలాంభోజినీ~~. రజస్వలా. పరాగ
[illegible] కూడుకున్నటువంటి. అంభోజినీ. పద్మలతతోడను. ~~దివాసం~~
~~గమశ్రీడా~~. దివా. పగటియందు. సంగమశ్రీడా. సంయోగవిలాసముచే
త. [illegible] పద్మినీసంస్పర్శలీలచేతననుట. అర్ధాంతరము. ~~రజస్వలాం~~

~~భోజనదివా సంగమస్త్రీడా~~. రజస్వలా. ఋతుమతియైనప్పుడంటి. అం
భోజని. పద్మినీజాతిస్త్రీతోడను. దివా సంగమక్రీడా. అహస్సంభో
గవిహారముచేతను. అనగా రజస్వలయైనపద్మినీజాతిస్త్రీతో పగలియం
దు సంభోగించుటచేతననుట. సంప్రాప్త. పొందబడిన. దురిత. పాప
ముయొక్క. ప్రాయశ్చిత్తార్థంబు. పాపనివారణముకొఱకున్. తపనుండు.
సూర్యుడు. భృగుపాతంబు ~~సల్పినవిధంబున~~. భృగు. పర్వతతటమువల్ల
నుంచిన్ని. పాతంబు. దుముకెడమునున్. ఒనర్చినవిధంబున. చేసినటువలెనే.
అనగా రజస్వలాస్త్రీసంగమదోషప్రాయశ్చిత్తార్థమై. భృగుపాత
ముచేసెదనిశాస్త్రసిద్ధాంతముగనక అటువలెనే భృగుపాతంబు నరిం
చినవిధంబనిచెప్పనౌడున్. ~~అపరగిరిశిఖరాగ్రమునుండి~~. అపరగిరి. అ
స్త్రాద్రియందున్. తిరోహితుండయ్యెన్. అచ్ఛాదితుండాయెను. సూర్యు
డస్త్రాద్రిచాటుకుపోయెననితాత్పర్యము. అంత. అటుతర్వా
తను॥

౧౯౯ సీ॥ పిసవెట్టు రంకుగుబ్బెతల తప్పులు తప్పఁదాల్చుటకిది కన్నతల్లి
యిల్లు కదుపుకక్కుఱితిచిల్పిదుంగనిముదిలంజవరులకిది
పిన్నవయసుమందు గదికన్నగాండ్రయక్కరలకునెదబూర
పైరుపసెమ్మదనిది పూటకాపు కలవర్తకులకన్నగవలబా
యనినిద్ర. గదలింపనిదినిమ్మకాయపులుసు॥
౨౦౦ తే॥ ప్రభకుబాసినకుముదినీపత్రనేత్రరంజనంబునకిదివిశుద్ధాం
జనంబు నాఘనాఘనకాళిమోన్నతివహించి కటికచీకటిజగ
మెల్లగప్పుకొనియె॥

టీక॥ పిసవెట్టి రంకుగుబ్బెతల తప్పులు ~~తప్పదాల్చుటకిదికన్నతల్లి~~ యిల్లు. పిసవె
ట్టి. కామోన్మత్తచిత్తులైనప్పుడంటి. రంకుగుబ్బెతలు. జారిణీస్త్రీలయొక్క
తప్పులు. నేరములనున్. తప్పదాల్చుటకున్. పాఱగొట్టుటకున్. ఇది. ఈ
చీకటి. కన్నతల్లియిల్లు. పుట్టినిల్లు. అనగా జారకాంతలు చీకటియం
దు నిర్భయముగా విటులతో సంచరింతురనుట. ~~కదుపుకక్కుఱితిచి~~
~~ల్పిదుంగని~~. కదుపుకక్కుఱితి. పొట్టనిండించుకబ్రతికేకొఱకున్. పిల్పిదు
గని. విటజనులజేరుటవదలనప్పుడంటి ముదిలంజవరులకున్. ము
సలిజారస్త్రీలకున్. ఇది. ఈచీకటి. పిన్నవయసుమందు. ద్విప్రా
యములనుకలగచేసెటువంటి ఔషధము. అనగా చీకటియందు
ముసలివారని తెలియకుండదనుట. గదికన్నగాండ్రయక్కరలకునె
~~[illegible]~~. గదికన్నగాండ్ర. శ్రేష్ఠములైనగజదొంగలయొ
అనగా కన్నములువేసెదొంగ
క్క. ~~[illegible]~~లకనుట. అక్కరలకున్. కార్యార్థమై. బదబూర. మిక్కిలి
నై. పైరుపసెమ్ము ~~[illegible]~~. పైరుపసెమ్ము. అన్నలద్ర
వ్యములనున్. ఇడక. ఇచ్చేకొఱకున్. ఇది. ఈచీకటి పూటకాపు. జావిలా
నుదారుడున్. కలవర్తకులకన్నగవలబాయనినిద్ర ~~గదలింపనిదినిమ్మ~~
~~కాయపులుసు~~. కలవర్తకుల. భాగ్యవంతులైనటువంటి వర్తకులయొ
క్క. కన్నగవల. రెండునేత్రములయందున్న. బాయని. ఎడతెగకనుండే
టి. నిద్ర. సుప్తిని. కదలింపక. పోఁగొట్టుటకున్. ఇది. ఈచీకటి. నిమ్మకా
యపులుసు. జంబీరఫలరసమువలెనెయుండేది. అనగా చీకటికాల
మందు భాగ్యవంతులు రాత్రులయందు నిద్రపెక లేచియుండుదు

ననుట॥ ప్రభతుబాసిన తమము దినేపత్రనేత్రరంజనంబునకిది విశుద్ధాంజ
నంబు] ప్రభతు ~~బాసిన తమము~~ (వెలుతురులేక) బాసిన. దూరమైనట్టి వంటి. తమము దినే.
కలువతీగెలనే స్త్రీలయొక్క. పత్రనేత్ర. పత్ర. దళములనేటి. నేత్ర. నయనము
లయొక్క. రంజనంబునకు. ~~ప్రకాశకత్వమునకు~~ (కనుపాపలాగున తోచేటందుకు). ఇది] ఈచీకటి. విశుద్ధాం
జనంబు] విశుద్ధ. మిక్కిలి పరిశుద్ధమైన. అంజనంబు. కాటుకయు. నా
అనఘ. ఘనాఘనకాళిమోన్నతిన్] ఘనాఘన. వర్షాకాలమేఘము
లయొక్క. కాళిమోన్నతిన్. నైల్యవర్ణాతిశయత్వమును. వహించి] ధరి
యించి. కటికచీకటి. గాఢాంధకారము. జగమెల్లన్] సకలజగత్తును
కప్పుకొనియెన్] ఆధరించెను.

౨౦౧ తే॥ మానసాటవి నేర్చు మన్మథదవాగ్ని బాహ్యసంచారము
నకు పాల్పడియెననగ దీపములు సౌధహర్మ్యమందిరములందు
ప్రకటశిఖలుల్లసిల్ల జూపట్టెనపుడు॥

టీక॥ మానసాటవి] ~~నేర్చు మన్మథదవాగ్ని~~. మానస. చిత్తమనేటి. అటవి. అరణ్య
మును. ఏర్చు] దహియించుచుండేటటువంటి. మన్మథదావాగ్ని] మన్మథ.
కామసంబంధమైనటువంటి. దవాగ్ని. కార్చిచ్చు. బాహ్యసంచారము
నకున్] ~~బాల్పడియెననగ~~. బాహ్య. వెలపలను. సంచారమునకున్. తిరు
గుటకు. పాల్పడియెననగన్] ఆలాగయ్యెనేటట్లుగా. అనగా ప్ర
యత్నపడెననుట. అప్పుడు] ఆరాత్రియందు. దీపములు] దివ్వెలు. ప్ర
కటశిఖలు] ~~ఉల్లసిల్ల~~. ప్రకట. తీక్ష్ణములైనటువంటి. శిఖలు. జ్వాలలు.
ఉల్లసిల్లన్] ప్ర~~కాశించగా~~ (ఒప్పగా) సౌధహర్మ్యమందిరములందున్] సౌధహర్మ్య.

సెట్టివానియొక్క. మందిరములందు. నివాసస్థలములందు. చూపట్టెన్] కన
పడెను.

౨౦౨ క॥ ఆరూపవతి సత్సారా|హారంబుల దృప్తిబొంది యప్పుడొక
భంగిం|జోరామి ఘోరనరక|ద్వారము వలె వృద్ధపతినివాసము
జొచ్చెన్॥

టీక॥ ఆరూపవతి] ఆసెట్టివాని భార్య. సత్సారాహారంబులన్] సత్సారా. శ్రే
ష్ఠములైనట్టి. ఆహారంబుల. భోజనాదులచేతను. అనగా భ
క్ష్యభోజ్యాదిసుఖాహారములచేతననుట. తృప్తిబొంది] తనివిజెం
ది. అప్పుడు] ఆరాత్రియందు. ఒకభంగిన్] ఒకవురావడచేతను. చౌర్యభా
ర్యాసాన్నియముచేతననుట. చోరాభిమ్మ] పడకటింటికి వెళ్లకయుండ తిరుగా
ఉదనుటచేతను. ఘోరనరకద్వారమువలెన్] ఘోర. భయంకరమైనటు
వంటి. నరకద్వారమువలెన్] నిరయప్రతీహారమును వలెను. వృద్ధపతినివా
సమున్] ~~జొచ్చెన్~~ వృద్ధపతి. ముసలిమగనియొక్క. నివాసమున్. గృహమును.
జొచ్చెన్] ప్రవేశించెను. ని॥ స్త్రీ ద్వార ద్వారం ప్రతీహారః ఇత్యమరః॥

౨౦౩ తే॥ మెచ్చి వచ్చిన చండాలు జూచుమాడ్కి చూడకల్లంత నా
సరించుచు గృహాంత|కాంతభిత్తిక చెంతకంకటికి నరుగు|చి
టికి నెక్కించి యొప్పు టా పెద్దసెట్టి॥

టీక॥ ~~మెచ్చి వచ్చిన చండాలు జూచుమాడ్కి~~. మెచ్చి] ఆచేరివానియింట్లో
ప్రవేశించి. వచ్చిన చండాలున్] వచ్చిన. వ్యతిజెందినట్టి వంటి. చం

డాలు. మాలదా నినీ, చూచుమాత్రము కనుగొనెదుర్గతిని, ~~[illegible]~~
చూడక కనుగొనకనే. అల్లంత. అంతటంతటనే. బహరించుచు. బసరి
ల్లుచున్న. కదకె తృచున్నఅనుట. గ్రహాంతకాంతభిత్తికచెంత. గ్ర
హాంత. కుందిరమధ్యమందు. కాంత. ఒప్పుచుండేష్టువంటి. భిత్తికే.
గోడయొక్క. చెంత. సమీపమందు. ~~[illegible]~~ కంకటికిన్. తల్పము
నకు. అడుగు. పొడ్వుచున్నష్టువంటి. ~~[illegible]~~ జటికిన్. ఆపలువభా
రవను. కంక్షించి. చూచి. ఎప్పటిపెద్దసెట్టి. ఎప్పుడున్న. ఆపెనిమిత్తము
చూధపడుచుండేటిమనుసవిబేరహాదు॥

౨౦౪ తే॥ విరహదహనగ్రహంబున విగ్రహంబు లైవిమినూదినగతి
వేడిగలిగియుండెసజ్జనాంటపడుచునక్షీణావిభవ భల్ల
కంపితభవ్యము నొంన బ్రదలంచి॥

టీక॥ (విరహ+బుక్కిర) విరహదహన. విరహమను గాక్ని యొక్క. గ్రహంబున. అంగీకారముచే
తను. అనగా. భరించుటచేతననుట. విగ్రహంబు. శరీరము. తెంది
మిన్. కమ్మరవాడు అగ్నిసంచేకాయునంచుండు. ఇంటిదినగతిన్. సర్వ
భస్త్రికచేతజ్వలింపజేసినభంగి. వేడిగలిగియుండెన్. తాపము ప్రాప్తించియుం
డగా. సజ్జన్. శయనమందు. అంటపడుచున్. పరితాపము నొందుచున్.
అక్షీణావిభవ. అక్షీణ (తక్కువబడ) ~~[illegible]~~ నష్టువంటి. విభవప్రాభవము గలి
గినష్టువంటిన్. భల్లకంపితభవ్య. భల్ల. బల్లెముచేత. కంపిత. వణికింపబ
డినష్టువంటి. భవ్య. సాంబశివుడు కలిగినష్టువంటి. ~~[illegible]~~
మనోభవ. మన్మథుని. తలంచి. స్మరించి. (అనన్య) ఆప్రాయపు భార్యనుచూ

చితద్విరహాగ్నిచేతతపించుచు మన్మథునితననమానసమునందుతలచి ఆమన్మ
థుని స్తోత్రము చేయుచున్నాడు॥

౨౦౫ ఉ॥ వేశధనుర్ధరుత్పృథమి వెక్కసమిక్కిలియొండురెండుగా
పారదవింటుకే టినేరవాదితనంబదిరెండురెండుగా
సారసియేయు నేరవలదామరి నీవ వెవెంతవింతయా
నీరజగర్భుడుండగడు నీకరకైశలమెన్న మన్మథా॥

టీక॥ ~~[illegible]~~ పృథమిన్. భూమియందు. ధనుర్ధరుల్. విలుకాం
డ్రు. వెక్కసము మిక్కిలి. అసంఖ్యములుగా. వేశేవేరా. అనగా భూమియందు ధ
నుర్ధరులమితములుగాను న్నారనుట. వారు. అవిలుకాండ్రు ~~[illegible]~~
~~గా~~. ఒండు. ఒకటిని. రెండుగాన్. ద్వయముగ యొన్నటట్లుగా. ఆదవింతురు.
బవర్తురు. అనగా యొకటిని రెండుగా జేతురనుట. అది. అట్లుగాజేయు
టకు. ఏటినేరవాదితనంబు. ఏమిదెబ్బతననము ~~[illegible]~~ మరి. వెండియు.
నీవవెన్. నీవుచేసినటువంటెను ~~[illegible]~~ రెండు. జోడునుం. ఒండుగా.
ఒకటిగాన్. అరసి. పరిశీలించి. ఏయువలదా. వేయవద్దా. అనగా రెండు
నొకటిగాసేయవద్దాయనునుట. ఎంతవింత. ఎంత ఆశ్చర్యము. మన్మథా.
ఓయిమదనుడా. నీకరకైశలమెన్నన్. నీయొక్క. కరకైశలము. హస్తలా
ఘవనేర్పును. ఎన్న. స్తోత్రముసేయుటకున్. ~~[illegible]~~
నీరజగర్భుడున్. అబ్రహ్మదేవుడున్ను. తగడు. సమర్ధుడుగాడు॥

౨౦౬ ఉ॥ ఇంపునననబాపధరువేసినతూంపులు బాహ్యమాంసముం
జింపకమర్మభేదనము జేయుగజాలవు బాహ్యమాంసముం

జంపకము మర్మభేదనము జేయు భవద్విశిఖంబు లెట్లు గీ
ర్తింపుదు నీదు శౌర్యము నవధీరితశంబరకాంచనాంబరా॥

టీక॥ ఇంపు నొసఁగ] లెస్సగాఁ; అన్యచాపధరు లేసిన ~~తూపులు~~. అన్య, ఇతరంబై. పరులైన చాపధరులు, ధనుష్మంతులు; ఏసిన, ప్రయోగించినట్టి; తూపులు, బాణములు; బాహ్యమాంసము ~~చంపక~~ బాహ్య, మర్మస్థలములకు వెలుపల గలిగినయట్టి. మాంసమున్, తరసమును. చింపక] ఛేదింపకనే, మర్మభేదనము జేయ గజాలవు] మర్మ, ఆయుస్థానమును, భేదనము జేయ గజాలవు, ఛేదింపలేవు. అనగా వృద్ధులు చేయలేవనుట; బాహ్యమాంసము చింపక] వెలుపటి తరసము ను ఛేదింపకను; భవద్విశిఖంబులు] భవత్, నీయొక్క విశిఖంబులు, బాణములు; మర్మభేదనము జేయున్] అంతుపట్టులను ఛేదించును; అవధీరితశంబర] అవధీరిత, తిరస్కరింపబడినట్టి. శంబర, శంబరాసురుడు గలిగినట్టి. కాంచనాంబరా] సువర్ణవస్త్రము గలిగినటువంటి ఓ మన్మథుడా నీదు శౌర్యము] నీదు, నీయొక్క, శౌర్యము, పరాక్రమమును; ఎట్లు కీర్తింపుదు] ఏప్రకారముగా కొనియాడుదును. అనగా నీ శౌర్యము కీర్తింపలేనను ట; మన్మథ బాణములు బాహ్యమాంసమును ఛేదింపక మర్మభేదము ను జేయు ననగా విరహిజనుల విరహులయొక్క గాత్రములకు గాయముల ను జేయకనే మానసమును ఛేదించి పరితాపము నుపుట్టించు ననితాత్ప ర్యము. మన్మథుని కంటె నన్యులయొక్క బాణము లైతేను శరీరములకు గా యములను కలగజేసి మర్మస్థానములను ఛేదించు నని భావము. గను క మన్మథా నీ శౌర్యమును నేను స్తోత్రము సేయలేనని సెట్టి పలు కుట॥

౨౦౨ క॥ తీరని కెంపుల పగయుంబలె | నీరజముఖి మారికిని నాకు నెనయుదు
విరహాంభోరాశి నెట్లు గడతున్ | వీరోత్తమ నన్నుఁ గాంపవే
కలకంఠిన్॥

టీక॥ తీరని] మానని యట్టి. కెంపుల పగయుంబలెన్] కులశత్రుత్వము వలెనే ~~నీరజముఖి మారికి నాకున్~~. ఈ రమణి మారికి] నాంతరత్నమైనటువంటి యా చెలికి; నాకున్] నాకున్ను; ఎనయుడు] కలయిక లేదు; ~~విరహాంభోరాశి నెట్లు గడతున్~~. విరహాంభోరాశి] విరహమనెడు సముద్రమును; ఎట్లు గడతున్] ఏప్రకారముగా దాటుదును; వీరోత్తమ] పరాక్రమశాలులలో శ్రేష్ఠుడవైన ఓ మన్మథుడా; కలకంఠిన్] ఈ పడుచును; నన్నున్] నన్నున్ను; గాంపవే] సంఘటింపుమా. వీరోత్తముడైన మన్మథుడా. నన్నున్ను ఈ పడుచును నైకటిగా చేయుమని ప్రార్థించుట॥

౨౦౩ క॥ అని వెన్నుని కెమరుమరున్ | వినుతామరు విరహిభయదవిధ
సమరు గనత్కనకవర్ణా విజయుబాణమరు | ననుపక్వభ్రము రుదూ
రియుతడు న్నంతన్॥

టీక॥ అని] ఈలాగున మందలించి; వెన్నుని కెమరున్] విష్ణుదేవుని కుమారుడై నటువంటి వినుతామరున్] వినుతస్తోత్రము చేయుచున్నటువంటి అమరులు, దేవతలు గలిగినటువంటి విరహిభయదవిధసమరున్] విరహి విరహిజనులకు, భయద, భీతికరమైనటువంటి. విధ, ప్రకృతి గలిగినటు వంటి. సమరున్, యుద్ధము గలిగినటువంటి కనత్కనకవర్ణ విజయబా ణమరున్] కనత్, ~~ప్రకాశించుచున్నటువంటి~~ (ఒప్పుచున్నట్టి). కనక, సువర్ణమయమైనటువం

బిన్నియు గాక. శత్రువులయినను వంటి. విజయము గెలుపును యిచ్చెడి దయినట్టి వంటి. చామరు. ప్రకీర్ణకములు గలిగిన టువంటి. అనుషక్త భ్రమరుల] అనుషక్త పొందబడిన టువంటి. భ్రమరు. తుమ్మెదకలిగిన టువంటి. వరుడ్] వసుధుని. అతడు] ఆచేరివాడు. దూరి] కలప్రకారము గాతిరస్కరించి. ఉన్నంతర్] లుండగా. నంతటను॥ ని॥ చామరం తు ప్రకీర్ణకమిత్యమరః॥ వాలవ్యజనము లనుట॥

౧౦౯ తే॥ కుశలగతి మజ్జనములాడి కుడిచి కట్టి| ప్రజలు నిద్రించి
రయ్యర్ధరాత్రవేళ| ఖడ్గ శేటకపాణి యై గస్తు దిరిగె| పెద్ద త
లవరికి కింకరోపేతు డగుచు॥

టీక॥ (కుశలగతిన్) కుశల. క్షేమంకర మైనట్టి వంటి. గతి మార్గముచేతను. మజ్జనములాడి. స్నానము చేసి. కుడిచి] భోజనము చేసి. కట్టి] వస్త్రములను ధరించుకొని. ప్రజలు] ప్రజనులు. నిద్రించిరి] నిదురపోయిరి. అయ్యర్ధరాత్రి వేళ] అయ్యర్ధరాత్రి. అర్ధ జాము పరియైన వేళ. సమయమందు. పెద్ద తలవరి] ఆపట్టణమందుండెడు తలవారి. ఖడ్గ శేటక పాణి యై] కత్తి కేడెము నుచేతకల వాడై. కింకరోపేతుండగుచు] కింకర. సేవకుల తోడను. ఉపేతుడగుచు. కూడుకున్నటువంటి వాడగుచు. గస్తు దిరిగె] పట్టణములో శోధన నిమిత్తము సంచరించెను॥

౧౧౦ సీ॥ భవన దీపాహిత భ్రమర పేటికవాలు. కాచ స్త్రీ తలము
ళ్లగద్ద గొళ్లు ములు దొంగరాముల బట్టెమొలత్రాడు కురవా

డి. కైదువు దసకట్టు కావుమొట్టు జిలుగు కన్నపుకత్తి బలపం
బు మొగమాయు. ముందు తాళపు తాళపు చెవులు మైలగోలు. చి. పలు
పు టాకులు చోరశాస్త్ర కాండవెంర చ్చు. చెప్పులు ను
జగవృశ్చిక చికిత్స॥

౧౧౧ తే॥ సుప్తివృద్ధికర ప్రషధక్షోదము సితవసన భంగం బు
పెడితటివంక సికరయు| కారుకొను మేను నెత్తు నికన్నులవ
ర| దూరి తత్త్రాసు డపుడు క్షైమం కబంటు॥

టీక॥ భవనదీపాహిత భ్రమరపేటికల] భవన దీపాహిత. భవన. గృహములయందలి. దీప. దివ్వెలకు. అహిత. శత్రువులైన. భ్రమర. బంభర విశేషములు గల పేటిక. పెట్టెయును. వాలుకా చస్త్రీ] వాలుక. ఇసుక తోకూడుకున్న. చస్త్రీ. తోలుతిత్తియును. తలముళ్లు] తలముళ్లనే స్థలమందు తలముళ్ల గద్ద గొళ్లనియుంటెయు శ్రమని తెంచినది. ఎందుకనగా దొంగలు పలవెంట్రుకలు శిగవేసుకొని దానికి కట్టితాటిగద్దగొళ్ల వలెనుండేయు నవప. వుండ్లు చుట్టుకుని నేమరాన్న దకలవని మెన్ని దొంగల్లు న్నది. తలముళ్లు] తల. శిరస్సందు. ముళ్లు. ఏదుకంటకములు. గద్దగొళ్లు] చేతగృధ్ర నఖములు. ఆయుధ విశేషములని చెప్పవచ్చును. ములు దొంగరాముల] ములుండ్లతోరాముల. బట్టెమొలత్రాడు] గుడ్డపెవికల చే తన్నెనకేటి సూత్రములు. కసురు వాడి కైదువు] పిడికత్తియును. దసకట్టు కావు చెట్టు] దసకట్టు. దిగ్బంధనము చేసేటి. కావు మొట్టు. భ్రామధ్వ

మందుచెట్టు తిలకవిశేషము। జిలుగు। కన్నపుకత్తి। మేమైనకన్నపుకత్తి। గోడ
లొ బిలము చేసే ఇద్దము న్నూ। బిలపంబు। కన్నానకుచుట్టున్నూ గిసేమెరకైనవ్రా
సే శిలయున్నూ। మెుగమాయుమందు। మూ ఇవుపరులకుకా నరాకుండ
జౌషధము న్నూ। తాళపుతాకు। బీగములను తీసే వస్తువున్నూ। మొలగా
చి। నల్లని కొప్పే నవము న్నూ। మడుపుటాకులు। మడిచిన తమలపాకులు
న్నూ। పోకపొడి। వక్కలచూర్ణము న్నూ। కాయు। సున్నము నుంచేదిన్నీ। మో
రచ్చు చెప్పులు। మోంరా। ముందటిభాగము। అచ్చు చెప్పులు। ఒక
విధమైన పాదరక్షలు న్నూ। మోంరచ్చు చెప్పులనగా ముందరి తట్టుండే
తరహావె నకతట్టున్నూ। వెనకతట్టుండే తరహా ముందరితట్టుండే చెప్పులు
ఇందుచే తనే ముంతె తూర్పున దిన్నె పరమటికి పోయినట్లు జాడలు
గుపడును. అనగా దొంగలకు చెప్పులు వెనకముందుగా తొడ్డుట
ముకలిగియుండుననుట। భుజగవృశ్చికచికిత్స। భుజగ। సర్పదష్టము
నకున్నూ। వృశ్చిక। తేలుకాటు దష్టము నకైన। చికిత్స। ఆరోగ్యకరమైనయౌ
షధము న్నూ। సుప్తివృద్ధికరౌషధస్తోదము। సుప్తి। నిద్రను। వృద్ధికర। వృ
ద్ధిజేసెటి। ఔషధస్తోదము। భైషజ్యచూర్ణము। అసితవసనఖండ
ము। నల్లని గుడ్డపేలికయు న్నూ। పిడతటివంకసికయు। సిరసునకు వెన
కటిభాగమందు। వస్త్రము గాచేసుకున్న జుట్టున్నూ। కొండకైనమేను। న
ల్లని చాయ గలదేహము న్నూ। ఎర్రని కన్నులు। జేగురించిననేత్రములు న్నూ।
రక్తనేత్రములనుట। అమర। ఈపయిన చెప్పిన వన్నియూను వృగానా। అప్పు
డు। అంధకార రాత్రివేళయందు। దూరితత్రాసుడు। దూరితే దవ్వు

గా చేయబడినట్టి వంటి। త్రాసుడు। భయము గలటువంటి। ఒకదొంగ
బంటు। ఒకచోరుడు। అనగా భయరహితుడైన యొకచోరుడనుట॥

౧౧౧ సీ॥ గవచ్చిద్రిమ్మరు తలవరులు గన్గొనకుండ। బవరిజుట్టుగ బలప
ము నవ్రాసి। ముంచికన్నపుకత్తి మొననెత్తి పెట్టించి। రెమొయిన్యనె
దియున్న శిలలూడదివిపి। వివరమేర్పరచి యావెంబడిపదము
లు। నడపి నల్వంకలు దడవి చూచి। యలుకు డుకేమిందు దెలిసియు
తమెుర బాఱి। వాంకి బిగడియు నెవ్వది నడల్చి॥

౧౧౨ తే॥ గా ఠిరాకుండ వెలుతురుగా కయుండ। కరము కరబట్టు కన్నం
పు గంధి గప్పి। యెుదవిసెమ్ములు వేశ్వరము విచితెునగ॥ సరస
కేతెరబరికించి జలదరించి॥

తేకువచ్చి। ఆయింటిదగ్గరకేతెంచి। ద్రిమ్మరుతలవరులు। ~~కనుగొనకుండ~~। ద్రిమ్మ
రు। సంచరించుచుండేటి। తలవరులు। ఆరకులు। తలార్లనుటు। కనుగొ
నకుండ। చూడకుండానున్న। బవరిచుట్టుగబలపము నవ్రాసి। పెద్దగుండు
గా వ్రాసే శిలచేతను గీతగీసి। ~~ముంచికన్నపుకత్తిమొననెత్తిపెట్టించి~~। ముంచి
లాగా కుపొడిచి। కన్నపుకత్తి మొన। బిలమును వేసే ఇద్దపుమొనచేతను
ఎత్తిపెట్టించి। ఛేదించి। ~~ఒయిన్యనెయున్నశిలలూడదివిపి~~। ఒయిన్యనెయున్న
న। మెల్లమెల్లగా। శిలలూడదివిపి। రాళ్లపోటట్టుగా గుంజి। వివరమేర్ప
రచి। బిలమును కలుగజేసి। ఆవెంబడి। ఆబిలము తోడను। ~~పదములు నడి
పినల్వంకలు దడవిచూచి~~। పదములు నడిపి। చరణాములను సాచి। నల్వం
కలు। నాలుగుతట్లను। తడవి। స్పర్శించి। చూచి। తెలిసి। ~~అలుకుడువే~~

~~కుండబెదిరిసియుల్లాజ్జరచారివాండ్లెట్లగదియనెవ్వదిసదుల్లివ్వి~~ అలుకుడు. భవని
యుండు. వెకుండు. ఏమి వేసట్లుగా. తెలిపి. ఎదిగి. ఇల్లాజ్జరచారి. గృహంములోని
ప్రవేశించి. వాండ్లెట్లగదియు. తలుపు సకరద్దుముగా వేసినప్పుడు అర్గళము
ననునెవ్వది. సేస్తముగా. సదల్చి. తీసి. ~~గావిరాకుండవెలుతురుగాక~~
~~యుండు~~. గావిరాకుండు. వాయుప్రసరణముగాకయుండేటట్లు
గానున్న. వెలుతురుగాకయుండు. ఆకన్నమువేసిన బిలమునుంచియుం
డ్లోకి దప్పిరాకుండేటట్లుగానున్న. కరకకుకరబట్ట ~~కన్నంపుగంటకప్పి~~. క
రకు. ముదకపాకైనప్పుడంటి. కరబట్టనల్లని గుడ్డచేతను. కన్నంపుగండి
త్రవ్వబడిన బిలమును. కప్పి. ఆచ్ఛాదించి. ఒదలి సెమ్ములు ~~వేశ్వరకాలి~~
~~చికెంగన~~. ఒదలి. శరీరముయొక్కసైమ్ములు. భూషణములను. వేశ్వరకు
ప్రత్యేకప్రత్యేకముగా. బలిచికెనగ. సదలించి గ్రహించే కెంరకు. ~~సరసనేతే~~
~~రపరికించిజలదరించి~~. సరసకు. సమీపమునకు. పతేర. ఆడుంగవాండు
రాగాను. పరికించి. చూచి. జలదరించి. భయపడినదై. ఆనగాడుం
గవాండు తనదగ్గరికివచ్చేటప్పటికి ఆసెట్టివాని భార్యమనసులో
భయపడెననుట॥

౧౧౪ క॥ కేవభరము విరియహార ప్రచయంబల్లాడబరచి పరి
రంభించె స్రుచిరగతి రూపవతి నిజ కుచవికుచాగ్రము
లుసాంటుకైన బ్రాణేశ్వరున్॥

టీక॥ ~~కేవభరము విరియ~~. కేవభరము. కెంపు. విరియ ~~విరియ~~. వీడగా. హా
రప్రచయంబల్లాడ. హార. ముత్యాలసరము లయొక్క. ప్రచయంబు
సమూహము. అల్లాడ. చలింపగా. పరచి. పరుగెత్తిపోయి. రూప

వతి. రూపవతియనే పేరుగల చేరివాని భార్య. రుచిర. మనోహరమైనటువం
టి. గతి. వైఖరిచేతను. నిజకుచవికుచాగ్రములు ~~[illegible]~~. నిజ. తన
యొక్క. కుచవికుచాగ్రములు. గజనిమ్మపండ్లవంటి స్తనములకొనలు.
సాంటుకైన. గుచ్చుకునేటట్లుగాను. ప్రాణేశ్వరున్. తనమగని. పరిరంభించెన్
ఆలింగనము చేసుకొనెను. ఆడుంగవానిని చూచిన మాత్రము చేత భ
యపడినదై రూపవతియనే పేరుగలిగిన చేరివానిపెండ్లాము శీఘ్రముగా
పరుగెత్తిపోయి తనమగని తనకుచాగ్రములు వానిరొమ్మున గుచ్చుకొను
నేటట్లుగా ఆలింగనము చేసెననగా ఆడుంగవానివల్ల సెట్టికిమనో
భీష్టము ఫలించెననుట॥

౧౧౫ సీ॥ యువతి జేసినయుపకారోపచారమునకు. వెసమిన్న
ముట్టియిమ్ముసలిసెట్టి. యుచ్చునచ్చెరువందిముచ్చటైననుమొ
గం. చీనికక్కైసతనుదానవచ్చి. నను గుప్పిట్టకౌగిలించినదినే
డెందుకు. కారణంబేమని గలుగవలయు. నని వెచినల్పం
కలరని యొక్కైడభయం. కరహేతికరుని దస్కరునిగాంచి॥

౧౧౬ తే॥ యుతదుపాయముల మీకు భస్థితిని ననుచు పెన్నిధానం
బుగనుసెన్నపేదబోవె. నెరడాదయుమరసిననెమ్మిబోవె.
సమ్మదంబందియాపరాస్వందికనియె॥

టీక॥ యువతి జేసినయుపకారోపచారములనకు ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~. యువతి జేసిన. తన భార్యసల్పినప్పుడంటి. ~~అపకారో~~
~~పచారమునకు~~. అపకారవ. ముందెన్నడు చేయబడనప్పుడంటి. ఉప

చారవలు నమ్మనవకునెస్త శీఘ్రముగాను. విన్నముట్టి. ఆకాశము నంటి. అమ్మ
సరిసెట్టి. ఆనెరిసెట్టి. ~~ఇచ్చనచ్చెరువంది.~~ ఇచ్చ. యథేచ్ఛముగాను. ఆచ్చె
రువందె. ఆశ్చర్యమును పొందె. ముచ్చటైనను ~~ముగం చినికచ్చె ముచ్చటై~~
ననూ. కాకువెడుకైనప్పటికైనాగాని స్త్రీ మొగం జేని. ముఖము జూపది. అని
గాము ద్దుపెట్టుకొనియున్నదిదనుటు. శక్యైన. ఈగఁయూన్నళ్లి. తనుదానవచ్చి
తనకు ~~తానేమెతెంచి. ననుగ్రుచ్చికౌగిలించిననదినేడు.~~ నేడు. ఈదినమందు. న
న్ను. నన్ను. గ్రుచ్చి కౌగిలించినది. గాఢాలింగనము చేసుకొనిననది. ఇందుకు
ఇట్లాగాక ఈదినమందు తనకు తానే వచ్చి నన్ను గాఢాలింగనము చేసు
కొన్నందుకు. ~~కారణంబేమొనిగలుగవలయు.~~ కారణంబు. హేతువు. ఏమే
ని. ఏమైనా. కలుగవలయు. ఉండవలయు. ~~అనివేచి నల్వంకలరసి తెయకై~~
~~దభయంకరహేతికరునితస్కరునిగ~~. అని యూప్రకారముగా తన
మనసున లోననుకొని. వెచి. మంచము మీదపండుకొనినవాడు బుద్ధి తప్పై
నల్వంకలరసి. నాలుగుదిక్కులను చూచి. ఒక్కెడ. ఒకప్రదేశమందు. భయం
కరహేతికరునిన్. భయంకర. (వెరపు) గలుగజేయుచున్నటు వంటి. హేతికరు
ని. ఖడ్గము హస్తమందు కలిగినటు వంటి. తస్కరుని. దొంగబంటును. కాం
చి. చూచి. ~~ఇతడుమొ... శుభస్థితికినను~~. ఇతడు మో. ఈడొం
గవాడెబాల. ఈశుభస్థితికి. ఈవేళలు గలుగుటకు. మూలము. కారణా
ము. అనగా యెన్నడు లేనటువంటి నిజభార్యకృత గాఢాలింగనకా
ఖినసంపదకు కారణామనుటు. అనుచున్. ఇప్రకారము తనమనసులో
తలచుకొంచున్న ~~పెన్నిధానంబుగనుగొన్నపేదమొవె~~. పెన్నిధానంబు.
గొప్పనిక్షేపము. కనుగొన్న. చూచినటువంటి. పేదమొవె. దరిద్రుడువలెను.

150

~~నేరడెందంచుమరసినచెవిమ్మచెం~~ నేరడెం. దయము. ప్రేమోత్పత్తిని. అరసిన
చూచినటువంటి. నైవిమ్మచెం. ముయూరము వలెను న్ను. సమ్మదంబందె. సం
తోషమును బొందె. అపరాస్పందికనిర్విమ్ము. ఆదొంగవానితో మందరించె
ను॥

౧౧౭ క॥ ప్రియపురుషుంబలెనను దన కఠకన్నుల జూడకొంయు కన్ను
లకలికిం గదువేద్య గూర్చితికనెన్ క్కదగలదిటు వంటిచెలిమి కా
దారసినన్॥

టీక॥ ప్రియపురుషుంబలెనను దనకఠకన్నుల జూడకొంయు కన్నులకలికిన్. ప్రియ
పురుషుంబలె. ఒకవిధమైనప్రేమిని వలెనే. నను. నన్ను. తనకఠకన్నుల. తనయొ
క్కనేత్రకోణాములచేతను. చూడక. వీక్షించేటందుకు. కొంయు. అసహ్య
బడేటి. కన్నులకలికిన్. ఈస్త్రీని. ~~కదువేద్య గూర్చితి~~. కదుట. మిక్కిలి. వేద్యనట
తోవవముతోడను. కూర్చితి. ఘటనపరచితివి. పొందించితివనుటు. ఇటు
వంటిచెలిమికాడు. ఇటువంటిస్నేహితుడు. అరసినన్. విచారించినను.
~~ఇకనెక్కడగలడు~~. ఇకన్. ఇంతమీదటను. ఎక్కడగలడు. ఎచ్చలమందుం
డును. అనగాన్ వంటి వింతుడు నాకెక్కడ విచారించినగాని లేదనుటు॥

౧౧౮ క॥ మానసవుపింజప్రెంద స్థానంబునవెలుగుమదనదావా
నలకీల్ నివహంబు చల్లాన్కైను జనిపరామొంధరము లక్ష్మీత్తేయుచ
రిత్రా॥

టీక॥ మానసవుపింజప్రెందస్థానంబున ~~వెలుగు~~. మానస. చిత్తమనేటి. మపింజ
రలక్ష్యముయొక్క. ప్రెందస్థానంబున. మధ్యభాగంబు. అనగా. అంతఃప్ర
దేశమనుటు. వెలుగు. (ప్రకాశ) ~~ప్రకాశించుచుం~~ ండెటువంటి. మదనదావానలకీ

లానివహములు] వల్లాశ్యములు మదనమన్మథసంబంధమైన అనగాం కామమనే ఱింధ
నాలవ ~~వనాంగ్ని~~ యొక్క కీల జ్వాలయొక్క నివహము సమూహమునున్ దీనిప
యోంధరములు] దీని ఈ శాంభార్యయొక్క పయోధరములు కుచములనే
మేఘములు శ్లిష్టరూపకమని తెలియవలెను అద్వితీయచరిత్రా] అప్రతిమా
~~నమూలు~~ నటువంటి గలయొం పురుషశ్రేష్ఠుఁడా వల్లాశ్యను] శమింపఁజేసెను
అనగా దీనికు చమే ఘంములు మన్మథాగ్నిని శమింపఁజేసెనని భావము.

౧౧౯ క॥ మోరకుఁడవెంతయుతిసమ్మద | కారకుఁడవు గాఁక తీర్పఁగలనే నీ స |
త్కారఋణ మహో భవంబున | దూఁరికృతకలుషవర్ధితోదంగూదర్॥

టీక॥ దూరికృతకలుష] దూరీకృత దవ్వుగాఁజేయఁబడిన కలుష పాపము గ
లయోం మహాపురుషుఁడా అతిసమ్మదకారకుఁడవుగాక] అత్యంతసంతో
షకారివిగాంకను మోరకుఁడవె] టుంగవాఁడవా మోరుఁడవుగాంవను
టు నీసత్కారఋణము] నీ మోరుఁడవనే నీయొక్క సత్కారఋణము
ఉపచరించుటనే ఱి అప్పును వర్ధితోదంగూదర్] వృద్ధితోకూడానను
ఈ భవంబున] ఈ జన్మమందు తీర్పఁగలనే] చెల్లింపఁగలనా అనగా తీర్పలే
ననుటు॥

౧౨౦ క॥ తనగృహము నగలవా సొం | ధనకనకములెల్లనిచ్చెదం
ధృతిహింరం | గు నిచనుమ నియంజలిచే | సి నమోరుఁడతి
ప్రసన్నచేతస్కుండై॥

టీక॥ ~~తనగృహము నగలవాసొం ధనకనకములెల్లనిచ్చెదన్~~ తనగృహము న
గల] తనయింటనున్నవంటి వాసొంధనకనకములెల్లన్] వస్త్రముల

సుద్రవ్యములను సువర్ణములనంతాను ఇచ్చెదన్] ఒసంగుచున్నాను ధృతిమీ
రన్] సంతోషము హెచ్చుగా నంస్మై నిచనుమని] తీసుకొనిపొమ్మని అంజలి
చేసిన] ఆచేరివాఁడు చేతులు జోడించుకొనగాను మోరుఁడు] తస్కరుఁడు అ
తిప్రసన్నచేతస్కుండై] అతిప్రసన్న ప్రసాదసహితమైనటువంటి చేతస్కుండై మ
నస్సుకలవాఁడై॥

౧౨౧ చ॥ నెరయ జెలంగి రయుస్ననతనింగని యిట్లను సార్థవాహుఁ యి
త్తెరవ భవన్నియోగమున ద్రిమ్మరవే యిది కైస్తత్రగాదె నా
మరది విశేషపుచెల్లెలిది మన్మథలోకము జేసి కాదె బల
వెరపున నిన్ను జేరి పాదివెంఁడ నచక్కని సోఁగచేతులన్॥

టీక॥ ~~నెరయ జెలంగి~~ నెరయన్] మిక్కిలిన్ చెలంగి రయుస్ననన్] ~~ప్రకాశించుచు~~ ఒప్పుచు
న్న అతనిన్] ఆ చేరివానిన్ కని చూచి ఇట్లను] ఆ మోరుఁడు యా ప్ర
కారముగా మందలించును సార్థవాహుఁ] ఓ చేరిసెట్టి ఇత్తెరవ] ఈ
పడతుకే భవన్నియోగమున] భవత్ నీయొక్క నియోగమున ఆజ్ఞచే
తను ద్రిమ్మరదే] సంచరింపదా ఇది కైస్తత్రగాదె] ఈ దినము నా
తనము గదా నామరదివిశేషపు] విశేషపుచెల్లెలి పెనిమిటి ఇది] ఈ
చిన్నదిచెల్లెలు] నాకు కళ్ళుపుత్రగనిని మన్మథలోకము చేసికాదె] నన్ను
చూచే కదా బలవెరపున] బహుభయముచేతను నిన్ను జేరి] నీదగ్గరికివచ్చి
తనచక్కని సోఁగచేతులన్] తనమృదువైనటు పొడవైన హస్తములచేతను
పైఁబడి వెంట్న] నిస్తాలింగనము చేసుకొనెను॥

౧౨౨ క॥ నీనిలయంబు నగలసొమ్ము | నెల్లం బడుచుకొరకాంమిచ్చితిని
దినీ | తోంనలిగినవే పారిన | చెంనను మదిదల పుమరంయుచుం

బరతెంతుర్॥

టీక॥ నీనిలయంబు నగలసెంపెమ్మెల్లన్| నీనిలయంబు నగలు, నీగృహమందున్నట్టులు వంటి, సెమ్మెమెల్లన్, ద్రవ్యము ఆభరణాదులును నాకు వద్దు, పదియుచుకర్| ఈరాచిన్నదానికి, అరణా విచ్చితిన్| యిచ్చినట్టి విధమిదగా అగుది ద్దకుతండ్రిగాని తోండబుట్టినవాడేగాని యుచితముగా యిచ్చిన సొమ్మె యెదలైన పదార్థములనెంసరి తినిని, ఇది, ఈపరుచు, నీతోర్| నీతో డను, అలలినర్| కోపము చేశినప్పు డున్నా, వేసారినచో వేసలు బడి నసమయము వందున్నా, ననువు దిదలప్పుడు| నన్నుమనమ్ములారా స్మరించు మెమ్మూ, అరందు చున్| విచారించు కెంచు, పరతెంతుర్| శేష్ఠ్రముగా వర్తును॥

౨౨౩ చ॥ చెలియలని చూంతనికినిసిన| తలగొండయు దుపతికిసమ్మత ముగానిదియన్నలకేలపతులకే లికి| లలనామణియిదియెదడ మైలగునీయాజ్ఞన్|

టీక॥ చెలియలని చూడక| నాకుతోండబుట్టినదిగదాయని విచారించను, కినిసిన| కోపము వచ్చినట్లాయెనా, తలగొండయు దున్| శిక్షించనము చే తును, పతికిసమ్మతముగానిది| భర్తకు విహితముగానిది, అన్నలకేల| అగ్రజులకెందుకు, పతులకేలికి| అప్తులకెందుకు, లలనామణి| ఈ స్త్రీ నితారత్నము, ఇదియెదవేర్| ఈదినము మొదలు జేసి, నీయాజ్ఞన్| నీయా జ్ఞయానతియందు, మెలగున్| ప్రవర్తించును॥ ని॥ శిష్టిశ్చాజ్ఞాచేత్యమ రః॥

అనిభయంబు బుట్టించి కృతసత్కారుండై మోరుండు సా ర్థవాహునివేమ్మైచనియె నాసమయంబున॥

టీక॥ అని| ఈప్రకారము మందలించి, ఆసమయంబునన్| ఆకాలమందు, భయం బు బుట్టించి| భీతినిగలుగజేసి, కృతసత్కారుండై| ఆచేరివానిచేత నుప చరింపబడ్డవాడై, మోరుండు| ఆదొంగవాడు, సార్థవాహునివేమ్మైని| ఆ చేరివానివిడిచి చనియెను, ॥

౨౨౪ సీ॥ రాజాస్యము మృతామరసవాసనల గ్రుక్కనానుము క్కున బంటియైనదనకే, ధరపయోధరసుధాధరరసంబునద్జె క్కు పంచబాణుపిపాసబాయుదనకే, చంచలేక్షణాఘనస్తనకు ఘుచ్ఛకేముల, నలముహస్తగ్లానిదొలకుదనకే, సాతిగాఢా లింగనమునదెప్పలుదేలు, చెందితాపము శాంతిచెందు దనకే॥

౨౨౫ తే॥ ప్రాయమువిజెూయికసరింక బారియుండు| పంటివా టున్నవబరువేకుపడినదయెుదలి| చిరుసుసైట్టైనచెదచేపడిన పగిది| కులుకుగుబ్బెతవయసెల్లకొల్లలాడె॥

రాజా + సనల్

టీక॥ రాజాస్య, అస్త్రీయొక్క, ముఖతామరసవాసనల్, వదనపద్మపరిమ ళములను, గ్రుక్కన్| గ్రుక్కచేతను, ముక్కునబంటియైనదనకే| ఘ్రాణా తృప్తియయ్యేపర్యంతము నన్నా, అనున్| ఆఘ్రాణించును, ~~ధరపయోధ~~ ధర + రసంబునర్

ర. ధర. పర్వతములవంటి. పయోధర. స్తనములుగలయాస్త్రీయెు క్క, ~~సుధాధరరసంబునన్~~ సుధ. అమృతమువంటి. అధర. పాతెరయెు క్క రసంబునన్, రసాస్వాదనముచేతను, పంచబాణుపిపాసబా యుదనక| పంచబాణు. మన్మథునియొక్క, పిపాసబాయుదనక

దప్పిదేరెపర్యంతరము న్నా, మొక్కస్తరవశుడవు నున్ చంచత్తేక్షణా. ఆస్త్రీయొ
క్క. ~~ఘనస్తనగుళుచ్ఛకేవములు~~. ఘన. గొప్పవైన. స్తనగుఛ్ఛకేవములన్. స్తా
గుత్తులవంటి కుచములనున్. హస్తగ్లానితొలకుదనక. హస్త. కరతలము
యొక్క. గ్లాని. బడలిక. తొలకుదనక. పాదద్వయపర్యంతము న్నూ. అలము
స్పర్శించుచున్. నాతిగాఢాలింగనమునన్. నాతి. ఆస్త్రీయొక్క. గాఢా
లింగనమునన్. దృఢపరిరంభణాముచేతను. ~~పొందితాపము శాంతి~~
~~పొందుదనక~~. పొందితాపము. దేహతాపము. శాంతిపొందుదనక. చల్లా
రెపర్యంతము న్నూ తెప్పలుదేలి. విస్తారముగా విజృంభించుచున్. ప్రాంచ
ముదిపోయి. ఎంతావనవము పోయియున్నది. కసరింకబారియుండు
పంటబాట్లున. కసరింకబారియుండు. పైబాయ తగ్గియుండేటటు
వంటి. పంటిబాట్లున. ఫలము వలెనే. అనగా వాడుబారినపండు వలె
ననుట. బరువేరుపడిన యొడలిబిరుసు సెట్టైన. పాశ్వప్రదేశముకలుగు
పడిన దేహముతో. కారిన్యము జెందిన వేరిసెట్టి ~~బిదపగిడి~~
~~దే~~. చేపడిన. చేతడొరికినవస్త్రమును. బిదపగిడి. దరిద్రుడు వలెను. కులు
కుగుబ్బెతవయసెల్ల ~~కొల్లలాడి~~. కులుకుగుబ్బెత. ఆస్త్రీయొక్క. వయ
సెల్ల. ఎంతావనము యొక్క సమగ్రమునన్నూ కొల్లలాడి. అనుభవించెను॥

౨౧౬ సీ॥ ఉదయవేళకు మున్నె నిదురమేల్కని వచ్చి । ప్రాణవల్లభుప
దాబ్జముల ప్రాలు । ప్రాలి నిర్మలతర జ్వలన తప్త సువర్ణ
కలశోదకంబుల జలకమార్చు । జలకమార్చి సపర్వ శర్వరీ
శాతకర. పాత్రాలచేలంబులు ధ్రాల్చనిచ్చు । యిచ్చి పైచ్చెము

రేకపోమపాత్రంబున. నిష్టాన్నములు భుజియింపబెట్టు॥

౨౧౭ తే॥ పరిమళము బూయు కప్పురంపు సురటి విసరు । పూవుదండలు జు
ట్టు తాంబూలమిచ్చు । పడకసవరించు చిటిపొటి నడుగు మెత్తు । నల
ముకొని గట నాతిబోరాతి భీతి॥

టీక॥ బోరాతిభీతి. బోర. దొంగవల్లనైన. అతిభీతి. అతిశయభయముచేత. నాతి
ఆచేరిణాని భార్య. ఉదయవేళకు మున్నె. ప్రొద్దుపొడిచేటందుకు లోగానే. ని
దురమేల్కని వచ్చి. నిదురలేచివచ్చి. ప్రాణవల్లభుపదాబ్జముల ~~ప్రాలు~~. ప్రాణ
వల్లభు. పతియొక్క. పదాబ్జములన్. పాదపద్మములయందు. ప్రాలు. పడుచు
ప్రాలి నిర్మలతర జ్వలన తప్త సువర్ణ కలశోదకంబుల జలకమార్చు. ప్రాలి. అప్ర
కారము పదములయందు పడి (తరువాతను) నిర్మలతర. మిక్కిలి స్వచ్ఛము
లైనటువంటివి. ~~జ్వలనతప్త~~ జ్వలన. అగ్నిచేత. తప్త. కాచబడినటువంటి. సు
వర్ణకలశోదకంబులన్. బంగారు బిందెలనించబడిన జలములచేతను. జ
లకమార్చు. స్నానము చేయించుచు. జలకమార్చి. స్నానము చేయించి
(తరువాతను) సపర్వశర్వరీశాతకర పాత్రాలచేలంబులు ~~ధ్రాల్చనిచ్చు~~. సప
ర్వ. పూర్ణిమతో కూడుకున్నటువంటి. శర్వరీశ. చంద్రుని యొక్క. ఆత
ప. వెన్నెలవలెనే. ఉత్రాల. శ్రేష్ఠములైనటువంటి. చేలంబులు. దుకూలము
లను. ధ్రాల్చనిచ్చు. ధరింపనొసగును. అనగా పున్నమ వెన్నెలవలెనే శుభ్ర
ములైన దుకూలములనుట. ఇచ్చి. ఈప్రకారము గాదుకూలములనొస
గి. (తదనంతరము) పాత్రము లేక. మనసునలో కాలుష్యము లేక. హేమ
పాత్రంబునన్. బంగారుపుభాజనమందు. ఇష్టాన్నములు. కావలసినవియొ
గరములు యెుదవైనవాటిని. ~~కష్టసాధ్యములనుట~~ భుజియింపబెట్టు

ఘాంజనముచేయించుమను+ పరిమళములు బూయయుట్టి] వాసనగలగంధము నుబూ

సుమను+ కప్పురంపుసురటి విసరుట] కర్పూరము యొక్క వీవెనలు వింజామరవే

సుమను+ పూపుదండలు జుట్టుట] పుష్పమాలికలు శిరస్సున వేష్టనము జేసు

మను+ తాంబూలమిచ్చుట] విడెము నొసగుమను+ పడకసవరించుట] పానుపుచ

క్కగా నమరించుమను+ చిటిపొటి నడుగుమెత్తుట] చిటిపొటి. పనులాజ్ఞ

ములైన. అడుగుమెత్తుట] పాదములు పిసుకుమను+ కౌఁగిటఁబలము]గా

ఢాలింగనముజేసుకొనుమను॥

౨౧౮ ఉ॥ ఏలికకైనమోరుడు సుహృత్త్వము ఠేయ తడేలచేసెస

త్కారము సార్థవాహునకు గన్గొనవచ్చిరజీవి తావకే

నాలికిమ మన్నమంత్రి రయగునైనను నీతిపరుండుగానసే

తీరునైననిట్టి సుమతిప్రవరుండు శుభంబునర్చునే॥

టీక॥ ~~ఏలికకైనమోరుడు~~ మోరుడు] డుంగవాడు+ ఏలికకైనన్] ప్రభుకైనా+ సుహృ
త్త్వము జేసి] మిత్రుడై మిత్రుడుగా ననుట+ అతడు] అట్లా మిత్రుడుగా
నిడెంగా+ సార్థవాహునకు] ఆ బేరివానికి+ సత్కారము] ఉపకారము+
ఏలచేసెన్] ఎందుకు చేసెనో+ అనగా యెవ్వనికైనా నుపకారము చేసెది
మంచిదనుట+ కన్గొన] విచారించిచూడగా+ ఇచ్చిరజీవి] ఓ చిరజీవియ
నే వాండయనము+ ~~తావకీనాలికిమ మన్నమంత్రియగుట~~ తావకీనాలికి]
నీ శత్రువునికి+ మమ మన్నమంత్రియగు] ప్రధానిశ్రేష్ఠుడైనను+ వినను] అట్లా
ము మన్నమంత్రియైనా గానిన్ని+ ఇట్టి సుమతిప్రవరుండు] ఇటువంటి సు
బుద్ధిజనాగ్రేసరుడు+ ఏతీరునన్నైనన్] ఏప్రకారముచేతనైనా+ నీతిపరుండుగా

నట్టి] న్యాయముసహితుండగనకనను+ శుభంబునర్చునే] కీడునుచేసునా+ అనగా
నీతిపరుడైనయీచిరజీవి నీకు కీడుచేయదనుట॥

౨౧౯ క॥ అనిదీప్తాక్షుడు సెప్పిన | విని యరిమర్దనుడు నీతివిభవవిలాసున్ |

వినుతాసు వక్రనాసుం | గనుగొనుటయును తడుకౌశికప్రభు

మెయిగమ్మి

టీక॥ ~~అనిదీప్తాక్షుడుసెప్పినవిని~~ అని] ఈప్రకారముగా+ దీప్తాక్షుడు] దీప్తా
క్షుడనే ప్రధాని+ చెప్పినన్] వుండవలంచినను+ విని] దీప్తాక్షుడుచెప్పిన మాటల
నాకర్ణించి+ అరిమర్దనుడు] ఘూకరాజు+ నీతివిభవవిలాసున్] నీతి. న్యా
యమార్గము లెరుక్క+ విభవవిలాసున్+ సంపద్విలాసము గలిగినటువం
టి వినుతాసున్ (వినుతాసున్) వినుత+ స్తోత్రము చేయబడిన+ అసున్ ప్రాణములు గలిగినటువం
టి+ వక్రనాసున్] వక్రనాసుడనే పేరుగల ప్రధానిని+ కనుగొని యంటె] చూ
డగా+ అతడు] ఆ వక్రనాసుడు+ కౌశికప్రభుమెయిగమ్మి] కౌశికప్రభు+ అరిమర్దన
నకు+ మెయిగమ్మి+ అభివందిస్తే

౨౨౦ క॥ కంటకులు రిపులు దమలో | నొంటకపోరిబాసి యొకరొకనికే

డ్పైవినువిని | టులాంటి గృశియించుచుండుట | గెంటనిశోభనము

గాదె క్షితిపాలకున్॥

టీక॥ కంటకులు] క్షుద్రులైనటువంటి+ రిపులు] శత్రువులు+ ~~తమలో నొంటకపోరి~~
~~బాసి~~ తమలో] తమమనస్సులలో+ ఒంటక] ఒకరితో నొకరికి సరిపడక+
పోరిబాసి] మిక్కిలి యెడబాసి+ ఒకరొకనికేడ్పై] ఒకొక్కదిక్కునకైకేడ్పై ~~ఇట్లా~~
~~గృశియించుచుండుట~~ ఇట్లు] ఈప్రకారము+ ఒంటి] ఒకడుగా+ కృశి
యించుచుండుట] నష్టమైపోవుట+ క్షితిపా] ఓ యరిమర్దనుడా+ విను

ము। నామాటనాలకింపుమా। నీకున్। నీకుఁ। గెంటనిశోభనము గాదే। వేఱి
కొరని శుభము గాదా అనగా యిది నీకు మేలవ్వ ననుట॥

౧౯ ఉ॥ ఈతఁడు మేఘవర్ణునకు నిష్టుఁడు కల్గినవాఁడు సత్క్రియా।
న్వితుఁడు రాజకార్యపరినిష్ఠితుఁ డీతఁడు వేమి వేమిసు। ఖ్యా
తనికూర్జితైకవిజయస్థితి నీకిఁ తఁడు న్విజ్జేసి వి। ఖ్యాతి వహిం
చు శత్రుబలహైన్యము నీకు శుభం బుగాదె కో॥

టీక॥ ~~ఈతఁడు మేఘవర్ణునకు~~, ఈతఁడు। ఈచిరజీవి। మేఘవర్ణునకున్। వాయస
రాజునకు। ఇష్టుఁడు। ఆప్తుఁడు। కల్గినవాఁడు। భాగ్యమున్నటువంటి
వాఁడున్న। సత్క్రియాన్వితుఁడు। మంచిపనులతోఁ గూడుకున్నటువంటిన్ని।
రాజకార్యపరినిష్ఠితుఁడు। రాజకార్య। ప్రభువుయొక్క పనులందు। ప
రినిష్ఠితుఁడు। ఆలోచనాపరుడైనటువంటి। ఈతఁడు। ఈచిరజీవి। వేమి
వేకపోవుట। అతనికి। ఆమేఘవర్ణునకు। ఊర్జితైకవిజయస్థితి। ఊర్జిత।
వృద్ధిఁబొందుచున్నటువంటి। ఏక। ముఖ్యమైనటువంటి। విజయస్థితి। గె
లుపు కలిగియుండడము। వేమిసు। వ్యా। వేడుసుమా। అనగా యీ చిరజీ
వి మేఘవర్ణునితోఁ బొసనుండకపోవుటవల్లనుంచి అతనికి జయము లేదని
చెప్పుట॥ ఇతఁడు। ఈచిరజీవి। ఒన్నిజ్జేసి। ఇక్కడనుండుటవల్లనుంచిన్ని।
నీకు విఖ్యాతి వహించు। నీకు కీర్తిని సంపాదించును। శత్రుబలహైన్యము।
విరోధిసైన్యక్షీణత్వము। నీకు శుభంబుగాదె కో। నీకు మేలు గాదా
అనగా శత్రువులు క్షీణించి పోవడము నీకు మేలనుట॥

౨౦ క॥ వైరులు రాయుట హితస। త్కారము లెకయుసుప్రవిప్రైత తస్క
రుణలఘు। క్షీరము హోగోద్వితయము। రారాపునగృహికిబ్ర

158

హ్మరాక్షసు డిచ్చెన్॥

టీక॥ ~~వైరులు రాయుట~~। వైరులు। శత్రువులు। రాయుట। అన్యోన్యమ్ము కలహిం
చుట। హితసత్కారము। ఇష్టమును వెస్సగా చేసును। అనగా మేలుచేసు న
నుట। (అది యెట్లాగంటేను)। అందుకు। గృహికి। ద్వితీయాశ్రమము గల బ్రా
హ్మణునకు। ~~[illegible]~~ తస్కరుడు। దొంగవాఁడు। టు
రక। నిమిత్తము లేకనే। అసువ్రవిప్రై। ప్రాణములనొసగెను। గృహికి। ఆబ్రా
హ్మణునికి। బ్రహ్మరాక్షసుఁడు। అనగా బ్రాహ్మణుఁడు చనిపోయి పిశా
చజన్మము పొందినవాఁడు। రారాపున। అన్యోన్యకలహము చేతను। అల
ఘుక్షీరము హోగోద్వితయము। అలఘు। అతిశయమైన। క్షీర। దుగ్ధములు
గలిగినటువంటి। మహాత్। శ్రేష్ఠమైన। గో। ద్వితయము। ధేనుద్వంద్వము
ను। ఇచ్చెన్। ఒసఁగెను॥

౨౧ క॥ అనివిని యరిమర్దనుఁ డా। ననములరగవక్రనాసునకు నిట్లను ది।
గ్విమతనయప్రదయుక్తుఁ। విన వేఁడుకయయొప్పదెలుప ~~నా~~ కనుడున్॥

టీక॥ ~~అనవిని~~। అన్య। వక్రనాసుడే నేప్రధానియై ప్రకారము వుండలింపగా। విని
ఆమాటనాలించి। అరిమర్దనుఁడు। ఘూకరాజు। ~~అనననములరగ~~ ఆన
నము। మొగము। అలరగ। ఒప్పగా। వక్రనాసునకు నిట్లను। దిగ్వినుతన
యప్రద। దిక్। దశదిక్కుల చేత। వినుత। స్తోత్రము చేయబడుచున్నటు
వంటి। నయ। న్యాయమార్గమును। ప్రద। ఇచ్చెటటువంటి యో వక్రనా
సుడా। ఇక్కథ। ఈ వృత్తాంతమును। విన వేఁడుక యయ్యెన్। ఆలకించేటందు
కు సంతోషమాయెను। నాకున్। ఓయీ నేర్పైనవాఁడ। తెలుపవే। ఎరుగిం
పుమా। అనుడున్। అనగాను। అరిమర్దనుఁడు వక్రనాసునితో నాకు యీ

కథను తెలియఁజెప్పుమని మందలించెననుటు॥

వ॥ అనిన వక్రనాసుండు చెప్పందొడంగె॥

టీక॥ అనినన్। అరిమర్దనుండు యీకథను చెప్పుమని మందలించిన తరువాతను। వక్రనాసుండు। వక్రనాసుడనే ప్రధాని। చెప్పందొడంగెన్। పలికేటందుకు ప్రయత్నము జేసెను॥

౨౪ చ॥ కృతవిదధీశ చెప్పెద పరిగ్రహలబ్ధము భూరిదుగ్ధగో
ద్వితయము నొల్కునొక్కజగతీసురులోఁగిటఁ దాని వంచనా
మతి నొకటన్ హరించుటకు మందచరుండను తస్కరుండతి
ప్రతి నవకాలకూటరుచి బంధురమైన యమాసచీకటిన్॥

టీక॥ కృతవిదధీశ। కృతవిత్। కృతజ్ఞులలోపలను। అధీశ। శ్రేష్ఠుడవైనయో యరిమర్దనుడా। ~~అనగా। కృతజ్ఞజనోత్తముడనుటు।~~ చెప్పెదన్। ఈకథను వచించెదను। ఒక్కజగతీసురులోఁగిటన్। ఒక బ్రాహ్మణగృహములోను పరిగ్రహలబ్ధము। పరిగ్రహం। దానముపట్టుటచేత। లబ్ధము। పొందబడినటువంటి। భూరిదుగ్ధగోద్వితయము। భూరి। విస్తారమైన। దుగ్ధ। క్షీరములు గలిగినటువంటి। గోద్వితయము। రెండావులు। ఉండెను। మందచరుండను తస్కరుడు। మందచరుడనే పేరు గలిగిన దొంగవాడు। దాన్ని। ఆగోద్వితయమును। వంచనామతిన్। కపటబుద్ధిచేత। ఒకటన్। ఒకతేపనే। హరించుటకున్। గ్రహించేటందుకు। అతిప్రతినవకాలకూటరుచిబంధురమైన యమాసచీకటిన్। అతిప్రతి। ఉపమానరహితమైనటువంటి। నవ। నూతనమైన। కాలకూట। విషముయొక్క। రుచి। కాంతివంటి కాం

తిచేతను। బంధురమైన। దట్టమైనటువంటి। అమాసచీకటన్। అమావాస్యచీకటియందు॥

౨౫ క॥ దెప్పరుగకచనగా నల। చొప్పన నొక బ్రహ్మరాక్షసుండరుగుచు
నాఁ। దెప్పరపువఱ్ఱు చప్పన చొప్పడ। పకపకవెక్కిరించి యద్భుతధ్వని బలికెన్॥

టీక॥ ~~దెప్పరుగకచనగా~~। నెప్పరుగక। ఉపాయము తెలియక। చనగాన్। పోగాను। అలచొప్పునన్। ఆరీతిననే। అనగా ఆమార్గముననే। ఒక బ్రహ్మరాక్షసుండరుగుచున్। ఒక బ్రాహ్మణపిశాచము పోవుచున్నది। ఆదెప్పరపువఱ్ఱుచప్పనచొప్పన్। ఆపద్రవకారియైన ఆదొంగవాణ్ణి ఆమార్గమందు। తపకపకవెక్కిరించి। నిందార్థంగా చూచి। అద్భుతధ్వని పలికెన్। అద్భుత ఆశ్చర్యకరమైన। ధ్వని। నాదము కలుగునట్లుగాను। పలికెను। ఆదొంగవానితో మందలించెను॥

౨౬ క॥ ఒరెయెవరువోరడవీ। దారుణనిశి నెందుబోయెదవు
చెప్పుమా దుర్వారత్వరననుటయు నల। చోరకుండా బ్రహ్మ
రాక్షసునకిట్లనియెన్॥

టీక॥ ~~ఒరెయెవరువోరడవీదారుణనిశి~~ ఒరే। ఒరేవోరిడా। ఇరవులోరడు। తీకట్లుగమ్ముచుండేటి। ఈదారుణనిశి। భయంకరమైనటువంటి యీరాత్రియందు। దుర్వారత్వరన్। దుర్వార। నివారింపగూడని। త్వర। వేగముచేతను। ఎందుబోయెదవు। ఎక్కడికిపోయెదవు। చెప్పుమా। విచింపుమా। అనుటయున్। ఇట్లా బ్రహ్మరాక్షసుడు పలుకగా। అలచోరకుడు। ఆదొంగవాడు। ఆబ్రహ్మరాక్షసునకున్। ఆధాత్రీసురాను

డనకు, ఇట్లనియెన్. ఈ ప్రకారముగా మందవిషదనుఁ॥

౧౩౭ క॥ జయసిద్ధియు నధరామరు । నయనంబు నగల దుగోద్వయ
ముదానినతి ప్రియతంగు నిచను నాతడ । నయిపోయెదమెంటి
నిష్మహారాత్రము నన్॥

టీక॥ జయసిద్ధియు నధరామరుడ నయనంబు న~~గలదు గోద్వయము~~, జయసిద్ధియనేపేరు గలిగిన, ధరామరున్, బ్రాహ్మణుని రెండుక్క, అయనంబున, గృహమందు, అనగా నతని వద్దనను టి, గోద్వయము, పశుద్వితయము, కలదు, కలిగియున్నది, దానిన్, ఆగోద్వయమును, అతిప్రియతన్, మిక్కిలిప్రీతిచేతను, మెనిచను నాతడనయి, తీసుకపోవలసినవాడనై, నిష్మహారాత్రము నన్, ఈయర్ధరాత్రియందు, బంటి, బకదుగాఁబోయెదన్, చనిపోయెదను॥

౧౩౮ ఉ॥ కండెనదాయచాయమెరకంచులమేళముల క్షీరోళముల్
కుండెనమారుమోరువసిగెయున్నలదండులుపండులిట్లరూ
పెందు నంజెప్పజూపనరుదెవ్వడదివనివేదినంబరా
స్పందికి బ్రహ్మరాక్షసుడు సత్వపురసనరభాషణిట్లనున్॥

టీక॥ కండెనదాయచాయ, కండెన, శీలుమసికి, అనగా బండియిరుసునప్పుండేమసికెండెన, దాయ, పగదాయిమైనటువంటి, చాయ, దేహకాంతి యను స్నాతి, మెరకంచుల~~మేళముల క్షీరోళముల్, మెరకంచుల, [illegible]~~ ~~ములను, అనగా~~ మెరుపుల సమేళములు, లు, నప్పుచుండెటటువంటి అక్షీరోళముల్, కనుగ్రుడ్లును, కుండెనమారుమోరు, కుండెన, రోటి

మీదికముదురును, మారు, తిరస్కరించేటి, మోరు, ముఖబిలమును ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, వసిగెయున్నల, గసికలను, దండులు, శిక్షించేటి, అనగా సమూహమువకచ్చునను, పండులు, దంతములు ను కలిగిన ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, ఇట్లిరూపు, ఇటువంటియారూపు, అనగా నిటువంటి చక్కదనమును టే, ఎందును, ఎక్కడను, చెప్పవలికేదానికి, చూపు, అగపరచేదానికి, అరుదు, ఆశ్చర్యము, ఎవ్వడదివనివేదినన్, నీవెవ్వడవని ప్రార్థింపగను, పరాస్పందికి, ఆదెంగవానితోడను, బ్రహ్మరాక్షసుడు, ఆహారుటసురుడు, సత్వపురసనరభాషణిట్లనున్, సత్వపురసనర, తద్భవాక్యమేముందుగా ప్రసరించేటి, భాషన్, పలుకులు, ఇట్లనున్, ఈప్రకారముగా మందలించును॥

౧౩౯ క॥ ఈనిశినిటనేనెవ్వని । ధనువులంద్రాట దీపు దివియుట కైబోరా
రానేడగదవతని నా । త్రాణకము నజంపబోయెదం బలరాశిన్॥

టీక॥ బోరా, ఓయిదొంగవాఁడా, ఈనిశిన్, ఈరాత్రియందు, ఇట, ఈప్రకారముగా, నేను, ఎవ్వని, ఏబ్రాహ్మణునిరెండుక్క, ధేనువులన్, ఆవులను, త్రాట, దీపుదివియుటకై, దొంగతనముచేత గ్రహించేకొరకై, నేడుఅగదవు, ఈదినము పోయెదవు, బలరాశిన్, బల, మంత్రసామర్థ్యమునకు, రాశిన్, ఆసపదమైనటువంటి, అతనిని, ఆబ్రాహ్మణునినే, త్రాణకము నన్, ప్రాణమును గ్రహించి, చంపబోయెదన్, వధించబోయెదను॥

౧౪౦ క॥ నావిని చోరకుడంతం । బోవకనను నిద్రిశ్రీధము నగ్రోధము
నన్ భూవిబుధు జంపబోయెదవేమో వాదెటువంటి నేరమున

రించెనొకెం॥

టీక॥ నావిని] ఇట్లాగా బ్రహ్మరాక్షసుడు చెప్పగా నాలకించినవాడై; ~~చోరకుడు అంతం బోవకనను~~; చోరకుడున్] దొంగవాడు; అంతబోవత్తన్] అంత మంత్రము చేతనే చనకను; అనుచున్] ఆ బ్రహ్మరాక్షసునితో వందవించును; ఇన్ని శోధము నన్] ఈ రీతి ఉదారాత్రపవంబు మిందుముకొని ధము నన్; కేలంపము చేతను; ~~భూవిబుధుంజంపబోయెదకో~~ భూవిబుధున్] బ్రాహ్మణుని; చంపబోయెదకో] వధింపబనిందెదవా; ~~వాదెటువంటి తమరించెనొకో~~ వాడు] ఆ బ్రాహ్మణుడు; ఏటువంటి నేరము] ఏలాగంటి తప్పును; జనరించెనొకెం] చేసినవాడో॥

క॥ కార్యకారము దెలుపుమనవల చోరకునకను బ్రహ్మరాక్షసుం
డనుఁ రజనీచారపలాయనమంత్రక శార్యుండు కాదె
ఉరురయున విప్రుండున్॥

టీక॥ కార్యకారము దెలుపుమనన్] ఆ బ్రాహ్మణుని నీవు చంపెడానికి హేతువునైరుగింపుమన్నను; అలచోరకునకున్] ఆ దొంగవానికి; బ్రహ్మరాక్షసుండనున్] ధాత్రీసురాసురుడు చెప్పును; ఆ విప్రుండున్] ఆ బ్రాహ్మణుడు; అరయన్] విచారింపగాను; రజనీచారపలాయనమంత్రకార్యుండు కాడె] రజనీచార రాక్షసులు మొదలైన పిశాచగణములకు పలాయనకారణమైన మంత్రకర్మ మను విద్య ఉండు. ఆ కార్యుడుగాడె సమర్థుడు గాడా సమర్థుడౌ నను పట్లు; ఆ తడు పిశాచోచ్చాటన మంత్రవిద్యయందు సమర్థుడౌ చున్నా డెల్లనుంచినీ తనకు వచ్చిన దుర్గతిని దొంగతో బ్రహ్మరాక్షసుండు చె

ప్పుచున్నాడు॥

చ॥ జరఠకపిద్ధరంధ్రముల సాలబిలంబుల గాఢనింబకో
టరముల మఱ్ఱిమానితొఱటల్ పెనురావులతొఱ్ఱులన్మహా
నిరవధి తింత్రిణీమహీజ నిర్వ్యధనంబుల తొంగిచూడరా
దరసిన బ్రహ్మరాక్షసులకద్ధరణీసురుచేతి రాయిడిన్॥

టీక॥ జరఠకపిద్ధరంధ్రములన్] జరఠకపిద్థములు ఎండిపోయిన వెలగచెట్లయొక్క రంధ్రములు తొఱటలందున్ను; సాలబిలంబులన్] సాలపుచెట్లయొక్క బిలంబులన్ తొఱటలందున్ను; గాఢనింబకోటరములన్] గాఢ దట్టమైనట్టి నింబ వేపచెట్లయొక్క కోటరములు తొఱటలందున్ను; మఱ్ఱిమానితొఱటల్] మర్రిచెట్లరంధ్రములందున్ను; పెనురావులతొఱ్ఱులన్] పెనురావుల పెద్దయశ్వత్థములయొక్క తొఱ్ఱులన్ కోటరములందున్ను; మహానిరవధి తింత్రిణీమహీజనిర్వ్యధనంబులన్] మహాత్ అధికములైనట్టిన్ని, నిరవధి అపరిమితములైనట్టి తింత్రిణీమహీజ చింతచెట్లయొక్క నిర్వ్యధనంబుల్ తొఱటలందున్ను; అద్ధరణీసురుచేతి రాయిడిన్] ఆ బ్రాహ్మణునిచేతనైన రాపుచేతను; బ్రహ్మరాక్షసులకున్] పెనుబుసురులకు; అరసిన] విచారించితే; తొంగిచూడరాదు] ఆది తప్పరాదు; బ్రహ్మరాక్షసులు మొదలైన రాత్రిసంచారము చేసేవారికి యిప్పైనచెప్పిన వృక్షములయొక్క తొఱటలయందు. ఆ బ్రాహ్మణుని మంత్రప్రభావము చేత చేరనేకూడదు చూడనూకూడదు. ఇది అంయు

నమాంశముచేసిన సంకటములనిడెంగవానితో బ్రహ్మరాక్షసుడు చెప్పెననుట॥

౧౪౩ క॥ మెరమెరసి యంత దద్ధిరా మరు | బరిమాంర్పం బొంవరాదు బ్రహ్మ
కునైనన్ | మొరగినిదురించుచోనిది | తరియగుటం జంపబో
రెదం బదవు నుచున్॥

టీక॥ మెరమెరసి] కార్పణ్యముచేత (వెలిగి) ~~...~~ అద్ధిరా మరున్] ఆబ్రాహ్మణు
ని బ్రహ్మకునైనన్] హింసకార్యగర్భునకైనాను పరిమార్పం బొంవరాదు] చం
పేదానికివనకూండదు ~~మొరగినిదురించుచోనిదితరియగుటంజం~~
~~పబోరెదంబదవునుచున్~~ నిదురించుచోన్] ఆబ్రాహ్మణుడు నిద్రపో
వుచుండగా ఇదితరియగుటన్] ఈనిశీథము పమయవతాటచేతను
మొరసి] నమమరుగుగా అనగా కండ్లపడకుండా చంపబోరెదన్]
సంహరింపవనిరెదను పదవునుచున్] అనవిద్దరము ఆబ్రాహ్మణు
గృహమునకుపోదమనియిట్లనుకొంచున్నట్టి॥

వ॥ ఇరువురు చనియవ్విప్రుగృహంబు ప్రవేశించిరందు బ్రహ్మరా
క్షసుండు ప్రతిరోధికిట్లనియె॥

టీక॥ ~~...~~ ఇరువురు] ఆచోరబ్రహ్మరాక్షసులిద్దరు చని] పోయి
అవ్విప్రుగృహంబు] అవ్విప్రుని ఆబ్రాహ్మణుని యొక్క గృహంబు నికే
తనమును ప్రవేశించిరి] చేరిరి అందున్] ఆయిద్దరియందు బ్రహ్మరాక్ష
సుండు] ధాత్రీసురాసురుడు ప్రతిరోధికిట్లనియె] దొంగవానితో
యీప్రకారము పలికెను

౧౪౪ కు॥ తొలుదొలుత నరిగి విప్రుని | పాలుపొరంజంపి కేడకుం బో
వెదనామో | తలకకనేవరిగినిరా | కులవృత్తిన్ పసులనాచి

కొనిపోవుటకున్॥

టీక॥ తొలుదొలుత నరిగి] ముందరముందరనుపోయి విప్రుని] బ్రాహ్మణుని ~~...~~
~~...~~ పాలుపొరన్] బిప్ప... సు చంపి] వధించి కడకు చోరెదన్]
వెలుపటికిపోరెదను ఆవల చోరెదనను అటుల] ఆసమయమందున్
తలకకనే] భయపడకనే వరిగి] నేపోయి నిరాకులవృత్తిన్] తొందరపాటు లే
కుండునట్లుగాను పసులన్] గోవులను ఆచికొనిపొవ్వు] గ్రహించుకొని
చనుము ఆవులపట్టుకొనిపొమ్ము అటకున్] అట్లు ఆవులగ్రహించుకొని
పోయేన్యటందుకు॥

౧౪౫ క॥ తీరిదియని చెప్పినవిని | చోరకుడా బ్రహ్మరాక్షసునకనునీద |
క్కార్యారంభమెరిగెదనిమ | హారభసము బుట్టునీగృహంబున
నకటా॥

టీక॥ తీరిదియని చెప్పినవిని] ఇదివిధమనివచింపగా నాలకించి అనగా వినే
ఆబ్రాహ్మణునిచంపి ఆవలపోయినతరువాత నిర్భయముగా నీవు గో
వులగ్రహించుకొనిపోయేన్యటందుకు యిదివిధమని బ్రహ్మరాక్షసు
డు దొంగవానితోచెప్పగా ఆమాటనుదొంగవాడువిని అందుకు బ
దులుత్తరము జెప్పుచున్నాడు. ఏమంటే చోరకుడు] ఆదొంగ బ్ర
హ్మరాక్షసునకను] ఆపాఱుటసురునితో పలికించుచున్నాడు.
నీదక్కార్యారంభమెరిగెదని] నీకార్యప్రక్రమము తెలిసితే నిని అకటా]
అయ్యో ఈగృహంబునన్] ఈయింటియందు మహారభసము] ...
బుట్టున్ వుహాత్ అధికమైనటువంటి రభసము తొందరపాటు పు-

ట్లున్. సంభవించును॥

౨౮౬ క॥ ఈనెరి నలికిడి బుట్టిన|ధేనువులన్ వుస్ప్రుష్టింపదీరునే నాపూ|
న్నైనతరువాత దూరము|గానరిగినపిదప జంపుగా దనవిప్రున్॥

టీక॥ ~~ఈనెరినలికిడి~~ ఈనెరిన్] ఈలాగున. అలికిడి] ధ్వని. పుట్టినన్] జనించిన ను. ధేనువుల నుచ్ఛ్రింపదీరునే] గోవుల దొంగవించుకపోవ్వ దానికి అయ్యేనా! అనగా దొంగలించుకపోగూడదనుట. నాపూన్నైన తరువాతన్] నా సంకల్పమైనపిమ్మట ను. దూరముగా నరిగినపిదపన్నే నుదవ్వుగా ఆవుల దొంగవించుకపోయినతరువాతను. విప్రున్] ఆబ్రాహ్మణుని. చంపున్] వధించుము. కాదన్నన్] నేను చంపవద్దనను.

౨౮౭ ఉ॥ నావిని బ్రహ్మరాక్షసుడు నన్నిటులాడగనెంతవాడవే
వేవడి నిన్నువేడ నవ్వవేకవిగెందులం దెల్ల నిద్దరా
దేవుని జంపెదం గనలు దీరగ నంచరు గంగ దొంగయుం
బోవకబోకుమంచ తని ఘోరతరధ్వని నడ్డగించినన్॥

టీక॥ ~~నావిని బ్రహ్మరాక్షసుడు~~. నావిని] ఈలాగున దొంగవాడు చెప్పగా నాలకించి. బ్రహ్మరాక్షసుడు] ధాత్రీసురాసురుడు దొంగవానితో మందలించుచున్నాడు) నన్నిటులాడగనెంతవాడవు] నన్ను గూర్చి యీప్రకారముగా మాటలాడేదానికి నీవెంతవాడవు. ~~వేవడి నిన్ను వేడ నవ్వవేకవిగెన్.~~ వేవడి] నాకు యీ కొంచపుతనము. నిన్ను వేడనవ్వవే కలిగెన్] నిన్ను ప్రార్థించినందుచేతనే సంభవించే నవ్వులే నేను మొందుగా బ్రాహ్మణుని వధించేను. పిమ్మట నీవు ఆవుల దొంగలించుకపొమ్మని యింత

మాంత్రము ~~[illegible]~~ (నిన్ను) నే నువేడుకొన్నందున నాకు కొంచపుతనము కలిగినది లేకుం ఔ రతుల కలుగున? నిబ్రహ్మరాక్షసుడు దొంగవానితో మందలించి స్వతంత్రుడై తనకార్యము నకు ప్రయత్నము చేసెననుట॥ తొలుదొల్తన్] మొందర ముందర నే. కనలు దీరన్] నా కోపము ప్రయసన్నట్లుగా. ఇద్ధరాదేవుని జంపెదన్] ఈబ్రాహ్మణుని వధించెదను. అంచరు గంగన్] ఈప్రకారము మందలించుచు పోగాను. దొంగయున్] ఆచోరుడున్ను. ఘోరతరధ్వని] భూరితర. అధికమైనటువంటి. ధ్వనిన్] ధ్వానము చేతను. అతనిన్] ఆబ్రహ్మరాక్షసునే. పోవకుబోకుమంచు] చనకు చనకుమని. అడ్డగించినన్] నిరోధింపగాను. అనగా నడ్డము పోయి నిల్పగననుట.

౨౮౮ వ॥ అక్కలకలంబు విని బ్రాహ్మణుండు మేల్కని యెనప్పుడతని
కి విశ్వాసంబు పుట్టింపవలసి॥

టీక॥ అక్కలకలంబు] ఆకోలాహలధ్వనిని. బ్రాహ్మణుండు] ఆధాత్రీసురుడున్. విని] ఆలకించి. మేల్కనియెన్] నిద్ర లేచెను. అప్పుడు] ఆసమయమందు. ~~అతనికి విశ్వాసంబు పుట్టింపవలసి~~. అతనికిన్] ఆబ్రాహ్మణునికి. విశ్వాసంబు] తమయందు నమ్మికను. పుట్టింపవలసి] కలిగింపవలసి.

౨౮౯ క॥ ముసుబ్రహ్మరాక్షసుండిట్లను నన ఘా తావకీనముగు గో
ద్వయము|గొనను స్తత్రాటవిపకుం|దని చోరుని జూపెనిజ
కరాంగుళికొంటిన్॥

టీక॥ ~~ముసుబ్రహ్మరాక్షసుండిట్లనున్~~. ముసున్] ముందుగాను. బ్రహ్మరాక్షసుడు] పారుటుసురుడు. ఇట్లనున్] ఈప్రకారముగా మందలించును.

అనఘా] దోషరహితుడైనయో బ్రాహ్మణుడా! తావకీనమగు గోద్వయమున్]
తావకీనమగు, నీసంబంధమైనటువంటి, గోద్వయమున్, రెండావులను!
గొనను న్నత్రాటదీపకు డని] గ్రహించుమనే దానికియుండినదొంగవాడు
వీడని! నిజకరాంగుళికోటిన్] నిజ, తనయొక్క, కర, హస్తముయొక్క, అంగు
ళికోటిన్, మేనవ్రేలిచేతను! చోరుని జూపెన్] దొంగనగుపరచెను!!

౨౪౦ క॥ చోరుండనుపటుశాత్రవా|కారుండై నిను వధింపగా నదయుం
డై చేరినక్రూరుండితడని|యారాక్షసు జూపె భూసురాధ్యక్షునకున్॥

టీక॥ చోరుండును] దొంగవాడున్ను! పటు రౌద్రాకారుండై] పటు, సమర్థ
మైన, రౌద్ర, భయంకరమైనటువంటి, ఆకారుండై, రూపముకలవాడై!
అదయుండై] కృపలేనివాడై! నినువధింపగాన్] నిన్నుచంపేటందుకుగాను! చే
రిన] ఇక్కడవచ్చినటువంటి, క్రూరుండు] పాపాత్ముడు! ఇతడని] ఈబ్ర
హ్మరాక్షసుడని! భూసురాధ్యక్షునకున్] ఆబ్రాహ్మణోత్తమునకు! ఆ
రాక్షసు జూపెన్] ఆబ్రహ్మరాక్షసునగుపరచెను!!

౨౪౧ క॥ నేరము దప్పించుమెనం|జోరకుడును బ్రహ్మరాక్షసుండును
దనతో|ధరాపునజెప్పినము ఖ|సారసరిపుమిందహాసచం
ద్రికమెరయన్॥

టీ క॥ ~~నేరముదప్పించుమెనన్~~, నేరము] తమయపరాధమును! తప్పించుమెనన్]
పోగొట్టుమనే నేమెరకు! ~~చోరకుడును బ్రహ్మరాక్షసుండును~~ చోరకు
డును] దొంగవాడున్ను! బ్రహ్మరాక్షసుండును] పోరుటసుడున్ను!
~~తనతో ధరాపున జెప్పిన~~, ఈరూపున] ఈపైనచెప్పినప్రకారముగాత

నతోఁ చెప్పినను]! తనతోమందవింపగను! ముఖసారసరిపుమిందహాసచం
ద్రికనపైన! హాసచంద్రికన్] హాస, నవ్వనేటి, చంద్రిక, వెన్నెల! మెరయన్] ~~ప్రకాశిం~~ ఒప్పు
~~చ~~గాను॥

౨౪౨ క॥ ధరణీసురుడిట్లను మీ|రిరువురుపరమాప్తులనఘులిందెవ్వ
రిపై గారవెదము చనుడు గాఢ|త్వరగ్రమ్మరు మీరు మీనివాసం
బులకున్॥

టీ క॥ ~~ధరణీసురుడిట్లను మీరిరువురు~~, ధరణీసురుడు] బ్రాహ్మణుడు! ఇట్లనున్]
ఈప్రకారముగా మందలించును! మీరిరువురు, మీరిద్దరు! పరమాప్తులు]
ఇష్టజనశ్రేష్ఠులరు! అనఘులు] పాపరహితులరు! ~~ఇం దెవ్వరిపై గారవెద~~
~~ము~~ ఇందున్] ఈమీయిద్దరియందు! ఎవ్వరిపైన్] ఎవరిమీద! గారవెదము]
కోపముచేసెదము! గాఢత్వరన్ గాఢ, దృఢమైనటువంటి, త్వరన్ వేగముతో
డను! గ్రమ్మరన్] తిరుగానున్ను మీనివాసంబులకున్] మీగృహములకు! మీ
రు] మీరిద్దరు! చనుడు] పొండు! ఆనగా మీరు భయులు మాకు పరమా
ప్తులే గనుక మేము మీయిద్దరియందు యెవనిమీద కోపము చేయవలసి
నదిలేదు. మీయిండ్లకు తిరుగా శీఘ్రముగా పొండని బ్రాహ్మణుడు
పరమసంతోషాత్ముడై చెప్పెను॥

౨౪౩ క॥ దీవింపవలవదవన|దేవతలామోదవనధి దేలిన శాపం
బీవలవదలఘుసంతా|పావిలచేతస్కులమ్మహామహుపైనన్॥

టీక॥ ~~దీవింపవలవదవనదేవతలామోదవనధిదేలిన~~, అవనీదేవతలు] బ్రాహ్మ

ణులు, ఆమోదవనధిదేవినో సంతోషసముద్రమందు ప్లవించినట్లాయెనా,
అనగా సంతోషచిత్తులైనట్లాయెనా, దీవింపవలవదు. ఆశీర్వదింపపనిలే
దు, అమ్మహామహులు సత్యోత్తములైనయా బ్రాహ్మణులు, అలఘు
సంతాపావిలచేతస్కులైనన్ అలఘు, అతిశయమైనట్టి, సంతాప
పరితాపముచేత, ఆవిల, కలుషితమైనట్టి, చేతస్కులైనన్, మనస్సు
కలవారలైనట్లాయెనా, శాపంబీవలదు. తిట్టవలసినపనిలేదు, అనగా
బ్రాహ్మణులు సంతోషించినట్లైతే దీవింపదగినట్లున్నూ, వారే గనక పరి-
తాపము బడినవారలైతే శాపమిచ్చినట్లున్నని తాత్పర్యము, ఆఘోర
బ్రహ్మరాక్షసులకు తెలియజెప్పి బ్రాహ్మణుడు వారితో మరిన్ని చెప్ప
చున్నాడు॥

౧౫౪ వ॥ బ్రాహ్మణద్వేషంబు లేక బ్రతుకుండని వీడ్కొలిపి నంబోయి
రా ఘోర బ్రహ్మరాక్షసుల సంవాదంబు జయసిద్ధికిం బో
లె మేఘవర్ణ చిరజీవి సంవాదంబు నీకు నిస్తులకల్యాణంబు
చేయునని విన్నవించి వక్రనాసుండు వెండియు॥

టీక॥ బ్రాహ్మణద్వేషంబులేక బ్రతుకుండని భూదేవజనులతో పగలేక జీ
వింపుండని, వీడ్కొలిపి నంబోయిరి పొమ్మని చెప్పినను ఆఘోర బ్రహ్మ
రాక్షసులు చనిరి, ఆఘోర బ్రహ్మరాక్షసుల సంవాదంబు ఆ ఘెం
గపాటుసురుల మొక్కయన్యోన్యకలహము, జయసిద్ధికిం బో
లెన్ జయసిద్ధియనే బ్రాహ్మణునికి యే ప్రకారము మేలాయెనో
ఆదే ప్రకారము, మేఘవర్ణ చిరజీవి సంవాదంబు మేఘవర్ణ చిరజీవు

లనేవాయసరాజువాయసమంత్రుల మొక్కయన్యోన్యకలహము, నీ
~~నీకు నిస్తులకల్యాణంబు చేయునని విన్నవించి వక్రనాసుండు వెండియు~~
నీకున్ ఘనంబరాజైననీకు, నిస్తులకల్యాణంబు నిస్తుల, అసమానమైనట్టి, కల్యాణంబు,
శుభమును, చేయునని, ఒనరించునని, విన్నవించి, విజ్ఞాపనము జేసి
వక్రనాసుండు, వక్రనాసుడనే ప్రధాని, వెండియు, మరిన్ని చెప్పుచు
న్నాడు॥

౧౫౫ సీ॥ తనమేనికండలు దరిగిడేగకు మేపి, ఖగముగావడిశిబిక్షా
వరుండు, గరుడునికాహారకబళమైనా నాగేంద్రు, వరుబ్రోవడే మే
ఘవాహనుండు, నిజకళత్రద్రోహి నిర్దయాత్ముగిరాతు, మ
నుపడే నిర్నిద్రమైత్రీపత్రి, శత్రుసోదరు విభీషణుం సమిద్ధ్విషణు
రక్షింపడే తెల్లి రాఘవుండు॥

౧౫౬ తే॥ సకలదిక్పాలనీకుచస్తబకములకు శరహారకలాపమై తద్వ
శంబు, నేడు నాడును నున్నది నిత్యముగుచు, శ్రీంటె శరణార్థి మన
చుటకంటె శుభము॥

టీక॥ తనమేనికండలు తరగిడేగకుమేపి ఖగముగావడిశిబిక్షావరుండు, శిబిక్షా
వరుండు శిబియనేరాజు, తనమేనికండలు తనమేని, తనదేహముయొ
క్క, కండలు, మాంసఖండములను, తరగి, కోసి, డేగకుమేపి, శ్యేనకను భ
క్షింపజేసి, ~~ఖగముగావడి~~, ఖగముగ కపోతపక్షిని, కావడి రక్షింపడా, రక్షిం
చినాడనుట, అగ్నిహోత్రుండు కపోతమైనదిన్ని, ఇంద్రుడు డేగైనదిన్ని
ఆ కపోతసంరక్షణార్థము శిబి తనదేహమును కోసి డేగకు ఇచ్చినది

శిబియొక్క కథ రామాయణాదిప్రబంధములఁ బ్రశస్తము.
మేఘవాహనుం
డు] మేఘవాహనుఁడనేరాజు. గరుడునికి] గరుత్మంతునికి. ఆహారకబళ
ము] భోజనగ్రాసము. నాగేంద్రవరుఁ] సర్పకులశ్రేష్ఠుని. జీమూతవాహను] రక్షిం
పఁడా. కాపాడినాఁడనుట. ఈకథ భాగవతప్రసిద్ధము.
పత్రి] కపోతపక్షి.
నిజకళత్రద్రోహిం] నిజకళత్ర. తనభార్యకు. ద్రోహిం. అపకారము జే
సినటువంటి. నిర్దయాత్ము] కృపారహితుఁడైనటువంటి. కిరాతు] బో
యవానికి. వసుపడె] రక్షింపఁడె. ననుట. తనభార్య
ను జంపినకిరాతకుని కపోతశ్రేష్ఠము తాను రక్షించెనని కపోతవాక్యము
డుప్రసిద్ధము.
రాఘవుండు] శ్రీరామచంద్రుఁడు. తొల్లి] పూర్వము. దు
ర్విభీషణు] యుద్ధభయంకరుఁడైనటువంటి. శత్రుసోదరు] శత్రు
విరోధియగు రావణాసురునికి. సోదరుఁడు తమ్ముఁడైనటువంటి. విభీషణు]
విభీషణుని. రక్షింపఁడే] కాపాడలేదా. రక్షించినాఁడనుట. ఇది జగ
త్ప్రసిద్ధము. సకల దిక్కాంతలకు చక్కని బటువులకు]
సకల. సమస్తములైన దిక్. దిశలనేటి. కామినీ
స్త్రీలయొక్క. కుచ] స్తనములకు. పూగుత్తులవంటిస్తనములకు. తా
రహారకలాపమై] ముత్తెపుపేరైన. తదన్యశంబు] తథావిధప్రసిద్ధమైనయా
శిబిరాజుమొదలైనవారియొక్క కీర్తి.

నేఁడు] ఈదినమందున్నా. నాఁడు] వారువమహారాజులై రాజ్యపాలన
చేసెటిసమయమందున్నా. నిత్యమగుచుఁ] శాశ్వతమగుచు. ఉన్నది] కలిగి
యున్నది. శరణార్థి మనుచుట
కంటె] రక్షింపుమని తన్నుఁ బొందినవానిఁ గాచుటకన్నా. శుభము] మే
లు నను. కంటె] చూచినావా. అనఁగా శరణాగతుని రక్షించుటకంటె మే
లు నను జూడఁడముదె ననుట. అవశ్యము నీవే దిక్కని తనతావునకు వచ్చి
నవానిని సంరక్షణము చేయవలెనని వక్రనాసుఁడు చెప్పెను॥

౧౫౭ సీ॥ అని వక్రనాసుఁ డిట్లాడు మాటలు విని యుందరవేశ్వరన
డుగు బుద్ధి నపుడు దివాభీతనృపతి వికారకు, గ్గని జూచి
తెలియఁజినట్లనఘ నీవు పలికిన తెఱఁగు జెప్పుదుగాక యనుసం
త. నె దృఢచిత్త శాస్త్రజ్ఞు డిట్టులనిరమో నేకార్యమెఱుగుదురిం
దరుపలుగూఁత లరెదరవివేకి వగుట దెలిసి॥

౧౫౮ తే॥ మంత్రులకు నైజములు మృదుమధురభాషితులగుచు యుద్ధా
ర్థకరించి వాని యుసము జెంచి తెలుపవెడశారద మెందవుసేన నేల
చెరిచెదహితుని ద్రించు పనాపలుకాదరింపు॥

టీక॥ ~~అని వక్రనాసుఁ డిట్లాడు మాటలు విని యుందరవేశ్వరన డుగుబుద్ధి~~
అని] ఈప్రకారముగా. వక్రనాసుఁడు] వక్రనాసుఁడనేప్రధాని. ఇ
ట్లాడుమాటలు] ఈలాగున చెప్పుచుండే పలుకులు. విని] ఆకర్ణించి.
~~అందరవేశ్వరనడుగుబుద్ధి~~ అందర] తనమంత్రులసంతానసు. వేశ్వర]
ప్రత్యేకముగాను. అడుగుబుద్ధి] ప్రశ్నచేసెటువంటి మతిచేతను

~~అప్పుడు దివాభీతనృపతి విశారకర్ణుని జూచి తొలిసల్లాపము నెఱి~~. అప్పుడు] వన్య
నాసుని మాటలు వినేసమయమందు! దివాభీతనృపతి] కూబరాజైనయు
అరిమర్దనుడు! విశారకర్ణుని జూచి] విశారకర్ణుడనే మంత్రిని గనుగొని! అనఘు
పాపరహితుడవైనటువంటి విశారకర్ణుడా! నీవు] తొంచినట్లు] నీమనస్సునకు
గోచరించినట్లుగా నన్ను ~~ప్రేరించిన తెఱగు జెప్పుడు గాక యదనుసుతము~~. ప్రేరించిన
తెఱగున్] ఉచితమైన మార్గమును] చెప్పుదువు కాక] పల్కుదురుగాక! అనుచు
నంతన్] ఇట్లాగా అరిమర్దనుడు విశారకర్ణునితో మందలించుచున్నంత
లోన్! ఏడజెప్పి] ఆసమయమున వచ్చి! ఇట్లు అనియెన్] ఈ ప్రకారముగా మం
దలించెను! ~~ఏకార్యమెఱుగుదురిందరు పలుకుందలరవెదరవివేకివ~~
~~దెలిసి~~ ఇందరు] నీతోపనమన్నయో మంత్రులంతా! ఏకార్యమెఱుగుదు
రు] ఏ ప్రయోజనము తెలియరు! అవివేకివగుట దెలిసి] నీవు తెలివిలేనివాడ
వని ఎఱిగినవారై! పలుకుంతలరవెదరు] బహుభాషలు భాషించెదరు
అనగా నానావిధములుగా మాటలను వదరెదరనుట! ~~మంత్రులమై బహు~~
~~ముఖవ్యూహమును ధరఫణితులు~~ మంత్రులకున్] ప్రధానులకు! మృదుమధు
రఫణితులు] మృదువు. కోమలమైనటువంటివి. మధుర. మనోహరమువై
నటువంటివి. ఫణితులు. మాటలాడే పెద్దలు! నైజములు] స్వాభావికము
లు. అనగా కోమలములై శ్రావ్యములైన మాటలను మాట్లాడెడి మం
త్రుల స్వభావమే అనుట! ~~అవింఛు భార్థకరించి~~. అవి] ఆమంత్రుల వాక్యము
లను! యధార్థీకరించి] సత్యములైనవానినిగా జేసి. ~~వారియానమునుబొంది~~
~~వారియనుసము~~] చిరజీవినిన్. పెంచి] వృద్ధిబొందించి! పలచెడి పోయెదవు.
ఎందుకు నశించిపోయెదవు. ~~సేనన్నలచెరచెదవు~~. సేనను] నీసైన్యమును!

ఏలచెరచెదవు] ఎందుకు చెడిపోట్లుగా చేసెదవు! ~~అహితునిగ్రహింపు~~. అహితున్]
శత్రుపక్షుడైన చిరజీవిని! నిగ్రహింపు] చంపుము! నాపలుకాదరింపు] నా మాట
ను విశ్వసింపుము. అనగా నామాటలను వినుమనుట!!

౨౯ క॥ నేరము ప్రత్యక్షంబై। చేరువనుండంగ సంతసిలితి సజార।
దారన్ సాధూక్తుల రథ। కారుడు శిరసావహించునతయుడి
యుమెల్లన్॥

టీక॥ ~~నేరము ప్రత్యక్షంబై చేరువనుండంగ సంతసిలితి~~. నేరము] తప్పు! ప్రత్యక్షం
బై] కన్నుల కగుపడుచున్నదియై వంటిది! చేరువనుండంగన్] ఎదుట నుండగా!
సంతసిలితి] సంతోషించితివి! అనగా॥ చిరజీవి రూపమైన తప్పు ప్రత్యక్షమై యె
దురుగా నుండగా వీరల మాటలచేత నీవు సంతోషించితివి. ఇందు
కు నేనొక కథ జెప్పెద వినుమని రక్తాక్షుడు చెప్పుచున్నాడు. ఏమంటేను!!
ఇది] చిరజీవి నిమిత్తమైనయూనయొక్క విచారణమున్న! రథకారు
డు] వడ్లవాడు! సజారన్] విటునితో కూడుకున్నటువంటి! దారన్] త
న భార్యను! సాధూక్తులన్] మంచి భాషలచే తనను! శిరసావహించు] నె
త్తిన పెట్టుకొని మోసినట్టువంటి! కతన్] కథవంటిది! అరయన్] ఆలోచనకు॥

౩౦ క॥ అనవిని యరిమర్దనుడా। యనునాలోకించి యోనయోజ్ఞవయి
దియెట్లనరాగంబున జెప్పుమా। వినియెద ననన తడులాంకవిభు
నకు ననియెన్॥

టీక॥ ~~అనవిని యరిమర్దనుడా యనునాలోకించి~~. అనన్] రక్తాక్షుడిట్లా మం
దలింపగా! విని] ఆమాటలాలకించి! అరిమర్దనుడు] ఘూకరాజు!

అంటయనన్. ఆరక్తాక్షుని. ఆలోకించి. చూచి. బనయూర్ణకర్ణ. నయ. సాన్వయవి
ద్యకు. అర్ణవ. సముద్రప్రాయమైనయో. రక్తాక్షుడా. ఇది యెట్లు. కలకథ
యెటువంటిది. అనురాగంబున్. ప్రీతిచేతను. చెప్పుమా. వచింపుమా.
వినియెదనన్. ఆకర్ణించెనని యరిమర్దనుడుమందలింపగా. అతడు. ఆ
రక్తాక్షుడు. ఉలూకవిభునకున్. అరిమర్దనునకు. అనియెన్. కలాగు
న చెప్పెను॥

౨౬౧ క॥ కేరళదేశంబున రథకారప్రముఖుడు తల్లి గలదవివేకుం।
డాంభోరుహముఖియువజారో।దారవృషంబులకు వెల్లెత్రాడై
మెరయున్॥

టీక॥ కేరళదేశంబున్. కేరళరాజ్యమందు. రథకారప్రముఖుడు. తల్లి. వడ్లం
గివాని భార్య. కలడు. కద్దు. అనగా కేరళదేశమందతిసౌందర్యవతి
యైనయొకవడ్లంగిదికలదనుట. అవివేకుండాంభోరుహముఖి. వివేకమ.
వికసించినటువంటి. అంభోరుహ. పద్మమువంటి. ముఖి. మొగము గ
లయూంవడ్లవానిభార్య. యువజారోదారవృషంబులకున్. యువ
ప్రాయము గలిగినటువంటి. జార. విటపురుషులనెడి. ఉదారశ్రే
ష్ఠములైన. వృషంబులకు. ఎద్దులకు. వెల్లెత్రాడైమెరయున్. తెమ్ములకువే
సినిల్వపట్టెరజ్జువై ~~ప్రకాశించు~~ [ఆగపడు]ను॥

౨౬౨ ఉ॥ జారులకెంగుపృత్తదియసభ్యులచేరువపంట మన్మథ।
ప్రేరితకేళికేయుగడపెన్నిధికాముకజాతికింబర।దార
లపట్టుగొమ్మయుపవల్లభసంపదపాంథబృందమం।దా

రము పల్లవాంగనానిధానము దానివిలాసమారయన్॥

టీక॥ దానివిలాస~~మారయన్~~ [ఆరయుగ విచారింపగాను]. దాని. ఆవడ్లదానియొక్క. విలాసము. శృం
గారచేష్ట. జారులకెంగుపృత్తది. జారుల. విటపురుషులకు. కెంగు
పృత్తది. ~~వస్త్రాంచలబద్ధసువర్ణము~~ [కొంగున కట్టబడిన బంగారము] వంటిది. అనగా కొంగున కట్టు
న్న బంగారు యేప్రకారమక్కరకు పనికివచ్చునో. అదేప్రకారమూ
వడ్లదాని రూపవిలాసమున్ను జారులకెప్పుడు కావలెనంటె అప్పు
డే అక్కరకు పనికివచ్చుననుట. సాక్షాన్ననుభవమునకు యెంతమాత్రము
న్ను అక్కరోదనంటయున్ను॥ అసభ్యులచేరువపంట. అసభ్యుల. దుష్టజను
లైన విటపురుషులకు. చేరువపంట. దాపునవేపండినసస్యాదులవంటి
దిన్ని. అనగా దాపునపండినపంటయనుభవమునకు వచ్చినట్లు దీనివి
లాసమున్ను అనుభవమునకు వచ్చుననిభావము॥ మన్మథప్రేరితకే
టికే~~ళి~~ మన్మథ. మారునిచేతను. ప్రేరిత. నియోగింపబడినటువం
టికామకజనులయొక్క. కేళికిన్. సమూహమునకు. పడుగడన్. దిక్కై
నటువంటిన్ని. అనగా ప్రాపకమైనటువంటిదనుట. కాముకజాతికిన్.
విటసమూహమునకు. పెన్నిధిగా పెన్నిక్షేపరూపమైనటువంటిది. పరదార
లపట్టుగొమ్మ. పరదారులు. అన్యస్త్రీకాంక్షులైనవారలకు. పట్టుగొ
మ్మ. అవలంబశాఖవలెనేయుండేదిన్ని. అనగా పరాంగనాసక్తులకు
ఆధారమైనదనుట. ఉపవల్లభసంపద. ఉపవల్లభ. జారులకు. సంప
ద. సిరివంటిదిన్ని. పాంథబృందమందారము. పాంథ. విరహులైనపురు
షులకు. మందారము. కల్పతరుప్రాయమైనటువంటిది. పల్లవాంగ

ణానిధానము, పల్లవ కోదండకాండ్రకు, అంగనా నిధానము, ముంగిట
కలిగిన నిక్షేపము వంటిది. ~~అరయగ, పరిశీలింపగను~~

౨౬౩ ఉ॥ క్రొవ్విన చన్నుదోయి కులుకుల్ ననుఁబైఁబడ దెల్పఁజూచినన్
రువ్వున నబ్బురంపు చూపుల దరుల్ చెదరన్ పటుపాంథమర్మముల్
త్రవ్వ మెఱుంగు మేని చెలువంపు చెఱంబాయక చూచుకోదండకాం
డ్రు వివ్విళులూర నూరక మెఱయున్ రథకారవధూటి నీటునన్॥

టీక॥ క్రొవ్విన చన్నుదోయి కులుకుల్ ~~ననుపైబడ~~ క్రొవ్విన, గర్వించినవంటి, చన్నుదోయి, కుచద్వయము యొక్క, కులుకుల్, శృంగార విలాసములను, ననుపైబడ, నను, సన్ననైనవంటి, పైఁబడ, పైఁబడునట్లుగు, తెల్పన్, ~~ప్రకాశింపఁజేయగను~~ (ఆగుపరచు) చూచినన్ రువ్వున నబ్బురపు చూపుల దరుల్, చెదరన్ పటుపాంథమర్మముల్, త్రవ్వ, చూచినన్, వీక్షించిన మాత్రముచేతను, రువ్వునన్, శీఘ్రముగాను, నబ్బురపు, వ్యాపించుచుండేటటువంటి, (చూపుల దరుల్) చూపులు, దృష్టుల యొక్క, అదరుల్, చంచలత్వములు, పటుపాంథమర్మముల్, పటు, సామర్థ్యవంతులైనటువంటి, పాంథ, విరహుల యొక్క, మర్మములన్, అంతస్సాధనములు, చెదరన్, చెవించేటట్లుగా, త్రవ్వ, భేదింపగా, మెఱుంగుమేని చెలువంపు (బుక్) ~~చెఱబాయక చూచుకోదండకాండ్రు విప్వళులూర~~ మెఱుంగు, జిగితోడ కూడుకున్నటువంటి, మేని, దేహము యొక్క, చెలువంబు, చక్కదనమును, చెఱబాయక, ఎడబాయక, అవకాశము లేకుండేటట్లుగాను, చూచు, వీక్షించుచుండేటటువంటి, కోదండకాండ్రు, ప్రాయపు రుషులు, వివ్విళులూరన్, ఱివిక్కివివమ ననసునలాలి వేడుకపడగా

రథకారవధూటి, వడ్లది, నీటునన్, సొగసుతోడను, మెఱయున్ ~~ప్రకాశించును~~ (౨ ప్రు ౮)

౨౬౪ చ॥ మెఱుఁగులు గ్రమ్మరించు కనుమించులు త్రొక్కని చోట్లు త్రొక్కి త్రి
క్కిరిసిన గుబ్బచన్నులెదయించు విరోధుల జోరకన్ దొడంబె
ల్లరయని తంబబింబము ననెక్కెయించు కజారకట్టు కొ
ట్టారపు బుఘటింపనేగు ననయుగ్మలి దూరపుపేటి నీటికిన్॥

టీక॥ మెఱుఁగులు, కాంతులను, గ్రమ్మరించు, ఉస్రాప్పుండేటటువంటి, కనుమించులు, నేత్రపు మెఱుపులు, త్రొక్కని చోట్లు త్రొక్కి, ప్రవేశింపరాని స్థలములందు ప్రవేశింపగా, త్రిక్కిరిసిన గుబ్బచన్నులు, త్రిక్కిరిసిన, కదుసుకున్నటువంటి, గుబ్బచన్నులు, వట్రువలైన కుచములు, ఎదయించు, సందించున్నట్లు, విరోధుల జోరకన్, శత్రువుల వలెను, బందుకెల్లరయన్, ఒకటినొకటి నెరుసుకోగా, నితంబబింబము నన్, పిరుదను, ఎక్కెయించు కజారన్, ఒకకెంచము గశిథిలమవ్వేటట్లుగా, కట్టు, ధరించినటువంటి, కట్టు, వస్త్రబంధము, ఒరపుఘటింపన్, సౌందర్యమును పొందింపగా, అనగా మనోహరత్వమును చేయింపగా ననుట, అలయుగ్మలి, ఆవడ్లవాని పెండ్లాము, దూరపుపేటి నీటికిన్, దవ్వుగానుండే నదీజలమునకు, పగు, పోవును॥

౨౬౫ శా॥ ఆవృత్తస్తని రూపలక్ష్మి కనువిందై యుండు నిర్గాహమో
హావేశక్షుభితుండు గాని నరు దిష్టాహారసంచారని
ద్రాపైము ఖ్యవమువేని వాడు గవహం కాంతాంకాంతసంతాన
చింతావైరాగ్యవశుండు గాని జనుఁడెన్నం వేడ్కలే డొక్కఁడున్॥

టీక॥ (ఆవృత్తస్తని రూపలక్ష్మి) ఆవృత్తస్తని, ఆవడ్లవాని యొక్క, రూపలక్ష్మి, సౌందర్యసంపద, కనువిం

దైవముండనై త్యోత్సవమ్మైయుండగా, నిర్గ్రాహమోహావేశక్షుభితుండుగానిన
రుడు. నిర్గ్రాహం. పొందగూడని. మోహం. వలపుయొక్క. ఆవేశ. ప్రవేశము
చేత. క్షుభితుండుగానినరుడు. కలతపడనిమనుష్యుడు వేఁడు. ఇష్టాహా
రసంచారనిద్రావైయుమున్నవము లేనివాడు. ఇష్ట. అభిమతమైనటువంటి
ఆహార. భోజనము ఉండుచున్న. సంచార. తిరుగుట యుండుచున్న. నిద్ర. సుప్తి
యుండుచున్న. వైయుమున్నవము లేనివాడు. అనాసక్తుడు కానివాడు. వేఁడు. అ
నగా. ఆహారసంచారనిద్రలు విడువనివాడు లేడనుట. గృహకాంతా
కాంతసంతానచింతావైరాగ్యవశుండుగానిజనుడు. గృహ. స్వమం
దిరము ఉండుచున్న. కాంతా. స్వభార్యలయుండుచున్న. కాంత. ఒప్పుచున్నటు
వంటి. సంతాన. సంతతియుండుచున్న. వైరాగ్యవశుండుగానిజనుడు. అ
నాసక్తినిపొందనిమనుష్యుడున్న వేఁడు. ఎన్నక. విచారింపగా. ఒక్కడుకూ ఒ
క్కడైనా యీపైనచెప్పినప్రకారము కానివాడు. వేఁడు వేఁడు. అనునది
ద్విరుక్తి, యున్ తెలియవలసినది. వేనే వేఁడు॥

౨౬౬ సీ॥ పలుమెరుంగులు మోవిపైనటింపగ గెరి. నవ్వునొక్కొకసారి
నవ్వనవ్వు। జారకటాక్షగ్లానిజారనారజముగా. బల్కునొక్కొ
కసారి పచ్చిబలుకు। ముద్దృష్టియువమూర్తములంగ్రుచ్చిపొ
రంగ. జూచునొక్కొకసారిచురుకుచూపు। గిలుకుమట్టెల
రంతుజిలుగుసంపాదింప. నడుచునొక్కొకసారిబెడగునడు
పు॥

౨౬౭ తే॥ పదనుగాఁ జాఁజుచేసినపసిఁడికేశు। పొల్చి జూపట్టుదా
రికవాలతలవము। తమ్మురపమంటగరచిప్రాణముపమ్మకవిమి।
యురియునొకసారివల్లంగినెమోహనాంగి॥

టీక॥ పలుమెరుంగులు. దంతకాంతులు. ~~మోవిపైనటింపగ~~ మోవిపై. పెదవిమీ
దను. నటింపగ. ఆడగా. నృత్యము చేయుగా. గెరి. ఉత్సహించి. ఒక్కొకసా
రి. ఒక్కొకసమయమందు. నవ్వనవ్వు. విస్తారపుహాసమును. నవ్వు. నగును. వి
శేషముగా నొక్కొక్కవేళను తనదంతకాంతులు పెదవిమీదను తాం
డవింపనవ్వు ననుట॥ జారకటాక్షగ్లాని. ~~జారనారజముగా బల్కునొక్కొ~~
~~కసారి పచ్చిబలుకు.~~ జార. విటపురుషులయొక్క. కటాక్ష. చెవులయొక్క. గ్లా
ని. బడలిక. జారపాఁజెన్నటట్లుగాను. ఆరజముగా. వన్నెకలుకగా. ఒ
క్కొకసారి. ఒక్కొకవేళను. పచ్చి ~~బలుకు~~ శృంగారరసయుక్తమైనభాషిత
మును. పలుకు. భాషించును. ముద్దృష్టి. ముఖ. ఎదురైన. అభిముఖ
మైనంతననుట. దృష్టి. చూపుచేతను. ~~యువమూర్తములంగ్రుచ్చిపొరంగ~~
~~జూచునొక్కొకసారి చురుకుచూపు~~. యువమూర్తములు. యువ. వయసు
నున్నపురుషులయొక్క. మూర్తములు. అంతరంగములను. గ్రుచ్చిపొరంగ
నాటుకొనివెడలేటట్లుగాను. ఒక్కొకసారి. ఒక్కొకతరి. చురుకుచూపు.
చురుకు. తీక్ష్ణమైనటువంటి. చూపు. దృష్టిని. చూచు. వీక్షించును. గిలు
కుమట్టెలరంతు. ~~జిలుగుసంపాదింపనడుచునొక్కొకసారి బెడగునడుపు~~
గిలుకుమట్టెల. మనోహరధ్వనినియిచ్చునట్టి పాదాంగుళ్యాభ
రణాములయొక్క. రంతు. ధ్వనివిశేషము. జిలుగు సంపాదింప. జయ
ము పొందింపగా. ఒక్కొకసారి. ఒక్కొకకాలమందు. బెడగునడపు. మో
హనకరమైనపాదవిన్యాసము చేయును॥ అనగా కాళ్లమట్టెలచప్పు
డు కొంతకాంత్రకుమనోహరమైయుండేటట్లుగా గమనముచే
సు నొక్కొకతేపననుట॥ ~~పదనుగాఁ జాఁజుచేసినపసిఁడికేశు పొల్చి జూ~~

[illegible] పదనుగా ఆర్ద్రములగా। జాజు చేసిన। ఎఱ్ఱజేసినపులవంటి। పసిడిరేకులు
బంగారుప్రకాశకులు రెమ్మలు। పోల్చిజూపట్టు। దీటుకొనుపడు టెట్లుగా। దూ
తికపోలతలము। దూతి। కుంటెనకత్తె రెమ్మలు। కపోలతలము। గండ
స్థలము। [illegible] తమ్మరసము। తాంబూలద్రవము। అం
టగరచి। తగులుకొనేటట్లుగా కైరికి। ముద్దుబెట్టుకొనే నన్నే భావము।
ప్రాయము కలివి। ప్రాయము। వయస్సు నరెమ్మలు। కలిమి। సంపదచేత
నును। బన్నెక్కసారి। బన్నెక్కురాలు వసరమందు। వడ్లంగి వెంటా నాంగి।
కథకారు నిపెండ్లాము। ముఱియుట। శృంగారవిలాసములను ప్రకటిం
పజేయునట్టి

౧౬౮ సీ॥ ఏకాంతమున నిషాంకైనిది పోయి మత్తాళి। చూడ సాకదళితమైంగి
చూడవైతి। చేజేతనప్పుడు ముచ్చికబుచ్చికప్పుమాటలాడినా
తోమాటలాడవైతి। కెమ్మోవి రుచులజెక్కించి తింతియము
ద్దు। గుమ్మగుబ్బలకు మ్మొగు వ్వైతి। నసునేకతమున నరమ్మ
నిరెమ్మప్పరప్పించి। తెరవరమ్మెటికి తల్పుదెరవవైతి॥

౧౬౯ తే॥ నీకుచరణానతుడనైతి నేత్రజితచకోరనన్నిష్ఠలాడనే
లకోరవైతి। వందుకాత్మప్రపంచకుమైన జారుడెదురు తా
కైననవ్వాడవదినెగూర్చి।

[illegible]
మత్తాళి చూడక। మత్త। మదించినటువంటి। అళిచూడక। చెవిరేకలుత్రైలింప
గా। [illegible] ఏకాంతమనగా। వచ్చెదననిప్పుకైనిది

కోరుయు। శీఘ్రముగా వత్తునని గుఱుతు పెట్టినది। [illegible] నాంతదక్క
నాదిక్కు। తెంగిచూడవైతి। తిరిగికనుగొనకపోతివి। [illegible]
[illegible] చేజేతహ। హస్తమందుహ
స్తమునుంచి। చేతులాడించియుంచేసియున్నటి అప్పుడు। ఆసమయమందు ముచ్చిక
బుచ్చికప్పుమాటలాడి। లాలనప్పలుకులు వచించి। నాతోమాటలా
డవైతి। తిరిగి నాతోసంభాషింపకనే పోతివి। కెమ్మోవిరుచులజెక్కించితిం
తియము ద్దుగుమ్మగుబ్బలకు మ్మొగుమ్మవైతి। మద్దుగుమ్మ। ఓమనోహ
రాంగి। కెమ్మోవిరుచుల। కెమ్మోవి। నీయురుకాభరము రెమ్మలు। రుచుల। చుం
బనములవల్లనైన చవులచేతను। చెక్కించితింతిను। మత్తుగొనజేసితివింతేకాం
ని। గుబ్బలు। నీకుచకుంభములచే తను। రెమ్ముగుమ్మవైతి। హృదయము సమోద
వకపోతివి। ఆలింగనము చేసుకోకపోతివి నను। [illegible]
[illegible]। ఏకతమున। ఏకాంతముగాను। నన్నక్క। నన్నూరమ్మని। నేయుంటి
కై ప్రవేశించుమని। బట్టి। సమ్మతించి। రప్పించి। పిలువనంపించి। తెరవ। బహుదు
బా। [illegible]। తల్పు। కవాటమును। ఏటికి। ఎందుకుంగా। తె
రవవైతి। తెరవకపోతివి। నన్నుతొకాంతముగా నేయింటికిరమ్మని సమ్మతిం
చి పిలువనంపిపృనేను వచ్చితే తల్పు ఎందుకు తెరవకపోతివి నీవనుట॥
నేత్రజితచకోర। నేత్ర। నయనములచేత। జిత। గెలువబడినటువంటి। చకో
ర। జీవంజీవము గలరెమ్మ బిన్నదానా। నీకుచరణానతుడనైతి। నీపాదము
లకు నమస్కారము నుజేసినవాడనైతిని। నన్నిష్ఠలాడనేలకోరవైతి। న
న్నఇష్టలాడనే। కాంక్షచేత నీవు నస నందు। ఏలకోరవైతి। ఎందుకుంగా
నుయిచ్ఛయింపకపోతివి। ఆత్మప్రపంచకుమైన [illegible]

[redacted]వద్దదానికి సంబంధులైనటువంటి జారులు దిటజనులు విదుర్తాకై నక్
తమకభిముఖులై యుగుపడినప్పుడు అవ్వాధవదినె గూర్చి అఖిలవిటపవా
సురాళ్లైనవద్దంగిదాన్ని గురించి అందురు ఆపైన చెప్పినప్రకారముగా దా
నితో మందవింతురు వాడవదినె యువ్వనాన అఖిలవిటులను సంభోగాను
కూలమైనవరుసగలదనే వాడికై మాటు॥

౧౨౦ తే॥ పరుషలం కశతా తసంభరణాకరణా జనిత తాపరసాక్రాంత
శాతకాంత హాస్తములదేఱ్చనోకైక్కయవసరము నశ్లైత్వశై
షజ్యము గుదానిచన్నదోయి॥

పరుష+స్తనులకు
టీక॥[redacted]పరుష, కర్కశము లైనటువంటి, టంక, రాళ్లు మరిచేయుటి యొ
క్క, కుంఠార, బాణసయొక్క, సంభరణా, భరియించుటయొక్క, కరణా, క్రియ
చేతను, జనిత, పుట్టబడినటువంటి [redacted] తాప, సంతాపముయొ
క్క, రస, ద్రవముచేతను, ఆక్రాంత, ఆవరింపబడినటువంటి, శాత, వాడియై
నటువంటి, కాంత, భర్తయైనవద్దవానియొక్క, హాస్తములనుచేటులను బ
క్కైక్కయవసరముకు ఒక్కైక్కసమయమందు శైత్యశైషజ్యము గు శీతళ
కాషధమైనటువంటి, అనగా చల్లదనమును చేసేంతౌషధమైనటువంటి
దనుటదానిచన్నదోయి దాని, ఆవద్దంగిదానియొక్క చన్నదోయి,
కుచద్వంద్వము తేఱ్చను సంతోషపెట్టును॥

౧౨౧ కే॥ కైసేసి బిడ్డపాపలతో సందడి వేమిదొరుటలు తెరుయుం జిరు
దిండ్లేకికుచంబులు మెరయుం గాసుందరిప్రాతవెన్నగతిజా
పట్టుకీ॥

టీక॥ కైసేసి అలంకరించి, బిడ్డపాపలతో సందడి వేవిన్ని పిల్లిశిశువులతో స

మ్మర్దముచేతకారుపుటచేతను బదలు శరీరమున్ను తెరుయును ఊరువులున్ను
పిరుదులు నితంబమున్ను ఇంతేసికుచంబులు ఇంతేసి గొప్పవైనకుచంబు
లు, స్తనములున్ను మెరయగాన్[redacted]గా సుందరి వద్దవానిపెండ్లా
ము [redacted] ప్రాతవెన్నగతి [redacted] చూపించి
ర్చినవిగ్రహము వెలెను చూపట్టుక కనుపడును॥

౧౨౨ క॥ చెలిచెలువు తెరువుపెసరుంబవెనాం నాపథికభోగపాత్రంబై
వర్తిలుచుండదానిచెరుపొ కలు దెలిసెంబతికిగొంతకాలంబు
నకున్

టీక॥ చెలిచెలువు చెలి, వద్దవానిపెండ్లాముయొక్క, చెలువు, చక్కదనము
తెరువుపెసరుంబవెన్ తెరువు, మార్గము లో ఉండే, పెసరుంబవె, ముద్ద
లవలెను నానాపథికభోగపాత్రంబై నానా, అనేకవిధములైన
పథిక, బాటసారులైనవిటజనులయొక్క, భోగ, అనుభవమునకు, పాత్రం
బై, అర్హమైనటువంటిదై వర్తిలుచుండగా దానిచెరు
పొకలు దాని, ఆ[redacted]వద్దదానియొక్క, చెరుపొకలు, దుష్ట
నడతలు, అనగా దుష్టమార్గములను ఎంతకాలంబునకున్ కొన్నిదిన
ములకు పతికి దానిమగడైనవద్దవానికి, తెలిసెన్ తెలుపబడెను॥

౧౨౩ క॥ తెలిసియొకనాడువాడా లలనా తిలకంబు తలతలంబట్టు
కొనన్ వలయుననితలచి వెంగలి, కఖికింబరికించినిర్వారాత
బలికెన్

టీక॥[redacted] తెలిసియొంటాగునవద్దవాడు తనభార్య జారిణి
యనితెలిసి ఒకనాడు ఒకదివసమందు వాడు అవద్దవాడు అలల

నాతిలకంబు] స్త్రీలలో భూషణమువలెనున్నట్టి దానిని [redacted]
[redacted] తలతలంబట్టుకొని నవ్వులయినవని] సిగసిగగ్రు
హించుకొనవలెనని తలచి] మనస్సులో సంకల్పించి, వెంగలి కలికి] [redacted]
వెంగలి, వివేకము లేనటువంటి, కలికి, తనభార్యను, పరికించి] చూచి, ని
ర్వికారత [redacted]] [redacted] వికారరహితమైనభావముతో, పలికెన్]
వందలించెను. ఆ నగా తానుచేయు పొరపాటు తన భార్యకు అ
గుపడకుండా వుండే భావముతో అనెనుట॥

౧౨౪ క॥ పలిన యూకేరళనర|పాలుడు నాకాన తిన్నె బంటునను
బాలం|గాల విళంబనమో మహీ|శా వేలం దెవ్వ్యు రంబణ
ము సంబళవమున్॥

టీక॥ పలిన యూకేరళనరపాలుడు] పలిన, పోషింపుచున్నటువంటి, ఈకేరళ
శ్యనరపాలుడు, ఈకేరళదేశాధిపతియైనరాజు [redacted]
[redacted] బాలన్] మిక్కిలి న్నికాలవిళంబనము] ఆలస్యమైనటువంటి ప్ర
లయనము] ప్రయాణమును, నాకొనతిన్నెన్] నాకాజ్ఞచేసెను. మహీ
శా] ఓ చిన్నదానా, వేలన్] వేలంపనముతో దను, రంబణము] రంబడిని
న్ని సంబళముల్] దోవబత్తెములన్ను, తెమ్ము, తీసుకవచ్చియిమ్ము అనిపలి
కెనని భావము॥

౧౨౫ క॥ వేరూరికి చనియుటకై| దారుదినంబులకు వత్తు సద్దివసము
లా|ర్నూరు జువినా నీసంగతి| జారుట నాకనివరమోషసం
తోషము సన్॥

టీక॥ [illegible] వేరూరికిన్] పరుగుగ్రామమునకు, చని] పోయి, ఇటకున్] ఇక్క
డికి, ఆయిందారుదినంబులకు వత్తున్] పంచషద్దివసములకు వచ్చెదను,
నాకు నీసంగతి జారుట్నన్] నీసహవాసము వీడుటవల్లను నాకు, ఆద్దివ
సములు] నేను యిక్కడికి వచ్చేపర్యంతమైనయా దినములు, ఆర్నూరు
జువిరా] షట్ఛతదివసములుగను వున్నా అని సన్] ఈప్రాకార్వక్రప్రకారము
గా వందలించినదై, రమోషస్] ఆవజ్ఞాని పెండ్లాము, సంతోషము
సన్] హర్షముచేతను॥

౧౨౬ సీ॥ చివురువాతెరరచ్చ జేయుచుబో వేరూరి, రెమ్సపరిగానిప
ల్లొత్తు నెంపు, తమిగుబ్బచంటిపాళెముడిగ్గుబో వింత, గువ్వ
పిమ్మటిప్రేరి గొరితాకు, మోము దామరతావి మువు దమందు
బోనైత్త, చెంజుగుకస్తురిచుక్కపెట్టు తేటి, బిన్నారి మేనవా
సించుబో ప్రరుగింటి, కవికిచుట్టుము రువ్వుకమ్మప్రాంత॥

౧౨౭ తే॥ తనచెంకాటుపుబెక్కుటద్దములనప్రతిఫ|లించుబోమోరు
గనిమైత్రివిస్మించు రూప|ప్రాతప్పారాటు వుండూరుబాయు
ననుచు|పొంగెలావణ్యసీమవజ్రంగివేము॥

టీక॥ [illegible] వేరూరిరెమ్మసపరిగానిపల్లొత్తు నెం
పు] వేరూరి రెమ్మసపరిగానికై, తసెంగనుగానిరెమ్మక్, పల్లొత్తు, దంత
క్షతమువల్లనైన, నెంపు, అరుణకాంతి, చివురువాతెర] పల్లవమువంటి
నాయధరపల్లవండు, రచ్చచేయుచుబో] కెలువుచేసునుబో, అనగా

తనపతియైన వడ్లవాండు గ్రామాంతరమునకుం బోగా తనయింటికి వచ్చినట్లు
సొగసుగానితో దంతక్షతాదులు ప్రకాశించేటట్లు రతిశ్రీ దసలుపవ
చ్చునని సంతోషించెననుట॥ వింత
గుప్పిపిప్పటప్రతి గోరితాకు] వింతగుప్పి, విటజనుని యొక్క, పిప్పటప్రే
తి, కనిపించునొక్క, చిటికిన ప్రతి యొక్కనుట, గోరితాకు, గోటిపోటు,
అనగా నఖక్షతము+ తమిస్ర] మోహముచేతనే, గుబ్బచంటి పాళెము]
గుబ్బచంటి, వర్తులమైన నాచనుదోయి యనేటి, పాళెము, గ్రామదేశ
మందు+ దిగ్గుచో] ప్రవేశించుచో, అనగా నూతనమైన విటునితో నా
కుచములందు నఖక్షతములు గలుగునట్లుగా సురతి విలాసములతో
వెలసి యుండుననుట+ దమందుచో మైత్త్ర
వెంజుగు కస్తురిచుక్కబొట్టుతేట] క్రొత్తవెంజుగు, నూతనపులంజగా
నియొక్క, కస్తురిచుక్కబొట్టు, వర్తులాకృతి తీర్చిన మృగనాభితిలకమనే
టి, తేట, తుమ్మెద+ మోము తామరదాండ్లె] నాముఖపద్మపరిమళముచే
తను+ ముదమందుచో] సంతోషించుచో+ అనగా విటుని ముఖము
దు తనముఖము తనముఖమందు విటుని ముఖము జేర్చుకయునాన్యా
నురాగముగా రతిశ్రీ దసలుపుచు సుఖమందియుండవచ్చుననుట॥
రింటికవిలిచుట్టము రెమ్ముకమ్మపూంత] పొరింటి
టికవిలిచుట్టము, ఇతరగృహములయందు మెలగుచుండే ప్రాణబంధు
వుడైన సొగసుగానియొక్క, రెమ్ముకమ్మపూంత, వక్షస్థలమందు పూయు
బడిన గంధము+ చిన్నారిమేను] చిన్నారి, ముద్దైన, మేను నాదేహమందు+

వాసించుచో] పరిమళించుచో+ అనగా ప్రాణప్రియుడైన విటగానితో పా
రసపరగంధాలింగనసౌఖ్యము గలుగునట్లుగా నుండవచ్చుననుట॥
మారుమగని కైప్రెమ్మించు
రూపు] మారుమగని, జారుని యొక్క, కైప్రెమ్మించు రూపు ఒప్పులకుప్ప
టువంటి సౌందర్యము+ (తన+ మేను) తన, నాయొక్క,
మెకాటప్పు, సుందరమైనటువంటి, చెక్కుటద్దము+ దర్పణము
లవంటి కపోలములయందు+ ప్రతిఫలించుచో] ప్రతిబింబించుచో+
॥ జారుడు నేను యేకీభవించి నిరంతరము సురతసౌఖ్యమందుదుమను
ట॥ ప్రాంతపాంట్లాటము]
ప్రాంచేన భర్త యనేయుపద్రవము+ ఉండూరు బాయునను చుఖ] ఎప్పు
డుండిన గ్రామమును విడుచునను చు+ లావణ్యసేమ] లావణ్య, చక్కద
నమునకు, సీమ, స్థానమైనటువంటి+ వట్టంగివేము] రథకారుని పెండ్లాము
పొంగ్ర] సంతోషించెను+ అనగా ప్రాంతపాంట్లాటమైన తనమగడు తాను
న్గ్రామము విడిచిపోతే తనమనసు వచ్చినట్లు మైత్త్ర విటులతో యథేచ్ఛ
ముగా విహరించుచుండవచ్చునని యుత్సాహపడెననుట॥

౨౪ క॥ తలపేనుపంటిసందిం| బులుకాలనములు వస్త్రము నయూన
కటి| స్థలితేట పాదరక్షను| శిలమోవెం ప్రాంతము గడు చేటువ్వటికిన్॥
టీక॥ తలపేను] శిరస్సుయందు స్సయూకవలెనున్న+ పంటిసందింబులు] దంత
ములనడుమ తగులుకొన్న పుడకవలెనున్న+ కాలనములు] పాదములనా
టుకున్న కంటకమువలెనున్న+ వస్త్రము నయూక] కట్టుకున్న బట్టయందు

కలిగియున్నచోరశాంతువలెనున్నాఁ కటస్థితిఁ] కొండిగజ్జివలెనున్నాఁ పాందరక్షను
శిలవెుకొలెన్] చెప్పులోరాయివలెనున్నాఁ ప్రాతముగదు] ప్రాణనభర్త అవ్విటికిన్] వ్యభిచారియైనదియాంవల్లదానికిఁ చేటు] కీడు. అనగాంతలఁపే
నుమొదలైనయీపైనచెప్పినవియెట్లు అసహ్యములో తదేలాంగునపాతము
గదు అసహ్యమౌనని తనమనస్సులో తలచెననుట॥

౨౭౯ ఆ॥ నెరసుతోండబాసినేత్రంబుదుర్భర। వ్యాధితోండబాసియం
గకంబు। కాంతినుల్లసిల్లగలిగనిబాసియు। బ్యానురూపవృత్తి
నగుదునేను॥

టీక॥ నెరసుతోండబాసి] నలుసువదలి. నేత్రంబు]
నందునములన్నాఁ దుర్భరవ్యాధితోండ] దుర్భర. అతిశ
యమైనటువంటి. వ్యాధిలోడ. రోగముతోండనే. బాసి] విడతెగిన
టువంటిఁ అంగకంబు] అవయవములన్నాఁ కాంతి ...తే
జస్సునచేతనుఁ ఉల్లసిల్లగలి... వేనిబాసి]
...ప్రాతముగనిండవిడతెగినేనను] ఇ బ్యానురూపవృత్తినగుదు] సామున
స్సునవచ్చినప్రకారముప్రవర్తింతునుఁ॥

౨౮౦ క॥ అనిమూఁపులుమూండైలా। లనరథకారునకుసంబళముకం
బళవి। చ్చినివిచికుహంనార్రిగడతెరేన నప్పుడుపడతిపేరుకె
నిపతికనియెన్॥

టీక॥ అనిమూఁపులు. అని.] ఇట్లాగావుండలించిఁ మూఁపులుమూండై] వక
బుజముమూడుబుజములై. అనగా నతిసంతోషించినదై పడతి] ఆ

వల్లదిఁ లాంలస్కే] ఊరటించే భావముచేతఁ రథకారునకు] తనమగనికిఁ
... సంబళము] దూవబత్తెములన్నాఁ కంబళము] గొం
గళిన్నీఁ ఇచ్చి] ఒసగినదైఁ నిలిచి] నిలువబడిఁ కుహనార్రి గడలగెున్నకే
పటపుదుఃఖము విజృంభింపగాఁ అప్పుడు] ఆసమయమందుఁ
... పేరుకొని] వానినామధేయము నచివిచిఁ పతికనియెన్]
పెనిమిటిలో నిట్లనియెనుఁ॥

౨౮౧ ఉ॥ నిక్కమమూరికేగెదవె నీకు దయారహింతాత్మడైనరా
జెక్కడగన్ని నిన్నునెకయించుకన్పెడబాసియుండలే
నెక్కడికేనినీపిరుదనిప్పుడవచ్చెదతోడితెంచుచెన్ను
న్నైరదిరసాహ్యదయమక్కటనీవశమాఁ చారంగవే॥

టీక॥ ... నిక్కమము] నిజముగానుఁ ఊరికేగెదవె] గ్రామ
మునకుపోరెుదవెఁ దయారహింతాత్మడైన] కృపలేనటువంటిఁ రాజు]
ప్రభువుఁ నీకెక్కడగన్నె] నీకెక్కడసంభవించెనుఁ ...
... ఒకయించుకసేపు] ఒకనిమిషమాత్రమైనానుఁ నిన్నె
డబాసి] నిన్నువిడిచిఁ ఉండలేను] నివసించుటకు సహింపలేనుఁ. ఎక్కడి
కేని] పస్థలమునకైనానున్నాఁ నీపిరుదన్] నీవెంబడినఁ ఇప్పుడవచ్చెదన్] ఈఅక్ష
ణమందేవస్తాననుఁ అక్కరదీర్చ నీప్రయోజనముగడచేటట్టుగాఁ తో
డితెంచుచెవెున్నను] నన్ననీతోడకూడాతీసుకెునిపోఁ అక్కట] అయ్యొ
రెుయీఁ నాహృదయము] నామనస్సుఁ నీవశవతాంబెరుంగవె] నీస్వా

ధనవంతుఁడవుదువా? యనఁగా నీతోఁ గూడానే నుండవలసినదాన్ని నా
మనసున్న నీవశవంతుండవు నీవెరుఁగుదువుగదా. నిన్ను విడిచి క్షణమాత్రమేకాని నిమి
షమాత్రమేకాని యెక్కడనుండలేను నీతోఁ గూడానే నేను వచ్చెద
నని వాయసము మాటలు మాట్లాడెననుట॥

౧౮౧ శ॥ నిమిషము దివసంబై దివసము నెలయై మాసరంబు సం
వత్సరమై క్షణము యుగమై చింతింపఁబడు రమణీ భవదీయయో
గరాహిత్యమునకు॥

టీక॥ [illegible] నిమిషము కనురెప్పపాటుమాత్రపు కాలము.
దివసంబై దినప్రమాణమైనదై దివసము దినమాత్రమైన కాలము.
నెలయై యొకమాసమైన యటువంటిదై మాసరంబు ఒకమాసము సం
వత్సరమై ఒకయేఁడై మాసము ఒకసంవత్సరము యుగమై కృతత్రేతాది
యుగములలోనొకటియై అనఁగా నొకనిమిషము యుగప్రమాణ
కాలముగాఁ గలదాన్నియై రమణీ ఓ మనోహరుఁడైన పురుషుఁడా
భవదీయయోగరాహిత్యమునకు భవదీయ నీ సంబంధమైన యో
గ సంయోగము యొక్క రాహిత్యమునకు లేకపోవుటచేతను అ
నఁగా నీతోఁ గూడియుండకపోవుటచేతననుట చింతింపఁబడు ఈ
ప్రకారము తలచబడును అనఁగా నీతోఁ గూడియుండుట లేకపోవు
టచేతను నిమిషమాత్రకాలము నొకయుగముగా తలచఁబడుననుట॥

౧౮౨ ఉ॥ ఈచెలువీకళావిభవమీగుణమీకమనీయవిగ్రహం

బీచతురత్వమీగరిమయేమగవారికిలేదు చూచితిం
జూచితిప్రాణనాధనిను జూచినకన్నులకాలతాం
తనారాచుఁడుబట్టదేవమగరాజవు నోజవ్వని న్నమింతయున్॥

టీక॥ (ఆవశ్లాది తనమగనితోఁ వందించున్నదియేమంటె) ప్రాణనాధ ఓ నాజీ
వితేశ్వరుఁడా ఈచెలువు నీయొక్క చక్కఁదనమునకు ఈకళావిభవము
నీయొక్క మంచిలావణ్యసంపత్తియునకు ఈగుణము ఈ సుగుణము
నకు ఈకమనీయవిగ్రహంబు ఈలాగున మనోహరమైన శరీరము
నకు ఈచతురత్వము ఇటువంటి సామర్థ్యమునకు ఈగరిమ ఏతా
దృశమైన యిటువంటి గురుత్వమునకు ఏమగవారికి ఏయటువంటి పురుషు
లకు నకు లేదు కల్గియుండుట కానము చూచితిం జూచితి వెదకఁగా
గనుగొంటిని ఆదరాద్వయముతో నిను జూచినకన్నులకు నిన్నవలోకించి
న నేత్రములకు [illegible] ఆలతాంతనారా
చుఁడు. ఆమన్మధుఁడు. పట్టదు. చూడయోగ్యుఁడు కాడు. ఈ వమగ
రాజవు నీవే పురుషులలో శ్రేష్ఠుఁడవు ఓజవ్వ నీవే తగినవిధముక
లవాడవు [illegible] ఇంతయున్ నేనుచెప్పినయీ విధమం
తయు నిక్కము సత్యము అనఁగా నాప్రాణనాధుఁడవైనయో
మనోహరుఁడా నీచక్కఁదనము నీసుగుణము నీకళావిలాసము
నీమనోహరదేహసౌష్ఠవంబుమొదలైనవి యేపురుషులయందు
జూచినాలేదని తనమగనితో యీమాటలు చెప్పి కొనియాడెననుట॥

౧౯౪ ఉ॥ కేవలసాధనంబు విరుగేల వహించినటించు నమ్మహా
భావజునట్లు నయుక్కుటిలి బాడిసెయుంగొని నీవు మామకీ
నావసథంబునన్మెలగ నచ్చరబాండ్రునగన్నులార్పకిం
పావహిలంగజాతుదరహాసపరిస్ఫురితాననాబ్జవై॥

టీక॥ కేవలసాధనంబు కేవల- ములు ఇవ్వవులైనటువంటి, సాధనంబులు, ఆయుధములను, ఇరుగేల, రెండుహస్తములచేతను, వహించి, ధరించి, నటించు, నృత్యము జేయుచున్నటువంటి, అమ్మహాభావజునట్లు, మహాత్ముడైనయా మన్మధునివలెనే, ఉక్కుటిలి, లోహమయమైన శంకులనున్న, బాడిసెయుఙ్, కొయ్యలుచెక్కె ఆయుధమును, చేకొని, అనగా వహించియనుట, నీవు మామకీనావసథంబునన్మెలగ, నీవు నాగృహమందు సంచరించుచుండగా, అచ్చరబాండ్రున, అప్సరసవలెనే, కన్నులార్పక, రెప్పలువేయక, దరహాస పరిస్ఫురితాననాబ్జవై, దరహాస, చిరునవ్వుచేత, పరిస్ఫురిత, మిక్కిలి ప్రకాశించు, ఆననాబ్జవై, పద్మమువంటి ముఖము గలదానవై, ఇంపు, ఒప్పిదము, ఆవహిలంగ, ఆవహింపగా, చూతు, నిన్ను గనుగొందును, అనగా కండ్లారనిన్ను వీక్షింతునను టి॥

౧౯౫ కే॥ విదిగలమానికె మ్ముంబు త్రదితోడం గూర్చినట్లు తనతో నిను
సొంపదరం గూర్చిన బ్రహ్మకు దదంసకచెరవెవ్వత్తి మ్రొక్కుదమె ప్రా
ణేశా॥

టీక॥ ప్రాణేశా, ఓ జీవితేశ్వరుడా, విదిగల మానికెము, త్రదితోడం గూర్చినట్లు, విదిగల, స్వచ్ఛమైన, మానికెముఙ్, మాణిక్యమును, పుత్త్రదితో

డంగూర్చినట్లు, బంగారముతో పొదిగించినట్లు, తనతో, నాతో, నిను సొంపదరం గూర్చిన, నిన్ను యోగ్యముప్ప ఘటించినట్టివంటి, బ్రహ్మకు, హిరణ్యగర్భునకు, తదంసక, ఆలస్యము చేయక, చెదరెవ్వత్తి మ్రొక్కుదమె, హస్తములు పైకెత్తి నమస్కరింతామా, అనగా మనలయిద్దరిని యోగ్యముగ ఘటించిన బ్రహ్మకు మనము నమస్కారముచేయుదము నుట॥

౧౯౬ కే॥ తడసిన జత్తునప్పడి నిక్కడికే తెమ్మనుచు మ్రుచ్చుకన్నేరులుకం
బుడిబుడిరేచుప్పలతో నవ్వెడమాయలప్రోవు మగనివే
ట్కాలుపుటయుఙ్॥

టీక॥ తడసిన, ఆలస్యముచేసినట్టాయెనా, చత్తుఙ్ చనిపోదును, ఇక్కడికే తెమ్మనుచు, ఈ స్థలమునకు రమ్మని పలుకుచున్న, అనగా శీఘ్రముగా నేనున్నయీ స్థలమునకు రమ్మనుచు పలుకుచున్నదనుట, మ్రుచ్చుకన్నేరులుకఙ్, అసత్యనేత్రబాష్పములు స్రవింపగా, బుడిబుడిరేచుప్పలతో, తాళితాళిచేసెటిరోదనములతో, అవ్వెడమాయలప్రోవు, మాయావిశేషములకు ఆస్పదమైనయా వద్దది, మగనివేట్కాలుపుటయుఙ్, తనపతిని పంపించగా॥

౧౯౭ ఉ॥ వంచనచేసివాడు తలవాకిలి వెల్వడిపోయిపోయియు
స్సాంచలకుంజకోటరము నందిను డిగినటుక్కుబెట్టియా
ముంచినచీకటిఙ్ మునవిమచ్చువలెంజెరబారియుంటి లో
మంచముక్రింద దూరుకొని వతానముక్రైకొనియుండెనత్తరిఙ్॥

టీక॥ ~~వంచనచేసివాండ్లుతలవాకిలివెల్వడిపోయిపోయి~~ వాండు] ఆవజ్ఞవాండు. వం
చనచేసి] మాయచేసి. తలవాకిలివెల్వడి] గ్రహద్వారముదాంటి. పోయి
పోయి] చనిచని. అస్తాంచలకుంజకైంటరము నందు] ~~సూతటిన~~. అస్త. అస్తప
ర్వతముయొక్క. అంచల. అగ్రమందలి. కుంజ. పొదరిండ్లయొక్క. కైంటు
రమునందు] తెరటంతుందు. ఇనుడు] సూర్యుడు. ఈగిన] దాగిన. అనగా
(ప్రచ్ఛన్నాలకగా) ~~సూర్యుడస్తాద్రి చేరగా~~ ననుట. టక్కుబెట్టి] మాయచేసి. ఆవుబంచిన చీకటిన్]
లోకమునావరించినయంధకారమందు. మసలి] తిరిగినవాడై. ఇంటిలోన్]
గృహములోకి. వ్రచ్చవలెన్] దొంగవాడివలెనే. చొరబారి] ప్రవేశించి. మం
చముక్రిందదూరుకొని] పర్యంకాంధః ప్రదేశమునందు ప్రవేశించినవాడై]
వెతానముగైకొనియుండె] మాటులాడక యున్నవాడాయెను. అత్తరిన్]
ఆసమయమందు॥

౨౮౮ ఆ॥ జలములాడి మేన కలపంబు బూసి యుచ్చైలువ చలువవలి
పెచ్చెరగట్టి మడిచికుడిచి వేచి విడియంబు సేయుచు మొదలియా
మమైన యదదనెరింగి॥

టీక॥ అచ్చైలువ] ఆవజ్ఞడి. జలములాడి] స్నానముచేసి. మేన] శరీరమందు. క
లపంబుబూసి] పరిమళయుక్తమైనగంధమును లేపనము జేసి. చలువవలి
పెచ్చెరగట్టి] సన్నపుధౌతవస్త్రముధరించి. మడిచి] కుప్పులోపుంపుదండ
లు ధరించి. కుడిచి వేచి] భోజనముచేసివేచి. విడియంబు సేయుచు] తాం
బూలము సేయుచున్న. మొదలి యామమైన] మొదటిజాము గతమైనను.
అదనెరింగి] సమయముతెలిసి॥

౨౮౯ ఉ॥ ఆతెలిగంటి కెంటి నెరసైన విభుండరిగెన్నిరంకుశ

ప్రీతిరమింపవచ్చు విటుచిల్వము నీవని ద్రోవదూతిం యూ
శేతిరిబారయి చేరన గరింపెరపద్యము సుంగెనర్చి సం
జాతకుతూహలుండగుచు జారుడు దత్సదనంబుఁ జేరఁగన్॥

టీక॥ ఆతెలిగంటి] ఆవజ్ఞడి. కెంటినెరసైనవిభుండరిగెన్] నేత్రమునకు నలుసువ
లెనే యుండెటి మగడు పోయెను. ~~నిరంకుశప్రీతిరమింపవచ్చు~~. నిరంకుశ
ప్రీతి] నిరంకుశ. అడ్డములేనటువంటి. ప్రీతి. ప్రియముతోడను. రమింప
వచ్చు] క్రీడింపవచ్చును. విటుచిల్వము నీవని ద్రోవ] దూతికను గూర్చి నీవు
జారుని (పిలువుమని) ~~పిలు~~ పంపగా. దూతి] కుంటెనకత్తె. ఆశేతిరిబారయి చేర] ఆరా
త్రియేగి జారుని పిలువగా. జారుడు] విటుడు. నగరిన్] పట్టణమందు.
పెరపద్య] సందుమార్గమందు. ముసుంగెనర్చి] అవకుంఠనము వేసుకొని.
సంజాతకుతూహలుండగుచు] సంజాత. పుట్టినటువంటి. కుతూహ
లుండగుచు] సంతోషము కలవాడగుచున్న. తత్సదనంబుఁ ~~జేరఁగన్~~] తత్.
ఆవజ్ఞదానియొక్క. సదనంబు. గృహమును. చేరగన్] ప్రవేశింపగను॥

౨౯౦ ఆ॥ కెలిమ్లమూయదుద్దుగొంగడి బరచిన మంచమునమైత్త్ర
మగనిగెనుచు కులుకున దలనేగి డూర్చుండె దానిత్రిం దొరిగిమ
గడు దాగుటెరుగవేక॥

టీక॥ ~~కెలిమ్లమూయదుద్దుగొంగడిబరచిన~~. కెలిమ్లమూయ] ఇట్లాంగణము
లు ముంగిలియుండెటట్టుగా. దుద్దుగొంగడి బరచిన] జమఖాణం బది విస్తృ
తము జేసినటువంటి. మంచమునకు] పర్యంకమునకు. మైత్త్రమగనిగెను
చు] సొగసుగా నితే సుకొని. కులుకున దలనేగి] సొగసైన గమన విశేషము
లతో పోయి. మగడు] తనభర్త. దానిత్రిందు] ఆమంచము దిగువను. జరగి.

ఒదుగుచుండెనిట్టి దాఁగు వెరుఁగలేక। అగుపడకయుండుటను తెలుసుకొనలేక। కాం
క్షుండై పంచముఖిదాకాంక్షన్నదాయెను॥

౨౬౧ చ॥ ప్రవిఘటితానురూపదృఢబంధమమంథరమొందకవృద్ధళాం
రవము కఠోరపాలముకురస్తనదృష్టనఖక్షతంబునై
తవపరిహాసభాషితమతాంతచపేటము పాంస్రలజ్జమ
ప్రవదుపగూహముల్లసిలె సంగమమిద్దరకున్ నిరంధ్రమై॥

టీక॥ ప్రవిఘటితానురూపదృఢబంధము। ప్రవిఘటిత. వెస్సగా పొందింపబ
డినటువంటిట్టి। అనురూప. అన్యోన్యస్వులకు యోగ్యములైనటువంటిట్టి। దృ
ఢ. గాఢములైనటువంటి. బంధము. అనేకవిధములైన నాగరికాదిబంధము
లు కలిగినటువంటిట్టి। అమంథరమొందకవృద్ధళాంరవము। అమంథర. మంద
ముగాని మొందకవ్వత్. సంతోషము జేయుచున్న. గళారవము. కంఠధ్వని కలి
గినటువంటిట్టి। అనగా రతికూజితములైన మణితములు కలదనుట। కఠోర
పాలముకురస్తనదృష్టనఖక్షతంబు। కఠ. పిరుఁదు. కపాలముకుర. అద్దమువం
టి చెక్కిళ్లయందు। స్తన. కుచములందు। దృష్ట. కనుబడుచున్నటువంటి। నఖ
క్షతంబు. గోటినొక్కులు గలిగినటువంటిట్టి। బాహ్యరతికాలమందు జఘ
నప్రదేశమందున్న చెక్కిళ్లయందు కుచములయందు గోటినొక్కులు కలగచే
సెదికళా శాస్త్రప్రసిద్ధమేను. అకైతవపరిహాసభాషితము। అకైతవ. కపటరహి
తమగునట్టుగాను. పరిహాసభాషితము. నవ్వులమాటలు కలిగినటువం
టిట్టి. రతిక్రీడయందు పరిహాసభాషణములు కామశాస్త్రప్రసిద్ధము।
అతాంతచపేటము। అతాంత. అలసటవేనట్టుగా. చపేటము. చెంపలువా

యింపడములు కలిగినటువంటిట్టి। అపాంస్రలజ్జము। అపాంస్ర. పోగొట్టబడినటువం
టి. లజ్జము. సిగ్గు కలిగినటువంటిట్టి. రతికాలమందు స్త్రీపురుషులకు సిగ్గువి
డుచుట శాస్త్రప్రసిద్ధము। అప్రవదుపగూహము। అప్రవత్. జారనటువం
టి. ఉపగూహము. గాఢాలింగనము కలిగినటువంటి. సంగమము।
సంభోగము. నిరంధ్రమై। నిరాటంకపబడనదియై। ఇద్దరికిన్। ఆవఱ్ఱదా
నికిబానిసెగను గంనికిన్ని. ఉల్లసిల్లె (ఒప్పె) ను॥

౨౬౨ క॥ సాంద్రీయశ్శతధారా। సాధారణఖరశిఖరనిశాతనఖం
బుల్। సాధింపగరతిసాధా। యోధనసాధనములయ్యె యువ
వంయువతులకున్॥

టీక॥ సాంద్రీయశ్శతధారాసాధారణఖరశిఖరనిశాతనఖంబుల్। సాం
ద్రీయః. అతిశయముగాను. శతధార. వజ్రాయుధము వలెనే. అసాధా
రణా. అసమానమైనటువంటి. ఖర. తీక్ష్ణము గలిగినటువంటి. శిఖర. అగ్ర
ములు కలిగినటువంటిట్టి. నిశాత. వాడియయిన. నఖంబుల్. గోళ్లు।
యువయువతులకున్। యువ. లేప్రాయము గల జారునికిన్ని. యువతులకున్.
లేప్రాయము గలవఱ్ఱదానికిన్ని. సాధింపగ। రతికార్యమునందు నెరవేర్చుకొ
నుటకు। రతిసాధాయోధనసాధనములయ్యె। రతిసాధాయోధన. మన్మ
థకలహమునకు. సాధనములయ్యె. ఆయుధములాయెను. రతికా
లమందు స్త్రీపురుషులు పరస్పరముగా గోళ్లచేత నొక్కులు పక్కలుమొ
దలైన స్థలములను గ్రుచ్చేది ప్రసిద్ధము॥

౨౬౩ క॥ అసతియుఁ బుపతియు నని జ। వసతిం జెలరేగి యిట్లు వారిణాగాఢ

ల్లసనమున నచెనగదు సికిలి। వెస నచ్చైవికాలు మగని వెన్నెరయుటయుఙ్॥

టీక॥ అసతియు। జారకాంతైనయూవల్లవా నిపెండ్లాము నన్ను। ఉపపతియు నను। జారుడైనదాని సెగసుగాడు నన్ను। నిజవసతిఙ్ ~~జె~~ నిజ. స్వకీయమైన. వసతిఙ్. గృహమందు। చెలరేగి. విజృంభించి। ఇట్లు। ఈపైన చెప్పినప్రకారము। అపారణాగాఢోల్లసనమున ~~పెనగ~~ అపారణా. నివారింపగూడనటువంటి. గాఢ. దృఢమైనటువంటి. ఉల్లసనమున. వేడుకచేతను. పెనగఙ్. సంభోగము చేయుచుండగా। దుసికిలి। జారి. వెస। శీఘ్రముగా। అవ్వైవికాలు। అవల్లదానిపాదము. మగని। దానిపతియొక్క. వెన్నెరయుటయుఙ్। వీపు తగులుటయు నన్ను। అనగా తనకాలు మగని వీపు తగులగా ననుట॥

౨౬౪ క॥ విటచెడకయ ధరిత్రి। కటిమదిలో నిశ్చయించె కనలు ననేచ్చ్।
కటినెక్కటి నిక్కడికం। కటిక్రిందికివచ్చె గట్టిగా మగడనుచుఙ్॥

టీక॥ విటచెడక. ధైర్యము విడవక। అద్ధరిత్రికటి। భూమివలెను విపులమైన కటిప్రదేశము కల్గినందున వల్లది। మగడు। తనపతి। కనలు నఙ్। కోపము చేతను। ఈ చీకటి। ఈ తిమిరములోను। ఎక్కటి। వంటరిగాను। ఇక్కడి కంకటిక్రిందికి। ఇక్కడనుండే మంచము దిగువకు। గట్టిగా। దృఢముగా। వచ్చె। పతెంచెను। అనుచుఙ్। అనుకుంచున్న। మదిలో। తనమనసులో। నిశ్చయించె। నిర్ణయము చేసెను। అనగా యీ చీకటిలో యిక్కడనుండే మంచము క్రిందికివురెవ్వడు రాలేడు. నామగడే గట్టిగా వచ్చినాడని ఆసమయమందు ధైర్యము చెడక మనసులో నిశ్చయించినదాయెనని భావము

౨౬౫ క॥ రతిదవ్వగుచెందియుయ్యుప। పతి నాతింజూచి పలికె పద్మ

ముఖి నీపతిరతిలో నారతిలో। మతిదలపగ నీకు ప్రియతమం
బె యున్నదియో॥

టీక॥ అంతఃపతి। ఆ జారుడు। రతిదృప్తిచెందె। సంభోగక్రీడచేతను తనివిజెందె। నాతిజూచి పలికె। అవల్లదాన్ని కనుగొని సంభాషించెను। పద్మముఖీ। ఓ కమలముఖవంటి ముఖము గలపడుచా। నీపతిరతిలో। నీమగడు చేసే సంభోగక్రీడలో। నారతిలో। నేను చేసే సంభోగక్రీడలోను। మతిదలపగ। నీ మనసులో విచారింపగాను। నీకు ప్రియతమంబెయ్యదియో। నీకిష్టమైనదియెవని రతిసంభోగమో॥

౨౬౬ క॥ పేరాశ్వకనిక్కము జెప్పు। మారామాప్రమద నిననదివానిదెసం।
గూరిమి గలిగియు నలరథ। కారము నోరంజకంబుగా నిట్లనియెఙ్॥

టీక॥ రామా। ఓవల్లం. నిభామా। పేరాశ్వక। నేనదిగితి ననికలహింపక। అనగా నేనడిగినానని మూలి గెపిల్లపోరు పొమ్మనిచినట్టు చెప్పకను। ప్రేమఙ్। ప్రీతిచేతను। నిక్కము జెప్పుమా। నిజముగా పల్కుమా। అనినఙ్। జారుడు యీప్రకారము మందలింపగా ~~అది వానిదెసఙ్~~. అది। అవల్లది। వానిదెసఙ్। వానియందు। కూరిమి గలిగియుఙ్। ప్రియము నొందినది। అలరథకారము నో రంజకంబుగా ~~నిట్లనియెఙ్~~. అలరథకార. ఆమంచముక్రింద నుండే తనమగడైనవల్లవానికి. మనోరంజకంబుగాఙ్ చెవులను సంతోషము యెట్లుగా। ఇట్లనియెఙ్। ఈ ప్రకారముగా పలికెను॥

౨౬౭ మ॥ ప్రతిప్రాణేశు రహస్యకేళి దలింప నాస్మైర్యము బ్బారణా
స్థితివుం గొంగు పసిం డిగాం దెంయు దినాతిం ప్రీతి దేలింపగా

కతిరాగాంగతుడై విరక్తుడు రలంగా జారుజారుం డిపే

సతతమే చెప్పకు వానితో ధిరతి నిస్సారంబు రాజాస్యకున్॥

పతిదేహ రహస్యకేళికే

టీక॥ ప్రాణేశ ఈ, మగనియొక్క, రహస్యకేళికిన్, రతిశ్రీదక్షు, ప్రతి, సమానము, తలంపన్, విచారింపగా, సాక్షాత్తు చాతుర్యరణాస్థితి, ఒక వర్ణము నైనా పలుకకూండనిది. అనగా పతిరహస్యకేళికి దీటు లేదనుట. అది, అట్లే దీటు లేని మగని రతికేళి, ~~నాతిం ప్రతి దలింపగా~~, నాతిన్, స్త్రీని, ప్రీతిన్, ప్రియముచేత, తేలింపగా, సంతోషింపజేసే కారకు, ముంగెంగు పసిండి గాండు, ముందరిచెరగు బంగారము కాదా. అనగా ముందరిభాగపు కొంగు బంగారమే ననుట. యథార్థముగా తన పతిచే తజేయ బడిన రతిస్త్రీకి సంతోషకారణమైనదనుట. జారుండు, విటుడు, కతిరాగాంగతుడై, కొన్నిదినములు వచ్చినవాడై, విరక్తుడు రలన్, అనాసక్తి పుట్టగా, వైరాగ్యమనుట. జారురాకపోవును. ఇల్లే, జారునితోటి పొందు నిందితము, రాజాస్యకున్, స్త్రీకి, వానితోటి రతి, ఆ జారపురుషునితో నైన సంభోగక్రీడ, నిస్సారంబు, నీచమైనది. అనగా రుచికరముగా నిదనుట. సతతమే చెప్పకు, శాశ్వతముగాదు గదా ఆమాట వచింపకుము అని మందలించుట॥

౧౯౮ క॥ ఇది యేటి మాటయే లా, వదరెదు నిను నీవె రుంగవా నాకెవు

లుం, డుదధిచిరుపడియు వీవ, ల్లదినే ననకున్న తెలియదా నీమది కిన్,

టీక॥ ఇది యేటిమాట, ఇది యెక్కడి పలుకు. అనగా నీవు యీపైన చెప్పిన ప్రకారముగా నాతో మందలించుట. ఏయొక్కడి మాటయని తిరస్కరించుట. ఏలా వదరెదు, ఎందుకు యీలాగు నప్రేలెదవు. నిను నీవెరుంగవా, నిన్ను నీవు తెలి

యవా, ~~నాకరమునారుడుదధి~~, నాకరమునారుడు, నాభర్త, ఉదధి, సముద్రము, ఈవు, నీవు, చిరుపడియువు, నీళ్లల్లో కెంచవముగా నివిచియుండే చిన్నగుంటవు, అల్లదినేననకున్న, అట్లా యొక్కువ తక్కువగా యుండదము నేను చెప్పకయుండినను, నీమదికిన్, నీమనస్సునకు, తెలియదా, గోచరము గాదా. అనగా మనసెరుగదా యనుట॥

౧౯౯ క॥ కోతి నినువంటి మానిసి, కోతికి నా మగని పేరుకైన జక్కెరకుం

జేతికి గలవాసి జూమీ, కాంతాళవము గాండు నీ కసుషు నుడాతండున్॥

టీక॥ కోతి, అసహ్యము, నినువంటి మానిసికెలాతికి, నీవంటి మనుష్యమర్కటముతో డనను, నా మగని పేరుకైన, నా భర్తను స్తోత్రము చేయుట, చెక్కెరకున్, కండశర్కరకున్నూ, చేతికి, చేడైన వస్తువునకు, గలవాసి సుమీ, ఏలాగు యొక్కువ తక్కువ కలదో ఆలాగు చూడుము, నీ కషు నుడాతండున్, శ్రేష్ఠుడైనవాడు నా మగడు, కాంతాళవము గాండు, కోపముచేత పల్కుటగాదు. అనగా నీకన్నా నా భర్త ఉత్తముడని మందలించుట॥

౨౦౦ ఉ॥ బందనసేల నా మగని యొద్దరమించుట యింద్రభోగమై

యుండునటో యనుంగు మగడౌరికి బాల్పువెరింగి యొంటిని

టుండగవచ్చి పట్టుకైని యొంరి దురాత్మకసిగ్గుగెంటి పే

రెందయు బోవె వేడిఘటియుంపదె నాకిటువంటి కూటమిన్॥

టీక॥ బందనసేల, ఈలాగని యొక మాట చెప్పవలసినదేమి. అనగా నీతో యేమీ జెప్పబని వేదనుట. నా మగని వద్దరమించుట, నా పెనిమిటితో రతిక్రీడసలుపుట, ఇంద్రభోగమై యుండున్, పురందరుని సుఖమై యుండును,

అహో] అహోస్వ. ~~అనుంగు మగడు — రికి బాల్యప్రేమ~~. అనుంగు మగడు] ప్రియ
తెలైన నా పై నిమిత్తి. ~~ఊరికి బాల్యప్రేమ.~~ ఊరికె] గ్రామాంతరమునకు పో
వు పెరింగి] అరుగుటను తెలిసి. బంటి నిట్లుండగవచ్చి] ఈ ప్రకారము వంటి
రిగానుండగా నా యింటికి తెంచి. పట్టుకొని] బలాత్కారముగా గ్రహిం
చి. బరిదుకాత్మక] బరిపాపాత్ముడా. సిగ్గుగెంటి] నా లజ్జ తీసుకొం
టివి. నాకిటువంటి కోటమిన్] ఈ ప్రకారముగా నైన సంభోగము చేత
నాకు. పెండయియుండె] ప్రచండమైన యీ తాపము ~~చేత~~ వలె నుండె. ది
ఘటియింపదె] తాపమును పొందింపదా. ఎందయెలాగున తాపము
ను పొందించునో ఆ ప్రకారముగా చేత బలాత్కారముగా చేయబడి
న సంభోగము నాకు మహా తాపమును పొందించుచున్నదనుట॥

౩౦౧ ఉ॥ రాచపను తపవించి వలరాచకుమారు నివంటి దేవుడు
డొత్తవనిగాళ్ళతో నరిగెనూరికి నెప్పుడు వచ్చువాడొ వే
వేచవి గాదు కంట్లు పెకలింపుచున్న విప్రాణవల్లభుం
జూచినదాకనెట్లు నిలుచుందను వెట్లు సహించియుందుదున్॥

టీక॥ రాచపను తపియించి] రాజకార్యములను ధరించి. వలరాచకుమారుని
వంటి దేవుడు] మన్మధునివంటి నా మగడు. అంటొత్త] అయ్యయో. ఊరికి]
గ్రామాంతరమునకు. చనికోళ్ళతో నరిగె] పాండరక్షులు వేకవట్టి పాదము
లతో పోయెను. ఎప్పుడు] ఏసమయమందు. వచ్చువాడొ] వచ్చెడివాడో.
వేవె] వెమ్మె వెచ్చ. చవిగాదు] రుచిగాదు. అనగా నాతో చవిగాదనుట. ప్రా
ణవల్లభున్] నా జీవితేశ్వరుని. చూచినదాక] కన్నులగనుగానేపర్యంతము న్ను

కంట్లు పెకలింపుచున్నవి] నయనములు పెళ్లగింపుచున్నవి. ~~ఎట్లు నిలుచుందను~~
తనువు] దేహము. ఎట్లు నిలుచున్] ఏప్రకారము వుండేది. అనగా నా మగని కన్న
ల చూడక పోయినట్టయితె నా దేహము నిలువదని తాత్పర్యము॥ ఎట్లు
సహించియుందుదున్] అతడు వెళ్ళినందున తద్విరహభావము నేను యేప్ర
కారము సైతు. అనగా విరహతాపము చేత తాళనేననుట॥

౩౦౨ శా॥ కాయంబెక్కడనుండెనేమి వనితా కందర్పు ప్రాణేశ్వరుం
బాయంజాలవు ప్రాణములు మనసు రుబ్బాజరుల్లుగా జేయుటం
దాయంజొచ్చునగదా పయోధరములంటం గాగిటం జేర్చియా
బాయంజైకొని చెక్కనొక్కి రతిరాజ్యశ్రీల దేలింపుడున్॥

టీక॥ ~~కాయంబెక్కడనుండెనేమి~~. కాయంబు] నాదేహము. ఎక్కడనుండెనేమి] ఎచ్చ
టనుంటెనేమి. అనగా నా దేహము దూరముగా నుంటెనేమి. అట్లాగా
యున్నప్పటికిన్ని. వనితా కందర్పు ప్రాణేశ్వరున్] వనితా. స్త్రీజనమునకు. కంద
ర్పు. మన్మధప్రాయుడైనటువంటి. ప్రాణేశ్వరున్. నా భర్తను. ప్రాణములు] నా
యసువులు. పాయంజాలవు] వదల సమర్ధములు గావు. అనగా నా ప్రా
ణములు. నా భర్తయందే వ్యాపించియుండుననుటి. మనసు రుబ్బాజరుల్లు
గా జేయుటన్] చిత్తమును సంతోషపెట్టుచున్నందు చేత. పయోధరములు]
కుచములు. అంటన్] నా మగని రొమ్మున నాటెట్టుగానూ. కౌగిటజేర్చి] నా
కౌవున్ను సపొందించుకొని. దాయంజొచ్చునగదా] కదియవచ్చునగదా. అనగా
గాఢాలింగనము చేసుకొవచ్చునగదాయనుట. ఆబాయసున్] ఆప్రకా
రముగానే. పైకొని] పురుషావరతి ప్రియా శక్తి చేత నతనికి మీదై. చెక్కు
నొక్కి] కపోలములు ముద్దుపెట్టుకొని. రతిరాజ్యశ్రీలన్] రతి. సురతసంబంధము

వైన, రాజన్యశ్రీలన్ దొరతనపు సంపదలచేతను, తేలింపఁ జుమీ, ఉపాంగజేతను॥

౨౦౩ చ॥ అగునగు బైసిమాలి చితినంచు విజృంభణావృత్తి నివ్విధిం
సెగయుని మాటలం జెవుల జూడకుమైచినదాన గాను నా
మగనికి నిన్నువంటి కుమైరమాలిన మానిసు లేడె భర్తతో
డెగియు దత్రివ్వనం బ్రతికితే మని రామ్మైదు వన్నెసు ఖించెదన్॥

టీక॥ అగునగు=ఔనౌను. అనగా అట్లే ననుట. బైసిమాలి చితినంచు=సిగ్గుతీసి కొంటివనుచు. విజృంభణావృత్తి=విజృంభణా, ప్రకటితమైన, వృత్తిన్=వ్యాపారముచేతను. అనగా విర్రవీగుటచేతననుట. ఇవ్విధిన్=ఈరీతిగాను. సెగయుని మాటలన్=సహింపగూడని పలుకులచేత. చెవుల జూడకుము=కర్ణములను కాల్చకుము. ఓర్చినదాన గాను=నేమాటను సహించినదాన్ని గాను. నా మగనికిన్=నా భర్తకు. నిన్నువంటి=నీవంటి. కుమైరమాలిన=నీచుపైనటువంటి మానిసులు=మనుష్యులు. లేడె=లేరు. ఇట్టి=నీవంటి నీచమనుష్యులు నా మగనితో సరిరారనుట. త్రివ్వనన్=నా భర్త మృతిజెందినను. భర్తతో డెగియుదన్=మగనితో కూడా మృతిజెందెదను. బ్రతికితే=నా మగడు జీవించియుంటేను. ని=నేనును బ్రతికి. విడువకన్నై=సువాసినిరామ్మై. ముత్తైదువన్నై యనుట. సుఖించెదన్=భోగములను పొందియుండెదను. అనగా తాను రంకులాడియై జారునితో సంతోషముగా సంభోగము చేయుచుండగా మహానోత్సాహముతో జారుడు తనతో తనరతివిలాసముమేలోయని మగని రతివిలాసము మేలో చెప్పుమనగా తనతాలుమంచముక్రింద జేరియున్నవానిని వాకిసందున తన మంచముక్రింద నున్నవాడు తనమగడని నిశ్చయించి తనమగని మనస్సునకు

సంతోషము జేసే కారణము మాయలుబన్ని యీప్రకారముగా లంజకానితో మండలించేసము యుమందు తనమగనికి తనయందు యథార్థముగా పాతివ్రత్యము గలదనితోచెటట్లుగానే యీవిధముగా సంభాషించెననుట॥

౨౦౪ చ॥ అనుతనుమధ్య భాషితములారథకారుడు సాదరంబుగా
వినియిది నాయెడం బ్రణయవిశ్రుతయతానటుగాకయుండినన్
ననునను కొలుదుంచు మపనాథునితోడ శతాననంబులన్
వినుతి రాము నర్చ్యనే పరిభవింపక చంపకనాసమెచ్చితిన్॥

టీక॥ అనుతనుమధ్య అట్లా పల్కుచున్నస్వభార్యయొక్క భాషితములు. మాటలను. ఆ రథకారుడు=ఆవడ్లవాడు. సాదరంబుగా విని=ఆదరణాతో కూడుకున్నట్లుగా నాకర్ణించి. ఇది నాయెడన్=ఈమె నాయందు. ప్రణయవిశ్రుతయతాను=ప్రణయ=ప్రేమచేతను. విశ్రుతయతాను=ఖ్యాతి నొందబడ్డదియగును. అటుగాకయుండినన్=అట్లా ప్రేమలేనిదైనట్టైతే. నను నను కొలుదుంచున్=నన్నుయిష్టుడైన నాయొక్క కాలిగా. ఉపనాథునితోడన్=విటునితోడను. పరిభవింపక=తిరస్కరింపక. శతాననంబులన్=నూరు ముఖములచేతను. అనగా బహువిధములను. వినుతి రాము నర్చ్యనే=స్తోత్రముజేసునా. చంపకనాసమెచ్చితిన్=సంపగిమొగ్గవంటి నాసికకలిగినదాని చేవిని శ్లాఘిస్తిని. యిపట్టున చంపకమాని మెచ్చితిన్. అనిపాఠాంతరము న్యాయముగానే యున్నది॥

౨౦౫ ఉ॥ ఏను బ్రవాసినై పరిగియుంతటనంతటనింటిమారుడా

శ్లని తెఱంగు గన్గొని చలింపక వీఁడిలు జొచ్చి యుద్ధతుం

డైనిలుపోపవేకక దియంబడ కూఁతలు కోఁతలంచుల

జ్ఞానిధిగా నమేత్త్రబడి సాధ్వి రతిస్థితి కూరకుండెడిన్॥

టీక॥ పసుబ్రహ్మాసికా ఎఱిఁగి నేను దేశాంతరము బోవుట తెలిసి ఇంతటనంత
టన్ ఇవతలా యువతలా ఇంటివారు చార్లని తెఱంగు గన్గొని గృహంబుం
డు సహాయుఁడైనయితర జనులు వేని విధము జూచి చలింపక జడియక వీ
ధిలు జొచ్చి ఈవిటుఁడు గృహము ప్రవేశించి ఉద్ధతుండై గర్వితుఁడై నిలు
పోపవేక వందనోద్రేకముచే తనిలువవేక కదియంబడి విూద బడగానే
కూఁతలు కోఁతలంచు అరచినట్టైతే వీరు వారు విని టయసహ్యమని లజ్జా
నిధిగాన సిగ్గుగలదిగనుక మేత్త్రబడి మార్దవము జెంది ఆనగా నను కూ
లించి సాధ్వి పతివ్రతయైనయూనా భార్య రతిస్థితి కూరకుండెడిన్ సుర
తక్రీడ జేసుటకు ఒప్పుకోష్ఠాం భ్రాంతురాలైయున్నది॥

౩౦౬ ఉ॥ చిక్కితి వీనిచేత ఱెదప్సేయుట సిగ్గులచేటు పొందులన్

జెక్కకవేగ నివ్వెదల జూఁడుడు ముచ్చట దీర్పకున్నవీ

డుక్కననేమిసేయునొ భయంబొదయుము వెన్నుడు నంచుసోఁడియూ

చక్కనిముద్దుగుమ్మ సరసప్రియ భాషలనింపొనర్చెడిన్॥

టీక॥ చిక్కితి వీనిచేత ఈవిటునిహస్తము నతగులుకొంటిని ఱెదప్సేయుట అ
ఱచుట సిగ్గులచేటు లజ్జాపుటే పొందులంజెక్కకవేగనివ్వెదల జూఁ
డడు రతిక్రియచేయక వీఁడు త్వరగా గృహము వదలి వెళ్లిపోఁడు ముచ్చ

ట దీర్పకున్న నేను వీనికోరిక తీరునట్లు ఒప్పకపోతే వీఁడుక్కననేమిసేయు
నో వీఁడు శరీరబలము ననన్నేమిచేసునో భయంబొందయుము వెన్నుఁడు సంచు
శోతియుండున్నదని ఓడి లోఁబడి ఈచక్కనిముద్దుగుమ్మ సౌందర్యవ
తియైనయూనా భార్య సరసప్రియభాషలన్ సరస రసయుక్తములై
నటువంటి ప్రియ ఇష్టములైన భాషలన్ మాటలచేతను ఇంపొ
నర్చెడిన్ ఇష్టముచేయుచున్నది॥

౩౦౭ క॥ అతివా నారతిలో నీపతిరతిలో నిష్టమెద్ది పలుకందగు నం

చితదరహసితరూపా నివ్వతుఁడని నన్నబలబెగడదనిందెగడెన్॥

టీక॥ అతివా ఓచెలీ నారతిలో నేను చేసే సంభోగములోనున్న నీపతిరతిలో
నీపెనిమిటిచేసే సంభోగములోనున్న ఇష్టమెద్ది నీకుప్రియమేది పలు
కందగు నంచు చెప్పవచ్చునని ఇతడడిగినన్ ఈవిటుఁడుప్రశ్నసేయగానే హి
తరూపా నివ్వతుఁడని హిత ఇష్టమైనటువంటి రూప శరీరసౌందర్యము
తోడను అన్నివతుఁడని కందుకున్నవాఁడని అనగా సౌందర్యవంతుఁడని
నన్నబల బెంగడి ఈచెలినన్నను తింపాను వీనిందెగడెన్ ఈవిటున్ని తిరస్కరిం
చెను కాబట్టి నాయందే దీనికి మోహము గలిగియున్నదని మంచపుక్రిం
దనున్న వర్లవాఁడనుకొని యింకాపల్కుచున్నాఁడు॥

౩౦౮ క॥ ఒడకవు కన్నను ముగవుం జూఁడకచిత్తమునఁ కోయుచున్

వీనింబోనాఁడెనను బట్టువవెనుని యూఁడెనాన్నైంతవలచియు

న్నదియహహా॥

టీక॥ ఓడక, భయపడక, ముక్కును మొగమును జూడక, నాసికయును ముఖమును గనుగొ
నక, ఇట్టికపుమాటలాడకను, చిత్తము నకలిగియుంచుక, మనసునలోనే నసహ్య
పడుచున్న, వీనింజూడనోపనాడెన్, ఈవిటుణ్ని దూషించెను, నను బట్టుకవేఁసెని
యాఁడెన్, వందిమెట్లును తించునో యాఁ రీతి నమస్కారము చేసెను, నావెం
తవలచియున్నది, ~~యాహావెహా~~ నాకైరకైయింత మోహపడియున్నదిది, అ (+అహా)
హా, యని ఆశ్చర్యోక్తి. శి. అహాహా చిత్రదుశ్చేష్టితేదే॥

౨౦౯ ఉ॥ వంచనయిప్పుడే తులువ వంకజనించె జనించుగాక యీ
చంచలనేత్రి నాయెడ ప్రసన్న మనోరథ దీని మాటలం
గాంచితి మోదమంచు రథకారుడు పొంగి సజార దారతో
మంచము నెత్తికెత్తుకొని మంజుగతిం జని వాడవాడలన్॥

టీక॥ వంచనయిప్పుడే తులువ వంకజనించెన్, ఈసమయమందీకుత్సితుని వల్లనే దగా (మోసము)
బుట్టె, జనించుగాక, అట్లుపుట్టుగాక, ఈచంచలనేత్రి, చపలాక్షియైనయీ
చేడియ, నాయెడ, నాయందు, ప్రసన్నమనోరథ, ప్రసన్నః సుముఖమైనటువం
టి, మనోరథః, కోరిక గలది, దీని మాటలన్, దీని పలుకులచేతను, గాంచితిమో
దమంచు, సంతోషమును బొందితినని, రథకారుడు పొంగి, వడ్లవాడు సంతో
షపడి, సజారదారతో, సజార, విటునితోఁ గూడుకున్నటువంటి, దారతో
భార్యతోఁ గూడా, మంచము నెత్తికెత్తుకొని, పర్యంకమును శిరస్సుమీఁద బె
ట్టుకొని, మంజుగతిం జని, మనోహరగమనముచేత పోయి, వాడవాడలన్,
వీధి వీధియందున్న॥

౨౧౦ ఉ॥ నాకెని యెంత శాంత యెటువంటి పతివ్రత యెంత యుత్తమ

శ్లోకవివేకరాశియనుచుం బ్రియనెన్నుచు హస్తతాళమా
నైకలఘుప్రచారగతి నాడె ప్రహాసవిలాసవక్త్రుఁడై
మూఁకలుగట్టి నాగరికముఖ్యులు దన్నుఁబరికింపుచుండఁగన్॥

టీక॥ నాకెని, ఉదాహరించి, ఎంతశాంత, నాభార్యయెంత యోర్పుగలది, ఎ
టువంటి పతివ్రత, పలంగంటిసాధ్వి, యెంతయుత్తమశ్లోక, ఎంత శ్రేష్ఠులై
నవారి యొక్క స్తోత్రములకుపాత్రురాలు, వివేకరాశియనుచున్, ఎంతతె
లివిగలదియని, ప్రియనెన్నుచు, ఇష్టమైన భార్యను కీర్తించుచున్న, హస్తతాళ
మానైకలఘుప్రచారగతిన్, హస్త, కరముచేతను, తాళమాన, తాళముగా
వాయించుచున్న, లఘుప్రచారగతిన్, కొంచెము కొంచెము యడుగులు వేయు
టచేతను, ఆడెన్, నాట్యము సలిపెను, ప్రహాసవిలాసవక్త్రుఁడై, ప్రహాస, సొప్పన
వ్వు యొక్క, విలాస, లీలగలిగినటువంటి, వక్త్రుఁడై, ముఖముగలవాఁడై, మూఁకలు
గట్టి, గుంపులుగూడుకొని, నాగరికముఖ్యులు, పురజనశ్రేష్ఠులు, తన్నుఁబరికింప
చుండఁగన్, తన్నుఁజూచుచుండఁగా వడ్లవాఁడాడెనని తాత్పర్యము॥

౨౧౧ వ॥ ఇట్టిచిత్రంబు సాపరాధుండగు చిరజీవింజేపట్టిన నీకుదాహరణం
బని రక్తాక్షుండు చెప్పిన నప్పలుకులాదరింపక యులూకేశ్వరుండూరకుం
డె నంతన య్యుపజీవిప్రాయ మారసి॥

టీక॥ ఇట్టిచిత్రంబు, ఈకథ, సాపరాధుండగు, అగముతోఁ గూడుకున్నటువంటి, చి
రజీవిన్, చిరజీవియనే కాకరాజు మంత్రిని, చేపట్టిననీకు, అనుగ్రహించిననీకు, ఉదా
హరణంబని, దృష్టాంతమని, రక్తాక్షుండు చెప్పిన, రక్తాక్షుఁడనే ముఖ్యమం

త్రిపల్కగానే అప్పులుకులాదరింపక ఆమాటలు సంతోషముగా వినక, ఉలూ
కేశ్వరుండూరకుండె. ఘూకరాజు తూష్ణీంభూతుడై యుండెనని. అంతట అ
టుతర్వాత. అయ్యభిప్రాయమూరసి. ఘూకరాజు హృదయభావము చిర
జీవి తెలిసినవాడై॥

౨౧౨ క॥ తనకును లూకత్రాసము । మనగడకుపహతియు సబహుమాన
త్వముచే । దనితెలిసి తెలివిగలయమా । ననయము చిరజీవి ఘూకనాధునక
నిట్లనియెన్॥

టీక॥ ~~తనకును~~ ఉలూకత్రాసము, ఉలూకుఁ గూబవల్లనైన, త్రాసము, భయము, త
నకు, చిరజీవియైన తనకు, మనుగడకు, బ్రతుకునకు, ఉపహతియు, హానియు
న్ను, సబహుమానత్వము, సన్మానముతో కూడదము, వేదని, సాన్నియునై, తె
లిసి, ఎఱిగి, తెలివిగలయమాననము నను, వికాసము నొందినమొగముతోడను, చి
రజీవి, చిరజీవియనే కాకమంత్రి, ఘూకనాధునకని యెన్. ఉలూకరాజుతో
యిట్లని పలుకుచున్నాడు॥

౨౧౩ క॥ నీరిపుచే నూరకయుండ । ధీరగాంగాంచితి జగద్విదితమతినయ్యున్ ।
క్రూరాంగ్నికాహుతిగతను । ధారణమికజాలు వేచ్చెదను ప్రాణం
బుల్॥

టీక॥ నీరిపుచేన్, నీశత్రువైనకాకరాజుచేతను, జగద్విదితమతినయ్యున్, జగత్
లోకములచేతను, విదిత, తెలియబడ్డ, ఉపంటి, మతినయ్యున్, బుద్ధిగలవాడన్నై
యయుండియు, ఊరక, నిర్నిమిత్తముగా, అవధీరగాంగాంచితి, తిరస్కారమునొందితి
ని, క్రూరాగ్నికి, చండమైనవహ్నికి, ఆహుతిగ, హోమద్రవ్యముగా,

ప్రాణంబులన్, నాయసువులను, వేచ్చెదన్, హోమముచేతును, తనుధారణము
శరీరమును ధరించుట, ఇకజాలు, ఇంకమీదట పర్యాప్తి, కాబట్టి నాప్రాణము
లగ్నిలో వేచ్చి మృతి నొందుదునని చిరజీవి ఘూకరాజుతో చెప్పెను॥

౨౧౪ క॥ నావినిరక్తాక్షుడు చిర । జీవింబరికించి చచ్చినేసెదుపనియే ।
మీం వివరపుట్టచెప్పుమా । నీవనుటయు నాతడాతనికినిట్లనియెన్॥

టీక॥ నావిని రక్తాక్షుడు, అని చిరజీవి పలుకగానే నాకర్ణించి ఘూకమంత్రియైన రక్తా
క్షుడు, చిరజీవింబరికించి, చిరజీవిదిక్కుజూచి, చచ్చినేసెదుపనియేమి, నీక
మృతినొందియనంతరము చేయవలసినకార్యము వేమి, కాబట్టి బ్రతికియు
న్నప్పుడే శత్రుత్వమే కాని మిత్రత్వమే కాని యేమిచేసినాచేయవలెనని తా
త్పర్యము, వివరపుట్టచెప్పుమా నీవనుటయున్, నీవృత్తాంతము విశదము
గా తెలియజెప్పుమా నీవని ఘూకమంత్రి పలుకగానే, ఆతడాతనికిని
ట్లనియెన్, చిరజీవి రక్తాక్షునితో చెప్పుచున్నాడు॥

౨౧౫ క॥ ఈరాయమనలము ఖిమున । బొందిన్ కార్చియు లూకయోని
బుట్టి బలిమిమై కాకములగర్వరేఖా । స్తోకములంద్రుంచువా
ననుతుందుదు కారన్॥

టీక॥ ఈరాయము, ఈనాంశరీరము, అనలము ఖిముననొండాకార్చి, అగ్నిహోమము
నందు వేచ్చి, అగ్నిహోమంత్రద్వారా త్యజించియనుట, ఉలూకయోని
బుట్టి, ఘూకభగమందుత్పత్తియై, బలిమివై, బలవంతుడనై, గర్వరేఖా
స్తోకములన్, గర్వరేఖా, అహంకారోద్రేకమందు, అస్తోకములన్,

అధికములైనట్టువంటి కాకములన్ వాయసములను మనసుతుండు కాకరన్, చిత్త
ము సంతోషమునను పొంగుచున్నట్లుగా, త్రుంచి సంహరింతును ఇందుచే
ప్రీతిపొందెద ననిచిరజీవి పలికెను॥

వ॥ అని విని రక్తాక్షుండు ఈప్రకారము చిరజీవి పలుకగా సాంకర్ణిం
చినవాడై రక్తాక్షుడు పల్కుచున్నాడు॥

౩౧౬ క॥ లోకద్విషుఘను సమీరవహా। కు ధరంబుల వరింతు ననికాదా।
పూర్వాకృతికి వచ్చెనొక్కతె। కాకికి నీకేల కౌశికత్వము గలుగున్॥

టీక॥ ఒక్కతె, పూర్వకాలమందొక స్త్రీ। లోకద్విషుని, సూర్యుని న్ని, ఘనుని, మేఘు న్ని
న్ని, సమీరవు వాయువును న్ని, మహాశు ధరంబులన్। పర్వతశ్రేష్ఠములను న్ని, వరింతుననికాదా, పొందెదననికాదా। పూర్వాకృతికి
వచ్చె, మునుపటి తనదేహమునకే ఈగతురాలాయెను, కాకికి నీకేల కౌ శి
కత్వము గలుగున్, వాంఛసమైన నీకేటికి ఘూకజన్మము వచ్చును॥

౩౧౭ క॥ అనురక్తాక్షుని గనుగొని। ఘనండు చిరజీవి బలికె గాఢప్రజ్ఞా।
ధనవిన గోరితి నిశ్చయ। ఈనను రక్తింజెప్పు మని ననతడిట్లనియెన్॥

టీక॥ అనురక్తాక్షుని గనుగొని, యిట్లు పల్కుచున్న రక్తాక్షుని జూచి, ఘనుడు చిరజీ
వి బలికెన్, యోగ్యుడైనట్టి చిరజీవి వచించెనుగా, గాఢప్రజ్ఞాధన, గాఢ, దృ
ఢమైనట్టువంటి, ప్రజ్ఞా, బుద్ధి, ధన, ద్రవ్యముగా గలిగినయో రక్తాక్షుడా,
విన గోరితి నిశ్చయ, ఈకతనాం కర్ణింపనిచ్ఛయించితిని, అనురక్తింజెప్పుమని
న, అనురాగముచేత పల్కుమని చిరజీవి యడుగగానే అతడిట్లనియెన్, రక్తా
క్షుడు ఈప్రకారము జెప్పుచున్నాడు॥

౩౧౮ శ్లో॥ కైటభాహితపదాంగద పతాక్రికచ్ఛాయ, విధికమండలు సరోన్నిప
తమరాళీ, మారారి ముకుటమందారమాలికవియ, త్కృష్ణధేనుక్షీర
క్షీరధారా సాధు జీవంజీవ చంద్రికసగరజ, స్ఫాటికసర్వగసోపా
నపజ్క్తి చిరతప్తాం విత్రసంచితభగీరథకీర్తి, వారాశి హృదయకలూ
రచర్యా॥

౩౧౯ "పరుషవాసిష్ఠశాపసంప్రాప్తమానా। మిత్రసహపుత్రగోత్రాణా
శత్రుశేష సముదితక్లాంతి హ్రుతి సమ్యగమృతవృష్టి। గంగచెంగ
దంగనెగదురంగత్తరంగ॥

ఈ పద్యమందు గంగావర్ణనము, గంగ యెట్టువంటిదంటె॥

టీక॥ కైటభాహితపదాంగదపతాక్రికచ్ఛాయ, కైటభాహిత, విష్ణువు యొక్క పద,
చరణాంవంతవి, అంగద, అందె యొక్క, పతాక్రిక, ముత్తెము యొక్క, ఛాయ,
కాంతి యైనట్టువంటిది, అనగా గంగతెల్లనిది న్ని విష్ణుపాదమందు పుట్టినది
న్ని తాత్పర్యము, విధికమండలు సరోన్నిపతమరాళి, విధి, బ్రహ్మయొక్క క
మండలు, జలపాత్రయనేటి, సరః, కొలనియందు, అన్నిపత, కూడుకున్నట్టు
వంటి, మరాళి, ఆడుహంసయైనట్టువంటిది, అనగా గంగ బ్రహ్మకమండలువం
దుండెటిదని తాత్పర్యము, మారారిముకుటమందారమాలిక, మారారి, కా
ముశిపునియొక్క, ముకుట, కిరీటమునకు, మందారమాలిక, దేవతరుపుష్పదా
మమైనట్టువంటిది, అనగా ఈశ్వరుని జటాజూటమందుండేటిదని తా
త్పర్యము, వియత్కృష్ణధేనుక్షీరధార, వియత్, ఆకాశమనేటి, కృష్ణధే

ను. కపిలగోవువల్లనుంచి. క్షరత్. స్రవిస్తున్నటువంటి. క్షీరధార. పాలజువ్వయై
నటువంటి. అనఁగా నాకాశమువల్ల స్రవించేటి దని తాత్పర్యము. సాధుజీ
వంజీవచంద్రికే. సాధు. సత్పురుషులనేటి. జీవంజీవ. చకోరములకు. చంద్రి
క. వెన్నెలయైనటువంటి. అనఁగా సజ్జనులకు ఫలప్రదయైనదని తాత్పర్యము.
సగరజస్ఫాటికస్వర్గసోపానపఙ్క్తి. సగరజ. సగరచక్రవర్తిపుత్రులకు. స్ఫా
టిక. స్ఫటికమణివికారమైనటువంటి. స్వర్గ. దేవలోకము పొందుటకు.
సోపానపఙ్క్తి. మెట్లు అయినటువంటిది. అనఁగా కపిలమునిశాపమువల్ల ద
గ్ధులైన సగరపుత్రులను స్వర్గలోకమును పొందించినదని తాత్పర్యము. చిర
తపోవిత్తసంచితభగీరథకీర్తి. చిర. బహుదినములు చేసినటువంటి. తపః. త
పస్సనేటి. వ్రతకృచ్ఛ్రాదులనుట. విత్త. ధనముచేతను. సంచిత. సంపాదింప
బడ్డటువంటి. భగీరథ. భగీరథుఁడనే రాజుయొక్క. కీర్తి. యశస్సైనటువంటి
ది. అనఁగా భగీరథుఁడనే కాకుత్స్థవంశపురాజు బహుదివ్యసంవత్సరములు
తపస్సుచేసి భగవత్ప్రసాదమువల్ల భూలోకమునకు గంగను తెచ్చినాఁడు
కాఁబట్టి అతనికీర్తిస్వరూపమైనది గంగయని తాత్పర్యము. వారాశిహృదయ
కర్పూరచర్చ్య. వారాశి. సముద్రునియొక్క. హృదయ. వక్షఃస్థలమందు పూ
సిన. కర్పూరచర్చ్య. ఘనసారలేపనమైనటువంటిది. అనఁగా సముద్రుం
డు కలిసేటప్పుడు శ్వేతరూపముగా నుండేదని తాత్పర్యము. పరుషవా
సిష్ఠశాపసంప్రాప్యమాణ. మిత్రసహపుత్రగీర్వాణశత్రువేషసముదిత
క్లాంతిహృతిసమ్యగమృతవృష్టి. పరుష. కఠినమైనటువంటి. వాసిష్ఠ. అరుం
ధతీపతివల్లవచ్చినటువంటి. శాప. తిట్టుచేతను. సంప్రాప్యమాణ. పొందబడ్డ

టువంటి. మిత్రసహపుత్ర. మిత్రసహుఁడనే రాజుకుమారుఁడు. సౌదాసుఁడనే
రాజునకు. గీర్వాణశత్రువేష. రాక్షసరూపముచేతను. సముదిత. పుట్టబ
డ్డటువంటి. క్లాంతి. అలయుటయొక్క. హృతి. హరణమందు. సమ్యక్. మిక్కి
లి. అమృతవృష్టి. సుధావర్షమైనటువంటిది. అనఁగా వసిష్ఠశాపమువల్ల మి
త్రసహుఁడనే రాజకుమారునికి రాక్షసత్వము వచ్చియుండఁగా అతనికి గం
గాస్నానమువల్ల రాక్షసత్వము విడిచినదని పురాణప్రసిద్ధము. రంగత్తరంగ
రంగత్. ~~ప్రకాశిస్తు~~ (ఒప్పుచు) న్నటువంటి. తరంగ. కెరళ్లుగలిగినటువంటి. గంగ. మందా
కిని. పొగడఁగఁదగు. స్తోత్రముచేయ యోగ్యమైయున్నది॥

౩౦ సీ॥ తజ్జలంబుల నెక్కతపసి యాస్వాదింప. శయపుటంబల్లనఁ బాపు
చొంట. తటకుటానిలనటద్విటపకాండనిషణ్ణఘనగృధ్రమంచు
నిగ్గళితయగుచు. మూషికపదియై నమ్ముని దానిని జతపోమహి
మ నెక్కవిం నాంజ్ఞమహిళఁ జేసి. కన్యకూఁతునకంటె కెడుగారవంబు
న. పోషింపనెక్కెన్ని ఫలంబులకును॥

౩౧ తే॥ కురులుగూడదె మేను మెరుఁగెక్కె ప్రాయింపుల| బయలు మెరసె పిరుదు
బలసె నడలు| ముదిపె మెరగెసి గ్గుమోమును నివురెత్తె| తోరయజా
సనకొలరు ప్రాయమైన॥

టీక॥ తజ్జలంబుల. ఆగంగోదకములను. ఒక్కతపసి. ఒకానొకమునీశ్వరుఁడు.
ఆస్వాదింప. త్రావేటందుకై. శయపుటంబు. దోసిలి. అల్లనబాపుచొంట.
తిన్నగా దాఁచినప్పుడు. తటకుటానిలనటద్విటపకాండనిషణ్ణ. ఘనగృ

ప్రపంచము నిర్గళితయగుచున్] తటి. ఆ గంగాతీరమందున్నటువంటి. కుటి. వృక్షముల
యొక్క. అనిల. వాయువుచేతను. నటత్. చలిస్తున్నటువంటి. విటపములయొ
క్క. కాండ. సమూహమందు. నిషణ్ణా. ఉంచుండినటువంటిది. ఘన. గొప్పదైనటు
వంటి. గృధ్ర. గద్దయొక్క. చంచు. ముక్కువల్లనుంచి. నిర్గళితయగుచున్ జారబ
డ్డదై. మూషిక బిడ్డయై] ఒకయూడు రాలుకపతనము యొన్నను. అమ్మునిదాని]
ఆ నీళ్లల్ల ద్రావణమాయిన బుష్టి ఆ రాలుకను. నిజ తపోమహిమన్] నిజ. స్వకీ
యమైనటువంటి. తపోమహిమ ప్రతకృత్స్రాం దాన్వరణాం ప్రభావముచే
తను. ఒక్కమున్ను జ్ఞమహిమచే జేసి] మనోహరమైనయొక స్త్రీని గావించి. కన్యకాం
తునకం బెకదుగాంరవంబునన్] తనకడుపున పుట్టినకుమార్తె కన్నవిధమ్మకైలిగా
బముగా. సాలకింపన్] ~~[struck]~~ సంరక్షణం చేయగా. ఒకకొన్ని పూంటలకున్. కొ
న్ని దినములకు. తొలయజాస్యకున్] ఆచిన్నదానికి. అలరు బ్రాయము మైన. కొ
మరువయసురాగానే. మరులు జూంచె] వెంట్రుకలు విస్తరించి కొప్పునకం
డెను. మేము మెరుగెక్కె] శరీరమందు కొంతియుతిశయించెను. పాలింగ్లుబయ
లుమెరసె] గుబ్బలు గొప్పవైవెలపటికి ~~[struck]~~ ను. పిరుదు బలసె] పిరుదులు
గొప్పవియయ్యెను. నడలు మురిపెమెరిగె] నడుపులు మెగసుతెలిసెను.
సిగ్గుమోముననివ్వరుతో] లజ్జయుగమందు నంకురించెను॥

౩౧ క॥ కలితరుచి మించు నించు న ఫలమం చవెనూగు నూగు ప్రాయము
చెలిమై నిలువంగ నిము నిమ ముపి వలె నని తలపోసె నధిక వాత్సల్య
ము నన్॥

టీక॥ కలితరుచి] కలిత. కూడుకున్నటువంటి. రుచి. చవిచేతను. మించు] అతిశయిం
చినటువంటి. ఇంచుకనే] చెరుకు యందు. ఫలము వంటి. పండు బంగారనట్లుగా
నేప్పండు పండనిదేరుచిస్తున్నచెరుకునపండునట్నుగా ఫలించితే యెట్లా
నుండునో. అటువలెనే నని తాత్పర్యము. నూగునూగు ప్రాయము]
అప్పుడప్పుడు అంకురిస్తున్న లేతవయస్సున్న. చెలిమై నిలువంగని] ఆచిన్న
దానిశరీరమందు పొడకొనగానే చూచి. మునిని] ఆ బుషీశ్వరుడు. వ
నపీవలెనని] ఎవరికైనా దీనిని ఇచ్చి పెండ్లి చేయవలెనని. అధిక వాత్సల్యము
నన్] అతిస్నేహము గలుగుటచేతను. తలపోసె] మనస్సునయెంచెను॥

౩౨ క॥ ప్రతిసూతనర్తువేళాం | నివ్వత యొవ్వతెయ వృధూటి వృషలియగుం
దితని తిబానిగ్రహణము గా | మతిదలపరు సుమతులనభిమతమై
యలు నికిక్॥

టీక॥ ~~ప్రతి~~ సూతనర్తువేళాం నివ్వత] నూతనర్తు. ప్రథమరజస్వలకాలముయొక్క. వేళ.
సమయము తోడను. అనివ్వత. కూడుకొనిన. ప్రతియిట్లాయినది. ఏవ్వతె] ఏ
స్త్రీ యెవో. అనగా స్త్రీ పది సంవత్సరముల మీద బుతుకాలమని శాస్త్రప్రసి
ద్ధవాటచేతనరయేకన్యకనైనానే మి పదిసంవత్సరములు నిండిపదనకొం
డవసంవత్సరమందు ప్రవర్తించుచున్నదో. అవృధూటి] ఆకన్నియ. వృష
లియగుక్] దాని పేరు వృషలియనబడును. యిందుకు ధర్మశాస్త్రశ్లోకము॥
అష్టవర్షాభవేత్కన్యా నవవర్షాతురోహిణీ. దశవర్షాభవేద్గౌరీ. అత
ఊర్ధ్వం రజస్వలా. ప్రతియనగా యిట్లాయినదని చెప్పుటు) తత్సతిన్]
ఆ స్త్రీని. పాణిగ్రహణముగాన్] వివాహముచేసుకొనుటకు. సుమతులు]

రోగ్యపురుషులు. మతిదలపరు. మనసున నరమెంచరు. ఎందుకంటె. అనభిమతమైయుండికిన్. అరోగ్యమైయుండుటచేతను. పాణిగ్రహణము చేయరనుట॥

౩౪ వ॥ ఇంతకుమును వివాహంబు జేయనేనైతి యిప్పుడు చూచ్చి నెవ్వారికి కులధనాదిగౌరవంబులు సదృశంబులైనననురాగంబు చేరు

౩౫ గు రూపయౌవనాదులు పరస్పరానురూపంబులైయుండినసతీ పతులకు ప్రేమాంకురంబులు వృద్ధిబొందుగావున నివ్వనజగం ధిమహాసుభాగ్యుండగు సూర్యదేవునకుం బరిణయంబు చేసెద ననియయ్యముని తీవ్రధామునాకర్షించిన॥

టీక॥ ఇంతకుమునుపు. ఋతుసమయము నకుమునుండదటికాలమందే. వివాహంబు జేయనైతి. పెండ్లిజేయకపోతిని. ఇప్పుడు చూచ్చెను వారికి. కన్యకను సగనువారికి తీసుకునే వారికిన్. కులధనాదిగౌరవంబులు. కుల. శ్రేష్ఠమైన వంశము. ధన. భాగ్యమున్ను. ఆది. మొదలుగాగలిగినటువంటి. గౌరవంబులు. గొప్పతనంబులు. సదృశంబులైనను. సమానములైనప్పటికి. అనురాగంబు చెరుగు. పరస్పరమనురక్తియతిశయించును. రూపయౌవనాదులు. రూప. శరీరలావణ్యమున్ను. యౌవనాదులు. వయస్సు మొదలైనవి. పరస్పరానురూపంబులైయుండినన్. అన్యోన్యననుకూలమైనట్లయితే. సతీపతులకు. దంపతులకు ప్రేమాంకురంబులు వృద్ధిబొందుగావున. ప్రియత్వమభివృద్ధిబొందును గనుక. ఇవ్వనజగంధి. పద్మపరిమళము వంటి పరిమళముగల యీచిన్నదాన్ని. మహాసుభాగ్యుండగు. మహాత్ముడైనటువం

టి. సూర్యదేవునకు. భాస్కరునికి. పరిణయంబు జేసెదనని. వివాహము జేతునని. అయ్యముని. ఆ ఋషీశ్వరుడు. తీవ్రధాముం నాకర్షించిన. సూర్యుణ్ణి వచ్చునట్లు చేయగానే. ఆకర్షణము చేయుగాననుట॥

౩౬ సీ॥ తనునెఱ్ఱవేఱు గ్రుచ్చినవారికారోగ్యమిచ్చువాడఘముల ద్రుచ్చువాడు పరరాజసంబాధవిరియు చక్రములరక్షించువా డిరుల శిక్షించువాడు వేదాంతశుద్ధాంతవీధుల నెల్లగంబుం దువాడాపదల్ చెండువాడు దుష్టమందేహసందోహంబు నెల్లగాలు తరమువాడు విధాతతరమువాడు॥

౩౭ తే॥ సంప్రదోషవశస్థితిజలదరించు నవనిజనులకు దృష్టిపాటవము నిచ్చి మించువాడెల్లదిశల దీపించువాడు సారసాప్తుండు మునికి సాక్షాత్కరించె॥

టీక॥ తనునెఱ్ఱవేఱు గ్రుచ్చినవారికి. తన్నెంటుకొని ప్రార్థించినజనులకు. ఆరోగ్యమిచ్చువాడు. నిరోగత్వము చేసేటివాడున్ను. అఘములు. పాపములను ద్రుచ్చువాడు. సంహరించేటివాడున్ను. పరరాజసంబాధ. పరశత్రువృద్ధైనష్టువంటి. రాజ. చంద్రునివల్లనైన. సంబాధ. పీడచేతను. విరియు. విరోగమును బొందినటువంటి. చక్రములు. జక్కవపులను. రక్షించువాడు. పోషించేటివాడున్ను. పరరాజసంబాధ. పరరాజ. అన్యభూపతివల్లనైన. సంబాధ. పీడచేతను. విరియు. చెదిపోయినటువంటి. చక్రములు. రాష్ట్రములను రక్షించువాడని యర్థాంతరము. ఇరులు. చీకటులను. శిక్షించువాడు. నాశనము చేసేటివాడున్ను. వేదాంతశుద్ధాంతవీధులన్. వేదాంత. ఉపనిషత్తులనేటి

శబ్దాంత, అంతః పురములయొక్క, వీథులన్, శ్రేణులయందు, బలగంబుండువాడు, శైలులపూజేయువాడున్ను, ఆపదల్, కష్టములను, చెందువాడు, కెట్లువేసేవాడున్ను, దుష్టమందేహసందోహంబు, దుష్ట, దుర్మార్గులైనటువంటి, మందేహ రాక్షసులయొక్క, సందోహంబు, సమూహమును, ఏలగోలు, ముంతరగానే, తరవులువాడు, పారిపోవజేయువాడున్ను, విధాతతరమువాడు, బ్రహ్మనాటివాడున్ను, సంప్రదోషవశస్థితి, సంప్రదోష, రాత్రివి, కలుషమునకున్ను వశస్థితి, అధీనమైయుండుటచేతను, జలదరించు, భయపడుచున్నటువంటి అవనిజనులకున్, భూప్రజలకు, దృష్టిపాటవమునిచ్చి, నేత్రపటుత్వము గలుగజేసి, అనగా చూపు గలుగజేసి, మించువాడు, అతిశయించేటివాడున్ను, ఎల్లదిశల, సమస్త దిక్కులయందున్ను, దీపించువాడు, ప్రకాశించేటివాడున్ను, సారసాప్తుండు, ఇటువంటి సూర్యుడు, మునికి, ఆతపసికి, సాక్షాత్కరించె, ప్రత్యక్షమాయెను॥

౩౧౮ చ॥ ముని యల తీవ్రధాముని సముజ్జ్వలధాముని బూజ జేసి యి
ట్లను దిననాథ యిక్ష్వకులంబున ధరపెంపుడు బిడ్డ నాకు నీ
కైనను ముహూర్తవేళ వరియింపుము నీకిదె యిత్తునన్నన
వ్వనరుహబాంధవుండు శ్రుతవంతు బ్రశాంతుని జూచి యిట్లనున్॥

తా॥ ముని, ఆతపసి, సముజ్జ్వలధామునిన్, సముజ్జ్వల ప్రకాశిస్తున్నటువంటి, ధామునిన్, కాంతి గలిగినటువంటి, అలతీవ్రధామునిన్, ఆసూర్యుణ్ని, పూజచేసి, పరిచర్యచేసి, ఇట్లనున్, ఈలాగున పలుకుచున్నాడు, దిననాథ, ఓయి సూర్యుడా, ఇక్ష్వకులంబు ధర, యీలోకమందు, పెంపుడుబిడ్డనాకున్, నాకుపెంచిన కైమాత్రే, కైకైన, నీకు పెండ్లిచేయ సరియైనది, సుముహూర్తవేళ, మంచి ముహూర్తకాలమందు, మంచిలగ్నమందనుట, వరియింపుము, వివాహముచేసుకొనుము, నీకిదెయిత్తునన్నన్, ఇదుగో దీన్ని నీకు సంగుడునని ముని పలుకగానే, అవ్వనరుహబాంధవుండు, ఆసూర్యుడు, శ్రుతవంతున్, శాస్త్రసంపన్నుడైనటువంటి, ప్రశాంతుని, మిక్కిలి యోర్పుగలవు నీశ్వరుణ్ని, చూచి, కన్గొని, ఇట్లనున్, ఈతీరుగా ప్రకారము పలుకుచున్నాడు॥

౩౧౯ తే॥ అనఘ నాకన్నపర్జన్యుడధికుడభ్ర | సంచయంబున ననునిరోధించుగాన | నమ్మహాత్మునకీకన్య నఖిలమాన | వ బరిణయముసే
యుమది నీకు పరమశుభము॥

తా॥ అనఘ, ఓయి పుణ్యాత్ముడా, నాకన్నన్, నాకంటెనున్ను, పర్జన్యుడు, వర్షాధిదేవత, అధికుడు, అతిశయుడు, అభ్రసంచయంబునన్, అభ్ర, మేఘములయొక్క సంచయంబునన్, సమూహముచేతను, ననునిరోధించుగానన్, నన్నడ్డగట్టుకను గనుక, అమ్మహాత్మునకున్, మహానుభావుడైనటువంటి పర్జన్యునకు, అఖిలమానవ, అఖిల, సర్వజనులకున్ను, మాన్య, బహుమానకరింప తగినటువంటి, ఈకన్యకను, ఈచిన్నదాన్ని, పరిణయముసేయుము, పెండ్లిజేయుము, అది, ఆపర్జన్యునకిచ్చి పెండ్లిజేసుట, నీకుం పరమశుభము, నీకు తన్నంతమంగళకరము॥

౩౨౦ కం॥ అనిచెప్పి తపసుడరిగిన | ననఘుంబర్జన్యునంత నావర్షింపం |
జనుదెంచిని విచెనతడ | మ్మునినంపవ్వల్లునకునై యన్యమునని ట్లనియెన్॥

తా॥ అనిచెప్పి, ఈతీరుగా పలికి, తపసుడరిగినన్, సూర్యుడు పోగానే, అనఘున్, పుణ్యా

త్యాదైనటువంటి పర్జన్యుని వర్షాధిదేవతను అంతట అటువిూదట ఆకన్యక పర మంత్ర ప్రభావముచే రప్పించగానే చనుదెంచిన చెనతరుణు ఆపర్జన్యు డు వచ్చి నిలువబడెను అమ్ముని ఆతపసి ఆర్ద్రుల్ప నకు ఆ పర్జన్యునకు నె య్యున్నవు నని ట్లనియెను ప్రేమతో నీప్రకారము పలికెను॥

౨౨౧ క॥ కనన్ం భువనత్రయుస న్మానసం గ్రన్ననవరింప్రమాయిచ్చెదన్

ధనన్తత్వము మరనన పర్జన్యుం డిట్లనియె మానిశత మన్సునకున్॥

టీక॥ భువనత్రయు పన్మానన్ భువనత్రయు మజ్జగములచేతను సన్మానన్ బహూకరింపతగినటువంటి కన్య ఈచిన్నదాన్ని ఇచ్చెద నీకెంసగాద నుః నీధనన్త్వము మరి నీ సమర్ధత ఎటువంటిదవు గునట్టుగా గ్రన్నన శీఘ్ర ముగా నంవరింప్రమా పెండ్లిచేసుకొమ్మా అనఅని మునిపలుకగానే వతాని శతమున్నునకున్ మునీంద్రునకు పర్జన్యుండని యెవర్షాధిదేవత పలికెను॥

౨౨౨ క॥ మరుదభిహతిదూరదిక్రియు దరలుదు నాకన్నపుసుడతండా

లయనకే తరలాంక్షినిచ్చిసంయమి వరకెండ్లియెునర్పుమనుచు

వాడుంబోయెన్॥

టీక॥ మరుదభిహతి మరుత్ వాంయువు యొక్క అభిహతి ప్రహారముచేత తా కుటచేతననుట దూరదిక్రియున్ కార్పాసము వలె తరలుదు పారిపోవు దున నాకన్నపు నుడతండు ఆవాయువు నాకంటె అధికుడు ఆయునకు ఆవాయువునకు ఈతరలాంక్షి నిచ్చి ఈకన్యకెను సం గీ సంయమివర

ఓమునిశ్రేష్ఠుడా పెండ్లియెునర్పుమనుచు వివాహముచేయుమని వాడుం బోయెను ఆపర్జన్యుడున్నుచనె ~~పోయెను~~॥

౨౨౩ క॥ పవమానున్గ్రౌథహంతక్రై పవమానుందలపదపసిపాలికి నవ దాంర్జవ జవములమరవచ్చిన వివిధాంతిధ్వనములగారవింప్రచు బలికెన్॥

టీక॥ గ్రౌథహంతకై పవమానున్ గ్రౌథ కోపముచేతను హంత చెట్టబడ్డ వంటి కై పద శత్రుసంబంధమైనవంటి మానున్ అహంకారము గలిగి నటువంటి అనగా శత్రుమానభంగముచేసినవాడని తాత్పర్యము ప వమానున్ అటువంటివాయుదేవుణ్ని తలపన్ మనసున స్మరింపగా నే తపసిపాలికి మునిదగ్గరికి అతడు ఆవాయువు ఆర్జవజవములమారా ఆర్జవ తిన్నదనమున్ను జవములు వేగము న్ను అమరగా తలుస్తూ గలుగున ట్లుగా వచ్చిన రాగానే వివిధాంతిధ్వనములన్ వివిధ సమస్తప్రకారము లైనటువంటి అతిధ్వనములన్ గృహమునకువచ్చినవారికిచేసే పూజలచేత గారవింప్రచున్ మెప్పుజేయుచున్ను పలికెన్ మునివచింప్రచున్నాడు॥

౨౨౪ చ॥ ఉచితసభాయితాఖిలప్రరూపవనాపవనాసురాసుర ప్రచయము లందునీసవతురాండెుకడిద్ధబలప్రసన్నతాం రుచులనటాంటరింగినాటూపవరెమోనయధన్యకన్యనీ కచలమనీషనిచ్చెదసదాదృతిగవ్చువివాహమాడవన్॥

ఉచిత+ప్రరూపవనా

టీక॥ ఉచిత యెుగ్యమైనటువంటి సభాయిత సంసత్తు కలెనెయాచరిస్తు

న్నటువంటిన్ని. అఖిల. సమస్తమైనటువంటి. పురోపవనా. నగరసమీపవనా
నవనములు గలిగినటువంటి. పవనా] యువాయుదేవుడా. సురాసురప్ర
చయములందున్] సుర. దేవతల యొక్కయున్ను. అసుర. రాక్షసుల యొక్క
యున్ను ప్రచయములందున్. సముదాయములయందు. ఇద్ధబలప్రస
న్నతారుచులన్] ఇద్ధ. అధికమైనటువంటి. బల. శరీరసత్త్వచేతను
న్ను. ప్రసన్నతా. ప్రసాదత్వముచేతనున్ను. రుచులన్. కాంతిచేతనున్ను
నీ సవతురాఁడొకఁడు] ఒక్కడైనా నీకు సాటిరాడు. అటా వెరింగి] ఆలా
గంటివాడవగుట తెలిసి. గుణాకూపవరోనయధన్య] గుణశ్రేష్ఠగు
ణాములచేతనున్ను. రూప. శరీరలావణ్యముచేతనున్ను. వయః. ప్రా
యముచేతనున్ను. నయ. నీతిచేతనున్ను. ధన్య. కృతార్థురాలైనటువంటి
కన్య] నాపుత్రికను. అచలమనీషన్] నిశ్చలబుద్ధితోడను. నీకిచ్చెద] నీకి
త్తును. సదాద్యుతి] శాశ్వతమైనయాదరణాచేతను. కమ్మువివాహమో
వనన్] నీవు పెండ్లిచేసుకొమ్మనియామునిపల్కగానే వాయుదేవుడు మరల ప
ల్కుచున్నాడు॥

౩౩౫ చ॥ నరులు సురలభవాద్యశులు నన్నుమహాబలుడండ్రు సత్యశా
పరపరమేష్ఠిశైలములపారబలంబులు నేనెరుంగుదుం
బరులనకున్ననేమికనుపట్టినపట్టిధరాధిభర్తకా
దరమునవిత్తుగాకనిసదాగతిజెప్పియధేచ్ఛనేగినన్॥

టీక॥ నరులు] మానవులున్ను. సురల్] దేవతలున్ను. భవాద్యశులు] వీరావం
టివారలున్ను. నన్నుమహాబలుడండ్రు] నన్నుఅతిసత్త్వవంతుడనియందు

రు. మహాబలుడనివాయువునకునామమున్ను. సత్యశాపరపరమేష్ఠి] సత్య
శా. సద్విద్యలయందు. అపరపరమేష్ఠి. రెండోచతుర్ముఖబ్రహ్మయైన
మునీశ్వరుడా. శైలములు] పర్వతములు. అపారబలంబులు] అపార.
అంతములేనటువంటి. బలంబులు. వీర్యము గలిగినవి. పరులనకున్ననేమి]
అన్యులు పర్వతములధిక బలము గలవియని చెప్పకపోయినందుననమే
మికెరత. నేనెరుంగుదున్] పర్వతముల బలమునేను తెలిసినవాడను. క
నుపట్టినపట్టి] నీవు కన్నబిడ్డను. ధరాధిభర్తకున్] పర్వతరాజునకును. ఆదర
మున] శ్రద్ధచేతను. ఇత్తుగాకని] ఒసంగుదుగాకయని. సదాగతిజె
ప్పి] వాయుదేవుడు మునితోపల్కి. యధేచ్ఛనేగినన్] మనసున వచ్చినట్టు
పోయెను॥

౩౩౬ క॥ ధరములదటఘటితపయో। ధరములసంగీతము ఖరద్వైవతవి
దాన్వ। ధరముల శ్రితగరుడసుధా। ధరములదలచుటంజుపర్వ
తములే తెంచెన్॥

టీక॥ తటఘటితపయోధరముల] తట. పర్వతసాను భాగములయందు. ఘ
టిత. కూడుకొనబడ్డటువంటి. పయోధరముల. మేఘములు గలిగినటువం
టిన్ని. సంగీతము ఖరద్వైవతవిద్యాధరముల] సంగీత. గానవిద్యచేతను. ము
ఖర. ప్రాయుచున్నటువంటి. దైవత. బృందారకులున్ను. విద్యాధరముల.
దైవయోని విశేషములున్ను గలిగినటువంటిన్ని. శ్రితగరుడసుధాధరము
ల] శ్రిత. ఆశ్రయింపబడ్డటువంటి. గరుడసుధాధరముల] తార్క్ష్యకన్య
కలు గలిగినటువంటి. ధరముల] పర్వతములను. తలచుటంజు] ముని శ్వ

రుఁడు స్మరింపఁగానే। పర్వతము లేతెంచెన్। కొండలు ముని దగ్గరికి వచ్చెను॥

౩౨౨ క॥ ముని యుద్ధరణీధరములఁ। గనుఁగొని యిట్లనియె నాత్మకన్యకనన్న

నన్। జనలోకమాన్యనిచ్చెద। నెవ్వని నియెందొకఁడు పుచ్చుకొనను

దింపెసఁగన్॥

టీక॥ ముని। తపసి। ఆధరణీధరములఁ గనుఁగొని। ఆపర్వతములఁ జూచి। ఇట్లనియెన్।

ఈప్రకారము పలికెను। ఆ నన్నన్। నేనంటెయి తఱుఁడైన భర్తను కోరనటువంటి

ది। జనలోకమాన్యన్। జనలోకముననుజనసమూహముచేతను। మాన్యన్।

బహుమానింపతగినటువంటి। ఆత్మకన్యన్। నాకుమార్తెను। ఇచ్చెదన్। ఒసఁగు

దును। కొనకొని। ప్రయత్నపడి। ఇందొకఁడు పుచ్చుకొనదింపెసఁగన్। మీలో

నొకఁడు కోమలమును గ్రహించుఁడీయనిపలికె॥

౩౨౩ చ॥ అతిశుభలగ్నమిం పమరురుముస్ననమస్తవ్రతులాచరించిప

ర్వతములు బల్కెనేఁడ బలవంతులముం దురుపాదజర్జరీ

కృతులము మమ్మువెక్కసునవెల్లలు వానికినిమ్ము నిర్మల

వ్రతభవదీయపుత్రి నని వారణవేకవిజెప్పిపోయినన్॥

టీక॥ అతిశుభలగ్నమిం పమయుమున్న। ఈకాలము మంచిశుభముహూర్తమ

నిముని యీశ్వరుఁడు చెప్పఁగానే। నమస్కృతులాచరించి। వందనములుచేసి।

పర్వతములు బల్కెన్। కొండలుచెప్పుచున్నవి। ఏఁడబలవంతులము। నేమె

క్కడశక్తికలవారము। ఉందురుపాదజర్జరీకృతులము। ఉందురు। ఎలుక

లయొక్కపాద। చరణాములచేతను। జర్జరీకృతులము। బిందరకందర

చేయఁబడ్డవారము। మమ్ము వెక్కసునవెల్లలు। మాకంటె

పర్వతములఁగన్నమమ్మునఁగనానత్తె యవ్వ। నిర్మలవ్రత। పరి

శుద్ధనియమముగలముని యీశ్వరుఁడా। భవదీయపుత్రి।

భవదీయ। నీసంబంధినియైనటువంటి। పుత్రిన్। బిడ్డను। ఆని

వారణవేకవి। అడ్డంకిలేనియట్లు। వానికినిమ్ము। ఆయెలుకకె ల

నొసంగిపెండ్లిఁజేయుము। అని। అవిచెప్పిపోయినన్। ఈప్రకా

రము ఆపర్వతములు పల్కిపోఁగఁగానే॥

౩౨౪ క॥ ఎలుకలఁ జిలిచి మహామునిఁ। కులవల్లభుఁ

డనియు నిత్తుగా తురవెూదంబుల నుపరి

యుంపుఁడుక డని పలికెననవికరము వెరగుప

డి యిట్లనియెన్॥

టీక॥ ఎలుకలఁ జిలిచి। మహాముని। కులవల్లభుఁడ

నైనోంగా। పుయుగుబుషివంశమునఁ బుట్టినట్టిన యా త

పసి యిట్లనిపలికెను। ఇత్తుగా తురత్తనా కుమార్తె నిక్కా కెం

సంగుడుఁను। వెూదంబులయందు సంతోషము వారికివరియుం

పుఁడుకడని పలికెను। మీలోనొకఁడు దిన్ను వివాహము సేసు

కొండనియామునిచెప్పఁగానే। కరము వెరగుపడి। ఆయెలు

కలు మిక్కిలి యాశ్చర్యపడి। ఇట్లనియెన్। మునితోనేలరు

గాపల్కుచున్నది॥

౩౨౫ క॥ ఎలుకలకుమనుజసతులకుఁ। కలయికలెల్ల

నినమూని కమనీయతపో। బలమునఁగాతుం

గ్రమ్మర। నెలకంగాఁజేసి యొకదికిచ్చెఁ గబుద్ధ॥

టీక॥ ఎలుకలకున్ను మూషకములకున్ను వనంబున తులకున్ను మనుష్యస్త్రీ
లకున్ను కలయికవేళ్లనిన సంగమమువే ప్రకారము పొందునని
ఆయులుకలు పలుకగానే వేంవి తపస్వి కమనీయ తపోబల
మున కమనీయుం చెప్పుచున్నటువంటి తపోబలమున త
న తపః ప్రభావము చేతను కాంతుని వైవాహ్యమై ప్రసూర
నెలకంగా జేసి తిరిగి మూషికనే కావించి శతి చెప్పి నిబు
ద్ధి బికములుకే మెసగి పెండ్లి జేసి పంపించెను॥

౩౪౧॥ వ॥ అట్లు గుటకారి వగుని మూషికచిన్నం
బెట్లుగలుగునని కేరదంబాది యధిక్షేపిం
చు రక్తాక్షుని వారించి యరిమర్దనుండు
ప్రసాదపురస్సర దృష్టి జిరజీవి నాలో
కించి॥

టీక॥ అట్లు గుటకన్ అలాగున్నైనందునే కాలివగుని మూషి యాయసమైననను
మూషకచిన్నం బెట్లు గల్గునని అలాకచిననమేరతి సంభవించున
ని కేరదం బాది అపహాస్యము జేసి అధిక్షేపించు అధిక్షేపనా
జేయుచున్నటువంటి రక్తాక్షుని వారించి రక్తాక్షుడనేము
ఖ్యమంత్రిని చావించి లట్టు జేసి అరిమర్దనుండు మూషకరాజు
ప్రసాదపురస్సర దృష్టిని ప్రసాద ప్రసన్నత్వము పురస్సర ము
దలుగాగలిగినటువంటి దృష్టిని చూడ్కిచేతను చిరజీవి నాలో
కించి చిరజీవిని చూచి పలుకుచున్నాడు॥

౩౪౨॥ ఆ॥ కుబేరతరావలోకములు మూ

కములా ధృతినెమనెప్పు డాహారము విచ్చు
నర్థులయు దప్పై ధరణీశులహా దుర్గమౌటలరా
గారములం బురింపుచుక్కను ఖస్థితి నందు
కైరంత వేళ యాహారివివేకయుంచు వేడి
పొందవని చెప్పెను వసా కరించినన్॥

టీక॥ కుబేరతరావలోకములు కుబేరత అతికఠినమైనటువంటి అ
వలోకంబులు చూడ్కిగలిగినటువంటి మూషకములు గాబలు
అధృతి ఘట్టనచేతను ఎప్పుడాహారము విచ్చు అప్పుడ క్రోధచిత్త
మువంటి ఆహారము విచ్చు చెప్పనా వస్తుఫలాసంగునున అర్థులయు
దప్పై పరపుప్పెనివాడప్పై ధరణీశులహా దుర్గమౌటలరాగారములు లక్ష్మీ
ధరణీశులహా వృత్తములలయుక్త దుర్గముపొందగాడనటువంటి కోరా
టలరాకు అలవేటి అగారములక్ష్మీహాముల యందుండు చరింపు
చున్నతి రుగుచున్న చె భూరివివేక మిక్కిలి జ్ఞానవంతుడవైనయో
చిరజీవి కైరంత వేళ యందునను తకస్థవేళలను ఖస్థితి నందు
అనంతకరమైనయునికి చేత నవసించు ము అంచుకడి పొందవని చె
ప్పితి అనితప్పవగానిక్కవి శాప్పసము చేతను చూడా కరించినన్
సత్యమును చే యగానే॥

౩౪౩॥ వ॥ కేలతకతుర్కొందన్నై తనని ధైర్యవిజిత
నహారావి యచ్చురజీవి యువర్గకప్రచా
రంబుల దుర్గనావాష్ప్యభ్యంతరంబులం
బ్రవర్తించి యన్నియుం గనుంగొని శరీర

౩౪౪॥ వర్ధనపర్యాంతంబు వింతచెరలకుం దమూ

కంబులం గలపి మెలపి పత్త్రంబులు వ్యవహారద
త్త్రంబులగుటయు నెుక్కనాడె తరువేచి యయు
లూకములలో త్తాపులనంబున కుబ్జ్యర్థ్యారు
౩౪౫॥ హా దుర్గకేళాటర ద్వారంబుల నీరంధ్రంబు
లుగాఁ బూరిగూరి నీరసంధనంబులు దురిగి
కరిషపింద ఖండంబులు గ్రుక్కె యెుక్కదనలువ
కెమేఘవర్ణుం గానంబోయి యవాప్యయుస
పతిచే తసంస్థావితుండై యప్పుడుపస్థితం
౩౪౬॥ బ్బైనకార్యంబు విన్నవించి యుల్లమున నిప్పుమనిప్పుం
గొలుచువారుమనీరస తరుశాఖలు నమెర
ఫులమగ్రరచుకొని రంధ్రపైకిసంహారంబున
మసమ యుంచిది యని తెలుఫ్పెల యిమను॥

యూడేకినక్కో రికగలవాడ నైతినని

టీక॥ శ్వేత కేళమ్మాం దనైతని] కృతార్థుడనైతి గదా యని క్త్రైర్యవిజిత
నవారావి] క్త్రైర్య। ధైర్యత్వమునచేతను। విజిత। జయింపబడ్డటు
వంటి। నవారావి। వామవత్పర్వతముగ విగినటువంటి। ఆవియ
నగా। పర్వతము। ఆటువంటి। ఆచ్చిరజావి] ఆకాశమంత్రి। ఆ
నర్గళప్రచారంబులన్] ఆనర్గళ। ఆడ్డము లేనటువంటి। ప్రచారం
బులన్। సంచారములచేతను। దుర్గవావ్యాప్తాంతరంబులన్] దు
ర్గ। ప్రాంతగా దనటువంటి। వావ్యా। ఆకేళాటరముల యెుక్క
విహాఃప్రదేశముల యందున్న। ఆంతరంబులన్। ఆంతఃప్రదే
శంబుల యందున్న। ప్రవర్తించి] సంచరించి। ఆన్నియుంగనుంగొని]
ఎక్కడెక్కడ ఘూకముల కునివాసస్థలము లాహాటివన్నిటిని నిన్నిటి
ని। శరరవర్ణనపర్యంతంబు] తనదేహము యధాప్రకారము

పక్షి మొందిమట్టుకున్న। వింతదొరల కెండప్పు] ఆరాంత్యర్యముగలుగకుం
డా। ఘూకంబులుగలసి మెలసి] గూండలతోగూడనివాంతప్పగా
చేరితరుగుచున్న। పత్త్రంబులు] తనరెక్కలు। వ్యవహారదత్త్రంబుల
గుటయు] వ్యవహార। వెంటవే యడానకు। దత్త్రంబులగుటయు
సమర్థములైనవి కాగానె। ఒక్కనాడె తరువేచి] ఒకదివసమందు సమ
యముగని। ఆలూకములతోఁ దాపులనంబున నున్న] ఆలూకం గూండ
ల యెుక్క। మూలం। వంశము యెుక్క। మెుదలునను। ఆతాపులనంబున
ను। పెరికివేసుటకు। ఆనగా ఘూకముల మెుదల ముట్టునాశన
ము చేయుటకై। వృద్ధ్వరహా దుర్గకేళాటర ద్వారంబులన్] వృద్ధ్వరు
హా। వృక్షముల యెుక్క। దుర్గ। ప్రాంతగా దనటువంటి। కేళాటర
ము ఆరయెుక్క ద్వారంబులన్। వాకిళ్లయందు। నీరంధ్రంబులుగా]
సందులలో [illegible] నట్లుగా। పూరిగూరి] గడ్డిమరిగి। నీరసంధనం
బులు] నీరస। ఎండినటువంటి। ఇంధనంబులు। కట్టెలున్న। దురిగి]
కూరి। కరిషపిండ ఖండంబులు గ్రుక్కి] కరిషపిండ। ఎండుపిడక
ల యెుక్క। ఖండంబులు। తునకలు। గ్రుక్కి। సందులనరికించి। ఎక్కడ
నిలువక] తానేస్థలమందైనా క్షణమాత్రమునుండక। మేఘవర్ణు
గానంబోయి] మేఘవర్ణుడనెడి యసరాజుదగ్గరకెచని కను
గొని। ఆవాప్యయుసపతిచేత] ఆమేఘవర్ణునిచేత। సంస్థావితుం
డై] మన్నింపబడ్డవాడై। ఆప్పుడుపస్థితంబైనకార్యంబు] ఆసమ
యందు కాప్రాప్తించినది। విన్నవించి యుల్లమున] తెలియజేసి చిరజీ
వి పలుకుచున్నాడు। నిప్పు] కొరకరాణ్ణానని నిప్పున్న। నిప్పుంగొలు
చువారుమను] నిప్పుసేవించువారయి యసము లున్న। నీరస తరుశాఖ
లును] నీరస। ఎండినటువంటి। తరుశాఖలును। చెట్లకొమ్మలు

న్నె మెరపులు వసెమెంత కాలిన కట్టెలు న్నెకరచుకెని రండుడా
లు యిరికెంచు మెనిరండి వైరిసంహారంబున శత్రుకులనాశన
ము చేసులు కంసము యంబిదియని తెలుపుట యుక్తమిది తరుణా
మని చిరజీవి తెలియ చెప్పగానే॥

౨౪౭॥ క॥ ఎరగలిచిచ్చిన మెండల। మరువవి జనివా
రిమూలకలానికై మెరపుల। వరువరుగు
నైనపిడకలు। తరికైమెనివచ్చి ధరలతో దరి
మెలుపన॥

టీక॥ ఎరగలిచిచ్చిన మెండలపున్న। అగ్నిచే తకాలుచున్న పర్వతములమ
మరువనిజని। అతిత్వరగా జారియు। కారిమూలకలు। వాయసపు
గుంపులు। పిక్కటిల్లు। పిక్కసారిగానే। మెరపులతో సగము కాలిన కట్టెలు
న్నె। వరువరుగు నైనపిడకలు। మిక్కిలి యెండిన కరీషములు న్నెతరి
నైకాని వచ్చి। తెమకాని వచ్చి। ధరలతో। ధైర్యముచే తమ। దరిమెలుపన
కాలచెప్పగానే॥

౨౪౮॥ మ॥ తగనత్యున్నతి వేచువాయువులచేతన్।
రాజదారోత్రాసక్రౌంచముగవై కెలలుచరివనికై
చిరునిప్పుతోరాల్చి యెయువనృతింగగనంబం
త్రిప్పనప్పంబింగములనాల్గతోగిరి యున
చ్చిచుప్పనన్। చగిలెంట్రౌలిపడెనదివాంధకు
లములత్పృస్యంబులవెల్వడెన్॥

టీక॥ తగనత్యున్నతి వేచు। అత్యంతముగా విసరుచున్నట్టి।
వాయువులచేతన్। గాలిపురలచేత। రాజి। రవులుకొనిన। తెరా

డొత్రాసక్రౌంచుగవై। వెంటనే పెద్దధ్వానముచే। కెలలు చరివ
మంటలు చుట్టి। నిక్కైచిరునిప్పుతోరాల్చిని గండియ యగ్నికణా
ములు చదివి। పిక్కటిల్లు పిక్కతపగానే। గగనంబంతా। ఆ
కాశము తగులుకెని। ఘనప్పంబింగములు లు। చుట్టమినా
గురులతోడ। నాల్గతోగిరి యువచ్చి చుప్పనన్। జవావు
నారణాము లుచేసి కాలుచున్నయా యగ్నియందు। దివాం
ధకులములు తో। గుడ్లగూబగుంపులు। పగిలెన్। కాలిచేవా
ములు ద్రుద్ధలా యెముప్రవిపడెన్। కాలుటచే తమ ప్రాదేహా
ములు విరిసెను। ప్పస్యంబులు లవెల్వడెన్। కెరకపుబాడిది
న్మైవారియెను॥

౨౪౯॥ క॥ ఈవడువునిశ్శేషము। గావైరులసంహా
రించి కాంతూవాలసంధావితుడై యప్పుడు
చిర। జీవికినలకాకరాజుశేఖరుడని యెన్॥

టీక॥ ఈవడువున। ఈప్రకారముగా। నిశ్శేషముగా। పెక్కైనమి
గులకుండా। వైరులసంహారించి। శత్రువులనాశనముచేసి
కాంతూవాలసంధావితుడై। కాంతూవాలచే తమ
సంధావితుడై। మన్ననచేయబడ్డవాడై। అనగా వేడుకగలవా
డై। అలకాకరాజుశేఖరుడు। వాయసరాజేంద్రుడైనమే
ఘవర్ణుడు అప్పుడు। ఆకాలమందు చిరజీవికి। చిరజీవియ
నే మంత్రితోడను। అనియెన్। ఇట్లనిపలుకుచున్నాడు॥

౨౫౦॥ క॥ పగవాని గృహాము వృత్తునవు। మెగ
మెచ్చునిన్ని దివసములు కోల్పా నెపగి
దిజరియుంచి తేవని। వగచినచిరజీవి మేఘ
వర్ణునకనియెన్॥

టీక॥ పగవాని గృహము] శత్రువుని యిల్లు। ప్రత్యర్థి మొగము]। కా
లముఖము వంటిది। అచ్చోట]। అటువంటి పగవాని యిం
టను। యిన్ని దివసములు] యిన్నాళ్లు। కటకటా యెటువగిది జరి
యించితివి]। కటకటా యెట్లు సంచరిస్తివి నీవు। అని పలికిన
అని మేఘవర్ణుండు దుఃఖింపగా నే। చిరజీవి మేఘవర్ణునకనియె]
అచిరజీవి మేఘవర్ణునితో పలుకుచున్నాడు॥

౨౪౭॥ చ॥ అతనువ కార్యకాంక్షి యగునాతడు
తేజము దాచి దుఃస్థితుల్ సుడుచుచు నే
ర్పుగల్గి తరుగుండి విషజ్ఞయుక్తి ధరిత్రి
న్ స్పృశిన సపాండరులు దవసు చేఱ్రుల
గ సుందరయు పున్నాగాధలం। గడపడె
మత్స్యరాజు సభను ఖేలను ధర్మసుతుం
డు కాలముతో॥

టీక॥ అతనువ] విన యొకమొట్ట తమ। కార్యకాంక్షి యగునాతడు]
ప్రయోజనార్థియైనవాడు। తేజము దాచి]। తనప్రతాప
మునా చటకైననీ। దుఃస్థితుల్] కష్టములను। సుడుచుచు] అనుభవిం
పుచున్నా। నేర్పుగల్గి] తరుగక। పూనపు రుషుండై సేవించువేళను
చున్నా। సంచరించునను। (పల్లవంటిక ను)। విషజ్ఞయుక్తై। దివిషత్
దేవతలను। జయుక్తై। గవిబేటి వార్మెకై ధరిత్రి చేర్పు శిన] భూమియం
ప్రసిద్ధి వహించినట్టు వంటి। సపాండరుల్] భీమార్జునాదులైన
తమ్ములు। తనకు పెట్టుపగ సుందరయుండై। తనకుసహాయము గను
నేప్పుటికైన్న। ధర్మసుతుండు] యుధిష్ఠిరుడు ధర్మరాజు। మత్స్య
రాజు సభను ఖేలను నడి రాజు రాజు సన్నిధియందు పున్నాగా

ధలం] పవిత్రములగు శుభలవేతను। కాలము గడపడె] దిన
ములు తెగించలేదా। కాలయాపన చేయలేదా యనుట॥

౨౪౮॥ ఉ॥ పౌరుషము బాహుబలము పండితభావము
గల్గినట్టి యాధీరుడు కార్యవాహాని రతింబ
రుగుల్చు మహానసాగ్నిధూమారుణితా
క్షులుం మలినమైనపటంబు మసీవిధూషితా
కారము దర్వియున్ మెరయగా నలభీముడు
మారుత్సునిగొలవడే॥

టీక॥ పౌరుషమున్] ప్రతాపమున్న। మహాబలము] శరీర సత్వమున్న।
పండితభావము] జ్ఞానమున్న। కల్గినట్టి యాధీరుడు] అన్నట్టు
వంటి యాధైర్యవంతుడు। కార్యవాహాని రతిన్] పని జక్కచేసె ము
వేళనేను యిష్టచేతను। పరుగుల్చు] అన్నట్టు రుష్యని సేవించుమహా
(వెల్లవంటి)। మహానసాగ్నిధూమారుణితాక్షులున్] మహానస।
వంట యింటి యందలి। అగ్నిధూమ। పొగ్గా యెర్రబారిన కనులు
అరుణితా। ఎఱ్ఱగా చేయబడ్డట్టువంటి। అక్షులు కనేత్రము
లున్న। మలినమైనపటంబు] నల్లని వస్త్రమున్న। అనగా మసి
గుడ్డ। మసీవిధూషితాకారము] మషి। మసిచేతను। విధూషిత
తిరస్కరింపబడ్డట్టువంటి। ఆకారము। ఆకృతియున్న। దర్వియున్]
తెడ్డున్న। మెరయగాన్] ఇది యొప్పుచుండగా। నలభీముడు]
ఆవంటమనిషి। భీముసేనుడనుట। మారుత్సునిగొలవడే] విరాట
రాజును సేవింపడా। దర్వియనగా గరిటె యున్న॥

౨౪౯॥ ఉ॥ పౌరుషము బ్జగించి నతుసాటిమనకైరాతిచి
సాధుగతి శ్రితా। కారతత్తాల కొంత్కుపాసగన్నిజ

కార్యమునకర్హుగాండివజ్యారవదేవదత్తరక్ష
సన్నుఖితాష్టపారిత్యరిశ్రుతిదావారుడు(శ్రే)
డిమత్స్వపురివాడబ్బుహాన్నలమ్మైనట్టింపడే॥

టీక॥ పారుషముజ్జగించి ప్రతాపమున్నాచుకొనినసుదాంటుననైనారి
చి(సిగ్గుమాలినలకుసహాంచుకొనిసాధుగర్భితాకారతసాధు
సత్పురుషులచేత(గర్భితనిందింపబడ్డుచుండి(అకారత(అ
క్కటి యీరులచేతను(కాలకాంక్షప్రాసగన(సమయమునుగా
రుటసమక్షారగానే(నిజకార్యమునకర్హు(పురుషుడుతనపని
చక్కజేసికొనవలెను(ఎట్లనంటేను(గాండీవజ్యారవదేవదత్త
రక్షసన్నుఖితాష్టపారిత్యరిశ్రుతిదావారుడు(గాండీవ(గాండీవ
మనేటివింటియొక్క(జ్యా(అల్లెత్రాటియొక్క(రవ(ధ్వనిచేతనున్ను
దేవదత్త(దేవదత్తమనేశంఖముయొక్క(రక్షస(వేగముచేతను
స్తంభిత(కలతపెట్టబడ్డవంటి(అష్ట(ఎనిమిదియైనట్టువంటి
హారిత్యరి(దిగ్గజములయొక్క(శ్రుతిద్వారుడు(కర్ణరంధ్రము
లుగలిగినట్టువంటి(శ్రీ(క(కవ్వడి(అర్జునుడనుటె(మత్స్యపురి
వాడక(విరాటపురమందు(బృహన్నలయై(పేడిరూపాతివాడై నట్టిం
పడి(సంచరింపడా॥

౧౫౪॥ ॥ఒకదినసకార్పణ్యావహాముననుండకనేరికి
నైనదిరకదం(తకనభసత్వదాదరణం ధ్రాకుకే
లాత్మునడఖండవిక్రమాధికుడువిలాసవిశ్రో
మణాదేశవము మాద్రికే డుల్తు పుత్రుడైన
కులుడుమత్స్యరాజు భవనంబునసావా
సాన్మైజరింపడే॥

టీక॥ ఒకదినసం(ఒకదినమందైనను(కార్పణ్యావహాముననుండని వవంచి యుం
డుటచేతను(ఎరికెన్నైన(పలాటి వారికినైనా(అంతకదరదు(నివ
సింపగదవదు(కాబట్టి యుండదవవెను(ఎట్లనంటేను(అంతకనిభస
త్వదు(అంతకే(యమధర్మరాజుతోకదను(నిభసత్వ(సమా
నమైనట్టువంటి(సత్వదు(తద్భావముగలిగినట్టువంటిన్ని(ఇక్కడనిభ
శబ్దమున్ను(సమశబ్దమునుసరినే(వన్నాయిని(గౌహామునే యుగనాకదుశమువేసస్థ్రశబ్దము
నున్నయి మరికొనట్టివమకుడు యుదవడుద్ధి మిత్రానవాదరణా(శ్రుభ
పృశనాముననుండి(అదరణాధ్రాముకేలాత్మునడు(అదరణ(శ్రుభ
దామ(శృహామైనట్టువంటి(కేలాత్మునడు(కేడకంటిచూపుగలవా
డున్ను(అఖండవిక్రమాధికుడు(అఖండసంపూర్ణమైనట్టువంటి
విక్రమ(పరాక్రమమందు(అధికుడు(శ్రేష్ఠుడైనవాడున్నువిలాస
విశ్రమణాదేశవము(విలాసస్త్రీడమ(విశ్రమణాదేశము(విశాలంతి
స్థానమైనవాడున్ను(మాద్రికేడుల్తుపుత్రుడు(మాద్రియనేస్త్రీకి
పెద్దకుమారుడైనట్టువంటి(నకులుడు(నకులుడనేపాండవేయుడు(
మత్స్యరాజుభవనంబున(విరాటునిగృహామందు(సావాసాన్మై(
అశ్వశిక్షకుడై(అనగాగుఱ్ఱాలకుఅలవాటుచెప్పేవాడై(చరింపడే(
మెలగడా(అనగామెలగెననుట॥

౧౫౫॥ శ్లో॥ భుజబలశాలినీతిపరిపూర్ణుడురూపవి
లాసవారిషద్భవజుడుహారిజ్ఞయాంశువుఖర
రత్నుదతత్రయంహాపుడాత్రతదివిజనిధికార్య
వాహానిరతిన్నిజవేషముగప్పి పుట్టినిట్టివాక్రు
ములగా చలివాడయి విరాటుపురిననాడే
పుడుండడే॥

టీక॥ భుజబలశాలి] భుజబలము(బాహువీర్యము)చేతను, శాలి(ప్రకాశించు
చున్నవాడున్ను) నీతిపరిపూర్ణుడు] నీతి(శాస్త్ర)మునందు పరి
పూర్ణుడు, నిండారినవాడున్ను రూపవిలాసవారిజభవుడు]
రూపవిలాస(సౌందర్య)మునందు, వారిజభవుడు, మన్మథుడైన
వంటివాడున్ను వారిజయోగ్నిము ఖదిరుపు శుం] వారిజయ
దిగ్విజయమునకు (అగ్నిముఖ) దుర్దించినవంటి, దర్పుడు
(ప్రతాపము)గలవాడున్ను, అతిప్రియభాషుడు] అతిప్రియ
మిక్కిలియిష్టమైన, భాషుడు, మాటలుగలవాడున్ను, ఆశ్రిత
దివ్యజనిధి] ఆశ్రిత(తన్ను ఆశ్రయించి)నటువంటి (దివ్యజ) ద్విజ
దివ్యజనిధి] ఆశ్రిత, తన్నాశ్రయించినటువంటి, ద్విజ, బ్రాహ్మ
ణులకు, నిధి, ధనరాశియైనవాడున్ను, శార్వాహ్వానిరతిన్]
ప్రయోజనవంతమందలి యాసక్తిచేతను, నిజవేషము
(తనయాకారము) కనుపడకుండాదాచి, గోప్యముజ
ప్తి పుట్టి] తనయాకారము కనుపడకుండాదాచి, గోప్యముజ
ములగాచువాడయి] ఆపులరక్షించేవాడై రాత్రులు తిరి(గి)
ముల గాచువాడయి] ఆవుల రక్షించేవాడై విరాటపురిని]
మాత్స్యునిపట్టణమందు, సవ్యసాచి పుడనేవాం
డవేయుండడే॥

౨౫ ఉ॥ కాలము దాటనెవ్వరికిలక్కాళ్లలవారలు
వారిరాశికేలాలపరీతభూతవిపులావనిప
రాజులు మూర్ధాభిషిక్తులు రత్నభాను
నిశాంతసముద్ఘ్రష్టదంఘ్రిపద్మ పాంచాల
తనూజామహత్తుపనిసల్ప విధిపగలింపునే
ష్టకుడు॥

టీక॥ కాలముదాటను] సమయముననతిక్రమించుటకును, ఎవ్వరిక
క్కాళ్లలవారలు] భూమియందెవ్వరుసమర్థులు, వారిరాశి కే
లాలపరీతభూతవిపులావనిపరాజులు మూర్ధాభిషిక్తులు

రత్నభానునిశాంతసముద్ఘ్రష్టదంఘ్రిపద్మ] వారిరాశి
సముద్రముయొక్క, కేలాల, ఉదకమువేతను, పరీతభూత
తము, చుట్టుకొనబడ్డవంటి, విపులా, భూమియందుండు
న్నవంటి, నృపరాజులు, చంద్రవదనులైన స్త్రీ
లయొక్క, శిరస్సుల, శిరోభాగముల యందు, స్థాపిత
మువంటి, అలంకృత, అధికమైనటువంటి, రత్న, మణు
లయొక్క, భానుకాంతులయొక్క, నిశేష, ఇక్కడయిటు ప్రేరిత
ముస ముద్ఘ్రష్ట, ~~(...)~~ వేగముగా ఘర్షిత, న్నటువంటి, అంఘ్రిపద్మ
చరణాంబుజములుగలిగినటువంటి, అనగానాలు
సముద్రములలోగాభూలోకమందున్న సర్వరాజస్త్రీ
లచేతనమస్కారముచేయునటువంటి దని తాత్పర్య
ము, ఆటువంటి పాంచాలతనూజ] ద్రౌపదీదేవి, దైవ
గతిన్] విధివశముచేతను, సల్పదృష్టకుడై] విరాటుని స్థా
ర్యకు, మత్తుపనిచేయుదా] దాని చేయు కార్యము నొనర్చ
లేదా, అనగానెంచిపనులు॥

మ॥ అనిచెప్పిన భాష్యనిష్ఠితాత్ముండైవాయ
పాదప్రత్యుండు చిరజీవినాలోకించి॥

టీక॥ అనిచెప్పిన] అనియీరకముచిరజీవిపల్కగానే, భాష్య
నిష్ఠితాత్ముండై] భాష్పకణములచేత(నిష్ఠిత)వ్యధచెప్ప
బడ్డటువంటి, ఆత్ముండై, నేత్రములుగలవాడై, వాయసాధి
పుండు, మేఘవర్ణుడు, చిరజీవినాలోకించి] చిరజీవినిచూచి

యేమొ చెప్పుచున్నాడు॥

౨౨౭॥ క॥ పరదేశమ ఖిలదుఃఖా। కరము మదీయో
పదేశగమ్యుఁడవై కా।ర్యపరత ఖరమోక్షితిపమం।
దిరమున నెల్లుంగి నుండితివి చిరజీవీ॥

టీక॥ పరదేశము = అన్యదేశము, శత్రుస్థానము; అఖిల
దుఃఖాకరము = అఖిల = సమస్తమైన, దుఃఖ = ఆప
దలకు, ఆకరము = స్థానమైనది; మదీయోపదేశగ
మ్యుఁడవై = మదీయ = నా సంబంధమైన, ఉపదేశ = బో
ధకు, గమ్యుఁడవై = పొందఁదగినవాఁడవై, అనఁగా నా యాజ్ఞా
వశుఁడవై; కార్యపరతన్ = ప్రయోజనపరత్వముచే
మునన్ (బట్టి); సహించుకొన్నవాఁడవై; రిపుమందిరమునన్ =
శత్రుగృహమందు; పెల్లుంగి నుండితివి చిరజీవీ = ఓ చిరజీవి
యెరతని వసించినవాఁడవైతివి॥

౨౨౮॥ క॥ ఘూకములు దెగడ ఘూకక్ష్మాకాంతు
డు గారవంబు సలుపగ ప్రతిపక్షాకమున నుంటి
వి క్లేశనాకతమున నీకు గలిగెనా చిరజీవీ॥

టీక॥ ఘూకములు దెగడన్ = గూబ లన్నియు నిందింపగా; ఘూకక్ష్మా
కాంతుఁడు = గూబలరాజైన యరిమర్దనుఁడు; గారవంబు సలు
పగన్ = గౌరవము సేయగా; ప్రతిపక్షాకమునన్ = ప్రతిపక్ష = శత్రువు
ల, ఆకమునన్ = స్థానమందు; ఉంటివి = నివసించితివి;
క్లేశ = దుఃఖము; నాకతమునన్ = నావలన; నీకు గలిగెనా చిరజీవీ

వినన్నంచి సంభ్రమించె నంగనా॥

౨౨౯॥ సీ॥ ఆ నివిష్ణనైనవాయసరాజు వీక్షించి। యు
చ్చిరజీవి యుల్లనె యుమ లక్ష్మీతరువునన్ యాజ్ఞ
తలమోచి యేమందు। తరిమ బాంధవిపాంధత
తులు వచ్చిరేల యనీక్షించి। మాపాలు కువదేవన్న
తెరవచ్చిన తెఱ్ఱ వమరంచునగ। మున్న నన్నరుగ
నే నొక శస్త్రము నరించి త్రమ్మరించి తి కార్యసిద్ధి।

౨౩౦॥ ఆ॥ నపుడు విశ్వతమూర్తినై యున్న నన్నులా। కే
ములు గాంచి యరుగగా నేను లుతనింపు కెలిమి
సంహరింప నేను పకటనాదరము నవ్వర్ర నెప్పగించె॥

టీక॥ ఆనివిష్ణనైనవాయసరాజు వీక్షించి = ఉత్ప్రకారము పలికిన చిరజీవి
యు యున్నట్టువంటి కాకవిష్ణుని జూచి; ఆ చిరజీవి యుల్లని
యెను; ఆ చిరజీవి యనే మంత్రి యీ విధముగా నుత్ప్రకారము
పలుకుచున్నాడు; మ లక్ష్మీ తరువునన్ = వట వృక్షమునందు; నీయా
జ్ఞ తలమోచి యేనుండు తరిన్ = నీ ~~…~~ సభలో దవా
తినేనున్నసమయమందు; మబాంధవిపాంధతతులు = మద = గర్వ
ముచేతను, అంధ = కండ్లుగానని వంటి, విపాంధ = గూ
గూబల యొక్క; తతులు = సమూహములు; వచ్చి = పైతెంచి
కల యనీక్షించి = పరిశోధించి; యూచి = మాపాలు నేవ
నేకున్న = మా జాడ కానవచ్చి యుండునే; తెరవచ్చిన తెఱ్ఱ
వమరంచునగ మున్న; పరించి ~~…~~ యేతెంచిన దారిపొ వను

దన్నైత్రమువై యుండగానే వన్నెరుగనేమె కచ్చెమును దరించి నా
యుని కెవారికి తెలియుటమేనె మొకతూ తవేసి ప్రవర్తించితి
కార్యవరణాబుద్ధి పనిచేయుదామనే ప్రజ్ఞచేత వారి నివలి
స్తిని అప్పుడు ఆ సమయమందు ఏకృతకుమారిత్రనై యున్నన వర్ణ
శరీరము వైకల్యమును నొంది యున్నన న్ను ఆ లూకములుగాం
చి ఆ గుడ్లగూబలు చూచి పరుగుగాన తులులతో పూర్వము
నన్నవితాలి యున్న గమకేంఘుకలిమి ఇష్టము గలిగి సంపా
దింపకనెన్నచింపకనెంపకు శ్రమపెట్టక ఆదరము న చర్చ
తప్పగించె ప్రజ్ఞచేత కానిపోయి తమ రాజు యొక్క అధీ
నము చేసినవాడను॥

౩౬౧॥ వ॥ అప్పుడు ఉలూకవల్లభుండు నన్నుం జూచి

నీవెవ్వండవని యడిగిన మేఘవర్ణునకు ముఖ్య
దండనాథుండనగు చిరజీవిననిచెప్పితి నప్పుడు
వులవని మంత్రులరావించి మంత్రమాడుంబున
నన్నుఁ జూపి యితని మచితంబుగఁ గార్యంబు సె
ఱుకర చెప్పుండనిన నందు రక్తాక్షుండను వాడు

౩౬౨॥ క్రూరుండు దక్షతక్షైన వారందరు నాపక్షంబు ప
లికిరి రాజును వారివాక్యంబులంగీకరించి నీతి
దక్షుండగు రక్తాక్షుడెసనాదరణాజ్ఞ యడ
యెన్నికాలపక్షంబునన్నట్టిదే॥

౩౬౩॥ అప్పుడు ఆట్లా నన్నొప్పగించిన సమయమందు ఉలూకవల్ల
భుండు గూబరాజైన యరిమర్దనుడు నన్నుం జూచి నీవెవ్వ

డవని యడిగిన నా దిక్కుమాలిన నీవెవ్వడవు చెప్పుమని ప్రశ్నసే
యగానే మేఘవర్ణునకు మేఘవర్ణుడనే వాయసరాజునకు
ముఖ్యదండనాథుండనగు చిరజీవి యనుపేరుగలవాడనని
చెప్పితి కేవలప్రధానియైన చిరజీవి యనే నామము గలవాడ
నని పలికితిని సేనానాయకుడని నన్ను చెప్పవచ్చునని అప్పుడు వా
డు విని ఆ మాటలు నాలించి మంత్రులరావించి ప్రధానులతో
చెప్పించి మంత్రమాడుంబున ఆలోచింపదొరకొన్నాడు నన్ను
వారిముందర కార్యమును నన్నుం జూపి ఆ మంత్రులకు నాదిక్కు గూర
చి ఇతనికి ఉచితంబుగు కార్యంబు తెలుకరు చెప్పుండని వారి
రజీవికి చేయవలసినపని యేమో దాన్ని ప్రత్యేకప్రత్యేకముగా
పలుకుడని యరిమర్దనుడడుగగానే అందు రక్తాక్షుండను వాడు
క్రూరుండు దక్షుడు ఆ మంత్రులలో రక్తాక్షుండనే మంత్రి మాత్ర
ము కాక తక్కిన వారందరునా పక్షంబు పలికెరి మిగిలిన మంత్రు
లందరు నన్నా కుసహాయముగా చెప్పిరి రాజును అరిమర్దను
డున్ను వారి మాటలంగీకరించి ఆ దుర్మంత్రుల పలుకులువి
నీతిదక్షుండను యవిద్యోయుండు సమర్థుడైనప్పటికి
రక్తాక్షుడెసనా రక్తాక్షుడనే మంత్రివిషయము ఆదరణాజ్ఞ
యడయెన్ని ప్రజ్ఞ యకపోయెను కాలపక్షంబున నట్టిదే
సమయ పరిపాకంబున నప్పుడంతటి కృపుకొంచెను॥

౩౬౪॥ క॥ జనియింపంగల కార్యము మనమున దగ

నిశ్చయించి మంత్రము నేతికి వినుపించిన విననుల్ల
నిచ్చినటికి మనుకుంటి గాదచేటుంచాలుచు॥

౩౬౫॥ జనియింపంగల కార్యము ముందు కలగకు యెవ్వరు చూడ

నము న|మనము నదగనిశ్చయించి|మనస్సులో యుచితంగా
నిర్ణయపరచుకొని|మంత్రిప్రధాని|సునీతిని|మంచివాన్ని యొ
ముచేతనడిపింపను|శ్రుతపరచితి|వివనుల్లనిచే నటికి|అ
లింపనేరని దుష్టభూపతికి|చేటుంచాటునకు|కేడున్న యాపద
యున్న|ముఖుబంటిగాడి|వాసివము గా గలదుగదా|అ
నగా నిందాకే దుగలదని తాత్పర్యము॥

౨౬౭॥ తే॥ గగనమంటిన రోషాగ్ని గాఢశాంతి|నీర
మున శీతలముఖ యోనేర్పు మంత్రి|చిరహితా
రంభపరుడైన సేవకుండు|కార్యనిర్వాహకుడు జూ
వే కరతుము ఖ్యే॥

టీక॥ గగనమంటిన|ఆకాశపర్యంతము వ్యాపించినట్టి|రో
షాగ్ని|కోపమనే వహ్నిని|గాఢశాంతి నీరమున|గాఢమైన
శాంతి|శాంతి యనే నీరము|అదకవముచేతను|మంత్రి
ప్రధాని|శీతలముఖ యోనేర్పు|చల్లగా వింప శక్తుడగు ము|
చిరహితారంభపరుడైన|చిరవిస్తారమైన హిత|ఇష్టకార్య
ముయొక్క|ఆరంభప్రానికే యుండుపరుడైన|ఆసక్తుడైనట్టి
టే|సేవకుండు|పరిజనుడు|కరతుముఖ్య|బెవా యసత్ప్ర
డు|కార్యనిర్వాహకుడు|జూవే|~~పనులను చక్కపెట్టు~~ పనిచక్కజేయు
టివాడు సువిరా॥

౨౬౮॥ కం॥ తానెంత కార్యపారగుడైన రహస్యమున
మంత్రినడుగక ధరణీ|జానికేనే కార్యంబులన్|
బూనం దగదు క్షత ప్రభుత్వప్రజ్ఞల్॥

టీక॥ తానెంత కార్యపారగుడైన|ప్రభురవు తానెలాగంటి ప్రవో

జనదప్పుడైనప్పటికి కెన్ని|రహస్యమున|పకొంతవరుడు|మం
త్రినడుగక|ప్రధానితో ఆలోచింపకే|ధరణీజానికే|
రాజునకు|ఏకార్యంబులన్|ఏపని న్ని|అక్షత ప్రభుత్వప్ర
జ్ఞల్|అక్షత ~~(...)~~ ప్రభుత్వ ~~...~~
ప్రజ్ఞ|బుద్ధిచేతను|పూనందగదు|ఆరంభింపకూడదు॥

౨౬౯॥ ఉ॥ ముప్పదిమూడుగోటుల సువయార్తులవేల్పు
లనేలు వజ్రి యప్పుడయ వార్యకార్యకరణాదు
లపట్టున వించుకేని యుం జెప్పనివాడె యట్టి
నయశిల్పవాస్పతిగా పదంబున జెప్పిన
పూపుజె యశవిశ్యంబు వృత్తి జరింపనేర్చు
నే॥

టీక॥ ముప్పదిమూడుగోటుల|త్రయస్త్రింశత్కోటుల యమ
ప్పైమూడుకోట్లైనట్టి|యసురులు|సువయార్తుల|మంచి
శరీరముగలిగినట్టివంటి|వేల్పులన్|దేవతలను|ఏలు|పాలిస్తున్న
ట్టివంటి|వజ్రి|దేవేంద్రుడు|అప్పుడు|అని అప్పుడప్పుడు|అ
వార్యకార్యకారణాదులపట్టున|అవార్య ~~...~~ంపగూడన
ట్టివంటి|కార్యప్రయోజనములను|కరణాదులపట్టున|చేసు
టమొదలైనవాట్ల యందు|ఇంచుకేని యున్|కొంచమైనప్పటి
కెన్ని|చెప్పనివాడు|దేవేంద్రుడు పల్కకయూరకే యుండువాడే
నా|అట్టి నయశిల్ప|అటువంటి నీతివంతుడైన|వాస్పతి
సురగురుడు|పదంబున జెప్పిన|రహస్యము గా నిం
నికే వచించినట్టైతే|పూపుజె యశ|అకార్యారంభము గావిం

పరుల విశ్వాసంబుల వృత్తి నష్టమ వేని వ్యాపారము నాచరింప నేర్చు
నే మేలు గలదా కార్యారంభముల యందు పూర్వాపరములు తెలిసి చెప్పి
నప్రకారము యంత్రము చేసుకొని నిరాకరింప దని తాత్ప
ర్యము॥

౩౬౭॥ శ్లో॥ కాపురుషరక్తోఽపి నయమోదితుశమ్యం
మంత్రముగురుమంత్రముగా భావింపలేక తా
లరవాపవదెలాశిగావిభస్యంబయొగ్నే॥

టీక॥ కాపురుషు లమితమునకు రక్తోత్సుకుడు రక్తోత్సుకతనే పుణ్యమంత్ర
నయము మోనావిదుడు నీతిశాలి అమంత్రమాయ ప్రభాని యొక్క
రక్తోత్సుకునిపలుకు గురుమంత్రము గాభావింపవేక విధుర్వ
పదేశ చెప్పినమమ పుగాదల చూలకే కైలాంబర పాపవేలా
శిగావిభస్యంబయొగ్నే కరాలరాచల్లు తుల్యల యందు పాపవే
అగ్నియొక్క వేలాశి మంటలచే తమకావి గుణ్ణ గాంబలు
దగ్గమై భస్యంబయొగ్నే బూడిదయై పోయెను॥

౩౬౮॥ క॥ అరయగ దుష్టమంత్రి నివహంబుల పారము గ
ల్గి యుండనే పురుషున నీతి దోషములు పొందవు
రోగము వేయపథ్యాబ్ధురుగలగింపవే ఖనవని
ద్రుంప దు పృథ్వి లక్ష్మి యొవ్వని కరమదగర
దర్పితునిజేయదు పైకొనవేరినాపదల్॥

టీక॥ అరయఁగ విచారింపఁగా దుష్టమంత్రి నివహంబులు దుష్టమం
త్రులకు రాజ్యార్హమైన ప్రధానుల యొక్క నివహంబులు సమూ
హములు అపారముగ గల్గి యుండఁగ అనేకములు పుండి యుం

డగా పురుషునకు పుఖమునన్ని అనేక దోషములు ~~పొందవు~~ అ
నీతి నయరహితము వల్లఁ బుట్టిన దోషములు ప్రాప్తములై
పొందవు పొందకపోవునా దుష్టమంత్రుల జేర్చుకొన్నవానికి నయవ
ర్తనప్పటికైన్న అనేక దోషములు వానికిన్ని పొందవని తాత్పర్య
ము రోగములు వ్యాధులు అపథ్యాబంధురుగలగింపవే
వైద్యునిచే తచెప్పబడినపథ్యము జేయని యెడల పురుషునకు
పెట్టవు వ్యాధులు కలగింపవనెనా తాత్పర్యము లక్ష్మి సంపదే
వని పురుషునకు కరమదగర్వ దర్పితుని జేయదు పరగ్రహమా
రాలము ప్రవర్తించెడు వంటి మదగర్వ ధనమదము వల్లనైనయు
వాంకారముచేతను దర్పితుని జేయదు గర్వింపబడ్డ వానిన్ని
గావింపదు సంపదయు వనిన్ని యెనాగర్వితుని జేసునని తాత్ప
ర్యము పైకొనవేరి ఆపదల్ వివత్తులే జనునన్ని యెట్రైమం
పవుఁ దూవవన్నైనా యాపదలు పైకొనునని తాత్పర్యము॥

౩౬౯॥ క॥ లోభికిఁ గీర్తియు ఖలునకు మైత్రియు నష్ట
క్రియునకుఁ గులంబును ధనార్థునకు
ధర్మంబును నలసునకు విద్యయు గృపణునకు
సౌఖ్యంబును ప్రమత్తసచివుండగు జగతీపతి
కి రాజ్యంబును వేడు చెందియు నరసంధనంబు
లవిద్యాయుమార్గులందు శౌర్యంబును చ
పలచిత్తుల యందు శౌచంబును దురాత్ము
ల యందు ధర్మంబును మహాత్ముల యందు ధైర్యం
బును వృద్ధి బొందునది యట్లుండెను॥

టీక॥ లోభికి కీర్తియు దురమలు బుట్టనకు యశస్సు వన్నె ఖలునకు మై

[illegible]

[illegible]

సంచులపదిలపరచి। యెరచియెల్లకయిప్పుం
డనెలనెల। చిత్రమేమితినని నవ్వుంపరాదిలి॥
టీక॥ విను। ఆలకింపవె యో యివాయుపరాజా। పూర్వమున
గతకాలమందు। మందవిదుడను కాలావా। మందవిదుడనే
పేరుగలిగిన కృష్ణసర్పము। ఆహారకాంక్షను। ఉత్కృష్టమైన
ను। ఆహార్యములను నరచి। వెత్త తః కాలమందు వేయి। భిం
డుకచోటు। టకాను కష్టలమందు। బవాను ఖకలకలప్రవిచి
న్నసకల దిగ్గా గమ్మన। బవాను। ఆనకవము వెనపువంటి। గ్రక। కప్ప
లయొక్క। కలకల। కొలాలావాలధ్వనులచే తనప్రవిచిన్న। పగ
లమెుట్టబడ్డ పువంటి। సకలసమస్తమై నపువంటి। దిగ్గాగమ్మన
వారిత్రుదేశము గలిగినపువంటి। వాదము గన్లైని। ఒక మడుగు
నుచూచి। లోనిగరుగనే దిక్కునైతెరువుగానకే। ఆమడుగులో
పలికెప్పల వదానకు యెు ఘాగమందున్నదేవగనే లేక। తేర
దర్శని నివిచి। ఒడ్డునమందుకెని। కుంభినిఘనావయాది కెని। ప
డిగనెల వేసుకెని। ఉల్లాచె డినట్లు। దేవామందుదార్ఢ్యము లే
కనిచెర్రినా మెుండినట్లున్న। పరవశుగతి। తెలివిలేకపరాధీ
నమైనట్లున్న। రుష్టపగిదినుండగా। రూగివచ్చినున్న। ఆ సర్ప
ము పడియుండగా। పలికెమండూకపతి। కెరాజు సర్పము
ను జూచి చెప్పను। ఆ మాఘణిపతంస। ఓ పామా యుసర్ప
శ్రేష్ఠుడా। పెద్ద నాములలోచ సంచులపదిలపరచి। కండ్లన
సువృలు చెట్టుకెలని। పరచి యెుల్లకే। మాంసము కాంచుట్టు కే। యి
ట్లుండనెలనెల। సూమియుండి రేతిన యుండడమే మిచి చిత్రము। ఆ
శ్చర్యము। ప మితినని నవ్వుంపరాదె। పఖంతువులనైనా తినరాదా॥

౨౭౪॥ క॥ తలద్రిప్పక వ్రుంగుడుకే। వలవము మహాబలు
నియంతవానిన యోని। కలతంబు డనే కార్యము। గవి
గనుకొయనినపన్నగంబిట్లని యెన్॥
టీక॥ మహాబలుని యంతవాని। వాయుదేవునంతవాని। కేవలము
మిక్కిలిని। తలద్రిప్పక ప్రుంగుడు। తల యెత్తలేక। తూర్పా
కుంభించుచు ప్రుంగుడు। ఆ యొ। ఆని వ్యాసనము చెప్పె। ఊర కలతంబు దక్క
ఇట్లా వైకల్యము ముందులకు। పకార్యము గవిగనుకొయని
నన్ను పమిహాతువుచెట్టుమో గదా యని కప్పలుకేగానే। పన్న
గంబిట్లని యెన్। సర్పము కప్పతోపలుచున్నది। మహాబలు
నియన్న శబ్దము వాయువునకు వల్లభునకు చెప్పవచ్చును॥
౨౭౫॥ తే॥ ఒదయాని ధిక్కైనపాపపాదిలుండనై వినా
కెలదెరకు నాహారము రకేను ఉలుచె ప్పిననదను
కపహస్తంబవలయు। చనకునాపుడుమరియు
నద్దరజ్ఞరంబు॥
టీక॥ ఒదయాని ధి। కరుణానిధియైన మునివంటి యొమండూకరాజా।
దైవ్రాపపాదితుండనైనవానకు। విధిచేతనియమింపబడ్డనా కేల
పలదెరకునాహారము రకే। ఊరకే తింటి యెుట్లాఘుతిం
చునని। ఒరులుపెట్టినదనుక। పహస్తంబవలయు చనకునాపుడు
తనకుపరులుదెచ్చి యెుసగెపర్యంతము నన్నపవాసమందే
వచెవని సర్పము చెప్పగానే। మరియు నద్దరజ్ఞరంబు। తరిగి యీహా
కప్పలుకుచున్నది॥
౨౭౬॥ క॥ అనిలాశనవల్లను। బెప్పిన మాటచిత్రంబు

ప్రస్తుపోరణాములచే | వనరంగారణావచున్నవి
నియదజాప్రమన్నమందవిదుతిల్లనియెన్ ||

టీక|| అనలాశనవల్లప్పు | డి యుసర్పరాజా | ప్రనవాలావిచిత్రం
ము | పవిశెటందుకప్పు తమగానున్నది | అపాయ | అప్పుర్వామ
ప్రస్తుపోరణావములచే | ఆపవాసములచే తనున్న యెవక్రైనాపెట్టి
తెచ్చుచుందుచే తనున్న వనరక | ప్రమపకులకు | ఆరణావమున్న
ము | పాతుప్రన్నట్టి | వినియదజాప్రమన్న | ఆకధనాలించె దను
పల్లమనికప్ప యదుగగానే | మందవిదుతిల్లనియెన్ | మందవిదు
దీనే సర్పము కప్పతోచెప్పుచున్నది ||

౧౨౪ || శ్లో|| కెవలమావర్తక్షుణ్ణంబాలనగనువనాంతర
యన్నోగంచద్రువంగావదిద్రుకైనమెకెపూర్వ | శి
వకుమారకునిగరచి తంబదలుపదన్ ||

టీక|| కెవలము | మిక్కిలిన్ని | ఆపూర్వక్షుణ్ణంబాలనగన్ | పుజింపయాసత్తి
చెతనుపోచరామందగా | బెవనాతరయు | బెవదివసమురాత్రి
కాలమందు | బ్రాహ్మణంబద్రువంగా | నాపదగలచెపట్టుగా |
వదిద్రుకైన | మిక్కిలిమెట్టినప్పుడు | బెకపూదివకుమారుని | బెక
బాలవృత్తాపత్రాహ్నిక | కరచితంబదలుపదన్ | బలవీనమై
పోవువట్టుగాదంశనముజెసితిని ||

౧౨౫ || శ్లో|| కాటుబడినితగాయం | బాటాదంబరచి
జనకునరాదివలయాసూప్పటితమస్తకుడై శోక |
చెటుబడినకురదిబోవనెప్పుచుందెన్ ||

టీక|| కాటుబడి | అబిన్నవాడుకనాచె తవెరపబడి | లెతి | చెయుమచే
తను | కాయుంబు | శరీరము | ఆటాదంబరచి | అల్లలనాడగా

పరుగత్తిపోయి | జనకుని | తండ్రియొక్క | ఉరుదివాలయాసూప్పటి
తమస్తకుడై | ఉరుదివాలయారం పుత్రుదలయుందు | అసూప్పటి
తెప్పింబింపబక్షుపంటి | మస్తకుడై | శిరస్సుగలవాడై | శిశుపు |
అబిన్నవాడు | పటుబడివకురదిబోవనెన్ | దెప్పదిన్నప్పుడంటిచె
ప్పుచుపత్రివవెనే | పప్పుచుసుందెన్ | దుఃఖపడుచుండెను ||

౧౨౬ || శ్లో|| అదలువవముదప్పపట్టిం | జదియకుమనివిప్ర
జరచిజనకుంధురమంది దుమెనివముసగదప్పక
మంగదునదకువనున్నదన్నగనివెలాపమునన్ ||

టీక|| అదలునలము దప్పపట్టిం జదియకుమని | దుఃఖిస్తున్నయాంగా
రాబుకుమారున్నాప్ప యుపదవద్దని | విప్రుజరచి | వెన్నదెప్ప
వేళ | చెతచరచియుమతు | జనకుండు | అబిన్నవానితండ్రి | అ
రమందిదుకెలవి | కెదుకునురు వప్పుదాదపండ్లుకని | ముస
గదప్పదవన్ | అయునకువముందరితప్పుచూమివాదెవదు
నదకువనున్న | మిక్కిలియనాగియున్నప్పుడంటిన | నన్నగది | నన్న
బాలవృత్తానుడుచూచి | వెలాపమునన్ | ~~[illegible]~~ చెతనూ ||

౧౨౭ || శ్లో|| వసుధావురుతిల్లనువది | విపరితదమినారివి
పప్రవిత్తైనారి | పసనాదంగలుకలుయా | కెసుగం
దుంగుండువెకెకరవంబరవన్ ||

టీక|| వసుధావురుతిల్లను | అబాలవృత్తాను | యారితపవికెను | వి
విపరితతమిన్ | బయలుపొందినకాంత్రు | చెతను | బెరివిపప్పు
విత్తా | బెరివిషబిజవరా | అవగాదుష్టుదాయనితాల్పర్వ
ము | కెటుకటు | అయస్పరమా | లకెసుగందున్ | అపసిబిక్షను

కుండము లేక| వన్యపశుపతులకు| దంశనమయిన యీగలు మన్న|
పరవర్గ| పారిపోవుటకు మన్న| నారాతపసనారకుల| నిజవదనమెరి
తి ప్రవర్తించెడునట॥

౩౮౧॥ కుటిలగతి వెళ్టుగుణ్ణ వకము దివా (కు)
తివివాసున నకును గురువు తికి| పాపజాతి
కైలపెరపించుపరహితా| చరణావిద్యానిన్న
సైపనగునె॥

టీక॥ కుటిలగతి కె| దుష్టవర్తనుడై వెన్న (వు)ట్టు (గు)ణ్ణ వకము| జాత్యంధుం
నికెన్ని| అను దివ (కు) తివివాసున నకునన్| అను దివ (పు) తదివమున్న|
(కు) తివివాసున ~~[illegible]~~ వితినానికెన్ని| సు(ర) రమత కె| శివచిత్త
నికెన్ని| పాపజాతి కె| కలుషాత్మునకు మన్న| అట్టి యాదుగురి కెన్ని| పు
రహితాచరణావిద్య| పర అన్యుల కు| హితాచరణాన్నిష్టము
చెసుటు| పలపెరపించు| పమిలికెట్ల ~~[illegible]~~ వు| కొంచిట్టినచున్న|
యారాంతుదుగుణాములుగలవారు వేవని చెరవ్యాణాసుడు సర్వ
ముతారాపలుకుచుండ్రి అటు అయిదుగుణాములు సర్వమంచెట్లా
నంటి| కుటిలగతి| వక్రగమనము గలిగినట్టువంటి దిన్ని| పు
ట్టుగుణ్ణ| అంధముందు ప్పుత్తి యైన దిన్ని| అను దివ (కు) తివి
వాసము| పట్టు కెచ్చపులు వెనిది| అనగా నేత్రముచే చెపులుగా
విరము| పప్పుటి కెచ్చపులు వెవని తా త్పర్యము| సు(ర) రమతి| కేరి
నిసర్వమున కువెరిచపులు లేవని తా త్పర్యము| సుర రమతి| కేలి
నచిత్తము కలిగిన దిన్ని| పాపజాతి| సర్పకులము గల దిన్ని ని
న్నిసైపనగునె| ఇట్టువంటి నిన్ను సహింపవచ్చునా అని చెర్వ్యా
ణాసుడు సర్పముతో పలికెను॥

౩౮౨॥ చ॥ కడు డుకసైన యిద్దరిత కర్యము నింగుని
ముంచుగా కెనె| కృతజ్ఞ ననిచ్చు పుట్టు పురుగా కెల
రగా కెపు కస్వాతంత్ర్య తగ| న్యదుసు ఖ్యబించి కైక
ములమస్తమునడ్ భరి యుంచి కెంచి చొ| ప్పు కవిద
యారావలింగ దుప్పు చూయగనుండు పారా
విపావున్నవా॥

టీక॥ కడు డుకసైన| మిక్కిలి కరినమైన వష్టువంటి| ఇద్దరిత కర్యము| అట్టి పాప
కార్యము| నింగుని ముంచుగా కె| నిన్ను దుగ్ధము చెసుమగా కె| వక్ర
దుఃఖనిచ్చు| పట్లము నిశ్చయించిచ్చు| పుట్టు పురుగా| కుసర్ప
దుఃఖనిచ్చు| పట్టులము నిశ్చయించిచ్చు| పుట్టు పురుగా| ఈ సర్ప
వారా| అనగా నాకె కయ్యమనుటు| కెలరగా కె| పనికి మారి| పపు
దుః| పల్లప్పుదున్న| అస్వాతంత్ర్య తగ| పరాధీనత్వముచే తనకు మదు
గున్నజించి| కెలలను యుండు ప్రవేశించి| చైకములు| కప్పులనుము
స్తము నంత్వరి యుంచి| నిత్తన యొక్కించుకెలని| కెంచి| అక్కప్పులనుస
వించి| పప్పుదు| పల్లప్పు లికెన్ని| అవి| అక్కప్పులు| దయారావలింగ|
కరుణారసబుద్ధిచే తనకు కెదుప్పు చూయగనుండు| నికనారా
రమి యున్నగా కృత్రించి యుండును| ఫు కెరావిపావున్నవా| పావా
వున్ని యారా చెర్వ్యాను దుపల్కగా నిట్లనియె॥

౩౮౩॥ క॥ ధార్తరాష్ట్రం తనంతట| సూ(ర) రతస దిమిమ్ము
మోచి కెనయు తుమంగా| నారాజావళి తనావి|
రము మారి కరి వేద యానాకేను దుణ్ణీ

టీక॥ ధార్తరాష్ట్రం తనము| పదిహా యునమనొవిచారమునచే తనకు| అం
తకి సు(ర)రత| కెమ నప్పులానమున్న కెతిన బుద్ధి విదిచి| మిమ్ము

మోచమైన బ్రతుకంగాక మిమ్మున మోసమైన జీవించుటకుఁగాక
బెరాజా బెష్టై కరాజా ప్తి ఆగతు తన్నె తె అపారపము
మరి దశవేదయా నాకమ దుక దాతు జూజనము మరుపట్టే
పర్వంతము నశ్శ ఆఖ్యాతము యాన్వియని సర్పములు వకగానే॥

౧౮౪॥ క॥ ఆరోగాణా కాతూహల సారఖ్యము
మోసుపుత్ర జలపాదుడు దుష్టాదగ జ్ఞాష్ఠానము
లు మూయాదూపముల నకనిజములని తలనెన్॥

టీక॥ ఆరోగాణాకాతూహలసారఖ్యము ఆరోగాణా సర్వ
శరస్సున దమెకవనెనె కాతూహల వేదుకయెనుక సారఖ్య
ము గారవము మోసుమిత్ర అంతరించగా జలపాదుడు
కైకరాజు దుష్టాదగజ్ఞాష్ఠానములు దుష్టాదగ దుర్మా
ర్గపు సర్పము యొక్క జ్ఞాష్ఠానములు మాటలు మాయారూ
పములనకె కపటములైన వనితవియనె నిజములని సత్యములే
వని తలనెన్ తనమనస్సులో తానను॥

౧౮౫॥ క॥ తలచియలచిలు వకెళ్లనె నెలమైననగుగులు
వనిలు వనే వ్యాదయమున ఆగవిగినసారరంచికి॥
తలకుంగ్రొవ్వెక్కిన దోపదంఖపమునదుకనె॥

టీక॥ తలచి తనలో తానుచించి ఆలచిలువవెళ్లనె ఆస
ర్పములు తెరాకప్ప బలుకలచనన్నది నెలమైననగుగులు వస్త్ర
ముగా నన్నుసవించుటలు కలన్నవియు వజ్ఞాన దగ్గరయుండుటకు కన్న
వివ్యాదయమున విగవిగిన విమనస్సున వాంఛయున్నట్టైతే
ఆహారంచికి క్రైంక్రోంతానముపెట్టె తలకుంగ్రొవ్వెక్కినది

పెక్కెనె శరస్సునకు మదములవెష్ణుటట్లుగాన సంచరింపబోతున్నా
పుమమదుక పలుకుమని మండూకము సర్పముతోపల్కగానే॥

౧౮౬॥ ఆ॥ మండవిదుండు కప్పదనమూ యుకలచెప్పె
నంచు నానందమునొంది ఘోరకరమంత ద్రుమనాదు
లునాకువెవ్వనికందువచ్చి ఘోరగర్భలకందునదప
దములవవాంఛయుండుదిముట్లు నందన్నె
తెల్లవకధగ్గరజెడుపు కెంమ్మటన్॥

టీక॥ మండవిదుండు మండవిదుడనె సర్పము కప్పదనమూ యుకల
లోనయుచక్కెనంచు ఈ శ్వేకము తానుచేసిన కపటమునకు
లోబదిపట్లుచెడెగదాయని ఆనందమునొంది సంతోష
పడి క్రైకరమనాదెలు మండూకరాజా క్రూరమనాదులునా
కులెవ్వ సంచారాదులు నాకువెవ్వని కందువచ్చిరి నేటంత
ప్రవేశించి ఘోరగర్భలకందునదపలవవంటి నాపతదయం
దునేపదములవవాంఛయుండుదిముట్లునందనక నేజ
ప్పుపర్యంతము నివాదములు నాశరస్సున మోచకైనని
వసింతుము తెల్లవకనన్నవదనాదక దగ్గరజెడుపు కెంమ్మటన్
నన్నని చెంతనుంచుకొమ్మన్నది కవిశాదము॥

౧౮౭॥ క॥ నమవిశ్వసింపుమెప్పుడు నీవమహానమ
మానుచచ్చునంతకునెందుం జనవని దివరనగరి
కె విశ్వపరంగమ్మపెట్టె దంగెనుమమముచున్॥

టీక॥ నమవిశ్వసింపుము నన్ను నమ్ముము ఎప్పటికి నమహాననము

సర్పు ఎల్లప్పటికి వెనుకవనుష్యులొ సందేహము విడువువుచున్నప్పు
వంతనుసెందుంబదవని తాను వృత్తికుండి పర్యంతము యొక్క
దాపావని దివరవగరివెన్న తమసర్వారువు తన పెరంగవప్పెప్టె
దన్ తవవాము ముగవ పత్రికపాత్రి నియిత్తము మెనవు మనుచున్
తిసుమెమన్నా యని సర్వము పలుకుచున్నది॥

౩౮౮॥ ఆ॥ కదుపు ఖూచి చావగానెంకనెవ్వడు
వదుపు మేలని యొదను చెడుగుబురప్పెప్ప
రానిప్ర యదము చెప్పి వహ్నిదయంబు గరిగిచె
కరాఖు తెరువు ఖూపి॥

టీక॥ కదుపు ఖూపి సర్పము తనకు త్రినగు పరచి ఆవిగా యిట్లానా
పారము వెకనవిసి యమవ్వానని చూపుట యని తాత్పర్యము
చావగా తాను వృత్తికుండుచుండగా ఎవ్వడు వదుపు మేలని యుద
ను చుట్టు ఎప్పుడు తనవాద యొక్కమైని యొదవని చెడుగుబురప్ర
దుష్టకేలకమైన సర్పము చెప్పరానిప్రియము చెప్పినట్లు వాచా
లితమైనవిాంతవాక్యము పల్గగానే హృదయంబునగరగి మ
పప్పుద్ర్వించి కై కరాఖు మండూకవిభుడు తెరువు ఖూపి
మడుగులోకికి దావనగపరచి॥

౩౮౯॥ క॥ ఆకొంపింపగవవెక్కే ఖిన్నారగయాసరి
యొవెంతనుక్షకుశమదిమాన్నారయముపననుతు
యుమ నిరావ్వగానదిచెబ్బుకేశయుపన్నుగప్పుగ॥

టీక॥ ఆకొంపింపగవవె నేను నమాదయెంకప్పుడెరావచెను ఖైప్పా

దగ్గ ఓకాలసర్పవరా కలసరియుపెంటిన్ తకాలయువెపెంచబడి శిద్ధకు
చను దిమ్మారయముపననుతుయున్ నాదగ్గరికెత్వరగాన తెంచవలి
మండూకములు పలుకగానే నిరావ్వరగా అత్తముకేకి పొవువల్లుగా
అదిజెబ్బి ఆ సర్పము మడుగులోప్రవేశించి కెది యుపన్నుంగప్పున్
మండూకము దగ్గరికి చేరవచ్చెను॥

౩౯౦॥ కే॥ అప్పుడుమరాగముప్పొంగుప్పలు గునకేలప్రతిమ
మ్మగున్నలుపదిం గుప్పించి కప్పురదప్పుప్పఫలప్రవరు
ఖోగమారకాపాంచెన్॥

టీక॥ అప్పుడు ఆ సర్పము తనదగ్గరికి చేరినప్పు యుమందు ఆనురా
గముప్పుప్ప వరతిశయముకుప్పలు గున్నప్పుంజి ఖూతము
గాగా మొలతిమెమ్మగున్నలు వానరము తరుశాఖమిాదికి
యొగిరినట్లుగానెకప్పరదు మండూకరాజు ప్రకుంగుప్పులు ల్లి
రగా యొగిరి అప్పుప్పు అని ఆ చెరువైతై ఫలప్రవరు సర్ప
రాజు యొక్క ఖోగమారుపాంచెన్ పదగవిాదయొక్కెను॥

౩౯౧॥ కే॥ బలవంతుని పొందుమెవన్ దలనిడుమెనితా
చునెక్కునలువందలు ఖూములు గుంతసపుద్రిమ్మ
రి యలసిన గతినారకుండెనట్టుం డుట యొన్॥

టీక॥ బలవంతుని కప్పుడు పొందుమెనందలనిడుకుని మదురుగా
వెత్తవయొక్కె బుకనని తాను ఆ కాలసర్పముమీనెక్కువలన
తానన్నేసించినదర్శప్రియలవలె ఖూములు తిర
ప్రదేశములయందు మెంతసపుద్రిమ్మరి కెంచటాలముపం
వరించి అలసినగతినారకుండెక బడవల్లుగా సర్పము మన్న

కయుండెను। అల్పుండు డయ్యెను। అతరుగా సర్వము మన్నకే
యుండఁగానే॥

శ్లో॥ ఉపపన్నగశత్రు ఖాచి ఖలపాదు డుపశైనిదిమి
వేగసంపన్నము గాకయున్న యదిమందవిదా
ఖవదీయ విగ్రహాంచి వ్యాఖ్య ఖంగమిల్లినుదయా
మయయాకటి దిలుపట్టని పున్నది యాన
శక్తి కదుపేమినమాదటి ఖాడు చిత్రముల॥

టీక॥ ఉపపన్నగశత్రు ఖాచి। సర్పరాజును గమనించి। ఖలపాదు డుఖ
కైన। మండూకరాజు చెప్పెను। ఇది మిత్రుల యూరకే యుం
డుటయే మను। మందవిధా। మందవిమతిని యూసర్వమా।
ఖవదీయ విగ్రహాంచు। ఖవదీయ సంబంధమైన పక్షుపంటి। వి
గ్రహాంచు। దివాము। వేగసంపన్నము గాకయున్నది। వేగత్వ
రితము। సంపన్నము। సత్వశక్తి యైనదిగా కుండా యున్నది। అన
గా అతిత్వరగలుగకమందము గాకున్నదను టు। అన్న। అని
మండూకమువలె గానే। ఖంగమిల్లను। సర్పములో గున
వలె చున్నది। దయూము యు। కరుణ సహాయము కైన యూమం
డూకరాజా। అకటి దిలుపట్టనాకు। కృష్ణుత్తుచే తత్తుపట్టనా
ము। అన్నది యూనశక్తి। నదచేటుండు మనోమర్థ్యము గలదా।
కదుపేమిన మాదటు। కడుపునిండా ఖ్యత్తుగా గలిగిన తర్వా
తను। చారాడు చిత్రములు। నాయూఖ్య శ్వగమనము లప్పుడు
గమగమపా యుని సర్పము చివికెను॥

శ్లో॥ కే॥ దురలు తమవేడుకలు ఖారా। తురుగాని

 208

వహాంచి తరుగుతరంగంబులచొర్ర వేరువేఫ
నేశ్లుత శిరిని దిగి యరుదివివిధమనిన దర్శరా
గ్రహిమదిలో॥

టీక॥ దురలు। ప్రాఖ్యవులు। తమవేడుకలు ఖారా। తురుగాని। తమయు
క్తయుత్సాహాము వేగము గుండరుగాని। వహాంచి తరుగు। త
మ్మున మోసముచేసిని సంచరిస్తున్నషు పంటి। తురగంబుల। పారవాక
ములను। మెట్లునిక్కు తరినిడి। అపారంరవము న్నదవము నన్నవేశను చెట్టి।
చెంగా। వరు। పోషింపరు। అరుదివివిధమని। ఇది యూఖ్యర్థ్యము
ని సర్వము పల్లగానే। దర్శరా। గ్రహిమదిలో। నైకరాఖు
తనమనస్సులో యూచిస్తున్నాడు॥

శ్లో॥ కే॥ కలతరగిత్తుడయమచుం। దలచి యూరావి
ప్రాపదశతనయుఖ్యల। వలపిన యూపారము
గునగలుగమయుఖ్యలు వినుఖ్యగదయుకటు కే
టూ॥

టీక॥ కలతరగిట్టుది। అన్నరితయుదెను। అమచుందలచి। అని చెప్పుడు
నస్సులో నెంచుకుని। అయూ। అనివ్వస నోత్రి। విప్రాపద
శతి। చప్తాను తులట్టు వల్లనైన యువష్టచేతనే। తనయుఖ్య
స్వచ్ఛ ప్రకారము గాను। వలపిన యూపారము। తనకుపా
లపినమే తక్కునగలుగమి। గ్రహించుకునుటు వేసందువ। ఇచ్చిలు
వ్వత సర్వము నెచ్చుగదా। ప్రముఖండిమగదా। అకటకటా।
అరాన్ని యని చెప్పవచ్చినవాడెను॥

శ్లో॥ కే॥ ధారవహించి దివిదా। పారరవమునని దకే

కటికె యొకటికెపుట్టెఁ గాకధునట్టుం డిదనా ।
యారూపాణాకె శబ్దము యుంగునపాగునౌ॥

టీక॥ ఘోరపరాంభిది [illegible] సర్పము [illegible] యుండెటటు
పంటిది [illegible] దావారము నేనికె [illegible] నిపెట్ట నగాని దనిపె మేతపె
మకటికె యొకటికె [illegible] తనమ్మనత్రుంత్తునపు [illegible] పుట్టె [illegible]
[illegible] యుమందమగుచున్నాడు [illegible] సర్పము [illegible]
[illegible] యున్నట్టె [illegible] యారూపాణాకె [illegible] నపదిన్నయు
[illegible] తిరుగు [illegible] యుంగునపాగునౌ [illegible] ఖరుగు [illegible]॥

ఇక్క॥ [illegible] తలపోసి మంచవిదునారసి యుక్తుల
పొదుశిఖ్యము నపదలవెల్లి [illegible] జననం
ఖువేం జకరాననలంబు రాజనయపుత్తిల్లి
కష్టులవిశ్వంఖుల వృత్తి [illegible]
[illegible] రింపు [illegible] కలశంఖురనా [illegible]
దలకపిల్ల [illegible]॥

టీక॥ [illegible] తలపోసి [illegible] కష్టతలచు [illegible] మందవిదునా
[illegible] సర్పము [illegible] పొదుశిల్లు [illegible]
[illegible] పలుకుచున్నాడు [illegible] నపదల [illegible]
[illegible] తిరిగెటుండు [illegible] వనంబు [illegible]
[illegible] గరాననలంబు [illegible] రాజనయ
[illegible] యుమందు [illegible] మొదలకు [illegible]
[illegible] కష్టుల [illegible] విశ్వంఖుల వృత్తి [illegible]
విశ్వంఖుల [illegible] వృత్తి [illegible]

సుఖము [illegible] వృత్తింబిలా [illegible] మునిచేష్టుమైన [illegible]
రింపు [illegible] కలశంఖుర [illegible] పృథ్వ [illegible]
ఇక్క॥ [illegible] కష్టనాగా [illegible] కష్టులకు [illegible] యయ
[illegible] లమంతమమునని రంబు [illegible]
[illegible] రంబునపరంబులు [illegible]
[illegible] గరచితె [illegible]
ప యుప [illegible] రంబులకుంజల [illegible] విశేషం
ఖుగాన [illegible] కులవరంబులం [illegible]॥

టీక॥ [illegible] కష్టనాగా [illegible] యుకపాదసెలపునామిత్త
[illegible] దసెలపు [illegible] కష్టులకు [illegible]
[illegible] సర్పము [illegible]
[illegible] రంబు [illegible]
[illegible] రంబులు [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ప యుపాసరంబులకు [illegible] విశేషం
ఖుగా [illegible]
[illegible] కులవరంబులకు [illegible]
[illegible] కష్టులకు [illegible]
ఇక [illegible] కలుతలసంబిపట్టు [illegible] విరిగిపడంబు

చున్నవానిని వహా యజ్ఞులపాదు విడిచరా
షావిలమానసు డగుచు మందవిదుడిల్లని యొశ॥

టీక॥ తలవంటిపట్టు మైనని తనన త్రినివిడువవేచెపట్టి రివ్వలు విరిగి రిప్పు
బడి ఉన్నగా నుండెడు దరివదంపు చున్నవానిని పంపిస్తున్న
షువంటి యజ్ఞులపాదు విడిచి యజ్ఞులపాదుతనే మందూవరా
ఖునుర్రం దవదివిపెట్టి రూషావిలమానసు డగుచున్నరావ
మైరాపమురే తను ఉవిల వెయుష్మమునుండి వషువంటిమానస
సుడగు చున్న చిత్తము గలవాడవు చున్న మందవిదుడిల్లని
యొక్క కాలసర్పమిరతిగా పవివెవను॥

౧౯౯॥ వ॥ తమనె ఘోరాగి శరీరామసాపి నగునెమవేవి
నలగి యరుడించి చనప్పైనె గరువైన కెుండ యెక్కడి
తగత క్షుద్రవలడి తారతమ్మోలు చరయుశ॥

టీక॥ ఘోరాగి శరీరామసాపి నగునెమ సర్వ(శ్రీ) షుతన్నైన నెమ వివేవ
నలగి యరుడించి చనప్పైవెకెవాలమందు తక్షు చడిప్పైన
గరువైనప్పైనయెుక్కమైనను వసు తమనె నెకక్ష మెనా కెుం
డయెుక్క తగత క్షుద్రవ పవతమెుష్కలమందు గు త్తెపా తు
యెుష్కలమందు వలడి తారతమ్మోలు చరయుశ వక్షువతక్షువ
లు విచారింపవద్దు॥

౨౦౦॥ వ॥ నలకు వద్దర నెవ్వారికెం గలయదియుమ
వోచలారిగా యుతదంచుకెదలపకెగా
రవమింతయుసలు పకనన్నసదుబె యజ్ఞుమ
నె నె వుశ॥

౩- తంత్రము - ౮౦౧ పద్యము. దుపతిల్లవి
పుస్తకి- నా౧౭- పరయురు- ౧-౧౨
వలు-
౩- నా- తే- ౧౦౬- తవినావిపవినావిరం
౬.౫ముప్పు

టీక॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

టీక॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

టీక॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

వలసినవదకెరిగెను మందవిషుడు॥ ఆమందవిషుడనెడు కాలసర్ప
ము। తానుపోవలసినచోటికిపోయెను॥

క॥ మందవిషుచందంబున నవమానంబున
కైకొంద్రు ప్రతిపత్తి యుం గాపాదించి తనని
చెప్పి చరజ్ఞ విమరియు మేఘవర్ణ నశెల్లనియుడు॥

టీక॥ మందవిషుచందంబున నెవియు నన్ను మందవిషుని వలెనె । అ
వమానంబునను కైకొంద్రు । తరవాత కార్యము నకు సవారంగా కైకొని ప్రతి
పత్తి యుంబు ప్రతిపత్తి శత్రువుల యొక్కత్తు యుంబు నా
శనముము । ఆపాదించి సాధించి తని । అనచెప్పి । అనిపల్కి
చిరజీవి । చిరజీవియనె మంత్రి మరియు మేఘవర్ణు నకెల్లనియడు॥
తిరిగివా యుపరాజుతోపలుకుచున్నాడు॥

తే॥ ఉష్ణములవుల జెరుపవనల బావులలు తరు
ఫుల నకాని చందవశ్శైత్యశీలములు గా దప్పు చెరు
పుఁ బూలంబుల తోడ వృక్షముల శీఘ్రము వనల॥

టీక॥ ఆవల బావులలు । ఆనల । అగ్నియొక్క బావులలు । మంటలు ।
తరుపులనకాని । వృక్షముల నెకాని । మూలముల జెరుప
ప్పదెల్లనాశనముచేయదె । చందనశ్శైత్యశీలములగు ।
చందన శ్రీగంధము వశీతశైత్య మెల్లదనము యొక్కశ్రీల
ముగు సంపదగలిగినటువంటి । గాలుప్ప వాయువు శీఘ్రము
న । తనవరగానే మూలంబులతోడనే । వృక్షతోవాదాప్ప
త్రుముల । వెళ్లను । బెరుకున్ । నాశనముచేసును॥

తం॥ ధనమున బలునాశేషమును సాధనమునరిపుశేష

మౌషధంబునఁదనసంఖ్యనితగ దశేషము దకెం
బునఁ శత్రు శేషంబు శేషముగఁజేయుదగదు॥

టీక॥ ధనము న్ఋణి । త్రుముచేతను । బుణశేషము । అప్పుమిగులుట
మున్ను । సాధనము న । నాయము చేతను । రిపుశేషము । పా
పగానివిచివశత్రువులమున్ను । ఔషధంబున । చికిత్సచేతను ।
తనుసంఖ్యనితగ్గదశేషము । తను । దేహమందు । సంఖ్యనితో ।
పుట్టినటువంటి । గదశేషము । వ్యాధిగానివచ్చింప కేక్కెకెలంచి
మునిలిచిపోయినవాన్యాదినిన్ని । అదకెంబున । విశ్లేచేతను ।
శత్రుశేషంబు । శేషముగనిమిగిలినదన్ని । అశేషముగఁ
జేయుదగదు । మిగలకుండా చేయవలెను॥

తం॥ ము॥ ముదముయున్న దుర్బలులను తనదలిచి
దురంతరోషముగదవిషుశాంతపేతుపున
గట్టిసమాసమదేశకాలముల కేదగని ధీర
గుప్తిమునగద్దెమనశనికె వెయునేలయుప్పుడ
మికరస్థలాముల వశముగదసంపదయుఁగను
బులు॥

టీక॥ ముదముయున్న । విదిపోనటువంటి । దుర్బలులను । దురా
సత్తులను । సదలించి । విదలించి । దురంతరోషముం గదవి । దు
రంతనాశనము పొందినటువంటి రోషముగ । కెంద్రుధముచే ।
కదలిసమాధ్రముతో । సుశాంతసేతుపునకు । సుశాంతి ।
శ్రేయమునేసేతువున । కట్టుచేతను । కట్టి । బంధించి । సమా
సముదేశకాలములకు । సము । సరియైనటువంటి । నిగ్రహసము ।
విషము మెనటువంటివిన్ని । దేశ । స్థలములమున్ను । కాలము

తవివేశలనన్నత్ కరగని పారవువులు భూభాగ్రుసుప్పి మెపగక
భిత్రు తననివరవు యొక్క గుప్పి మెపగక దాంచుటు యొప్పగా
అవగా తన మర్మము శత్రువున కెఱింగించినయెడల దాచుటయు
నితాత్పర్యము॥ మవరవిశేష్ట(బు)తువవచన్న(పు) బువున కొ(వయు
నిలిచియుండు మాటలు జెప్పినవివేకి యుప్పు కమ్మ బూమియం
దు సంపదలు భాగ్యములున్న శుభంగాలు యిమ్మేలు పనులు
న్ని కరప్తలాపులనేవులు తక్క గదా శరప్తల అరికెతులా వున్న
అవుల కవులు గద అశికవేవా యలు గదా అవగా గ్రదవ్వ
స్తాల పంథ యునుభవింప యోగ్యములని తాత్పర్యము॥

శ్లో॥ ౯॥ శ॥ శరములబరుమనిషా॥ శరములబశిత్తు
శపులు సమరమువల యిగ్గ॥ శరములకువలదు
ప్రజ్ఞ॥ శరములకుం గ్రమ్ము బుద్ధి సరివిరింతుక॥

టీక॥ శపులు॥ శత్రువులు మనిషా శరములు మనిషా బుద్ధి యొక
టి శరములు బాణములచే తన పడవమ్ము నాంచవెప్పనా
మిగా శరములబరు సామాన్య బాణములచే తక్కనా
శవను వారు శరములకున్న సామాన్య బాణములకు సవ
రములవల యుగ్గ యుద్ధము వావెను ప్రజ్ఞ శరములవక్క
బుద్ధి యొక బాణములకు వలదు యుద్ధము పనికిరా
నెరంటక సమానమైన యారెండు శరములలో గ్రమ్మ
మెట్టి పశరము ప్రయోగింపతగినది అవగా యుద్ధము వేశన
శత్రువులనాశనమునే శది బుద్ధి శరము యుద్ధము గెలి
గితే నాశనము జేసెదిసామాన్య శరము లోలెంతలో
దివిన్న ప్రయోగింపవలెనా అవగా బుద్ధి శరమునే ప్రయోగింపవ

వెనని తాత్పర్యము॥

శ్లో॥ ౨౫॥ బరుడు విలుకాని కూర్చ్రబు శరము నెనుక్క
రుశకాని చావ దుప్రజ్ఞ పరతంత్రునీతి శరము
నక్రమరమునే ప్పెస్యంత్రు ద్రుంగు దురు ప్రతిపక్షుల॥

టీక॥ బిరుడు విలుకాని శూరుడైన ధనుర్ధరుని యొక్క గూర్చరబు
కరివెమ్మె నపువంటి శరమునన్న బాణము చే తనుపక్క రుశకాని
చావదు పక్క శకాని రెండవాదుపచ్చుతి జెందదు ప్రజ్ఞా
పరతంత్రు బుద్ధిమంతుని యొక్క నీతిశరము నన్న యుమనేవా
మూనే తనువురమున నయుద్ధమందు ప్రతిపక్షులు శత్రు
వులు పెక్కండ్రు అనేకులు తుంగు దురు తెగుదురు అవగా
నాశనమొందురు॥

శ్లో॥ ౨౬॥ శ॥ అలతులకు దైవయత్నము బలవంతంబైనన్నల్లి
పనులన్నదవుమహాబలుల కదివేరే యుంటిన పలు
పులువేయలకేడవు బడుసర్వంబులన॥

టీక॥ అలతులకు బలహీనులకు దైవయత్నము నిలయమ్మ
గము బలవంతంబైన బలిష్ఠమైయున్నట్లు యుతేపల్లపనులంది
పు సమస్త కార్యములుచే కూరుచు మహాబలులకు బుద్ధిశ
బలవంతులైన వారికి వెన్నా అదివేరే యుంటివన ఆ దైవయత్నము
లేనట్లైతే పులుకులువేయలు మాటలు యొందుకుడ్డ యుర్వేద
మపడుసర్వంబులన సమస్తమునన్న తక్కువ డుసు కౌబట్టి బలవం
సుడైనప్పటి కిన్ని దైవసహాయము గలవాడేజయశీలుడని తా
త్పర్యము॥

కం॥ సుచరితఫలంబు సంగాక సకలకార్యంబులు
వేకూరదవు త్యాగంబు వశూరుండు సవైదు
ష్యంబు వ్రియుండు మనుజసాంబులు లుబ్ధుండు
నగు రాజు రాజ్యంబు వెల్లజ్యంబు గాజేయు
నెంకేను స్వతి పురుషకారంబు నిరర్థకంబని వింద
మది యెట్టిది॥

టీ॥ సుచరితఫలంబు సంగాక [illegible] పూర్వకర్మ పరిపాకవశము చేతగాని [illegible] సకలకార్యంబులు [illegible] కూరదవు [illegible] త్యాగంబు [illegible] శూరుండు [illegible] వేషవంతుని [illegible] ష్యంబు [illegible] ప్రియుండు [illegible] వేషవంతుని [illegible] సాంబులు [illegible] సప్తవిధ వేషవంతుని [illegible] రాజ్యంబు [illegible] రాజ్యంబు [illegible] గాజేయు [illegible] ఇంకేను స్వతి పురుషకారంబు [illegible] నిరర్థకంబని వింద [illegible] మది యెట్టి [illegible] దనియెదను॥

కం॥ పరస్పరపవిధికసంధునకే యుక్తంబెవ్వ
ము చతమే చికవాక్పూర్వకాపసతివెంటు
సంధునకే చవాను కెలవవవాస [illegible]
రా ధిపునకు యేటి చెరవేయదు [illegible]
క్షునకు కాపమరణంబు [illegible]

నకా శస్త్రు యవ్వేనల రాజు కావుపవనస
పాకసజ్జనంబు నవానుషునకు హ్యాగనాగమిత్ర
కం॥ తే॥ [illegible] మరి శ్రీ శంకునకు పబ్బి వరాలతన
ము ధ్రుపదనం ధనకే రాచతుల్త్రునాటు
మను ఋషి దేవ్వుడు సర్వకర్మసర్వతం త్రు డీశవ
రుడుగా కసవ మూర్తుని ట్టిపను ఋ॥

టీ॥ ఘనరూపనిధి [illegible] ఘన [illegible] వంతి రూప సౌందర్య
ము నకు నిధి [illegible] వంతి [illegible] యు [illegible] మెరు [illegible]
స్వధునకు [illegible] సంగతిపము [illegible] దేవ [illegible]
తే ము [illegible] వంతి [illegible] సౌందర్యనిధి [illegible]
ధునిని [illegible] వరాము [illegible] యు [illegible] గాదని యర్థము
[illegible] నవిక [illegible] పవిత్ర [illegible]
వస [illegible] వాసరవ్యముల [illegible]
[illegible] మైన [illegible] తలము [illegible]
తి [illegible] వాసము [illegible]
ఈ వంద [illegible] రాజు [illegible] వానకాలవ [illegible]
[illegible] కాలమునే [illegible] యర్థము
[illegible] పురాధిపునకు [illegible]
ధిపుడు [illegible] వైన [illegible]
[illegible] వంటి [illegible]
[illegible] సంతకాలు [illegible]

దానికి యుండుట తగదని తాత్పర్యము॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

రాజ్యంబు సేయుమని చిరజీవి చెప్పిన మేఘవర్ణుం
డు సకలసంపత్పరిపూర్ణుండై రాజ్యభోగం
బులనుభవింపుచుండె॥

టీక॥ ఇది యెఱింగి కొన్ని యెత్తులు తెలిసి ప్రజ్ఞానాన్వయంబుల ప్రజ్ఞా బుద్ధి నిన్ని తాన్వయంబుల నెత్తి నిట్టిరంతి నిన్ని పమరవయం దవవెన్ను తెవకు లంబుగల వాండవసుతు నీవు నియతి సహాయము గలిగిన వాండవై నందున నీను శత్రుకాలంబున నీవు మెంచ పుదినములలో నీవు కార్యసిద్ధి యసమ్యగ్యత్నము చేసినపని షలించె నని రమిత్రుండవైతి శత్రువులు లేని వాండవైతి విప్ర ప్రమిత్రుండవైతివి ప్రాప్తవాంఛితఫలవంతుండవై మిత్రుండవై తివి ఆపత్తులుగల వాండవైతి విర్ణాంకమ్మ నమాంధవు ప్రజ్ఞ వైభవంబున ప్రజ్ఞ ప్రచురమైన వైభవంబున సంపత్తి చేత నీవు రాజ్యంబు సేయుమని రాష్ట్రపాలనమొనర్పుచుండు మని చిరజీవి చెప్పిన చిరజీవి యనేమంత్రి పల్కగాని మేఘవర్ణుండు మేఘవర్ణుడనే వాయస రాజు సకలసంప త్పరిపూర్ణుండై సకల సమస్తములైన సంపత్సౌభాగ్యముల చేత పరిపూర్ణుండై నిండారిన వాండై రాజ్యభోగంబుల ననుభవవైభవములను అనుభవింపుచుండెను సుఖ సత్తా సుఖముగానుండెను॥

వ॥ ౧॥ వ॥ అని చెప్పిన ధరణీవరతనయులు నిజగురుని జూచి తాత్పర్యము శ్రావ్యమ్ము యని యెఱుఁగు చెప్ప వాని యనుపానరచతుర్థతంత్రమని యడుగుటయును॥

టీక॥ అని చెప్పిన తరువాత విష్ణుశర్మ యనే బ్రాహ్మణుఁడు పల్కగా నే ధరణీవరతనయులు సుదర్శనరాజు కుమారులు నిజగురుని జూచి నిజ స్వకీయుఁడైన గురుని విద్యాప్రదుండైన విష్ణుశర్మ నుగనుగొని తాత్పర్యము శ్రావ్యము తాత్పర్యముయ దార్థ ధర్మములకాల ము శ్రీవిష్ణుదత్తయైన విష్ణుశర్మ తాను పారం పరాగ్ని వలన నాల్గవ చతుర్థతంత్రము నాలుగవదియైన లబ్ధనాశ నమనే యట్టి విరచిత యావ యన్నదియు అలరించి చెప్పవలె నని యడు గుచు చెప్పుమా అని యడుగుటయును [సంపుటం] ఇట్లా గునఁ జెప్పె యెట్లనగా॥

క॥ ౨॥ అతనుభయంకరైక విషమాంబక సన్న
గనంతదేహాగనగతవిగతాంతరాయగతి
గాఢవిహాయవతత్త్రిత్తజాతిభూతివిభా
పద్మజాండవర్ణిదీపిత పుణ్యకరుండమంది
రవ్రతపరతత్త్వవిజ్ఞాతిమృగేంద్రవివర్ధనా
గపుష్కరా॥

టీక॥ అతనుభయంకరైక విషమాంబక అతను విస్తారమునైనట్టి వంటి యన్ని భయంకరమైనట్టి తెలుపుదమనైనట్టి వంటియన్ని ప నేము ఖ్యాతముగా ను విషము తోసి అనగా ఆయుధమైనట్టి అంబక నాను లకలవాండవు విష్ణువు యుక్తి ఆంబక శబ్దము ఆయుధపర్యా యమనియెఱింగినట్టి యుద్ధము గలిగినవాండవు అ తను మన్మధుని భయంకరమైనవాఁడవు సుమస్తుండైనట్టి వంటియన్ని పనేము ఖ్యాతముగా విషము తోసి అనగా మూడైనట్టి వంటి॥

అంబకేనేత్రములుగలవాడు। సాంబశివుడు। ఈ యర్థరీ స్వరూ
పుడు హరిహరనాధుడని యర్థము। సమన్వగనంతస్మైరాగసంగత్తె
సమస్తరోపెప్పగాను। అనంతవేషఘనాని యుక్తస్మైరాగ। శరర
మందు। సంగతమైహాడుమైనప్పాడు। విష్ణువు। అనంతశేషశైలేన
ఘవంతి। స్మైరాగమ్మైనవములతోడను। సంగతహాడుమన్న
వాశ్రీశివాడు। తదుభయస్వరూపుడు హరిహరనాధుడు
విగతాంతరాయు। విగత(పాపా)యిషఘవంతి। అంతరాయు। విష్ణ
వములుగలవాడా యని హరిహరులకిద్దరికి యిదే యర్థము। గ
తిగాధవినా యుకచిత్తచిత్రబాధృతిగతి। గమనము। దుగాధ।
ధృతమైనఘవంతి। వినా యుక। విష్ణుశివరుని మెరకు। గరుత్మంతుని
మైరకు। చిత్ర। గ్నవచిద్ఘవంతి। చిత్రబాచేతప్పు యుందు। ముక్తిన
ఘవంతి। అధృతి। అదరణాగలవాడా। విష్ణువు। గతి। సద్గతియం
దు। గాంధ। ధృతమైనఘవంతి। వినా యుక। విష్ణుశివరుని మెరకు।
దత్త। గ్నవచిద్ఘవంతి। చిత్రబాధృతి। మనప్పు యుందు ముక్తి
నయాదరణాగలవాడు శివరుడు। తదుభయస్వరూపుడు
హరిహరనాధుడు। బహుపద్మజాండమహాదిపితమెం
రంధ్ర। బహు। అనేకములైనఘవంతి। పద్మజాండ। బ్రహ్మాం
డములనేటి। మహారత్నములచే తమ। దీపితము। ఒప్పుచున్న
దైనఘవంతి। మహా। వరంధ్ర। బరిగా [illegible] యుదరముగల
వాడా। హరిహరులకిద్దరికిదే యర్థము। అనగా మహా। యుంద
నేకబ్రహ్మాండములుగలవారని తాత్పర్యము। మందిరేశ్వత

పరతత్త్వకవిజ్ఞతీ వస్వగేంద్రు వికసన్వరయోగపుష్కరాత్ము మందిరేశ్వ
త। యిల్లుగాచే యుచ్ఛఘవంతి। పరతత్త్వ। అత్తమైన యదార్థ
వస్తువుమువితోతివియుచున్నఘవంతి। శ్రీ వస్వగేంద్రు। యుతర్షౌ
ష్ఠులయొక్క। వికసన్వర। వికసించినఘవంతి। యోగ। యమనియ
మాదులుగవిగిన। పుష్కర। పవారాకాశముగలవాడా। అనగా
పరతత్త్వవేత్తలైన యతీశ్వరుల యొక్కధ్యానాదియోగయు
క్తమైన। దవారాకాశమును యిల్లుగాను గలిగియుండేవాడని
తాత్పర్యము। హరిహరులకిద్దరికి యిదే యర్థము। తదుభయ
స్వరూపుడైన హరిహరనాధా యని సంబుద్ధి జెప్పుట॥

శ॥ వ॥ ఠంగఘరజూతమవా। గాంగేయస్తవనఘంటిత
ఘనపులకాంయ। తిమ్మంగనిచెరాశయుమిచెం।
గ్రాంగస్థలమధ్యసంచరణాశ్ఛైలాహా॥

టీక॥ ఠంగఘరజూతత్రె। ఠంగత ~~[illegible]~~ ఒప్పులు స్తన్నఘవంతి। శరీ। అ యుధ
ములయొక్క। జూత। సమదాయముగలవాడా। ఆ యుత(ం)
యిదే యర్థము। మవా। గాంగేయస్తవనఘంటిత ఘనపులకా యు
తిమ్మంగనిచెరాశ్రమహాత। పూజ్యమైనఘవంతి। గాంగేయు।
భీష్ముడున్న। కువరారస్వామిన్ని। విష్ణుపరాన్యయుమున్న। భీష్ము
డనిన్ని। శివపరాన్యయము। కువరారస్వామియనిన్ని। అనిన్ని
యుంచు మెరావలేను। వారి యొక్క। స్తవన। స్తుతులచే తను। ఘంటి
త। కరాన్నబద్ధఘవంతి। ఘనదట్టమైనఘవంతి। పులకేరూ
మాంచమనేటి। అ యుత్న। అ ద్నిమముచే యనిదేసిద్ధించినఘ
వంతి। అంగనిచెరాశి। యుక్తాగవిగినవాడా। అనగా భీష్ము

ఖలస్తు మలచే తమనస్సు పొంగి । శరీరమంతయు రోమాంచము
నిండినవాడని తాత్పర్యము । యిక్కడికి యీదే అర్థము । యిసుమిప్ర
గ్రంగస్థలమధ్య సంచరణాన్నైలూషా] యమి । యతీశ్వరులనేటి ।
పెద్ద గ్రంగస్థల నాట్యశాలా ప్రదేశము యొక్క । అనగా పూర్వ
రంగస్థలము యొక్క మధ్య । నడిమి ప్రదేశమందు సంచరణ । తిరుగు
చుండేషు వంటి నైలూషా । నటుడైనవాడా । అనగా యతు
లయిందువు ఖ్యాముగా సంచరించే వాడని తాత్పర్యము । అఖి
యతద్రి యీదే అర్థము । ఇతి గోంశః ప్రభృదపటు । ఇత్యపరః ॥

శంక॥ కలుషమశదూవా శ్లాంతిబింతావి
రామాప్ర శయకరు నారోహా పెల్ల
నిసంగుపిత్తొహా విలసదచదధరా
విష్ణుతశ్రీతకరా॥